

**"GO WEST,
YOUNG MAN,
GO WEST
AND
GROW UP
WITH
THE
COUNTRY."**

HORACE GREELEY (1811-1872)

© UNFRESHED FOLDS

Goran Maleš

Go west, young man!

Beograd
Juni 2013

I deo

Ljubavna priča

“Lakše je umreti za ženu koju volite nego živeti s njom”

Bajron

“Prestanak ljubavi je očigledan znak da čovek nije svemoćan i da srce ima svoje granice”

LaBrijer

Na početku beše ljubav... Sreli smo se na jednoj žurci u centru grada. Bilo je to klasično okupljanje novokomponovane srednje klase. Znači ono-svi se pretvaraju da su mladi, ne podrigujemo, a prema ženama pokazujemo izveštačeni bon-ton. Svuda oko šušte svečane toalete a tobožnji prijatelji se rukuju na svakom koraku. U kuhinji sto je prekriven ogromnim količinama hrane koju prosečno pleme Bušmana teško može i da zamisli. Staro pravilo i dalje važi : Na proslavama se pije i ždere do besvesti. Kroz stan koji se ispunjava ljudima, prostire se muzika prošlih decenija. Davno prošlo vreme, vreme kada smo mislili da možemo promeniti svet protiv njegove volje.

Šetao sam se okolo sa pivom u ruci, zastajkujući povremeno da progovorim nekoliko kurtoaznih reči o vremenu, poslovima, zdravlju, zaštiti kišnih šuma u Brazilu i sličnim temama od istorijskog značaja. Sve su to ljudi 30 i 40-ih godina, pripadnici nove srednje klase koja se pojavila nekoliko godina posle jugoslovenskih ratova. Ista lica, isti stisak ruke, isti osmeh. Željni glamura i svetskih trendova.

Među njima je i Sanja, sveže razvedena dama čije mi koketiranje veoma godi.

“Raspuštenica”, u pravom smislu te reči. Ponekad je suviše napadna ali njeni komplimenti mom liku i delu veoma gode. Ne znam zašto je to tako, ali žene puno vole umetnike bez obzira na njihovu stvarnu veličinu i značaj.

Ugledao sam je na drugom kraju sobe. Stajala je prekriženih ruku u društvu jedne punačke crvenokose žene. Na sebi je imala jednostavnu zelenu haljinu sa belim tufnama. Crna kovrdžava kosa spuštala se do obnaženih zapešća. Crne oči na običnom, pomalo izduženom licu sa borama oko usana.

Verovatno nikada neću otkriti šta je to što me je privuklo kod nje. Kao što je poznato, u sastav ljubavi ulaze mnogi nepoznati sastojci. Zato i nije čudo što Jungova *anima* pripada nesvesnom. Ono što mi je prvo palo u oči jeste njena nemarnost u razgovoru sa ljudima koji su joj prolazili.

Prišao sam široko otvorenih očiju i sa još širim osmehom na usnama. Uzvratila je kratkim pogledom sa ponešto radoznalosti, ali bez neke sentimentalnosti. Razgovor je tekao prilično obeshrabrujuće i kretao se oko zajedničkih prijatelja. Šta bismo bez prijatelja-oni su najvažnija tema svakog okupljanja. Njihovi poslovni uspesi, afere, gafovi i skandali. Glavne su žrtve naše radoznalosti, neraspoloženja a ponekad i zloradosti. Saznao sam da se zove Tamara, da radi kao prevodilac u jednoj izdavačkoj kući i da je, kao i ja, pročitala sve moje knjige.

U međuvremenu, njena punačka prijateljica je nestala negde u gomili. Stao sam tik do nje, naslonivši se ramenom na zid, milujući pogledom njen stas iz profila.

- Pa, kako ide rad na tvojoj novoj knjizi?-upitala je okrznuvši me nehajnim pogledom.
- A otkud znaš da radim na novoj knjizi?
- Pa...-zastala je začuđeno, a zatim, kao da se ništa nije desilo, dodala-To je tvoj posao, od toga živiš, zar ne?
- Daaa.-otegnuto sam uzvratio.-Samo, znaš, i mi pisci smo ljudi. Imamo svoje potrebe-jedemo, pijemo, plaćamo porez... Uostalom, seti se „Mletačkog trgovca“.

Nasmejala se provlačeći ruku kroz kosu. Zapahnuo me je rezak i prijatan miris njenog parfema.

- Znaš,-nastavio sam-neki smatraju da je pisanje zanat, kao i svaki drugi. Ljudi na Zapadu troše velike pare na kurseve koji bi trebalo da ih nauče kako da pišu.

Otpio sam gutljaj piva a ona se konačno okrenula ka meni.

- Ja pišem samo onda kad imam potrebu da nešto kažem.
- I nisi rekao nešto naročito-bilo je neprikrivene zajedljivosti u njenom glasu.-Suviše zalaziš u detalje, previše analiziraš, a poruke su ti nejasne. Naročito mi smetaju povremene brutalnosti koje me frapiraju i vulgarnosti koje...

- Uticaj Čarlsa Bukovskog.-prekinuo sam je.
- Bukovski je bio obična matora pijanica...-počela je oštro da gestikulira rukama, nastavljajući-koja je slavu stekla deleći svoje perverzne fantazije sa čitaocima istog kalibra.
- Psihoanaliza kaže da je seks...
- Osnova svega, pa i umetnosti.-ljutito je dovršila svoju misao.

Njene grudi su se ubrzano dizale i spuštale. Kada se umirila, nastavila je smirenim glasom.

- Poznato mi je tvoje poznavanje psihologije. Drago mi je što kroz tvoje reči provejavaju Fromove ideje čiji sam i ja sledbenik. Ali, ponekad stvarno preteruješ.

Oko nas su počeli da se okupljaju radoznalci nemušto se pretvarajući da ne slušaju naš razgovor.

Retki su slučajevi kada se pisac nađe oči u oči sa svojim čitaocima. Komunikacija je obično jednostrana. Ja proizvodim robu, a oni je troše ili ne troše. Njene oči su bile uprte u moje, uši publike bile su dobro načuljene, čak je i muzika utihnula čekajući moj odgovor... a ja sam ostao bez piva.

- Još i pre od nastanka moderne evropske civilizacije postoji podela na dobro i zlo, Boga i Đavola... Pri čemu se oba činioca međusobno isključuju. Sve je to karakteristično evropski, grčki ili-ti zapadni način gledanja na svet. No, postoje i druga mišljenja-Zen budizam, na primer.

Dramsku pauzu sam iskoristio da osmotrim njeno lice koje je svojim izgledom odavalo napregnutu pažnju. Pošto sam pročistio grlo nastavio sam da govorim.

- U svoju odbranu pozivam se na psihologiju odnosno psihoanalizu. Apostrofirajući pojam ambivalencije kada prema nekom objektu istovremeno osećamo dva međusobno suprotstavljena osećanja-ljubav i mržnju, na primer.

- Sve to zvuči lepo i profano.-prekinu me Tamara.-Ali, ne drži vodu. To možda važi za poremećene ljude ali se ne može koristiti kao opravdanje za zdrave ljude. Kada nekog volim ja ga zaista volim.

- Ajnštajn se ne bi složio sa tobom. Za njega je sve bilo relativno.

Trenuci tišine su brzo prošli. Izraz iznenađenja pretvorio se u namrgođeno lice.

- Možda je Ajnštajn u pravu, ali ja dobro znam šta osećam. I ne treba mi nikakva knjiga da bih to utvrdila.

Posle male pauze tokom koje se osvrnula oko sebe, nastavila je.

- Kada neko vređa, kinji i ponižava on to radi jer to i želi. Takvog čoveka ja ne smatram dobrim nego zlim.

- Tako obično i počinju ratovi. Kada nekoga proglasimo za zlog, prestanemo ga smatrati za čoveka. Shodno tome, možemo mu uraditi sve ono što inače ne bi uradili ni životinjama... Otud i ona floskula "U ljubavi i ratu sve je dozvoljeno".

Uspravila se i slegnula ramenima. Znao sam da je razgovoru došao kraj.

- Kasno je. Vreme je da krenem.

- Hoćeš li da te otpratim?

- Ne, hvala.

Okrenula se i polako pošla. Pokušao sam na kraju, da samom sebi pružim malo nade.

- Ovo je suviše mali grad da bih rekao zbogom.

Osvrnula se nakratko i prošavši rukom kroz kosu poklonila mi osmeh dostojan Mona Lize.

Na pamet mi je pala misao, moja ili tuđa, muškarac se zaljubljuje u ženu dok je gleda a žena u muškarca dok ga sluša.

*

Čuli smo se telefonom nekoliko dana posle i ugovorili sastanak u obližnjem kafiću. Da bih sačuvao sliku muškosti koja prati svakog (muškog) umetnika neću reći kako je zakucalo moje srce kada sam prepoznao njen glas.

Ljudima sa strane verovatno nikad neće biti potpuno jasan značaj koji kafić, ili, prevedeno na narodski jezik-kafana ima u ovdašnjoj kulturi. Uzimajući u obzir samo stihove takozvane narodne muzike, čovek bi pomislio da u ovoj regiji žive notorne pijanice. A to, naravno, nije tačno. Kafana je mesto gde se donose važne poslovne odluke, mesto gde se upoznaju budući supružnici, mesto gde se proslavljaju i obeležavaju bitni i beznačajni događaji... a ponekad i mesto gde se glava izgubi. Jednom rečju, važan segment individualnog i društvenog života.

Seli smo za sto u uglu. Kroz prozor se videla ulica još vlažna od kiše. Na prozoru se šetala muva a u prostoriji zujali gosti. Tamara se zavalila u stolici i lagano pušeći prelazila prstima leve ruke po šari stolnjaka.

- Znaš, razmišljala sam malo o našem razgovoru.-počela je pokušavajući da prikrije uzbuđenje u glasu.-... i o tebi, naravno.

Nastupila je kratka pauza zbog smeha kojim je htela da prikrije nervozu.

- Teško mi je pronaći prave reči da bih opisala svoja osećanja. Naizgled mi se čini da si u pravu ali mi se to, svejedno, ne sviđa.
- Razum, logika i apstrakcija su preimućstvo muškaraca, Osećanja, mašta i intuicija su područja kojim dominiraju žene. Verujem da je rešenje u pravilu srednjeg puta.
- Volim kada je muškarac originalan.-uzvratila je sarkastično.

Osmehnuo sam se otpijajući gutljaj đusa od narandže koji je donešen pred mene pre nekoliko minuta. Tamara je posmatrala dim koji se lagano dizao prema plafonu. Kroz glavu mi je prolazilo sećanje na vreme kad sam bio nepoznati, siromašni student pun ambicija. Sputan strogim moralnim načelima i sa bezgraničnom težnjom za slavom.

Stvarnost je naravno, bila potpuno drugačija. Mislio sam i govorio slično onome što govorim i danas, ali je igru vodio neko drugi. Novac, moć, žene i slava bile su u rukama kriminalaca u besnim kolima čije nazive često nisu znali čak ni da izgovore.

Sada je sve drugačije. Ja sam stariji a društvo je zrelije. Talog se vratio na dno gde mu je i mesto. Ljudi su se vratili proverenim vrednostima a stare dane polako prekriva paučina satkana od zaborava i neprijatnog prisećanja.

Lepo mi je dok gledam Tamarine oči koje lutaju i boru na čelu koja se pojavi kad god se namršti. Ima lepe, dugačke prste i negovane nokte. Zrelost pomešana sa primesama stidljivosti izvire iz njenih pokreta.

Nastavili smo da pričamo o njenoj sestri, bivšem vereniku, planovima za blisku budućnost, mom trnovitom putu do uspeha, itd.

- Mogli bismo da odemo kod mene da se tucamo!-predložio sam joj iznenada, pomno prateći njenu reakciju.

Za trenutak su se na njenom licu pojavili izrazi neverice i ljutnje ali su se brzo izgubili.

Odgovorila je prisebnim glasom sa neprikrivenom hladnoćom koja je bila uslovljena osećanjem uvređenosti.

- Čini mi se da će ovo biti naš prvi i poslednji sastanak.
- Da li si se nekad zapitala odakle počinje ljubav i zašto je tako jaka?

Pokušao sam da na zaobilazan način izgladim situaciju. Ona je za trenutak oklevala, a onda je nastavila da priča sa dozom samouverenosti u glasu.

- Ljubav je najjače i najlepše osećanje. Bez nje bi čitav život bio sumoran.-klimao sam glavom pažljivo je slušajući.-a svakako i besmislen. Ona je vezivo koje drži čitav svet na okupu i u jednoj celini. Ona ujedinjuje visoke i niske, velike i male, lepe i ružne,

dobre i loše. Seks je samo finalni proizvod ljubavi. Uostalom, moguća je i tzv. platonska ljubav.

- Ne i u mom slučaju!
- Hoću samo da kažem,-nastavila je uz osmeh.- da banalizuješ stvar što je, nažalost, uobičajeno kod većine muškaraca. Hteli bi da smisao života poistovete sa kratkotrajnim zadovoljstvom postignutim na brzinu.

Začutala je ubrzano dišući a ja sam teškom mukom odvojio pogled od njenih grudi čije ritmičko podizanje i spuštanje mogu da uporedim sa kretanjem lave u vulkanu Stromboli. Sa uzdahom, istupio sam u odbranu časti muškog pola.

- Verovatno se nikad nećemo složiti po tom pitanju ali mislim da oboje možemo živiti sa tim. To mi ionako deluje kao dilema-šta je starije, kokoška ili jaje?

Tamara je klimnula glavom a zatim dovršila svoj sok. Posmatrali smo jedno drugog nekoliko sekundi u tišini, a kada sam prikupio misli koje su proletale brzinom svetlosti, nastavio sam sa pričom.

- Ono što svakog muškarca prvenstveno privlači kada su žene u pitanju je nagon. O njegovoj snazi nema smisla raspravljati. Seti se samo nesrećne sudbine Otoa Vajningera... Možda je Hrist to najbolje opisao-„Svako koji ženu pogleda sa željom već je u srcu svome načinio preljubu“.

Smatrao sam da sam time razjasnio svoju „nepristojnu ponudu“. Posle kraće pauze nastavili smo razgovor o poslu i zajedničkim prijateljima koji su se nedavno vratili iz Amerike. U njenom pogledu pojavio se neki novi kvalitet a njeni pokreti su postali mnogo intezivniji. Predložio sam da odemo do mene da joj pokažem koncept svog novog romana. Prihvatila je sa interesovanjem iako je bila svesna dvosmislenosti tog poziva u kontekstu prethodnog razgovora.

Izašli smo na ulicu a neka devojkica je, prepoznavši me, okrenula za mnom. Uzvratio sam pogled na brzinu, procenivši je od glave do pete. Jedan moj prijatelj je podelio sve žene, ako izuzmemo razumljive izuzetke, na one sa kojima bi odmah i na one sa kojima ni nešto kasnije. Ova je spadala u onu drugu kategoriju.

Po mom mišljenju, žene se ne dele na lepe i ružne već na lepe i glupe. Svaki muškarac, uključujući tu i Don Žuane i Kazanove, želi ljubav.

To mi je vratilo film unazad na stare dane kada sam se rano ujutro vraćao kući iz diskoteka i klubova potpuno sam. Sa puno radoznalosti ali i zavisti, gledao sam one koji su uvek bili bolje sreće. Uvek sam se pitao zašto. Osnovna razlika između nas je bila uspeh. Ali, ne bilo kakav, već društveno priznat i verifikovan uspeh olicen u brzim automobilima, skupoj odeći, privatnoj firmi, popriličnoj količini deviza...Ipak, bio je to često mač sa dve oštrice. Mala pravda bila je u tome što su obično bili emotivno nesređeni i nesigurni, u praznini udruženoj sa hroničnim strahom od ljudi.

Ubrzo smo stigli do mog stana i ja sam otključao vrata. Pomogao sam joj da skine svoj beličasti mantil a zatim je posadio u fotelju za goste u dnevnoj sobi. Malo se osvrkala oko sebe gledajući zidove ukrašene slikama a zatim se zavalila u fotelju.

- Eto, ovo je moje skromno zemaljsko prebivalište. Nadam se da ti je udobno.
- Da.-uzvratila je osmehom.-Lepa ti je ona tapiserija, tamo.-pokazala je prstom.
- Da. Imam je još od detinjstva. Čini mi se od treće-četvrte godine života. Hoćeš li nešto za piće?

Odmahnula je glavom a ja sam otišao u spavaću sobu po svoje žvrljotine koje će jednog dana postati visokotiražni bestseler... kad bi se zezali. Doneo sam fasciklu i stavio je na sto. Sa zanimanjem je listala čitajući po neku rečenicu. Posmatrao sam mrštenje i opuštanje njenog lica tokom čitanja sedeći na kauču. Kada je završila, pažljivim pokretom, sa izvesnom dozom poštovanja, odložila je fasciklu na sto.

- Neverovatno je kako se čoveku čini da je pisanje lako. Posle čitanja čini mi se da bih i ja to mogla da napišem.
- To je stara zabluda od koje sam i ja svojevremeno patio. Kad sam bio mlad, mislio sam da treba samo da opišem deo svog detinjstva i ima da prevaziđem Tolstoja i Hemingveja zajedno.

Uz uzdah sam se udobnije namestio na kauču suočen sa budnim pogledom njenih očiju.

- Pravi test počinje kada uzmeš olovku u ruku i suočiš se sa praznom belom hartijom koja ništa ne govori. Tada se sam suočiš sa svojim mislima koje prolaze kroz glavu, i nemogućnošću da ih pretvoriš u razumljiv jezik.

Moj pogled se spustio na njene grudi pokrivenne zelenom bluzom a moje misli su se munjevitom brzinom udaljile od pisanja.,.

Posle kratkog vremena našao sam se u krevetu sa Tamarom ruku isprepletanih u zagrljaju. Ako zaista postoje *skotomi*- crne rupe u sećanju, ovo je najbolji primer za to. Osetio sam vrelu vlažnost njenih usta dok je njena odeća, kao i da sama oseća svoju suvišnost, brzo klizila sa njenog tela. Godine iskustva pomogle su mi da lako pronađem prave tačke na njenoj koži. Naši pokreti stapali su se povremenim uzdasima zadovoljstva. Nismo žurili, sve je išlo lagano, bez nekog tačno određenog cilja.

Vremenom, naši zagrljaji postali su čvršći a želja za spajanjem sve veća dok smo kretali ka vrhuncu. Opojan miris znoja škakljao mi je nozdrve. Soba je postajala sve manja, sve dok se nije svela na mene, nju i bledu pozadinu od posteljine. Pritisak u slabinama počeo je da se preobražava u bol. Po prvi put, njeni nokti su se zarili u moja leđa što na početku nisam ni osetio, a posle toga usledio je grč čitavog njenog tela.

Trenutak kulminacije koji se stručno naziva ejakulacijom, došao je spontano. Kao da se brana sama otvorila sledeći želju vode da se izlije. Učinilo mi se da sam lakši od vazduha i da počinjem da lebdim nad sopstvenim telom. Moje vidno polje počelo je da se boji prvo purpurnocrvenom a zatim i svetloplavom bojom. Sa olakšanjem, legao sam na leđa još uvek

ubrzano dišući. Privukao sam njenu glavu na svoja prsa ljubeći joj kosu. Promrmljala je nešto o ljubavi, nešto što nisam razumeo koncentrišući pažnju na lupanje svog srca koje je polako usporavalo. Svaki sitni pokret koji bih napravio, činio mi se veoma lakim i gotovo bez napora.

Iako sam bio sa njom, činilo mi se da sam sam, na onaj čudni način. Kao da se deo mene posle lutanja po svetu vratio u mene. Ne mogu opisati taj osećaj celine jer kad se misli sklope svaka reč je banalna. Ali znam, da je nekim slučajem, bilo ko ili bilo šta, pokušao da odvoji Tamaru od mene, ja bih plakao i vrištao kao malo dete.

*

Sedeli smo u njenom stanu koji je nekoliko ulica daleko od mog stana. Dnevna soba je pomalo skućena-trosed i fotelja između kojih je omanji stolić. U ćošku je ormarić sa knjigama i ličnim stvarima. Svuda oko nas su razbacani papiri i prospekti ispisani na različitim jezicima. Dakle, osećao sam se kao kod svoje kuće.

Oboje smo ćutali prisećajući se prošlog vremena provedenog zajedno. Svi oni dani prošli su u harmoniji poput neke lepe melodije. Vreme je prolazilo u stalnom ćeretanju, držanju za ruke i pogledima koji greju srca. Noći su bile pune toplih dodira i nežnosti koje smo nemilice poklanjali jedno drugom.

Sadašnja tišina ometena zvukom malog ventilatora pravi je pokazatelj našeg odnosa. Tamara je prva pokušala da popuni prazninu koja je pretila da postane provalija. Pokušavala je da mi ugađa bez ikakvog uspeha. Nikad nisam bio nešto naročito sklon hedonizmu.

- Ima ruske salate ako si gladan.
- Ne, hvala. Nisam gladan.
- Kupila sam tvoje omiljeno pivo.
- Možda kasnije. Nisam žedan.
- Bila sam u knjižari i kupila sam ti nekoliko DVD-jeva. Možda će ti zatrebati.
- Hvala ti. Imam ih dovoljno ali, ipak ti hvala.

I tako u nedogled. Sada ćutimo i čekamo... nešto. Nešto što bi moglo da nas izvuče iz ćorsokaka, da proširi vidike, reši problem gladi u svetu... Bilo šta što bi prekinulo ovu besmisleni situaciju. Oboje to očekujemo od onog drugog koji toga nije ili možda, ne želi da bude svestan.

- Nadam se da nisi opterećen našim poslednjim razgovorom.-upitala me je pažljivo me gledajući.

- Ne sećam se našeg poslednjeg razgovora.-lagao sam.

Na veoma fin, diplomatski, tipično ženski način izrazila je želju za brakom. Prepričala je staru Platonovu priču o hermafroditkom praporeklu ljudi. Naime, priča govori da su bogovi prvo stvorili ljude koji su imali osobine oba pola a zatim ih zbog zavisti podelili na dva dela

koje su razbacali širom sveta. Tako, do današnjeg dana , ti delovi lutaju svetom tražeći svog parnjaka kako bi uspostavili nekadašnju simbiozu.

Zatim je govorila da svako ima potrebu da se skrasi u mirnom, porodičnom gnezdu, da ima nekog na koga može da računa itd. Odgovorio sam da jedini razlog za brak predstavljaju deca a budući da nisam zainteresovan da imam decu, ne računam da ću imati želju za takvom vrstom udruživanja. Očinstvo podrazumeva postojanje unutrašnje stabilnosti i usmerenosti ka cilju čija se vizija već nazire. Sa druge strane, potrebna je dovoljna doza tolerantnosti za sva blaga odstupanja od zamišljenog pravca. Oduvek sam bio suviše fluidan a često i kontradiktoran iznutra, da bih se latio takvog posla, koji je- po meni, od ogromnog značaja. Može se reći da sam suviše sebičan ili pak, kukavica, ali neuspeh u tom pogledu teško bi mi pao.

Tamara mi priča o knjizi nekog anonimnog Portugalca o svojim vinogradima. Ne slušam, ali se glupavo osmehujem trudeći se da izgledam zainteresovano. To nije dugo potrajalo. Ona je to osetila ubrzo, a ja se posle nisam ni trudio da nastavim sa glumom. Konflikt je bio neminovan. Kao i sudbina naše veze. Nije bilo nimalo prijatno za doživeti.

- Primetila sam u zadnje vreme da si odsutan kada razgovaraš sa mnom. Ružno se osećam zbog toga.
- Žao mi je. Možda sam suviše zaokupljen pisanjem. Trudim se da završim poslednje poglavlje pa sam...
- To i nije baš neki jak razlog.-prekinula me je prekrstivši ruke na grudima.-Pogotovo ne za ono prekjuche.

Naravno, bila je u pravu. Bili smo kod nje i vodili ljubav ili, bolje je reći, imali smo koitus. Ja sam ustao, obukao se, i otišao ispričavajući se nekim neodložnim poslom. Možda postoje i neki drugi načini ali čini mi se da je seks najbolji pokazatelj odnosa dvoje ljudi. Jer, u postelji spadaju sve maske i vidi se gola istina u bukvalnom značenju. Kao zora osvane sav altruizam ili sebičnost koju nosimo u sebi. Jasno se oseti da li je u pitanju ljubav ili nagon... da li dvoje postanu jedno.

- Smatram da sam mnogo vrednija i važnija od bilo kakvog literarnog dela.-nastavila je.-Naročito od onog za koga autor tvrdi da će unaprediti međuljudske odnose.

Verovatno ni Hitler nije bio tako optimističan dok je pisao „Mein Kampf“!

Nekada sam umeo namerno da je provociram samo da bih uživao u njenom narogušenom izrazu lica, odsečnim pokretima i ljutitom glasom. Ali, ne i ovaj put.

- Šta da kažem, verovatno sam veoma ponosan na svoje sposobnosti. Ali nisam ja kriv ako čitaoci ne budu shvatili šta je pisac hteo da kaže. Poznato je da se od idiota ne može razviti normalan čovek.
- Izgleda da tebi nisu ni potrebni drugi ljudi. Tako velikom čoveku mali ljudi samo smetaju.
- Ne.-prekinuo sam je.-Ti znaš ko sam i kakav sam.

- Možda sam pogrešila u proceni. Možda si se svo vreme pretvarao da si neko drugi. Poput vuka u jagnjećoj koži...

Setno me je pogledala. Promenila je taktiku pokušavajući da izazove grižu savesti. Čutao sam poput mumije dok je ona sa strpljenjem kopača zlata očekivala moju reakciju.

A zatim je krenula bura, bes pomešana sa očajanjem. Bujica reči izručena pred mene sastojala se od pominjanja svih stvari koje je učinila za mene, moje škorpionske nezahvalnosti i zlobe, moga kukavičluka presvučenog u filozofska trabunjanja. Sve to uz nešto sočnih psovki.

Činio sam ono što je možda najgore za takvu situaciju. Gledao sam je netremice, sa blagim izrazom lica. S jedne strane, to je pojačavalo njenu ljutnju, a s druge strane ulivalo lažnu nadu. Ali, bez obzira na sve, nisam mogao da dopustim da se ljubav završi sa mržnjom.

- Postoje najmanje dve stvari na koje nikoga ne možeš naterati: da bude hrabar i da nekoga voli. Obećanje da ćeš nekog voleti dok vas smrt ne razdvoji nije ništa drugo do licemerje, u najmanju ruku neodgovorno obećanje. Ljubav je proces koji ima svoj početak ali i kraj.

Prekinuo sam za trenutak češući se iza slepoočnice. Primetio sam da više nije u grču i da me sluša sa manje ili više opuštenosti.

- Ljubav obično pravi ili rađa ljubav na drugoj strani. Ali, ponekad i ne... no onda to i nije ljubav nego nesreća-kako to Marks reče.

Napolju se začulo zvrndanje tramvaja. U sobi je bilo mirno, gotovo bez napetosti. Situacija me asocirala na ispraćaj broda koji lagano nestaje na horizontu.

- Sećam se jednog jutra, kada si mi spremila i donela doručak u krevet. Zatim si uzela kašiku, viljušku i nož i hranila me kao da sam dete. Jaja sa šunkom su bila savršeno pečena i ukusna... a tvoj pogled pun ljubavi. Zatim, onda, kada sam imao grip stalno si bila sa mnom i brinula više nego moja majka.

Osmehnula se, stidljivo skrećući pogled u stranu. Seo sam tik do nje a zatim stavio ruku na njena leđa. Tihim glasom rekao sam joj najlepše stvari koje su mi tog trena padale na pamet.

- Sve te lepe stvari ostaće u mojoj duši kao deo sećanja kojeg ću se najradije prisećati... Ako ljubav, baš kao i život ima neku svrhu onda je ona ispunjena.

Tišina pomešana sa neograničenom pažnjom ispunila je sobu. Obuzeo me je osećaj sličan onom koji ima osuđenik na smrt, pred masom koja očekuje trenutak egzekucije.

- Pored toga, uspeo sam da prevaziđem svoje slabosti uslovljene uticajem loše sredine i genetskog nasleđa.

Nastala je kratka pauza praćena smehom, koja mi je pružila priliku da priberem svoje misli i osećanja.

- Hrišćanskom terminologijom rečeno, bila si otkupitelj mog prvobitnog greha... Vidiš, kako se obične stvari mogu reći na teško objašnjiv način. Ono što želim da kažem tebi

je ionako poznato. Ljubav prema tebi učinila me je boljim nego što jesam i posle nje ništa više neće biti isto!

Uz uzdah olakšanja, završio sam svoje izlaganje udobno se zavalivši u fotelju. Sve te visoke misli pretočio sam u samo jednu, jednostavnu rečenicu. Potvrdila se stara mudrost da su sve stvari u životu vrlo jednostavne.

- Oduvek si znao lepo da pričaš.-mirno je rekla.-Od prvog trenutka znao si da svojim rečima okupiraš moje misli... Čak i sada, kada je gotovo, sećam se tvojih reči tokom našeg prvog susreta.

Spustila je pogled zagledavši se u šare na tepihu. Provlačeći ruke kroz kosu, nastavila je da govori.

- Teško mi je jer osećam da će deo mene otići sa tobom. Mrzeću te zbog toga... ali, čini mi se da ću preživeti. Jer život je uvek jači od svega. Vreme će valjda učiniti svoje. Frojd je to nazvao radom žalosti, zar ne?

Klimnuo sam glavom gledajući je sa divljenjem. Njeno prihvatanje sudbine sa samo njoj karakterističnom mirnoćom, podsetilo me je na izbor svog srca. Naterao sam samog sebe da ne mislim o tome kako će mi nedostajati.

- Potrebno mi je vreme za opraštanje od tebe, ali i oproštaj. Znam da to znaš ali ću ipak reći- Nikada te neću zaboraviti.

Ustao sam predosećajući da je dolo vreme za rastanak. Ukoliko ostanem duže, doći ću u sumnju u ispravnost ili moralnost svojih postupaka. Svaki trenutak ostajanja može se pretvoriti u večnu povezanost praćenu sa osećajem nelagodnosti... Zbog krivice ili nečeg drugog, svejedno.

- Vreme je da odem. Neću reći „Zbogom“ ni „Do viđenja“ već samo : „Zdravo“.
Zdravo, Tamara.
- Zdravo.

Otvorio sam vrata pri čemu sam na leđima osetio njen pogled. Zatvorio sam vrata, baš kao i jedan deo mene. Izašao sam na polupraznu ulicu osvetljenu svetlošću neonskih reklama. Osetio sam dobro poznati miris roštilja koji se širio iz obližnje kafane zajedno sa bukom nemelodične muzike spojene sa vulgarnim stihovima. Dobro poznata okolina sad se činila drugačijom i nestvarnom.

Il deo

Bager

*„Tu knezovi nisu radi kavzi,
nit` su radi Turci izjelice,
al` je rada sirotinja raja,
koja globa davati ne može
ni trpiti turskoga zuluma.“*

Srpska junačka pjesma : Početak bune protiv dahija

Ležim na krevetu i posmatram kroz zavesu od kiše i snega izbleđeli krov susedne zgrade. Podne je i sunce jasno obasjava plodove rada nekadašnjih neimara otkrivajući uticaj zuba vremena, što se u stručnoj ekonomskoj terminologiji naziva amortizacijom.

Čitava zemlja je suviše stara i čini se još starijom zbog istrošenosti. Sve ono što se naziva vrednostima istrošeno je u protekloj deceniji. Potrošene su zgrade, imanja, fabrike, mladosti, ideali, nade,... ali i zablude koje su uporno opstajale prkoseći zdravom razumu i logici. Svet je odavno prestao da ubeđuje, preti, zahteva ili nagrađuje. Napravio je jasnu granicu između sebe i geta koji samog sebe još uvek naziva državom. Samo sedi i čeka da se u getu stvari promene... baš kao i ja.

Biti stranac na ovakvom mestu ima svojih prednosti ali i mana. Privilegiju da živi u ovoj zemlji ima oko 7 i po miliona ljudi. Ostali nemaju tu privilegiju ali zato imaju sve ostalo. Prestao sam biti delom prokazane manjine i izgubio sam status neprijatelja i sumnjivog lica. Neprijatelj je sada neko drugi... u stvari, „oni drugi“. Postoje dva tabora koji sebe drugačije nazivaju, ali dva najčešća naziva, dovoljno pristojna za upotrebu su patriote i demokrate. Patriote su stari, konzervativni i drže do sebe i svog identiteta. Naročito su osetljivi po pitanju slobode i nezavisnosti. Osećaju ponos i obavezu prema svojoj naciji i državi. „Oni drugi“, za njih su teroristi.zavedeni, nenarodni, jednom rečju-opasnost.

Demokrate su mlađi i liberalniji. Najčešće nisu zaposleni ili oženjeni. Nemaju vlast ali žele da je steknu. Za njih je vredno isto ono što je i korisno. Ima ih više, a za njih su oni drugi crvena banda.

U getu je vanredno stanje. Oba tabora znaju da se nešto mora desiti. Nešto što će otkloniti nepodnošljivu napetost koja se svuda oseća. Ako ne zbog istorije, onda bar zbog duševnog mira pripadnika obe sukobljene grupe.

Iz geta su otišli svi oni koji su mogli. Ostali su očajnici. Postoje dve grupe-jedna koja ima novca ali ne može van zbog crnih listi koje je okolni svet uveo, i druga, koja nema novca za odlazak. Kao posledica svega toga, geto je pun psihopata, ratnih zločinaca, ratnih profitera, časnih i pametnih ljudi. Skoro svako ima oružje i ne plaši se da ga upotrebi. Stanovnici geta žive od crne berze, doznaka iz inostranstva i onoga što se još uvek naziva privredom. Život je jeftin dok je smrt nešto skuplja.

Okrećem se na starom krevetu koji još uvek uspeva da izdrži moju težinu, gledajući u neokrećeni plafon. Plan rada za danas je kao i obično-prazan. Slobodan sam...Bože, kako to užasno zvuči!

Uključujem televizor i posle nekoliko trenutaka pojavljuje se Njegovo nasmešeno lice dok razgovara sa nekim od svojih poslušnika. Spikerov monotoni glas govori o tome kako je On rekao bla-bla, istakao ulogu koju imaju bla-bla, da je to cilj svakog dobronamernog bla-bla...

Gasim televizor-nisam više raspoložen kao nekad, da pažljivo slušam i analiziram Njegove reči.

Posle toliko godina apokalipse, samo je Njegova moć postala veća, a uticaj na živote nas, običnih smrtnika, još veći. Dok ga negde u svetu čeka prazna ćelija, On, još uvek, za patriote predstavlja oličenje časti i herojstva. Ponekad mi se čini da ne postoji čovek koji se istovremeno toliko voli i mrzi. Nekadašnji „nebeski narod“ danas je žestoko podeljen po pitanju vođstva, ili je možda, bolje reći, da postoji dilema između „carstva nebeskog“ i „carstva zemaljskog“.

Proleće je ulazilo u moju sobu bojeći je prijatnim pastelnim bojama. Muzika koja je dopirala izvana, iako previše brza za moj ukus, pozivala je na aktivnost. Ulice pune lepih žena gladnih ljubavi, čekale su moje zadivljene poglede. O stvarima koje ne možeš promeniti ne treba ni razmišljati.

*

Hodajući po filigranskim pločnicima, prolazim kroz bespuća ekonomske subkulture. Svuda oko mene prodaju se roba, čast, ugled, laž... sve. Gomile obrazovanih i civilizovanih ljudi pomešanih sa najgorim ološem kreću se oko mene, s licima koja svojim izrazima govore o bedi, frustriranosti, besmislenosti sopstvenog postojanja... Zato znam da nisam u Kalkuti ili Istanbulu.

U vidno polje upala je dobro poznata prilika, četvrtastog lica, širokih ramena, obučena u sivo odelo. Grimasa nalik na osmeh propratila je trenutak prepoznavanja.

- Zdravo.
- Čao! Mora da je prošlo sto godina.
- Moguće. Šta ima novo?

Onda je usledilo razglabanje o životu, prijateljima i sećanjima. U nekoliko rečenica dotakli smo ono što nas je u prošlosti povezalo.

- Stevo, kako je kod kuće? Kako su ti deca?
- Pa, dobro je. Žena radi u trgovini, sin ide u školu, a ćerkica je još uvek mala. Teško je, ali ide nekako.

Naravno, oboje smo znali da laže. Pitanje sam postavio u nadi da će me pozvati u posetu što se nije desilo. Čini mi se da su stvari mnogo gore nego što naslućujem.

Stevu poznajem još iz školskih dana. Ispočetka se nismo mnogo družili. On je bio dete oficira i nije se mnogo družio sa ostalom decom čiji su roditelji bili članovi proleterijata. Oduvek je bio uredan, nosio čistu odeću, često donetu iz inostranstva, na kojoj smo mu zavidili. Kasnije, tokom daljeg školovanja, zbog svog dobrog poznavanja matematike, imao sam prilike da češće budem u Stevinom društvu kome taj predmet nije išao od ruke, mada se dosta trudio. Ja sam bio zadužen da mu pomažem u savladavanju gradiva iz tog predmeta.

Ono što mi je tada često zapadalo u oči, bilo je strogo i pomalo preko držanje, što je bilo potpuno suprotno našem ponašanju koje je često bilo buntovno u odnosu na prilično kruta školska pravila: nošenje đlačkih kecelja, ulazak i izlazak iz škole po razredima, pevanje podobnih moralno-političkih pesama, itd. To je često bio razlog naših prepirki i svađa, koje su kulminirale kada je Steva izabran za predsednika našeg odeljenja. No, sve je to bilo samo na rečima i nije nikad došlo do pravog, fizičkog obračuna... sem u jednom slučaju.

Jednom su u naše školsko dvorište došli nepoznati gosti, Cigani iz obližnjeg naselja. Njih trojica, naši vršnjaci, došli su i malo zadirkivali neke naše drugarice. Otišli su posle pola sata i svi smo skoro zaboravili na to osim Steve koji je skupio nekoliko svojih istomišljenika i zajedno sa njima, uveče, otišao u njihovo naselje. Epilog je bio takav da su Cigani dobili teške batine a Stevi skoro niko nije želeo da se zameri do kraja škole.

Posle osnovne škole, svako je otišao na svoju stranu i viđali smo se samo povremeno. Zatim je na red došao fakultet. Steva se odlučio za pravo a posle toga za posao. Uz pomoć veze, uspeo je da se zaposli u nekoj državnoj firmi. Onda su usledile godine za koje niko od nas nije mogao ni da sanja da će se dogoditi. Ratovi, siromaštvo, propast jednog sistema vrednosti, samo su deo sadržaja tih godina.

Sada, Steva je oženjen čovek sa dvoje dece. Još uvek radi u istoj firmi, ali radi i u privatnoj firmi koju je otvorio bivši direktor njegove firme samo što to nema nikakve veze sa pravom... Upravo suprotno. Vidim da je umoran po njegovim pokretima, zato sam predložio da sednemo na klupu. Dok sedimo posmatram njegovo odelo koje je pohabano i ruke očvrсле od rada. Godine i stres ucrtale su bore po čelu. Čutimo dok on namešta kesu sa namirnicama pored nogu.

Oko nas prolaze žene, mlađe i starije, udate i slobodne, sve su fino doterane. Sa večitim zanimanjem pratim lagani hod dobrih vila po hrapavom pločniku. Belina dugačkih nogu, ispupčenja koja njihove grudi prave na znalački sašivenoj odeći živih boja, drže moju pažnju stalno aktivnom.

- Žene su poslednja prirodna lepota koja nam je preostala.-rekoh Stevi.

Na pamet mi pade jeretička misao da bih zbog ovakvih nogu bio spreman da izdam i državu. Prećutao sam je iako sam znao da je to možda, sama suština problema. Engleski problem, bolje reći, britanski prestolonaslednik je to dobro znao kada je između postarije američke raspuštenice i britanske krune, izabrao pravu stvar. Čini nam se da se istorija ponavlja a ne vidimo da ljudska priroda ostaje ista.

- Ne znam da li si čuo da naučnici tvrde da su pronašli dokaze za postojanje rezervi vode na Marsu. Kažu da je sada, mogućnost pravljenja baza na toj planeti samo pitanje vremena.
- Je li? Nisam to znao. To je baš ohrabrujuće za sve ljude.-odvрати on ozbiljno.

S njim je oduvek bilo teško opušteno razgovarati jer je sve shvatao ozbiljno. Teško je razlikovao kada ja govorim ozbiljno a kada ga zavitlavam. I njegov smisao za humor je prilično pojednostavljen, da ne kažem vulgaran.

- Samo, ja ne bih puno verovao tim naučnicima. Onaj koji radi za NASA-u, ne izjavljuje to bez razloga niti bez dozvole onih odozgo. Čak da je to i istina, njihov establišment bi to iskoristio za vojne svrhe.
- Dobro je da se bar neko bavi takvim stvarima. Ponekad mi se učini da se čitav svet bavi samo visokom politikom a da su te, obične, opšte, ljudske misli privilegija posebnih ljudi.
- Postoji ipak nešto što dolazi pre toga. Sloboda i nezavisnost sopstvene države su naša briga. Ako mi ne vodimo računa o tome, a ko će drugi?

Po izraženoj gestikulaciji i sjaju u sivim očima zaključio sam da ulazi u fazu izliva patriotskih misli.

- Pa nećemo valjda očekivati da drugi od nas samih bolje poznaju i vole, a kad je potrebno, i da brane našu državu!?

Nastavio je izlaganje u dobro poznatom pravcu i reči koje je izgovarao bile su tako dobro poznate meni i svakom živom biću koje, na žalost ili na (ne)sreću, živi u ovoj sredini. Zbog toga se nisam trudio da previše obraćam pažnju na njegove reči. Činjenice i stavovi koji su vam dobro poznati, a koji se ponavljaju, imaju takvo dejstvo da vas prvo iritiraju, a zatim dovedu do mržnje prema onome ko ih iznosi.

- Normalno je da ti ne misliš tako jer nisi odavde. Ali, čak i oni tvoji su morali svojski da se potrudu kao bi postali nezavisni. No, opet su se na kraju prodali Zapadu za male pare.

Sećam se kako je Steva bio iznenađen kad je saznao da ne spadam u “naše” već u one “druge”. Bio je ljut, ne zbog toga što sam onaj drugi, već zato što mu kvarim stereotip o onim “drugima”. Čini mi se da mi on nikad neće oprostiti zbog tog nereda i zbrke u svojoj glavi. S druge strane, ja nisam mogao shvatiti kako su se tolike razlike i protivrečja razvile u nama. Steva, u mom sećanju, dečak s loptom koji kao od šale prelazi druge dečake i postiže gol u utakmici pre dvadesetak i kusur godina u utakmici koja nam je toliko značila... i Steva, gospodin stamenog držanja, oštrog pogleda i još oštrijeg rečnika koji sedi pored mene. Dečak koji je samo želeo da položi matič sada je spreman da gine za svoju državu, državu kakvom je on vidi-slobodnom, časnom i poštenom, okruženom pokvarenim, zlim i nemoralnim svetom.

- Mi smo sada „*de facto*“, jedina slobodna i nezavisna država na hiljadu kilometara unaokolo. Izgleda da je sudbina ovog naroda da bude uzor drugima kroz istoriju.

Oboje ćutimo i gledamo negde u daljinu. On vidi veličanstvenu moralnu nadmoć, znak providenja i zastave koje ponosno vijore na vetru. Oseća pritisak slavne prošlosti i sladak

ukus konačne pobeđe pravovernih. Ja vidim plač dece i žena, krv na sve strane, ruševine.

Osećam zadah leševa, miris baruta i spaljenih domova, gorčinu prevarenih.

Nastavlja da govori o preimućtvu časti i poštenja nad novcem i zavet belosvetskog ološa i domaćih izdajnika. Slušam ga ćutke, povremeno prebacujući nogu preko noge. Prisećam se reći proroka Isaije : “Jer je odrvenilo srce ovijeh ljudi i ušima teško ćuju, i oći su svoje zatvorili da kako ne vide oćima i ušima ne ćuju, i srcem ne razumiju.”

Gledam u njegove ruke koje privremeno poćivaju u krilu, burmu na domalom prstu i sitnu mrlju od mastila između kaćiprsta i srednjaka. Te ruke koje danas barataju sa hemijskim olovkama spremne su da zgrabe hladan ćelik koji bljuje vatru i usmere ga ka svakom onom koji sutra zapreti njegovim idealima.

- Svaki problem koji postoji-poćeh paćljivo.-mora da se rešava. Jer ako se ne reši sada, rešiće se kasnije, zajedno sa gomilom ostalih koji će iz njega proisteći.
- Ono što moćeš danas ne ostavljaj za sutra!-prekinu me Steva.-Uostalom, jedno od načela Zakona o upravnom postupku je ekonomićnost.

Obojica smo se nasmešili. Za trenutak mi se učinilo da ponovo gledam dećaka iz moje mladosti, ponekad teškog za razumevanje a ponekad tako srdaćnog i jednostavnog, ali samo za trenutak.

- Nacionalni interes je iznad svakog pojedinaćnog interesa. Onaj ko se bori za prave vrednosti ne moće da izgubi.
- Ponekad je i poraz bolji od pobeđe koju nemaš s kim da proslaviš.

Pogledao me je ispitivaćki, pokućavajući da osmisli pravo znaćenje mojih reći. Skrenuvši pogled u stranu, nastavio je da govori odmahujući rukom.

- Izdajnici ne uspeavaju u ovom narodu, za razliku od drugih.-ustao je i rekao.-Moram da krenem. Oćekuju me kod kuće.
- Još uvek živite kod tvojih?
- Da. Vidimo se!
- OK. Ćao!

Gledam u njegova leđa dok odlazi i pitam se da li je spreman da postupi onako kako misli. Pucati u živo meso nekog ljudskog bića koje govori tvoj jezik, veruje u istog Boga, stanuje u istom gradu i kojeg, moćda, dobro poznaješ-sve u ime nekih ideala, skupa imaginarnih vrednosti koje taj drugi ne uvaćava... Koristiti moć, fizićku silu, da bi ga ubedio u suprotno, bez da se, bar malo, ne zapitaš da li si u pravu... Moćda, teško je poverovati, gotovo nemoguće, ali moćda bar malo grešim. Pa i onda kad znam da sam u pravu, imam li slobodu da nekog drugog povredim do uništenja samo zato što je pravo, pravda, istina, ili bilo koja druga reć na mojoj strani? Prevesti živo biće u stanje organske materije koja se raspada, u ime vrednosti koje je stvorilo društvo u određenom vremenu i prostoru. Padaju mi na pamet oni Cigani od pre petnaestak godina i prisiljen sam da se stresem od jeze.

Ustajem sa klupe i priključujem se masi koja prolazi zaokupljena svojim mislima i problemima svakodnevnog života. Idem dalje niz ulicu osećajući dodir prijatnog povetarca na licu.

*

- Nisi shvatio suštinu poruke. Znaš, nije poenta u rečima već u samoj suštini muzike „King Crimsona“

Slušam ga pomalo odsutno dok sedimo u plastičnim stolicama koje su odavno prešle tinejdžerske godine, ispred jednog kafića u centru grada. Osim nas prisutan je još samo jedan par za susednim stolom.

Baneta poznajem sa fakulteta. Visok i mršav sa naočarima koje mu daju izgled učenog čoveka. Utisak pojačava galantan ali i konzervativan izbor odeće. Kada se tome pridodaju maniri džentlmena u ponašanju, sasvim je jasno zašto se mnogi ljudi prevare u proceni broja godina starosti moga sagovornika.

- Šta radi moj omiljeni muzičar?

- Pa, sada pravimo muziku za jednu predstavu a na jesen ćemo održati koncert.

Potom slede standardne jadicovke u vezi sa konkurencijom, niskim honorarima i skoro nikakvom ugledu kod širokih narodnih masa.

- Postoje dve vrste muzičara-umetnici i biznismeni, sve u zavisnosti od razloga zbog čega se bave muzikom. Umetnici duže traju od biznismena. Mocart je tipičan primer. Nisam ga utešio. Čak i umetnici moraju da doručkuju. Još jedan prilog ispravnosti Marxove teze o odnosu materijalne proizvodnje i duhovne nadgradnje sa dijalektičko-materijalističkog stanovišta.

- Mora da zažališ nekoliko puta na dan što si se vratio iz Austrije.

Uzdahnuo je umesto odgovora. Ono na čemu sam mu najviše zavideo bio je njegov boravak u Austriji i Italiji gde je studirao muziku i radio mnoge stvari o kojima sam ja mogao samo da sanjam. Imao je običaj, a ja sam obično pripomagao, da ispriča poneku anegdotu iz tog perioda, dok sam ga ja sa užarenim pogledom i načuljenih ušiju posmatrao. Početak rata i ostalih događaja zatekao ga je u Austriji sa sređenim papirima. I onda, iz meni neshvatljivih razloga, odlučio je da se vrati.

- Znaš, još uvek mi je neshvatljivo kako sve ovo traje.-rekao je tiho.-Nisam nikad verovao da može toliko daleko da ode. Da ćemo dopustiti sebi da propadnemo u bezdan.

- Šta je, ne sviđa ti se život u jednoj od „najslobodnijih“ zemalja sveta?

Sarkazam i ironija su ponekad jači od obzira prema sagovorniku. U ovom slučaju, bilo je tu resentimana za sve one promašene diskusije u prošlosti.

- Daj, ne seri! Ne moram da slušam te gluposti još i od tebe.

Opasno smo se približili kraju konverzacije ali je razum udružen s međusobnom biskošću prevladao.

- Ljudi prosto ne mogu da prežive, da se ožene i planiraju porodicu.-rekao je oštro potom misleći na sebe.-A što je još gore, ne mogu ni da se pristojno sahrane. Smrt je postala skuplja od preživljavanja. I sve to samo zbog Njega!

Ne mogu a da sve ne uporedim s onom starom pričom karakterističnom za sve stare, patrijarhalne sredine o nezahvalnom sinu. U siromašnoj porodici odredi se jedan član, najčešće najstariji ili jedini sin, s ciljem da osvetla obraz čitavoj familiji. U njega se ulaže sva moguća pažnja i novac, drugi članovi porodice odriču se svojih potreba zbog njega. Na njegove greške se gotovo i ne obraća pažnja, niti se kažnjava. Svakoj njegovoj želji ili hiru pokušava se udovoljiti na najbrži način. Obično, takav sin se pošalje u drugi kraj grada/države/sveta radi školovanja, gde ubrzo upadne u loše društvo, postane raspikuća i pijanica, a škola se završi pre nego što je i počela. Kada se silom prilika vrati u porodično gnezdo, nastavlja sa starim navikama. Stari i onemoćali roditelji, i drugi članovi porodice strepe od njega pa tiho gundaju zbog njegovog karaktera i loše sudbine koja ih je zapala, ni krivim, ni dužnim.

- Da, ali ne treba zaboraviti ljude koji mu veruju.-rekao sam polako.
- To je samo mala grupa zavedenih i potplaćenih ljudi. Vlast se održava zahvaljujući lažima i zastrašivanju.

Tipična priča o grupi diletanata ili izdajnika koja kvari našu idilu opet se ponavlja. Naslonio sam glavu na dlanove i obratio pažnju na bore na njegovom čelu kad god je bio uzbuđen. To se nije dešavalo previše često pošto je umeo da se obuzda.

- Zapad nas je stavio pred svršen čin. Prvo nas je kažnjavao, zatim tukao, i na kraju stavio u geto. Njegovu glavu je ucenio i sad očekuje da im ga isporučimo i napravimo demokratsku državu pa ćemo dobiti pomoć i slobodu. Kako se to u zatvoru pravi demokratija!?

Nije rekao da smo upravnika zatvora sami birali, no ja sam se uzdržao od komentara. Ućutao je kada je kelner došao i lagano spustio šolju kafe na sto.

- Ni mi sami nikako da se složimo.-nastavio je da govori tišim glasom kada je kelner otišao svojim poslom.-Ili se neko proda, ili mu udari slava u glavu, ili ga ucene... Kao da u čitavoj zemlji nema čoveka sa tri čiste da povede narod iz ovog ludila.
- Žene zameraju muškarcima da misle samo na „ono“ a muškarci ženama da su glupe. Očekivati savršenstvo među ljudima čista je utopija, ali jao li se onom koji se usudi da nam tu utopiju uništi.

Čini mi se da nema onog koji nije doživeo da devojka koja mu mnogo znači izgubi glavu za nekim ženskarošem koji govori i tvrdi da oseća sve što bi ona želela da čuje. Tu ne pomažu nikakva ubeđivanja u suprotno koja mogu samo da postignu kontraefekat.

- Dobro, gospodine Pametni! Kako Vi vidite razjašnjenje ove mračne situacije. Ili, bolje reći, kako bi ti rešio stvar?

Glas mu je bio uzrujan ali po očima se videlo da je miran i da me donekle razume. To je ona situacija: Ne znam šta priča ali ima tu nečeg pametnog.

- Već sam ti rekao da ne očekuješ od mene savršenstvo. Najbolju stvar koju mogu da uradim za ovaj narod, u ovom trenutku, ja upravo sada radim.

Zaćutao sam. Tišina. Pogled neverice i nerazumevanja. Opet tišina. Čuje se samo dečja graja iz obližnje ulice. Napokon, Banetovo lice se razvlači u osmeh a u očima se nazire sjaj razumevanja.

- Ono najbolje što mogu da uradim za tebe jeste da ti dam savet da poslušáš samog sebe.-nastavio sam posle nekoliko trenutaka.- Kada se iz glave obrišu saveti dušebrižnika, laži varalica, zablude proizašle iz želje da se bude bolji nego što jesi, i svega onog što ne čini naše Ja-dode se do pravog odgovora.
- Naravno da niko ne želi da gine. Ni ja ne želim.-govorio je polako ali sigurnim glasom.-Ali, ako ja moram lagano da odumirem u ovom zatvoru, ni kriv ni dužan, samo zato da bi grupa hulja ostala doživotno na vlasti, i to samo zato što ne znaju/ne mogu/ne smeju ništa drugo... Ma, nema teorije!

Brzim pokretom ispio je ostatak kafe iz šolje i naglo je spustio na sto. Buka je privukla poglede para koji je sedeo za susednim ali udaljenim stolom. Crnomanjast mladić i devojka sa smeđom, kovrdžavom kosom, verovatno studenti, gledali su u nas jedan momenat a zatim se okrenuli jedno drugom i nastavili razgovor. Možda su pričali o studijama, možda o nekim prijateljima, ili možda o njima i njihovoj (možda) zajedničkoj budućnosti.

Samo za trenutak osetio sam zanimanje za živote njih dvoje i pokušao da predvidim njihovu budućnost. Naterao sam sebe da svoj pogled zaustavim na Banetovom očima, a razgovor usmerim na priču o muzici. Podsećaju m suviše na mene i sve one ciljeve koje nisam ostvario. Neki su bili pretenciozni, neki nisu bili ostvarljivi zbog objektivnih okolnosti, a neki... neki nose bol nastalu iz priznanja sopstvene nesposobnosti.

Ustajemo posle nekog vremena i krećemo se prema nekoj od glavnih ulica. Razgovor lagano prelazi na filmove, dok ja obično govorim o sadržaju, režiji, scenariju, Bane priča o muzici i njenoj prikladnosti određenim scenama. Pozdravljamo se pošto on skreće u jednu od usputnih ulica zbog neke sitnije kupovine a ja nastavljam dalje.

Čudno je to da se prijatelji tokom vremena udalje jedni od drugih. Nije razlog u nekom zasićenju niti o svađi. Verovatnije je da se tokom vremena, životna situacija počinje da se menja. Ponekad je to svršetak školovanja, nekad je to posao, ponekad porodica, a nekad promena ranijih interesa i navika. I uvek kad se sretnemo krivimo jedan drugoga zbog nejavljanja. Obično se iza toga krije obostrani narcizam i želja da onaj drugi prizna svoju slabost i prvi se javi. Ali, bez obzira na sve to, ništa ne može da pomuti sjaj u očima kada ugledamo neku dragu osobu iz naše prošlosti.

Ono što me brine, bilo je ono što niko od nas dvoje nije rekao. Predosećanje zla, mogućeg zla, i istovremeno, najtužniji predosećaj da nekog vidiš poslednji put. Hodam dalje pokušavajući da svoju pažnju usmerim na gracije koje mi dolaze u susret, ali ma koliko se trudio da ga sakrijem, taj osećaj ostaje u meni praćen sa nelagodnom zbog nemogućnosti da se bilo šta uradi da bi se promenilo ono što se često iz neznanja zove sudbinom.

*

Mnogi ljudi očekivali su puno više od promene režima, za koju su verovali da je put u blistavu budućnost. No, kao što to obično biva, na kraju se shvati da promena spolja ne znači i promenu iznutra.

Ono što je prvo usledilo posle frenetičnih slavlja na ulicama koje je trajalo nekoliko dana, bio je nestanak Njegovih izjava u medijima i Njegovih portreta iz kancelarija. Nestalo je i lažnog, veštački održavanog optimizma i preteranog veličanja stvari koje su same po sebi razumljive.

Zatim su došli stranci-političari i stranci-biznismeni, razgledali su ruševine i dogovarali se sa novim vlastima. Svet više nije bio oko nas već je došao kod nas. Konačno smo upoznali istinu o svetu, a svet istinu o nama koja ni nama nije bila poznata.

Saznali smo kako je teško živeti u „neslobodnoj“ zemlji sa platom od par hiljada dolara gde i životinje imaju svoja neotuđiva prava. Tamo gde, kada im država uskrati subvenciju za nekoliko procenata, seljaci naprave dar-mar u prestonici. Tamo gde domaćice danima muče muku da li da kupe jeftiniji deterdžent koji zagađuje vodotokove ili ne. Tamo gde ljudi nemaju dovoljno svojih pa se bave i tuđim problemima, pa čak i problemima dece u zemljama Trećeg sveta. Tamo gde sportski radnici lete sa posla ako ne postignu odgovarajuće rezultate. Tamo gde ljudi znaju da su političari nužno zlo, kao i parazitske bakterije u crevima.

Takođe smo saznali kako se napornim radom i neshvatljivim zalaganjem birokrata može obogatiti kao Krez. Da se hrabrom odbranom nacionalnih interesa može obezbediti svoje potomstvo do pet kolena unapred. Da su laži izveštaji UN da se ne može živeti sa prihodom manjim od 1\$ dnevno. Da zakoni i propisi postoje da bi služili političarima. Da se mora biti slobodan i nezavistan od sveta ali ne i od državne birokratije i domaćih kapitalista. Da se svetu može dugovati više desetina milijardi \$ ali ne i državi koja svojim građanima duguje milione \$. Da je nemoralno i prljavo prodati se strancima ali ne i domaćem establišmentu. Da su hiljade obeščašćenih žena, destine hiljade mrtvih, stotine hiljada raseljenih, proteranih, opljačkanih i milioni osiromašenih legitimno sredstvo za očuvanje, učvršćenje i proširenje vlasti ako se zamaskira brigom za sudbinu države i naroda. Na kraju smo saznali da zlo ne priznaje niti poznaje rasne, verske ili nacionalne granice.

Posle saznavanja istine i katarze, usledila je potištenost koja me je podsetila na stari film "My fair lady" sa Odri Hepbern. U njoj se prodavačica cveća transformiše u damu viktorijanskog tipa. Kada ta dama dođe u posetu sredini iz koje potiče, niko je ne prepoznaje, odnose se prema njoj sa distancom i strahopoštovanjem, a očekuju da se ponaša u skladu sa statusom koji prividno ima. Često sam pokušavao da zamislim kako se oseća pojedinac koga najednom iščupaju iz njegove okoline, pokidaju sve veze sa tom istom okolinom, promene situaciju tako da njegovo sećanje ničemu ne služi i nateraju ga da počne živeti ispočetka. Kako je teško ponovo uspostavljati veze sa drugim ljudima, pronaći svoje mesto pod suncem, pouzdati se u samog sebe i odvojiti se od majke države i njenih skuta. Došlo je vreme da se svako upita ko sam „ja“ i čemu težim? Ko uspe da odgovori na ta dva jednostavna pitanja, pod uslovom da ne ponavlja stare šablone, nastaviće život bez poteškoća. Javiće mu se osećaj krivice i stida zbog prošlosti, ali će ga uspešno podneti. Naravno, neki neće uspeli u tome nego će tražiti novu ideju, grupu ili objekat sa kojim će moći da se poistovete. Ali, to je normalno i prirodno sudeći po Darvinu i njegovoj prirodnoj selekciji.

Sve su to srećniji slučajevi koji će imati priliku da se promene za razliku od onih iza kojih će ostati samo sećanje. Groblja su puna žrtava neuspehlikih eksperimenata kojima ljudi podvrgavaju druge ljude sve u cilju postizanja opšte sreće i blagostanja. Ili pesnički rečeno: "carstva nebeskog". No, i to je deo priče u ljudskoj prirodi od koje ne treba očekivati savršenost a koja sama teži da ostvari savršenstvo.

*

"Nekoliko puta sam izrazio mišljenje da svaki narod pa čak i svaki pojedini čovek umesto da se uljuljkuje lažnim, političkim problemima "krivice", mora da ispita koliko je sam kriv, usled sopstvenih grešaka, omaški i rđavih navika, u izazivanju rata i svih ostalih beda u svetu, jer je to jedini put da se po mogućstvu izbegne sledeći rat. Oni mi to ne opraštaju, jer su sami, razume se, potpuno nevini. Kajzer, generali, veleindustrijalci, političari i novinari niko nema sebi ništa da prebaci i niko nema nikakve krivice! Čovek bi mogao pomisliti da je sve divno na ovom svetu, iako, eto, pod zemljom leže desetine miliona ubijenih ljudi. I vidiš, Hermina, iako ovakvi pogrđni članci ne mogu više da me naljute, katkada me ipak rastuže. Dve trećine mojih zemljaka svakog jutra i svake večeri čita ovakve listove, u ovakvom tonu, svakog dana ih ti listovi obrađuju, opominju i huškaju, zbog njih oni postaju nezadovoljni i zli a cilj i kraj svega toga je opet rat, budući, naredni rat, koji će verovatno biti još čudovišniji od ovoga. Sve je to jasno i prosto shvatljivo svakom čoveku, i svako bi mogao da dođe do ovog zaključka razmišljajući samo jedan jedini čas. Ali niko to neće, niko neće da izbegne budući rat, niko neće sebi i svojoj deci da uštedi sledeće milionsko klanje. Razmišljati jedan čas, utonuti za izvesno vreme u sebe i zapitati se koliko je ko lično uzeo učešća u

neredu i pakostima na svetu, koliki je u tome udeo svakog pojedinca-vidiš, to neće niko! I tako će sve ići dalje svojim putem, dok mnoge hiljade ljudi iz dana u dan revnosno, pripremaju budući rat. Otkako znam za sebe, to me je gušilo i dovodilo do očajanja, za mene više ne postoji "otadžbina" i ne postoje ideali, jer je sve to samo dekoracija za gospodu koja priprema sledeće klanje. Nema smisla misliti, kazati i napisati nešto čovečno, nema smisla gajiti u sebi dobre ideje-na dvoje-troje ljudi koji to čine obaraju se iz dana u dan hiljade listova, časopisa, govora, javnih i tajnih sednica, koji zvižde, a i postižu suprotno. Hermina me je slušala sa živim učešćem.

- *Da, reče zatim, ti si u pravu. Razume se, opet će biti rata, ne mora čovek ni da čita novine da bi to znao. Prirodno je da čovek može da se rastuži zbog toga, ali to nema nikakvog smisla. To je upravo kao kada bi se neko rastužio zato što će, uprkos svemu, ma šta preduzimao protiv toga, jednom neminovno morati da umre. Borba protiv smrti, dragi Hari, jeste uvek nešto lepo, plemenito, čudeno i poštovanja dostojno, pa prema tome i borba protiv rata... Ali je ujedno uvek i beznadežno donkihotovstvo.*
- *Možda je to tačno, uzviknuh žustro, ali po takvim istinama kao što je ta da svi moramo umreti, pa je prema tome sve svejedno, da život postaje plitak i glup. Pa zar da odbacimo sve, da se odrekemo svakog duha, svakog stremljenja, svake čovečnosti, da dopustimo da i dalje vladaju častoljublje i novac, da bismo pored čaše piva sačekali poziv na mobilizaciju?*

Čudan je bio pogled koji mi je Hermina dobacila, pogled u kome je bilo podsmeha, šeretluka i drugarstva punog razumevanja pa istovremeno i težine mudrosti i beskrajne ozbiljnosti.

- *Ne, ne treba da postupiš tako, reče ona materinski. Tvoj život neće postati plitak i glup iako znaš da će tvoja borba biti bezuspešna. Bilo bi mnogo pliće, Hari, kada bi se borio za nešto dobro i idealno misleći da to moraš i postići. Zar ideali postoje da bi ih čovek postigao? Da li mi ljudi živimo da bismo uništili smrt? Ne, živimo da bismo je se bojali, da bismo je potom voleli, i baš zbog nje se ovo malo života u nama katkada na jedan čas tako divno zažari“*

Odlomak iz „Stepskog vuka“ Hermana Hessea

Emigranti

„Lunjamo u magli izgubljeni u svijetu.
Pišem tvoje ime prstima u pijesku.
Na tvojoj sam strani-tvoj sam...

Daj da se maknemo odavde
U neku topliju klimu
Da ne pucamo metak u prazno
Da ne bacamo sjeme u prazno

Sjedimo u vrtu nasukani na suvom
Vidiš, mokra su nam lica
ali nema mjesta suzama

Karte su u džepu i nema mjesta suzama“

„Nema mjesta suzama“ - Grupa Vještice

Kada ljudi u određenoj sredini ne mogu da zadovolje svoje bazične potrebe oni se sele u krajeve gde je to moguće. Kilometri su tu potpuno beznačajni, baš kao i državne granice. Pre svega, od svih mogućih razloga zbog kojih ljudi emigriraju dva su najvažnija : nesigurnost i siromaštvo. Najvažnija karakterna osobina emigranta je nepokolebljiva hrabrost, sve drugo dolazi posle. Samim preseljenjem ne dobija se ništa osim šanse za novi početak. Na ovu avanturu odlučuju se većinom samo mladi ljudi koji su spremni da se promene, jer najvažniji zadatak koji stoji pred njima, čim se iskrcaju iz aviona ili sa broda, jeste formiranje novog identiteta. Pri tome ne mislim na promenu imena, nacije ili konfesije, već na one suptilnije komponente kao što su posao, govor, odeća, stan, itd. Za savremeno doba karakteristično je da se iseljavaju pre svih visokoobrazovani stručnjaci što se ne bi moglo reći za period pre pedesetak godina. Bez obzira na poreklo, problemi svih emigranata su slični i traju sve dok ne prestanu biti emigranti, odnosno stranci. Emigracija ne prestaje sticanjem novog državljanstva niti bilo kojim drugim pravnim aktom. Ona prestaje kada se odlučimo i izaberemo jednu od dve domovine.

*

Dragi S.,

Bilo je krajnje vreme da ti se javim, zar ne? Žao mi je, ali nije bilo vremena za pisanje, a bogami ni slobodnog vremena. Liza se srećno porodila i čovek koji piše ove redove ponosni je otac najlepše devojčice na svetu. Dečja soba je dakle, dobila svog stanara i ubrzano se puni svim mogućim igračkama. Na svu sreću mala Ana veoma malo liči na svog oca. Njeno ime je rezultat kompromisa između mene i mojih roditelja sa jedne, i Lize i njenih roditelja, s druge strane. Ime je veoma često i nema naš niti kanadski prizvuk.

Što se posla tiče, sve je u najboljem redu. U međuvremenu sam dobio novog šefa, Irca, koji mnogo drži do porodice tako da me često pušta da ranije odem kući. Razgovarao sam sa njim o onom menadžerskom mestu o kome sam ti prošli put pisao. Rekao je da ćemo to srediti čim završim kurs. Liza i dalje radi u prodavnici cveća i dobro joj ide, zarađuje malo više od mene. Unajmili smo bejbisiterku, jednu staru crnkinju koju zovemo Mama LU, i ona je prosto nezamenljiva. Ima puno iskustva i zna da radi skoro sve. Naravno, sve ima svoju cenu pa sam primoran da prihvatim pomoć od svoje tazbine, iako to nerado činim. Moj tast je bankar i tipičan WASP-ovac. Nikada nije rekao ništa protiv mene i nije pokušavao da odvoji Lizu od mene... Nikad mi nije zamerao što nisam ni približno imućan kao on ali... Znaš, teško je reći bilo šta što bi ga moglo dikvalifikovati tim pre što je vrlo ljubazan prema meni. Ali, svaki put kada ja i on ostanemo sami, razgovor počinje da zamire

odmah posle nekoliko rečenica. Zato se oboje trudimo da neko bude s nama jer inače, teško da bi mogli da razgovaramo duže od pet minuta.

Većina Kanađana, bar onih rođenih na njenoj teritoriji, nas posmatra kao divlje pleme koje jedno drugo pokušava da istrebi međusobnim ubijanjem, silovanjem majki i sestara, klanjem dece. Kad god se pomene naša bivša domovina svi me pogledaju sa nekim sažaljenjem i kao po komandi, pokušavaju da promene temu. I da nije Lize koja je moje jedino utočište u Novom Svetu, ne bih ni izlazio u njihovo društvo. Sada je tu i razlog broj dva-mala Ana, zbog čije budućnosti sam spreman i ljudožderima da svratim na večeru. I tako, ja na početku razmenim poneku konvencionalnu rečenicu sa svakim u trajanju od dva do tri minuta, a onda se povlačim u ćutanje i držim se po strani. Liza uporno pokušava da me vrati u razgovor ali ja uvek pobeđujem.

Otkad je počelo „događanje naroda“ kod nas, ovde je stiglo puno ljudi. Mnogi se nisu dobro snašli, rade svakakve idiotske poslove, i teško žive. Upoznao sam pre skoro godinu dana Mileta koji živi u USA, u Njujorku. Stigao je pre četiri godine i još uvek radi kao prodavac tekstila u nekoj maloj radnji u Bruklinu. Radni dan mu prolazi vucarajući štofove i smeškajući se stalno jednoj guski koju, u dubini duše, iskreno prezire. Strašno je nesrećan i jedva čeka da skupi nešto para i slobodnog vremena da se na leto vrati samo da “napuni baterije”, kako kaže. Inače, diplomirao je književnost i prava je privilegija razgovarati s njim. Često ga pozivam kod mene i Lize da provede nekoliko dana s nama i pozajmim mu pokoji dolar.

Klima je ovde vrlo nezgodna, ali čini mi se da sam se privikao, tako da ponekad izađem napolje samo u džemperu. Ali, zahvaljujući ovoj klimi, upoznao sam Lizu. Bilo je to pre šest godina za vreme jednog gadnog pljuska. Oboje smo se zatekli u nekoj prodavnici. Stajao sam pored izloga i gledao onaj kijamet kada je konzerva sa pasuljem (ili možda, boranijom) sa gondola pala pored mojih nogu. Ugledao sam ženu sa crnom kosom i tamnosmeđim kaputom kako se saginje da je pokupi ali ja sam bio brži. Pitao sam je na lošem engleskom hoće li da je uzme ili da je vratim nazad na policu. Osmehnula se i rekla da ne zna, i pitala me za savet pošto pre nije kupovala tu vrstu konzervi. Odgovorio sam da nisam ni ja ali da valja probati. Ona me je zatim pozvala na večeru da je isprobamo zajedno što sam ja prihvatio i zamolio da me poveze do mog stana, pošto nisam bio prikladno odeven a autobuska stanica je bila udaljena bar nekoliko minuta punog sprinta po pljusku. I tako, došao je naš prvi sastanak i sjajna večera uz veoma dobru domaćicu i čavrljanje o svemu i svačemu. Na kraju je priznala da je konzervu namerno gurnula sa police kako bi privukla moju pažnju. Na kraju večere bio sam zaljubljen do ušiju. Uzgred, moram da kažem da je vreme te večeri, nakon pljuska, bilo izuzetno toplo za to doba godine.

Na kraju, reći ću ti da planiram da za vreme Božića ili Nove godine, dođem kući. Verovatno ću ostati oko dve nedelje, tako da ćeš imati priliku da upoznaš Lizu i vidiš našu devojčicu. Jedva čekam da ponovo vidim stare prijatelje, prošetam dobro poznatom kaldrmom i

nanjušim mirise kojih ima na samo jednom mestu na svetu. Pri tome mislim na kafanu na čošku i kombinaciju mirisa roštilja, prepečenice, oznojenih tela i klozeta čija se vrata, kao nekom čarolijom, stalno otvaraju.

*Tvoj Milutin
Toronto
Kanada*

Ćao, Nataša!

Opet ja! Primi puno pozdrava iz vruće Australije. Prošlo je skoro tri meseca od kada smo se čuli telefonom a toliko toga se desilo. Uvek ima puno stvari o kojima želim da ti pričam, a nema vremena niti dovoljno novca za telefonski račun.

Ja i Zoran iznajmili smo stančić u zapadnom delu Sidneja. Stan je lepo uređen i ima ugrađen klima-uređaj, što je neophodno za ovdašnju sparinu. Ja i Zoran imamo jednu, a mali Darko drugu sobu na raspolaganju. Stan se nalazi u zgradi u kojoj živi dosta ljudi iz Evrope. Naš prvi komšija je Marko, stolar iz Italije. Naravno, pričamo isključivo na engleskom. Često se posećujemo i pričamo o našim zavičajima. On je rođen na jugu, negde u okolini Brindizija. Prosto ne mogu da ti opišem kako to izgleda kad se on umeša u priču. Imaš utisak da se nalaziš usred njegovog vinograda kad počne da opisuje svoje imanje. Kao da se naokolo širi miris grožđa i maslina a vetar ti mrsi kosu, dok sunce nemilosrdno prži. U Italiji mu žive majka i dve sestre, dok su dvoje braće kao i on, negde u belom svetu. Vrlo retko se viđaju, ali kada se skupe, slavlje traje čitavu nedelju dana. Veoma je ponosan na svog dedu koji je poginuo u drugom svetskom ratu na strani partizana i od kojeg mu je ostao orden za hrabrost. Njegova žena sa čudnim imenom, koju zovemo Lola, ona je iz susednog sela i upoznali su se prilikom njegovog kratkog boravka kod kuće, za praznike. On ju je pitao da li bi bila spremna da sa njim ode na kraj sveta i ona je pristala. I tako su sada zajedno već sedam godina. Kao i svi Italijani ponose se špagetima koje spremaju na hiljadu načina. Kad se budemo videli doneću ti neke njihove recepte.

Darko je porastao i sledeće godine bi trebao krenuti u školu. Govori engleski skoro sa pravim australijskim akcentom za razliku od nas kojima je naš maternji, ipak ostao glavni jezik. Ima dosta drugova i dobro se uklopio. Strašno voli konje i često nas nagovara da ga upišemo u školu jahanja. Ja se protivim, ali je Zorana uspeo da ubedi. Kad god u mislima uporedim njega, onako sitnog, i onu krupnu beštiju od konja, stresem se do kostiju.

Zoran i dalje radi za građevinskog preduzimača. Hvala Bogu, više ne radi kao radnik već sada samo dogovara i organizuje poslove, nešto kao lični sekretar. Znaš već kako je bio

razdražljiv kad se vrati umoran i prljav sa posla i poluošamućen od sunca. Kaže da bi dao sve samo da može da radi neki normalan i ne tako naporan posao... Ali, nema izbora. Ja povremeno radim u školi i predajem naš jezik klincima naših doseljenika. Na žalost, to je samo privremeno dok se ne vrati njihova stalna učiteljica sa trudničkog. Sada nešto planiram da se okušam kao sekretarica kod jednog Zoranovog poslovnog partnera koji je "naše gore list", neki Janez Kruščević. On se bavi trgovinom umetničkih predmeta a Zoranova firma mu je sagradila galeriju. To je stariji, fin i kulturni gospodin i rođen je u Australiji. Njegovi su došli posle drugog svetskog rata jer se nisu "mirisali" sa komunistima. Slabo govori naš jezik, bolje reći jezike, jer ga roditelji nisu učili. Tek je za vreme puberteta počeo da se bavi svojim poreklom i jezikom svojih predaka.

Ovde ima i naših ljudi, ali se za sada družimo samo povremeno, kada su neke proslave i slično. Nismo imali ni prilike jer smo se puno selili zbog Zoranovog posla. Sada planiramo i da moju majku dovedemo ovde, pošto je posle tatine smrti ostala sama. Ona kaže da je suviše stara i da ne želi da umre u tuđoj zemlji, ali se mi nadamo da ćemo je uz pomoć Darka ubediti da promeni mišljenje.

Grad je zaista prelep. Možda nisi znala ali Sidnej su podigli robijaši iz Engleske. Zoran se šalio na svoj račun i ima običaj da kaže da ga i danas gradi ista sorta ljudi. Ono što se pomisli kada se kaže Sidnej je luka koja je toliko široka i prostrana da prima veliki broj ogromnih preookeanskih brodova. Sa mosta koji se prostire iznad luke možeš uživati u pogledu na ogromne grdosije koje polako prolaze ispod tvojih nogu. Verovatno si čula o čuvenoj Operi koja podseća na grupu školjki. Pošto nisam baš ljubitelj opere bila sam samo nekoliko puta, ali ti mogu reći da unutra izgleda bajno, a naročito su impresivne orgulje za koje kažu da su najveće na svetu. Što se mode tiče, ovde žene naročito obraćaju pažnju na šešire koji su različitog oblika i boja, da ne govorim o perju raznih egzotičnih ptica koja se takođe koriste za ukrašavanje. Moram priznati da je to ludilo i mene malo uhvatilo tako da sad imam malu kolekciju šešira od kojih mi je najdraži sivozeleni polucilindar sa ukrasnim perima. Poneću ga sa sobom kada budem dolazila.

Ono što mi nedostaje jeste jedan dobar jesenji pljusak koga ovde uglavnom nema. U stvari, volela bih malo jeseni ili zime za promenu od večnog leta koje ovde vlada. I naravno, nedostaju mi sve moje dobre prijateljice koje sam ostavila daleko od sebe. Bila bih srećna da se češće čujemo ili dopisujemo, iako znam da ste svi zauzeti. Jako sam zabrinuta zbog svih tih problema kod vas. Znam da postoji mogućnost za novi rat, kao da svi dosadašnji nisu bili dovoljni. Molim te, ako ti nešto treba, slobodno mi javi i nemoj se stideti. Najradije bih sve dobre ljude preselila kod mene, samo da mogu, i da ih tako zaštitim od zla koje se sprema. Na kraju, želim da mi pozdraviš Sanju, Milicu, Maju i svo ostalo društvo iz gimnazije. Naročito mi pozdravi Ćiru i reci mu da ga nisam zaboravila. Čula sam da se oženio i ako je to istina, želim da mu čestitaš u moje ime.

Eto, toliko. Grli te i ljubi tvoja

Suzana
Sidnej
Australija

*

Brate, zdravo!

Pozdravljam te iz Nemačke i iz njenog grada Minhena. Uspeo sam nekako da se smestim i počinjem da se postepeno privikavam na novi način života. Moram ti reći da su sve moje brige pred put bile potpuno opravdane. Čudan je ovo svet, stran, nepoznat i opasan. Svako ovde gleda svoja posla.

Čim sam stigao, počeo sam da tražim posao. Radio sam svakakve poslove : nosio sam džakove, mešao malter, čistio ulice, čak sam jedno vreme bio i “baba-sera”. Imao sam različitih ponuda da radim za naše-sve što mi kažu, a da mi oni srede smeštaj i papire ali nisam pristao jer znam šta bi tražili od mene. Ti znaš da bih pristao na sve, osim da prodajem ljudima njihovu nesreću. Dosta naših, na žalost, bavi se tim poslom i dobro su organizovani. Na početku ti nude samo sjaj i uživanje, ali kad pristaneš, ostaješ njihov do kraja života. Deo para od prodaje robe šalje se našima, dole na jugu.

Na kraju sam se zaposlio kao konobar u jednom restoranu. Možeš tri puta da pogađaš ko mu je vlasnik. Jeste, pogodio si , to je njihov čovek. Eto, od svih restorana u Minhenu, ja sam upao u „okupatorski“ restoran. No, moram reći da je vlasnik potpuno fer i da nemam nikakvih problema. Ali, ipak, posle toliko krvi koje se protilo moraš biti oprezan, pa se ja predstavljam samo sa nadimkom.

Plata je redovna i sa njom mogu da preživim. Restoran je dobro posećen jer često dolaze pevači i pevačice iz njihovog i našeg zavičaja, puno se troši pa je bakšiš popriličan, naročito za praznike. Čini mi se, da nije ovih praznika i slavlja, da ne bi imali na šta da potroše marke koje zarade.

Što se papira tiče-stvari stoje loše. Ipak, ja sam odlučio da zatražim azil iako ga Nemci više ne daju pošto je rat završen. Time ću da dobijem na vremenu dok ne vidim šta ću da radim. Pokušaću da ti pošaljem nešto para preko Azema koji uskoro putuje kod vas. On je dobar, pošten čovek i živi ovde skoro trideset godina. Ti se trudi da završiš školu i da dobro učiš, pa ćemo posle videti šta ćemo i kako ćemo. Piši mi kako si i kako je familija. Svi mi puno nedostajete. Ovde nema naših, poštenih žena. Ono malo što ima i nije zainteresovano za mene jer nemam para.

Čuvaj familiju i nemoj da čujem od njih da si loš prema njima, da ih biješ ili nešto slično. Ja od usta odvajam za vas tamo dole i nemoj da bude nekih problema.

Pozdravlja te

Bekim
Minhen
Nemačka

*

Draga Mama,
pozdravljam te i želim da ti poručim da sam dobro i da ne brineš za mene. Ovde je vrlo lepo, svi su dobri i fini prema meni pa se osećam kao da sam kod svoje kuće. Nisam gladan, žedan, niti mi šta drugo nedostaje.

Škola mi dobro ide pa se nadam da ću je završiti sledeće godine i bio bih jako srećan da i ti budeš prisutna pri dodeli diploma. Posle toga, imam gotovo obezbeđen posao u firmi u kojoj radi teča Goran.

Takođe, želim da ti kažem da sam se i zaljubio. Devojka je odavde i vrlo je lepa. Ona me u potpunosti razume iako oboje pričamo na engleskom koji nije ni moj, ni njen maternji jezik. Stalno me zapitkuje o mojoj zemlji i šta se tamo događa. Pošto sam i sam zbunjen, teško mi je da joj objasnim. Kako da joj objasnim da sam ovde zato što u mojoj zemlji, u kojoj se nekad živelo kao na Zapadu, narod gladuje a vojska i policija hapsi i prebija svakog ko se pobuni, da sam ja jedan od srećnijih jer sam ovde i ne moram da brinem zbog poziva u vojsku...

Najteže mi je da samom sebi objasnim zašto vi kao moji roditelji ne živite sa mnom.

Pokušavam to da pojednostavim pa kažem da je sve to zbog jednog čoveka kojeg sam nazvao Mr. Freedom Nicefucking, koji želi da do kraja života ostane na vlasti. Ona kaže da je jedino važno da sam tu i da je sve to možda sudbina.

Inače, ovde je uvek hladno tako da sam se brzo privikao. Skoro da sam zaboravio na umerenokontinentalnu klimu. Ljudi su strašno fini i kulturni, i nisu nimalo agresivni. Na kraju krajeva, ovo je ipak samo malo ostrvo i svi se međusobno poznaju. A da nije i one pevačice, teško da bi ga iko i potražio na karti.

Nadam se da ćemo se uskoro svi videti i da će se stvari, tamo kod vas, konačno promeniti. Pozdravi tatu a sestri reci da se čuva ako polomi nešto u mojoj sobi.

Sve vas puno voli vaš

Darko
Rejkjavik
Island

*

Posle izvesnog broja godina na putu sam ka svojoj domovini zajedno sa izbeglicama. Kaže se da je domovina kao zdravlje, to jest, tako kažu neki pisci sudeći po svom iskustvu. Ako njihovo mišljenje uzmemo za ozbiljno moja domovina je bila proteklih godina teško bolesna, a neki kažu i da je umrla.

A šta je to u stvari domovina? Površina na geografskoj karti, njen naziv, ljudi koji u njoj žive ili osećanje koje se javlja kada se nađeš u dobro poznatoj sredini? Mesto na kome si prvi put ugledao svetlost dana, gde si se prvi put zaljubio, gde si prvi put rekao prvu reč ili mesto na kome želiš da pokopaju tvoje telo kada završiš svoj zemaljski put? Možda su sve to obeležja domovine, a možda ni jedno od njih. Domovina može biti samo jedan bljutavi sentiment ali i nešto vredno života, sve u zavisnosti od toga kako je doživljavamo. No, bilo kako da je shvatamo, ona je uvek u nama, kao i slepo crevo ili umnjak. Kako mi rastemo i razvijamo se, tako se i ona razvija zajedno sa nama, iz jednog nedefinisanog stanja u, za nas određen pojam.

Dok kroz prozor posmatram promicanje vozila, zgrada, drveća, i nepoznatih lica, u uši mi ulazi žagor poznatog dijalekta iz prošlosti. Sve su to stariji ljudi koje su najbolje godine proveli tamo a protekle 3 godine, za razliku od mene, morali da provedu ovde. Voljom boga Aresa, proteklih nekoliko godina živeli su u iščekivanju završetka jedne nesreće. Osluškujem njihovo životno iskustvo bez neke naročite želje da učestvujem u razgovoru. Spominju se blaga i imanja koja su ostavili za sobom bežeći od ludila, i nade koje polažu u nove vlasti da im ona budu vraćena. Govore kako teško žive pokušavajući da istaknu svoju muku, izbegavajući da govore o onima koji su toj mucu podlegli.

Držim se po strani, mada ih potpuno razumem, jer dok su njihove misli zaokupljene prošlošću, moje hrle u budućnost. Većinom, to je posledica razlike u godinama i osećaja sopstvene snage, ali ima tu i nečeg drugog. Ja nisam doživeo gubitak koji su doživeli oni, kada se u roku od nekoliko sati ili dana izgubi sve što si stekao. Kao da ti neko bez milosti izmakne tlo ispod nogu, a sve što je bilo tvoje i činilo deo tebe, postane tuđe ili nestane u dimu i pepelu. Mislim da je to ona tajanstvena čar koja privlači mnoge pustolove, a koju pruža rat kad stvari postanu kristalno jasne i prostački jednostavne. Tada se ljudi podele na dobitnike i gubitnike u igri koja se igra po brutalnim, ali i kretenu razumljivim pravilima. Nema sukoba moralnog načela i materijalnog interesa, drugostepenog postupka i prava žalbe, niti drugih pravila osim jednog, jedinog-pobeđuje jači!

Stižemo na granicu koja je u ovom slučaju jasna i neposredna poput vode koja polako protiče ispod naših nogu, odlazeći nekud u daljinu, bez interesovanja za naše shvatanje pojma granice. Često su smešne i groteskne naše težnje da od zamišljenog napravimo trajno i konačno. Ne mogu a da se ne setim Holandije čiji žitelji nikad ne znaju tačno kolika im je zemlja jer se neprekidno trude da od mora otmu još koji komad kopna.

Pored nas prolazi čovek u uniformi sa pločicama na kojima stoji ime i prezime i oznake njegovog poslodavca. Zastajkuje razgledajući naše isprave znalački, uz procenjivački pogled koji upućuje svakome od nas pojedinačno. Takav pogled ispunjava me jezom ne samo zbog loših i otežavajućih posledica koje mogu proizaći, već i dubljeg značenja koji on ima. On je taj koji odlučuje da li sam dovoljno dobar da uđem u zemlju, on odlučuje i meri moju vrednost kao robu na vagi. U tom trenutku, ja gubim svoj ljudski lik i postajem roba poput maslaca, gvožđa ili televizora čiju vrednost on procenjuje. Tog trenutka moje nemoći, a njegove svemoći, svesni smo i ja i on.

Srećom, izdržao sam tu neprijatnost i prošao njegov test. Likujem, prisećajući se ljudi koje sam ostavio iza sebe i za koje znam da ovaj test nikada ne bi prošli. Malo zadovoljštine u trenutku kada osećam da njegov moć i uticaj na moj život prestaju.

*

Prolazim kroz suncem obasjanu prirodu. Vazduh je čist, baš kao i sa one strane granice, a voda ima isti, nikakav ukus. Ništa. Bez promene, iako se sa svakim narednim trenutkom nalazim sve dublje u teritoriji druge države.

Polako ulazimo u naseljena mesta bez neke velike pompe i ispraćeni ponekim pogledom, bez previše radoznalosti. Različiti plakati i natpisi firmi na dobro poznatom jeziku, spontano privlače naše poglede. Ulice odišu mirnim i naizgled običnim ponašanjem i aktivnošću, kao da se ovde ništa ne dešava stolicima.

Ali, istrošeni asfalt i prisustvo poneke spaljene kuće, nagoveštavaju krvavu priču sa nesrećnim krajem koja je ispričana, pre svega nekoliko godina i čije posledice su ostale kao mastilo na zidu, otisnute na dušama svih preživelih. No, pitanje koje se najčešće postavlja jeste, da li smo shvatili poruku priče ili, narodski rečeno, naravoučenije?

Stižemo na nekadašnju liniju fronta koja se protezala duž planine. Na to nas podsećaju stražarske kućice i ostaci bodljikave žice pored puta. Dok prolazimo, moj pogled se susreće sa pogledom momka u uniformi. Kao da se pitamo međusobno-šta će on ovde? Zašto je mladić prešao tolike kilometre i ostavio svoju domovinu da bi čuvao tuđu? Bez odgovora se rastajemo-ja odlazim a on ostaje tu kao pokretni spomenik ludilu bratske mržnje.

Dalje, duž puta, pružila mi se prilika da svojim očima sagledam snagu Tanatosa. Jasno su se videla dela neumornih radnika Odeljenja za etničko čišćenje pri Odseku za genetski inženjering. Njihova nefikasnost, prikazana mnogo puta na CNN-u, zadivila je domaće i inostrane nekrofile.

Kada kažem reč kuća, mislim na građevinu sa krovom, prozorima i vratima predviđenu za stanovanje. No ono što sam video nije kuća, ali nije ni gomila razbacanog građevinskog materijala. Možda bi se moglo nazvati imenom koje neobično podseća na biologiju-kostur kuće. Tu su zidovi, stepenište, pod, a ponegde i plafon, okruženi razbacanim komadima

betona i cigli, često ukrašeni natpisima koja se retko kad nađu i na zidovima WC-a najzapuštenijih škola u predgrađu. Sve zgrade u blizini puta uredno su uništene i samo je poneka šupa na vrhu planine izbegla istu sudbinu zbog svoje nepristupačnosti. Sunce obasjava šumoviti krajolik niz padinu, otkrivajući poneki pusti proplanak bez ljudi, stoke ili zgrada, koji kao da upozorava na nešto. Nešto, čije prisustvo kvari pesničku lepotu pejzaža. Proteklih godina uporno je sađena i presađivana nova vrsta semena iz koje ne izrasta novi život.

Milioni pandorinih kutijica nalaze se na najskrovitijim i najneočekivanijim mestima, čekajući nečiji pogrešan korak ili pokret. Decenijama, one će ostati tamo dok se ne zaborave, kao i razlog njihovog postojanja da bi odjednom, uz vatreni prasak, oživele. I tako unesrećujući potomke ljudi koji su ih tamo postavili.

Silazeći niz planinu, ulazimo u prva naseljena mesta i posle dužeg vremena vidimo prva živa bića od kojih nam neka poklone pokoji radoznali pogled a zatim nastave sa dotadašnjim poslom. Vidim kuće sa izrešetanim fasadama, bez prozora i vrata, na čijim mestima su karton i najloni sa oznakama UNHCR-a, i iz kojih nekim čudom, kao kroz prastaru muštiklu izlazi dim iz dimnjaka. Poneka satelitska antena sa svojim tanjirastim oblikom nadopunjuje nadrealni utisak koji sam već steakao. Muškarci nose na sebi delove uniformi, najčešće pantalone i cokule, što bi neupućenom posmatraču govorilo o navodnom militarističkom duhu koji ovde, navodno vlada. No, istina je obično drugačija jer su uniforme jedina imovina koja je ovim ljudima preostala posle rata.

Ulazimo u grad i prolazeći niz drage i poznate ulice, primećujem da grad nije stradao kao neki drugi "oslobođeni" gradovi. Oblaci sećanja polako zamračuju realnost noseći likove i doživljaje iz davno prošlog vremena, iz nekog drugog sveta, kada mi se sve činilo nepoznatim i velikim. Vozilo se zaustavlja i nedugo zatim, moje noge su na asfaltu mog rodnog grada.

*

Lepo je biti na starom, dobro poznatom i tako dragom terenu, prisećajući se svog detinjstva. Centralni gradski trg zadržao je svoj izgled, zgrada opštine je sveže ofarbana, a ispred nje je parking pun starih automobila nedavno uvezenih sa Zapada. Do nje je i dalje frizerska radnja čije sam usluge redovno koristio uz malo treme, saglasno mom uzrastu. Stari korzo sa još starijim kockama, spreman je da pruži čvrst oslonac stopalima novih generacija šetača. Fontana postavljena davne 1967 i koja je radila svega nekoliko godina, još uvek čeka svoju sudbinu u vidu popravke ili rušenja u hladovini drveća. Spuštam se niže, prolazeći pored pijace i gradilišta neke nove administrativne zgrade koja posle rata, za razliku od stambenih, niču kao gljive posle kiše. Dolazim do zgrade nekadašnje apoteke čija fasada je poput blata poprskana rupama od gelera. Tu je i spomen ploča posvećena omladini poginulih jedne

večeri pri kraju rata, njih oko sedamdeset su svi stradali u jednom trenutku. Dok su bili na korzu, baveći se svojim malim, intimnim tajnama, usred reči divljaci sa brda, izigravajući Svemogućeg, prekinuli su njihove razgovore zauvek. Divlje zveri koje su možda, prvi put u ovom životu, dobile priliku da odlučuju o nečemu, iskoristile su je da prekinu nečije živote. Još jedna grupa žrtvi, različitih vera i nacija, kojima je zajednička sudbina bišla dosuđena od strane onih koji nisu imali ništa dugo osim moći da ubiju. Zbog njih neće biti novog Gandija, ubijen je budući Nikola Tesla, masakrirani su Hristovi apostoli.

Šetam dalje niz ulicu koja je u stanju blagog dremeža, pomalo neočekivanog za ovo doba dana. Puno novootvorenih kafića, jedan do drugoga, zauzeli su mesta nekadašnjih prodavnica, knjižara i bioskopa. Improvizovane tezge sa muzičkim kasetama i CD-ovima upotpunjuju sliku vašara dok se vazduh puni zvucima muzike domaće proizvodnje, ili iz okolnih zemalja. Repertoar je veoma sličan onome iz zemlje iz koje dolazim. Skupina lakih nota i sladunjavih stihova skrpljenih u cilju oponašanja zapadnih trendova. Kič i šund ne znaju za granice, samo ako su razumljivi. Prisećam se nekih davnih subota kada sam s vršnjaciama odlazio u bioskop koji je sada zatvoren i divio se vratolomijama i akrobacijama pomešanih sa nekoliko moralnih pouka, u karate filmovima tajvanske proizvodnje. Projekcije su bile dobro posećene od strane vernih potrošača-dece školskog i pretškolskog uzrasta. Nastavljam dalje, ne skrećući u ulicu u kojoj se nalazi moja prva škola. Prolaze mi kroz glavu plave kecelje, crvene marame, stajanje u redovima po dvoje pri ulasku i sva ona kruta, vojnička dresura koja se obrušila na nas kao sparina u leto, koja ti ne da da dišeš a kamoli da se krećeš. Naravno, tu su i ona mila, ljupka, nevina i čista lica drugova i drugarica, i sklapanje prvih prijateljstava kroz igru. Prva prepubertetska ljubav kada još uvek ne znaš šta osećaš, ali ti je lepo dok gledaš njene oči i drhtiš u njenom prisustvu. Znaš da se zove Vedrana i da je najbolja učenica u razredu a zaboravljaš njeno prezime. Za ostalo te nije ni briga. Znaš da je predivna i da je žensko, a nije ti majka ni sestra.

Vraćam se nazad na trg i pažnju mi privlači blještanje sa padine iznad grada. Sunčevi zraci se odbijaju kao od snega. Penjem se uzbrdo putem koji vodi ka bivšem domu i kojim sam bezbroj puta prošao. Zgražavam se shvatajući šta je uzrok blještanja. Počev od puta pa do vrha padine, protežu se nizovi nadgrobnih spomenika na ravnomernom rastojanju.

*

U akšam (sumrak) polazimo nazad u zemlju iz koje ljudi odlaze ali se uglavnom ne vraćaju. Sabiramo utiske i razmenjujemo pogrde na račun novih vlasti kao posledicu prevelikih očekivanja. Dok se grad lagano gubi u prostoru iza mojih lešđa, prisećam se ljudi koje sam sreo. Ma koliko se trudio, ne mogu a da ne mislim na to koliko je malo poznatih ljudi ostalo da živi u gradu. Ulice, kafiće, škole i ostala mesta zauzela su neka nova deca puna utisaka iz doskorašnjeg rata.

Video sam dosta mladića u uniformama, kako domaćim, tako i stranim. Takođe, puno ljudi koji ne rade ili se prave da nešto rade, što je na žalost, tipična posleratna situacija. Ima i sirotih prognanika nkoji žive u nekom svom svetu i ne snalaze se u gradu koji nije njihov i u kom važe neka druga pravila i običaji, nadajući se skorom povratku u mesta pređašnjeg življenja iz kojih su proterani.

Većina mlađeg sveta obigrava oko zapadnih konzulata nadajući se dobijanju vize kao karte za sreću. Konkurencija je velika i u ovoj igri koja podseća na lutriju, učestvuje čitava Istočna Evropa. Tu su i mali, žuti ljudi i drugi sa nekih drugih kontinenata, koji u sve većem broju dolaze na ove prostore kao na odskočnu dasku za osvajanje Novog sveta. Ne mogu a da se ne prisetim reči koje su mladim avanturistima željnih uzbuđenja i brzog blagostanja, upućivali njihovi iskusniji sagovornici na istoku Sjedinjenih Država-“Go west, young man!”. Jer tada je Divlji zapad bio nešto između El Dorada i Šangri La, prostor tajnovit i opasan, istovremeno pun obećanja, sa pravilima jednostavnim i lako primenjivim, vizija života koja odgoivara čvrstim i gipkim mišićima i uzavreloj krvi.

S druge strane je suparnik koga treba pobediti-rigorozna i nemilosrdna državna administracija, kao i mržnja, neprijateljstvo starosedelaca, koji iako i sami potiču od emigranata, nisu voljni da parče svog Raja podele sa stranim nevoljnicima. Još je interesantnije to da suparnik koji pokušava da ih osujeti na sve moguće načine želi da od njihovih zemalja načini dmokratsku zemlju identičnu onoj u koju emigranti žele da odu. Izgleda da je demokratija suviše kompleksna reč za moje shvatanje i razumevanje. Pokušavam da se udobno namestim u svom sedištu posmatrajući krajolik dok Sunce polako odlazi, bez ikakvih problema tamo gde mnogi ne mogu (Zapad).

Sve će to narod pozlatiti

“Sve ideje koje oni jednostavno usvajaju jesu one koje gode njihovoj taštini ili odgovaraju njihovim nadama, utešne ideje : a malo je važno jesu li one osnovane ili nisu.”

Anatol Frans

Crvena traka privezana za okolna stabla i ostatak ograde treperi na toplom vazduhu. Čitav prizor izgleda neobično i podseća me na čas biologije u osnovnoj školi kada nastavnik, uz pomoć štapa, pokazuje na sliku ljudskog tela. Leva polovina je pokrivena kožom, dok se na desnoj vide unutrašnji organi obojeni jarkim bojama i pomalo karikirani. Osvrćem se levo i desno, i sve izgleda poznato i uobičajeno-red zgrada sa drvećem i travom ispred, s prolazom između njih. Između zgrada i zelenila proteže se staza na kojoj se nalazi poneka barica zaostala posle kiše. Sve je normalno dok ne pogledam ispred sebe u prizor koji izgleda poput Pikasove slike.

Leva strana izgleda gotovo normalno, kao zgrada sa belom fasadom i prozorima, istina, sa slomljenim staklom, ali ipak-prozorima. Tu je i terasa, kao i cev za polaganje zastave. Ali zato desna strana izgleda pojedena nekim nadzemaljskim čeljustima, pružajući uvid u svoju unutrašnjost. Vide se radiator, radni sto, plakar i nešto šuta u sobi na prvom spratu dok je soba u prizemlju delimično skrivena ostacima armature iz zida. Sa strane, poput vena štrče iščupani kablovi i cevi. Ispred zgrade, sve do ulice, leži gomila sastavljena od ostataka ograde, krova i zidova, povremeno pokrivena oblakom prašine koji naprave automobili koji tuda prođu.

Prolaze dani od završetka rata koji je dočekan s velikim olakšanjem. Ali, ruševine su ostale i kao za inat, teraju na razmišljanje. Objavljuju se različite ispovesti, snimaju kasete i CD-ovi, nazivaju se nekadašnji poznanici samo radi jedne teme- kako su preživeli rat. Bauk mržnje i uništenja preuzeo je blažu formu priče, preuveličane i stalno potencirane, o nepravdi, požrtvovanosti i junaštvu. Slušajući ih, čovek bi pomislio da je rat trajao godinama, i da su sile mraka ujedinjene napale i udarile na muke svakog pojedinca, potpuno nedužnog i nevinog.

Ali, osim priče o golgoti, nastala je i nova detektivska priča o tome ko je kriv. Tu je nastao izvestan problem usled deficita potencijalnih kandidata. Pontija Pilata i Turaka mnogi se više ne sećaju, međunarodna zavera je odavno otkrivena, Jevreja ima suviše malo i ne zauzimaju značajne položaje u državi, a Crnaca, na žalost-nema! Agresor je suviše daleko i suviše je nerazumljiv. Prethodni neprijatelji su potučeni. Preostao je samo stari, dobri unutrašnji neprijatelj, najskriveniji i istovremeno najpodliji neprijatelj od svih mogućih. Za nekog je on vlast, za nekog opozicija, a za nekog nepravedna sudbina.

Dugo vrelo leto protiče u nezadovoljstvu, ali i napetosti i iščekivanju nečeg što će brzo uneti svetlost i radost u život. Čuje se cvrkut ptica povremeno prekinut zvukom automobilskih motora a šarenilo boja bode oči prolaznika. Uprkos svemu, život se ovde gleda u crno-beloj tehnici i čemu trošiti reči da bi objasnili ono što se ne može objasniti. Reč život je reč bez smisla dok je svako pojedinačno ne izusti i shvati na svoj, originalan i jedinstven način.

*

Sedimo na kauču i ćutimo gledjući ispred sebe dok se izvana ćuju zvuci retkog saobraćaja i prigušenih glasova. Kada bih ųeleo da opišem postojećę vreme, odgovarajući termin bi bio nedostatak. Nema nafte, nema gasa, nema lekova, nema posla, nema nade, nema nićega, pa ni odgovarajućę teme za razgovor.

Nikola sedi levo od mene podvijenih nogu i sa stopalima na kauču i puši cigaretu. Polako izbacuje dim iz pluća i okreće se prema meni govoreći kao da po svaku cenu ųeli da prekine tišinu.

- Ćoveće! Jesi li video kako se sve završilo? A govorili su da neće dati zemlju ni za ųivu glavu. Ni po koju cenu, ni pod kojim uslovima, ni jedan pedalj.

Gorak ukus poraza, konaćnog i definitivnog, ne moųe ublaųiti samoprogllašena "moralna" pobeda i kilogrami podeljenog ordenja. Doųivljaj nemoći i slabosti ne moųe se tek tako lako gurnuti pod tepih.

- Bilo-ne ponovilo se! Je l` pratiš fudbal ovih dana?

Ćim sam izgovorio pitanje setio sam se aktuelnih navijaćkih pesama kojima se iz hiljada grla traųi od vlasti da spase zemlju i u tom smislu, ućini pravi korak-da izvrši samoubistvo. Sportski događaji bili su prva mesta sa kojih je nacionalizam poćeo da osvaja pravo da određuje ųivot milionima ljudi sa ovih prostora.

- Ne, bio sam odsutan.
- Je l` radiš? Kako je u firmi?
- Radim, dobro je. Srećom, našu firmu nisu skroz uništili. Dve nedelje radimo kompresore za Egipat, sve preko neke italijanske firme. Samo ne znam kako će da nam plate pošto nema platnog prometa.

I tu nas prića nanese na njegov posao koji je nasledio od oca. Kada mu je otac umro, on ga je zamenio. Kao u srednjem veku... Prića mi opširno o pojedinostima, o preciznosti, o taćnosti i sopstvenoj odgovornosti. Pominje ljude u firmi i kako se odnose prema njemu, o vicevima, novim i prilićno vulgarnim, koje je ćuo. Njegova firma ćuvena je kao odana reųimu i da vlast tamo ima jako uporište među radnicima. Govori mi da se ne uklapa u to društvo, da su suviše sirovi za njegov ukus.

- Govorio sam sa ųefom. Znaš, on me voli a poznavao je i mog oca. Rekao je da kad završim višu ųkolu, moći ću da prećem na posao kontrolora u novu, sopstvenu kancelariju i sa većom platom.
- To bi bilo lepo. A jesi li siguran u to?
- Pa, jesam.-odvratilo je zaćuđeno.-Rekao mi je to, onako, u ćetiri oka. Moj otac je bio glavni u firmi i svi su ga poštovali. Zašto?
- Ima puno ljudi iste struke a neki su mnogo iskusniji od tebe. I svi ųele isto ųto i ti.

Sudeći po izrazu njegovog lica i tišini koja je usledila shvatio sam da smo ušli u fazu agresivnog ćutanja. Nikola ima tu lošu osobinu da, katkad, kad se naljuti on-zaćuti, da bi u drugoj situaciji, na najmanji i ćesto puta glup povod, eksplodirao od gneva. Niko ne voli da mu se snovi sruše poput kule od karata, ali ponekad ih treba menjati pre nego što postanu zamkovi ni na nebu ni na zemlji.

- Ti samo prićaš i deliš lekcije. Što se ne zaposliš, nađeš devojku i oćeniš se? Vreme ti je. Ne moćeš stalno da živiš od roditelja.
- Ja i ne Źelim da žirim od roditeljskog izdrćavanja. Źelim da izgradim neprelazni zid između mene i majke, samo što je to malo teće. I ne postiće se na taj naćin. Odnosno, iz postojećee situacije to n ije ostvarivo.
- Pa, šta bi ti hteo? Svako treba da radi, da se oćeni i da ima decu. Evo, ja na primer: imam stalni posao, deo stana je moje vlasništvo, još da naćem devojku pa da se oćenim. Nisam gladan, imam za cigare, mogu sebi da platim izlazak u grad i šta će mi viće?

Slušao sam naslonjen svojom levom stranom na naslon kauća posmatrajući njegovo lice. Izgovorio je to potpuno mirno, gledajući skoro kroz mene.

- Sve to jeste vaćno ali, je li to zaista sve što ti treba?
- Sve. Dobro, još malo viće para i to bi bilo sasvim dovoljno.

Uz takvu skromnost i nije potrebno ništa viće. Nije ni ćudo što su Turci ovde ostali nekoliko vekova bez većih problema.

- Jesi lio nekad pomislio ili bar poćeleo da bude nećeg viće, da uradiš nešto što će ostati iza tebe? Neko delo, ćin po kome će te zapamtiti ćitav svet, ili bar jedno ćitavo pokolenje? Nešto što će pomoći onima iza tebe da pronaću svoj ćivotni put ili smisao.

Uhvatio sam samog sebe kako groznićavo pokrećem ruke pokućavajući da doćaram ono što mi je zaiskrilo za trenutak u svesti. Nikola se smećkao gledajući me pomalo sa dozom potćenjivanja, a zatim je otresao cigaretu o pepeljaru.

- Previće fantaziraš. Mislim da ti oćajnićki treba jedna dobra jebaćina! Znaš, imaš sad devojke koje će ti za 100 DM dati da im radiš sve što zaćeliš.

Nije bilo retko da Nikola ćesto preće na temu seksa preskaćući s neke teme koju ne razume ili ne Źeli da razume. Moćda je to posledica uticaja okrućenja, a moćda je ćitao Frojda u zadnje vreme, u šta duboko sumnjam.

- To mi nije potrebno, bar ne na taj naćin.

Naravno, nije to zbog moralnosti a ni zbog novca kojeg nikad nisam imao dovoljno, već zbog osećaja neprijatnosti i groze. Treba samo pogledati scenu iz nekog lošeg (amerićkog) pornića i posmatrati pokrete tela i izraze lica toboćnje glumice kako podnosi i trpi dodire i prodiranja njenog partnera sa potpunom pasivnoću poput lutke, pokućavajući da pokojim uzdahom ili prigušenim krikom da prevari gledaoće i samu sebe.

Zanimljiva je i jeziva pojava kako su za kratko vreme seks i ljubav postali vrlo zastupljena, relativno jeftina i često konzumirana roba. Možda nije tako čudna ženska prostitucija u društvu tako bednom kao što je ovo. Ekonomska beda rađa duhovnu bedu, ali je bar mene začudila ta ženska potreba da se doživi ljubav, izveštačena i pretenciozna do groteske, u vidu južnoameričkih novela.

Češući se levom rukom po glavi, menja stanicu na radiju bezuspešno tražeći prigodnu muziku. Zatim se vraća i seda na kauč pored mene paleći još jednu cigaretu, a onda se naslanjajući, progovara kao da počinje govor.

- Ti znaš da mene politika ne zanima i briga me ko je na vlasti. Samo da se plate daju na vreme i da može da se živi od njih. Da se ukinu sankcije pa da svi živimo od svog rada.

Ma koliko se trudili, sve vodi ka jednoj istoj temi koja je neugodna ali nezaobilazna. Baš kao i ona otrcana floskula da „mene politika ne zanima“, koja se govori na početku istorijskih preokreta a zatim, na kraju, kada kulminira-čitav život postane politika i, hteo-ne hteo, postaješ političan.

- Neće biti ukidanja sankcija bez promene vlasti a vlast ne želi da se menja jer bi tada zemlja pala u ruke strancima.
- Možda je to i najbolje-da se predamo strancima!-reče histerično se smejući.- Kada bi nas oni preuzeli radili bismo za njih i oni bi nas dobro plaćali.
- A zašto bi? Platili bi nas onoliko koliko moraju a ostatak zadržali za sebe. Ne daju se dolari za lepe oči, čak ni najrođenijima!

On je samo blenuo u mene.

*

Bina za govornike postavljena je na glavnom gradskom trgu pored spomenika i opkoljena sa svih strana zaštitnim ogradama i obezbeđenjem. Masa ljudi dolazi na svaki skup slušajući stalno dobro poznate stavove, nadajući se da će jednog dana čuti vest koju svi žele da čuju-da je režim pao. U međuvremenu, čekaju da im neko sa bine kaže šta da rade kako bi se taj cilj što pre ostvario. I svaki put vraćaju se kući pomalo razočarani.

Prolazim kroz nepreglednu masu gledajući njihova lica okrenuta ka bini i novom/starom govorniku koji hoda sa mikrofonom u ruci pričajući dobro poznate parole o pravdi, istini, i zloj i pogubnoj vlasti. Masa je šarolika i sastavljena od različitih grupa i pojedinaca u kojoj ipak, dominiraju okoreli i prekaljeni opozicionari. To su ljudi u svojim tridesetim godinama koji su početak višestranačkog sistema i kraj komunizma dočekali kao mladi ljudi. Veći deo njih se nalazi odmah do bine, od kojih neki nose zastave i transparente svojih partija. Neki su menjali partije ostajući verni nekom svom lideru. Lideri koji su osnivali svoje partije prethodno bi bili izbačeni iz stare partije kada bi njihove sujete došle u sukob sa istim takvim

sujetama šefova partija. Zato se ovde kaže da se opozicija umnožava prostom deobom, baš kao kod ćelija.

Omladina je dosta zastupljena u vidu različitih grupa pridošlih iz škola i sa fakulteta. Odrasli u oholom i okorelom režimu, oni su navikli na bedu i strah i nikad nisu živeli u normalnom okruženju. Oni su moneta za potkusurivanje za obe strane koje ih spominju tako često, kao sveštenici Boga. Njihova dobrobit-cilj je za koji se bore obe strane, sve dok se ne spomene vlast koju bi naravno, trebalo prepustiti mladima. No, ona je predviđena samo za pravoverne sveopšte sveznalice, jer premudri znaju najbolje. Ali, za njih još uvek ima nade jer su još uvek čedni i beskompromisni u želji da žive drugačije, da se stvari postave na pravo mesto... Ili, kako bi to prost narod rekao-još se nisu prodali! Zato je njihov očaj mnogo dublji a osećaj za pravdu mnogo istančaniji. U svakom pokretu oni su nosioci promena i često najrevnosniji da se u njima ide do kraja.

Gledao sam skoro koncert rok grupe negde u nekom srećnijem delu sveta. Mlada, lepa lica svuda unaokolo okrenuta nekom svom svetu dok prate reči pesme koja se prostire po čitavom gradu koji kamera samo delimično obuhvata. Laserski snopovi i ostali svetlosni efekti osvetle samo na trenutak siluetu velikih srednjovekovnih zgrada. Momci na bini sviraju sa popriličnom dozom profesionalnosti dok se pevač lomata na sve strane, svi su polugoli, ofarbani u plavo i sa ponekom tetovažom na mišicama i leđima. Momci iz dalekog grada palih anđela uspeli su da prodaju svoje kalifornijske snove i začine muzičku scenu čitavog sveta. Pesme o ljubavi, usamljenosti i otuđenju, sa viđenjem generacije devedesetih pronašle su svoje „vernike“ širom zemaljske kugle. Voleo bih da kažem kako oni propuštaju značajna istorijska komešanja koja mi ovde preživljavamo iz godine u godinu. Ipak, bila bi to prljava laž. Jer, ma kako svako voleo da kaže za svoje doba da je istorijski značajno, ono što se događa desilo se u modernijem delu sveta desetinama i stotinama godina unazad. Ono što se ovde dešava značajno je samo za nas. Ako je za utehu, dešavaće se i u daljoj, ali i u bližoj budućnosti širom sveta. Naravno, biće to u manje ili više sofisticiranoj formi, ali po dobro poznatom principu. Mada nije olimpijski sport, oslobađanje od tirana deo je one univerzalne ljudske prirode koja se nikada ne menja.

*

Postoji izreka da su „u laži kratke noge“, a koja bi trebalo da ukaže na kratkotrajnost i deficitarnost laži kao njenu glavnu i prepoznatljivu karakteristiku. No, uprkos tome, laž je bila i ostala sastavni deo života jer je potreba za njom stara koliko i sam život. Lažljivost kao karakterna osobina uvek je bila neprirodna kod snažnih i u sebe sigurnih bića gde bi samo kvarila njihovu skladnost.

Gledajući i slušajući elektronske medije u nedostatku i nedostupnosti drugih, vrlo je upadljiva grozničava želja za stvaranjem novog Oz-a. Na sve strane niču plodovi obnove,

dele se novi stanovi, grade se mostovi, hrane ima u izobilju, otvaraju se nove škole i sve buja kao u proleće. Sa protokom vremena saznajemo pravu istinu koju polako priznaju i neprijatelji, o herojskoj pobedi nad silama mraka i zla. Postajemo svesniji o njihovim podlim planovima o zavođenju novog svetskog poretka u našoj časnoj otadžbini. O verolomnosti agresora koji poražen i prisiljen da prihvati naš sportski gest otelotvoren u mirovnom sporazumu, pokušava da ga pogazi. Ali sve to neće uspeti dok je god našeg mudrog i dobrog Čarobnjaka. Dok je njega i nikad poražene armije, koja u ratu čuvajući svetu zemlju natera agresora na lelek i plač. Ne uspevši da joj naude, leteći zločinci svetiše se na nejači za šta optužiše naše hrabre generale i Čarobnjaka.

Čudna je i nerazumna na prvi pogled, ta alhemičarska istrajnost u pravljenju malog ličnog sveta, najboljeg od svih. Ali, mit o pobedi nužan je i jedini način da se stvari prihvate bez obzira na sve. Jer, ne može, bar za onoga koji tako veruje, biti zla a ne biti dobra. Bez obzira na cenu, jin i jang moraju postojati jer bez njih, sve što nas okružuje postalo nerešiva dilema. Zato je nužan taj *circulus vitiosus* za jedan deo čovečanstva.

Za onaj deo koji tome nije sklon ili ne želi da svoje mišljenje zadrži isključivo za sebe, postoji univerzalno sredstvo za otklanjanje loših navika, misli ili reči. Starije je čak i od laži. Osećanje starije od ljubavi i mržnje, jače i od života ponekad. S protokom vremena i životnog iskustva, strah postaje dublji, jači i širi se poput vatrene stihije. Počinje od trenutka pre nego što po prvi put u životu zaplaćemo i traje do trenutka pre nego što izdahnemo.

No, tu je naša hrabra i odvažna vlast da nas zaštiti od loših i bogohulnih misli i postupaka. Tu su naši hrabri generali koji su se iz silne potrebe za bliskošću povlačili iz udaljenih krajeva da bi bili što bliži nama i svojim prisustvom odagnali bilo kakav strah. Tu je i vrlo i po dobru čuvena policija koja će na vreme otkriti špijune, izdajnike i strane plaćenike koji šurujući sa domaćim izrodima i zavedenima, a inače dobrim rodoljubima, pokušavaju da unesu razdor i mržnju među nas. Nudeći novac, alkohol, drogu, seks, i sve ostalo, traže od nas da izdamo svoju sudbinu, svoju braću, svoju državu i same sebe.

Tako vreme prolazi, delom u iščekivanju, delom u mirenju sa sudbinom koja ipak nije tako različita niti lošija od sudbine drugih naroda. Uostalom, prosečni životni vek u Sijera Leoneu je svega 39 godina što je mnogo manje nego kod nas. A Gornja Volta do sada nije nikada osvajala svetska prvenstva u košarci.

Postoji nešto što ni jedan vladar do sada nije uspeo niti će ikad uspeti, a to je vera u neku iznenadnu pojavu sile koja će preko noći izmeniti život. Neki novi Mesija koji će doneti mir i spokojstvo, blagostanje, razumevanje među ljudima. Neko ko će obrisati suze uplakanima, vid slepima, hod bogaljima, sreću nesrećnima. Pametan, častan, odgovoran vođa koji će povesti zemlju u bolju i izvesniju budućnost. Neko ko će doneti švedski standard i kompjutere u svaku kuću. Možda je on već među nama a mi ga ne vidimo niti poznamo, možda je i grešan kao mi, ali će vođen Providenjem poslušati Božji glas i reći nam šta nam je činiti. Iako smo sami grešni i loši, mi smo dobri, a bili bismo i najbolji da nije loših ljudi koje

đavo šalje da nas zavede. Ali, doći će jednog dana princ na belom konju i poljubiti uspavanu lepoticu. Svojim poljupcem probudiće iz zavisti začaranu i uspavanu princezu. Samo treba biti strpljiv i kao Diogen sa fenjerom po danu tražiti čoveka sa vrlinom, takvom kakva nam je potrebna.

Vreme je na našoj strani jer biološki časovnik otkucava i bliži se čas rastanka. Možda je on bliži nego što mislimo, čudni su putevi Gospodnji. Ima na svetu opasnih insekata kao što su ose i pauci, a čiji ubod može biti smrtonosan. Osim toga, tu su i neki čudni ljudi kao što je bio Gavrilo Princip, a možda se pojavi i novi general Štaufenberg koji je imao lošu naviku da opasne aktentašne zaboravlja na nezgodnim mestima. Ne treba strepeti jer blaženi su krotki i naslediće zemlju, baš kako to Biblija kaže.

III deo

Game Over

„All I want to say is that-they don` t really care about us“

Michael Jackson : They don` t care about us

“Da je u svom istorijskom razvitku nemački narod posedovao ovo grupno jedinstvo, kao što su ga imali drugi narodi, nemački Rajh bi danas bio gospodar zemljine lopte!”

Adolf Hitler “Mein Kampf”

Verovatno da nema događaja u istoriji o kojima se toliko piše, razmišlja i koji se analiziraju kao što su to ratovi. Te male kataklizme koje se povremeno dešavaju širom sveta, hoš uvek su van naše kontrole i potpunog razumevanja. Zbog toga se ponekad ratovi izjednačavaju sa elementarnim nepogodama, naročito ako su u pitanju ratne reparacije i odštete.

Preduslov za svaki rat ili-ti oružani sukob je postojanje najmanje dve strane sa međusobno suprotstavljenim pretenzijama visokih inteziteta. Težnje, pretenzije o kojima je reč, uvek se pokušavaju predstaviti časnim, poštenim i humanim, baš zato što to nimalo nisu. Želju za tuđim ženama, delom teritorije, prirodnim bogatstvima ili na kraju, biološkim istrebljenjem, morale su od pamtiveka biti uvijene u foliju i stavljene u lepo dizajniranu ambalažu od reči koje neodoljivo zvuče. Sloboda, nezavisnost, ravnopravnost i bratstvo su tipični primeri. Bez obzira na tehnologiju ratovanja, broj žrtava ili veličinu teritorije na kojoj se vodi, rat će se uvek maskirati u lepe reči prihvatljive za većinu ušiju. Praistorijska Gospođa Mržnja, našminkana i odevena po poslednjoj modi, neprekidno traži i nalazi svoje poklonike.

Kako i kada počinje rat? Kada jedna od strana ustanovi da svoje ciljeve ne može ostvariti na neki drugi način, dolazi do onoga što Fon Klauzevic naziva „nastavkom politike drugim sredstvima“. Ponekad se u rat ulazi postepeno, korak po korak, uporno ponavljajući dobro poznatu priču o doslednoj, mirotvoračkoj ali i nepopustljivoj politici. Nasilje započeto sa ponekim pucnjem u noći, eskalira u rat sa učešćem svih građana između 15 i 60 godina., sve zbog vođenja prethodno pomenute politike. Ali, često rat bukne i padne iznenada na nedužne, iznenada poput letnjeg pljuska, ne vodeći mnogo računa o bilo kakvoj logici. Nekad je to ultimatum, stvarni ili izmišljeni zločin druge strane. Ili, kao nekad, romantičarskom objavom rata. Naravno, posle toga slede objašnjenja i razjašnjenja mudrih i pametnih vođa kako je to bio jedini put i jedina ispravna odluka, iznuđena od druge strane protivnika.

Sukob se definitivno završava pobedom jedne, i porazom druge strane. Novostvoreni mir biva prožet samoveličanjem i hvalisavošću pobednika i samozavaravanjem poraženog. Izraz „moralna pobeda“ isključiva je svojina slabog, nemoćnog i poraženog te služi želji za očuvanjem samopoštovanja. Još zanimljivija situacija se javlja kada se rat završi kompromisom, bez pobednika. Tada se hrabre vojskovođe iz sve snage upiru ne bi li taj kompromis iza kojeg stoje hiljade mrtvih i razaranja dostojna Armagedona, pretvorili u nešto što nije.

Ipak, ne bi trebalo zaboraviti ko je u stvari pravi pobednik i ko dobija ratove bez obzira na sve parole i laži koje prate svaki rat. Ono najvrednije, što svaki pojedinac, hteo-ne hteo, ulaže u rat nije imovina, vreme, trud ili moralna vrednost već život. Sve osim života jesu samo fikcije, apstrakcije izvedene iz nužnosti definisanja proizvoda ljudskog mišljenja. Posle

svakog „vremena smrti“ dolazi „vreme života“, a posle perioda destrukcije dolazi period razvoja, baš kao što posle suše dolazi kiša donoseći sa sobom sveži dah novog početka.

*

Teško je reći kako je sve to počelo pošto se sukob može pratiti najmanje deset do osamnaest godina unazad. Situacija je predvidiva kad su u pitanju dva relativno slična, konzervativna i patrijarhalna naroda koja su opet, dovoljno različita u verskom i jezičkom pogledu. Kada oba naroda žive na istom, malom i slabo razvijenom području sve vodi ka latentnoj eskalaciji. Bivstvujući na istim prostorima, u krajnjoj oskudici i siromaštvu, zabavljeni svojim idealima, mitovima i pesmama, uporno insistirajući na sopstvenoj superiornosti nad drugima, troše svoje generacije ne uspevajući da razreše pradedovski spor oko vlasništva nad istom zemljom. I tako, dok Amerikanci i Rusi zajednički planiraju osvajanje svemira, a Nemci i Francuzi prave zajedničku armiju, oni žive i umiru u bedi rešavajući nerešiv spor i šaljući svoju decu u neke bogatije krajeve ne bi li izdržavali svoje roditelje i dedove, povremeno dolazeći u rodni kraj kako bi se oženili ili udali. Vremenom je teritorija koja je predmet spora, postala provincija bez ikakvih ovlašćenja u okviru države čiji naziv potiče od imena jednog od naroda u sukobu koji više, gotovo i ne živi na toj teritoriji. Stanovništvo provincije sastoji se od oko milion i po pripadnika obespravljenog plemena, oko trista hiljada i nekoliko desetina hiljada vojnika i policajaca manjinskog plemena, te i nekoliko desetina hiljada ostalih među koje se ubrajaju i neki egzotični „Egipćani“.

Jureći grupu kriminalaca koja je sebe nazvala „Oslobodilačkom vojskom“, policija je osim dotične grupe progonjenih masakrirala i sve članove njihove familije. Kao rezultat toga usledila je oružana pobuna koja se za kratko vreme, poput požara, a uz pomoć prošvercovanog oružja iz susedne im domovine, proširila na sve veći broj pripadnika potlačenog naroda. Uskoro je pucnjava postala svakodnevna, pobunjnici su počeli da zauzimaju teritoriju, poslato je pojačanje vojsci i policiji, a represija je postala sve brutalnija. Zapad je uskoro Vođi ukinuo titulu „faktora mira i stabilnosti“ i počeo da tera obe strane na mirovne pregovore. Kao odgovor na strano mešanje i pritiske održan je referendum na kojem je rečeno istorijsko „ne“ stranom mešanju u unutrašnje poslove čiji će rezultati važiti samo nekoliko sledećih meseci. Ostaće upamćena slika birača, odnosno učesnika referenduma, kako posle obavljenog posla izlaze napolje i priključuju se opštem veselju, hvatajući se u kolo i podvriskuju, sve uz tradicionalno pečenje zaliveno domaćom rakijom.

Posle niza godina, narod je jedinstven i složan u odbrani sopstvene zemlje i vesti koje stalno pristižu iz provincije, a koje govore o žrtvama nasilja, neće pokolebati novouspostavljeno jedinstvo. Sve političke snage, osim nekih nepopravljivih izdajnika, složile su se u suprotstavljanju Zapadu, i prvi put posle Drugog svetskog rata pobednička levica i poražena desnica nalaze se na istom zadatku. Snage koje su jedne drugima nanele više zla nego

nekadašnji okupator svima zajedno, spremne su za borbu za rodnu grudicu protiv pobunjenika i Zapada koji ih podržava.

Ali u životu ima i nekih drugih dešavanja koja privlače pažnju, od kojih je najznačajnije Svetsko fudbalsko prvenstvo. Reprezentacija Brazila je, kao i obično, favorit.

*

Lopta prolazi kroz obruč dotakavši ovlaš ostatke mrežice na moje otvoreno odobravanje. Od svih do sada izmišljenih sportova, košarka poseduje jedinstvenu kombinaciju dinamike, spretnosti, smisla za orijentaciju i koordinaciju, spleta različitih srećnih i nesrećnih okolnosti u odnosu na bilo koji drugi sport. Nema tog posmatrača kome se neće oteti uzdah čuđenja i divljenja pri lakom ulasku pod koš, praćenim još lakšim poentiranjem pošto se prethodno izrotira i izigra čitava odbrana protivnika.

Kada igram ne mislim na rezultat osim kada je odlučujući za utakmicu. Tada se iz pijeteta prema saigračima uzdržavam od eventualnih egzibicija. Uglavnom se trudim da što lepše i opuštenije odigram partiju ne misleći ni na šta drugo osim igre, same po sebi. Najsladi su, na žalost, oni retki trenuci kada mi sve ide od ruke, ma šta da pokušam da uradim. To se može uporediti sa onim što profesionalni atletičari-trkači nazivaju ulaskom u „zonu“, kada se u određenom trenutku trkač odvaja od staze, suparnika, gledališta i postaje svet za sebe. Tada nestaje kalkulacije u odnosu na vreme i druge takmičare, a samo trčanje postaje jedini cilj prisutan u svesti.

Silazimo niz ulicu razmenjujući utiske o upravo završenoj utakmici. Nikola uzbuđeno govori o rezultatu i greškama, još uvek skoncentrisan na košarku, dok ga ja ravnodušno slušam. Blagotvorno dejstvo umora čini me vrlo tolerantnim i spremnim na popuštanje. Stalno me zapitkuje o svojoj igri željan priznanja i pohvala u čemu sam ja kooperativan. Podseća me pomalo na mene u pubertetskim danima kada sam, istini za volju, mnogo bolje ubacivao loptu u koš nego što sam učio, što se sa protokom vremena promenilo. Ali, ništa ne može da pomuti sjaj u mojim očima niti da spreči krv da prostruji kroz telo kada se moje ruke dočepaju lopte.

Posle određenog vremena stižemo do njegove zgrade, ulazimo u stan i posle pranja ruku umorni sedamo na kauč. Ubrzo ispijamo hladne sokove koje nam je njegova majka donela. Posle nekoliko trenutaka nirvane otvara se mogućnost konverzacije.

- Uskoro počinjem da radim na očevom mestu. Dobiću njegov sto i ista zaduženja.

Ispričao mi je ukratko kako mu je otac imao infarkt na poslu i ubrzo preminuo. Upoznao sam njegovog oca koji je bio mladolik i dobrog zdravlja, a Nikola mi je govorio da je vrlo uvažan u svojoj firmi. I tako, u samo nekoliko trenutaka, sve se promenilo. Nikola je ostao bez oca, ali i bez novca.

- Šta ćeš sa fakultetom?

- Ne znam, pokušaću nekako da uklopim ako to bude bilo moguće. Ako ne- bataliću, jer nisam u situaciji da biram. Možda bih mogao da upišem nešto vanredno.-reče zamišljeno.

Obojica smo ćutali. Suzdržao sam se od želje da glasno kažem-Šteta! Od toliko ljudi koji upišu fakultet, verujem da je on bio jedan od retkih koji bi trebao da ga završi. Ne zbog nekog naročitog truda ili talenta, već zato što ga poznajem i što je moj prijatelj. U tom trenutku zaželeo sam da posedujem neku moć da promenim stvari i učinim sebi po volji, baš kao što to rade moćnici u svetu oko mene.

- Šta misliš, `oće li nas bombardovati?
- Teško. Ko bi bac`o bombe u nedodiju? To bi bilo suviše skupo a i zbog koga bi to, uopšte radili!?-rekao sam ne znajući da nisam u pravu.-Jesi li čuo novi pozdrav ovih dana? Nije više Dobar nego Bombar dan!

On se jetko i neuverljivo nasmejao ali smo uskoro prešli na novu temu, zaboravivši na pitanje koje se neprekidno ponavlja već nekoliko godina-hoće li i ovde biti rata kao što je bilo u susedstvu? Od takozvane „ antibirokratske revolucije“ i promene vlasti, izloženi smo stalnoj strepnji od svih tih istorijskih dešavanja i odluka koje vlast donosi u ime nacionalnih interesa. Otkad je Vođa uzjahao svetu kravu nacionalnog pitanja, stalno juriša na vetrenjače ali je uvek umeo na vreme da se zaustavi, pa će tako biti i sada.

*

Moje mišljenje potpuno se promenilo izvesno vreme pre mirovnih pregovora koji su se trebali, s aktivnim uticajem Zapada, održati u nekom srednjevekovnom zamku u Francuskoj. Za razliku od prethodnih pregovora jasno se mogla naslutiti odlučnost zapadnih političara da reše problem i prekinu rat. Naučeni jalovim godinama kada su se trudili da postignu kompromis između dvaju beskompromisnih strana u prethodnim sukobima, ovog puta odlučili su da završe stvar, uključujući i primenu sile protiv onih koji budu otezali. Već na samom početku pregovora bilo je jasno da su karte odavno podeljene i da će sve što se bude događalo na pregovorima biti kratak pozorišni komad za neupućenu publiku.

Sam izbor pregovarača od strane države, to jest Onog koji jeste država, govorio je sam za sebe. Gomila ljudi, koja ni sama sebe nije uzimala za ozbiljno, sastavljena od pravnika i državnih činovnika niskog nivoa u hijerarhiji vlasti, zajedno sa marionetama koji su sami za sebe govorili da predstavljaju raznorazne nacionalne zajednice iz provincije. Svi su došli da statiraju u činu pred veliki rasplet. Lice jednog od njih, koji je po svojoj funkciji trebalo da bude predvodnik pregovarača, ličilo je na lice deteta kojeg roditelji pitaju za neke neprijatne stvari, a ono odgovara snebivajući se, i praveći se da ne razume pitanje.

Za to vreme, pobunjenici su gutajući knedle, danonoćno radili sa zapadnim pregovaračima da bi na kraju prihvatili plan koji je bio daleko od njihovih želja i nadanja. Tako su se pregovori učinkovito završili, stvari su iznete na čistinu i rasplet je mogao da počne.

Posle minimiziranja posledica novonastale situacije i davanja dvosmislenih izjava, u poslednju mirovnu misiju poslat je američki poslanik na razgovor sa čovekom koji o svemu odlučuje. Rezultat je bio očekivano neuspešan uprkos neverici običnih smrtnika. Obe strane donele su odluke još pre nego što je poseta okončana. Odbrojavanje je počelo.

*

Rat je počeo jednog sasvim običnog proletnjeg dana, negde oko osam uveče, odmah posle večernjeg TV dnevnika. Začule su se iznenada eksplozije u blizini koje su pratili potresi od kojih su se zgrade ozbiljno zaljulale. Čitav dan je inače, protekao relativno mirno ali sa iščekivanjem nekog poteza koji će vlast poduzeti i sprečiti ono najgore. Čekao se onaj čuveni minut do dvanaest koji je postao deo imidža ovdašnjeg Vođe. Sposobnost da situaciju dovede do krajnosti, a živce do pucanja, i zatim iznenada povlači potez kojim se izbegava direktna konfrontacija, karakteristična je za njega. U svakom slučaju, verovalo se da i ako dođe do sukoba da će on biti kratkotrajan, slabog inteziteta i da će se dešavati negde drugde, daleko od prestonice.

Ovog puta mnogi su se prevarili, potcenivši jedne i precenivši druge. Zapad je odlučio da zaustavi nasilje bombardovanjem polazeći od do tada nedokazane teorije italijanskog stratega Dieta, po kojoj je moguće jednu zemlju srednje veličine, dovoljno intezivnim i relativno preciznim bombardovanjem naterati na kapitulaciju. Takođe, ovim presedanom, želelo se uputiti poruka nekim novim Atilama šta će se desiti ukoliko pokušaju isto. S druge strane, nekadašnji faktor mira i stabilnosti trebao je postati jedna beznačajna figura u razrušenoj i razorenoj zemlji koju će nezadovoljni narod zbaciti s trona.

Na drugoj, suprotstavljenoj strani, Svemudri Vođa nije imao nikakvu iluziju da će pobediti truli ali još uvek moćni Zapad, sa svojim novim svetskim poretkom. On je sve svoje nade uložio u to da ne izgubi rat nanošenjem ozbiljnih gubitaka u dužem vremenskom periodu, proprativši sve to kvalitetnom propagandom.

Nama, običnim smrtnicima, servirane su laži o sprečavanju humanitarne katastrofe, prvom ratu u istoriji koji se vodi zbog humanih razloga, nikako zbog teritorijalnih pretenzija već obračunom diktature i demokratije. Druga strana, koja je uvek kuburila sa kreativnošću, držala se starih ali proverenih tirada o slobodi i nezavisnosti, i istorijskoj borbi protiv novog svetskog poretka. Svi su se svojski potrudili da mi, učesnici i posmatrači, ignorišemo i zaboravimo na opori ukus prevare i prepustimo se zanosu boga Marsa koji je dobio svojih

pet minuta slave. Proleće koje je vreme novih ljubavi i lastavica, postalo je u bljesku večnosti i avionskih bombi prošarano zgarištima.

*

Sedimo na kaučima u sobi, u prizemlju nešto starije porodične kuće, povremeno prekidajući razgovor kada se na ekranu prikaže lice novog učesnika koncerta za mir. Poprilično velika grupa ljudi okuplja se svakog podneva u centru grada i prisustvuje skupu koji organizuje državna propaganda ne bi li pokolebala odlučnost zapadne javnosti u podršci “humanitarnom” bombardovanju. Dosta je omladine sa transparentima uvredljive sadržine usmerene prema Zapadu, posebno američkom predsedniku, poredeći ga sa seksualnim manijakom. Okupljeni su na bazi zajedničkog osećanja. Posle prvog dana bombardovanja koji je protekao u iznenađenju i strahu, već sledećih dana čitavo stanovništvo ujedinjeno je u zdravoj, prirodnoj i razumljivoj mržnji koja buja na sve strane. Sve zapadne ambasade i kulturni centri u prestonici bile su prve žrtve razjarene gomile i svojim sadašnjim izgledom podsećaju na zgrade u Harlemu i Bronksu. Zgrade bez vrata i prozora, sa polupanim i razbacanim inventarom, sa fasadama ispisanim parolama punih vulgarnosti i mržnje, stoje u centru poput crnih ovci u stadu. Inače, čitava atmosfera odiše pomalo romantičarski, hrabri mitski vitezovi bore se protiv zlih zmajeva, i iako su slabiji, veruje se da će pobediti. Iz nekih zaboravljenih arhiva pojavljuju se i ponovo prikazuju stari filmovi o herojskoj borbi i oslobađanju od fašista u Drugom svetskom ratu. Sa ekrana i zvučnika izručuju se svakodnevno bujice reči poganih i prostih, upućenim mračnim silama koje pokušavaju da unište hrabri i nepokorni narod. Preuveličavaju se demonstracije protiv rata i nezadovoljstvo država nenaklonjenih Zapadu, pokušavajući da se napravi slika o agresiji koja će svakog časa prestati. Čitava nacija angažovala se pod vodstvom vrhovnog komandanta koji je popularniji nego Isus Hrist i u koga se polažu približno iste nade.

Danka razgovara sa mojom majkom na susednom kauču i vidi se da je veoma nervozna. Verujem da je veoma zabrinuta zbog svog sina, malog Mihaila koji još uvek ide u obdanište. Na sreću, na njemu se osim povišene ozbiljnosti ne primećuju neke teže posledice ovdašnjih zbivanja. Sa pritajenom podrugljivošću slušam pokušaje moje majke da je umiri pozivajući se na Boga. Suzdržavam se da je ne podsetim na njene reči koje mi je upućivala kad god bih se ja kritički okomio na postojeći način života. Ona bi uvek rekla, pomalo pomirljivo, a pomalo konformistički. ”Dobro je jer se ne ratuje”.

- Kako ti provodiš ovo vreme? –pita me Miroslav, Dankin suprug.
- Bombardovanje provodim skromno i u krugu porodice.-odgovaram šaljivo.-Onako, ništa posebno, dosta čitam, slušam vesti i čekam da se sve ovo završi.

Prećutao sam da me skoro svako večer neko od brižnih komšija prigušenim, autoritativnim, i pomalo pretećim glasom preko telefona upozorava da ugasim svetlo. Do starih ušiju teško

dopiru vesti o otkrićima u nauci jer su za mnoge od njih Gagarinov izlet u svemir još uvek dokaz o naučnoj superiornosti socijalizma te ne znaju za prednosti laserskog navođenja i snimanja infracrvenom kamerom.

- Da li se plašiš?
- Naravno!

Naše ćaskanje prekinuo je Dankin glas, normalan ton, bez primese besa, ljutnje, ili zloradosti... ili sam ja to nekako prenebregnuo. No, u svakom slučaju, nisam ni slutio kako će se buduća diskusija završiti. Nas dvoje smo navikli da se po mnogim pitanjima razlikujemo ali nikad toliko da ne bismo uspeli da te razlike ispoljimo na obostrano prihvatljiv način.

- Eto ti taj tvoj Zapad! Uništiš sve naokolo a ti si hteo da im se pridružiš!
- Rat je gadna i opasna stvar.-rekao sam prilično ravnodušno.

Miroslav je odmah upao u našu konverzaciju želeći da čuje neke nove, drugačije informacije od onih koje se serviraju preko režimskih medija. Možda je želeo i da spreči daljnju raspravu ali nije uspeo u tome.

- Sinoć su gađali kasarnu u komšiluku, čitava ulica se tresla. Najgore je što ne znamo šta gađaju i šta će sve gađati do kraja.
- U prvoj fazi sve nepokretne vojne ciljeve i zgrade, a kasnije će preći na mostove, rafinerije nafte, fabrike za proizvodnju oružja i sve što može da posluži za vojnu upotrebu, što mu dođe- skoro sve što nas okružuje!
- Nadam se da neće gađati vodovod i elektrane i da će uskoro sve da se završi. A reci mi otkud ti to znaš? Gde si sve to čuo?
- Mislim da ne bi imalo nikakvog smisla da nam uskrate vodu i struju jer bi time samo ugrozili živote civila.-rekao sam ne sluteći da se varam.-Ovo ne može trajati duže od mesec dana jer će im ubrzo ponestati meta za gađanje. Sve što saznam uglavnom potiče od strtanih radio stanica koje emituju na našem jeziku. To je program koji se može uhvatiti na srednjim talasima jer je sve ostalo cenzurisano.
- Tebi je to, izgleda, svejedno!?-upala je Danka.-Dok nam razaraju zemlju iz mržnje i pakosti ti ih još uvek voliš!?

Mislim da sam tada shvatio da se ovaj razgovor neće završiti kao prethodni, i za divno čudo, bilo mi je svejedno. Prestao sam sa pokušajima da budem odmeren i uravnotežen. Pustio sam da moja istina izađe iz mene, onakva kakva zaista jeste.

- Ovo što se dešava ne radi se iz ljubavi. Rat se vodi da bi se ostvarili određeni ciljevi. I dok se oni ne ostvare, bombardovanje neće prestati.
- Ti opravdavaš zločince!
- Dok mi ovde razgovaramo, dole se hiljade ljudi prisilno izbacuju iz kuća i proteruju iz zemlje.
- Nije valjda da si naseo na tu propagandu.

Podigao sam šake u visinu ramena i brzo ih spustio predajući se pred tolikim slepilom. Posle tri sata i stotina hiljada izbeglih ljudi koji su poput skakavaca nahrupili u tuđa dvorišta, donoseći sa sobom ispovesti slične horor filmovima, u glavama nekih ljudi još uvek vlada nepomućena jasnoća i harmonija.

- On ne razume. Vidiš, on ništa ne shvata.

Rekla je to okrećući se mojoj majci tražeći saveznika, i naravno, nije se prevarila. Nema te stvari sa kojom će se moja majka složiti ne bi li umirila uzavrele duhove koji bi mogli ugroziti njen krhki duševni mir.

- Sve ovo što se dešava odavno je prorečeno u Bibliji.-nastavila je Danka sa puno fanatične zaslepljenosti.-U Danilovom proročanstvu sve je potanko opisano. I ono što je bilo, i ono što treba da se desi. Anglo-američka sila koja sada vlada svetom mora biti poražena.
- Je li uz pomoć Rusa?-upitah podrugljivo.

Zanimljivo je to kako u vreme sukoba rusofilstvo naraste poput kvasca, dok se u mirnodopsko vreme građanstvo vraća svom hobiju-“filateliji”, skupljanju isključivo nemačkih maraka. Ućutala je pomalo iznenađeno.

- Ni prstom oni neće mrdnuti dok se ne završi. Niko nije glup da uludo gine zbog jednog čoveka i njegove vlasti!

Kao da nije čula ni jednu jedinu reč nastavila je da mi drži predavanje o sadašnjim događajima, o zverima i rogovima, njihovom pravom značenju. Autoritativno je nastupala ukazujući na pokvarenost Zapada i Amerike proričući njihovu skorbu propast.

Nisam želeo da je prekidam dok je govorila glasom koji je trepereo od siline osećanja. Ne valja uskratiti joj želju da svojim rečima iskaže jedno staro mišljenje koje traje još od Špenglera, preko Brežnjeva, sve do Sadama Huseina i današnjih dana.

- Neko ko je sposoban da pogodi i uništi zgradu u centru grada sa udaljenosti od nekoliko stotina kilometara, a da pritom ne strada niko od civila ne izgleda mi kao neko sklon propadanju.-rekao sam hladno.
- Ništa im to neće vredeti kada dođe Armagedon. To ih neće spasiti od Božjeg gneva koji će se spustiti na njih. Stići će ih zaslužena kazna.-rekla je slavodobitno. Njihov put je put potpune propasti.

Oboje smo se zaneli maglom naših osećanja u ovom sumraku života i svako je tražio da se onaj drugi pokori i priđe mišljenju onog drugog, tako da je ono što je usledilo bilo očekivano. Kao da smo ga oboje na neki način priželjkivali.

- Možda si u pravu, ali ja bih radije bio tamo da propadam zajedno sa njima nego ovde.
- I trebalo bi!-rekla je ustajući a zatim se prodrala.-NAPOLJE! IZLAZI IZ OVE KUĆE!

Svi smo bili šokirani. Ja sam ustao gledajući je kako stoji sa prstom uperenim ka vratima poput vetrokaza.

- Nema problema.-promrmljao sam ne osvrćući se za sobom.

- Sram te bilo! Nemaš ni malo ljubavi niti zahvalnosti za zemlju koja te školovala!-
doviknula je za mnom dok sam zatvarao vrata za sobom.

Bio je to kraj razgovora i prijateljstva ali nije mi bilo žao jer sam verovao da govorim istinu. Za mnom je pošao Miroslav pokušavajući da se u nekoliko reči izvini i odagna onaj neprijatni osećaj koji se još uvek jasno osećao u svima nama. Pozdravivši se, krenuo sam sam niz ulicu dok su pored mene prolazili automobili a dan se neumitno preobražavao u sumrak kao prelazno stanje prema noći novog razaranja.

*

Posle nekog vremena, opet sam u starom društvu. Stojimo na platou ispred zgrada poput nekoliko drugih grupa mladih i starijih komšija dok se sumrak lagano spušta. Zanimljivo je to kako usled nedostatka struje, vode a često i telefonskih veza, ljudi naprasno postanu druželjubivi. Često po prvi put sretnoš neke poznanike posle dužeg vremena iznenađen da ti ljudi još uvek žive u tvom okruženju. To je istovremeno i prilika da upoznaš nekoga ko živi u tvom neposrednom susedstvu, pri čemu naročito imam u vidu osobe suprotnog pola. Zato ljudi vole katastrofe-one ih zbližavaju.

- Jesi li dobro postavio one radio-lokatore?

Markove reči pogodile su me neočekivano poput pesnice.

- Koje!? Ah, to...

Pokušao sam da se iz neugodne situacije izvučem pomoću osmeha ali mi to nije pošlo za rukom. Moju zatečenost Marko je iskoristio za ciničnu šalu i insistiranje na zadatoj temi-temi patriotizma.

- Mora da uveče navodi avione preko telefona-reče okrećući se Mikcu i ostalima.-Halo, hej, gađajte malo udesno. Promašili ste metu za sto metara!-govorio je mlatarajući rukama i podešavajući glasom da dočara situaciju.

Razgovor se nastavio po ustaljenoj šemi iako ja u njemu nisam učestvovao. Skoro svako od prisutnih dodao je nešto svoje spisku neumesnih primedbi i opaski na moj račun. Maska hladnokrvnosti na mom licu nije mogla da odstrani bol u duši koji sam osećao. Bez obzira na razumevanje za njihovu povređenost i ozlojeđenost, nisam našao nikakvo opravdanje za svu tu mržnju usmerenu ka meni.

- Je l' se sećate Zevzeka? Video sam ga pre neki dan u gradu.-upada u novu temu Koča.-Ne mogu da zaboravim onaj dan kad smo bili kod njega kući a on, da se pokaže pred nama, zgrabi trožilni kabl i obmota ga oko sebe,i počeo da se dernja k'o Tarzan.

Smeh. Atmosfera postaje toplija i opuštenija kako se vraćamo u zajedničku prošlost. Moj staž u društvu trajao je bez prekida skoro osam godina.Oam godina u pubertetu vrede mnogo više od osam godina u zreloj dobi. Sećanja na prohujale dane u neko drugo vreme,

ofarbano crvenom bojom i ulepšano sa malo ružičaste, vreme odrastanja i sazrevanja...

Vreme dovoljno da spoznam koliko smo svi isti a koliko različiti, sve u isti mah.

Kad su priče iz prošlosti u pitanju, niko to ne radi dobro kao Koča. Dete kamiondžije, profesionalni vozač i zakleti ljubitelj i zavisnik od svega što je na četiri ili više točkova. Njegove reči umeju da doslikaju i ponesu našu svest u prošlost, da opišu stvari, ponekad preopširno i karikirano, ali verno i sa puno detalja. I drugi znaju da prepričavaju, na kraju krajeva, svi smo mi to isto doživeli. Ali, niko kao on ne može tako dobro da dočara situaciju, da napravi stanku kada treba, da ubaci poneku naizgled beznačajnu rečenicu, sve sa ciljem da bi čitavu priču učinio dramatičnijom i smešnijom.

Kriomice posmatram njihova lica, lica sada zrelih ljudi s prvim urezanim borama na čelu i oko usana, i postajem svestan da nam postepeno samo prošlost ostaje ista dok se sve ostalo menja do izobličenja.

Vreme prolazi a razgovor polako, a zatim sve više, poput žabe preskače u sadašnjost.

Termini poput bobine, sajtnje i radkapne sve više paraju vazduh prezasićen mirisom pečenice, od mesa izvađenog iz zamrzivača koji usled sve većih prekida u napajanju strujom počinju da podsećaju na kante za otpatke. Svaki dan, navrat-nanos, peku se i jedu velike količine mesa ne bi li se šteta učinila što manjom.

Rat je sada postao veoma ličan. Nije više moguće gledati ga uz pomoć satelitske antene preko CNN-a. On je sada sa svima nama. Suve česme, stolovi puni voska od sveća, mali tranzistori na baterije, stepenice čija se dužina meri stotinama metara postali su deo svakodnevnog i neprijatne stvarnosti. Benzin je posle uništenja rafinerija nafte i većine skladišta goriva postao skupocen i redak, čak i na crnom tržištu. Imati automobil s punim rezervoarom danas je isto što i imati vilu i pozamašni konto u Švajcarskoj. Tako je „zdravlje“ pokretnog mehaničkog ljubimca postalo važna preokupacija muškog dela populacije.

Približava nam se polako, vukući nogu pred nogu, omalena prilika u maskirnoj uniformi.

Karikatura od vojnika izaziva malo dobacivanja dok prilazi da se rukuje sa svima.

- Oooo! Pa gde si ti!-govori otegnuto dok mi stiska šaku nehajnim pokretom.
- Zdravo Strujo! Evo, svi te čekamo!

Zatim sledi priča o tome kako je proveo dan braneći slobodu otadžbine. Govori kako je mučno i dosadno sedeti u rovu po čitav dan, i to na samo nekoliko stotina metara od grada.

Dobro je da ga nisu zadužili da puca iz protivavionskog topa jer bi rat bio još pogubniji.

Nemarnim pokretom vadi mobilni telefon iz džepa na nogavici čačkajući nešto oko njega.

Umesto sablji i pištolja sada su aktuelne ubistvene nokie i eriksoni. Svratio je samo da pojede nešto, da se odmori, pa se odmah vraća na položaj. Oduvek je bio dobar organizator i imao je udala u skoro svakom poduhvatu koji smo nekad kao mali preduzimali. Znao je da sakrije, prebaci, preproda ili zameni stvari, umeo je sa njima perfektno da manipuliše. Baš kao i armija koja posle uništenja kasarni svoje igračke smešta u blizinu škola, bolnica i stambenih zgrada.

Pažnju privlači brujanje avionskih motora, zvuk koji nije neuobičajen u regularnim okolnostima zbog blizine aerodroma. Sad je tako različit od svega i pojačan do svog maksimuma usled tišine koja je kao i mrak pala na čitav grad. Avioni koji sada 24 časa neprekidno i sistematski razaraju zemlju poput nacističke nemačke Luftwaffe ne prave buku. Baš kao ni rakete koje se navode sa brodova stotinama kilometara udaljenih od nas. Šuštanje vazduha koje podseća na prolaženje povetarca kroz krošnje drveća i poneka svetla tačka na nebu. Taj tihi zvuk čuje se neposredno pre i posle treska koji ubrzo usledi, a zatim se čitavo nebo prošara svetlećim mecima praćeno štektanjem protivavionskih topova i mitraljeza koji bezuspešno pokušavaju da odvrata neprijatelja od svojih namera.

Pokušavam da u glavi predstavim sliku unutrašnjosti jednog od takvih aviona. Mnoštvo dugmića, skala i monitora sa čitavim lajt-šouom raznoraznih lampica, a ispred svega toga momka sa maskom za kiseonik kako u ruci drži palicu i poput nekog klinca ganja svoj džojстик u svim pravcima pritiskajući crveno dugme sa natpisom "FIRE". Ko zna, možda mu se posle svakog pogotka, kao u svakoj pristojnoj video igri, na ekranu ispiše broj poena koji je osvojio. Stvorenje iz neke Alabame obučeno da pritiska dugmiće i pogađa neke sitne tačkice dole na tlu, nekoliko hiljada metara ispod njega. Kreatura koja ne zna ni ime mesta nad kojim nadleće niti na kom principu radi skalamerija kojom upravlja. Ali, to nije ni važno. To za video igru nema nikakvog značaja-važno je pogoditi one sitne ili nešto krupnije kvadratiće i tačke. Sve ostalo nije toliko važno pa ni smisao čitave igre, a pogotovo ne one najsitnije tačkice koje se na ekranu ni ne vide a čije stradanje tokom vremena postaje sve brojnije i brutalnije. Naši životi sada su samo tačkice nedostojne njegovog monitora a eventualna smrt posledica „kolateralne štete“, termina koji može da smisli samo mozak autističnog birokrate iz Brisela i Vašingtona. Bića nedostojna najgoreg udžbenika istorije dobila su u svoje kandže moć ravnu onoj koju ima Svemogućí. Primoravam sebe da odagnam takve slike iz moje glave... Uostalom, Holivud će to ionako uraditi bolje i efikasnije od mene.

- Ode Rus.-reče Piki rezignirano dok je zvuk polako zamirao iza dalekih oblaka.-
Osećam da su pregovori bili kao: "Hoćeš li da potpišeš, pizda ti materina? Nećeš? Odoh ja!"
- Ako su nešto dogovorili biće u vestima.-reče Dule.

Komentariše se predah između bombardovanja koji je usledio zbog posete međunarodnog mirovnog posrednika. Ako sada ima ičeg zajedničkog između dve zaraćene strane, onda je to očajnička želja da se sve što pre završi. Nema više ni traga onoj oholosti s kojom se ušlo u rat, tako tipičnoj za sve učesnike krvavog pira. Zanimljivo je kako svi na početku očekuju brzu i laku pobedu, a kako rat odmiče krug zločina se sve brže širi, bez ikakve mogućnosti da se zaustavi. To je nešto čega svi na kraju postanu svesni tek kada se nađu na zgarištu. U otužnom mirisu smrti i pepelu svojih maštanja nestanu svi tragovi nekadašnjeg ponosa i

odlučnosti. Izgleda da svako zlo mora da dođe do svog kraja pre nego što se sve vrati na početak.

Uskoro, sirene su počele da zavijaju označavajući početak vazdušne opasnosti podsećajući nas na neugodnost sadašnjeg trenutka. Shodno iskustvu nije usledilo histerično trčanje u sklonište niti neki osećaj neposredne ugroženosti i straha. Više se tu radi o naučenom osećanju nemoći i apatije. Nedugo zatim, začulo se dobro poznato šuštanje sa visine koje je prekinula buka protivavionskih oruđa. Na sreću, meta večerašnjeg *sky walk*-a nije bilo naše malo mesto već neki drugi, udaljeni krajevi.

- Večeras su samo u prolazu.-reče Marko posle kraćeg i neuspešnog osmatranja zvezdanog prekrivača iznad nas.
- Lete suviše visoko pa naši ne mogu da ih pogode.-dodade Piki.
- Svejedno, uvek se nešto pogodi. Nisu oni nevidljivi.

Zagolican ovim kratkim razgovorom nisam mogao da odolim a da se ne umešam.

- Šta misliš, koliko aviona su izgubili?
- Jedno dvadesetak sigurno.
- Pa gde su tolike olupine?
- U susednim državama.
- Pa zašto ih onda nema na televiziji? Snimci bi se sigurno pojavili na našoj televiziji.
- Skrivaju to Amerikanci jer ne žele da se to sazna.-umeša se Piki.

Ponešen željom da iznesem stvari na čistac zbog pokušaja da se pilećim slepilom pred neugodnim činjenicama očuva nacionalni ponos počinio sam kardinalnu grešku. Počeo sam da objašnjavam da u ratu učestvuje veliki broj različitih zemalja, da se radi o dešavanju planetarnog značaja i da bi istina na kraju morala da procuri iz nekog od krugova tog birokratskog galimatijasa.

- Ti si zглеda na njihovoj strani!

Svi su začutili i pogledali u mene. Jedno je govoriti o grupnom pritisku a druga stvar doživeti ga na svojoj koži. Iako mi staro društvo sada nije toliko značilo, posle toliko vremena i različitih događaja, moji engrami puni su njihovih lica i reči. Deo mene je deo njih.

- Na čijoj si ti strani, našoj ili njihovoj?-upitao je Koča sa visine.

Sedeći na klupi prekrstio sam ruke dok su mi se svi mišići zgrčili a dlanovi ovlažili. Učinilo mi se da osećam neku veliku silu koja me gura unazad, kao da mi grudi i lice pritiska njihov pogled, željan da im kažem ono što su želeli da čuju, samo jednu malu reč podrške njihovoj sumnji. Jedna sitna, tiha, blaga reč saglasnosti, izgovorena u tišini i lažljiva poput preljubnice, bila bi dovoljna da mi se oprostimo moja blasfemija i da se izvučemo sa blagim ukorom moje ekscentričnosti. Da smo svi mi nekim slučajem mlađi kojih desetak godina i da su moji osećaji prema njima onakvi kakvi su bili, verovatno bih to i uradio. Ali sada, posle

svega što sam preživeo i saznao dilema je potrajala jedan jedini beznačajni trenutak... A onda je proradio moj hladnokrvni razum potkrepljen slatkim ukusom duhovne nadmoći.

- Ni na čijoj! Ja sam na svojoj strani. Jedino i isključivo na sopstvenoj strani.

Usledile su optužbe o izdaji, neprijateljstvu i subverzivnoj delatnosti, kao da sam bio kod kuće pred televizorom slušajući istovetne gluposti. I što su oni žešće napadali i objašnjavali ispravnost sopstvenih zabluda, u meni je rasla smirenost i svest o tome da sam u pravu. Poput reke tekle su moje reči, jasne i blistave poput zvezda na nebu. Poplava neumoljive logike srušila je branu obzirnosti i uklonila pomrčinu straha i nesigurnosti.

- Znači, tako. Ti navijaš za njih dok smo mi ovde dobri prema tebi.-reče Koča preteći.

- A tvoj drug Boža se još prijavio u dobrovoljce, spreman da pogine braneći te.-reče Marko.

To me je iznenadilo. Boža je fin i pomalo povučen momak koji drži do obrazovanja, sklon umerenom maštanju što ga i čini pomalo povučenim od ove gomile lumpenproleterijata. Još je zanimljivije to da je zbog svog slabog vida nekoliko puta odlagao služenje vojnog roka. Ipak, čini mi se da ga razumem. U situaciji kada ti neki tip iz Alabame razara zemlju i ubija rođake, prisiljavajući te da kraj rata čekaš u memli podruma ili skloništa i svodeći ti život na puko iščekivanje, sasvim je logično želeti da pobegneš od takvog životarenja. Baš kao i oni ljudi o kojima je Đida, inače konobar, govorio pre neki sat.

Vlasnici lokala koji su se nekako domogli agregata za struju zgrću velike pare. Svaku noć lokali su puni a gosti neprekidno naručuju piće i muziku ne pitajući za cenu. I tako iz noći u noć, daleko se čuje ta Sodoma i Gomora, pri čemu taj naziv i nije potpuno neprikladan za muzičke hitove devedesetih.

- Pošto tebi nije stalo do ove zemlje trebalo bi da odeš odavde, negde gde ćeš biti zajedno sa tebi sličnima.

- A stan ostavi nama.-reče Marko smejući se što su prihvatili i ostali sa odobravanjem.

U tim trenucima osetio sam ono za šta nisam verovao da može da se desi. Iako sam se svojevolumeno odrekao njihove bliskosti, oni su to protumačili mojom ekscentričnošću i svojeglavošću. Sada je nastupila mržnja, prirodna i iskrena, i to kod svih prisutnih. Ne zato što sam različit već zato što sam doveo u pitanje ispravnost čitavog sistema razmišljanja u njihovim glavama. Nije tu u pitanju bila ni nacionalna različitost niti moja neutralnost, nego opasnost dublja od bezdana. Reči oštre i reske kao oštrica noža kada dolaze od onog koga poznajemo, gore su i morskije od metaka i bombi nekog stranca.

- Za koji dan ti ideš napolje a mi ćemo da uđemo unutra i napravimo žurku.-reče Koča.

Gledao sam njihova lica sa podrugljivim smeškom jer sam dobro poznavao njihovu hrabrost i odlučnost. Čitava baljezgarija o tobožnjoj zajedničkoj hrabrosti i muževnosti srušila se jedne noći pre 6-7 godina. Bili smo zajedno na jednoj žurci kada se isti ovaj Koča zakačio sa nekim tipom, inače iskusnim kriminalcem. I tako, dok je u jednoj nusprostoriji taj tip izvivljavao sve svoje sadističke sklonosti na Koči, u susednoj sobi, dok je muzika treštala a

ljudi đuskali, društvo je sedelo slušajući muziku i pravilo se da ne čuje Kočin glas u pozadini kako se opravdava i snishodljivo izvinjava povremeno prekinut tupim zvukom udarca. Verovatno bi se pretnje nastavile da uskoro nije došla struja osvetljavajući okolinu što je propraćeno uzdasima olakšanja. Sledećih nekoliko sati živećemo shodno poslednjoj deceniji dvadesetog veka.

- Idem da se provozam liftom. Vidimo se.- kratko sam rekao.
- Čuvaj se da ne padneš na stepenicama, mračno je.-dobacio je Koča preteći.

Ušao sam u zgradu ne osvrćući se za sobom.

*

Svake večeri. U pola osam, pod uslovom da ima struje, na televiziji počinje najvažnija informativna emisija čiji sadržaj je posvećen isključivo sadašnjem, ratnom vremenu. To je uostalom i zakonska norma koja sada propisuje isključivo patriotsko novinarstvo, a sve druge informacije čija sadržina ne odgovara sadašnjem trenutku podležu cenzuri i raznoraznim zakonskim paragrafima. Državna televizija, koja je i sama bila meta bombardovanja, nije prekidala svoj rad na period duži od 24 časa jer državni interes nalaže da stanovništvo bude obavešteno istinito i valjano (a kako bi drugačije) o svim dešavanjima.

Ako izuzmemo reči mržnje prema neprijatelju i petoj koloni, slike devastiranih zgrada i mostova polomljenih poput grana negde na sredini reke, izmišljenih ali maštovitih izveštaja o ratnim uspesima, sve deluje regularno i uobičajeno. I zaista sve funkcioniše iako rat još uvek traje i poput proždrljive nemani neumitno guta sve oko sebe. Čak i u klanici mora vladati neki red.

Sporazum koji je naš lider sklopio sa Zapadom nije prekinuo rat. Bombe i dalje padaju poput kiše na naše glave, bez obzira na „dalekovidost“ i „mudrost“ zaraćenih strana. Mada, mora se priznati da je intezitet bombardovanja opao a na meti su sve manje civilni objekti. Mislim da to treba zahvaliti osetljivosti ušiju i želudaca poreskih obveznika sa Zapada.

Ono što okupira moju pažnju jesu grupe ljudi koje se još uvek, svake noći, okupljaju na preostalim, nesrušenim mostovima iako je pitanje sata kada će neki od generala, verovatno izvučen pomoću najkraće slamke, staviti svoj potpis na papir. U narodu taj papir poznatiji je kao kapitulacija, a za vojsku to će biti signal za početak povlačenja. Čeka se samo blagoslov od strane UN-a da se kapitulacija prekrsti u sporazum, jer čak i kada izgubiš rat moraš ga izgubiti na kulturnan i civilizovan način. Sve je to njima odavno poznato ali je njihova vera u pobedu, konačnu i pravednu, potpuno nepokolebljiva. Dok najveći deo ljudi s nestrpljenjem čeka definitivni prestanak svakodnevnog opasnosti koja vreba neoprezne, oni i dalje vrše svoju dužnost s neskrivenim uživanjem. Povorke sa obe obale nose parole, barjake i slike Vrhovnog komandanta, krećući se jedna prema drugoj, da bi se u ekstatičnom oduševljenju stopile u jednu. Zatim počinje otpozdravljanje sa tradicionalnim poljupcima u obraze da bi se

potom zajednički zapevala neka rodoljubiva pesma pred objektivnim i ravnodušnim okom kamere.

Gledam njihova nostarela i naborana lica sa sedim vlasima u kosi, dok im glasovi falširaju stapajući se u histeričnu dernjavu. Kao na filmu, opaža se njihova frenetičnost u pokretima i žilama koje se kao crvenim flomasterom iscrtavaju na licu. Sećajući se davne prošlosti, omladinskih radnih akcija, prvomajskih parada i sednica različitih komiteta, njihova tela dobijaju odsjaj nekadašnje vitalnosti. Istorijski vihor obrisao je protekle decenije-opet su tu imperijalizam i kolonijalizam sa željom da porobe narod. Opet je tu cilj, jasan i čist kao nebo iznad njih koji im se kao devica nudi raširenih ruku. U pozorištu života oni su iz statista ponovo prešli u glavne junake.

Gledam ih i razumem, ali mi je teško da spoznam ono što vidim. Znam koliko je teško priznati sebi i drugima sopstvenu grešku ili poraz ali ne znam koja je to sila koja sprečava oči da vide, uši da čuju, mozak da razmišlja... Znam koliko je teško progutati gorku pilulu koju stvarnost svakodnevno gura u usta, ali ne vidim razlog zašto se ponašati kao neposlušno i tvrdoglavo dete.

Izgleda mi da ću neke sitne istine saznati tek posle dugog niza godina... a možda i nikada.

*

Kraj rata proglašen je uveče što je proslavljeno uz puno buke i alkohola što je u skladu sa lokalnim običajima. Svi oni protivavionski topovi i mitraljezi konačno su poslužili u korisnu svrhu. Iste noći vojska je počela sa povlačenjem iz južne provincije a ubrzo za njima krenuli su zbegovi uplašanih ljudi. U roku od nekoliko dana provinciju je napustila vojska a za njom i veći deo manjinskog naroda. Kilometarske kolone ljudi poput zmija milele su kroz opustošenu zemlju tražeći utočište od osvete. Dočekivali su ih mrzovoljni i razdražljivi sunarodnici pokušavajući da ih oteraju iz sopstvenog vidokruga, trpajući ih kao sardine u preostale neporušene javne objekte u vlasništvu države.

U provinciju umarširali su vojnici sa zapada tražeći desetine hiljada izmasakriranih tela o kojima su ih obaveštavali CNN i BBC a koje nisu našli. Zajedno s njima vraćali su se proterani u svoje spaljene domove, sa željom da poravnaju račune, sa krivima i sa onim koji to nisu, za sve ono što su doživeli u protekloj deceniji.

Vođa je ostao na svom mestu, nepokolebljiv i odlučan kakav je oduvek bio. Kada je uvideo da se zapadna koalicija neće raspasti, da Rusi neće priteći u pomoć, a da su slabe šanse da se Marsovci iskrcaju na našu planetu, povukao je mudar potez žrtvujući manji deo sopstvene vlasti kako bi sačuvao onaj veći. Proglašavajući to za moralnu pobjedu i trijumf međunarodnog prava, kao i povratak poljuljanog ugleda UN-u, nastavio je da vlada odlučno i mudro, onako kako samo On ume.

Nešto se ipak promenilo. Svetlo spoznaje osvetlilo je pomračene umove unoseći promaju u zaključane sobe u kojima spavaju najdublja i praiskonska osećanja. Nestali su kao rukom odnešeni svi oni tupavi razgovori o sukobu moralnih vrednosti i nepodnošljivi konflikti nadzemaljskih ideala koje samo bogata ljudska mašta može da zamisli. Slika američkog predsednika koji gledajući kolone izbeglica i brišući suze udara šakom o sto u Ovalnoj sobi te naređuje svom šefu Generalštaba drhtavim glasom da spreči humanitarnu katastrofu vratila se u ništavilo. Slika mudrog Predsednika koji besnim glasom odgovara na ucene i ponosno odgovara kako će radije dati sopstvenu glavu nego pedalj nacionalne teritorije, takođe. Magija je nestala poput snega u proleće a oreol svetosti spao je sa njihovih glava. Kao i u svakom sukobu postoje pobednici, ali i poraženi koji bi voleli da ubede i sebe i druge da to nisu. Pobednik je dobio grudvu zemlje, siromašnu i opustošenu ratom, natopljenu mržnjom koju će morati da suzbija trošeći sopstvene novce i živote. Poraženi je dobio bedu, beznađe i materijal za formiranje nove legende o trijumfu nad silama zla. Premudri je izgubio podršku običnog puka koji je uvideo da oni i Prepametni ne potiču iz istog sveta i da ne idu u istom pravcu na autoputu budućnosti. Nema te vlasti koja ne želi apsolutnu, većinsku podršku naroda, ali da li je želja većine naroda dovoljan razlog da vlast odustane od onog što joj je, po prirodi stvari, najdraže? Poznato je da u svakom braku dolazi do različitih trzavica koje dovedu do prestanka ljubavi. Tako je i u braku sa širokim narodnim masama koje su prevrtljivije od žena. Konzervativni gospodin će tada nehajno pokazati na burmu, ili u ovom slučaju rezultate prethodnih izbora, i podsetiti na ono „dok nas smrt ne rastavi“. Kaže se da svaka priča, svaki događaj, pa samim tim i rat ima neko svoje naravoučenje, potku, značenje... Ali, čini mi se da se neke pouke ne mogu izvući, bilo zato što su same po sebi suviše kompleksne da bi ih mogli razumeti, bilo zbog toga što naši mozgovi nisu prešli odgovarajuću prečku na evolutivnoj lestvici. Fizička realnost podređena je psihičkom doživljaju te iste stvarnosti, ili da to kažemo prostim rečnikom-još uvek važi ono:“Što je babi milo, to joj se i snilo!“

IV deo

Protest

„Danas, kada glasački listić masa odlučuje, presudna odluka nalazi se upravo kod brojčano najjače grupe, a to je gomila priprostih i lakovernih ljudi!“

A.Hitler : Mein Kampf

*„You can full some people some time,
But you can` t full all the people all the time.
Now, you see the light. Watch out people!
Stand up for your rights!“*

Bob Marlew&Wailers : Get up, stand up

Svaki izbori, pod uslovom da zaista postoji izbor u pravom i nepatvorenom smislu te reči, predstavljaju problem za autoritarnu vlast koja po pravilu, za sebe misli da je nezamenljiva. Izbori nude alternativu postojećem stanju a upravo to je nezamislivo za takvu vlast. Gde god ima različitih alternativa postoji mogućnost da na scenu stupi Marfijev zakon. Ko može da kaže, da kad postoji šansa da se nešto loše desi, da se to sigurno neće desiti!?

Ma koliko sumnjao u zrelost i zdrav razum svojih podanika, na sve moguće načine kontrolisao i zauzdavao njihovu volju, lagao i varao ih, i bez obzira na to koliko ih zastrašivao, uvek postoji verovatnoća (ma koliko minorna bila) da će mu oni jednog dana okrenuti leđa. I svaki vo zna da ubode, a pas da ujede svog gospodara, onda kada ovaj za trenutak pomisli ili poveruje u svoju nepogrešivost u predviđanju njihovog ponašanja.

Kada birač stane iza paravana držeći olovku u ruci i pogleda u listić ispred sebe, za trenutak, on ostaje sam sa svojim mislima. Za trenutak iz svesti iščeznu slike TV programa, njegovog šefa, Velikog brata i svih njegovih prijatelja. Tada se birač odvaja od svih vraćajući se samom sebi, i ostaje usamljen poput brodolomnika na pustom ostrvu.

Upravo to je ono čega se vlast plaši jer tada prestaje njen uticaj na birača, i zahvaljujući tom jednom, beznačajnom trenutku u večnosti ona postaje prazan kavez sa sirom i otvorenim vratima. Tračak slobode i sva neizvesnost koja iz nje proizilazi potpuno je neprihvatljiva za vlast koja mora sve da drži pod neprekidnom kontrolom.

Naravno, sve je izlišno tamo gde izbora nema ali takve sredine i situacije su veoma retke. Osim toga, svaka vlast, svaki autoritet u političkom ili nekom drugom svetu, želi legitimitet. Svakom autoritetu potrebna je baza, osnova, razlog na kojem gradi svoju moć. To može biti parče papira, neka rečenica, krvno srodstvo ili volja naroda. U svakom slučaju potrebno je nešto na šta vlast/autoritet može da se pozove.

U savremeno doba, u većini zemalja uobičajeno je da se politička vlast i legitimitet stiče na izborima koji su neposredni, (bar prividno) tajni i slobodni. Upravo ovo treće je ono od čega autoritarna vlast s debelim razlogom najviše strepi. Ne bi li svoju strepnju smanjila, ona sužava slobodu izbora. Pretnje, pritisci, ucene, kontrola medija, zabrana rada političkim neistomišljenicima, uskraćivanje prava glasa ženama-sve je to samo deo arsenala koji se koristi ne bi li se sprečilo ono najgore.

Uprkos svemu što vlast preduzima do iznenađenja ipak dolazi. Sranja se dešavaju. Čak i najbolje „informisan“ birač zna ponekad da „pogreši“ i obeleži „pogrešno“ ime na listiću.

Naravno da autoritarnoj vlasti ne pada na pamet da uvaži ono što se naziva voljom naroda, ali ne prvenstveno zbog gubitka vlasti ili nekog njenog dela, već zbog nečeg drugog što je mnogo opasnije. Samim prihvatanjem matematičkog pravila upoređivanja dva broja po vrednosti dešava se nešto što je neprihvatljivo za sebičnu i svojeglavu vlast. To bi značilo pokoriti se mišljenju većine svojih podanika koje je uspevala da ubedi da joj poklone svoju imovinu i živote prateći je u njenim pohodima. Pa zar ljudi koji se mogu ubediti u

svrsishodnost tri unapred izgubljena rata imaju pravo na svoje „slobodno“ mišljenje!? Kako je moguće prilagoditi se stadi kod kojeg svako grlo ide na svoju stranu nadajući se sočnijoj travi? Spustiti se sa nebeskih visina velikog Vođe i oca nacije u kaljugu svakodnevice i postati deo krda koje preživa izgleda pomalo nerealistično ali pre svega-nedopustivo. Ko je još video da čoban baci svoj štap, padne na sve četiri i počne da pase travu?

Talas promena zapljusnuo je i najslobodnije i najdemokratskije zemlje na svetu te su sve ređi stopostotni izlasci na izbore sa stopostotnom podrškom jednom, jedinom kandidatu. Stoga su i greške koje birači „slučajno“ naprave sve učestalije. Vlasti na njih reaguju različito u zavisnosti od sopstvenog razvoja i procene ugroženosti. Arhaični, zatvoreni i rigidni vlastodršci reaguju uvođenjem vanrednog stanja, vojnim pučem ili sličnim poprilično zastarelim i neefikasnim sredstvima. Režimi uznapredovali u razvoju koriste suptilna i sofisticirana sredstva iz oblasti primenjene matematike i pravosuđa. Hrpa papira sa „pogrešno“ zaokruženim imenima od strane zabludelih birača predstavlja samo manju nelagodu za onoga koji u svojim rukama čvrsto drži sve konce. Potpuno je beznačajna, poput kapi vode u okeanu, parcijalna tačnost da dva i dva daju četiri nasuprot onog koji u svojim rukama drži apsolutnu istinu. Zato i ne čudi pronicljivost onog koji je rekao da u životu postoje laži, gnusne laži i statistika. U istom loncu su i raznorazni članovi, stavovi i tačke zakona, propisa i pravilnika, spravljenih i donetih zarad opstanka glavnog kuvara na mestu šefa kuhinje.

Unatoč svemu pobrojanom, ponekad ni to nije dovoljno da suzbije volju birača proizašlu iz njihovog nezadovoljstva. U takvim vremenima autoritarna vlast je prinuđena da otkrije svoje pravo lice prikriveno maskom čovekoljublja proizašlim iz sušte dobrote. U mraku sobe i iza zatvorenih prozora koji neuspešno sprečavaju da otrovni dim, pucnji i jauci povređenih nahrupe u njenu unutrašnjost, svest pojedinca prestaje da bude neprozirna i zatvorena poput sefa. Javlja se osećanje koje je osnova svakog produktivnog mišljenja. Crv sumnje počinje da nagriža tu, do zla boga trulu jabuku i nikakvo naknadno pravdanje i dodvoravanje, neće ga sprečiti u započetom poslu. Čednost tatine i mamine devojčice konačno se gubi bez obzira na časove klavira i bon-tona, srazmerno brzini rasta njenog stomaka.

*

Stajali smo u dugačkom hodniku čekajući kasno popodnevno predavanje. Svetlost dugih fluorescentnih cevi sa plafona od kojih su neke treptale uz pucketanje, osvetljavala je dug i prazan hodnik fakulteta kroz kojih su pre nekih pedesetak godina, za vreme rata, prolazili zatvorenici na isleđivanje. Posle kraćeg renoviranja, pritvorske ćelije su adaptirane u učionice i amfiteatre a čitava zgrada u fakultet, u neuspešnom pokušaju da se krvava istorija preobrazi u naučni progres.

- Crveni hoće da pokradu izbore.-reče Saša.- Evo, sad sam video gomilu ljudi kako idu prema gradskoj skupštini da ih spreče.

Uz još nekoliko rečenica to je bilo sve što smo govorili o toj temi koja će uskoro postati centralno pitanje naših života. Neverovatno je to kako jedna obična i naizgled nevažna stvar preko noći može da naraste poput kvasca.

Dan pre toga održani su lokalni, komunalni izbori na kojima je po prvi put od svog postanka opozicija postigla značajne rezultate osvojivši većinu u desetak opština. Vest je, osim što je bila pomalo iznenađujuća, bila beznačajna zbog male količine moći jer se veći deo kolača i dalje nalazio u rukama Vođe i njegove partije. Noć koju je opozicija iskoristila za proslavljanje svoje prve pobede, vlast je potrošila na grozničavo razmišljanje kako da svoj poraz anulira. Rešenje je pronašla u žalbama pisanim navrat-nanos na regularnost izbora s razlozima koji su u svojoj trivijalnosti išli do apsurda: hrana (burek) na biračkom mestu, predizborni plakat koji je zalepljen na zid zgrade birčkog mesta posle održavanja izbora i slično. Naravno, žalbe su automatski prihvatane a izbori poništavani u roku od svega nekoliko časova. Zapravo je fascinantno koliko je truda bilo ulagano ne bi li se na kvazi-legalan način poništila volja neposlušnih birača. I sve to zbog upravljanja gradskim saobraćajem, vodovodom i kanalizacijom.

*

Sve žalbe opozicije drugostepenim organima bile su uredno odbijane a protestna okupljanja su postala svakodnevna. Broj protestanata postajao je sa svakim danom sve veći. Ulice su postajale pretesne a saobraćaj se prekidao pred masama nezadovoljnog i prevarenog sveta. Događalo se upravo ono što režim nije želeo da se desi. Pripadnicima opozicije pridruživali su se ljudi koji nisu ni izašli na izbore, oni koji su bili apolitični, pa čak i oni s potpuno drugačijim političkim uverenjima. Kako to često biva, od grudve snega nastala je prava lavina.

Ono što pokreće ljude nije nikakva slučajnost niti hir, već interes. Oni birači koji su svoje poverenje poklonili opoziciji na izborima koja je za tu priliku nastupila zajedno, u braku iz računa, nisu to uradili onako, iz zezanja ili radoznalosti već iz sopstvenog interesa. Stanovnici iz većih urbanih sredina većinom su bili zaposleni u državnim preduzećima mašinske, metalske i sličnih struka. Usled međunarodnih sankcija i gubitka tržišta preduzeća su prestajala sa radom ili su radila sa smanjenim kapacitetom. Shodno tome, radnici su bili na tzv. čekanju ili na prinudnom godišnjem odmoru sa istoimenim trajanjem. Da bi preživeli zajedno sa sopstvenim porodicama bili su prinuđeni da rade kod privatnika pod uslovima sličnim onima kakvi su važili na početku nastajabnja kapitalizma. Izraz krvopija korišćen je za tzv. privatne preduzetnike, sam po sebi dovoljno je reći da govori sam za sebe. Drugi deo posvetio se poslu tipičnom za zemlje u debeloj krizi-ilegalnoj trgovini svime i svačime. A

kad čovek upozna život na ulici počinje sve manje i manje pažnje da posvećuje filozofskim raspravama o veličini, snazi i pravu sopstvene nacije. Ako je nacionalni interes da se život provodi mrznuvši se na hladnoj ulici prodajom švercovanih cigareta i plaćanjem reketa lokalnim mafijašima/policajcima onda on može i bez njega.

Posle nekog vremena pred mojim očima se našao list papira sa zahtevom upravi fakulteta da se stupi u štrajk do priznanja izbornih rezultata sa potpisima popriličnog broja studenata. Nisam oklevao ni trena da stavim svoje presvetlo ime i prezime u društvo sa običnim smrtnicima. Uskoro, čitav Univerzitet je bio u plamenu. Vatra nove nade zapalila je srca mladih ljudi željnih promena u sistemu koji je poput žabokrečine udarao u nozdrve nepriviknute na taj smrad. Počeo sam da dajem svoj doprinos u želji da se osvetim ideologiji koja je od mene pravila neprijatelja čitavog naroda. Predosećaj koji se u meni javio delovao je osvežavajuće poput letnjeg povetarca. Nada da ću živeti u Evropi i da će odgovorni za rat koji je moju domovinu rasparčao na sastavne delove osetiti tamu mračne ćelije duge četiri osrednja, a široke dva duga koraka, natapala mi je dušu kao vlažan sunder.

*

Protest je trajao i trajao, lagano gamižući u budućnost jedući dan za danom i menjajući svoje šare s vremena na vreme poput velike zmijske. Na samom početku dok je bio potpuno ignorisan od strane vlasti, protest je u ruke svojih učesnioka tutnuo pištaljke, čegrtaljke i sve ostalo što je stvaralo intezivnu buku, zaključno sa sirenama za vazдушnu uzbunu. Ubrzo potom, delom zbog velikog broja ljudi na malom prostoru a delom i zbog želje da se privuče pažnja javnosti, otpočele su šetnje ulicama grada pri čemu bi saobraćaj bio prekinut. Potaknuti različitim interesima učesnici su se podelili u dve grupe formirajući dva protesta koja su se odvijala u različitom terminu i na različitom mestu. Jedan su organizovali i sprovodili članovi i simpatizeri opozicionih stranaka a drugi studenti Univerziteta i viših škola koji su tokom vremena privlačili sve veći i veći broj asistenata i profesora. I dok jedni šetaju sa željom da im se dodeli zaslužena vlast, drugi koračaju želeći da iskoriste postojeću situaciju za jedan novi početak, za jedan novi "big bang".

Sam sadržaj protesta je bio uglavnom jednoličan i ostao bi možda takav da nije bilo "talasanja" izazvanog potezima vlasti. Otprilike, mi studenti bi se skupili na jednom mestu popodne ili uveče dok bi preko zvučnika treštao stari, dobri i prerano propali rock `n roll čekajući na govornike i voditelja programa. Onda bi se naglas čitali telegrami i poruke podrške iz čitavog naprednog (zapadnog) dela sveta. Javljali su se razni ljudi, bilo je tu muzičara i filmadžija našeg porekla, zapadnih a i nešto manje političara sa Istoka, umetnika, domaćih zvezda i zvezdica, ljudi u mantijama, pa sve do nekog biznismena iz Engleske koji je tvrdio da je naš prestolonaslednik. Čovek niotkuda, mali i dežmekast, bez umeća da sastavi ijednu rečenicu na našem (pa valjda i njegovom) maternjem jeziku bez da u nju ne

ugura nekoliko engleskih reči. Debeljuca koja je čitav život provela u toplom roditeljskom gnezdu u inače hladnom i kišovitom Ujedinjenom kraljevstvu, koja nikad nije saznala za glad, bedu i bolest zahvaljujući bogatstvu koje su poneli sa sobom iz državnog trezora dok je Hitler sa svojom mašinerijom razarao našu (pa valjda i njegovu) zemlju. Časna i ponosna plava krv uzburkala se predviđajući mogućnost da umesto onog običnog “ser” postane “Njegovo kraljevsko veličanstvo” čime bi naterao bivše kolege sa engleskog koledža da pocrvene od zavisti.

Posle čitanja vesti koje bi se odslušale i propratile uz ciku truba, zviždaljki i još koječega, uz obavezne aplauze i skandiranje na kraju na red bi došli govornici, obično ljudi sa Univerziteta, ljudi iz javnog života, kulturne ili umetničke provincijencije.

Na svaki pomen Njega ili njegovih poslušnika i poltrona, začule bi se salve zvižduka i psovki. Moram da priznam da su prvi govori bili vrlo emotivni i kvalitetni, prosto kao da su imali ključ za svaka vrata iza kojih smo krili naša osećanja. No kasnije, sve je postalo poprilično prozirno, mlohavo i bez neke nevidljive sile koja može da poveže i podigne duše... bez one magije koja obećava čuda nadohvat ruke i koja tera da u to veruješ. Isto je bilo i sa protestima opozicije, s tim što su njihovi govornici bili opozicioni lideri.

Zatim bi se kretalo u šetnju u povorci prošaranoj transparentima i zastavama koja bi uskoro zakrčila čitavu ulicu. Odlazilo bi se do različitih ustanova, fakulteta, sudova, ministarstava i skupština koje su bile upletene u ovo vrzino kolo prevara i laži. Omiljena je bila takozvanma medijska transverzala kojom bi se prolazilo pored važnijih državnih medija koje su nas uporno ignorisale. Bar za trenutak, nevidljivi ljudi sa nepostojećih protesta postali bi vrlo vidljivi i čujni dok su decibeli jurili niz ulicu udarajući u prozore i zavlačili se u uši zaposlenih. Posle šetnje ulicama, burno pozdravljeni od ljudi koji su stajali na svojim terasama mašući nam i aplaudirajući, vratili bismo se na mesto sa kog smo pošli i potom se razilazili.

Već posle nekog kraćeg perioda odustao sam od aktivnog učešća u protestu. Nije to bilo zbog sumnje u pobedu zbog snage Golijata koja je stajala pred nama već iz jednog jednostavnog razloga : ja nisam pripadao ljudima oko mene, moj razlog za učestvovanje je bio drugačiji.

U principu, sve se svelo na jedan zajednički sadržalac, suviše uzak i pogrešan po mom mišljenju-lošu vlast koja je bila kriva za sve. Vlast je bila kriva za bedu, sankcije, izgubljene ratove, izbornu krađu i sve ostalo, počev od prvobitnog greha. Sve što je trebalo uraditi bilo je smeniti postojeću vlast i med i mleko će odmah da poteku. Poslednja stvar koju bih u životu radio bila bi da branim vlast otuđenu od realnog života prema kojoj sam osećao duboku i iskrenu mržnju. Međutim, biti protiv nečeg ili nekog nije isto što i biti za nekog ili nešto. Ne može se prugom koja vodi do Istambula stići u Novi svet.

*

Sećam se da sam u detinjstvu odgledao popriličan broj filmova čija je tematika, odnosno ideja vodilja, bila sukob elementarnog dobra i zla, istine i laži, pravde i nepravde. Bilo je različitih sadržaja-sukob srednjevekovnih vitezova, bitke iz Prvog i Drugog svetskog rata, savremene sudske parnice, i najviše od svega-izromansirane priče sa Divljeg zapada koje sam najviše konzumirao. Naravno, rezultat u vidu *happy end*-a bio je već unapred poznat ali bez obzira na to uvek me je uzbuđivao sam tok filma i silne dileme i problemi koji su mučili glavnog lika na putu praćenja svojih ideala. Naročito je fascinantno bio način na koji bi ovaj lik uspevao da razreši sve poteškoće i preskoči sve prepreke na putu pravde. Bilo tako što bi žrtvujući sopstveni život pokušao da spasi živote drugih, bilo žrtvovanjem svojih interesa zarad nekih opštih. Kakav kontrast spram domaćeg pravosuđa koje danas presuđuje i deli pravdu!

Gledam sve te kreature u sivim odelima kako pred kamerama sivim jezikom obrazlažu svoje odluke. Suvoparni, koncizni, jednolični vokabular odražava njihove ličnosti prenoseći sivilo na njihova tela i duše. Decenije provedene u bari socijalističkog pravosuđa učinile su da crno-bela granica između laži i istine postane siva. Tomas Mor i Praxis postali su samo sećanje na beskompromisnu mladost provedenu u amfiteatrima pravnog fakulteta. Nekadašnju istinoljubivost i žudnju za pravdom zamenila je želja za laganim i sigurnim napredovanjem u postojećoj nomenklaturi. Želja za novim automobilom, dužim letovanjem na moru i novim stanom, polako su zauzimali primat nad nekadašnjim idealizmom. Slušanje sopstvenih moralnih načela ustuknuće pred prilagođavanjem diktaturi proleterijata koja se otelotvorila u diktaturi sekretarijata. Ova navika opstaće i onda kada slike Lenjina i Marksa zamene portreti nekih mnogo prozaičnijih ličnosti a diktatura proleterijata promeni ime u nacionalni interes. Oni će i dalje ostati da poput pelena i uložaka spreče sadržaj jednog bolesnog i infatilnog sistema da izađe na videlo. No, bez obzira na njihov trud, ništa ne može da spreči neprijatan zadržavanje koji se širi i koji kaže da ima nečeg strašno trulog u dotičnoj državi.

Nema te vode koja će sprati glib i kal po kome se valjaju, baš kao što nema postupka kojim mogu otkloniti ili bar ublažiti osećaj krivice i stida pred studentima i budućim naslednicima koji njihove sudove obmotavaju toalet papirom a kroz polupane prozore ubacuju udžbenike ustavnog prava.

*

Svaka autoritarna vlast ima neki svoj model ponašanja prema svojim podanicima i javnosti, nešto što je čini posebnom i drugačijom od svih drugih vlasti na ovom svetu. Način na koji opipava puls svojih podanika, stil kojim mu servira sveobuhvatnu istinu o svetu i događajima

koji su se upravo desili. Shodno tome postoje i načini na koje vlasti priznaju da su zabrljale pokušavajući to da predstavljaju kao posledicu dejstva viših sila ili splet slučajnih (nesrećnih) okolnosti koje su dovele do trenutnih ali kratkotrajnih neugodnosti u inače uobičajeno dobrom životu zajednice. Oko svake vlasti nalazi se gomila malih kreatura nalik na jazavce, s jedinom svrhom da crno pretvore u belo, poraz upobedu, i da ubede podanike u nadmoćnu prednost našeg malog sveta kao najboljeg od svih mogućih svetova. Ti jazavci u modernoj političkoj praksi nazivaju se savetnicima i ima ih koliko i muva oko...

Svaki događaj koji se desi biće protumačen ovako ili onako, sve u zavisnosti od očiju koje su ga videle, ušiju koje su ga čule i duša koje su ga doživele. Ortodokсни komunista će u svemu videti eksploataciju radničke klase, religiozni fanatik dokaz Božijeg postojanja i sveprisutnosti, a paranoik dokaz postojanja zavere protiv njega. Šta je istina spram naših želja? Samo puka formalnost koja kvari veličanstveno carstvo naših snova. Koicidencija neugodnih činjenica koja sputava raskoš i lepotu „naše istine“. Jazavci to dobro znaju i ne libe se da to iskoriste. Ispunjavanje želja, i to različitih želja različitim ljudima njihov je posao. Politika je kurva, ali kurva koja govori više jezika.

Uprkos svemu, svemu dođe kraj, jer je život suviše kompleksan a želja suviše da bi se mogle ispuniti, pogotovo ne sa lažima i obmanama. Ni svi mediji sveta, niti svi trezori svih banaka sveta ne mogu održati neku vlast večitom. To je jedno prokletstvo koje znaju (ili bar predosećaju) svi savetnici i savetoprincipi. Ali, bez obzira na to, svaka vlast uradiće sve ne bi li baš ona postala izuzetak u odnosu na pomenutu zakonitost. Baš kao što je želja svakog smrtnika da postane besmrtnan.

*

Posle zavere ćutanja nakon izborne krađe koja je prosto odzvanjala u ušima, vlast se vratila na stari stil ponašanja-počela je da ubeđuje. Prvo je predsedavajući u Skupštini nazvao protestante profašističkim hordama da bi uskoro zatim usledila čitava kanonada uvreda.

Studenti su prestali biti akademski građani i postali su vucibatine i besposličari. Ostali građani dobili su još gora (prokazana) imena : petokolonaši i izdajnici. Ukazivalo se na to da među građanima koji protestuju kruže prevejani kriminalci koji svojim lažima zavode naivne pojedince vrbujući ih za rad u obaveštajnim službama neprijateljskih zemalja. Kao dokaz navedeno je prisustvo zastava zapadnih država među svim zastavama koje su se nosile, a bilo ih je raznih-od zastave duginih boja, preko zastave Ferrarija, do zastave sa likom Boba Marlija i Če Gevare.

Zatim se prelazilo na ekonomske teme, kako protesti upropašćavaju zahuktalu domaću privredu, kako blokiraju saobraćaj sprečavajući naše požrtvovane pregaoce da dođu do svojih radnih mesta na vreme kako bi udarnički odradili još jedan radni dan. Tako eto, nema ni penzija na vreme za najstarije sugrađane. Ubrzo zatim počeli su da stižu telegrami podrške

vlasti koji su stizali iz svih poznatih ali i nepoznatih krajeva zemlje. Stari otrcani šablon : Mi, dole potpisani, pohvaljujemo i podržavamo patriotsku politiku našeg Vođe i oštro osuđujemo izdajnike i sluge neprijatelja koji svojim postupcima upropašćavaju zemlju i zavodeći naivne studente guraju zemlju u ruke neprijatelja. I to tako, dan za danom.

Divio sam se izdržljivosti televizijskih spikera pri maratonskom čitanju tolikih pamfleta. A telegrame su slali svi, pa čak i mrtvi. Oglašavale su se sve moguće i nemoguće organizacije: sindikati, direktori preduzeća, privredne komore, udruženja boraca i penzionera, tzv. Patriotski savezi, uprave grobalja-svi su se pozivali da govore u ime onih koje predstavljaju.

Onda su na scenu stupili neki novi studenti. Pojavili su se jednog dana i na konferenciji za štampu popljuvali svoje kolege, zalažući se da se što pre normalizuje nastava na Univerzitetu jer oni eto, jedva čekaju da prionu na učenje i da što pre završe fakultete ne bi li što više vremena mogli da posvete čekanju na posao na Birou za nezaposlene. Ipak, vrhunac je predstavljala izjava rektora i studenta-prorektora čiji smisao bi se vojno-političkim rečnikom komotno mogao nazvati činom veleizdaje. Jer nema većeg zla i gluposti koju neko može da učini od one kad se zarad sitnih, malih beneficija proda istina i status u bratstvu akademskih građana. Njih dvojica su time odsekla granu na kojoj su sedeli I njihove ostavke ili smene biće pridodate ostalim zahtevima na protestu.

I tako, sve je to trajalo do jedne hladne i bučne noći kada je vlast skinula masku i udarila donom, bolje reći- čitavom cokulom. Na građane je poslata policija koja je nemilice tukla i batinala. Nije bilo nikakve selekcije, batine je dobio svako ko se našao na ulici bez obzira na pol, starost ili bilo koju drugu osobenost. Banda u uniformama sručila se poput čekića na demonstrante koristeći palice, suzavac, vodene topove i gumene metke. Oblak dima koji je davio podigao se sa tla ulazeći u sobe višespratnica u centru grada. Izbeglice u uniformama policije, od kojih su neki to postali sa debelim pravnim razlogom, stuštili su se na starosedeoce s istim onim žarom sa kojim su proterivali svoje komšije drukčijeg imena i veroispovesti u svojoj otadžbini.

Ne mogu a da se ne setim zgrade od pre neku godinu dok je rat još uvek trajao. Vozio sam se u prepunom autobusu i moju, ali i pažnju većine putnika privukao je čovek kasnih tridesetih, možda i četrdesetih godina, koji je pričao sa svojim prijateljem. Glas mu je bio odrešit i povišen dok je odgovarao na pitanje svog kompanjona. Po narečju ali i po držanju videlo se da potiče iz krajeva zahvaćenih ratom. Govorio je o situaciji na frontu i u jednom trenutku njegov glas u kome je bilo puno žestine izbio je u prvi plan i nadglasao okolni žamor:

- Dok mi tamo krvarimo, vi se ovde s njima zajebavate! Puštate ih da kod vas uživaju.
KO ZNA KOLIKO SE NJIH SADA VOZI U OVOM AUTOBUSU!

Dok je izgovarao poslednju rečenicu pretećim pogledom osvrtao se po okolini susrećući se sa iznenađenim i bojažljivim pogledima ostalih putnika.

Ono što je bilo još zastrašujuće u pokušaju da se demonstranti uklone sa ulica je to što se čitava tortura mogla čuti u direktnom prenosu dveju lokalnih radio stanica čiji su novinari i

sami postali žrtve kromanjonaca u plavim uniformama. Njihovi uzvici „NEMOJTE! ZAŠTO!? STANITE!“ stapali su se u neprijatnu kompoziciju s okolnim jaucima i tupim udarcima pendreka i cokula po ljudskom mesu. Nedugo zatim, rad tih radio stanica biće prekinut uz izgovor dostojan sažaljenja-zbog prisustva vode u koaksijalnom kablu.

Zbog kulturnih, civilizacijskih i istorijskih različitosti sa Kinom, epilog noći „dugih pendreka“ nije bio toliko tragičan. Tjenanmen se srećom, nije ponovio. Režim je otkrio dugo skrivanu tajnu maskiranu rečima sušte dobrote. Dole, na gradskim ulicama, sistem je otkrio sopstvenu suštinu koju su videli svi građani uprkos oblaku suzavca koji je lebdeo u vazduhu. Nije se tu radilo o izborima, o prevari, o političkoj suprotnosti i animozitetu proizašlog iz te situacije, već o nečem mnogo starijem i brutalnijem. U pitanju je bila ogoljena, nemilosrdna i bezobzirna fizička sila na kojoj je čitav sistem počivao.

Uprkos strahu koji je poput klešta pritisnuo vrat nepoćudnog biračkog tela protesti su nastavljeni, s tim što se termin njihovog održavanja pomerio u vreme kada demokratski mrak nije na vidiku. Skupovi će uskoro dobiti gomilu nepodobnih učesnika čije će prisustvo ostati konstantno, skoro do kraja. Policajci svrstani u kordone sa izgovorom da obezbeđuju saobraćaj, upotpuniće mučnu i neprijatnu atmosferu. Dani će prolaziti brzo poput znakova pored puta uhvaćenih u vidokrug za trenutak kada projurimo pored njih, bez promena i bez nade. Čekaće se... nešto.

*

- Čao! Bane, ovde. Kako si?
- Pa, evo dobro je. Bio sam malo bolestan. Uhvatio me grip. Kako si ti?
- Dobro sam. Baš sam se vratio sa protesta pa sam hteo da te pozovem. Znaš, naš faks sada organizovano učestvuje u protestu. Imamo i svoju zastavu.

I onda kreće priča o akcijama i dešavanje na uzburkanom Univerzitetu. Oboje pričamo sve pozitivno o protestu jer od svih mogućih loših stvari koje se skoro neprimetno dešavaju, on je jedina blistava pojava u ovo mračno vreme. Ne želim da mu govorim o svojim sumnjama u sve ono što se odvija na ulicama. Ne želim da sumnjam da je sve ovo samo preuranjena epizoda mamutske TV serije. Ne želim da gledam reprizu `68 godine...

Isto tako, ne mogu dobro da sakrijem duboko gnušanje nad oportunistom koji buja poput korova na sve strane. Svako je prvoborac i zaslužan za ovo dešavanje i svako želi pred kamere stranih medija ne bi li rekao neku tobožnju izjavu „naroda“. Oni koji su do juče ljubili slike tada još uvek mladolikog Vođe danas nose lutku s njegovim likom u zatvorskoj uniformi. Mnogobrojni dušebrižnici sopstvenog naroda iz proteklih ratova ponovo se busaju u grudi tražeći hrabro, poput pacova iz podruma, priznavanje rezultata izbora i odgovornost falsifikatora. Nebo je puno golubova prevrtača.

Takođe, ne mogu da progutam priču s dobro poznatim bljutavim ukusom o strahu za svoje najbliže koji ih sprečava da budu na demonstracijama. Boris, asistent na fakultetu, koji mi kaže kako je meni lako da se dernjam na trgu tražeći ostavku dok on mora da misli na ženu i jednogodišnjeg klinca. Pravi domaćin vodi računa o porodici kao o svetinji a sve drugo dolazi na drugo mesto. Pre pet ili šest godina možda bih i progutao ovakvu priču ali sada ne. Nekako mi se čini da ni on nije uveren u nju. Čovek koji je nekada studirao psihologiju ne bi smeo sebi dopustiti da olako upada u blesave racionalizacije i opravdanja. Pogotovo što će za nekoliko godina tog istog klinca držati u krilu i govriti mu da bude iskren, častan i pošten čovek koji iznad svega ceni pravdu. Onda će ga isti taj klinac za desetak godina pitati sa prezirom gde je bio kada se branila narodna volja i rušio diktatorski režim... Naravno, sve pod uslovom da Boris i njegova žena prežive eventualne buduće ratove i tešku neimaštinu.

Ali, sa druge strane mogu da razumem da neke stvari imaju veću vrednost i prioritet. Plač gladne bebe kojoj treba mleko zaglušuje buku nezadovoljne mase koja traži promene.

Završavam razgovor sa Banetom pokušavajući da svom glasu dodam optimistički ton jer znam koliko je on u sve ovo duboko i sa razlogom zagrizao. Dobra stvar kod njega je da je svega svestan i nije zaslepljen netrpeljivošću niti tobožnjom snagom opozicije. Ali, kako kaže, od nečeg se mora početi.

Ja sam se odlučio za istu stvar za koju se odlučila i većina ostalih, prividno nedovoljno zainteresovanih i upućenih u čitav slučaj-da sačekam trenutak raspleta i živim svoj privatni život radeći ono što bih radio svaki drugi dan. Istu stvar postepeno počinje da radi i onaj koji je čitavu stvar i zakuvao uzdajući se u svoju srećnu zvezdu i umišljenu političku snagu. Sve me to podseća na situaciju u sopstvenom kupatilu. Kada uđem u kupatilo čujem kapanje vode iz slavine koje me strašno nervira i izaziva momentalnu želju da zamenim pohabanu gumicu i tako sprečim to besmisleno curenje koje me dovodi do besa. No, uskoro, kada mi na um padne sav trud koji ću morati da uložim ne bih li sa teškom mukom odvio zapekli ventil, moja želja malo splasne i odlučujem se za uobičajeno rešenje-izlazak iz kupatila sa mislima posvećenim potpuno drugačijim stvarima.

*

Zima je stigla donoseći sneg koji lagano, poput šećera preлива masu ljudi nasred ulice koja sluša govore lidera opozicije koja je za svoju pobedu dobila blagoslov komisije pravnika sa Zapada. Ljudi su došli na poziv Vođe, pogledali zapisnike i otišli, čestitajući opoziciji na pobedi. Pokušaj kupovine vremena u nadi da će se desiti čudo, toliko karakterističan za ovdašnju vlast, propao je u samom začetku. Ipak, moram priznati da je ovakav potez bio donekle i iznenađujući. S obzirom na svu lavinu laži i podvala koje su kao lopatom bacane na zapadne političare. U suštini, to su dva potpuno različita sveta nastala na osnovu dva različita svetonazora.

Zapadni demokrati koji su prvo elegantno prećutali izbornu krađu ne želeći da se zamere režimu, postadoše tokom vremena i pod pritiskom domaće javnosti zaštitnici demokratske opozicije. Preko noći, pustiše „faktor mira i bezbednosti“ niz vodu i uhvatiše se u kolo sa maloletnom demokratijom i njihovim nezrelim kolovođama. Za njih izbori su neprikosnoveni izbor slobodne narodne volje i svaka politička ideja vredi onoliko koliko ruku zaokruži njen redni broj na slobodnim izborima. To su čari i prednosti „zemlje večne mladosti i lepote“ gde čitav život prolazi u blaženom miru i jednostavnosti proistekloj iz poštovanja zakona. Tamo gde i na kesicama sa kikirikijem (posoljenim i očišćenim, naravno) piše uputstvo za upotrebu sastavljeno od dve rečenice :

1) Otvorite kesicu.

2) Jedite kikiriki!

The west is the best! Svi su građani ravnopravni i mogu pod istim uslovima birati, biti kandidati i pobediti na izborima... uključujući i mrtve senatore. Jer o zakonima se ne diskutuje.

S druge strane, vlast navikla na samovolju (svoju ili tuđu), i nenavikla na kompromise, radi ono što misli da je dobijeno darom sudbine i nepromenljivo, jedino ispravno, sve do smaka sveta! Dar stečen igrom nepredvidivih sila prirode nedostojan je običnih smrtnika i obeležje je velikih ljudi i vođa. Nešto kao „*nobles oblige*“, nešto što razlikuje plemića od običnog građanina. Neuki narod podložan je različitim lažima i smutnjama i povodljiv rečima koje gode njegovoj taštini te se ne može od njega očekivati sposobnost razlikovanja dobra od zla, istine od laži. Slepom i neukom narodu potreban je pas-vodič.

Bilo kako bilo, već mesecima ovaj slepi i zavedeni narod pljuje u lice svom Vođi uporno protestujući. Miris pobune širi se na sve strane uprkos beskonačnom plavetnilu policijskih uniformi. Ispred kordona drže se koncerti, pozorišne predstave, izbori za Mis. Kontrast između disciplinovanih siledžija u plavom koji stoje i postoje zbog mase oslobođene straha koja stoji nasuprot, postaje sve veći i veći. Izgovor za upotrebu policije zbog navodnog omogućavanja saobraćaja odavno je pao u vodu jer mnogobrojnost te iste policije onemogućava bilo kakvu vožnju kroz centar grada. To se drastično odražava kada na zeleno svetlo na semaforu gomila ljudi sa trotoara nahrupi na ulicu urlajući od zadovoljstva, da bi se posle promene signalnog svetla vratila na trotoar hodajući u krug sa rukama položenim jedni drugima na leđa, i zviždući skandira :”Vratite nam zeleno!”. Na kraju, od svega je ostala samo želja jednog diktatora da prevaspita sopstveni narod uporno pokušavajući da duh slobode ponovo vrati u bocu iz koje je nepovratno izašao.

Dižem pogled iznad silnih kišobrana ispred sebe dok mi niz vidokrug promiče snežno paperje, gledam sitne kreature kako se držeći pažljivo mikrofoni u ruci lomataju po simsu jednog prozora na prvom spratu zgrade u kojoj su kancelarije opozicionih stranaka. Ima li veće uvrede ili razočarenja nego biti opozicija jednom režimu koji je teoretski mrtav već šest

godina? Prosto kad gledaš ove narodne tribune i žrtve podle izborne mahinacije obuzme te talas saosećanja i sažaljenja.

Gospodin sa bradom zaista ume da drži govore visoke zapaljivosti. Školovani književnik sa Sorbone isplivao je sa višestranačkim sistemom iz mutnih novinarskih voda i sa sobom je doneo ideologiju koju su partizani posle rata proterali u šumu. Plašeci sve one koji u svojim rukama budu držali pogrešnu zastavu amputacijom, emancipovao se kao populistički guru mlade, domaće opozicije. Ubrzo sa početkom novih ratova za nasleđe bivše države promeniće, bolje reći- ublažiće svoje stavove kritikujući pokolje koje će počinuti neki ljudi u ime najpoštenijeg i najstarijeg naroda na svetu. Obrušavajući se na palež, krađu i zlodela nad onim, drugim, zločestim narodima u vreme kad su ovi drugi u glavama ovdašnjeg puka bili dobri samo kad su mrtvi, zadobiće kod mene veliki kredit i poštovanje. No svetlost kojom ga je obasjalo moje divljenje, lagano će se gasiti sa protokom vremena koje će obeležiti njegovo insistiranje na nacionalnom programu sedokosih akademika koje je i vlast neuspešno pokušavala da ostvari. Uprkos svemu, on će opstajati kao harizmatični vođa opozicije, kao kralj trgova i ulica na kojima će čitati svoje govore. Pomalo je teško priznati lepotu i gramatičku ispravnost njegovih reči, snagu koju one sa sobom nose u glasu koji odzvanja u ušima i srcima. Ali vreme je neprijatelj svake opčinjenosti. Čovek se na kraju upita kako je taj lik koji se sa takvom žestinom zalagao za jednu stvar, za neko kratko vreme promenio stav za 180° i sa još većom snagom obušio na tu istu stvar. Hirovitost se toleriše samo kod lepих žena a nikako kod onih koji pretenduju da budu kalifi umesto kalifa i koji su spremni da svoj privatni život podrede doživotnoj kandidaturi za predsednika Republike.

Petar Pan sa večitom facom mladića i zvanjem doktora filozofije, stečenim u manje poznatom univerzitetskom gradu u Nemačkoj možda je još bolji primer odnosno odraz sadašnjeg trenutka. Političar koji je najpoznatiji po repiću i minduši te totalnom deficitu bilo kakve krute ideologije dospeo je pred objektivne kamera teatralnim političkim oceubistvom predsednika svoje stranke. Obožavatelj noćnog skijanja i dobre pečenice u društvu ratnih zločinaca poznat je po savršenom vladanju nemačkim jezikom. Ima čudan fetiš prema zastavama, posebno američkim. Pre godinu dana jednu je javno spalio dok drugu njegove pristalice danas revnosno nose kroz grad. Uticaj višegodišnjeg života na Zapadu vidljiv je u ponašanju baš kao i u nedostatku bilo kakve dublje političke misli i ideje kojoj bi bio odan. Kada bih bio prinuđen da biram između povremenog ludila proizašlog iz kolektivnog narcizma i zapadnoevropskog prodavanja magle bilo bi kao da biram između metastaziranog raka i upale grla. Biznis mi se oduvek činio čistijim i moralnijim od politike.

Još zanimljivije je prisustvo jedne žene koja je spona između ove dve ličnosti poput tanke niti koja lavira između dve krajnosti. Večiti disident koja svoj staž drži još iz prethodnog režima imala je priliku da na svojim leđima ali na žalost, i drugim delovima tela, oseti svu brutalnost jednog bolesnog sistema. Za razliku od prethodnog režima koji je svoje avangardne intelektualce i disidente koliko-toliko poštedivao prevelike fizičke torture, ovaj

ne pravi razliku između njih i ostalih neposlušnih podanika. Možda je razlog tome što se broj prvih veoma povećao te je sezona lova na njih otvorena. Njena dosledna građanska svest praćena oštom retorikom deluje pomalo neobično i nestvarno u ovom populizmu, na nesreću tako karakterističnom za ovaj prostor. To se odražava i na njem minoran uticaj na biračko telo.

Sve u svemu, 45 minuta govorancije blede od proletnjeg neba sa pozivom na istrajnost i upornost. Na kraju, sve je pitanje vremena i strpljivosti kada će vlast shvatiti da od svega ima više štete nego koristi. Ili će vremenom kontradiktornosti postati takve da će omogućiti urušavanje samog sistema. Ali, za to je potrebno suviše puno vremena, za ovu generaciju koja ne može toliko da čeka. Gubitak jedne školske godine za učenike i studente u koje i ja spadam, prevelika je žrtva u odnosu na vlast čija snaga leži u tome što je izvan svakog vremena.

*

Živ sam čovek te znam i za ljubav i za mržnju ali ne verujem da postoji ijedna politička ideja ili ličnost vredna takve ljubavi i mržnje da se za nju tuče do smrti. Valjda zato i sumnjam u ispravnost i svrsishodnost bilo kakve revolucije. Posle revolucije lako je slaviti i ponositi se njome, ali pitam se šta o njoj misle njene žrtve? Da li su i one toliko ushićene njenom pobedom? Privlačnost revolucije je u njenoj jednostavnosti sa kojom nudi najbrže, najlakše i (prividno) najefikasnije rešenje postojećeg (prividno) nerazrešivog problema. Možda sam preterani moralista sa manjkom romantike ali ne vidim izvesnost stvaranja Raja na lomači prethodnog poretka. Radije bih takve slike ostavio poeziji na estetsku i etičku preradu i razradu.

Tokom popodneva počeli su da pristižu ljudi iz unutrašnjosti na zakazani kontra-miting koji je organizovala vlast. Hiljade ljudi srednjih i starijih godina iz pasivnijih krajeva poput roja insekata dolazilo je iz svih pravaca u nameri da dođe na centralni gradski trg, tik do mesta na kome su se danima održavali protestni skupovi opozicije. Grube, izabrane ruke nosile su transparente sa gramatički nepravilno ispisanim parolama i slikama Vođe iz nešto mlađih i slavni dana, povremeno se prihvatajući flaše ispunjene žućkastom tekućinom ne bi li savladali strah i hladnoću velikog i neprijateljski raspoloženog velegrada.

Grupe pridošle iz svojih malih mesta bauljale su ulicama prestonice pokušavajući da spreče časovnike istorije da otkucava poslednje časove jednog bolesnog režima. Pridošlice iz istorijske zavetrine gde stvari idu starom, dobro utabanom kolotečinom našli su se usred epicentra zemljotresa promena usled kojeg stara pravila više ne važe.

Pitanje koje se samo po sebi podrazumeva, šta je to što ove ljude tako vezuje za ovu vlast? Da li je to njeno "poštenje", pravdoljubivost, doslednost, njena nezamenljivost čije bi ugrožavanje dovelo do smaka sveta? Ili je to njen nezamenljiv doprinos blagostanju ovih

ljudi koji se posle temeljitog razmatranja i analiza svodi na jedno veliko ništa? Fascinirajuća je njihova odanost režimu koji se uprkos svom uloženom trudu ipak razlikuje od onog u kojem su oni odrasli, obrazovali se, zasnovali porodice i živeli veći deo svog života. Čini mi se shvatljivim i donekle razumljivim da neko bude spreman da se tuče pa i da pogine zbog ljubavi prema ženi, ali da neko to uradi zbog političara (muškarca), misao je koja dira u moj poprilično romantičarski svetonazor.

Bio bih anestetičan a i dobrano glup da ne primetim zeca kako se baškari po grmu patriotizma i ljubavi prema otadžbini. Jer, bez obzira na svu lepotu i prozaičnost demagogije, uverljivost prostih i duhovitih parola, kao i ubedljivost brojnosti mase, ništa tako dobro ne motiviše ljude na nadljudske i naizgled potpuno besmislene napore od njihovih zemaljskih potreba i interesa. Svaka prezimljena zima koja prolazi ostavljajući proživljene događaje u riznici sećanja nije toliko dramatično hladna da učini neprohodnim dobro utabane puteve sebičnosti. Godine provedene u disciplinovanom očekivanju najgoreg ako ih ne ubiju čine ljude jačima ali isto tako i beskompromisnijim, svojeglavijim i kokošije slepim za drugačija gledišta. Gladne godine provedene u informativnoj pustinji očeličile su i modifikovale nekad mlade proletere, stegla je njihova srca a omekšala moralne principe. Oslabila je želja za svetskim ujedinjenjem i pobedom na pet kontinenata a ojačala želja za mirnim zimskim snom.

Ali teško je odbraniti plen od mladih lavova željnih krvi i uzbuđenja. Pogotovo ako ti je odbrana vreća sala i gomila gluposti razrađenih u nekakav ideološki koncept. Osećaj slabosti i inferiornosti uvlači se u kosti donoseći strah sa sobom. Mogućnost promene i fleksibilnijeg pristupa ravna je onoj da se u Mrtvom moru pronade živa, slatkovodna riba. Jedino što preostaje jeste moralni autoritet, bolje reći- moralisanje sa bičem u ruci.

Nije lepo napadati vlast koja je jedini garant naše slobode, nezavisnosti i nepromenljivosti. "Poštuj oca i mater svoju da ti se produže dani na zemlji". Poštuj vlast pa ćeš dobiti posao u državnoj firmi uz asistenciju tatinih prijatelja iz partije. Poštuj svoje roditelje pa će ti dozvoliti da se oženiš i dovedeš ženu kući a oni će te do kraja života podsećati na to očekujući tvoju večnu zahvalnost. Čak će ti i decu čuvati besplatno, samo ako pokažeš poštovanje i ljubav prema nepogrešivom roditeljskom autoritetu. Ta knedla u grlu koju treba progutati pokazuje se kao preveliki zahtev za njihovo potomstvo koje svoju sudbinu vezuje za siva i pretrpana predgrađa velikih gradova, dovijajući se i preživljavajući na različite načine.

I tako, dok se socijalističke narodne mase iz provincije kreću po velegradskom asfaltu zamišljajući kako oslobađaju prestonicu od kukavičkog izroda, u susret im dolazi urbano stanovništvo koje je svoju predvojničku i vojničku obuku izvršilo na stadionima, redovima za deficitarne proizvode, tezgama na buvljaku i ratovima u kojima ova zemlja nikad nije učestvovala. Scene koje ubrzo nastupaju nisu nimalo dirljive niti poetične. Posle dužeg čašćavanja na verbalnom planu gde glavnu reč imaju članice bliže familije prelazi se na

ubeđivanje uz pomoć motki sa transparentata i pesnica, da bi kulminiralo sa vađenjem skrivenog arsenala različitih vrsti oružja što se može podvesti pod narodne običaje. Čuvari režima u uniformama, na čije se upadljivo prisustvo navikao čak i pas lotalica, izostaće sa scene sve do vremena predviđenog za početak zakazane ceremonije kontra-mitinga. Srećom, hitna pomoć je bila mnogo agilnija te su povređenima ukazali neophodnu medicinsku pomoć u razumnom roku.

A onda je fešta počela... uz direktan prenos i uobičajeno preuveličavanje broja učesnika. Na bini postavljenoj u centru grada nakrcane su se režimske velmože čije je prisustvo bilo obavezno. Njihovi govori su bili dosledni domaći sastavi na unapred poznatu temu ali pošto je sve bilo dobro poznato na ovaj preludijum niko nije ni obraćao pažnju. Zatim je na binu stupio uzrok čitavog okupljanja, sam režim dušom i telom, čovek zbog koga su mnogi ostavili sopstvene kosti i udove na prostoru bivše države a zbog koga su danas ustali brat na brata, otac na sina. Zdepasti čovečuljak sa prosedom kosom postao je Sveti Gral jednog naroda. Dok jedni poriču mogućnost života bez njega, drugi su spremni u njemu videti crnu rupu, antimateriju i izvor svih zala.

Bivao sam zaljubljen a ponekad sam i mrzeo, ali moja osećanja nikada nisu dosegala takve vrhove, čak ni u pubertetu. Vođa je govorio i govorio na uobičajen način, biranim rečima, ali sa oštrinom. Glas je bio miran i bez osećanja, nije tu bilo ni nervoze niti gneva, pa ni želje da postigne nešto kod publike. Odisao je sigurnošću i hladnom, metalnom ravnodušnošću kao da kaže : ovo su činjenice a vi radite šta vam je volja. Oduvek je znao kada da predahne dajući vremena masi da svari izrečeno ili da odživi odgovarajuću emociju zviždanjem ili urlanjem.

I sve bi prošlo po zamišljenom ali samo delimično ostvarenom scenariju jer se demonstranti nisu razbežali pred cvetom malograđanštine koja je pohodila njihov grad. Samo da nije bilo jednog trenutka spontanosti u toku te ritualne, gotovo religiozne manifestacije sve bi bilo običan, nezanimljiv događaj. Masa je počela da skandira izjavu ljubavi dotičnom govorniku ignorišući tekst govora koji je on pokušavao da iskaže do kraja. Samo za mali delić sekunde mozak Premudrog je zastao u nedoumici zbog upornosti gomile. Samo za tren Nedodirljivi je postao običan čovek da bi ubrzo pribravši se, lakonski odgovorio :

- Volim i ja vas!

Ta izjava odjeknula je unaokolo iako je izgovorena ravnodušnim tonom koji nije mogao prikriti. Odmah zatim nastavio je da čita svoj govor ali se uzvik odobravanja egzaltirane gomile stopio sa njim. Ta parola koju je poluautomatski izbacio iz svojih usta postaće simbol ovog događaja a možda i čitavog načina vladanja. Stado koje u transu sluša svog pastira koji ih, ne osvrćući se i ne obazirući se, vodi putem koji je samo njemu poznat. Čovek koji im tek ponekad dobaci reč ohrabrenja poput koske sa svog nebeskog kuhinjskog stola. Dve krajnosti suočene u bljesku večnosti : jedna svemoćna i samodovoljna, druga uvredljivo slaba i ponizna, gladna bilo kakve pohvale. Uzvišenost i prepotentnost onoga na vrhu i nedostatnost

i infatilna podložnost gomile na dnu ne samo zbog nekoliko redova na brzinu sklepanih dasaka i sveprisutnih objektiva TV kamera. Sam osećaj koji izbija iz lica i gestova: s jedne strane- uspaljene mase, s druge strane- hladnokrvni i pametni lider, prosto opravdava i čini takav kontrast neophodnim. Crno-belo, vatra-voda, jin-jang, muško-žensko, primeri su parova sličnih suprotnosti koje mi prvo padaju na pamet. Ne mogu a da se ne zadivim pred slikom, tako jednostavnom i prirodnom.

*

Čitava ujdurma započeta otimačinom prava na postavljanje prvih ljudi kanalizacije, gradskog prevoza i pijaca prerasla je u pravi politički zemljotres koji je zapretio da čitavu autoritarnu tvorevinu pošalje na za to predviđeno mesto, na đubrište istorije zajedno sa Trećim Rajhom i sličnim suludim umotvorinama. Sitna laž na samom početku poput pahulje na vrhu planine stumbala se kao lavina niz padinu laži, mahinacija i nasilja, pretvarajući se pri dnu u prirodnu kataklizmu od koje drhti majčica Zemlja. Opakost i zlo su se poput kanalizacije izlili na filigranske pločnike, pravo pred noge nebeskog naroda. Isti onaj cement koji čini ovakvu vlast prividno jakom i čvrstom zapretio je da je pretvori u pesak. Hronično nepoznavanje i namerno nipodaštavanje ljudske prirode prvi su i poslednji uzrok propasti bilo kog režima na zemaljskoj (eventualno i vanzemljaskoj) kugli. Složenost i kompleksnost ljudske psihe strani su pojam vlasti koja sebe i druge vidi kao jednostavne zupčanike monolitnog mehanizma. Glava i najsitnijeg pojedinca puna je različitih ideja koje nepredvidljive struje osećanja nose i odnose a vodeća glava koja zna samo za jedan put, pre ili posle napravi težak problem i tako izazove podozrivost. Svako insistiranje i prisiljavanje na jedan te isti put nezaustavljivo stvara otpor i mržnju, čak i kod najgorljivijeg sledbenika. Neumitno, posledica toga je da većina zupčanika biva izbačena iz stroja.

Na kraju, kada čitav sistem počinje da puca po šavovima, kada pojedinci u njemu počinju da razmišljaju da li su na pravoj strani plašeći se ne za ideju nego za svoje mnogo prizemnije stvari, vlast odlučuje da prihvati istinu i gubitke. Bolno saznanje poraza prihvata se ne zbog nekakve principijelnosti već iz čisto praktičnog razloga-bolje je izgubiti bitku nego čitav rat. Rat, ne protiv političkih protivniuka ili pogrešnih političkih uverenja nego protiv različitosti uopšte. Opasnost nisu ovdašnji opozicioni lideri i njihova naizgled demokratska uverenja za koja se zalažu, oni se uvek mogu kupiti i podmititi. Problem je mogućnost podele vlasti sa nekim i to tako da taj, drugi, ima poslednju reč!

Sve se završilo kako je i počelo, za jedan dan. Laganim i disciplinovanim dizanjem ruku većina narodnih predstavnika u parlamentu izglasala je predlog zakona, *Lex specialis*, kojim je opoziciji ustupljena vladavina u desetak gradova i srezova. Lojalnim predstavnicima vlasti koji su izbornu krađu izneli na svojim plećima do samog kraja, dodeljene su kao znak zahvalnosti različite političke i druge državne funkcije na hijerarhijskoj lestvici više od onih

koje su dotad zauzimali. Oni malo izvikaniji i poznatiji umesto zatvorskih rešetaka i kible dodeljeni su položaji daleko izvan domašaja reflektora, u političkoj pomrčini, da sačekaju neka bolja vremena.

Opozicija je pobjedu proslavljala na sebi svojstven način skidajući zvezdu petokraku sa zgrade gradske skupštine. Petar Pan je promovisan u prvog postkomunističkog gradonačelnika prestonice. Gradska televizija koja će ponovo postati tobož nezavisna, čitaj: opoziciona, biće najbolji pokazatelj suštine budućih promena u političkom životu.

Već prvih dana sa ekrana televizije neće silaziti gradski i lokalni moćnici i predstavnici novog establišmenta. Donedavno lica koja su se mogla videti samo na mitinzima i ponekoj slici u opozicionoj štampi postaće redovni učesnici bilo koje informativne emisije. Ipak, najzanimljiviji su ljudi koji su zaposleni u toj informativnoj kući i koji su svoja prethodna radna iskustva stekli u prošlom vremenu radeći kao propagandni servis prethodne političke garniture. Poslovica da „vuk dlaku menja ali ćud nikada“ dobila je svoje novo utemeljenje. Svi oni koji su slavu stekli hvaleći na sva usta nepromenljivu vlast buduće večeri će provoditi kudeći tu istu vlast zbog bede, siromaštva, korupcije, nezaposlenosti, nepotizma i navodnih političkih pritisaka kojima su ovi junaci slobodne misli nevoljko podlegli. Izmišljaće i preuveličavaće krađe i pronevere narodnog novca prećutkujući i naprasno zaboravljajući sopstvene beneficije posipajući se pepelom zbog svog straha, pravdajući se dobro poznatom pričom o „ugroženosti svoje porodice“. Oni nisu hteli ali su morali da „vežu konja gde im gazda kaže“.

Takve priče kod mene izazivaju ne ganutljivo saosećanje nego ciničan osmeh. Predstava o tome kako mame i tate u oči lažu hiljadama ljudi ne bi li gladnoj deci doneli malo mleka ne deluje mi uverljivo. Da bi dvoje dece dobilo svoju porciju mleka nije potrebno da drugi roditelji ostanu bez dece, niti da njihova deca postanu invalidi. Ako je to cena litre mleka možda je bolje preći na neku drugu hranu ili na dojenje.

Ono što me čini zbunjenim je intezitet mržnje u njihovim rečima, iskrene i duboke poput okeana. Svaka pridika, svaka ružna reč, svaki žalac koji su osetili dok su im glavešine očitavale bukvicu o patriotizmu i konačno, svaki prekršaj pravila novinarske profesije ostao je zatrpan u njima da bi sada vulkanski eksplodirao i izlio se iz njihovih usta poput lave. Pitam se, koliko je unutrašnje snage bilo potrebno da se taj vulkan zauzda i drži pod kontrolom u proteklim godinama? Koliko je snage potrebno za brižne osmehe i ulaganje radi ranijeg odlaska s posla... Koliko upornosti da se iz tona njihovog glasa izbriše srdžba i gnev?

Nove age, donedavno zabranjeni za javno prikazivanje sada su čelnici u upravnim strukturama tih medija i podstiču njihovu „katarzu“ uz uživanje. Uživanje koje se može uporediti samo sa onim sadističkim koje proizilazi iz gledanja ribe kako se koprcu na suvom. Nekada prokazani izdajnici i strani plaćenici danas su uvažena gospoda sa kojom se razgovara sa strahopoštovanjem i dosta ulagivanja. Jer izdajnička bagra koja se postrojava po

travnjacima zapadnih ambasada danas sedi u upravnim i izvršnim odborima i odlučuje ko ide na biro za nezaposlene. Ipak, nema tog čoveka kome laskanje smeta a pogotovo onima koji su na to nenaviknuti. A priznaćemo i da je teško otpustiti nekoga ko zna „pravu“ istinu o nama.

Pošto su *good guys* i *bad guys* zamenili mesta igra može da se nastavi. Kurta i Murta nastaviće da se preganjaju oko mesta u sedlu izandale rage obećavajući zelene pašnjake i bistre potoke kada više ne bude onog drugog. Posle trenutaka koji su gorko podsećali i predskazivali građanski rat običan puk će imati prilike da malo predahne do neke sledeće krize i nove kolizije dobra i zla, prošlosti i budućnosti. Do neke nove istorijske bitke koja će se opet završiti pobedonosno, s nadom da ja ili neko sličan meni ne bude neka nova žrtva prineta na oltar domovine.

*

Opozicioni brak iz računa pući će nedugo posle medenog meseca provedenog u sopstvenoj promociji, defilovanju po prestonicama zapadnih zemalja i zloupotrebom kulturnih manifestacija koje igrom slučaja potpadaju pod nadležnost (novih) vlasti. Pošto čovek sa bradom nije mogao da podnese procvat popularnosti Petra Pana kao gradonačelnika, odlučio je da ga smeni. Rezultat toga je raskid koalicije u prestonici dok će u ostalim komunama brak iz računa opstati zbog manje sujetnosti i većeg koristoljublja lokalnih opozicionih čelnika. Sve to dovešće do velikog razočarenja, depresivnosti, osećaja uzaludnosti pomešanog sa nemoćnim besom i gorkim osećajem izdaje kod prosečnog opozicionog birača koji će tokom vremena preći u apatiju.

Čovek sa bradom odustaće od konfrontacije i preći na koketiranje, a kasnije i otvorenu kolaboraciju s režimom poverovavši u nemogućnost promene vlasti. Poljubivši Sultanove skute zarad pašaluka njegova harizma počće da bleđi. Ja ću nastaviti da studiram još gorljivije nego pre, sa željom da što pre sa diplomom u džepu zauvek napustim Otomansko carstvo.

Hleb naš nasušni daj nam danas!

„ U nespecifična stanja spadaju brojne psihopatske ličnosti koje su dobro ili čak vrlo dobro socijalno adaptirane, mogu biti korisni i vredni članovi društva, a ipak su po nečem „čudni“... “

M.Šternić : Psihijatrija (udžbenik)

U to vreme bio sam na početku studija za koje nisam gajio neko preterano oduševljenje. Pošto sam čitav dotadašnji život proveo u prilično skromnim uslovima, ni moje tadašnje potrebe nisu bile preterane niti sam ih zadovoljavao na neki poseban način. Zahvaljujući jedino ljubavi i potpori svojih roditelja, kao i mogućnosti besplatnog studiranja, činilo mi se kao jedna pogodna prilika da obezbedim sebi bolji život u budućnosti. Moj život je u tom trenutku tekao relativno mirno dok su moja razmišljanja bila posvećena ljudima u svojoj neposrednoj blizini.

Igrom slučaja, od jednog prijatelja moje majke, inače studenta, saznao sam za posao na građevini koji mi se u tom trenutku učinio isplativim i kao dobar način da za kraći vremenski period zaradim novac potreban za ispunjenje jedne moje skromne želje. Nazvao sam telefonom jednog momka koji je već radio na tom poslu i dogovorio se da već sutradan počnem da radim kao njegov pomoćnik za dnevnicu čija visina je iznosila skoro jednu trećinu mesečne plate regularno zaposlenog radnika u državnoj administraciji. Kažem skoro jer su sve plate uglavnom bile ujednačene što je bila administrativna mera države preduzeta radi ekonomske stabilizacije. Neću pominjati da je to bila samo jedna od mera kojom se pokušavalo kao potezom čarobnog štapića sprečiti sunovrat privrede jednog društva.

Elem, sutradan oko sedam izjutra našli smo se na dogovorenom mestu. Momak se zvao Paja i bio je jedva nekoliko godina stariji od mene. Smeđokos, žilav i pristojnih manira uprkos dužem radu na građevini. Dan je bio topao i sunčan, kao i čitavo leto te godine.

Posle petnaestak minuta hoda stigli smo na radno mesto zajedno sa još dvojicom ljudi od kojih je jedan bio prethodno pomenuti prijatelj moje majke a drugi čovek koji je bio komšija gazde, našeg poslodavca, i radio kao zidar za dnevnicu veću od naših. Gazda je bio dežmekast i proćelav čovek na kraju četrdesetih godina i vlasnik kućerka u dvorištu koji se trebao srušiti da bi oslobodio mesto za gradnju nove i veće kuće. Za dozvolu za građevinske radove niko od nas se nije previše interesovao a po svemu sudeći to ni građevinska inspekcija nije radila. Ono što nas je interesovalo bilo je kako da na što bezbedniji i na što manje naporan način zaradimo svoju dnevnicu u vidu novčanice dvocifrenog apoena iz nama daleke, ali bogate i stabilne zemlje.

Započeli smo sa raščišćavanjem terena da bismo prešli na iznošenje stvari i pokućstva iz dotičnog kućerka površine dvadesetak kvadratnih metara. Posle toga uspentali smo se na krov i počeli da skidamo crepove i slažemo ih na gomilu. Zatim smo nas dvojica, Paja i ja, sišli dole da hvatamo te crepove koje su ostala dvojica bacali i slagali ih na zemlju. Upravo u tom trenutku shvatio sam šta znači veština i iskustvo u ovom poslu.

- Hvataj!

Pre nego što sam uspeo da se priberem, NLO crvene boje našao se u mojim rukama. Osetio sam njegovu hrapavu površinu toplu od jutarnjeg sunca u svojim šakama koje su pod njegovom težinom klonule naniže. Okrenuo sam se i otkoraknuvši nekoliko koraka, sagnuo se i spustio taj crep na zemlju. Pre nego što sam uspeo da se vratim na polaznu poziciju ugledao sam novi crep kako poput ptice leti u mom pravcu. Pritrčao sam i uspeo da ga uhvatim pre njegovog pada i rasprsnuća na zemlji. Maksimalno sam ubrzao svoje kretanje neuspešno pokušavajući da pronađem takav sistem koji bi se uklopio u rad mojih kolega. Uskoro su se začuli uzvici negodovanja.

- `Ajde mali! To mora brže!

Sve je bilo uzalud. Crepovi su leteli kao ljudi i ja sam jedva uspevao da uhvatim većinu njih i složim ih na zemlju. Uskoro je komšija-zidar sišao dole i poslao me da ga zamenim na krovu što je bilo mnogo lakše. Divio sam se hitrini s kojom su Paja i on uspevali da sve postignu na vreme. Bez suvišnih pokreta, spretno koristeći silu gravitacije slagali su gomile crepova do svojih nogu, i to rekordnom brzinom.

Posle nekog vremena došla je na red pauza za užinu odnosno ručak koji, iako nam je bio obećan, nismo dobili. Snašli smo se tako što smo kupili burek u obližnjoj pekari. Dok smo sedeli u hladovini na rukama sam osećao posledice neuobičajenog naprezanja. Hladan beton na kome sam sedeo delovao je okrepljujuće i dok sam jeo masan i vruć burek nisam obraćao pažnju na razgovor koji su ostali oko mene vodili. Bila su to razmišljanja kako je teško živeti životom građevinskog radnika, ustajati u cik zore, odrađivati desetočasovni kostolomački posao pod nemilosrdnim i upornim zracima sunca i nadati se da ćeš živ i zdrav dočekati kraj radnog vremena. Volovska izdržljivost, spretnost vilinog konjica i paukova doslednost, osobine su bliske osobinama dobrog građevinca. Niti ja, niti moje kolege nismo bili građevinci niti smo to želeli da budemo. A ipak smo to radili, neki duže, neki kraće vreme.

- ... pa sam morao da radim. Ja i gazda smo kolege sa železnice, poznaje me pa mu ja radim zidarske poslove.- reče stariji kolega, gazdin komšija.

Brkat, crnomanjast čovek u četrdesetim godinama govorio je lagano žvaćući parče bureka.

- Hoće li nam platiti na vreme, da ne bude nekih problema... –zaustio je Paja.

- Hoće. Ima on para. Ne sekiraj se.

Palo mi je na pamet da sam promašio zanimanje i da je trebalo da se zaposlim na železnici, da na miru sagradim sebi kuću.

- Težak je ovo posao ali mora da se radi. Žena mi ne radi a moram da hranim i nju i decu. Zato radim ovo sa strane.

Govorio je kao za sebe zureći kroz prolaz na prašinu koju je zbog nepostojanja vetra sunce prikovalo za zemlju i nemilosrdno pržilo. Ubrzo potom pojavila se figura gazde koja je zaklonila vidik. Nalaktio se na zid kuće, prvo odahnuo a zatim izgovorio:

- Jeste li završili? Treba da se ruši!

Ona prethodna rečenica zvučala je dobro kao paradigma čitavog sadašnjeg trenutka i trenutne situacije. Eto, čovek radi na železnici a dao je potpuno pravilnu sociološku ocenu i dijagnozu postojećeg stanja.

Ubrzo zatim bacili smo se marljivo na devastaciju objekta. Trebalo je nekih pola sata da od jedne građevine napravimo hrpu cigala i šuta a naša lica i tela načinimo pekarski belim. Drugi su ubacivali otpad u kolica dok bih ih ja vozio i praznio na “deponiju građevinskog otpada”- prazno mesto ispod jednog drveta, stotinak metara dalje. Kada se teren dovoljno raščistio ostala trojica su počeli da zabadaju kočeve i povezuju ih sa kanapom. Ja sam nastavio da tovarim otpad i odvozim ga. Hrpa sastavljena od cigala, ostataka fasade i zardalih klinova izgledala mi je ogromna i nepromenljiva čak i posle nekoliko tura. Bicepsi su počeli đavolski da me bole, terajući me da se sve češće odmaram. Gazda je stajao u blizini povremeno se konsultujući sa svojim kolegom oko mera i poravnavanja označenog prostora dok bi tek poneki put uputio pogled ka meni. Znoj mi je kapao s čela a ja se nisam ni trudio da ga obrišem dok sam leđa zbog naprezanja morao da držim pogrbljenima.

Posle nekih pola sata, kad sam zastao da predahnem gledajući belo u ostale koji su se još uvek preganjali oko kočica i kanapa gazda mi je prišao laganim korakom i obratio se mirnim glasom.

- Jesi li se umorio?
- A-ha.
- Ja sam u tvojim godinama...

Ostatak rečenice nisam uspeo da uhvatim zbog buke ali znam da je govorio o trudu, zalaganju i teškom životu na selu. Glas mu je bio miran i razgovetan ali se ja nisam ni trudio da ga pratim.

Ako postoji neka zakonitost u razgovoru između mladih i starijih to je da se uvek i nebrojeno puta koristi taj izraz:“Ja sam u tvojim godinama...“. Njegova svrha nije da obavesti sagovornika da je i on nekada bio mlad, što je svakome jasno, nego da izvrši poređenje i to uvek na štetu onog mlađeg. Stvari u kojima se poredi su brojne: kultura, vaspitanje, odnos prema starijima, novac, i ono što najviše nervira - moral!

Nema stvari koja više služi za pridiku i prebacivanje nego što je to moral. Bilo da je to odnos prema starijima, ženama, radu ili bilo čemu drugom nema starijeg čoveka koji ti neće reći kako je njegov moral zdraviji i ispravniji od tvoga. Ovoliko držanje do morala sigurno nije bez razloga koji čini mi se leži u čistoj biologiji, ili kod žena – u biološkom časovniku. S protokom godina ljudski organizam najpre polako a zatim sve brže počinje da stagnira i poput časovnika – da usporava. Moram priznati da taj početak stagnacije osetim ponekad i na svojoj koži. Kad god se vraćam kući iz grada pešačeći kroz betonski plato namenjen dečijoj rekreaciji svaki put zapažam sve više i više stvari. Istim putem inače prolazio sam i za vreme svog detinjstva i maladalaštva ali se moja memorija ne seća ničega osim grubih kontura. Sada, posle toliko vremena, primećujem grafite, pukotine na betonu, nestanak daske sa klupi

za sedenje, čak i rđu na metalnom okviru koji smo nekad koristili kao gol za fudbal ili rukomet. Mnoštvo sitnih, nebitnih i potpuno beznačajnih sitnica zaokuplja moju pažnju. Naravno, ovo proširivanje svesti ne bi imalo nikakvih negativnih posledica da nije jedne proste ali bolne činjenice - sve su to pasivne i nepokretne stvari. Može se diskutovati da li je to zbog mog sopstvenog "usporavanja" ili se sa godinama moja pažnja orijentiše prema stvarima koje su po svom pasivnijem karakteru slične meni.

Dakle, činjenica je da časovnik otkucava, hteli to mi ili ne. S vremenom i ljudi postaju sve sporiji ali nisam baš uveren da postaju razumniji i razložniji. Umesto da pokušaju da se prilagode vremenu koje brzo teče i menja okvire percepcije oni pokušavaju da vreme prilagode sebi, da ga uspore i zauzdaju, a ponekad i potpuno zaustave. Njihova želja za kontrolisanjem svega i svačega sve više jača i jača. Mislim da svoju kulminaciju ova želja dostiže na ovim geografskim prostorima. Želja za pravom da namećeš svoje vrednosti na uštrb ili protiv drugih ne može poticati iz snage već iz slabosti. Zato i preimućstvo nekog vrednosnog sistema nije uvek odraz kvaliteta već čiste obesti i sebičnosti kvantiteta. Primer parlamentarne demokratije je više nego očit: momak u svojim dvadesetim, visok, snažan i okretan, pred kojim se sva vrata otvaraju na ovaj ili onaj način, (pogotovu ona zamandaljena vrata ženskih srca) i starac u sedamdesetim, oronuo, polusenilan i sa štapom u ruci pred kojim se otvaraju samo vrata pakla. Ali zato u predizbornoj političkoj utakmici oni vrede podjednako.

Zato, kada čujem tu omrznutu frazu svesno odbijam da u sopstvenu svest primim takvu vrstu informacija. Odgovorio sam mu kratko i lakonski:

- Ja sam gradsko dete.
- Znam ja to, ali to nije izgovor.

Onda je opet počela stara tirada iz koje se moja pažnja odmah, kao po komandi, isključila. Paorska pronicljivost kod mog sagovornika opstala je uprkos višedecenijskom životu u urbanoj sredini. Tu osobinu uočio sam još kod moje majke i moram priznati, čini mi se, veoma interesantnom. Njena otpornost, nedodirljivost u sudaru s apstrakcijom i globalizacijom praktično je ovaploćena u izreci "da se ne prodaje rog za sveću".

Razgovor je uskoro završen, pretvarajući se u monolog, da bi bio konačno prekinut odlaskom mog sagovornika. Nedugo zatim, navršio se i deseti sat našeg argatovanja i gazda je morao da prizna kraj radnog dana. Ja sam ionako iscrpeo sve rezerve snage iz svog ne baš atletskog tela i samo me je volja držala na nogama i terala da radim onako, mehanički, bez razmišljanja. Prosto moj duh je odlutao u meditaciju i kontemplaciju, u neki vid nirvane, daleko od gradilišta.

- Nastavićemo to sutra, sad je kasno. Mislim da ti sutra ne treba da dolaziš jer neće biti posla za tebe. - rekao je okrećući se ka meni. - Sutra se prelazi na zidarske radove.

Na upravo uručeni otkaz reagovao sam ćutanjem shvatajući da bi bilo koja moja reč bila suvišna i da bi samo rastanak učinio dužim i ostavio samo neprijatne uspomene. Oboje smo

znali da je to konačno. On je dobro procenio moje fizičke sposobnosti i mogućnosti njihovog iskorišćenja. Sam pogled na moju impozantnu figuru koja deluje nestabilno i pri malo jačem udaru vetra dovoljan je parametar za takvu odluku. Pri tome treba dodati izraz praznine i ravnodušnosti u mom pogledu koji nisam uspeo sakriti.

- Što se para tiče - nema frke! Imam pare, samo je frka da ih razmenim za manje novčanice. Tako da odmah platim ovom momku ovde. - rekao je pokazujući na mene.

Posle kraćeg većanja razišli smo se sa odlukom da mi bude plaćeno kasnije, preko Paje. Vraćao sam se zajedno sa njim pa sam usput svratio do njega da se malo osvežim i odmorim. Kod kuće je Paja pronašao odgovarajuću novčanicu i dao mi je rekavši da će se on sa gazdom naknadno raskusurati. Pričao sam malo s njim sedeći u kućici koju je iznajmio. Saznao sam da je iz naše zajedničke domovine izbegao pre četiri godine, da se ne zove Paja i da njegovo pravo ime nije popularno u ovim krajevima te ga je zamenio nadimkom. Radi ovaj posao jer je to bio jedini posao koji je mogao da nađe i da njime plaća kiriju i sve ostalo. Posao je sezonski i varljiv.

Kopao sam po njegovim sećanjima pokušavajući da saznam šta je to što ga drži na nogama i tera ga da nastavi sa ovakvim životom. Šta je to što ga sprečava da se preda i ode u kolektivni smeštaj, da životari gledajući kako lišće pada s drveća? Da sagradi kineski zid oko sebe kako ga ne bi pojeo kolektivni duh bede, smrdljivih čarapa i čekanja Godoa ili smrti... šta pre dođe. Pomislio sam za trenutak da je to religija koju je prihvatio i suvernici sa kojima deli ista uverenja u onozemaljski život pod pravednom božijom vladavinom. Ili je to možda dečak sa kojim živi i o kojem brine a koji mu nije ni rod ni pomoz` Bog?

Oprostio sam se sa njim i krenuo kući. Samo što sam načinio nekoliko koraka naišao sam na psa željnog igre i ma koliko se trudio da ga se otarasim on me je uporno pratio lajući i zaustavljajući me povremenim jurišanjem na moje noge. Stisnuvši mi cevanicu nežno u svoju čeljust počeo bi da se valja po travi i prašini. Ljudi su se sa čuđenjem osvrtni za mnom a ja sam morao često da zastajkujem bezuspešno pokušavajući da ga skinem sa sopstvene noge. Dok sam prolazio pored travnatog terena na kome su fudbaleri lokalnog kluba vežbali za utakmicu, neki dečak koji ih je posmatrao okrenuo se ka meni i upitao :

- Dečko, je li to tvoj pas?

- Nije.- odgovorio sam pitajući se da li da ono "dečko" shvatim kao kompliment ili želju dečaka od trinaestak godina da bude ravnopravan sa starijim od sebe.

Želja ovog čupavog stvorenja da pripada meni nikada se neće ostvariti. Dobar pristup ali loša procena cilja. U detinjstvu sam više voleo mačke i držao sam ih nekoliko puta. Uvek mi je godila njihova blizina i gracioznost njihovog hoda, način na koji sklapaju oči i predu dok ih češkam ispod brade, njihovu mirnoću sa kojima su dočekivali moja milovanja... I, možda pre svega, njihova nezavisnost s kojom su dolazile i odlazile od mene koristeći moju naklonost da sebi obezbede hranu i krov nad glavom. Bez obzira na sve, one su ostajale ono

što jesu, predivna i tajanstvena stvorenja spremna da svoju privatnost brane i ponekom ogrebotinom po ruci.

Posle nekih stotinak koraka shvatajući da nije uspeo i da ja ne prihvatam odgovornost da budem njegov vlasnik, pas se okrenuo i otišao dalje svojim putem. Tako sam ostali deo puta morao preći posvećujući se razmišljanju o trajnom svršetku moje karijere pomoćnog građevinskog radnika. Nisam bio nimalo nesrećan zbog toga, ima ljudi koji jednostavno nisu dorasli tom poslu. Ne radi se tu o nekompatibilnosti “plave krvi” i mlečnobeke puti s krečnjačkom prašinom i malterom, niti se izduženi i tanki prsti ne mogu privići na teška, zidarska kolica. Razlozi su obično nešto dublje od onih razloga koji zbog svoje upadljivosti prvi padaju na pamet.

Ispred sebe, na oko dvadestak metara, ugledao sam devojkicu crne kose i belih pantalona kako laganim korakom, bez ikakvog predubedenja, ide u susret svojoj sudbini...

*

Kada su Frojda pitali šta je potrebno da čovek bude srećan on je odgovorio “da ume da voli i radi” (From je kasnije dodao “produktivno”). Ovakav odgovor, bez obzira na vreme koje je od tada proteklo, a koje obično učini naše stavove prevaziđenim i zastarelim, čini mi se kao potpuno tačan. Da bi se u to uverili dovoljno je samo baciti letimičan pogled u sadržaj raznoraznih horoskopa. Ono što je možda zanimljivije jeste pitanje da li čovek može biti srećan u društvu koje lagano i sigurno propada. Da li je moguće napraviti sebi malu oazu u pustinji, malo ostrvce sa palmom na okeanu beznađa?

Kaže se, i to ne bez razloga, da je materijalna proizvodnja osnova duhovne nadgradnje. Kod proizvodnje postoje određena pravila čije postojanje ne dovode u pitanje ni najostrošćeniji umovi sa obe, dijametralno suprotstavljene strane političkog spektra. Postojanje ogromnih grdosija koje drobe, buše, lome i tope koja se zovu sredstvima za rad kao neophodnih elemenata svake proizvodnje poznato je svakom. Prisutnost kilometara i tona drveta, železa, gume i kamenja na kojima se radi kao predmet rada isto je tako očigledno. I na kraju, kao najvažniji element proizvodnje oko koga se sve okreće i za čiju dobrobit (istinutu ili lažnu) se proizvodi jeste čovečuljak koji jedini ima potencijal da proizvodi u pravom smislu te reči i bez čijeg prisustva su prethodno pomenuti faktori samo gomila mrtve prirode. Upravo je radnik, čovečuljak bez imena i identiteta, sa rukama koje vredno rade. onaj faktor, tas na vagi oko čijeg se značaja najviše spore. Oni sleva davaće mu veći, oni zdesna manji značaj, a po meni, pravi problem nastaje onda kada se jednom od pomenutih faktora da preteran, dominantan značaj. Kao posledica takve loše, jednostrane procene nastaje revolucija ili potpuna propast koja dovodi do revolucije.

Uprkos današnjem razvoju i ekspanziji nauke i tehnike koja se ogleda u širenju globalizacije tržišta u svetu, brzom razmeni informacija, robe i kapitala, stvaranju nove klase menadžera i

sve većim težnjama za smanjivanje razlika između onih ovde i onih tamo, osnovne postavke ostaju iste. *Homo economicus* postaje danas sve više samo pojam iz davne prošlosti pred nadirućim humanističkim tendencijama.

Na Zapadu se danas radnici bore za tridesetpetočasovnu radnu nedelju, veće učešće u odlučivanju i protiv svog najvećeg neprijatelja - stresa. Napunjenih trbuha i džepova punih kreditnih kartica oni će za glavnu smetnju sveopštoj svetskoj sreći videti – ekološke probleme! Tamanjenje polarnih lisica, ugrožavanje privatnosti polarnih medveda i seča kišnih šuma postaće rak- rana svetskog organizma vredna svakog štrajka i protesta.

Radnici na Istoku provodiće vreme u stalnom grču i strahu za svoj posao gledajući sa zavišću i bez razumevanja na svoje kolege sa Zapada. Nekad potpuno stoprocentna zaposlenost u vrtlogu tranzicije pretvorila se u svakodnevnu bitku za opstanak na nesigurnom tržištu kojim vladaju ljudi isplivali iz taloga nekadašnje socijalističke birokratije. Jegulje koje su nekad dobro plivale po antiburžoaskom mulju sada će se dobro snaći u naletu promena. Prvomajski slavljenici provodiće svoje ovozemaljske dane boreći se protiv depresije sećajući se sa nostalgijom “crvenog” raja koji se nije pretvorio u potrošački raj, kako su im obećali.

Na kraju svih krajeva tu su i oni koji se ne mogu svrstati ni u jednu od dve grupe. Oni žive u državama koje se po nečemu razlikuju od drugih, države koje su izuzeci od pravila, države koje su na neki način posebne. To su zemlje koje znaju svoj put i koje ne dozvoljavaju da im se neko sa strane meša u njihove unutrašnje stvari. One na svoj, originalana način grade socijalizam, komunizam, demokratiju ili neki sistem originalnog naziva. Na vetrometini između onih koji bi svojim životom da zaštite pande i onih kojima je životna želja da u cugu kupe komplet bele tehnike plus automobil (sve na kredit, razume se), našli su se oni koji veruju da su božiji poslanici sa zadatkom da stanu za vrat aždaji novog svetskog poretka.

Ovakva predubedenja kod država, koje su po svojoj želji izuzeci od svega navode nezavisnog posmatrača da se zapita na čemu je zasnovan ovoliki optimizam i uverenost u potpunu ispravnost svojih stavova. Ipak, možda bi bilo jasnije zapitati se od koje hrane potiču ovakva bulažnjenja ako isključimo mogućnost konzumiranja gljiva ludara ili sličnih halucinogenih supstanci. Kakva je to hrana koja od komunista i staljinista pravi pobornike nacionalnih interesa, od partizanskih generala očeve nacija, od sitnih prevaranata i hohštaplera bankare, a od psihopata navodne heroje!?

Većina radno sposobnog stanovništva u ovoj zemlji radi u preduzećima sa državnom kontrolom, no pitanje je šta li tamo rade uzimajući u obzir nivo proizvodnje koji iz godine u godinu opada. Plate su sve manje i manje ali se tačnost izreke da se “radnik ne može platiti toliko malo koliko on malo može da radi” ne dovodi u pitanje. Ova igra može se igrati do u večnost ali to nije odgovor na svakodnevnu i nimalo idealizovanu potrebu za hlebom. Jer teško je biti zadovoljan s bezvrednim sitnišem koji se platom zove. Nameće se jedno sasvim razumno pitanje, koja je to sila osim inercije koja drži stari rasklimatani auto u pokretu? Odgovor na to pitanje daće za pravo onima koji uporno tvrde da nije sve u parama.

Sećam se svojih tinejdžerskih godina i vremena provedenog na srednjoškolskoj praktičnoj nastavi. Ustajao bih pre 6 sati izjutra i onako polumamuran čekao radnički autobus da me odveze u fabriku koja se nalazila u dalekom predgrađu preko reke. Fabrika je bila prilično prostrana sa desetak zgrada i proizvodila je termopostrojenja i uređaje. Šegrtovao sam na različitim radnim mestima po čitavoj fabrici - kod zavarivača, bravara, montažera i drugih. Pod pozitivnim uticajem sopstvenih hormona bio sam veoma drčan i radoznao, bez potrebe za dalekovidnim pogledom u budućnost i svu neimaštinu ratnih godina koje su nadolazile. Nije mi smetao čađ i prljavština fabričke hale, buka i dim koji je kuljao iz zastarelih odžaka koji su poput dinosaurusu kvarili ravni, sivi ambijent niti nedostatak odgovarajuće HTZ opreme umesto koje su se koristili krpe i dronjci. Čak ni često meditiranje radnika sa čašom rakije u ruci i njihovo zurenje u postere golih žena i blesavih poruka o potrebi zaštite na radu koji su prekrivali prljave zidove i kasete za odeću, sve to nije moglo ugušiti optimizam momka u pubertetu. Slobodno vreme kojeg je bilo na pretek i dosadu koja je pretila da nas savlada ubijali bismo pretvaranjem radnog mesta u fudbalsko igralište, praznu konzervu maziva u loptu a naše „majstore“ koji su bistrili politiku u navijače. Situacija bi se promenila jedino kada bi u obilazak dolazio svečano uparađeni drug direktor ili neko drugi sa vrha zajedno sa delegacijom državne birokratije ili drugog preduzeća kada bi radnici svojski počeli da odrađuju svoju platu. Ili kada bi naš nastavnik došao da nas proveriti, bilo javno - bilo krijući se iza mašina, a mi se sa udarničkom grimasom na licu pretvarali da vredno radimo. On je svo naše zabušavanje zapisivao u svoju beležnicu. (Sveščica puna, krcata krajnostima da smo slučajno pogledavši u nju pronašli sledeći zapis :”Petak, 11. novembar. Zakasnio na posao 20 minuta.”. Bio je toliko sitničav ali i častan da zabeleži sopstveno kašnjenje. Kada bolje razmislim, on je možda i jedini koji je u čitavoj fabrici zaista radio puno vreme.)

No, to je trajalo veoma kratko vreme jer je drug direktor svoje vreme radije provodio u svojoj lepo uređenoj kancelariji a naš nastavnik srećom nije raspolagao s kamerama za video nadzor.

Još je zanimljiviji slučaj sa onima koji rade u državnoj službi čija administracija neodoljivo podseća na zimzeleno drvo razgranato na sve strane. Ako izuzmemo ljude koji rade na šalterima pa moraju da rade, ponekad i naporno, ostali teško da mogu da se nazovu zaposlenima. Pošto živim u ovoj zemlji imao sam bezbroj prilika da posećujem ovakve institucije i steknem prilično iskustvo u kucanju na vrata različitih referenata, savetnika i pomoćnika. Slika koju zateknem ušavši u ofis pre nego što buka izazvana sudarom koščica zgloba moje šake i drveta zatvorenih vrata potpuno zamre, izgledalo mi je kao *deja vu* neke kafkijanske scene. Pogledi i tela svih prisutnih biće okrenuti ka meni kao da sam televizor, bez obzira s kojom brzinom ću ući u carstvo pečata i spajalica. Bez obzira na količinu fascikli koje će hvatati prašinu po stolovima, oči službenika , pomalo tupo a pomalo radoznalo, biće uprte u moju figuru. Neretko pomislim da bi trebalo da mi budu veoma

zahvalni što na određeno vreme budim iz zimskog sna, te trome, birokratske medvede i u njihovih sive živote unosim malo uzbuđenja.

Ova zanimljiva društvena igra može se igrati skoro do smrti. Direktori će ostajati direktori, predsednici sindikata to isto, a radnici - zaposleni. I svi će dobijati nezarađene plate koje će iz meseca u mesec vredeti sve manje i manje. Mašine će sve lošije raditi habajući se zbog nedostatka maziva i rezervnih delova i trošiti struju koja nije plaćena. Ali kog je briga za onog koji ćuti, ne štrajkuje, ne kuka, niti preti i čije se prisustvo skoro i ne primećuje? Zgrade će lagano propadati sledeći ono biblijsko : "iz praha si stvoren, u prah ćeš se i pretvoriti" sve dok se same od sebe ili uz pomoć zemljotresa ne sruše. Ali kog je briga za nešto što se podrazumeva kao Bogom dani deo pejsaža? Ludizam u novom obliku...

Usijane glave koje se budu uzjogunile biće začas ohlađene pogledom na ono što Marks zove "rezervnom armijom rada" oličenom u mladima, ženama, pripadnicima manjina i šaćicom disidenata. Ulice i bulevari sa sve manje automobila i sve više prolaznika koji ne prolaze nego na tezgji ili kartonskoj kutiji nude različitu robu na prodaju. U kraljevstvu neplaćenih poreza i taksi naći ćete akademika koji nudi bugarsku pastu za zube i mašinskog inženjera koji nudi farmerke i donje rublje, izbeglice koje prodaju svoje lanč pakete. Kinesku kozmetiku nudiće vam najlepší hidrometerolog na svetu a rumunske sanitarije starija pravica koja je godišnji odmor iskoristila za zarađivanje novca za svadbeni poklon sinu. Mandarine ćete ispred bolnice kupiti od druga iz srednje škole od koga ćete se rastati uz lažni pozdrav : "Vidimo se!". Izaberite komad otpada po pristupačnoj ceni ili zejtin, so ili šećer po višestruko uvećanoj ceni od onog imaginarnog iz prodavnica, sve to kod brbljivog penzionera.

Iz fabrike koja truli i umire treba izaći na ulicu koja vrvi od života i na kojoj se kupuje i prodaje sve osim mrtvih pacova. Takve prizore iz francuske revolucije još uvek nismo imali prilike da vidimo. Tako to oduvek biva kad nešto ne valja, ljudi izađu na ulicu tražeći rešenje problema... ali se ono tamo najčešće ne nalazi.

*

Bio bih suviše jednostran kada bih se zadržao na samo jednoj strani medalje i zanemario onu drugu, „sjajniju“ stranu koja prosto blista svojom nesposobnošću skrivanja u patriotskom mraku : nove limuzine, preskupe vile sa neukusnim enterijerom uz prisustvo „gorile“ u preuskom odelu i sa naočarima za sunce. Sve je to deo priče koja se sa strahopoštovanjem pripoveda među običnim smrtnicima. Uši luzera, ljudi koji su preko noći postali niko i ništa, najprijemčivije su za ovakve priče o uspehu. Ponekad izmišljene, ponekad preuveličane i ulepšane, priče o neverovatnom izobilju i luksuzu najbolje uspevaju u bučkurišu ljudskih sudbina začinjnim ljutim siromaštvom i gorkom zavišću. Kako to neko jedanput reče : „na izvoru ljudske bijede duh se napaja“.

Ko su ti retki dobitnici u moru gubitnika? Šta je tajna njihovog uspeha koja ih je poput talasa izbacila na obalu pustog ali bogatog ostrva za razliku od običnog brodolomnika? Kome treba da zahvale to što ne moraju da zamaraju glavu brigama o preživljavanju koje muče 95% stanovništva? Imaju li išta zajedničko i od kakvih kostiju i tkiva su njihova tela, od kakvog materijala je njihova duša?

Svima je poznato da se na usponu i propasti jedne civilizacije, carstva, države, društva može i te kako dobro zaraditi. Početak poslednje decenije ovog veka i milenijuma koju je u svetu obeležen propašću komunizma na ovim prostorima doneo je i početak raspada jedne pristojne države na sitne nacionalne feude od kojih su neki bolje, a neki lošije prošli u ratu koji je potom usledio. Jedan manji deo „crvenih“ velmoža na vreme je osetio kako vetar duva i ispisavši se iz svemoćne partije prešao u rodoljube noseći sa sobom miraz - kapital u novcu i vezama (tzv. socijalni kapital) kao i sve drugo što su sa sobom mogli poneti. Deo ljudi iz podzemlja, koji su u prethodnom režimu bili pod paskom policije i kod kojih su policijski inspektori prvi kucali na vrata kada bi se dogodilo neko nevaljalstvo, iskoristio je iznenadnu novonastalu slobodu da svoju delatnost podigne na viši, profesionalniji nivo. Postoji još jedna sorta novonastalih biznismena koja je ujedno i najmalobrojnija, sastavljena od bivših gasstarbajtera i nekad pokornih i poslušnih podanika bivšeg soc-realističkog raja na zemlji koji odlučiše da se prilagode matici koja vodi kroz brzake postsocijalističke ekonomije. Ono što je svima zajedničko jeste sposobnost prilagođavanja nagloj promeni koja nastaje osveščivanjem „širokih narodnih masa“ i njihovim okupljanjem pod istu šljivu; nekad odnarođeni proleter i postadoše rodoljupci, od drugova nastadoše braća. Dok je većina srp i čekić menjala za nekakve orlušine a klasni za nacionalni interes, oni se šćućuriše uz skute Vođe nacionalnog i svakolikog preporoda vredno čekajući priliku da se ugrade u mehanizam vlasti koja je nastajala.

Nova - stara vlast je priča za sebe. U predašnjem besklasnom društvu postojanje privatnog preduzetništva bilo je prvo zabranjeno da bi s povećanjem osećaja sigurnosti najpre bilo ignorisano ili pod izrazitom kontrolom održavano u životu, da bi se pri kraju ograničilo pomoću restriktivnih zakonskih propisa kojim bi se i najveći optimisti obeshrabivali u samom začetku. No, promenom sistema iz jednopartijskog u višepartijski doći će do naglog procvata privatnog preduzetništva u vidu „one man show“ firmi koje će nicati na svakom ćošku. (Ne mogu a da se ne setim jednog preduzimljivog gospodina koji je skupivši nekoliko desetina piratskih video kaset otvorio video klub u nusprostoriji za bacanje smeća u sopstvenoj zgradi. U maloj prostoriji, metar sa dva i po metra, bilo je dovoljno mesta za polisu sa kasetama za iznajmljivanje i hoklicu za sedenje.)

Ubrzo, godinu dana posle, kada će početi ratovi za nacionalno oslobođenje i odbranu nedužnog naroda situacija će se drastično promeniti, ratovi i međunarodne sankcije bukvalno će ubiti u mnogima pionirski duh preduzetništva.

U novonastaloj situaciji snaći će se oni kojima legalni privredni tokovi, moral i humanost predstavljaju samo smetnju u delatnostima koje potpadaju pod nadležnost darvinovih zakona moderne džungle. Obezbeđujući džebanu za vojsku, čokoladu, šampanjac i kavijar za anđele predvodnike nebeskog naroda, oni će zadužiti vlasti, inače sumnjičave prema svemu što nije pod njihovom kontrolom, Posle tri pobedonosno završena rata sa rezultatom od desetina hiljada mrtvih, stotine hiljada raseljenih i teritorijom manjom za blizu 60% nekadašnje zajedničke države, povećanjem broja stanovnika na svojoj teritoriji koji će se poput puževa golaća sjetiti u dugo sanjanu nacionalnu državu, te privredom koja proizvodi četiri do pet puta manje nego pre rata, oni će nastaviti svoje poslovanje uzimajući svoj deo kolača kroz proviziju. Oni će u rečnike za ekonomiste uvesti novu reč - Mister 5, 10, 100 ili 1.000%. U zemlji u kojoj se sve manje i manje proizvodi sve se više trguje stvarima kojih ima sve manje. To je postala činjenica nezaobilazna poput gripa za sve one koji žive od svog rada u ovoj napaćenoj zemlji.

Sitni preprodavci plaćaće svojim „Mister Procentima“ liferovanu švercerovanu robu a državnim činovnicima zaštitu od mogućeg progona. Šverceri će svoj procenat zarađivati umanjen za iznos (procenat) koji će plaćati podmitljivim carinicima i graničarima. Mnogobrojne agencije za promet nekretnina i „pokretnina“ u vidu ženskih tela, narkotika i ostalog vredno će zarađivati svoj procenat od ilegalnih noćnih klubova, sumnjivih biznismena, kockarnica, i drugih modernih institucija koje će deo svog kolača deliti sa policijom. Vlasnici ilegalnih prodavnica i kioska za prodaju umanjice svoj profit baš kao i vlasnici lokacija u vidu potkrovlja i nadzidanih krovova za iznos isplaćen lokalnim građevinskim inspektorima. Plaćene ubice plaćaće od svog honorara procenat svojim doušnicima i jatacima. I tako u nedogled. Ma šta da kupiš ili platiš, dobro znaš da se u beskonačnom lancu nalazi jedan ili više „Mister Procentata“ koji uzimaju deo novca ne mrdajući svoje veliko dupe iz (službene) fotelje. Na jedan perfidan način čitavo društvo je uvučeno u kriminal i bezakonje stvarajući alternativu normalnoj ekonomiji u vidu tzv. sive ekonomije koja počiva na dobro organizovanoj saradnji države, običnih građana i organizovanog kriminala. Obični građani dobijaju mogućnost da zarade za život i kupe robu po ceni oslobođenoj od poreza, i to robu neophodnu za preživljavanje. Organizovani kriminal dobija priliku da proširi delatnost i stekne veći profit gotovo bez rizika. Državne vlasti dobijaju ventil za pražnjenje pritiska obespravljenih i osiromašenih birača u vidu novih radnih mesta, nove sponzore i donatore, i ono što je najvažnije : kontrolu! Veću, intezivniju i sveobuhvatniju kontrolu nad partnerima u ovom poduhvatu u vidu konstantne pretnje krivičnim sankcijama ogromnom broju svojih podanika.

Autoritarni režim uspešno se bori za sopstveni opstanak zahvaljujući velikom strahu običnih ljudi i njihovoj ne baš preteranoj oštroumnosti. A uz pomoć individua lišenih nepotrebnog luksuza u vidu osećanja krivice ili savesti uspevaju i da razviju svoju bolesnu ideologiju. Sve to u vreme velikih kriza i preokreta u čitavom svetu. Oni ljudi koji za vreme vladavine

zakona i kolektivnog osećanja solidarnosti žive na marginama društva izvan kolektivne svesti i drugih tokova sveukupne realnosti društvenog života gradeći u boljem slučaju subkulturne zajednice, dok u lošijem slučaju postaju neprilagođeni pojedinci koji poput vukova kruže oko ljudskih nastambi i koje zaobilaze na mah. Svi oni postaju u vreme krize značajan faktor. Nedostatak odanosti bilo kakvoj ideji, ličnosti ili čovečanstvu uopšte omogućava im da radeći ono što čini njihovu suštinu - slušajući sopstvene, vučje instinkte za kratko vreme postanu vođe čopora na frontu a prividno uspešni poslovni ljudi u pozadini.

Paradoksalno, vukovi u ljudskim telima kojima je svaka razrađena i složena ljudska misao, svaka ideologija strana i neprirodna, postaju nosioci razvoja celokupnog autoritarnog sistema koji pod pritiskom istorije, hteo - ne hteo, biva primoran da se transformiše u druge pojavne oblike. Izbegavajući privatizaciju poput kuge, pravdajući to nepostojanjem uslova za tobož pravednu raspodelu u patriotskim okvirima i čekajući neki znak s neba u vidu novih božijih zapovesti, čitav društveno-ekonomski sistem prelazi u nešto dotad neviđeno u ekonomskoj teoriji. Privreda zasnovana na industrijskoj proizvodnji koja lagano propada i prelazi u trgovinu, legalnu u domaćim a nelegalnu u svetskim zakonskim okvirima, lagano izjeda samu sebe. Na poseban način ostvaruje se primat tercijarnog sektora, sektora usluga, nad industrijskom i poljoprivrednom proizvodnjom što je odlika postindustrijskih društava. Odvija se dakle, brzinom svetlosti, tranzicija jedinstvena i originalna u svojoj osnovi - put iz organizovanog privrednog društva u dezorganizovno, haotično i neprivredno društvo. Slika divljaka odevenih u lišće i naoružanih kopljima koji neprestano ratuju prodajući svoje žene u roblje drugim narodima i sa životnim vekom kraćim od trideset godina, ali i verom u svoju božansku misiju na planeti, postaje sve bliža i predvidljivija bez obzira na svoju iracionalnost.

*

Željko je čovek u svojim četrdesetim s još uvek mladalačkom, gotovo naivnom dečijom grimasom na licu, kratko potšišanom nakostrešenom kosom sa popriličnim zaliscima, sitnim očima na ovalnom licu, malim klempavim ušima. i telom koje uprkos sve primetnijem trbuhu još uvek odražava snagu i vitalnost. Skupa i dobro skrojena odela samo ističu takav dojam govoreći usput o njegovom uspehu u materijalnom pogledu. Pratlja sastavljena od nekoliko ljudi istovetne telesne građe i sličnog konfekcijskog stila samo sa daleko surovijim licima, i skupi automobili, najčešće džipovi, obeležja su novostvorenog biznismena u društvu koje propada. Uspešan poslovan čovek, predsednik i osnivač političke partije, otac tuceta dečurlije iz nekoliko brakova (treutno oženjen za jedno od najpoznatijih lica domaće estrade), zapažen je i uvaženi pripadnik društva. Vlasnik je još i fudbalskog kluba, radio - stanice i

poslastičarnice. Uticajan čovek na estradi i u uvozu naftnih derivata najednom se našao na meti planetarnog medija. Posle perverzija iz Ovalne sobe, ludih krava i kloniranih ovaca, indiskretne kamere CNN-a uprle su se iz sve snage da pomute slavu nacionalnog heroja iz prethodnih ratova. Domaći mediji prihvatili su izazov braneći čoveka koji je sudeći po anketama sprovedenim u školama idol mlade generacije. Izjave mnogobrojnih članova porodice i saradnika uz podsećanje na humanitarne akcije kojima je bio mecena, začinjene kontraoptužbama na račun pokvarenih Amerikanaca i njihovih laži, bile su prigodno oružje protiv petnaestominutnog priloga CNN-a. Uspešan biznismen, dobar otac i suprug, častan i pošten patriota i borac za nacionalni interes („... koji zna se, šta je“), teško može biti ratni zločinac i pljačkaš nedužnih civila.

Željko govori polako i razložno, bez padanja u vatru, ne koristi neke složenije i prefinjenije rečenice. Ugladen je u pristupu ljudima kad je pred kamerama, često se smeška i deli komplimente dok glumi dobroćudnog starijeg brata. Čak i njegov nešto lošiji engleski zvuči pristojno što sve pojačava utisak o nepravedno optuženom gospodinu koji je zbog svoje snalažljivosti postao meta zavisti i mržnje senzacionalističkog američkog novinara.

Ma ko da mu radi odnose sa javnošću za svoj savetnički posao ne može biti previše plaćen. Ipak, neke stvari ni najveći trud najboljih PR menadžera ne može sakriti,. Postoje trenuci kada s lica nestane osmeh i fingirana ozbiljnost a u očima se nazre nešto praiskonsko, sirovo, nepodložno bilo kakvoj untrašnjoj ili spoljnoj kontroli. U takvim momentima izgubi se glazura finog momka iz predgrađa a sa ekrana zrači pojava praiskonskog predatora kao relikta prošlosti. Tada njegova okolina na svojim telima oseti da je nadimak Tigar potpuno opravdan za ovog čoveka. Takve trenutke ni sva sladunjava nacionalna retorika ne može da obriše. Sofističko upoređivanje zločina i kazne sa Hirošimom i Nagasakijem, niti tragovi nečoveštva iz prošlosti pravdanjem tzv. „gresima iz mladosti“ ne može ih prekriti velom praštanja i zaborava.

Ima nekih situacija koje se ponavljaju poput *deja vu* i koje potiču iz kasnog puberteta ili adolescencije a koje nastavljaju da traju iako su sudeonici u njima sve stariji i stariji. Svaki krug prijatelja poseduje neki običaj, ritual koji se neguje i upražnjava i koji ga čini istovremeno istim i različitim od drugih.

Jedan od takvih, naših je okupljanje na određenom mestu, nekad je to stepenište stambene zgrade, centralno mesto na platou između zgrada, travnata površina pored automobilskeg parkinga, omiljeni haustor ili nešto slično. Na tom mestu razglabaju se teme poprilično izlizane od prečeste upotrebe - sport, politika, posao, seks. Po nepisanim pravilima lepog ponašanja svi učesnici staju jedni nasuprot drugih tvoreći krug, pijuci neko piće iz obližnjeg dragstora, pušeci i povremeno pljuckajući. Konverzacija počinje spontano i teče haotično sve dok se ne dođe do neke bitnije stvari kada jedan od prisutnih preotme pažnju i reč svima ostalima. Narator se tada izvlači za pola koraka izvan kruga, lagano ispravi grudi i zabacujući glavu, koristi ruke za doslikavanje sopstvenih reči i počinje da govori nešto utišanim glasom,

šarajući pogledom po ostalima. On tada željno poput sundera upija njihove poglede i uživa u svojim trenucima slave. (Koliko ljudi čezne za ovakvim trenucima, čak i posle mnogo godina kada steknu priznanje čitavog sveta? Čak i tada javi se želja da se opet, bar na čas, bude zvezda svog ćoška ili ulice.)

Priča bi tekla uz uobičajeno ulepšavanje u kamernoj atmosferi, uz slabo osvetljenje ulične rasvete na čije svetiljke bi jurišale divizije komaraca i tišinu koju bi povremeno poremetio prigušeni zvuk autobusa koji su prolazili obližnjom ulicom. Sve se to odvijalo po sivom betonu ispod naših nogu koji bi uskoro postao taman i mokar od naših pljuvački. Saznavali bismo kako je taj i taj potrošio pravo bogatstvo na poker aparatu a zatim bi još častio kelnera i obezbeđenje visokim napojnicama. Kako je neki tip ušao u prodavnicu i pružajući crvenu ružu blagajnici nežnim glasom naredio da mu preda sav novac iz kase. Zatim bi čuli priču o dasi koji je svojoj dragani za rođendan kupio džip. Tu je bila i pripovest o tipu koji je u svojoj kući sagradio dva bazena za različita godišnja doba - jedan u dvorištu, drugi unutar kuće. Ono što je bilo zajedničko za sve te silne priče i anegdote bile su njihovi akteri, momci naših godina ili nešto stariji, momci koje smo na posredan način i poznavali, momci koji su svoju imovinu stekli na brz način. Bili su to ljudi koji su završili iste škole kao i mi, slušali istu muziku, izlazili na ista mesta i koji su na kraju, uvek bili mnogo uspešniji od nas. Sve to zahvaljujući svojoj neustrašivosti i veštini koje su se nama činile nedostižnima. Načini na koje su oni sticali svoje preskupe automobile, mobilne telefone, odeću i obuću, celonoćna druženja sa buljucima prelepih devojaka nismo komentarisali iako su bili dobro poznati jer su bili detaljno opisivani u raznoraznim novinama i časopisima, i po rubrikama iz crne hronike. Mogućnost da u svojim ranim dvadesetim postaneš nezavisan od svojih roditelja činila nam se kao nešto što pripada samo malom broju srećkovića... I posebno nadarenih ljudi. Ono što je bilo zajedničko toj grupici odabranih i što se za njih vezivalo poput priveska bilo je Željково ime. Za njih se govorilo da su njegovi rođaci, ortaci, poznanici, prijatelji, šticećnici, poslovni partneri, čak i sinovi. Njegovo ime je bilo poput krova nad njihovim glavama i znaćilo je poput molitve kojom se sva nesreća držala na odstojanju od ovih "ćasnih" i "poštenih" ljudi. A sam Željko bio je misaona imenica, ćovek iz naroda koji je uspeo u ovom pokvarenom i nemilosrdnom svetu, a za neke i nedostižni ideal mladosti u našem društvu.

Imao sam razumevanja pa sam ćak i sam uživao slušajući moderne tinejdžerske bajke o luksuzu, poroku i sreći posmatrajući neke od mojih prijatelja kojima samo što pljuvaćka nije počela da curi iz usta dok su netremice upijali svaku reć. Ipak, nisam mogao da "progutam" jedan sitan i mnogima nebitan segment takvih prića koji je poput igle ubadao moj mozak. On je bio skoro sastavni deo svake priće i davao joj izvesnu mitsku dimenziju toliko sušćinski pogrešnu i nesvarljivu da to moj mlad ali ipak razvijen osećaj za logiku nije mogao prevideti. Mogao sam da kao i svi ostali uživam doćaravajući sebi slike brzih i skupih automobila, udobnost i komotnost dobrih patika i uvoznog džinsa, lica vršnjaka čije su reći izražavale

strahopoštovanje i užitke koje samo žena može da pruži. Ali nisam mogao da pređem preko robinhudovskog elementa koji se poput magle provlačio kroz sve te slike. Jednostavno, neke od tih ljudi smo suviše dobro poznavali da bi u njima videli hajduke i buntovnike sa dobrim razlogom. Njihova površna prijaznost i nedostatak bilo kakvog interesa za druge ljude, povremena brutalnost koja bi u nekim prilikama eksplodirala poput bombe bacajući zlo na sve strane. Ta njihova nepredvidivost bila nam je svima suviše dobro poznata i zastrašujuća. Praviti od njih nekakve romantične ljubavnike, dobre drugove, dobročinitelje, na kraju krajeva i moralne ljude, bilo je za moje poimanje sveta nešto nepošteno i protivrečno. Njihova religioznost predstavljena zlatnim krstićima koje su nosili na lančiću, humanost predstavljena iznenadnim i skupim poklonima nekim siromašnim ljudima i patriotizam oličen učešćem u ratu nisu mogli da otklone odbojnost, neprijatnost i čudnu nepodnošljivost i nelagodnost koju sam imao u njihovom društvu koje sam, baš kao i drugi, uporno izbegavao. Zanimljivo je to da smo svi mi bili svesni te nelagode kojoj niko nije mogao da odgovarajući naziv a koja nas je delila, osećanje kojena je sprečavalo da se sa njima zbližimo.

A ni sugestibilnost pomrčine u tišini koju su poput noža sekle reči govornika podsećajući na deseterac i dajući ambijentu guslarsku atmosferu, nije uspela da u tim momcima vidim srednjevekovne vitezove. Viteštvo odvajkada sadrži u sebi dve podjednako važne osobine: hrabrost i čovečnost. Jer braneci sebe od drugih nije ništa drugo do nasilje koje koriste i životinje u džungli ako istovremeno nismo sposobni da branimo druge ljude od samih sebe. A biti hrišćanin ne znači nositi na sebi hrišćanske simbole već slediti neke osnovne postulate vere od kojih je jedan : “ljubiti čak i svoje neprijatelje”.

Čovek koji je svoju profesionalnu karijeru započeo džepareći i otimajući ženske tašne po parkovima i ulicama to teško može opravdati neobuzdanom mladošću. Pljačkanje stranih banaka po inostranstvu možda se može opravdati željom da se naudi svetskom imperijalizmu ali ostaviti za sobom nekoliko Skandinavki sa svojim potomstvom bez ikakvih sredstava za život teško se može nazvati viteškim činom. Odrađivanje tajnih, prljavih poslova za Državnu bezbednost u zamenu za neizručivanje Interpolu jeste dobra trgovina ali svakako nije služenje narodu. Osnivanje paravojnih formacija i učešće u ratu možda se čini kao čin patriote zabrinutog za sudbinu bespomoćnog dela sopstvenog naroda ali pljačka “oslobođenih” automobila, veš mašina, frižidera i ostalih kućanskih aparata u matičnu državu nije nikakva radnja iz milosrđa. Kada kradljivci koji mu ukradu automobil ne znajući čija je to imovina, pa požele da ga vrate vlasniku uz izvinjenje, ne budi li to sumnju da to rade zbog ugleda koji vlasnik ima u narodu ili zbog nekih potpuno drugačijih razloga?

*

Jedna od žrtava veoma siromašnih i veoma bogatih društava jeste ljubav. Bilo zbog nemogućnosti zadovoljenja osnovnih bioloških ali i ličnih potreba, bilo stoga što se te potrebe zadovoljavaju suviše lako, brzo i efikasno pa se od ljubavi očekuje previše, ljubav je uvek večiti stradalnik.

Autoritarna društva uvek su siromašna bez obzira na bruto nacionalni proizvod ili prividnu seksualnu slobodu koja u njima vlada. Ljubav se u njima svodi na seks u onom ograničenom, nefrojdovskom smislu. Jedan božanski, nadljudski, natprirodni odnos shvaćen u onom pozitivnom smislu svodi se na čisto telesno i prolazno zadovoljenje pojedinca u fizičkom pogledu. Gubitak podjednako pogađa oba pola bez obzira kako će to sebi pokušati da predstave bezosećajni novčanik i beskorisna lutka.

S muškog stanovišta, živo biće sa svim svojim nadama, strepnjama, dobrim i lošim idejama, glupim navikama i opasnim namerama, pretvoriće se u pokretnu vaginu. Čitavo telo zamenjuje se samo jednim organom i njegovim funkcijama : pružaju zadovoljstvo i reprodukuju ljudsko biće. Sve će se svesti na izvor putene naslade ili hranitelja i skrbnika nemoćnog potomstva. Žena može biti majka ili kurva i ništa drugo, sve ostalo biće shvaćeno kao nužno, prolazno zlo ili kapric nerazumnog deteta.. Za sve ostalo, tako slabom, nerazumnom i lako zavodljivom biću potreban je jak, pametan i onnipotentan mužjak. “Mačo” muškarac nesklon maštanju, snalažljiv i sposoban, s pravim odgovorom na svako pitanje ideal je svake “normalne” žene. Bilo kakva osećajnost, osetljivost kod “normalnog” muškarca jeste tragična greška majke prirode ili njegovih roditelja.

Od puberteta seks će postati glavna, a za neke muškarce i jedina životna preokupacija. Razmenjujući fantazije sa svojim vršnjacima i opsedajući sopstvene misli sa slikama kojih bi se i jedna Čicolina posramila, u svakom prisnijem kontaktu sa suprotnim polom takav muškarac će biti ograničen, smušen i bolno svestan ogromnog jaza između svojih maštanja i neuspeha u svakodnevnom životu. Istovremeno, željan vanzemaljskog užitka koje bi nedostižni orgazam trebao da pruži i besan na žene koje nisu onakve kakve bi trebalo da budu, biće sve više i više nezadovoljan.

U sredovečnom dobu, kada muškarac odrastao u autoritarnom društvu počinje da pravi bilans dotadašnjeg života osećajući lagano kako kopni sopstvena snaga, stvari počinju da menjaju svoj dotadašnji izgled. Po prvi put on prestaje sa pokušajima da stvari podredi sopstvenoj volji već njihov oblik i značenje prihvata onakvim kakvi su. Po prvi put u njemu se javlja snažna želja da mu supruga bude nešto više, nešto dublje i intimnije od uloge koju je do tada imala. I upravo tada shvatiće da je to nemoguće i na svojoj koži osetiće pravo značenje izreke koju je mnogo puta čuo i izgovarao u svojoj mladosti, “da se zbog mleka ne kupuje krava muzara”. Zato će utehu i razumevanje potražiti na drugoj strani, u gomili novih, mladih, lepih lica i oblina koje prkose sili gravitacije i pridikama trulih moralista. Nastaviće

da glumi kod kuće konzervativnog, strogog, časnog i poštenog muža i supruga a izživljavaće vani svoje neispunjene želje izigravajući satira u društvu mladih i neiskusnih devojaka željnih uzbuđenja i zavodjenja. Gipka i glatka tela naivnih pripravnica ispod tankih, prenapregnutih tkanina poslužiće kao čarobni napitak protiv starosti, bolesti, ružnoće i pesimizma a njihove prazne glave pune ljubavi izmešane sa strahopoštovanjem biće bunar sa davno izgubljenim sopstvenim likom. Slušajući njihovo cvrkutanje tražiće deo sebe koji je nekad davno izgubio i svesno ga se odrekao. Poput akrobate na žici prelaziće s jednog kraja obeleženog sigurnošću i nepodnošljivom predvidivošću svakodnevice na drugi, nepoznati kraj u potrazi za svojom izgubljenom “animom”.

Moram priznati da sam mnoge događaje iz svoje ne tako davne prošlosti poprilično zaboravio ali su zato neki veoma zanimljivi i iznenađujući događaji ostali urezani u sećanje, bar kada su u pitanju razgovori sa starijim osobama. Sećam se da sam negde u svojoj dvanaestoj ili trinaestoj godini sa ocem gledao boks meč na televiziji u kasnim večernjim satima. To je bila jedna od retkih prilika kad smo nas dvojica provodili vreme zajedno. Negde u pauzi između treće i četvrte runde na ring je izašla devojka sa izveštačenim osmehom i oskudnom odećom šetajući u krug i noseći visoko podignutu tablu sa brojem 4 kao najavu za sledeću rundu. Mom ocu, inače dosta ćutljivom i povučenom čoveku, omakle su se reči :

- Joj, dobre pičke...

Iznenađen sam pogledao u njegovom pravcu i video da je njegova glava okrenuta ka svetlucavom ekranu. Nnisam mogao da razaznam da li se samo pravi da gleda u ekran pokušavajući da zauzda dejstvo upravo izrečenih reči ili su mu se reči same omakle, protiv njegove volje.

Nešto kasnije, takođe u pubertetu, sedeo sam na stepeništu ispred moje zgrade zajedno sa omanjim društvom u kojem je bio i Pikijev ćale. Letnji dan, bez povetarca, negde oko 5 ili 6 sati popodne i sumrak koji veoma lagano pada. Gledamo devojke, devojčice, žene koje prolaze u kratkim majicama, helankama, šorcevima i suknjicama i pokušavamo da obuzdamo hormone. Pikijev ćale, čovek u dobranim četrdesetim, glasno komentariše, raspitujući se o našem seksualnom životu. Govori o prednosti koitusa nad masturbacijom jadajući se da i sam u poslednje vreme sve više podleže manuelnoj stimulaciji. Uskoro pored nas prolazi moja komšinica, mlađa devojčica od petnaestak godina i žureći kući uspeva da dobaci jedno kratko “Zdravo”. Pikijev matorac se nakon što je zamakla unutar zgrade okreće prema nama sa upitnim pogledom.

- Je l' jebete vi ovo!/? Pa šta čekate!/?

Žene obično kažu da muškarci imaju samo jednu stvar na umu i na žalost, u ovakvom društvu potpuno su u pravu. Odgajane tako da se vide ali ne i da se čuju, u društvu koje deli komplimente tako što ih zove „sine“, i držane daleko od bilo kakvog umnijeg posla razvile su zavisnost od drugih kao način života. U ruletu života one će uspeti jedino ako se kuglica

zaustavi na jednom, srećnom broju. Prisiljene da svoj opstanak i smisao života pronalaze u jednoj, jedinjoj instituciji, manipulaciju seksualnim nagonom unaprediće do savršenstva. Uostalom, kada neko čitav svoj život posveti ostvarenju jednog, jedinog cilja, on teško da može biti potpuno neuspešan u tome.

Čitav spektar različitih šarenih boja i različite vrste odeće na raspolaganju je da ponekad diskretno, a ponekad i vulgarno, mami pažnju muških očiju. Robovanje odeći ide u krajnost, od nošenja teških ogrtača i feredža koje se nose na tropskim temperaturama, pa sve do nošenja kratkih suknjica (u prostom narodu poznatiji kao - dopičak) na svežem i hladnom zimskom vazduhu. Mnoštvo linija, dezena, boja i stilova ne bi li se zadobio jedan određeni muškarac. Troše se ogromne sume novca a za mašinom za šivenje provode se meseci ne bi li se stekao pravi utisak kod suprotnog pola. Uz odeću ide i odgovarajuće ponašanje koje se sastoji od izveštačenih osmeha, neiskrenih odgovora, provokativnog hoda i izazovnih pokreta. (Ponegde na Zapadu postoje čak i škole za obučavanje malih „đavolica“ željnih uspeha kod muškaraca.) Tome treba dodati i mnoštvo sitnih popravki i intervencija oko sopstvenog izgleda koji ide u rasponu od stavljanja papirnatih maramica u prsluče, nošenje uvećavajućih prslučića, sve do operacija sa umetanjem silikona.

Moderna industrijska proizvodnja svojom masovnošću ne dozvoljava sebi luksuz izostajanja lepše polovine čovečanstva kao radne snage tako da su u pogledu zapošljavanja i obrazovanja oba pola ravnopravna. I žena, baš kao i mkuškarac, može biti livničar, fizički radnik ili radnik na građevini... pa čak i rudar! No, zato je broj radnih mesta u strukama koje po svojim karakteristikama odgovaraju ženskom polu kao što je zdravstvo, školstvo, briga o deci i slično procentualno minoran i bedno plaćen.

I tako, dok muškarci ovladavaju objektima, žene se trude da uz pomoć svojih čari ovladaju muškarcima. Na svakom koraku koristeći muške slabosti i neznanje one se penju na društvenoj lestvici učvršćujući mušku predrasudu da su sve žene kurve. Lišene ostalih mogućnosti, u društvu koje u njima vidi mentalno retrdirane muškarce, okružene divljacima koje u njima vide stvorenja sa jedinom svrhom da zadovolji njihove potrebe, one će uporno koristiti jedinu preostalu mogućnost da iz otelotvorenja tuđih zamisli i želja postanu afirmisani članovi društva sa podjednakim uticajem na svoju i tuđe sudbine.

Srednje godine i žena provodi praveći bilans sopstvenog života. Deca, ponekad potpuno nezavisna od nje, odlaze na školovanje, provodeći sve više vremena vodeći sopstvene, nezavisne živote. Zajedno sa viškom slobodnog vremena koje je za nju izuzetak a ne pravilo, a imajući u vidu trku sa preponama između svakodnevnog zarađivanja za život, brige o deci i mužu, te rada u domaćinstvu, javiće se višak samopouzdanja zasnovan na konačno sazreloj seksualnosti i iskustvu. Nekad stidljiva devojka nesigurna u sebe a pogotovo među muškarcima koji su joj se nekoć činili veliki i moćni poput bogova, sada je zrela i procvetala žena sa potomstvom lepim poput nje. Više ne može a da ne primeti kako izabranik njenog srca postaje drugačiji, kako je sve više zanemaruje i izmišlja razloge za odsustvovanje iz

toplog, porodičnog gnezda. Više ne može da proguta njegove laži o prekovremenom radu, naročito kad na njegovom odelu oseti miris parfema. Njen ponos joj ne dozvoljava da olako prihvati njegove laži i da mu dopusti da pobedi u svađi. Njegovo izigravanje brižnog oca kome je na prvom mestu dobrobit njegove dece zbog koje radi dan i noć još više pogađa njene nerve. Grubost i bahatost s kojima joj pristupa u retkom obavljanju "bračnih dužnosti" stvara kod nje odbojnu hladnoću koju više ne želi ni da prikriva glumljenjem zadovoljstva. S vremenom, primetiće kako se njen princ iz detinjstva polako pretvara u sasvim običnog stranca koji u pojedinim trenucima sve više i više liči na čudovište. S vremenom jaz će postajati dublji i veći a osećaj prevarenosti izrodiće kajanje i mržnju.

Različite žene različito će reagovati. Neke će se vratiti sopstvenoj deci koja žele da se osamostale. No njihove želje za postepenim osamostaljivanjem loše su i sebične u sukobu sa majčinskom ljubavlju i hteli - ne hteli, njihove školske i vanškolske aktivnosti biće pod stalnom paskom brižne mame. Druge žene će svoje izgubljene snove potražiti u grani proizvodnje koja nikad ne propada i koja uprkos svim padovima, neprekidno napreduje i razvija se. Fabrika snova uvek će pronalaziti svoje mušterije bez obzira na prepreke. Ljubavni romani, TV novele, popularne sapunice uvek su tu da uz slatke/slane grickalice i meze ulepšaju dan svakoj nezadovoljnoj domaćici. Proživljavati tuđi, imaginarni život oduvek je bilo lakše nego živeti sopstveni. Samo najgorčenije i najodlučnije žene suprotstaviće se monstrumu od tela koje slabi i duha koji i dalje želi da vlada. Deo njih će samostalno nastaviti život pod uslovom da su dovoljno dobro situirane, ostale će potražiti drugog muškarca. Svog utešitelja, spasitelja, gurua, mnoge pronalaze u kolegi sa posla ili, u najboljem prijatelju svog muža.

Bilo je to pred završetak srednje škole, negde u 17-oj godini koja će za mene biti i prelomna. Bio sam s društvom u velikoj prostoriji sa desetak stolova za bilijar čekajući svoj red na odigravanje partije. Bilo je dosta ljudi, atmosfera puna dima od cigareta i buke od udaraca bilijarske kugle izmešanih s žamorom prisutnih. Čavrljali smo povremeno o dešavanju prethodnog dana zverajući unaokolo. Već tada izbegavamo da govorimo o budućnosti, o onome šta sledi posle maturalnog ispita, na koju stranu životnog putokaza u sredini koja je odisala neizvesnošću i nesigurnošću. Na vrata u dnu prostorije ušla je devojka i pomalo zastajkujući pogledala oko sebe. Sigurnim korakom otišla je za sto nedaleko udaljen od nas pozdravljajući se s momkom u crveno-crnoj dukserici i koji je držao štap u levoj ruci. Bila je privlačna u toj crnoj kratkoj haljini koja joj je dopirala nekoliko prstiju iznad kolena i sa lepo uređenom tamnom, kovrdžavom kosom koja se poput oreola prostirala oko glave. Njeno lice presijavalo se od previše šminke pod svetlošću lampe sa abažurum postavljenom nisko iznad stola na kojem su se kotrljale bilijarske kugle. Povremeno bi se osmehnula pokazavši blistavo bele zube dok se momak u dukserici u potpunosti okrenuo prema njoj i počeo da zaboravlja na igru. Nisam mogao da odolim a da ne munem druga do sebe rekavši mu poluglasno ne skidajući pogled s njenog lica:

- Pogledaj! Što je ova dobra...

Vreme je prolazilo a ja sam nastavio da je fiksiram očima bataleći za dešavanja oko mene čekajući da mi ona, kao nekom magijom, uzvratu pogled. To se međutim nije desilo iako je ona povremeno okrećući glavu prelazila pogledom preko moga lica.

Verovatno da od svega ne bi bilo ništa da jedan od mojih drugara, ne sećam se tačno ko je to bio, u povratku kući nije rekao Marku da sam se zagledao u njegovu drugaricu iz razreda. Marko se cinički se smejući okrenuo ka meni i upitao :

- Šta je, sviđa ti se...? - rekao je njeno ime koje nisam dobro čuo.

- Ma samo sam rekao da ona riba u bilijar klubu dobro izgleda. - rekao sam vrdajući, istovremeno pokušavajući da izvučem dodatne informacije a da ne postanem meta za zadirkivanje sopstvenog okruženja.

- Znaš, ona ide sa mnom u razred.

- Ma nemoj da lažeš!? Ona je starija od nas!

- Ne, ozbiljno... ide sa mnom u razred. Hoćeš da ti je „nabacim“?

- `Ajde, nemoj da me pališ!

Onda je nastala dobro poznata igra kako ribu u vodu naterati. Marko i ostali su se kao trudili da me ubede a ja sam se kao nećkao. Razlog zbog kojeg sam bio sumnjičav bilo je iskustvo tinejdžera sastavljeno od velikog broja promašaja koji su njegovom krugu prijatelja služili za ismevanje i porugu. Razgovor se završio sa mojim pristankom da Marko ugovori sastanak, odnosno da nas upozna.

Nekoliko dana kasnije, na istom mestu, prišao mi je Marko zajedno sa devojkom mojih godina propisno odevene u običan džins i džemper, jednostavno očešljanom i s puno pudera kojim je pokušala da pokrije bubuljice. Ideal mog tinejdžerskog ega stajao je preda mnom žmirkajući zbog treperavog osvetljenja. Pružili smo jedno drugom ruku promrmljavši svoja imena uz konvencionalno „Drago mi je“. Očekivana trema oko susreta sa sopstvenom fantazijom pala je poput lista u reku razočarenja. Ostvarenje svih mojih adolescentskih ambicija otišlo je u vetar pretvarajući devojkicu iz snova u nešto najprizemnije i najobičnije - u drugaricu mog druga. Delimično zbog moje stidljivosti a delimično i opisanog raspoloženja, gotovo da više nismo ni razgovarali. Ipak, Marko nije ovaj fijasko shvatio kao konačni neuspeh sopstvenog provodažisanja te me je nekoliko dana posle obavestio :

- Znaš, pričao sam s njom juče o tebi. Bila je iznenađena što nisi hteo da pričaš s njom... Pitao sam je za njenog bivšeg a ona je rekla da je to gotovo.

Prišao mi je korak bliže i sasvim tihim glasom, s malo zloradosti dodao :

- Čuo sam od nekih momaka da je u zatvoru zbog neke krađe i da će tamo ostati neko vreme tako da ne moraš da se plašiš.

Veselo povisivši glas nastavio je da govori dok sam ga ja pomalo smeteno slušao praveći se da ne čujem upadice ostalih drugara.

- Doduše , isprva nije htela ni da čuje za izlazak s tobom ali kada sam joj pomenuo da imaš crvenog golfa „guzonju“ i da ćeš po nju doći u bilo koje vreme brzo se predomislila. Sad još samo treba da ubediš onog tvog ortaka da ti ustupi kola za jedno veče.

Bio sam iznenađen i zbunjen njegovim jednostavnim rezonovanjem osećajući kako realnost poput kandži trga ostatke zavese pred mojim očima.

- Ako je tako - onda ništa od svega toga. - rekao sam hladno.

Tako se otprilike završio sudar moje krhke tinejdžerske sujete sa stvarnošću i ako smem reći, početak mog prihvatanja bolne realnosti sveta koji ni izbliza nije bio onako perspektivan kakvim se pokušavao predstaviti meni i mojim vršnjacima. Zajedno sa nama tinejdžerima rasla je nova generacija tinejdžerki sa posprdnim nadimkom koji će većinu njih pratiti duži niz godina - sponzoruše.

*

Život teče dalje na narcističnom Zapadu i depresivnom Istoku, ali i u zemljama izuzetka. Trend globalizacije i mondijalizacije podržan pucanjem zidova i brisanjem granica gura svet u do juče nezamislive integracije donoseći sa sobom međunarodnu podelu rada kao svršen čin. Postojeće razlike još više se produbljuju pretvarajući Zapad u izvoznika modernih tehnologija, Istok u masovnog industrijskog prerađivača a siromašni Jug u večitog dužnika i izvoznika jeftine hrane i sirovina. Slika dece koja za nekoliko dolara mesečno krče šume, rade u rudniku ili šiju fudbalske lopte, i patike čija pojedinačna prodajna cena odgovara sumi od nekoliko destina njihovih nadnica postaće skrivena svakodnevnica. Ipak, ono osnovno pitanje nije moralno već egzistencijalno - ima li globalizacija alternativu?

Stanovnici „izuzetnih“ zemalja imaju tu prednost da žive daleko od takvih problema. Samonametnuta izolacija štiti ih od problema tranzicije, briga oko poskupljenja ili pojeftinjenja nafte, recesije ili kraha berze. Oni su slobodni da uživaju u proglašenom besplatnom zdravstvu i socijali, svima dostupnom i besplatnom obrazovanju, doživotno sigurnom zaposlenju i u osnovnim prehrambenim namirnicama čija cena je simbolična.

Ovoj idiličnoj slici ipak nedostaje bitan segment a to je sadržaj. Hrpa lepih i humanih reči ne može da nadomesti nepostojanje materijalnih činjenica. Za materijalne fakte predviđeno je postojanje jednog drugog, tajnovitog, i prećutno svima poznatog i dostupnog sveta. Skriveni zaliv sive ekonomije čije su vode sve pliće i pliće, i u kojima je sve više krvožednih ajkula, svakodnevnica je građana ovih zemalja. Tužna je sudbina onih koji moraju, ako ne stalno onda povremeno, postati podli i pokvareni materijalisti.

Zahvaljujući opštem siromaštvu vlast je sve više uticajnija a njeni podanici sve zavisniji, sve više vezuju svoju sudbinu za sudbinu vlasti. Bolno svesni svoje zavisnosti oni će takođe upoznati sve veću razliku između zvanično proklamovane ideologije i materijalnih činjenica

običnog života. A upravo je ova ambivalencija uzrok propasti ovakvih država jer snaga i privlačnost njihovih ideja istovremeno je i dovoljan razlog za nezadovoljnog i prevarenog podanika da sa puškom krene na lažljivu vlast.

Pre ili kasnije, svaka država sa svojim originalnim putem u budućnost promeni svoj put prilagođavajući ga ostalim, manje kreativnim državama. Ono što je zanimljivo, tada se na sve strane javljaju glasovi ljudi punih mržnje i ogorčenja na dotadašnju vlast pa se stiče utisak kako je takva vlast opstajala na neki volšeban način uprkos ogromnom nezadovoljstvu sopstvenih podanika.

Ipak, između svih onih koji podržavaju ovakvu vlast čineći to pritajeno ili javno postoji jedan poprilično homogen deo stanovništva koji je ujedno i najmnogobrojniji. To je sloj koga obično svi izbegavaju i zaboravljaju iz nekih na prvi pogled nejasnih razloga. Ovaj sloj građana u nekim normalnijim vremenima predmet je omalovažavanja i ismevanja malograđana a njihova jednostavnost i pragmatičnost zloupotrebljavane osobine od strane nadobudnih političara. Reč seljak tada ima pogrдно i uvredljivo značenje i najčešće se koristi pri pričanju viceva. Međutim, u kriznim vremenima oni postaju vrlo uvaženi i poštovani članovi društva. Nekad zaboravljeni i napušteni od svojih najrođenijih, oni su sada rado viđeni gosti u njihovim stanovima. Dojučerašnje parije, potisnuti u sećanju još u detinjstvu, sad su nosioci kulturnih trendova i njeni glavni konzumenti. Mukanje krava, blejanje ovaca, nesrećne čobanske ljubavi opevane pored vatre uz opojni miris balege postaju rasprostranjeni umetnički motivi. Vrednost Rembranta, Pikasa, nameštaja iz doba secesije i Luja XIV-og određuju novi kritičari i izražavaju je u broju prasića, pilića i jaja, ili u kilogramima mesa, sira li masti. Opšte siromaštvo pogađa i seljake ali oni imaju kurentnu robu koja se uvek prodaje i na kojoj niko ne može da štedi. Čovek može godinama da ne ide u bioskop, da nosi pocepanu i prljavu odeću, da ne održava ličnu higijenu ali ne može, ni u kom slučaju, da posti više od izvesnog vremena. Zato su seljaci bliski vlastima u svakom siromašnom, nerazvijenom i krizom pogođenom društvu.

U svakom društvu postoje protivrečnosti između moralnih načela i realnog života, između ideala i materije, između forme i sadržaja, ali ni u jednom tipu režima to nije toliko izraženo koliko u autoritarnom tipu vladavine. Nigde raskorak između reči i dela nije tako grotreskan a razlike toliko velike i vidljive. Ovakav tip društva zahteva posebnu vrstu čoveka, dovoljno izdržljivog i otpornog s jedne, i veoma popustljivog i sugestibilnog s druge strane koji će se osećati prijatno u okeanu laži i izmišljotine. Autoritarni režim potpomaže stvaranje poslušničkog mentaliteta, pritvornosti i podmuklosti iz sopstvene potrebe. Takvom društvenom biću neophodan je oblik društvene svesti koji će objašnjavati, opravdavati i podržavati egzistenciju takvog društveno-ekonomskog sistema.

Kada dođe do pada napona u mreži televizor ne prestaje da radi, ali se zato slika sužava po vertikali, zvuk se utišava, kontrast oslabi i kao posledica svega smanjuje se uživanje u posmatranju "čarobne kutije". Gledaoci onda obično psuju, negoduju, proklinju i pokušavaju

da ustanove kvar ili pozivaju TV servis. Autoritarnom društvu potrebni su gledaoci koji će s podjednakim uživanjem nastaviti da gledaju svoju omiljenu seriju ne obazirući se na lošiji kvalitet slike. Sve se svodi na geslo : “bolje išta nego – ništa!”.

Zato se ne treba čuditi razornim posledicama koje će svoju fatalnost pokazati nešto kasnije. Metodom pogrešne selekcije u prvi plan proguraće se ljudi deficitarne inteligencije i suženih vidika s apsolutnom poslušnošću i psećom odanošću na uštrb onih koji po svojim karakteristikama čine okosnicu svakolikog napretka u bilo kakvom društvu. Jednostavnost, ograničenost i predvidivost imaju prednost u odnosu na ostale karakterne osobine. Siromaštvo, iako nepodnošljivo na duže staze, postaje prihvatljivije od bogatstva čija je upotrebljivost upitna. Maskulinizacija se mnogo više vrednuje od nepoznate, nerazumljive i opasne feminiziranosti.

Ma koliko se takva ideologija trudila da “učenjem, učenjem i samo učenjem” od svojih podanika napravi dobro integrisane članove društva koji svoje obaveze sa zadovoljstvom izvršavaju, uvek će biti onih koji će zbog raznoraznih razloga odskakati od sopstvene okoline i postati nerešivi problem za postojeći sistem. Nama, koji sabotiramo ostvaerenje vrlog, novog sveta prirodna je sumnja u dugovečnost hiljadugodišnjeg Rajha. Naš jedini izlaz jeste emigracija. Za jedne - ona prava, spoljna, fizička ; a za druge - latentna, unutrašnja emigracija. Neki od nas pobeći će glavom bez obzira u bilo koju stranu zemlju koja će biti bar malo milosrdna i dati im ulaznu vizu. Pokušaće da za promenu žive umesto da preživljavaju kao zakržljala reprodukcija radničke (ujedno i jedine zakonom dozvoljene) klase. Drugi od nas povući će se u svoj unutrašnji svet između četiri zida i u krug istomišljenika saradjući sa sistemom na minimalnom nivou. Povučeni između redova nekih starih knjiga i strofa nekih davnih pesama ostaje nam da čekamo da gnev protiv autoritarne mašine naraste do kritičnog nivoa. U društvu koje svoju snagu poput vampira crpi iz svojih podanika a koji svaku nepoznanicu poriče u samom začetku, drukčiji način promene nije ni moguće zamisliti.

... i igara!

“Dobro smišljenom i upornom propagandom ljudima se čak i nebo može predstaviti kao pakao i suprotno tome, i najbedniji život kao raj.”

A.Hitler “Mein Kampf”

Prola je bio dečak iz mog odeljenja u osnovnoj školi. Visok, mršav, sa izrazito klempavim ušima i bez talenta za nastavne predmete ili sport, uvek je bio na dnu hijerarhijske lestvice među učenicima. Zajedno sa još nekim momcima sličnih karakteristika činio je ono što se u makrodimenzijama naziva subkulturom naše odeljenske zajednice. Ova grupa obično nije ni pokušavala da se približi našoj većini već je mirno koegzistirala sledeći svoja pravila i principe. Ipak, na neki način, mi smo im zavidili na njihovoj nezainteresovanosti, bahatosti i otvorenosti s kojom su pristupali životnim problemima predadolescentnog doba. Tome je prilično pripomogla rigidna disciplina još uvek postojećeg socijalističkog društvenog poretka koji se uporno trudio da opstane ne sluteći svoj brzi krah u bliskoj budućnosti.

Delimično zbog svojih upadljivih ušiju, delom i zbog svog izrazito povredivog samopoštovanja, bio je i ostao žrtva neslanih pubertetskih šala i poniženja koje sam ja nekim čudom doživljavao u puno manjem obimu. Uglavnom se sećam samo onih najčešće ponavljanih i najupečatljivijih nadimaka kao što su Helikopter, Avion, Ušonja, Klempavi Ušas, Leteći Prola... Deca tog uzrasta zaista znaju da budu veoma gadna i surova ne shvatajući moguće posledice. Jedna od njegovih olakšavajućih okolnosti bila je poznavanje nekih prostijih mađioničarskih trikova koje je uspeo da nauči od oca.

Sećam se da sam jednom prilikom na pauzi između dva školska časa, sedeći u klupi, slušao kraći razgovor između Prole i Gage koji je igrom slučaja bio pripadnik iste, prethodno pomenute grupe. Glumio sam nezainteresovanost ravnu onoj koju ima beduin u pustinji, sve iz opreza jer sam iz iskustva znao da mogu postati žrtva njihovog osvetničkog besa. Sve uvrede i poniženja koje bi doživeli imali su običaj iskaliti na nekom običnom, slabijem pojedincu iz većinske grupe.

- Vidi šta sam dobio za samo pet kinti! - rekao je uzbuđenim glasom Prola prosleđujući parče papira prema Gagi.

Kao retko kada, oči su mu bile pomalo iskolačene i sjajne a glas iako utišan pun neke iskričavosti svojstvene tom uzrastu. Na papiru su bili odštampani neki redovi sa nekim ciframa.

- A šta ti je to? - upitao je Gaga okrećući papir u ruci.
- To je lanac Svetog A...(Anselma ili tako nešto) - začuo sam neko nejasno ime sveca iz hrišćanske istorije - On donosi sreću!

S druge strane bila je nacrtana neka piramida sa ivicama na kojima su bila ispisana imena i cifre.

- Vidiš, - počeo je Prola uzbuđeno da objašnjava - ja sam, evo ovde. - pokazao je prstom - Kada ovakav tiket kupi još sto pedeset ljudi ja ću zaraditi deset puta više nego što sam uložio!

Zatim je počeo da objašnjava tehniku pokušavajući da ubedi Gagu da i on kupi neki tiket brbljajući mu sume koje su u našim ušima zvučale basnoslovno kada se preračunaju u protivvrednost izraženu u klikerima, slatkišima i ulaznicama za bioskop.

- Najvažnije od svega je da se lanac ni u kom slučaju ne prekida, jer onom koji to uradi mogu se desiti gadne stvari. - rekao je poverljivo pokazujući poslednji pasus na papiru. Onoliko koliko sam mogao da razaznam bila je priča o nekom mesaru koji je svoj tiket bacio u kantu da bi mu posle nedelju dana bila amputirana ruka.

Ubrzo su prešli na drugu temu a ja sam svoju pažnju skoncentrisao na devojčicu u klupi do mene. Nedugo zatim ušla je nastavnica sa velikim crvenim dnevnikom ispod miške na čiji dolazak smo mi na konvencionalan način uzvratili ustajanjem. Moguća finansijska transakcija između Gage i Prole ubrzo je pala u zaborav ustupajući mesto novim i uzbudljivijim događajima. Prola se do kraja osnovne škole, koliko je meni poznato, nije obogatilo.

*

U svakom društvu moguće je obogatiti se, a pogotovo u društvu koje propada. Neko je jednom rekao da se u svetu svakog sekunda rađa nova naivčina, tako da je strah od nestanka ovaca za šišanje neosnovan. To naravno ne znači da svaka nadobudna budala koja sanja da postane zverka tipa Rokfelera, Hjuza ili Karnegija može ostvariti svoj san. Za to je potrebno posedovati određene karakteristike, a još važnije je da te karakteristike budu kompatibilne sa karakteristikama ovaca namenjenih za šišanje, pristojnije i stručnije rečeno – “ciljnom grupom” kupaca na tržištu. Ne treba zaboraviti da isti san sanja gotovo svako, a da ni država nije baš blagonaklona prema takvim sanjalicama koje joj predstavljaju nelojalnu konkurenciju. I pored svega, najvažnije je reći da ljudske potrebe imaju preimućstvo nad svakom logikom, da materijalni interes ima prednost nad moralnim načelom i da je “Id” mnogo stariji od “Ega”.

Ljudima se može prodati svašta : čelik, hrana, građevinski materijal, mašine, nakit, pokućstvo i bilo šta drugo. Ali ne postoji ništa što se prodaje bolje i skuplje od snova. I to različitih snova - o bogatstvu, ljubavi, moći, zdravlju i besmrtnosti. Snovi se najbolje prodaju u društvu koje je od njih najviše udaljeno i gde su snovi jedini način za ispunjenje predimenzionisanih želja.

Pre par godina, u vreme najgore hiperinflacije u ovom delu sveta, kada su stanovnici ove zemlje bili multimilijarder po svojim primanjima a najbedniji stanovnici Evrope po svojoj kupovnoj moći, funkcionisale su dve privatne banke koje su na štedne uloge davale ogromne kamate. Uporedo sa sve većim padom proizvodnje, galopirajućom hiperinflacijom, sve krvavijim ratom u okruženju i sve većom međunarodnom izolacijom, broj štednih uloga se stalno povećavao. Uz podršku vlasti i pametno izvedenu medijsku propagandu redovi ispred banaka dobijali su kilometarske dimenzije. Gomila bezvrednih novčanica i nešto deviza menjalo je svog vlasnika brže nego što je državna štamparija novca mogla da odštampa nove kilograme zakonom zaštićenog papira.

Vlasnici ovih banaka bili su potpuni anonimusi od kojih je jedan po struci bio kozmetičar dok je drugi bio belosvetski šarlatan oženjen Sicilijankom. Pristup javnom mnjenju bio je sličan u pogledu davanja velikih suma u dobrotvorne i sportske svrhe, srdačnim odnosom sa predstavnicima vlasti (koji je uključivao i poljupce pred TV kamerama) koji su oberučke prihvatili ovaj alhemičarski izazov i u zapadnjačkom pristupu prema svojim klijentima. U drugim stvarima pristup je bio različit, u skladu sa karakterom ovih dvaju prevaranata.

Gospođa u kasnim četrdesetim, mesnatog, prilično neuzbudljivog stasa, i sa ekscentričnim šeširićima kao sastavnim delom svoje garderobe igrala je zaštitničku ulogu nežne i čvrste majke, nazivajući samu sebe majkom svih štediša. Gospodin istih godina svoj će imidž bazirati na figuri svetskog putnika šireći fascinantne glasine o svom poznanstvu sa svetski poznatim ličnostima, nezaobilaznim tipično engleskim naglaskom, korišćenju lule, i vrlo osetljivog kada su deca u pitanju, te o veoma razvijenoj nacionalnoj svesti. Oboje će svoju poziciju pokušati da učvrste političkim angažovanjem u stilu slobodnog strelca u čemu naravno, neće uspeti.

Čitav sistem funkcionisaće izvestan broj meseci davajući privid lake zarade i mogućnosti da se dobro živi od kamate na uloženi novac. To će primamiti sve veći i veći broj ljudi koji će svoje uštedevine vaditi iz slamarica i stati u dugačke redove da bi posle mnogo sati provedenih sedeći na hoklici ili stojeći, dali svoje poslednje novce ovaploćene u hrpici nemačkih maraka bankarskoj službenici koja se prosto topi od ljubavnosti. Vrhunac apsurdna biće momci koji će umesto štediša za određenu sumu novca provesti vreme u čekanju na red zajedno sa ćelavim i naoružanim gorilama koji održavaju disciplinu među gomilom pohlepnih ljudi.

Približavanjem kraja čitavoj igri redovi će postajati sve duži, zastoji u isplati novca sve veći a izgovori vlasnika banaka sve neuverljiviji. Sećam se jedne televizijske ankete u kojoj stariji čovek, penzioner, na pitanje da li veruje vlasnicima da će izvršiti svoje obaveze sa sigurnošću kaže :

- Njoj ne verujem jer je muslimanka! Ali njemu verujem jer je naš čovek!

Osim zadivljujućeg nepoznavanja islamskih/šerijatskih pravila i visoke doze šovinizma taj čovek će uprkos vidljivim znacima prevare i dalje pokazivati neverovatnu sliku odanosti čoveku kome je dao svoj novac na korišćenje. Slična situacija, odnosno raspoloženje, ostaće i nekoliko dana nakon saznanja da je dotični gospodin pobegao u inostranstvo ostavljajući za sobom zilionске dugove i da je gospođina banka bankrotirala sa otprilike istim bilansom uključujući tu i nekoliko propalih investicija.

Za one koji nisu uspeli da spičkaju (jezik koji ima ovakve glagole nikad neće prestati da se koristi!) svu svoju uštedevinu ili višak novca preostao posle svih ratnih i poratnih kriza, uskoro je izmišljen novi metod za oslobađanje od takvog opterećenja. Na sve strane nude se tiketi za nagradne igre - loto, lutriju, tombolu, itd. Sve što treba uraditi je kupiti tiket i sačekati izvlačenje kada na scenu stupa Providenje, Sudbina ili Srećna zvezda koja će učiniti

sve ostalo. Automobil, stan, bela tehnika, kompjuter ili zimovanje pripašće baš Vama jer je namenjeno upravo Vama! Za nekoliko dana, na uručanju nagrada, upravo Vi ćete pred kamerama zahvaljivati organizatoru koji će u svoj džep staviti polovinu Vaše nagrade a Vi ćete lagati kako ste tiket slučajno kupili.

Sa nešto više uzbuđenja i sa potrebom za većim angažovanjem, tu su i nešto modernije mamipare. Sportske i nesportske kladionice i poker aparati proizvode raznorazne eksperte za kombinatoriku i verovatnoću, neke i sa diplomom prirodno-matematičkog fakulteta, te neke sa ubeđenjem da su vidoviti. Na sve strane niču „provaljivači“ sistema tipa - svakog trećeg u mesecu treba tipovati na treću mašinu ili šalter od ulaznih vrata. Oni život provode gutajući statistiku i rezultate od prethodnog dana brinući se zbog povreda igrača, kibicujući i savetujući unaokolo druge sapatnike koju kvotu da izaberu iščekujući sa velikom nervozom verifikaciju sopstvenih prognoza. Žalosne su jazbine ovih sitnih kockara ispunjene dimom jeftinih švercovanih cigara i priča o tzv. „šemama“ koje vode u novi, bolji život. I više liče na tamnice nego na kockarnice ako se поближе pogledaju neobrijana lica sa ispijenim obrazima nekada uvaženih članova društva. Najgore se osećam među hrpom zgužvanih papira i pikslama punih opušaka koji govore o promašenim snovima marginalnih ljudi. Nigde beda toliko ne pogađa koliko ovde i zato ih zaobilazim nadaleko.

Poseban slučaj su različiti novinski oglasi koji nude garantovan posao u belom svetu. Naftne platforme čame kao pusta ostrva na plavom, beskonačnom okeanu a UN prete da se raspadnu poput Vavilonske kule sve zbog nedostatka naših službenika. Koze, krave i ovce u Australiji i na novom Zelandu tužno bleje, muču i mekeću dozivajući naše čobane. Američke vize nestrpljivo pocupkuju u konzulskoj latici čekajući zahteve naših ljudi. Za određenu sumu deviza možete započeti sa pakovanjem kofera i putovanje prstima po geografskoj karti. U roku od nekoliko dana nesuđenom Sinbadu i Odiseju stiže formular za prijavu zajedno sa adresom na koju ga treba poslati. O svom trošku-naravno.

*

Svako predgrađe ima svoju istoriju sastavljenu od mnoštva životnih priča svojih stanovnika, od njihovog rođenja pa do smrti... ili preseljenja - šta se pre desi. U siromašnijim predgrađima u kojima živi proleterijat ona više liče na akvarijume u kojima se sve vidi i sve zna. Zahvaljujući takvoj transparentnosti seme zavisti i mržnje može se pretvoriti u drvo sa debelim stablom i gustim bodljikavim lišćem kroz koje cirkulišu nepresušni sokovi pakosti. Kao i kod slikarstva i ovde postoji zlatna srednja linija koja sa nemilosrdnom doslednošću vuče nadole one koji odskaču, a na gore one koji padaju.

Bili smo jednog prepodneva kod Bože u stanu igrajući „Riziko“, društvenu igru koja je bila slična onome što se dešavalo svega nekoliko desetina kilometara od nas. Ja i Boža smo bili

brucoši a Marko je završavao maturski rad. Upravo sam se spremao da duvajući u kockice ognjem i mačem pokorim Južnu Ameriku kada sam začuo Markov glas :

- Imam nešto da vam kažem!

Razočarano sam izdahnuo videvši da ukupan zbir ne prelazi broj prstiju na jednoj ruci kada je nastavio :

- Tijana je trudna već nekoliko meseci i rodiće bebu!

- Stvarno!? - uzviknuo je Boža iznenađeno.

Ja, Boža i njegov brat bili smo zabezegnuti tom veću koja ne bi bila neobična da Tijana nije bila devojčica od 15-ak godina. Razlika od nekoliko godina koja se između muškarca i žene naziva normalnom, prirodnom, pa čak i pristojnom, u pubertetu i adolescenciji se čini dvostruko većom i nepremostivom.

Ne krijući svoje iznenađenje zapitao sam vođen radoznalošću za detalje, delimično proizašlog zbog knjige o dotičnoj tematici a koju sam igrom sudbine, dobio baš od Marka.

- Pa dobro, jesi li koristio „nešto“?

Odmahnuo je rukom poptvrđujući dobro poznatu šemu tinejdžerskog seksa po kojoj on nema vremena a njoj smeta.

- Šta ćete sada? - upitao je Božin brat pomalo apokaliptično.

- Ništa, uskoro ćemo se venčati. Živećemo kod nje. - rekao je mirnim glasom toliko suprotnim njegovoj prirodi. - Ostaviće školu da bi rodila i brinula se o bebi. Tako smo se dogovorili.

Posle nekoliko trenutaka svi smo ustali i počeli da mu čestitamo ljubeći ga triput u obraze a razgovor je skrenuo na neke veselije aspekte budućeg roditeljstva.

Odmah po položenom “ispitu zrelosti” Marko je počeo da radi kod oca u njegovoj privatnoj firmi a Tijana se porodila donoseći na svet zdravog sinčića. Nedugo potom ja sam nastavio da se odaljavam od društva posvećujući se obrazovanju i sopstvenom prosvetljenju a Marko je otišao u “askaru”, kako se tada popularno zvalo odsluženje vojnog roka. Nešto kasnije, mereno godinama, viđaćemo se i dalje, onako ovlaš, uz put, pričajući o uspomenu i manjem broju zajedničkih tema.

Visoka mršava prilika sa lepim crtama lica izdvojiće se iz gomile svojim zvonkim glasom pozdravljajući me i šireći lice u osmeh koji sada otkriva vidljive bore oko očiju. Na suptilan način prvo me zasipajući komplimentima pokušaće od mene da izmamim neke moje ljubavne doživljaje, bez obzira na njihovu verodostojnost. Mladi tatica još uvek će veći deo svog slobodnog vremena provoditi viseći s momcima većito željan priča o avanturama pun pritajene zavisti prema našoj nedefinisanoj mladalačkoj slobodi.

Sa približavanjem “fajronta” Marko prvi odlazi i dok gledam njegova pomalo pogrbljena leđa kako usporenim korakom prelaze onih nekoliko destina metara razdaljine do zgrade Tijaninih roditelja ne mogu a da se ne setim drugačije slike od pre nekoliko godina. U kasno popodne, dok smo se odmarali od fudbala i planirali kako da provedemo večer, sećam se da bi

se Marko izdvojio i onda dvosmislenim glasom objasnio svoje udaljavanje iz društva, dok bismo ga mi sa nešto zavisti i divljenja gledali kako odmiče u istom pravcu.

- Momci, ja sad idem do Tijane. Sama je kod kuće pa zato idem da je malo “utešim”.

*

Autoritarni način života ima tu sposobnost da od postojećih, razumljivih i podnošljivih razlika napravi nesavladive i nezamislive suprotnosti. Ekstremnost više ne postoji kao izuzetak već kao pravilo. Seksualnost kao jedna normalna i životna pojava biva istrgnuta iz svog životnog konteksta i nameće se kao nekakva dehumanizovana, nadljudska kreacija kojoj na svoje načine robuju oba pola. Za muškarce seks postaje precenjena kategorija visoko na pijedestalu iznad svih drugih vrsta uživanja i jedina spona sa drugim, tajanstvenim i nerazumljivim polom. Za žene seks će za njih postati oruđe predato u ruke nekom čudnom igrom sudbine kojim će one pokušati da ostvare sve svoje zamišljene ciljeve i potvrde svoju egzistenciju kao punovrednih ljudskih bića. Umesto da bude nešto što zbližava dva pola on postaje seme razdora, moneta, roba ili predmet trgovine između dve međusobno suprotstavljene strane od koje svaka misli da je bila ili će biti prevarena.

Ideal muškarca u autoritarnom društvu je žena koja će u svako doba leći sa njim i ispuniti mu sve moguće fantazije ili perverzije i pri tome uživati. Idealna žena biće spremna da se u preostalo vreme drži po strani ne braneći mu da svoje iskustvo obogati sa drugim ženama. Idealna žena, isto tako, zatrudneće onda kada on to bude zaželeo i rodiće savršeno zdravo dete onog pola koji on bude želeo. Idealna žena će rintati po kući i brinuti se o deci dok će on tragati za mlađom ljubavnicom.

U nemogućnosti pronalaženja takve žene, kao i u neuspehu pretvaranja sopstvene žene ili devojke u idealnu ženu na raspolaganju mu stoji raznoliki pornografski materijal kojeg ima na svakom koraku. Tu su i različiti bestseleri koji garantuju da će od njega napraviti savršenog ljubavnika i dela estradnih psihijatara koji će ga uveriti da je bolji od Kazanove i Don Žuana zajedno, ili plodovi mašte različitih nitkova u vidu priča o mnogobrojnim osvajanjima žena sa domaće i inostrane estrade i šou biznisa. Ponuda lekarskih i nadržilekarskih pomagala koji produžavaju, usporavaju, ubrzavaju ili povećavaju organ ili radnju je izuzetno bogata. Afrodizijaci koji od normalnog čoveka prave pomamljenog zeca, spravljani od egzotičnih sastojaka mogu se pronaći čak i u apoteci. I na kraju, tu su možda i najmanje mistični modeli idealne žene, osobe koje se mogu naći na svakom koraku počev od pijaca, parkova, hotela, autobuskih i železničkih stanica, pa sve do novinskih oglasa kratkih ponudama takvih usluga. Jedini problem je u tome što predstava idealne žene traje koliko i iznajmljeni plaćeni termin koji je dostupan svakome ko ima dovoljno novca za takvu vrstu predstave.

Ideal žene u autoritarnom društvu je muškarac koji u takvom društvu zauzima poziciju sličnu onoj koju ima ajkula u akvarijumu sa običnim ribama. Uz takvu poziciju naravno ide i odgovarajuće imovno stanje. Rečeno zoološkim rečnikom, žena želi lisicu oko vrata, mečku u garaži, tigra u krevetu i magarca koji će sve to da plati. Osim tog nadasve bitnog društvenog statusa koji ga čini veoma poželjnog kao muža, postoje i druge osobine koje čine muškarca onim pravim. Idealan muškarac je uvek nežan, pažljiv, učtiv, ljubazan i diskretan. On je spreman na svaku žrtvu za svoju ljubljenu a zauzvrat ne traži ništa. Idealan muškarac je stalno zaljubljen i to stalno pokazuje. Ljubav idealnog muškarca je безусловna i traje večno.

Iako idealnog muškarca neće pronaći jer prinčeva na belom konju je sve manje (što se ne odnosi na obične konje), čak i u bajkama, a ne čini se samoj sebi dovoljno sposobnom da od svog muža ili mladića napravi gore pomenutog, žena će nastaviti da u svojoj glavi i dalje kleše njegovu statuu. Frapantna je suma svih mogućih medija koja od toga živi a neki od njih se i pristojno obogate eksploatišući takve ideje.

Možda je najbolje poći od različitih petparačkih časopisa i romana koji pišu o romantičnim ljubavima u lošoj, kič formi po ugledu na slična dela od pre nekoliko vekova. Pišu ih razvedene ili neudate žene u srednjim godinama lečeći na taj način sopstvene rane, a gutaju ih žene, devojčice ili devojke sa istim problemima. Mnogo veći broj redovnih konzumenata ima na raspolaganju mnogobrojne privatne, "ružičaste" televizije sa svojim TV novelama i filmovima istovetne tematike. Čitanje je oduvek bilo teže od gledanja.

Zanimljivo je i to da su i proizvodi "fabrike snova" doživeli istu sudbinu kao i većina drugih industrijskih proizvoda. Na samom početku rata u modi su bile američke mamut serije tipa Dinastije sa svojim glamuroznim glumcima i scenama koje su svojim konzumentima nudile uživanje u čarima ekstremnog hedonizma. Sa sve manjom kupovnom moći i bedom koja je počela da kuca na vrata, puni procvat doživele su superjeftine latinoameričke serije sa jednostavnijim dekorom i glumcima, idiotskim scenarijem, podešene ukusu belosvetskog polupismenog i umetnički neartikulisanog proleterijata.

Zajedničko za skoro sve takve proizvode je stara dobro poznata šema o prostoju, jednostavnoj i naizgled običnoj devojci koja će u roku od nekoliko stotina stranica/epizoda pronaći svog izbavitelja iz pakla za koga će se udati i živeti srećno do kraja života ili nastavka serije. Ona je lepa, dobra, ali i naivna zbog svoje vere u druge ljude i velikodušnost prema njima. Ona je pevačica, zabavljačica, manekenka ili u najgorem slučaju, balerina okružena negativcima koji joj zbog sopstvene zavisti ili ljubomore stalno podmeću smicalice, zamke i ostale kerefeke koje ona, uz pomoć retkih pozitivaca (majka, član uže familije ili prijatelj koji je nesrećno zaljubljen u nju) uspešno savladava. Fizička ružnoća negativaca koji svoj život provode pokušavajući da spreče *happy end* je potpuno razumljiva i očekivana. Uloga muških likova svodi se uglavnom na zavođenje i podvođenje dok se druge oblasti života ni ne spominju pa se postavlja jedno sasvim obično (naivno) pitanje-a od čega svi ti ljudi žive!?

Svi ženski likovi su od reda suparnice glavnoj junakinji osim njene majke. Sam kraj priče ili serije, ako ikada i dođe, dolazi naglo i iznenada, skoro bez ikakvog objašnjenja ili razloga što je i razumljivo jer on i nema nikakav cilj osim da dokonim domaćicama omogući da lakše odžive deo svog života između kvarljivog muža i svojeglave dece.

*

Ono što upada u oči kod svih sličnih režima jeste ogromni kontrast između podanika i države jer, niti ima manjeg pojedinca niti većeg državnog aparata od zemalja koje grade svoj sopstveni put u bolju budućnost. Kolosalna administracija, mnogobrojna vojska i policija, pa čak i zgrade koje država poseduje odlikuju se veličinom koja uliva strahopoštovanje. Takva grdosija i aždaja od države troši ogromne sume novca koji je veoma teško pronaći u privredi u kojoj se sve manje i manje proizvodi. Umesto da svoju veličinu prilagodi mogućnostima sopstvene ekonomije autoritarna država krene u suprotnom pravcu koji je možda suprotan zdravom razumu ali ne i njenoj prirodi. Smanjivanje sopstvenog aparata za vlast je i samnjivanje sopstvene moći što istovremeno znači priznavanje sopstvenog poraza i nemoći, kao i popuštanje pod paranoičnim strahom koji je uvek prisutan što ovakva vlast ne može da prihvati.

Umesto toga, vlast će još više povećati svoj ionako predimenzionisani stroj i uvesti nove, dodatne poreze ne bi li popunila svoju praznu kasu. Ponekad se čini da inventivnost vlasti nema granica : dodatne takse za sve usluge u jednom gradu, taksa na električno brojilo, specijalni porez za neoženjene i neudate, taksa za kućne ljubimce, porez na neobrađeno poljoprivredno zemljište samo su neki od mnoštva primera. Ipak, postoji jedan poseban i jedinstven slučaj zarađivanja para na račun sopstvenih građana koji po svojoj prirodi čini ovu vlast veoma originalnom.

U zatvorenom tržištu kakvo je naše, cirkuliše veoma mala suma deviza i velika masa bezvredne domaće valute. Takav odnos se održava i čini ravnotežu koja je vrlo krhka i osetljiva na bilo kakve promene. Naravno, on je nezvaničan i često se naziva i crnim deviznim kursom koji nema ništa zajedničko sa zvaničnim kursom koji pak sa realnošću nema nikakve dodirne tačke, baš kao i ostali elementi vladajuće ideologije. Početak igre obeležavaju iznenadne i velike kupovine deviza uz pomoć sveže odštampanih novčanica iz državne štamparije i kovnice novca. Taj posao obavljaju ljudi od poverenja koji će tu uslugu naplatiti procentom od uspele špekulacije. Čitav takozvani monetarni udar obavlja se na kraju radne nedelje što obično pada u petak popodne. Gomili gladnih i uplašnih ljudi baca se mamac za učestvovanje u igri koje radi veće uspešnosti mora biti što masovnije. Čovek koji je u svega nekoliko godina doživeo sve što nijedan čovek sa Zapada nije doživeo u čitavom svom životu ima na umu samo jedno pitanje koje nema nikakve veze sa izborom kukuruznih pahuljica koje će pojesti za doručak već : da li će kurs rasti ili ne? Da li se to bliži

devalvacija ili štampanje bezvrednih novčanica radi veštačkog povećanja kupovne moći pred izbore? Dobro je poznato da se “onaj ko se o vrelo mleko opeče, taj i u jogurt duva”. Pošto vikendom skoro niko ne radi, barem niko iz nekih relevantnih institucija, nepoznanica je još veća.

Kada se sve sabere, običan građanin se nađe u situaciji koja neodoljivo podseća na dilemu zatvorenika ili dilemu čoveka koji se zatekne u zapaljenom pozorištu punom dima. U slučaju zatvorenika ponuđene su mu dve alternative - da prizna li ne prizna zločin koji mu se stavlja na teret. Ukoliko prizna kao i njegov pajtaš čeka ga minimalna kazna, što može biti isti rezultat ako ni jedan od njih ne prizna - zbog nedostatka dokaza obojica izlaze na slobodu. U slučaju gledaoca pozorišne predstave, ukoliko svi posetioci mirno krenu ka izlazu, većina, ako ne i svi će se spasti; ukoliko sam potrči ka izlazu postoji šansa da će se izvući bez obzira na ostale. Jedini problem je nepoznanica o tome šta će drugi da urade.

Zato se ne treba čuditi stampedu koji nastane kada većina pokornih građana pohrli da svoje plate, penzije i ušteđevine pretvori u čvrstu valutu dižući devizni kurs u nebeske visine. Tada na scenu stupa, a što se obično dešava u ponedeljak ujutro, isti oni ljudi od poverenja i sa džepovima punih nemačkih maraka počnu da povlače domaću valutu sa crnog tržišta, snižavajući naduvani kurs na podnošljivi nivo. Nedugo zatim, crni kurs se stabilizuje na nivou nešto većem od prošlonedeljnog, dok ljudi od poverenja zajedno sa svojim poslodavcima dele profit.

Život u državi sa preskupim i preglomaznim aparatom ima i neke svoje prednosti koje nisu vidljive za oko neizvežbanog posmatrača, pogotovo ako živite u prestonici takve države. Ako bismo želeli da kažemo u čemu ovakvi režimi nikada ne oskudevaju izbor bi pao na masovna organizovana okupljanja po različitim osnovama. Od rođenja pa do smrti, život svakog pojedinca podređen je gomilama koje ni malo ne mare za nečiju privatnost i samoću.

Prvo što upada u oči jeste veliki broj različitih praznika, obeležavanja raznih godišnjica istorijskih i neistorijskih događaja, sportskih uspeha, religioznih rituala, rođendana i sličnog. Element redovnosti imaju državni praznici koji se, po pravilu, obeležavaju neradno i ravnomerno su raspoređeni tokom čitave godine. Tokom vremena proslavljanja su sve duža i tehnički savršenija uprkos sveukupnom propadanju i siromaštvu. Zbog događaja koji obično traje svega nekolicinu sati okuplja se veliki broj učesnika sa veoma udaljenih područja što zahteva kvalitetnu organizaciju. Proslave se odigravaju u sve većim prostorima uz živopisnu koreografiju, horsko-instrumentalnim muzičkim programom i sa složenim tehničkim pomagalicama kao što su veliki video bimo i laserski zraci, što sve više pojačava dojam spektakularnosti koji je toliko važan organizatorima ovih grandomanskih poduhvata. Šarenilo i blještavost enterijera imaju važnu ulogu u prikriivanju nekih pojava i činjenica koje bi mogle učesnike dovesti u smutnju, kao što su jednoličnost i uniformnost govornika koji svoj posao obavljaju veoma traljavo.

Sećam se jednog otvaranja, na žalost moje sećanje ne može da se odluči između mosta ili fabrike ali to ipak nije važno za kontekst ove priče, pri čemu su uz učešće lokalnih žitelja performans izveli i neki viđeniji članovi političke vrhuške. Bio je vreo, sunčan dan, potpuno očekivan i uobičajen za to doba godine i taj kraj te su lokalni učesnici bili odeveni u odeću prikladnu za takvo vreme a što se nikako ne bi moglo reći za ostale prisutne funkcionere. Pred objektivom kamere imao sam priliku da sa priličnim sadizmom uživam u pravoj agoniji političkog moćnika koji je u tamnom i nimalo tankom odelu neuspešno pokušavao da izgovara tekst pun odavno poznatih fraza u kontinuitetu sa sopstvenim dahom koji je zbog omorine ali i čvrsto stegnute kravate postepeno gubio.

- ... U skladu sa postojećim okolnostima... koje otežavaju naš geostrateški položaj... iznaći snage za... dostojanstveno i čisto pred licem sudbine... i našeg naroda.

Pri kraju rečenice govor čoveka nalik na morža gubio se u uzdahu dok je sitnu pauzu koristio za brisanje sitnih ali mnogobrojnih kapljica znoja koje su izbijale na čelu i natapale njegovo skupo skrojeno odelo. Devojke odevene u narodnu nošnju sa poslužavnikom na kome se nalazila čašica rakije i pogača sa solju, te jastučić sa makazama koje su trebale preseći simboličnu vrpce ispred govornika, smeškale su se kada bi se kamera okrenula ka njima. Masa ostalih učesnika držala se pomalo rezervisano dok je u rukama nosila prigodne transparente i čekala svojih pet minuta slave da iz svog grla počne da skandira i aplaudira. Jadni političar čije su reči postajale sve tiše kako se bližio kraju svog govora ali i završetku svoje patnje na ovom mestu za čije postojanje je znao samo iz pregledanja geografske karte, počeo je sve više i više da guta pojedine delove rečenice.

I konačno, na kraju snaga, odeće natopljene znojem i uz ekstatičan osmeh on se pridružuje pljesku desetine ruku koji se poput klepetanja ptičijih krila širio okolinom nakon presecanja vrpce. Odmah potom sledi sledeći izveštaj prikrivajući bitan detalj koji dolazi posle presecanja vrpce a koji je za većinu možda i najbitniji.

Proslave sportskih uspeha državnih reprezentacija ili pojedinaca ne razlikuju se puno od svečanih otvaranja svega i svačega, proslava Dana oslobođenja koji se nimalo skromno poklapa sa dolaskom vladajuće partije na vlast ili pak običnog mitinga vladajuće partije. Bez obzira na karakter okupljanja prisustvo političkih moćnika koji (gle čuda!) su i sami zvaničnici sportskih institucija je obavezno i uobičajeno. Nakon svečanog dočeka sa aerodroma sportisti se u autobusima dovezu do centralnog gradskog trga gde se održi kraća fešta sa pleh muzikomi na kojoj se dobitnici medalja zajedno sa političarima obrate okupljenoj masi. Posle toga se svi bitni ljudi povlače na prijem iza zatvorenih vrata gde se odvija prava proslava o kojoj obični ljudi saznaju tek kasnije i to i iz novina. Skandiranje imena države koja postoji samo na papiru pretvara se u velelepni banket sa funkcionerima te iste države i tonama kavijara, šampanjca i svega ostalog koji i te kako postoje, bar do kraja banketa.

U suštini, sva okupljanja su veoma slična. Na početku se govori o nepravednim pritiscima, nerazumevanju međunarodne zajednice i njenom neopravdanom neprijateljstvu prema nama da bi se zatim prešlo na hvalospeve našem narodu, njegovim vrlinama i moralnoj superiornosti nad ostalim narodima a završava se verom u konačnu pobedu naših ideala i konačni poraz svih onih koji su protiv nas. Na njima učestvuju isti ljudi, koriste se iste reči i rade se iste stvari kao i godinama unazad. Sećajući se davne prošlosti i slaveći je uvek na isti, preteran i neumeren način ona postaje sve bleđa i nejasnija, polako se otvarajući za sadašnjost u kojoj gospodari naša mašta osokoljena alkoholom i dobrim raspoloženjem. Prošlost i sadašnjost stapaju se u nerazdvojivu celinu u kojoj preuveličavanje, izmišljanje i doterivanje čine hirurški rez nad realnošću i istinom, a koji zbog prevelike količine alkohola, dobre hrane i cigareta ne osećamo. Feudalni vazali postepeno rastu u našim glavama i srcima pretvarajući se u nacionalne heroje u borbi protiv osmanlijskog porobljivača. Prvi svetski rat u kojem je jedna četvrtina muževnijeg dela stanovništva platila glavom kapric kralja i vojvoda da ne priznaju kapitulaciju, umirući od bolesti, hladnoće i gladi prilikom povlačenja kroz smrznutu i negostoljubivu pustinju. Tri izgubljena rata u neposrednoj prošlosti pod uticajem nesvarene šunke zalivene pivom postaju samo sitna nepodopština koja se desila protiv naše volje a uz pomoć zavere iz inostranstva.

Iz nepodnošljive sadašnjosti beži se u slavnu prošlost koju vešte makaze u rukama nezadovoljenih želja brzo i lako prekroje u model savršene budućnosti koja nas očekuje, tu, iza ćoška.

*

U svetu koji se ubrzano razvija i integriše rušeći brzo tabue neznanja i predrasuda, društvu nespremnom na promene i ne preostaje ništa drugo do da sagradi sebi novi - stari sistem zasnovan na starim, dobrim pravilima. Dok ostatak sveta prebacuje sve veće granice i rekorde dotadašnjih ljudskih stremljenja, autoritarno društvo sagradiće sebi novi kavez s puno samodopadljivosti i samohvalisanja, sa novim, još čvršćim rešetkama sopstvenih predrasuda i stereotipa. Lav, medved ili neka druga zverka neće napustiti svoj kavez čak i kada mu čuvari zoološkog vrta iz zaboravnosti ostave otvorena vrata jer njihova ćud zna da tamo napolju vreba jedna nova opasnost, daleko snažnija i nadmoćnija od onih koje poznaje. I šta može da uradi pojedinac zatvoren u takav kavez osim da sanjari i fantazira o tome kako je slobodan kao ptica : opasni orao, ponositi soko, pametni gavran, ljupki kolibri. Šta može da očekuje tako časna i poštena, ali mala i bespomoćna ljudska duša u ovom podmuklom svetu punom zavera, smutnji i mržnje prema njemu osim stalnih pretnji i pritisaka. U okrutnom Novom svetskom poretku za njega i njemu slične predviđeno je lagano izumiranje podsticano međunarodnim sankcijama i izolacijom. Kao i pre skoro dve hiljade godina krvnici spremaju golgotu i raspeće za bolje od sebe. Pravovernima ne preostaje ništa drugo

do da stisnu petlju i nastave dalje putem pravednika prkoseći američkom Sotoni i Iblisu, na čelu sa najboljim među njima koji će ih preko mora crvenog od krvi prevesti u obećanu zemlju. Taj najbolji može biti nerazumljiv, nejasan, čudan, na momente izuzetno strog i nemilosrdan, s velom tajanstvenosti oko sebe ali u ovom opasnom svetu on je jedini koji uliva poverenje i sigurnost zbog svoje nepokolebljivosti i nebilosrdne doslednosti. U nabujaloj reci koja nosi sve pred sobom i slamka spasa je savim dovoljna da bi se za nju uhvatili.

Da li zbog svoje mladosti i neiskustva ili zbog nekih drugih, dubljih i skrivenijih razloga ja nikad nisam bio sklon sopstvenoj tajnovitosti i samoidealizaciji. No, jedna misterija, moram priznati, uvek mi je bola oči i prosto terala da o njoj pričam, kako sa svojim prijateljima, tako i sa ljudima koje sam samo ovlaš poznavao. Naime, oduvek sam se pitao kako se pojedini ljudi, bolje reći jedna grupa pojedinaca, po svojim navodno nečasnim i prljavim delima izdvajaju iz sopstvenog naroda (Takva dela u ovoj sredini prozvana izdajom u nekoj drugoj sredini nazivaju se humanizmom i demokratskim istupanjima). Odgovor bi obično bio da su to samo pojedinci koji u svakoj pšenici sačinjavaju kukolj i da se zbog njih ne može osuđivati čitav narod. Oni, nešto nedobronamerniji rekli bi sumnjičavo da ja to ne mogu da shvatim jer nisam pripadnik tog istog vajnog naroda. Oni, krajnje zlonamerni bi spomenuli moj narod ili bližu rodbinu u vrlo ružnom kontekstu.

Ipak, opet bi mi ostajalo nejasno kako to da najproduktivniji ljudi iz „najdemokratskije zemlje na svetu“ mahom beže na „truli“ Zapad koji se urotio protiv njihove domovine. Zašto taj isti Zapad troši poprilične svote na humanitarnu pomoć najbogatijoj i najsrećnijoj zemlji Evrope kako bi je nazvali neki političari na velikim političkim skupovima? Zašto ovdašnji radnici više vole da budu plaćeni u poganim nemačkim markama i krvavim američkim dolarima nego u bezgrešnoj domaćoj valuti? Zašto između domaće i zapadne robe izaberu uvek ovu potonju? Zašto naši političari voze zapadne automobile, decu šalju na zapadne fakultete a imovinu i uštedevinu čuvaju u zapadnim bankama?

Isto tako, zašto se devojke više druže sa opasnim kriminalcima nego sa običnim, pokornim građanima koji plaćaju porez, služe vojsku, rade u državnoj firmi za šaku srebrnjaka i čitav svoj život provedu u tatinom i maminom stanu? Zašto mladići između dobrih, poštenih, čestitih i pametnih devojaka odaberu kučku bez grama mozga u glavi i mnoštvom virusa u telu kojih nije ni svesna?

Ako smo svi ravnopravni pred Bogom i pravosudnim organima zašto je toliko ubica i ratnih zločinaca, teških kradljivaca i prevaranata na slobodi a toliko sitnih provalnika, džeparoša, šibicara i švercera u zatvoru? I konačno, zašto su pripadnici pravdoljubivog naroda spremniji da ubiju onoga ko im u autobusu slučajno stane na nogu, nego da pomognu onome koji izgubi svest na ulici ili bude opljačkan u nekom budžaku!?

Rešenje misterije ostalo je nedostižno kako meni tako i drugima ali je zato jedna osobina vidljiva koliko i pun mesec u letnjoj noći. Te osobine svesni su svi, ma koliko pokušavali da

je objasne lošom materijalnom situacijom, a naročito prosjaci i poreznici. U zemljama koje za sebe tvrde da su zemlje socijalne pravde ove dve grupacije su mnogobrojne i njihovo postojanje u tolikom broju govori mnogo više o tim zemljama nego sve moguće propagandne parole koje se poput strele odapinju u javnost.

Profesija, ako se to uopšte sme nazvati profesijom, prosjaka je krajnji, poslednji čin priznavanja totalnog poraza u postojećem društveno-ekonomskom sistemu i na neki svoj način znači mirenje sa sudbinom. Jer onaj koji prosi ne samo da trpi ogromno poniženje time što priznaje svoju potpunu nemoć nego prestaje sa daljnjim rvanjem sa životom. On više ništa ne nudi, ništa ne obećava, on samo traži i zavisi isključivo od raspoloženja slučajnih prolaznika i njihove samilosti i ljudske topline. Ali, upravo njih ima najmanje u autoritarnim društvima o čemu se najbrže možete uveriti bacivši pogled u prazne sudove, kutije ili kape koje prosjaci drže ispred sebe. Bizarnost situacije povećava se kada prolaznici počnu da grde te jadne ljude dok ulicom pored njih prolaze čisti i blistavi najnoviji modeli mercedesa i audija. Često sam govorio Banetu dok smo prolazili pored tih ljudi čiji soj se obično sastojao od izbeglica, penzionera i invalida, kako se teško osećam zbog toga.

- Znaš Bane, ne znam ko se gore oseća. Da li oni zato što prose ili ja koji nemam ništa da im dam!

U državi koja radi i proizvodi sve manje i manje, poreznici su fela koja dobro poznaje razliku između proklamovanih bajki o socijalnoj pravdi i ružne stvarnosti u kojoj živimo. Manjak para, stručnije nazvan budžetskim deficitom, i obećano blagostanje u vidu potpune zdravstvene i socijalne brige o svim pojedincima, protivrečnosti su koje ovi „čudotvorci“ trebaju da razreše. Ako bi se sudilo po poreskim prijavama i sumama uplaćenim za te svrhe ovo bi bila zemlja dobrih Samarićana koji čine samo dobra dela, žive ispod svakog minimuma i ne zarađuju baš ništa. Zato i ne čudi prljava igra od strane države koja izmišljajući sve više novih poreza pokušava da izmuze novac od svojih nimalo darežljivih poreskih obveznika.

„U se i u svoje kljuse“, poslovice je koja može da opiše život u ovakvoj sredini. Sebičnost kao osobina ne može biti samo posledica već i uzrok ekonomske krize i siromaštva. Uskogrudost, egocentričnost, nedostatak humanosti verni su pratioci materijalnog siromaštva. Sukobi, suprotnosti i protivrečnosti u autoritarnom sistemu su dublji, intezivniji i opasniji u odnosu na druge sisteme. Zato su i kontrasti između vlasti i podanika, muškaraca i žena, zaposlenih i nezaposlenih, mladih i starih izrazito veliki uprkos njihovim za oko normalnog čoveka, prirodnim i shvatljivim razlikama. Marksističko otuđenje čoveka od čoveka ovde je svestranije i zastrašujuće.

Zato i imamo vlast koja vlada svime i svačime, i podanike koji ne vladaju ni sa čime, pa ni sopstvenim životima. Imamo muškarce koji u ženama vide finu ali i skupu robu, i žene koje u muškarcima vide lovinu, glupu ali i bogatu. Imamo zaposlene koji se otimaju sa nezaposlenima za radna mesta i bedne nadnice u preduzećima koja su odavno bankrotirala i

izašla iz domena svake ekonomske logioke. Tu su i stari koji po svaku cenu žele da zadrže postojeći sistem, ali i mladi spremni da po istu cenu sruše taj isti sistem.

Usredsređenost na sebe uz nerazumevanje i bezosećajnost prema drugima može dovesti do dalekosežnih posledica koje čovek zaokupljen sopstvenim potrebama ne može ni da nasluti.

Jedan čovek sa ovih prostora koji je na svoj način obeležio svoju epohu rekao je da „stručnjaci ne vode dovoljno računa o snazi ljudske volje i da kada se čovek odluči da nešto učini, on će to i učiniti, čak i onda kada je to po njihovim proračunima nemoguće“.

Jednostran razvoj može ponekad biti gori i strašniji od bilo kakve prosečnosti i osrednjosti.

Čovek koji želi da vlada i vladaće - jednom kućom, jednom državom ili čitavim svetom.

Čovek koji želi da bude bogat i biće bogat - sa deset centi u džepu, aktivom i pasivom neke od Narodnih banaka ili svetskim rezervama zlata, svejedno. Ali zato čoveku koji voli ostaje samo da gradi most između sebe i drugog, sačinjenog od brige, odgovornosti, razumevanja i poštovanja. Niče je to lepo rekao :”Najgore odricanje počinje tako što se odričemo da volimo druge a završava se tako što na sebi više ne nalazimo nešto što bi bilo vredno ljubavi”.

Čudotvorci

“God is dead.”

- Nietzsche, 1883

“Nietzsche is dead.”

- God, 1900

“Mnoga su čudesa tvoja, koja si učinio Gospode, Bože moj, i mnoge su misli tvoje sa nama. Nema ti ravna. Htio bih javljati i kazivati ali im broja nema.”

Psalam 40:6, Biblija

Bilo mi je pet ili šest godina i sećam se da je to bilo negde pred kraj zime zbog snega koji je lagano kopnio. Znam da sam stajao u dvorištu kuće gledajući na pustu ulicu kojom su povremeno prolazili autobusi i sve je bilo nekako tiho i smireno kao u rano jutro iako je bilo blizu podneva. Zatim je majka došla po mene pa smo zajedno ušli u prostoriju od oko 3 sa 3 metra, u sredini je bio tepih sa stolićem a duž svih zidova bili su razmešteni divani i mali kauči. Seo sam na kraj kauča odmah do ulaznih vrata dok je majka ostala kod vrata, prethodno mi rekavši da se polako pomeram u skladu sa drugima. Na divanu koji je bio paralelan sa ulaznim vratima, na tri koraka od mene, sedela je prilika zbog koje smo svi mi sedeli u ovom neobičnom krugu čekajući svoj red da dođemo do njega. Kao kroz maglu sećam se jedne starije žene koja je sedela tik do mene, dok su ostala tri ili četiri lica izbledela iz sećanja. Sećam se jedino da sam bio jedino dete u toj sobi.

Čini mi se da je prošlo bar sat ili nešto malo manje vremena kada je došao red na mene da zauzmem počasno mesto pored „čudotvornog“ hodže. Bio je to jedan običan čičica sa zamotanom glavom i, čini mi se, s nekim predmetima u rukama za koje ne mogu da kažem da li su bili papiri ili nešto drugo. Uglavnom, čitav metod lečenja sastojao se u tome da sednem do njega i ćutim, dok je on laganim i utišanim glasom izgovarao molitve na arapskom jeziku tako da ga nisam mogao razumeti o čemu govori. Ono što me je prvo iznenadilo a zatim nateralo da se nasmešim, s teškom mukom suzdržavajući se da ne prasnem u smeh, bio je način na kojim bi završavao jednu od molitvi. Na kraju svake molitve čičica bi mi dunuo u lice, šaljući mi miris svog daha u kome se jasno osećala polusvarena ćufta ili neko slično jelo od mesa. Moram priznati da sam jedva izdržao da ne prasnem u grohotan smeh trudeći se da zadržim dostojanstven i pomalo zabrinut izraz lica koji je diktirala postojeća situacija.

Posle nekog vremena izašao sam iz sobe i nedugo zatim našao se na ulici sa roditeljima. Znam da smo svratili u gostionicu koja se nalazila blizu autobuske stanice gde smo čekali autobus za povratak kući. Dobio sam sok kao nagradu za svoj trud i dobro držanje. Sećam se da mi je kod kuće majka predala u ruke malu plastičnu kutijicu u kojoj se nalazilo nekoliko sitnih papirića u obliku kjižice veličine nokta. Na njima je bilo odštampano nekoliko redaka arapskog teksta, pretpostavljam iz Kur'an-a, i rekla mi je da je to moja amajlija.

Drugi put, možda godinu dana kasnije, zajedno sa majkom otišli smo kod neke žene koja je živela u istom predgrađu kao i mi, nekih dve ili tri stotine metara dalje vazdušnom linijom. Ali, pošto je to bio izrazito brdovit i nerazvijen kraj morali smo dobrano da protegnemo noge po blatnjavim stazama koje su vrludale poput zmija kroz travnati pejzaž.

Kad smo stigli, seli smo za kuhinjski sto dok je žena čijeg se lica više ne sećam stavila na šporet na drva komad nekog metala. Rekla je nojoj majci kako sam lep dečak i nastavila da priča s njom o svemu i svačemu. Nekoliko puta bi mi se obratila s nekim konvencionalnim pitanjima o broju mojih godina, koju školu idem, koji razred pohađam i slično. Potom je počela nešto tiho da mrmlja sebi u bradu dok sam ja sa čuđenjem gledao čas u nju, čas u

majku. Na kraju je uz pomoć klešta bacila usijani komad metala (olova) u lavor sa vodom koji se nekim čudom pojavio u njenoj blizini. Metal je veselo zacvrčao ispuštajući zvuk kojeg se i danas sećam. Ubrzo nakon toga, prilikom pozdravljanja, video sam kako joj moja majka gura u ruku papirnu novčanicu.

Kada sam dosta godina kasnije pitao majku zašto me je vodila kod tih ljudi, ona je odgovorila da je to bilo zbog mog dobra pominjući teške zubobolje od kojih sam povremeno patio i kojih se sećam, a takođe i nekih drugih stvari kojih se nisam sećao. Isto tako je spomenula i moju neposlušnost i nemirnost koji su joj smetali. Zubobolja je posle nekog vremena prošla, najviše zahvaljujući intervencijama zubara, ostalo sam zaboravio. Samo je neposlušnost ostala i opstala do današnjeg dana.

U pubertetu sam se upoznao s jednim od najvećih problema svakog tinejdžera, bez obzira na rasu, naciju ili veru. Verovatno da nema gluplje i bezopasnije bolesti koja svoje žrtve može dovesti u krajnje bedan položaj. Radi se o bubuljicama, stručni termin-*acne vulgaris*. Jer, bubuljice ne napadaju samo kožu već ličnost u celini. Izuzetno je ružan osećaj biti u centru pažnje sa svojim nagrđenim licem u vreme kad želiš da budeš centar svog malog sveta i kad ti se čini da sve devojke gledaju baš u tebe.

Gledao sam u crvena, natečena ispupčenja na svom licu koja su se uprkos trudu mojih prstiju iznova vraćala, neumoljiva i strašnija nego pre. Dilemu da li da ih ostavim na miru ili da se borim protiv njih ja sam razrešavao u skladu sa svojim načinom razmišljanja koji je u to vreme bio pod velikim uticajem hormona. Osim "ceđenja" isprobao sam mnoge vrste čudotvornih krema i losiona koje su uprkos svom nepoznatom hemijskom sastavu obećavale "garantovano i totalno, kratkotrajno i veoma jeftino izlečenje". Bez obzira na neuspehe, u meni je i dalje tinjala nada da ću u budućnosti pronaći čarobni lek koji će mi omogućiti da zablistam u punom sjaju i da budan dočekam svojih pet minuta slave. Da ću, konačno uspeti da postanem glavni dasa na svom ćošku, u svojoj ulici i zarobim pogled i srce devojke do koje mi je stalo.

Dosta kasnije obratio sam se dermatologu koji me je uputio na terapiju tečnim azotom koji je stabilizovao stanje ali nije uklonio ni bubuljice ni ožiljke koji su nastali kao ružno podsećanje na moj neuspeh u borbi protiv ove opake bolesti. Uskoro sam shvatio da savršen ten u kombinaciji sa privlačnim izgledom nisu dovoljni, pa čak ni bitan faktor za uspeh kod devojaka i uspeh u životu u celini.

*

Teško je objasniti ono što se počelo dešavati posle pobede nacionalističke ideje u zemlji. Kao da je neko otvorio poklopac sa kanalizacije, tako mi je izgledalo kada su u medijski prostor počeli da pristižu raznorazni proroci, vidovnjaci, beli i crni magovi, tzv. bioenergetičari i svi ostali s natprirodnim moćima koji su te moći morali da kriju od prethodnog režima. Javljali

su se sa svih krajeva donoseći dobre vesti i dobra pretskazanja za komunizmom unesrećeni narod. I sve je zvučalo nekako prihvatljivo i razumljivo, kao da se neka skrivena istina pomolila na horizontu uprkos svim zabranama i skrivanjima odnarođenog sistema. Prvi su se pojavili vidovnjaci, pa gatare, potom čitači dlanova i na kraju tumači kristalnih kugli, proričući slavnu budućnost čitavom narodu, ali i pojedincima za izvesnu sumu novca. Govorili bi im kako je sunce slobode i blagostanja u zenitu i da sutrašnjica obećava samo radost i uspeh u svakom poslu kojeg se budu dohvatili. Narod koji se probudio ostaće ujedinjen i pod istim krovom, sve koji se budu suprotstavljali narodnoj volji snaći će velike nevolje i konačna propast. Zajedno sa pojavom Vođe, proročanstva su bivala sve smelija i drskija, govorila su o novom evropskom carstvu sa švedskim standardom. Za njima su se zatim ubrzo pojavili spektakularni pronalazači čija su otkrića nadilazila shvatanja prosečnog (zdravog) uma. Tipovi s epruvetama ispunjenim nekom tamnom tekućinom prikazivali bi svoj lek za SIDU, rak ili neku drugu, dotad neizlečivu bolest. Dok se čitavi timovi eminentnih stručnjaka bakću sa virusima, antitelima i genima trošeći milijarde dolara, u jednom malom narodu javlja se čovek koji za neku sitnu donaciju obećava zdraviju budućnost čitavom čovečanstvu. Novine javljaju o nekim novim stavkama u testamentu svetskog naučnika ovdašnjeg porekla, koje procenat od svih njegovih patenata koji se koriste širom sveta poklanja svojoj domovini. Spremajaju se parničari koji će za dobrobit nacije pokrenuti sudske postupke za dobijanje tog nasledstva. Otvaraju se ordinacije čuvenih bioenergetičara iz Rusije koji otklanjaju tumore i telesne deformacije, sve brzo i bezbolno. Samo još fali momak s bradom koji dodirom leči gubave, leprozne i opsednute demonima. U jeku rata pojavila se nova zvezda, astrolog po struci pravnik i diplomac političkih nauka, sveže razvedena sredovečna plavuša sa samoizabranim prezimenom-Regulus. Gledao sam njenu prijatnu pojavu kako svojim ručicama vrti nove karte zvezda objašnjavajući njihovu konjukciju i vezu sa zbivanjima na frontu. Gledao sam njene nadasve lepo lice koje bi se iskrivilo u neprijatnu grimasu dok je s čistom mržnjom izricala imena stranih političara i vojskovođa čudeći se koliko jedno dražesno biće može biti tako zlurado i opako. Ona bi tako sedela sa suknjom zadignutom iznad kolena i prekrštenih nogu pričajući o stvarima koje ne razume ali ih doživljava na onaj tipično ženski način dok bi iza njenih leđa svetlucala veštom rukom režisera ukomponovana slika vasiona. A ljudi bi je gledali, stalno joj pisali i verovali, dok sam se ja ježio od pomisli šta sve jedan pogrešan i nemilosrdan muškarac/muš može da učini TV auditorijumu.

Zajedno s ratom koji je tiho i podmuklo uzimao svoj danak smejući se u brk onim usijanim glavama koji su u njemu videli kratkotrajnu, uzbudljivu i zabavnu društvenu igru, svet siromaštva i beznađa harao je pozadinom. Nekadašnja ružičasta proročanstva o skorom svršetku rata i ostvarenju nacionalnih interesa odavno su zaboravljena a vidovnjaci i beli magovi ustupili su mesto svojim, nešto crnijim kolegama. U modu su ušli skidanje čini i vradžbina, izrada amajlija i talismana koji, kako reče jedna inventivna reklama, “prikuplja

negativnu energiju iz okoline, koju zatim pretvara u ljubav i emituje je onome od koga je potekla”. Na javnu pozornicu stupaju veštice i satanisti koji postaju glavni krivci za sve što se dešava. Nekoliko bolesnih i prkosnih duša apostrofira se kao izvor svih nedaća i zala u krugu od deset hiljada kilometara. U zemlji koja ne poznaje ni Boga, nekoliko ljubitelja njegovog suparnika postaće predmet opšteg straha i osvetoljubivog gneva na koji će se kamenjem baciti nevini i bezgrešni narod. Kako se stanje na frontovima koji su tokom vremena postali stabilni ali i krvavi, s mirom koji je još uvek bio daleko, pojačavajući strah od međunarodnog uplitanja u ovaj bratski” sukob, čarobnjaci-patriote su počeli da brinu za sudbinu naroda. Formirana je famozna “Grupa 69” koja na žalost, nema bilo kakve veze sa istoimenom erotskom pozom. Grupa 69 formirana je od strane relevantnih stručnjaka za paranormalno, sa svrhom da ruši neprijateljske vazduhoplove koristeći samo njima poznate metode i tehnike. Tako se vojska, umorna i iskasapljena, a uz pomoć čudaka koji su sedeli u Generalštabu i intenzivno mrzeli Zapad, spremala da slomi kičmu novom svetskom poretku. Nakon konačnog debakla ideje o velikoj državi u kojoj bi živio veliki narod, mali ljudi okrenuli su se sitnim, životnim problemima. Stručnjaci za ezoteriju i metafiziku, kao i uvek, poslušali su glasove svojih potrošača nudeći mala čuda za velike životne probleme i dileme. Zaobilazeći medije i držeći se povučeno, počeli su da nude pomoć u pronalaženju ukradenih automobila i budućih životnih saputnika, otklanjanju frigiditeta i impotencije, odstranjivanju uroka i otkrivanju dobitne kombinacije za Loto. Registrovaće se kod državne administracije pod čuvenim, neuhvatljivim pojmom „agencija“ i držaće se podalje od politike. Sujeverje je sastavni deo svakog autoritarnog sistema i nema nikakve veze s religijom jer nastaje iz nekih drugačijih, prizemnijih, da ne kažem podzemnih, interesa i pobuda. Dok religija kao vera u natprirodne sile teži da objasni život i njegov smisao sujeverje teži ka korišćenju natprirodnih sila radi ostvarenja prizemnih i ovozemaljskih potreba. Dok religija u Bogu (ili bogovima) vidi smisao ljudskog života, sujeverje u njemu vidi poslovnog partnera ili ortaka. Kroz sujeverje čovek ponižava samog sebe a i Boga kao potencijalno egzistirajuću kategoriju, i u njemu se ogleda na još jedan način pritvorno i podmuklo podaništvo kao ružna posledica postojanja autoritarnog sistema.

*

- Dobar dan! Nadam se da vas nismo uznemirili. Želimo da vam ostavimo ove časopise da ih pročitate ako ste zainteresovani-procvrkutala je jedna od dve starije gospođe koje su skrušeno stajale ispred naših vrata.
- Ne, hvala.-brzo je odgovorila majka pokušavajući da brzim zatvaranjem vrata završi konverzaciju.
- Ja to čitam!-rekao sam brzo stavljajući ruku na vrata koja su se već vraćala u svoj prvobitni položaj, i uzimajući drugom rukom ponuđeni časopis.
- Hvala.
- Hvala i vama. Do viđenja!

Osmotrio sam časopis koji se u stvari sastojao iz dva primerka nečega nalik na pamflete sa oko dvadesetak strana. Grub, novinski papir štampan u crno-belom tehnici, bez ilustracija i s tematikom koja je bila isuviše nerazumljivo religiozna za moj ukus nije baš zagolicalo moju maštu te sam ih odložio na vitrinu. Za nekih nedelju do dve, oni će potpuno nestati iz naših života, pretpostavljam tako što ih je majka bacila u kantu za smeće. Međutim, to isto se neće desiti sa donosiocima tih časopisa, odnosno i sa njihovom organizacijom koja ih je odštampana.

Nekoliko godina kasnije, otac i majka doneće te iste časopise, nove brojeve naravno, i odložiti ih kao i ja-negde po strani. No, ubrzo potom, majka će početi da proučava Bibliju sa Jehovinim svedocima, i uprkos mom i očevom nepodržavanju, stupiti u tu organizaciju u roku od godinu dana. Odmah potom učiniće sve što je u njenoj moći da i nas obrlati da pristupimo i da nas na taj način “spasi” od onoga što će doći.

Spadam u veliku većinu ljudi koje religija od početka života nije baš zanimala niti su njeni postulati za mene predstavljali životna pravila. Isto tako, mogu reći i da me evolucionistička teorija nije baš oduševila što u većoj meri važi za takozvani Big Beng koji ne odgovara na pitanje od čega je nastalo to, “nešto” što je eksplodiralo i pretvorilo se u vasionku predstavu. Stoga, za razliku od teiste ili ateiste koji će na pitanje ima li Boga odgovoriti sa da ili ne, moj odgovor biti jedno sumnjičavo, agnostičko-možda.

Jehovinisvedoci spadaju u mnogobrojnu grupu modernih, američkih, hrišćanskih verskih zajednica osnovanih krajem 19-og veka. Imaju tipična američka obeležja noseći u sebi pionirski duh nastao kroz more teških sukoba sa crvenokošcima, negostoljubivom prirodom i neistomišljenicima različitih veroispovesti. Pri tome širina teritorije Novog Sveta i nesklonost podložnosti bilo kakvim autoritetima najbolje su ovaploćene u Dekleraciji o nezavisnosti i liberalnoj kapitalističkoj (tržišnoj) privredi. Slobodoumnost i preduzetništvo, tako svojstveni američkom čoveku, faktori koji su mu omogućili da svrgnu engleskog kralja i uspostavljanje sopstvene države, imali su udela u formiranju grupe samostalnih istraživača Biblije. Istoimena malobrojna grupa u roku od sto i kusur godina izrašće u dobro organizovan sistem od nekoliko miliona sledbenika u preko dve stotine zemalja i teritorija. Od visoko centralizovane i autokratske strukture vođene čvrstom rukom svog osnivača i predsednika Čarlsa Tejza Rasela, koji je inače sam napisao pet knjiga tumačenja Biblije a koji su i danas osnova njihove vere, i koji je bio uveren da smak sveta nastupa 1914 godine, Jehovini svedoci su danas nešto sasvim drugo. Danas ova verska zajednica koja pokušava da pobegne od naziva “sekta” koji joj mnogi pripisuju, više liči na modernu multinacionalnu trgovačku korporaciju nego na vojnički disciplinovanu grupu fanatika koja iščekuje Apokalipsu u neposrednoj budućnosti.

Prvi dojam koji stičete razgovarajući sa ženama i muškarcima odevenim u lepo skrojenu i konzervativnu odeću koja uprkos tome odiše galantnošću i stilom, jeste da ispred sebe imate veoma fine, pristojne i elokventne ljude spremne da pomognu, s nezaobilaznim osmejkom na

licu i bez ikakvih nečasnih namera na umu. Jednostavno, to su ljudi s kojima želite da se družite i slušate ih kako vam pružaju utehu i nadu u bolje sutra, za čovečanstvo uopšte. Probajte da zamislite da vam priđe jedan takav gospodin ili gospođa i da vam topeći se od ljubavnosti ponudi sliku rajске zemlje u kojoj lepi i mladi ljudi žive bezbrižno i mirno, bez bolesti, smrti i nezaposlenosti, vremenskih nepogoda i ostalih problema modernog doba; sliku jagnjeta i vuka kako se igraju bez ikakvog straha ili zle namere. I probajte da zamislite Gospodina kako smeškajući se s prestola u društvu hora anđela i pomazanih hrišćana blagonaklono sa nebesa gleda ovu idilu. Zapitajte se da li biste radije večno živeli na ovakvoj Zemlji ili biste ostatak života proveli s brutalnim mužem alkoholičarem, ostarelim i senilnim roditeljima, decom koja su heroinski zavisnici, komšilukom koji aplaudira kada vam isključe struju iako živite u zgradi koja spada u prioritete potrošače?

Ipak, uprkos svom prefinjenom nastupu zasnovanom na idejama Dejla Karnegija i saznanjima praktične psihologije prodaje, ubedljivom prezentacijom pomoću video kasete ili bogato ilustrovanih časopisa štampanih u boji i na skupom papiru koji još miriše na štampariju, toliko drukčijim od onih od pre nekoliko godina, i lepom ženskom čeljadetu koje vam sve to nudi skoro besplatno i bezuslovno, ostaju neke crne rupe koje ni najbujnija mašta ne može da popuni. Ako za trenutak zanemarimo ili zažmurimo na hronično nepoznavanje drugih religija i drugih hrišćanskih grupacija koje se od njih veoma malo razlikuju, nepoznavanje istorije i istorijskih događaja kao što su epidemije, ratovi i katastrofe koji se događaju tokom čitavog čovekovog bivstovanja na planeti (računajući i one pre čovekovog postanka), naučnog neznanja ili ograničenog, selektivnog znanja iz oblasti koji ne protivureče već podržavaju religioznu dogmu o nastanku sveta, ostaće same nedoslednosti u tumačenju biblijskih tekstova.

Kada bih strpljivo saslušao njihova moralna i ostala načela koje bi potkrepljivali određenim citatima iz Biblije, postavio bih im pitanja kako tumače neke druge stavke koje se odnose na određenu temu a čije značenje nudi različite odgovore. Kad bi govorili o božijem imenu koje se navodno spominje oko 7000 puta u originalu Biblije ja bih ih uputio na Drugu knjigu Mojsijevu (Izlazak) 3:14 gde Mojsiju Bog kaže svoje ime : “Ja sam onaj što jest.” Isto tako, pitao bih ih zašto im je trebalo 50-ak godina istraživanja Biblije da to otkriju i tako se nazovu. Kada bi svoje šefove u Americi, koje nazivaju Vodećim telom i redom proglašavaju pomazanim hrišćanima koji su otišli ili će otići na nebo, predstavili kao način rukovođenja u skladu sa biblijskim zahtevima ja bih primetio da oni više podsećaju na Upravni odbor neke kompanije i da su zamenili autoritarne vođe kakvi su bili Rateford i njegovi naslednici koji su suvereno vladali više od 60 godina. Isto tako bih se pozvao i na Otkrivenje 14:4 i devičanstvo pomazanih a da su njihove vođe bile uglavnom oženjeni.

Govorili bi da se uzdržavaju od krvi prilikom lečenja a ja bih pitao zašto se ne uzdrže od svinjetine i zašto ne kamenuju preljubnike. Govorili bi da su oba pola ravnopravna a ja bih pitao koliko žena ima u Vodećem

Telu i zašto one moraju biti ponizne i nositi maramu pri molitvi u prisustvu muškaraca. Na sva pitanja dobio bih isti odgovor - uporni nastavak priče koju su kao naučenu tablicu množenja ponavljali onako kako su ih učili. Ista stvar zbog koje je moja majka inače napustila brižljivo poštovanje kanona katoličke crkve kada je sveštenik koga je posle mise pitala za razjašnjenje nekih stvari i pogledavši je, prvo se nasmejao a zatim otišao bez reči (Katolička crkva se u propagandnoj literaturi Jehovinih svedoka opisuje kao nazovi-hrišćanska crkva čije stado opada iz godine u godinu zbog nepoverenja u sveštenike koji su većinom homoseksualci i pedofili).

Postoje dve stvari koje bih mrzeo u svakoj inkarnaciji a to su rano ustajanje i neuvažavanje mojih stavova. Stoga sam im uporno ponavljao svoja zapažanja dok bi oni poput gramofonskih ploča ponavljali svoje mantre i uporno izbegavali konflikt koji se na kraju, zbog moje tvrdoglavosti, nije mogao izbeći. U tom trenutku osetio bih kako moje reči udaraju u njihov zid fanatizma i ostrašćenosti koji ni američki sudovi, Hitlerovi konc-logori, staljinovi gulazi i socijalistički zavodi za prevaspitavanje nisu mogli da sruše. Govorio bih im da njihove teze ne drže vodu i da su veoma nesigurne, te da se menjaju s vremena na vreme navodeći kao primere : njihovo ime, način organizovanja i obožavanja na šta bi oni odgovorili da odluku o tome donosi “verni i razboriti rob” u obliku Vodećeg tela iz SAD. Ja sam onda upitao zašto o tim pitanjima ne diskutuju ovde i odluke ne donose na demokratski (tipično američki) način, većinom glasova. Oni bi odgovorili da na sva sporna pitanja u vezi sa verom oni mogu da postave upit Vodećem telu a da to isto važi i za spor unutar lokalne podružnice ili skupštine te da o svemu rešenje donosi Telo. Izrazio sam sumnju da je ekonomski opravdano a takođe i savesno da za lokalna pitanja ili opšta pitanja vere odlučuje samo mala grupica ljudi kada se radi o tako ozbiljnom pitanju kao što je pravo na večni život. Pred očima mi se pojavila slika desetak polusenilnih američkih staraca koji sede oko nekog stola, u zemlji koja je hiljadama kilometara daleko i čija kultura praktično počinje sa Miki Mausom, odlučuje o sudbini dela čovečanstva koji je pod njihovom ontrolom. Dobio sam odgovor da njihovo vođstvo donosi prave odluke jer u pravo vreme biva nadahnuto od strane Svetog duha. Mislim da sam u tom trenutku shvatio samu bit, suštinu njihove družine i da sve ostalo predstavlja samo veštu ambalažu, sadržaj bez smisla, istinu bez ikakvog značenja. Svi ti ljudi koje sam upoznao i zapamtio, a zapamtio sam većinom nešto mlađe ljude što je valjda i očekivano zbog sopstvene sličnosti sa njima, imali su neki svoj, lični razlog zbog kojeg su pristupili ovoj organizaciji. Jedan kelner tražio je novi smisao sopstvenog života posle svađe i raskida s najboljim drugom i najboljom drugaricom. Neka zubarka tražila je mogućnost da ponovo bude sa ocem kojeg je rano izgubila. Neki Cigani ušli su u ovu zajednicu jer se u ovdašnjoj pravoslavnoj crkvi nisu osećali jednako vrednima kao i oni koji su bili nešto belji od njih. Jednoj devojci koja je radila kao kelnerica bila je jedino прибежиште iz domaćeg pakla koji su sačinjavali otac alkoholičar i majka šizofreničarka. Nervozni obućar odlučio je da se krsti pošto je devojka koja je bila vernik, a za koju je on mislio da je

žena njegovog života, mogla da se uda samo za suvernika. Svi oni kažu da su najedanput osetili da su našli pravu istinu i da su se tada krstili i predali Bogu. Međutim, ja smatram da su oni tada izgubili sumnju i pronašli nešto sasvim drugo.

Od časa kad su pristupili Svedocima oni su na svoja pleća primili težak teret obaveza i krutih pravila kojih moraju da se pridržavaju. Kada se tome pridoda svakodnevna borba za preživljavanje tako svojstvena ovoj zemlji, uz svakodnevno propovedanje sopstvenih uverenja u cilju pridobijanja novih vernika radi zajedničkog spasenja, njihov život je zaista ispunjen do poslednjeg minuta. Sumnje i nedoumice koje uzrokuju preispitivanje ili kontemplaciju, tako karakterističnu za mladog čoveka, nestale su poput snega na suncu. Redovna okupljanja uz zajedničke rituale kao što su pevanje religioznih pesama i čitanje molitvi nemaju za cilj buđenje bilo kakvih sumnji. Isto tako, ni predavanja koja zatim slede, a koja se sastoje od dogradnje i prepričavanja članaka objavljenih u novom broju časopisa, opisom bliskih događaja iz lokalne sredine, nisu razlog za preispitivanje postojećih stavova. Sve što treba raditi jeste nastaviti s daljim propovedanjem prave vere i oni koji u tome budu uspešniji, postaće 24-časovni, punovremeni propovednici-jevandelizatori s plaćenim stanom, hranom i džeparcem, uz završeni kurs za tu vrstu posla. A kada se vernici vrate svojim ognjištima i preuzmu obavezu svakodnevnog čitanja Biblije, sačekće ih dnevni citat objašnjen i ispisan koji trebaju pročitati. Nešto poput *fast soul food*-a za pravoverne. Tako se nekako živi životom pravednika, od zarađivanja svakodnevnog hleba i preživljavanja, do zajedničkih okupljanja na mestima koja se pretenciozno nazivaju Dvoranama Kraljevstva. Ipak, i među braćom, kako se oni međusobno zovu, postoje neke razlike koje opet, najbolje vidi i razume Vodeće Telo koje dodeljuje funkcije i nešto više ugleda, prvim među jednakima. Odozdo prema gore, to su sluge, pomoćnici i nadglednici lokalnih skupština, zatim pokrajinski (putujući) nadglednici zaduženi za određeni region (gaulajteri), potom oblasni nadglednici koji putuju između pokrajina, a koji zajedno sa gaulajterima organizuju posebne performanse : spektakle sa glumačkim i plivačkim tačkama. Na kraju, tu su članovi odbora podružnice zaduženi za čitavu državu i direktno odgovorni Upravnom odboru pomazanih (posebnih) hrišćana - Vodećem telu.

Vodeće telo, osim što upravlja i zapoveda svojim oficirima rukovodi takođe i mašinerijom za odbranu od neznabožackog sveta kojim upravlja Sotona a koji u formi vlastitog izdavačkog preduzeća širi istinu o sebi i putu u večni život. Stotine i hiljade štamparskih radnika, prevodilaca, korektora, PR menadžera, kuvara i advokata vodi bitku za istinu koju taj svet ne želi da čuje niti vidi u poslednjem vremenu, pre Armagedona. Neki će reći da se oni bore za pare koje na neki čudan i volšeban način zarađuju, neki će reći da je to za orgije koje krišom prave na svojim sastancima. Oba mišljenja su plod fantazija prostih, zavidnih, pakosnih, neprijateljskih i neobaveštenih ljudi. Jer čitava organizacija je po svom opredeljenju neprofitna i finansira se dobrovoljnim priložima svojih simpatizera i sledbenika što je i zakonom sankcionisano. U samoj organizaciji vladaju stroga antipromuskuitetna pravila a

sastanci su svi, redom, javni. Na kraju svega, vraćamo se na početak priče i onome što oni nazivaju istinom a koja je zaista, vezivno tkivo čitave organizacije.

Međutim, kakva je to istina koja posle istraživanja jedne jedine knjige preko 110 godina ne može da se otkrije u potpunosti, bez obzira na njenu opširnost!? Kakva je to istina čije reči u različito vreme imaju različito značenje!? Čudna je to istina koju je jedno savršeno biće ostavilo nama, nesavršenim ljudima da bismo postali savršeni a koje tokom vremena menja svoje značenje. Kakva je to istina koju može tumačiti samo jedna određena grupa ljudi koja po nekim nepoznatim kriterijumima ima sposobnost da u pravo vreme bude nadahnuta nekom natprirodnom silom uz pomoć koje tumači reči istine na pravilan način!? Čudna je to istina kod koje se radije toleriše nepridržavanje iste nego što se dopušta sumnja u njeno tumačenje. A kakvi li su tek ljudi koji više vole da lažu nego da dovedu u sumnju postojeću istinu!? Lenji - zato što će ako sruše postojeću morati da potraže novu, uplašeni - zato što će gubljenjem postojeće izgubiti sve, pa i sopstveni smisao.

Uostalom, zašto bi sve moralo da ima neki svoj, tačno određen smisao i uzrok? Verovatno se svakom od nas desi da uđe u sobu i ne zna zašto je ušao ili ode u prodavnicu a zaboravi šta je hteo da kupi. U svakodnevnom životu postoje bezbrojni primeri za radnje koje su obavljane zbog jednog određenog uzroka da bi se kasnije te radnje obavljale bez tog određenog uzroka, skoro automatski. Na primer, mladi čovek se zaposli da radi kao mornar na brodu da bi zaradio za život. Tokom vremena, kada uznapreduje u službi, on će možda skupiti neki kapital i pokrenuti neki sopstveni trgovački biznis. Deceniju kasnije, kada se obogati, on će i dalje rado putovati brodom ne zbog posla, već iz čistog uživanja. U psihologiji to se zove funkcionalna autonomija motiva.

Jehovini svedoci su jedna od stotinu ili hiljadu verskih zajednica koja govori o smaku sveta koji samo što nije stigao. I to govore već više od 110 godina pozivajući se na tekst koji je napisan pre oko 2000 godina. Bez obzira na sve, oni i dalje imaju svoje sledbenike čiji broj se lagano uvećava. Jedan broj njih umire ne dočekavši taj dugo najavljivani i očekivani Armagedon ali se zato jedan broj priključuje nadajući se da su baš oni poslednja generacija koja živi u ovom sotonskom svetu. Svedoci i dalje štampaju svoju propagandnu literaturu u sve većem broju primeraka na sve boljem papiru i sa sve kvalitetnijim fotografijama špekulišući o Alchajmerovoj bolesti, izumiranju kišnih šuma, postojanju organizovanog života van Zemlje, savremenim oboljenjima postindustrijskog društva i njihovim nastankom koja su navodno prorečena u Bibliji. I sve to na osnovu pet knjiga koje je svojevremeno napisao njihov osnivač Rasel za kojeg je smak sveta došao 1916. Ni sada, 80 godina posle, nikome iz Jehovinih svedoka ne pada ni na pamet da raspusti ili bar temeljito promeni ovu organizaciju koja će po svemu sudeći nadživeti i pisca ovih redova.

Kako se filozofira uz pomoć čekića!

“Učiti, učiti i samo učiti!”

Lenjin

Moj prvi susret sa školom uprkos mojoj dečijoj radoznalosti, karakterističnoj za šestogodišnjaka, velikom trudu moje majke i učiteljice koja je kupovinom slatkiša pokušala da odagna strah svojih đaka-prvaka od škole, nije bio baš posve prijatan. Gomila stranih ljudi i dece u tesnoj prostoriji sivih zidova i sa dotrajanim klupama, ženom koja se trudi dabude duhovita, jednostavno nije delovala ohrabrujuće. Pokušaj slatkog podmićivanja nije mogao da omekša gvozdenu čvrstinu davno napisanih pravila ponašanja kojima smo podlegali i mi i naša učiteljica a koja su naše male glavice već predosećale.

U sledećim danima počelo je intenzivno obrazovanje i (pre)vaspitanje mladog naraštaja u dostojne građane i naslednike ideja i (nematerijalnih) vrednosti najboljeg društva na svetu. Na brisanom prostoru između kapitalističkog Zapada i komunističkog Istoka čitavo društvo živelo je od plodova hladnog rata izigravajući jezičak na vagi potencijalnih ratnih suparnika. U globalnoj klanici koja je pretila da postane realnost, nekoliko stotina tenkova, desetina hiljada vojnika i teritorija nalik na mostobran-bili su važan faktor u podeljenom svetu. Stoga je i čitav životni moto društva bio- ni levo, ni desno, već pravo! Svojim putem, ne svrstavajući se u blokove, i živeći kao da će hiljadu godina biti mir a spremajući se za sutrašnji rat.

Iako do četvrtog razreda osnovne škole nisam umeo da vežem pertle na cipelama, do tog vremena uspeo sam da savladam skupove, osnovne računске operacije, algebru i još koješta. Isto tako, naučio sam pionirski kodeks uključujući reči zakletve i pravilno vezivanje crvene marame. Preseljenjem iz matične države koja je tada bila samo jedna od više federalnih jedinica u prestonicu, a koje je palo negde u to vreme, ustanovio sam da pioniri iz različitih krajeva zemlje nisu isti. U prestonici sam naišao na tradicionalni prezir i nipodaštavanje praćeno podsmehom prema provincijalcima, pa još uz to i "strancima". Suočen sa ogromnim brojem informacija i znanja koje nije bilo iskoristivo, zajedno sa nenalaženjem nijednog dobrog razloga da učim, vreme sam provodio sa sličnim, neprilagođenim dušama vršeci konstantan pritisak na svoje roditelje za povratak u sigurnost provincije koja nije bila toliko zahtevna. Uz pomoć nekoliko razgovora sa psihologom, strožijeg i pažljivijeg nadgledanja od strane moje majke, kao i trudom jedne lepe i pametne devojčice koja će docnije postati moja prva školska ljubav, uspeo sam da shvatim da ne moram biti neprilagođen i da mogu uhvatiti priključak za ostalim, većinskim delom razreda. Pri tome sam uvideo neke važne stvari koje su mi pomogle u daljnjem učenju i sticanju znanja.

Prvo sam shvatio da u moru rečenica i informacija nije nužno pamtiti baš sve već samo one najznačajnije i najzvučnije. Kada bih u glavi zacrtao jezgro svakog odgovora i svake lekcije lako bih, koristeći svoju elokventnost, uspeo da sastavim nekoliko pomoćnih rečenica koje bi se poput šećerne vune namotavale oko štapića a u svojoj suštini nisu govorile ništa. Tako bi moj odgovor išao u besmisleni i bespotrebnu preopširnost koja je u ušima mojih učiteljica i nastavnica izgledala kao učenost stečena mnogobrojnim ponavljanjem. A kada bi pri tome uspeo da citiram ili parafraziram nastavni-ka/-cu, ocena bi otišla u nezaslužene visine nošena zahvalnošću za prikriveno laskanje. Takođe sam uspevao da metodom proračuna prosečnog trajanja usmenog ispitivanja uspevao da procenim svoj dolazak na red i da se tog dana ili časa naprasno razbolim. Ili bih se dan pre usmenog ispitivanja dopingovao gutajući skup činjenica prema kojima sam bio potpuno indiferentan kako bih za vreme ispita izdeklamovao neophodno znanje koje bih vrlo brzo zaboravljao ostavljajući prazan prostor za novu hrpu informacija koje mi nisu ništa značile. U ovom kampanjskom učenju sam se toliko izveštio da sam u srednjoj školi uspevao da u roku od nekoliko dana, tačnije dan za danom, polažem marksizam, biologiju i tehničko crtanje. U srednjoj školi sam isto tako uspevao da izostajem sa nastave u meri većoj nego što to statut škole predviđa a da opet školsku godinu položim sa vrlo dobrim uspehom.

Kada je u pitanju bilo pismeno ispitivanje, korišćenje svih mogućih nedozvoljenih pomagala, popularno nazvanih "puškice", oličenih u papirićima različite veličine na kojima bih sitnim slovima ispisivao ključne reči doveo sam do savršenstva. Od svih pismenih ispita jedva da se sećam njih nekoliko kada ove stvarčice nisam koristio a bio sam "provaljen" dva ili tri puta. Najvažnija stvar koju sam naučio bila je da se ne naprežem previše trudeći se da svoju glavu ispunim ogromnom sumom beskorisnih činjenica kako bih dobijao visoke ocene. U svemu sam tražio zakonitosti, principe, pravila i prečice za završetak školovanja, shvatajući da uspeh u životu u ovakvom društvu ne zavisi od poznavanja velikog broja činjenica koje sada sve mogu stati na hard disk jednog osrednjeg kompjutera. Tako sam pažnju polako prenosio na ponašanja svojih vršnjaka, kao i na svoje sopstveno.

Sećam se jednog kontrolnog zadatka iz matematike u sedmom ili osmom razredu koji se sastojao od množenja ili deljenja dva višecifrena broja bez upotrebe digitrona. Čitav razred je podobijao kečeve osim nekoliko srećnika. Voja, najbolji učenik u razredu a kasnije i čak generacije, dobio je dvojku.

- Evo, Vojo. Dvojka! - rekao sam pružajući mu njegov rad.
- Pogrešio sam. - rekao je glasom punim razočarenja i brige. Dodao je - I šta je rekla nastavnica?
- Ništa naročito, svi smo loše prošli. Rekla je da će ove ocene uticati na zaključnu ocenu.
- ŠTA!?! - rekao je sa fascinantom količinom iznenađenja i tragedije u glasu.

- Dobro je, ti ionako imaš sve petice. Ne treba da brineš. - pokušao sam da ga umirim na pogrešan način.

Bio je skoro na rubu plača razgovarajući sa Slađanom koja ga je ohrabivala rekavši kako to nije bitno i da neće imati značaja za donošenje zaključne ocene na kraju godine.

- Ovaj idiot - rekao je pokazavši na mene - mi je rekao da će uticati.
- Ma, neće. - rekla je tiho.
- Znao sam da laže. - rekao je Voja ljutito.

Neuspešno sam pokušavao da citiram nastavicu ali je to bilo kontraproduktivno. Na kraju sam ispaio zburadi nitkov koji plaši razrednog genija mogućom četvorkom iz „mate“. Bilo je iznenađujuće kako se mali patuljak Voja koji je druge smatrao za niža bića iznervirao zbog jedne slabe ocene koja je poput mrlje pretela da upropasti njegovo belo odelo umišljene superiornosti. Svako ko se bavi uzgajanjem konja može vam reći da savršeno belu, stasitu kobilu treba malo poprskati blatom kako bi pastuv mogao da pristupi svom zadatku bez stida. Oduvek sam više cenio ljude koji bili svesni svojih slabosti i ovozemaljskih potreba od umišljenih veličina koji su kao baloni kružili nad pustinjom punom kaktusa.

Uporedo sa vetrom promena koji je zahvatio čitavi Istok noseći miris perestrojke i glasnog mišljenja, i naš školski sistem je počeo da trpi promene. Školske kecelje i ostala pionirska oprema prestale su biti obavezne, baš kao i zajedničke užine i letovanja odnoseći vic o pripadnosti istoj, radničkoj klasi u istoriju. Nastavnice i učiteljice su prestale da ćušaju, šamaraju i povlače za kosu ili uši svoje učenike što je svojedobno izgledalo kao nezvanična privilegija tog zanimanja. Ustajanje pri ulasku i izlasku nastavnika iz učionice ostalo je i dalje na snazi ali se više nije primenjivalo kao obavezni deo rituala. Nametnuti ideali u vidu bombaša i kurira iz Drugog svetskog rata ustupiće svoje mesto rock`n`roll muzičarima a njihova dela uzeće primat nad partiuzanskim tužbalicama o desetostruko jačem neprijatelju. *New wave* prodrmusace ustajalu socijalističku žabokrečinu samodovoljnosti i nepogrešivosti dok ću ja preći u sledeći čin obrazovne odiseje.

*

Od svih mogućih srednjih škola koje sam zahvaljujući visokom broju bodova koje sam imao mogao da upišem (Ministarstvo prosvete je skoro svake godine menjalo način bodovanja uspeha iz osnovne škole), ja sam se odlučio za Elektro-privrednu školu-EPŠ. Iako je po svom nazivu bila elektro-privredna, kod većine srednjoškolaca ova skraćenica se tumačila kao Eventualno Poslednja Šansa. Za moju majku koja je završila četiri razreda osnovne škole i za koje su taksisti bili prave premije za udaju, mehaničarski zanat, uz to još i za centralno grejanje, bio je prava stvar. U to vreme mašinska struka je bila veoma cenjena zbog mogućnosti brzog zaposlenja u nekoj državnoj firmi. Na njen nagovor tipa, hleb u šake -

zanat u glavu, upisao sam se kao prvi na rang listi za to trogodišnje i ne baš popularno zanimanje. Ruku na srce, bilo je i nepopularnijih kao što su dimničari.

Prvo što mi je upalo u oči bilo je to da mi škola ide mnogo bolje od ostalih učenika u svom razredu ali nisam bio sklon da to pripišem svojoj superiornoj inteligenciji koja je konačno došla do izražaja. Bila su to deca iz radničkih porodica često razvedenih roditelja u kojima je alkohol bio redovan životni pratilac koji je umeo da ulepša trošne garsonjere i kućice u sivim predgrađima. Deca uverena u svoje skromne mogućnosti i sa istim očekivanjima - bolji život u sopstvenom stanu, s redovnim i nešto lakšim poslom od fizičkog radnika, i sa puno seksa u privatnom životu. Časovi provedeni u bežanju od užasnog sivila svakodnevice kroz slušanje buntovničke muzike i druženje sa istomišljenicima, metalcima ili pankerima.

Izvitoperene rasprave kroz dim cigareta i alkoholnih isparenja koje bi se ponekad završile s tučom, ali je i tu bilo nekakve mere te bi se ubrzo pomirili.

Bio je tu Zoća koji bi uglastim slovima pisao oznake za *speed metal* i panker Stanke koji je pisao imena svojih idola-*Dead Kennedy`*s sa zaokruženim slovom A(narchy). Sve je to bilo na mojoj zelenoj platnenoj torbi za knjige koju je ubrzo zamenila šarena plastična kesa sa reklamom za cigarete. Dule Grobar koji nije dolazio u školu prvo tromesečje sve dok ga na to nisu naterali. Krupni Nasta koji je u tuči razvalio kišobran tresnuvši tipa koji je bežao po leđima. Šaljivdžija i dobar fudbaler Đole koji je imao najlepšu majku u razredu. Luckasti Deki koji vodi devojkicu na vašar tako što ga ova prati s deset metara razdaljine i pita da li može da svojim parama kupi pljeskavicu. Isti Deki koji s motorom beži od saobraćajne policije i padnuvši sa istog, gubi se u mraku šume da bi se ujutro vratio na mesto pada gde pronalazi motor, i vraća se njime u grad kao da se ništa nije dogodilo. Krimosi Vlaja koji napušta školu posle mesec dana i Šone koji ponosno pokazuje zelenu mrlju na gaćama od tripera i koji će kasnije, za vreme rata, završiti u vojnom zatvoru zbog krađe benzina iz kasarne. Najbolji drug Milan koji će se hvaliti svojim srodstvom sa prestolonaslednikom i kao i ja, zanositi fudbalom i hvaliti talentom koji nam je obojici nedostajao. Šminker i narcis Kora koji u kukuruzištu kao od majke rođen čeka jedinu devojčicu u razredu, Vesnu, da bi je povalio.

Sećam se da smo na početku školovanja imali praktičnu nastavu i obuku za rad na mašinama, počev od bušilice do glodalice. Sve se odvijalo u montažnoj baraci u kojoj smo kasnije pravili navrtke i šrafove, turpijajući po čitav dan. Prostor je bio uzak, bučan, zagušljiv i opasan zbog strugotine koja je letela na sve strane. Milan me je krišom pozvao do svog radnog mesta za električnom testerom.

- Gledaj ovo!

Uključio je testeru koja se pomerila ali nije mogla da reže jer je sečivo bilo puklo na dva dela. Pozvao je nastavnika koji je bio nadležan za nas i koji je brzo ustanovio kvar. Pošto je pravilo bilo da onaj koji načini štetu u radionici tu istu štetu nadoknadi iz sopstvenog džepa, rekao je:

- Ja ću sada da skinem sečivo pa ću da ti zapišem podatke na parčetu papira koje sečivo je u pitanju, i koje treba da kupiš.

Bio je to stariji gospodin sede kose i brkova, vrlo tih i staložen, skoro bez ikakve strogoće, što je bilo izuzetak u odnosu na ostale nastavnike.

- Da, da. Samo vi napišite podatke pa ću ja da kupim. Recite mi, molim vas, u kojoj radnji to može da se nabavi.

Trebalo je videti njegovo lice koje je odavalo izgled iskrene zabrinutosti i krivice i čuti glas koji je molećivo poput ranjene ptice tražio razumevanje i pomoć. Strpao je zatim, pažljivo presavivši papir u džep klimnuvši nekoliko puta glavom u znak razumevanja. Posle, na kraju radnog dana, upitao sam ga :

- Milane, hoćeš da vidiš ono za testeru u prodavnici koja je u blizini?
- Jesi li poludeo!?! Znaš li koliko je to para?

Obuka je bila i završila se. Testera nije radila a Milan nikada nije nadoknadio štetu sve dok se nisu iscedile pare iz budžeta škole za kupovinu novog sečiva. Kasnije su uveli pametnija pravila tako što nam nisu davali svedočanstva i diplome sve dok ne platimo štetu i krećenje pre svake nove školske godine.

Ipak, najveće razočarenje u sistem obrazovanja doživeo sam u drugoj godini kada su se tražili neki tehnički crteži iz nastavnog predmeta koji se zvao Tehničko crtanje u mašinstvu. Radilo se na papiru formata A3 i to rapidografom, neka složena slika iz više delova. Odneo sam crtež nastavnici do njenog stola a ona je počela da prigovara.

- Vidiš, ovo nije dobro. Linija ti je suviše debela, a ovde je suviše tanka... Nazivi polja tolerancija pišu se milimetar iznad strelice... Ovo ovde treba da ima kotu na sredini... Crtež ne valja, donesi mi kad uradiš novi.

Milan je pažljivo pogledao crtež i onda me pitao.

- Čuj, je l' mogu da uzmem ovo?
- Uzmi, ali to ne valja.
- Nema problema!

Nedelju dana kasnije, ja sam doneo novi crtež a Milan je doneo moj stari crtež, s tim što je obrisao korektorom moje ime a čačkalicom napisao svoje. Oba crteža su prihvaćena bez primedbi.

Onda sam odlučio da ne zamaram mozak sistemom obrazovanja koji ne razumem već da svoju svest opteretim daleko važnijim stvarima kao što su sport i devojke. Školovanje ću završiti žaleći što nisam otišao na nagradno zimovanje na planinu zbog kojeg sam opravdano trebao izostati mesec dana iz škole, sve zbog jednostavnog razloga - nedostatka novca u budžetu škole. Na kraju školovanja znaću za razliku između toplane i termoelektrane-toplane, značenje skraćenice DNK i rezultate Berlinskog kongresa. Nacrtaću mnoge tehničke crteže, zavrnuti mnoge šrafove i navrtke, i naučiti da koristim aparat za zavarivanje. Ali u slučaju ventila na radijatoru koji curi moraću da zovem majstore. Diplomiraću pišući o

demperima koje nisam imao prilike ni da vidim jer su montirani na klima-komoru koja je spakovana i poslata u Rusiju. Biću prvi koji će odbraniti diplomski rad jer će većina ostalih učenika zbog velikog broja jedinica ići na popravni. Na početku rata naći ću se sa diplomom u ruci na čijem zaglavlju će pisati ime države koja za manje od šest meseci više neće postojati. Zapitaću se : A sad, šta dalje?

*

U ključnoj 17-oj godini života, iako nisam bio potpuno zreo, osećao sam se pun životnog elana i snage tako da mi se činilo da nema problema koji ne mogu rešiti, uprkos siromaštvu i ratu koji su se približavali munjevitom brzinom. Jedna rečenica koju će izreći jedan moj drug kada smo sedeli na uobičajenom mestu i čavrljali o životno važnim temama svakog tinejdžera.

- Odlučio sam da kupim one patike, strašno puno se nose po gradu!

Čini mi se da se u tom trenutku složio mozaik svih mogućih nesuglasica i dilema koje sam imao sa svojim društvom. Osim različitih nacionalnih svesti i osećanja kojima smo podlegali kao pripadnici dva naroda koja se međusobno tuku na nekoliko desetina kilometara odavde, tu je sada pridodat i element samodovoljnosti i uobraženosti izražen kroz ekscentrično praćenje modnih trendova koji su u najmanju ruku bili neumesni u ovom krvavom času. To je bila kap koja je prevršila čašu i nisam to mogao da oprostim svojim dugogodišnjim prijateljima. Nisam tačno znao šta želim ali sam bio siguran da ne želim da budem kao oni. Odlučio sam se za nešto što bi u normalnim situacijama bilo sasvim ispravno a to je nastavak školovanja. Vanredno sam položio dva diferencijalna ispita i podneo molbu za nastavak školovanja za tehničara termotehnike. I onda su počeli problemi.

Postoji jedna stara birokratska igra koja se igra uvek kada je nekoj molbi ili zahtevu nemoguće ili neprihvatljivo udovoljiti a ona se sastoji od ćutanja. Kad god se birokratija nađe u škripcu, ona začuti čekajući da stranka odustane li umre. Budući da sam bio suviše mlad za jedno i drugo, odlučio sam se za najefikasniji lek protiv birokratskog ćutanja : za potezanje veze.

U svakom autoritarnom sistemu veza je nasušna potreba poput baterijske lampe u mrklom mraku. Veza se oličava u liku rođaka ili prijatelja, ili prijateljevog prijatelja, aktivira se uz pomoć osećanja ili novca. Ja sam se obratio mom školskom psihologu, čika Vladi koji je aktivirao svog poznanika koji je priupitao direktora za moj slučaj. U roku od nekoliko dana našao sam se u direktorovoj kancelariji.

To je bio jedan od tipova ljudi koji želite da izbegnete u svakodnevnom životu. Veoma star sa sedom kosom i mršavim telom prgavog i osornog ophođenja prema svojim kolegama i

učenicima u potpunosti je zaslužio nadimak Flok po istoimenom psu iz popularnog stripa o Komandantu Marku.

- Što si došao? - upitao je grubo završavajući telefonski razgovor s nekim svojim pajtašem sa zapadnog fronta.
- U vezi moje molbe za upis u četvrtu godinu ... - počeo sam da objašnjavam.
- Puno je molbi a ima previše učenika. - preskao me je spuštajući pogled.
- Znam, ali ja sam razgovarao sa profesorom Nikolajem koji me je uputio vama. - rekao sam polako.
- Pa što ne upišeš vanredno?
- Ne mogu. Nemam para. Vidite, moji roditelji su penzioneri i ne mogu da izdvoje toliku sumu.

Udahnuo je vazduh kroz nikotinom izraubovana pluća i uzevši olovku počeo nešto da piše.

- Dobro, upisaću te. Javi se u sekretarijat da uzmeš raspored.
- Hvala! - izašao sam ne okrećući leđa i gledajući ga pogledom koji razoružava.

Mesec dana nakon početka školske godine upisan sam kao redovni učenik odeljenja T₄₁ pod rednim brojem 42. Brzo sam se uklopio i uskoro postao jedan od boljih učenika. Uskoro sam saznao da sam živeo u zabludi da govorim maternji jezik naroda kome pripadam a koji je u stvari oduvek bio jezik ovdašnjeg, većinskog naroda. Sa zahvalnošću sam primio i vest da nema potrebe da se bilo ko od nas opterećuje književnim tricama i kućinama mog naroda pored toliko remek dela ovdašnje domaće književnosti. Marksizam je konačno i definitivno ukinut dok se Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita zbog sadašnjeg (ratnog) trenutka izvukla sa nešto smanjenim fondom časova. Ta četvrta i poslednja srednjoškolska godina uprkos ratu i s njime povezanim dešavanjima, bila je za mene najlakša i najlepša. U prilog tome ide i to što sam majci zabranio da mi odlazi na roditeljske sastanke i da se na bilo koji način meša u moje obrazovanje i učenje. Mogao sam jer sam bio punoletan, u stvari mislili su da sam punoletan jer nisu uzeli u obzir da sam u školu krenuo godinu dana ranije. Maturirao sam sa većinom razreda i to na projektu proračuna potrebne količine toplote po planu grejanja za stan u predgrađu.

Nešto pre toga pričao sam sa Banetom, čupavim i bucmaštim sinom vojnog oficira koji je možda baš zbog toga voleo da se šali na račun federalne armije koja je žarila i palila po teritoriji bivše države.

- Šta ćeš posle škole?
- Ne znam. - slegnuo sam ramenima. -A ti?
- Pokušaću da upišem mašinski fakultet. Tako ću ujedno da s ratosiljam i armije i vojnog roka. Idem posle do Mašinca da se raspitam o upisu. Hoćeš sa mnom?
- Važi. - rekao sam bez razmišljanja.

Otprilike u to vreme začela se misao u mojoj glavi o sebi kao akademskom građaninu i vlasniku fakultetske diplome uz pomoć koje bih se lakše snašao u traženju zaposlenja ovde

ili u inostranstvu. Uslov za upis na mašinski ili neki drugi tehnički fakultet sastojao se iz kvalifikacionog ispita i uspeha u srednjoj školi iz određenih predmeta što je u svom zbiru davalo neko od mesta na rang listi. Čista matematika, baš kao i kvalifikacioni ispit na kojem me umalo nije strefio šlog kad sam video zadatke koji su za mene bili nerešivi. Pošto sam pao kao kruška pokušao sam da se opet izvučem na istu foru, preko veze, ali su moja poznanstva bila nemoćna. Visoko obrazovanje je bilo previše visoko za niske poteze i činilo se da će tako i ostati. Uprkos obeshrabrenju izašao sam drugi put na kvalifikacioni ispit i primenio potpuno drugačiju tehniku. Umesto da rešavam zadatke pa da zaokružim jedan od pet ponuđenih odgovora, počeo sam da upoređujem ponuđene odgovore i otkrio da postoje dva veoma slična broja, kao na primer: 3 i -3; $\frac{1}{4}$ i $-\frac{1}{4}$, i slično. Zaokružio bih jedan od ta dva broja ne obazirući se na silne formule, logaritme i funkcije. Uspeh na ovom pokeru nije izostao. Sam upis bio je takođe primer čiste birokratske zavrslame i za sve tehničke fakultete obavljao se na jednom mestu. Budući bruceši sedeli bi i piljili u monitor koji je pokazivao snižavanje potrebnog broja bodova za upis na određeni fakultet što je zavisilo od upisa onih iznad zamšljene “crte”, to jest broja bodova pošto smo svi bili rangirani na svim fakultetima. Pošto je Mašinski fakultet bio popunjen, Menadžerski i Matematički sa velikim brojem lepih devojaka izvan dometa, a na upis u Saobraćajni je trebalo poprilično čekati, odluku sam doneo na osnovu toga kako su imena fakulteta zvučala. Građevinski je zvučao visoko i opasno, Geodetski nerazumljivo i dosadno, Rudarski mračno i podzemno, dok je Geološki zvučao najbolje. Ušao sam u kancelariju kojoj su sedeli ljudi sa geologije i prišao starijem gospodinu koji je izgledao najsimpatičnije i izrazio želju da se upišem.

- Na koji smer želiš?
- Pa koji postoje?
- Hidrotehnika, geotehnika, ... istraživanje ležišta mineralnih sirovina.

Ovo poslednje je zvučalo najbolje i rekao sam čovi da me upiše na taj smer. Nešto kasnije, saznao sam da se uprkos njegovoj simpatičnoj neformalnosti radi o dekanu fakulteta. Sa indeksom u džepu bio sam srećan i zadovoljan sobom, svestan da sam uspeo da ostvarim ono što većini mojih predaka nije pošlo za rukom.

*

Sam početak studija delovao je dosta deprimirajuće. Prvog dana na predavanjima iz mineralogije i nacrtne geometrije na kojima su bili prisutni skoro svi bruceši amfiteatar je bio krcat mladićima i devojka. Sam skup je više ličio na propoved na Gori nego na predavanje. Stotina ljudi u ograničenom prostoru slušaju glas profesora koji iz daljine govori o nečemu što dobar deo njih prvi put čuje. U isto vreme, bar deset njih pročišćava grlo, petoro se iskašlja, petnaestak se meškolji na stolicama bez naslona a troje njih igraju tablic! A tako je trebalo biti svaki dan, po 7-8 sati, s pola sata pauze.

Sve se to na neki zanimljiv ali čudan način uklopilo u svetski trend produženja školovanja i povišavanja nivoa opšteg obrazovanja nstanovništva, ako uz pojam svet ne podvedemo neke zemlje trećeg sveta. No, za razliku od Zapada gde je to uslovljeno naglim razvojem super-moderne i isto tako komplikovane tehnologije, kao i ekonomskim blagostanjem većeg dela stanovništva, u ovoj zemlji ono služi u potpuno drukčije svrhe. Besplatno školovanje sa svojim sitnim povlasticama kojih sa protokom vremena ima sve manje, biće rezervoar socijalnog mira i utočište za nezaposlenu omladinu. Konačni rezultat ovakvog školovanja biće veliki broj ostarelih, osrednjih i beskorisnih kadrova otuđen od moderne tehnologije i bez onog, poput vode neophodnog “*know how*” znanja. Dok se na Zapadu mladi opredeljuju za koledž kako bi probirljivom tržištu ponudili još nešto osim osmeha blistavo belih zuba i agilnosti te skladno građenog tela, kod nas mladi na fakultetu pronalaze azil od strogih, despotskih očeva iz provincije i od neprijatnog statusa nezaposlenog lica. Fakulteti postaju utočišta nepoželjnih i prekobrojnih marginalaca za koje osim šačice odabranih nema mesta u samodovoljnom sistemu. Univerzitet se tako pretvara u vreli kazan pobune u koji se svake godine uliva sveža žuč buntovnika sa dobrim razlozima. Ovi mladi lavovi nisu ni nalik nekadašnjoj deci cveća koja uz travu i gitare meditiraju o slobodnoj ljubavi i miru u svetu i koja su se za svega nekoliko godina preobrazila u berzanske mešetare željnih i ornih da uvek zarade dolar više. Oni ne žele ništa više osim svog života koji im prastara i nepromenljiva aždaja uporno krade.

Nije ni čudo što sam na samom početku počeo da zazirem od nastave i zamornih predavanja koristeći svoje vreme za posetu studentskim restoranima u kojima se za simboličnu cenu moglo jesti u izobilju. Subvencionisana ishrana čija se ogromna prednost ogleda u nominalnoj vrednosti bona kojim se plaća hrana a koja ostaje ista uprkos inflaciji koja neprekidno raste, postala je u očima mnogih dobar razlog za upis na fakultet. Sama sloboda da budeš kilometrima daleko od amfiteatra i da se i dalje vodiš kao student bila je toliko zavodljiva da su neki odlazili u krajnost, ponosno pokazujući indeks u četrdesetoj godini života. No, na žalost, ta idila nije dugo trajala jer je hiperinflacija naterala vladu da pooštavanjem propisa smanji broj onih koji pripadaju povlašćenoj kategoriji zajedno sa snižavanjem kvaliteta pruženih usluga. Praktično, to je značilo da samo studenti iz provincije imaju pravo na subvencionisana tri obroka dnevno sastavljena od jeftinih splaćina i slatkiša kojima je rok trajanja odavno istekao.

Jedan od prvih ispita koje sam položio bio je Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, predmet koji je zahvaljujući višegodišnjem uticaju (ne)srećnih okolnosti opstajao uprkos svim izmenama u nastavnom planu i programu. Knjigu iz tog predmeta pozajmio sam od kolege popodne, dan pre ispita, i bio sam fasciniran njenom svežinom koja je poticala od njene tromesečne starosti. Osim njenog stručnijeg dela koji je bio prepisan iz starih sovjetskih udžbenika iz perioda Leonida Brežnjeva sadržala je i deo koji je bio osavremenjeni pogled na geostrateški položaj zemlje u svetlu novog svetskog poretka. Pored

klasičnih budalaština koje su neminovan proizvod svakog ideološkog upliva a čije se obilno prisustvo u ovakvom predmetu i očekuje, tekst je vrveo od mudrih opaski karakterističnih za politički novogovor. Tu su bili nebrojeni citati iz govora voljenog Predsednika od kojih mi se najviše dopala izjava “da je svakom dobronamernom čoveku jasno da naša zemlja nije u ratu”. Jedan od potpisanih autora bio je istovremeno i potpredsednik parlamenta i član vladajuće partije sa dugogodišnjim iskustvom.

Tako sam ja izjutra sedeo za klupom čekajući da dobijem priliku da izvučem cedulju sa pitanjima nadajući se da neću morati da prepričavam izmišljotine i da govorim o međunarodnom položaju nepriznate države sa imenom zemlje koje više nema.

Ispit je prošao bez problema pošto sam dobio pitanja vezana za subverzije i diverzije i slične stvari, tako da nisam morao da opterećujem sopstvenu savest pričajući o stvarima u koje ne verujem i koja se protive realnosti i zdravom razumu. Kada je politika kurva ja se ne mogu pretvarati da imam poverenje u osobe koje obavljaju najstariji zanat na svetu. Bez poteškoća sam zaradio osmicu, moj profesor je zadržao svoju katedru, a autor udžbenika je srećno potrošio svoj honorar. Svi smo nastavili da živimo u zemlji kojom je vladao mir i premudri Predsednik.

Univerzitetski profesori u ovakvom društvu zauzimaju specifičnu ulogu. Zahvaljujući geografskoj i kulturnoj udaljenosti od prijateljske Kine i Kambodže vlastima nije palo na pamet da sve knjige spali a sve učene ljude pobije... bar do sada. Pošto profesori na Univerzitetu spadaju u najumnije ljude u zemlji njihov status ne zavisi od dobre volje ljudi na vlasti jer, konačno, i autoritarna vlast respektuje znanje i stručnost bez koje nijedno iole razvijeno društvo ne može funkcionisati. Njihovo znanje omogućava im da osim humanitarnih organizacija budu jedina spona sa nepolitičkim delom ostatka sveta. Za razliku od srednjoškolskog profesora čiji standard zavisi od plate koja stiže iz uvek polupraznog budžeta, broja privatnih časova koje drži i eventualnog podmićivanja, univerzitetski profesor (tehničkih nauka) osim sigurne plate ima mogućnost da učestvuje u različitim domaćim i međunarodnim privrednim i vanprivrednim projektima sa više nego pristojnim honorarima. Delom zbog svoje inteligencije a delom i zbog položaja koji liči na položaj svete krave u Indiji, univerzitetskom profesoru i ne preostaje ništa drugo do da postane deo avangarde, političke i svake druge alternative postojećem sistemu.

*

- Što ne izvučeš taj džemper iz pantalona, ličiš na „dizelaša“!? Ili se pripremaš da promeniš stranu?

Pomalo iznenađen, pomalo postidjen bez reči sam izvukao svoj šareni džemper iz farmerki.

Zajedno s ratom, međunarodnom izolacijom i naglim osiromašenjem, na ove prostore stigao je novi trend, prvo kao način odevanja, a zatim i kao način življenja. Sam naziv „dizelaš“ potiče od naziva istoimenih farmerki koje su brzo postale simbol nove subkulture i pogrešno je povezivati ga sa tada deficitarnim naftnim derivatom.

Šareni džemper uvučen u široke farmerke za koji broj veće od normalnih, sa debelim, zlatnim lančićem oko vrata, sa skupim patikama s vazdušnim ili nekim drugim đonom, uz neobavezni kačket na glavi, i neumereno nanetom količinom muškog parfema i gela za kosu postali su skoro svakodnevna pojava. Ovako uniformisani momci poput državnih činovnika u sivim flanelskim odelima špartali su gradskim ulicama u neprekidnoj potrazi za zabavom. Kafići, splavovi, diskoteke spremno su otvarali svoja vrata za ovakvu klijentelu. Grad je postao pun prostorija u kojima se mešao miris znoja, parfema i dima iz mnogobrojnih cigareta u kojima su tinejdžeri i oni, nešto stariji momci trošili novac na žestoka alkoholna pića uz turbo-folk muziku, čudovišnu buku nastalu mešanjem narodne muzike i ostalih savremenih muzičkih pravaca kao što su rep, soul i hip-hop, uz zavijanje sluhista-antitalenata.

Stasavala je nova generacija tinejdžera brzih na rečima, delima i pištolju, a spora na razmišljanju, duboko odana svojim idealima oličenim u 3P : pištolj, „pajero“ (džip) i plavuša. U konačnoj propasti besmislenog, suvišnog i kontradiktornog obrazovnog sistema rađao se novi, sazdan na „crnom“ kursu, „utapanju“ ukradene robe, preprodaji „gudre“, „skenjavanju“ konkurencije i poznatih ličnosti, te drugim nastavnim jedinicama. Paralelno sa novim načinom obrazovanja stvarao se i plemenski jezik, sleng, kod, način komunikacije svojstven generaciji bez budućnosti. Apstraktno, teorijsko znanje koje predaju stari, umorni i siromašni nastavnici i profesori zamenjuje se konkretnim veštinama, „cakama“ kao što je „obogaćivanje“ švercovanog benzina vodom i njegova prodaja u plastičnim bocama. „Predavači“ će biti nešto iskusniji kriminalci iz stare garde. Pitagorina teorema, polinomi i latinski jezik izgoreće u pamćenju usijanih glava ustupajući svoje mesto prostim računskim operacijama i teoriji razlike između prodajne cene i cene koštanja iz političke ekonomije. Okarakterisani kao luckasti modni trend u noćnom životu velegrada dizelaši su poput gripa zadobili veliki broj pristalica među besposlenom urbanom omladinom nudeći blještavi sjaj brzog uspeha u mraku totalitarnog beznada. Umesto noćne postali su dnevna pojava dodajući postojećim 3 i četvrto P - pitbul! Pitbull terijer, pas nezgrapne konstitucije, odvratne njuške i opasnih, nepredvidivih namera predstavljao je savršeno oličenje njihovog karaktera. Stereotipno opisivani kao razuzdani momci koji se bave sumnjivim poslovima i imaju problema sa zakonom u sredini u kojoj je samo smrt sigurna, bilo na frontu-bilo u pozadini od gladi ili bolesti, oni postaju medijske zvezde koje se bore za nacionalne interese i novi sistem vrednosti. Nekadašnje crne ovce u porodici postaće značajna podrška onemoćalim i siromašnim roditeljima, a nekadašnji autsajderi dobri drugari sa džakom brašna, boksom cigareta i litrom benzina po nižoj ceni ili sitnom kintom za pozajmljivanje.

U ratnom ludilu koje od običnog pravi nedostupno a od kažnjivog korisno, najgore i najpodlije zvuče pridike tvoraca takvog sistema progovorene tiho, sebi u kaput. Ti bajni suparnici američkog imperijalizma čude se harlemovskoj subkulturi koja ih okružuje zabezeknuti malom razlikom između svoje i crnačke dece iz geta. Oduvek me pogađala lavina hipokrizije koja se izlivala iz usta takozvanih moralista koji su skriveni iza svojih godina osipali drvlje i kamenje na nove naraštaje. Neverovatna je količina reči kojom su baratali ti sjajni kritičari dizel-kulture a koja je rasla proporcionalno njihovim godinama. U njihovo vreme se znao red, sukobi su se završavali pesnicama nikako oružjem, stariji su se poštovali, više se radilo, teže se ali srećnije živelo, itd. Ali sva ta tirada kojom se ulepšava prošlost na užtrb neprijatne sadašnjosti nije iskrena niti dugotrajna već se dešava na mah i deluje nekako neobavezno, poput mumljanja i gundanja, i ne potiče iz dubine duše. Prekobrojne reči osude obojene su ličnim nezadovoljstvom i ispunjene zavisti. Ma koliko nesuvisle bile one su jedino što im je preostalo u nadigravanju sa neumoljivom i nemilosrdnom istinom.

Ja sam, nikada se nisam poistovetio sa takvim momcima iako sam voleo da nosim dobre, udobne patike i prikladnu odeću, a svojevremeno sam i slušao neka ostvarenja narodne muzike. Čak ni teret siromaštva koji sam nosio na leđima nije bio dovoljan podsticaj da tim putem krenem u svetliju i lagodniju budućnost. Kad bolje razmislim, možda je baš taj opor ukus sirotinje koji u ustima nosim čitavog života odgovoran za moju opreznost i sumnjičavost prema suviše slatkoj aromi hedonizma koji opija sva čula, bez obzira na svoju mladost i njenu tradicionalnu sklonost ludosti. Moje zanimanje se poput udice zakačilo u nerazmrsivo i nedokučivo klupko sveta odraslih koje je polako počelo da me obmotava. Svaka nit koju bih dobrim objašnjenjem i razumevanjem uspevao da skinem sa sebe donosila je sve više i više zadovoljstva. Stoičko podnošenje poteškoća uz bolje razumevanje nepodnošljive svakodnevice izgledalo mi je kao bolje rešenje od kratkotrajnog i opasnog samozavaravanja ili beskorisnog osuđivanja.

*

Na fakultetu, koji je za mene predstavljao izvor sveopšte mudrosti i saznanja i na kojem se nalaze samo odabrani upoznao sam različite ljude. U toj raznovrsnosti karaktera i ideja vodilja često nisam nalazio nešto što bi se moglo nazvati vrednim ili kvalitetnim a što je zdravo uticalo na moj idealizovani stav prema univerzitetskom obrazovanju i statusu. Generalno, na fakultetu su postojale dve grupe studenata : oni koji su to želeli da budu i oni koje je sticaj okolnosti naterao da to budu.

Prvoj grupi pripadali su potomci bivših studenata, asistenata, profesora i „slobodni strelci“, momci i devojke poreklom iz porodica skromnih mogućnosti u kojima se znanje visoko vrednovalo uprkos savremenim društvenim turbulencijama. Oni su u studijama videli

prirodan nastavak sopstvenog obrazovanja koji se delom zbog njihovih roditelja a delom i zbog sopstvenog načina razmišljanja činio ispravnim i normalnim. Dobar deo njih bio je iz provincije i iz imućnijih porodica koje su sebi mogle priuštiti takav luksuz kao što je izdržavanje jednog studenta. Veoma mali, ali i najvredniji deo takvih studenata nema tako sigurnu finansijsku pozadinu i prisiljen je da se skoro samostalno izdržava držeći časove i radeći različite poslove preko omladinske i studentske zadruge. Svi oni lako se razlikuju od drugih po svom redovnom prisustvu predavanjima, vežbama, aktivnom učešću u nastavi, međusobnom druženju u malim grupama, čestim konsultacijama sa profesorima i slabije izraženom ali prisutnom konzervativizmu koji se ogleda u načinu ophođenja prema drugima. Zahvaljujući trudu koji su ulagali, studije su im išle od ruke zbog čega se osećala mala, sitna doza prezira i narcisoidnosti u odnosu na druge, manje uspešne kolege koji su u studijama videli više neku neprijatnost kao nužnu i obaveznu pratilju u čarima studentskog života. Nikola je visok, suvonjav momak sa naočarima metalnog okvira koje nosi samo kada čita ili piše. Došao je iz srednje elektrotehničke škole odakle je doneo sklonost ka šematizaciji koja se ogleda u načinu učenja, crtanja, pa čak i humoru. Ipak, najgora moguća primena šematizacije mu je kod udvaranja i odnosu ka ženama.

- Gledao sam sinoć pornić na televiziji. - rekao je tihim glasom. - Nisam znao šta da radim pa sam okretao kanale i rekoh, hajde da pogledam ove gluposti. - reče, pravdajući se.
- Mislio sam da ti to ne gledaš. - rekao sam smejući se u sebi a glumeći iznenađenost.
- Ma ne, ne gledam to. Samo sam sinoć naleteo na film. - odmahnuo je nervozno. - Video sam jednu scenu pa sam zastao za čas.

Zatim je počeo da opisuje pozu koju je video i koja ga je „potresla“. Koristio je pri tome veoma blage, neutralne, pa čak i pristojne reči na moje iskreno zadovoljstvo. U posmatranju jednog takvog finog, pristojnog momka koji je retko psovao, nisam mogao da prepoznam raskalašnog divljaka koji zna da uživa u putenim zadovoljstvima. On je mladić u koga se čovek može pouzdati i od koga možete dobiti pomoć u bilo kom trenutku. Ono što je najbolje, on će to objasniti svojim rečima, ne citirajući previše ni knjige, ni profesora.

- Nikola, jesi li uradio onu vežbu iz Projektovanja?
- Jesam. - rekao je vadeći fasciklu iz torbe.

Izvukao je papir s crtežom i stavio ga na sto, istovremeno stavljajući naočare.

- Šta ti nije jasno? - pitao je glasom u kome se moglo nazreti predosećanje uživanja.
- Ne znam kako si ovu žicu uspeo da spustiš na niži nivo. - rekao sam pokazujući prstom na krupnu, crnu liniju koja je na planu predstavljala kvarcno-molibdenitsku rudnu žicu.
- Ništa prostije. - rekao je uživajući u objašnjavanju svog rada. - Sve što ti treba su elementi pada...-govorio je glatko i bez greške. -... tako ćeš u ovoj formuli da izračunaš rastojanje u prvoj projekciji koje ćeš da odmeriš lenjirom na planu poštujući

propisanu razmeru...- gledao sam ga kao idola klimajući glavom i praveći se najvećom budalom na svetu. -... i samo je obeležiš. To je to! -z avršio je pobedonosno.

- E pa, hvala ti Nikola!
- Nema na čemu!

I stvarno, nema na čemu, jer kada bih seo za svoju klupu i pokušao da uradim isto što i on naišao bih na prepreke u vidu cifara, slika i rešenja koja su bila potpuno različita od njegovih. Ipak, Nikola ne bi bio Nikola kada me ne bi za kojih petnaestak minuta pozvao za sto i rekao:

- Gledaj!. Sve ostaje isto do proračuna. Malo sam popričao sa Slobom i on mi reče da treba...-onda bi usledilo jedno malo modifikovano objašnjenje da bi završio sa- ...i tako ćeš dobiti da je žica malo dalje od mog rešenja!

Sloba je inače, redovna pojava u svakoj grupi učenika ili studenata, bilo gde na svetu. To je jednostavno, momak koji sve zna, koji je najbolji u svim predmetima i potpuno posvećen svom školovanju. Kad god nas interesuje tačan odgovor ili rešenje, bilo da su u pitanju samo vežbe, pismeni ili usmeni ispit sve što treba uraditi jeste pitati Slobu. Njega je teško uhvatiti u neznanju osim ako su u pitanju rezultati utakmice od sinoć ili ko treba da igra centarfora u reprezentaciji. Tada Slobu slobodno možete zaobići ali vam zato ostaje čitav muški deo grupe od koga svako ima svoje pojedinačno, originalno i jedino ispravno rešenje.

- Ja sam mislio da rastojanje treba podeliti sa... - slušam Nikolu kako se pravda i klimam glavom. - ... tako da sam promašio za nekih 3 cm.
- Da,da. I ja sam mislio isto. - lažem, tešeći ga.
- Pa,jeste. To je logično. - vidim kako mu se zenice šire dok nastavlja da objašnjava.

Od mnoštva stvari koje mi se sviđaju kod Nikole najboljom mi se čini njegova samostalnost u radu kojom dolazi do rešenja. Ono je katkad i potpuno pogrešno ali je ipak samo njegovo i bez pomoći ili sugestija drugih. Ostali mu služe jedino kao modeli za upoređivanje rezultata a ne kao matrica koju treba kopirati. Svaka šema po kojoj rešava zadatke je njegova i zato svaki rad koji uradi nosi njegova obeležja. A kada pogreši on menja svoju šemu koju će sa zadovoljstvom podeliti sa drugim kolegama ne stideći se da prizna da je pogrešio.

- OK. Mislim da sam shvatio.Hvala ti!
- Nema na čemu!

Druga grupa studenata je veoma heterogena a zajedničko za sve njih je da fakultet ne doživljavaju kao mesto podesno za boravak ali se zbog nekih drugih razloga na njemu ipak zadržavaju ...bar izvesno vreme. U ovu grupu spadaju devojkice koje su na fakultet došle da traže muža, mladiće koji su u studentskim domovima videle sigurno utočište od rata, državnog ili porodičnog, mladići i devojkice koji u studentskom statusu vide mogućnost produženja sopstvene mladosti i adolescencije, i oni koji u studentskim povlasticama vide odskočnu dasku za samostalni život u prestonici. Njih ćete retko sresti na fakultetu ili u njegovoj blizini osim ako je to obavezno. Ili se radi o kafiću ili o klubu u kome se služe alkoholna pića bez selekcije i previsokih cena. Neki od njih su veseljacii koji u svemu vide

priliku za dobar provod, neke od njih ćete upoznati ako u vama budu videli budalu za iskorišćavanje, a neki su kučkini sinovi od rođenja. Neke od njih nikada nećete upoznati jer su dobili decu, odselili se i rade od jutra do mraka kako bi preživeli. Tri čuvene studentske laži osmišljene su po ugledu na ovu grupu studenata i glase : 1. pozajmi mi bon, vraćam ti sutra; 2. od sutra počinjem da učim; 3. dođi na kafu, neću ti ništa. Postoje stvari koje od početka ne treba raditi kada su u pitanju ove kolege kao što su pomaganje pri izradi zadataka ili još gore - ispita, ili pozajmljivanje nastavnog materijala kojeg nemate u neograničenim količinama kako vam to ne bi prešlo u veoma lošu i pogubnu naviku. Dovoljna je samo jedna greška počinjena iz samilosti pa da se jedna takva pijavica prilepi za vas do kraja studija ili još gorem slučaju - života. Lagaće vas, davati komplimente, udvaraće vam se, plaćati piće, pozivati na žurke ... uradiće bilo šta da bi ostala u vašem društvu i na vašem telu, na leđima, da preciziramo. Potpuno je pogrešno mrzeti pijavice ljutiti se na njih i tražiti da se promene jer je to nemoguće. Ne može se od gladnog vuka tražiti da bude pristojan i ne juri za ovcom. Samoubistvo je ipak, ljudska preferencija.

Mijat je nizak, mršav momak, stariji od svih nas. Upisao je fakultet nekoliko godina pre nas i ostaće na fakultetu iza svih nas. Uprkos humoru i neobaveznosti s kojom posmatra svet oko sebe, to je činjenica koje je i te kako svestan. No, ima stvari kojih možda nije ili ne želi biti svestan.

- Imam ove tablete sa vitamonom B. - rekao je vrteći neku kutiju sa tabletama u ruci. - Lekar mi je propisao da pijem što češće. Kaže da je dobra za jačanje organizma.

Uzima tabletu i guta je bez problema. Okreće se k meni tražeći brata u nevolji i nudi mi:

- Uzmi i ti. Slobodno, nije opasno. Zdravo je. - govori molećivo dok se ja nećkam. - Neće mi faliti, imam još nekoliko kutija.

Sa zadovoljstvom gleda kako uzimam tabletu iz njegove ruke i nastavlja da govori kao da je skinuo teret sa leđa.

- Vitamin B je dobar za živce i za apetit.- govori srećno dok se ja mrštim gutajući opor ukus tablete ostavljen u pljuvački.

Iako mu to niko neće reći u lice kao uvredu ili pogrdu, pa čak ni kao medicinsku činjenicu, ali Mijat je notorni alkoholičar u poodmakloj fazi. Odaje ga neprijatan miris znoja i izdah iz njegovih pluća a naročito grozan miris iz njegovih usta rano ujutro na prvom predavanju koje ni temeljito pranje zuba ili jutarnja kafa ne mogu da sakriju. Svi će se diviti brzini kojom "ljušti" vinjake i votku i smejati se njegovim duhovitim, pronicljivim i bestidnim pričama i opaskama a on će lebdeti na oblacima slave uživajući u pažnji i trudiće se da je zadrži, nastavljajući da bude priprost, neugodan, vulgaran do krajnosti.

- Hajde da nas dvojica pričamo malo o seksu. - okreće se k meni dok se sve oči koncentrišu na nas dvojicu i nastavlja.-Pošto si muško ne bi trebalo da ti bude neprijatno iako si možda malo neupućen.
- Nemam ništa protiv. - odgovaram. - Možemo da popričamo, onako, teorijski.

- Eh, teorijski. - othuknu on nezadovoljno. - Pusti sad teoriju.

Zastajkuje znalački i koristi dramsku pauzu da se sve uši skoncentrišu na njegov glas koji zamuckuje zahvaljujući jeziku koji otkriva prve znake pijanstva.

- Onaj koji teoretiše i ne zna mnogo o tome. Za takve ljude pička je nešto što se maže na hleb.

Ova završna misao izaziva salvu smeha svih ostalih osim mene.

- Jesi li ikad imao plavušu? - pita mlatarajući rukama. - Da li si je liznuo malo dole, a? - unosi se sav prateći odobravanje muškog dela publike. - Šta misliš, da li je plavuša i dole plava ili je crna?

Nastavlja dalje uživajući u odobravanju mladića i osuđivačkoj tišini devojaka. Ostajem mrtav hladan trudeći se da proniknem u njegovu filozofiju, smisao života, bilo šta. Možda je glupo očekivati od pijanog trabunjanja odgovore na takva pitanja. Ali, čak i ona mogu da kažu nešto o onome ko ih govori više od svih autobiografskih podataka. “*In vino veritas*” govorili su Rimljani ne znajući za savremene serume istine u vidu viskija, konjaka i domaće rakije. Glup čovek ne može sastaviti toliko smisaonih iako nepristojnih rečenica i reći ih na takav, efektan način čak i da je potpuno trezan i da ispred sebe drži Vujaklijin rečnik.

Odlazi cereći se, i uživa naslućujući dosadnu i za njega bolnu tišinu koju će ostaviti iza sebe. Gledam ga i muka mi je od njegovog uživanja u njegovoj tobožnjoj pobedi nad inteligencijom i znanjem, trijumfu glupog nad pametnim i pitam se kakve stvari bi mogle da osmisle i ostvare njegove mentalne i fizičke mogućnosti. Koliko novih vrednosti bi mogla da stvori ta sitna moždana masa kada bi imala nešto više želje od onih za samozavaravanjem i autodestrukcijom?

Na beskrajnom plavom nebu mogućnosti svetlucaju mnogobrojne zvezde ljudskih sudbina od kojih je jedna, doduše ugašena, njegova. Prava je šteta zbog takvog mraka koji potiče iz nesposobnosti i nemoći da se sopstvenom ocu kaže ne i da se umesto sigurnog, nasleđenog posla i života odabere neki drugi i nesigurniji.

*

Postoji jedna velika zabluda svojstvena mladim i neiskusnim ljudima da je sve ono što misle i rade od neprocenjivog značaja za njihov život i da su posledice toga nepopravljive i nepromenljive. Ne treba ni govoriti koliko, pritisak da se nešto uradi pomešan sa neizmernim strahom od nečega što bi moglo da krene po zlu, utiče na psihi. Kad se tome pridoda snaga nagona koji zahteva akciju tipa sad ili mikad, dobije se ono što se naziva adolescentskom krizom.

Ali svaka kriza, bila ona adolescentska ili ne, prolazi i nestaje s protokom vremena, jer sve što je preterano i ekstremno postepeno prelazi u prosečno, uobičajeno, dosadno i normalno. Deca cveća konačno shvate da se pušenjem marihuane i pevanjem imbecilnih pesmica ne

može stvoriti mir u svetu. I virus gripa, bez obzira na tip ili podtip, na kraju kapitulira pred odbrambenim snagama organizma. Poražena strana u ratu na kraju prihvata neminovnost i pokušava da pregovorima sa protivnikom spase ono što se spasti može. Žena napušta muža alkoholičara i ostavlja mu njegovu jedinu i pravu "ljubav". Sve što je ekstremno na kraju postaje neugledno, bljutavo, dobro poznato i ide na nerve, što je možda i značajnije.

No, na svetu postoje mesta u kojima kriza nikada ne prolazi i gde je količina istorije po glavi stanovnika veoma visoka. U nekim društvima krize se ne razrešavaju niti ublažuju već neguju i podstiču. Nerešeni problemi koji se guraju pod tepih, u stranu ili iza zavese, na jedan perfidan način mogu postati veoma značajni faktori za onog koji zna da ih iskoristi. U savremeno doba oni se nazivaju mešetarima, dilerima oružja, mirovnim posrednicima i čuvarima nacionalnih interesa, ukratko : prodavcima magle različitih vrsta.

Svi ti dizelaši, pankeri, šminkeri, metalci, kad-tad će izaći iz školskih klupa i sa diplomama u rukama pojaviti se na šalterima biroa za zapošljavanje stupajući tako u rezervnu armiju rada i gladnih usta. Oni su na redu, tela skladna i bez suvišnih kilograma, leđa nepogrbljenih i spremnih za najveće napore. Misli su im čiste i pozitivne, pune ideja koja jedna drugu sustiču i koje plafon bolesnog društva ne može da zauzda. Ipak, ma koliko pametni i živahni bili, ma koliko smeh blistavo belih zuba od čije beline bi se postidela i klozetska šolja bio zarazan, i ma koliko brošura tipa "How to sell yourself to an Employer" pročitali, oni će ostati ružni pačići koje će majka država gurati na kraj kolone.

Za biološke očeve i majke oni će biti nelojalna konkurencija u prastaraj, zaostaloj i neefikasnoj privredi s velikim brojem prekobrojnih radnika. Za strukture vlasti oni su nepodobni, sumnjivi i nesigurni element kojeg je teško ucenjivati. Umesto da sami postanu odrasli očevi i majke koji brinu o svojoj deci, mladi u ovakvoj zemlji ostaju deca koja nastavljaju da zavise od svojih ostarelih roditelja i države. Tako se adolescentska kriza ne razrešava već produbljava stvarajući između roditelja i dece neprijatan odnos dvaju zatvorenika strpanih u usku ćeliju čije ključeve drži beskompromisna vlast koja vrata ćelije otvara i zatvara po sopstvenom nahođenju.

V deo

Novac i rat

“Mora li vojni poraz da dovede do takve potpune propasti jedne nacije i jedne države? Od kada je to rezultat jednog nesrećnog rata? Da li, u stvari, uopšte narodi propadaju zbog izgubljenih ratova?

Odgovor na ovo može da bude vrlo kratak : uvek onda kada narodi svojim vojnim porazom dobiju potvrdu za svoju unutrašnju trulež, kukavičluk, beskarakternost. Ukratako rečeno, za nedostatak dostojanstva. Ako to nije tako, onda će vojni poraz postati pre podstrek za budući veći uspeh a ne nadgrobni kamen za postojanje jednog naroda.”

A.Hitler : “Mein Kampf”

Pregovarači su stizali odvojeno, svako sa svojim avionom, noseći sa sobom preterane zahteve i minimalne ustupke. Za razliku od ostale dvojice naš pregovarač bio je priča za sebe. Dolazio je iz zemlje koja nije bila u ratu a zastupao je interese pripadnika sopstvenog naroda koji su živeli (i ratovali!) u susednoj državi umesto njihovih vođa koji su zbog međunarodne optužnice za ratne zločine bili opravdano odsutni. Lukavi Amerikanci organizovali su mu doček u skladu sa njegovim fantazijama o sopstvenoj važnosti. Na velikom semaforu na samom aerodromu bilo je ispisano njegovo ime i poruka dobrodošlice. Poput mlade košarkaške zvezde naš pregovarač je dobio priliku da se na (svojoj) televiziji pojavi kao čovek kojeg čak i oni, pokvreni i zli Amerikanci, cene i uvažavaju. U tom trenutku, sudeći po njegovom izgledu, nedostajali su samo menadžeri nekog od klubova i čir-lidersice pa da potpiše pristupnicu za NBA ligu. Ipak, naša zvezda šepureći se otišla je na sastanak sa ostalim kolegama i američkim državnim sekretarom u jednu od vojnih baza na američkom zapadu. U kasarni učmale američke provincije trojica predsednika minornih evropskih država, daleko od očiju veoma zainteresovane javnosti, odlučivaće o sudbini miliona svojih podanika.

Prvi sastanak pred TV kamerama koji je označio početak pregovora protekao je u dramatičnom apelu državnog sekretara koji su pregovarači primili sa potpunom nirvanom. Na insistiranje državnog sekretara oni su ustali sa svojih stolica i rukovali se ne pokazujući bilo kakva osećanja jedni prema drugima, prema čitavom skupu, pa i prema čovečanstvu, to jest, onom njegovom delu koji ih je pratio preko TV ekrana. Na prvi pogled, sve je podsećalo na jedan od bezbroj prethodnih okupljanja balkanskog kasapina i njegovih šegrta na kojima bi se potpisao dogovor o primirju od kojeg bi se ledila krv u žilama jer bi posle toga usledile još žešće i krvavije borbe. No, za razliku od prethodnih balova jugoistočnih evropskih vampira situacija je sada bila potpuno drugačija, kako na frontu tako i kod kuće, u debelim `ladovinama` predsedničkih rezidencija.

Kao nikada pre na svim frontovima vlada tišina puna iščekivanja u kojoj tenkovi i haubice miruju a pešadija sedi besposlena u rovovima i igra karte. Posle četiri godine intenzivne destrukcije i čelik i kosti su se izmorili. Nakon što su ovdašnji sunarodnici izgubili svoju dominantnu poziciju i silne teritorije usled donoružavanja preostale dve strane švercovanim oružjem iz arsenala bivšeg Varšavskog pakta, uz asistenciju avijacije NATO pakta, naš premudri Predsednik je zadobio njihov agremen da pregovara o konačnom miru. Posle

godina odricanja u ime oslobodilačkog rata i ugošćavanja izbeglih i proteranih sunarodnika stanovništvo čitavog regiona željno je mira uprkos ekstremističnom vokabularu koji se nije promenio. Posle nacionalističkog zanosa sa kojim su ispraćali svoje najmilije u rat, hraneći gusenice njihovih tenkova crvenim ružama i karanfilima, depresije i beznada godina opasnog življenja koje su potom usledile, na pomolu je mir koji će nošen sopstvenim optimizmom i slbljenjem želje da se sopstveni suparnik skрати za glavu uskoro zavladata. Čak i mržnja ima svoje granice i bez obzira na njenu snagu, ni ona nije preča od sopstvenog života.

*

- Sad nam nude pola od onoga što smo imali.- rekao je momak čijeg imena se ne sećam.
- Nude nam polovinu teritorije. Misliš da je to dovoljno?-upitao je drugi.
- Ma, kakvi!-odmahnuo je rukom.-Ipak, mi imamo pravog čoveka na pravom mestu, tamo u Americi. Smisliće već on nešto, videćeš.
- Sigurno.-podržao je njegovu nadu drugi.- Kad može nas da jebe pet godina u zdrav mozak zajebaće i njih!

Stajali smo tako nas petoro na ulazu u zgradu i besposličarili, komentarišući prve vesti iz kasarne u američkoj nedodiji. Posle otvaranja pitanja pregovora u načelu, nacionalni stratezi su se skoncentrisali na pitanja podele teritorije u pojedinostima kao što su koridori, „džepovi“, „enklave“ i granice.

- Ako nam uzmu taj grad preseći će nam teritoriju na dva dela. Grad i prolaz širine bar 10 km nužni su za koridor.
- Da. Bez koridora nema ni države.
- Naravno. Isto je i sa enklavama na istoku, uz reku. Za njih ćemo im dati nešto teritorije na zapadu.
- Pa, da. Uostalom, šta će im te „mrlje“ na našoj zemlji? Nek` ih presele tamo gde su većina!

Gledao sam u te momke koji su seckali moju domovinu uzduž i popreko krojeći nove granice između zakrvljenih naroda i bio sam začuđen kako pre nisam zapazio njihov talenat za strateška politička, vojna i ekonomska pitanja. Sve što smo tih dana govorili mi i većina ljudi u regionu bile su teritorije i podela gradova, njiva, pašnjaka, grobalja i ostalih parcela. Sve su izgubile svoje značenje i pretvorile se u sitne tačkice na mapi koja je kroz mnoštvo drugih tačkica pretvorila ovaj deo sveta u katastar. Moj rodni grad sa mojom školom, ulicama kojima sam hodao i ljudima uz koje sam rastao pretvorio se u kružić prečnika dva-tri milimetra čiji greh je bio što se našao na pogrešnom mestu te je narušavao kontinuitet nove, nacionalne države. Iako sam bio kilometrima daleko na teritoriji sigurnoj od podela bar za

sada, po nacionalnom ključu, činilo mi se da je čitav moj život bio greška u životu naroda kojem pripadam a koji postoji večno, i svi moji uspesi i neuspesi, sitne dečije želje i pogažena obećanja samo pusto traćenje energije na pogrešnom mestu, u pogrešno vreme i na pogrešan način. Sve se za trenutak pretvorilo u tačkicu na geografskoj karti koju treba obrisati da ne kvari velike planove očeva nacije... ali to je trajalo samo za trenutak. Dok su podanici čekali taj dugo očekivani trenutak kraja rata, strepeći da se ne nađu na pogrešnom mestu na mapi, mudre vođe su sedele na večernjim sastancima pokušavajući da odrede pravedne i za sve zaraćene strane prihvatljive granice (bolje reći - procenete). Uz pomoć 3D kompjuterske grafike koja je verno dočarala zemlju koju su delili gospodari naših sudbina držeći po prvi put u svojim rukama fine, tehnološke spravice kao što su džojstici krojili su međe svojih despotija. Sve te mudre i promišljene odluke donošene su u interesu naroda uz obilato posluženje i potoke viskija kojima ih je Ujka Sem snabdevao.

*

Bilo je to na samom kraju školske godine. Sačekao sam završetak časa koji sam iz razloga razumljivog svakom tinejdžeru izbegao i spremio se da uđem kroz poluotvorena vrata. Bio je to jedan od onih sjajnih primera socijalističkog školskog sistema, predmet koji se zvao Automatizacija postrojenja i koji se sav sastojao iz zamršenih šema i nesuvislog jezika u kojem je reč sistem ponavljana neverovatno mnogo puta. Čitavu svrhu postojanja tog predmeta znao je samo tvorac nastavnog predmeta. Mi, učenici, u to nismo bili upućeni, baš kao i naša nastavnica, tiha, bojažljiva, mršava žena s pegama na licu. Pošto joj majka priroda nije bila baš naklonjena, njen izgled podgrejavao je tinejdžerski stereotip da mašinski fakultet završavaju i idiotske predmete predaju ružne i dosadne žene. Baš kad sam kročio nogom u bučnu učionicu ugledao sam njenu figuru kako stoji pored table i ukočio se od neprijatnog iznenađenja. Tih nekoliko trenutaka bilo je dovoljno da u svoj mozak umemorišem sliku koja me je oduvek ispunjavala nekim čudnim, neprijatnim i nikad dovoljno definisanim osećanjem.

Lice nastavnice bilo je crveno poput ruže i ispod zamagljenih očiju tekle su sitne kapljice dok je tihim, molećivim glasom ispunjenim tragikom pokušavala da utiša i umiri grupu podivljalih adolescenata. Ne samo da je buka nadjačavala njen ionako nedorasli glas, već je trenutak koji je već bio dovoljno potresan pojačan s nekoliko parčića krede koji su prohujali pored njene glave i uz tup udarac odbili se od tablu i pali na pod. Brzo sam se okrenuo i odmaglio u obližnji WC koji je osim predviđene funkcije služio i za kolektivno pušenje koje se inače nije tolerisalo. Nešto kasnije, kada sam ušao u učionicu, od Milana sam saznao da je revolt razreda izazvala neka slabija ocena. Milan se smejavao dok je opisivao čitavu situaciju koja je po izgovorenim rečima kao što su : kurva, rospija i ludača više ličila na prizor sa fudbalskog stadiona.

Od tog trenutka ta žena izgubila je sav autoritet koji je imala kod učenika bez obzira što su joj i dalje ustajali prilikom ulaska u učionicu i obraćali se sa “Vi”. Ta slika njenog poniženja i potpune nemoći i plača pred gnevnom stihijom ostala je u nama i u njoj. Ona nije bila jedina žrtva usijanih mladih glava, bio je to i Flok, naš direktor, kojeg smo zamalo promašili bacajući kondom napunjen vodom s trećeg sprata (Posle detaljne istrage koja je žurno sprovedena, nije se desilo ništa jer niko od učenika nije želeo da ispadne cinkaroš, čak i pod pretnjom isključenja iz škole). Ali, ti drugi znali su, umeli, hteli i bili u mogućnosti da se osvete i sa njima nikada nismo smeli ići do kraja. U jednom trenutku ona je izgubila onu ekvidistancu koju “božanska” bića imaju nad običnim smrtnicima. Ostali “bogovi” to nikad nisu dozvoljavali uprkos svim podlostima i uvredama koje samo mladalački isfrustrirani duh može da nanese i zato su ostajali negde, tamo gore, zloćudni i nedostupni, dok je ona tresla na zemlju pravo među nas. Zato verujem da su je te suze pekle duže i intenzivnije od bilo kojih drugih koje je ikada prolila.

*

Posle nekoliko nedelja neuspešnog pregovaranja kada su svi očekivali da će Amerikanci pustiti vampire da odigraju još koju rundu blesave igre koju su zvali ratom za nacionalno oslobođenje pred kamere svetskih televizija izašao je američki predsednik i sa sebi svojstvenim osmehom objavio da je dogovor postignut. Nedugo zatim, na scenu su stupili naš jedini Predsednik, General koji je pre svega ovoga bio direktor jednog muzeja i fudbalskog kluba u zemlji sa kojom sada potpisuje sporazum, i Fundamentalista koji je poznat po sprezi socijalizma i islama kojeg je proglasio najhumanijom religijom. Uz direktan TV prenos koji su preuzele čak i ovdašnje ružičaste televizije trojica predsednika parafirali su sporazum maznuvši pri tom od Amerikanaca naliv-pera koja su koristili.

Konvencionalnim rukovanjem između sudionika praćenim aplauzom svih prisutnih stavljena je tačka na suludi rat i stvaranje lokalnih imperija. Podanici su konačno mogli da odahnu i izađu iz rovova.

Iste večeri, posredstvom svoje televizije, pred našim očima pojavila se slika Predsednika u svečanom odelu i u stavu mirno kako nam čestita dugo očekivani mir i objašnjava svoj pregovarački uspeh. Uspeh se sastojao od pola teritorije bivše republike, sada sastavljene iz dva dela i gradom čiji će se status rešiti međunarodnom arbitražom, zajedno sa ustavom dvodelne države čiji će suverenitet i ostale delove sporazuma garantovati vojne snage UN. Sve opozicione stranke potpisani plan ocenile su kao izdaju nacionalnih interesa. Njegova partija ocenila je mirovni sporazum kao veliko dostignuće mudre i miroljubive politike kojim su ostvareni najvažniji ciljevi narodne borbe. Uz TV prenos, Predsednik je posle kurtoznog rukovanja sa skoro svim prisutnim na aerodromu, uključujući i nosače prtljaga, dao nekoliko prigodnih izjava i zbrisao kući, u svoju rezidenciju. Ostalo je da se čeka i nagađa šta misli

onaj sitni, mali glasački listić popularno nazvan običnim čovekom iz naroda bez kojeg nijedna vlast ne može. A on je ćutao.

Mali čovek iz naroda ćutao je kao zaliven i podeljen između dve krajnosti i dva životna shvatanja. Svestan je da se bajka o velikoj, nacionalnoj državi u kojoj će on sa svojim sunarodnicima živeti srećno do kraja sveta raspršila poput peruti na njegovim poluraspadnutim cipelama. U tu bajku svi su ulagali ponešto, neki novac a neki život, a ona je propala jednim potezom naliv pera. S druge strane, tu je i Predsednik koji kaže da su nacionalni interesi odbranjeni. Predsednik je idol, prepredeni političar koji vodi tvrdoglavu i nepopustljivu politiku. Njegove reči su tvrde poput pendreka a dela dosledna poput tragova tenkovskih gusenica na asfaltu. A o njegovoj veštini najbolje govori neprekidna osmogodišnja vladavina. Ko zna, možda postoje neki drugi papiri i dogovori koje je ovaj „faktor mira i stabilnosti“ sklopio sa Zapadom i ostalim pregovaračima. Možda postoje papiri koji nisu za svačije oči sa stvarima koje obični građani ne bi razumeli. Biseri se ne bacaju pred svinje, baš kao ni keč iz rukava pre kraja partije.

Nedugo zatim, sporazum je ratifikovan i strane trupe počele su da ulaze u zemlju stacionirajući se na bivše linije razdvajanja zaraćenih strana koje su ubrzano počele da se povlače zajedno sa celokupnim stanovništvom sa teritorija koje su pripale drugom entitetu. Stanovništvo je migriralo noseći sa sobom sve što se moglo poneti, uključujući i svoje mrtve, sve u želji da svojim komšijama ne ostave ništa što bi se moglo iskoristiti.

Sindrom svođenja računa mogao je da počne u zemlji koja je uprkos zalaganju dobrog dela svojih državljana odustala od rata i nastavila život sa mnogo gorom situacijom od pre rata. Ovdašnji sunarodnici, u susednoj državi potpisnici, tiho su kapitulirali prihvatajući svoj status nacionalne manjine, samo sa manjim pravima od pre rata, zbog sveopšteg siromaštva i smanjenog broja živih i prisutnih pripadnika nekada drugog konstitutivnog naroda.

Ipak, teško da postoji stvar koja može da pomuti radost ovdašnjeg stada koje proslavlja kraj rata, ukidanje sankcija i povratak u civilizovani svet na sebi karakterističan način - neumereno i grandiozno. Na potpuni povratak države u svet pravnih i priznatih država čekaće se dugo zbog malo drugačijeg viđenja moderne istorije našeg regiona ali nema smisla sitničariti. Mudri Predsednik je opet u centru pažnje primajući strane državnike i ambasadore, domaće čankolisce i podrepaše, sve uz čestitke za doslednu miroljubivu i pravednu politiku koju su i UN uvažile odustajući od nepravednih sankcija. Čestitke stižu iz svih krajeva, osim od sunarodnika preko reke i izbeglica ali ko bi to mogao i očekivati od tih nezahvalnih skotova.

Sada, kad su topovski plotuni i bombe aviona NATO pakta iza njih, birači su željni nečeg papirnatičijeg i šuškvijeg, nečeg što uvažava i ostatak sveta. Oči su široko otvorene a ruke raširene čekajući novo čudo koje će gospodar svih ratnih igara izvući odnekud. U nedostatku nečeg opipljivog moraće da se zadovolje s najvećim privrednim čudom od rasta u Evropi koje će povratiti obim proizvodnje od pre nekih dvadesetak godina. No, zemlja koja na čelu

ima takvog predsednika ne treba da sumnja u dešavanje sličnih čuda u neposrednoj budućnosti.

Mislím da postoji nepisano pravilo o komunikaciji između vladara i podanika u ovakvim sistemima koje nalaže vladaru (ili onome koji pretenduje da to bude) da bude neumeren u svemu što govori ljudima koji tokom vremena upoznaju sve veće poteškoće i probleme sopstvene egzistencije. Potrebne su sve veće, jače, oštrije reči, delom zbog otupelosti vlastitih čula a delom zbog prevelike udaljenosti realnog života od onog željenog.

*

Vest o prodaji pošte i telekomunikacija pojavila se iznenada i veoma brzo uzburkala javnost. Saopštenjem za javnost, procedenim kroz zube, potpisivanje kupoprodajnog ugovora najavljeno je za sutradan, u predsedničkoj rezidenciji. Kod optimista ovo je protumačeno kao prethodnica velikih zapadnih kompanija koje će ubrzo sa koferima novca pohrliti u zemlju kako bi investirali u privredu koja se zahuktava. Dobro obavešteni pesimisti su procenili da je đavo došao po svoje. Kada jedna ksenofobična vlast odluči da proda svoju iole vredniju kompaniju strancima to može jedino da znači da je vlast posle neuspešnih ratova i uspešnih međunarodnih sankcija do grla u dugovima. Nema veće neprijatnosti za takvu vlast od te da joj se po kući smucaju neki stranci, mešajući se u donošenje odluka i zavirujući u najintimnije oblasti života. Za takvu vlast to nije poslovna transakcija već lobotomija bez anestezije.

I zaista, sutra uveče je bez mnogo pompe obnarodovana prodaja 49% akcija pošte stranom partneru koji je za to „ispljunuo“ milju i po nemačkih maraka. Novac su odmah usisale institucije sistema, gde je poput vodovodnih instalacija iz vremena Marije Terezije ubrzo iscurila i poslednja para. Deo novca otišao je na isplaćivanje plata i penzija koje su dotad kasnile po nekoliko meseci. Ostatak je otišao u državna preduzeća i za virtuelno pokretanje proizvodnje. Direktori firmi, inače partijski kadrovi i funkcioneri, dobijeni novac su iskoristili da podele plate sa povišicom, ne mareći mnogo za kredite koje ionako neće vratiti. Zašto brinuti o državnim parama koje se ulažu u državna preduzeća, čemu besane noći zbog eventualnog duga koji će država imati prema samoj sebi? Novac je uskoro nestao brže nego što je bilo ko mogao da drekne : „Čekajte!“.

Ipak, bilo bi glupo reći da je novac protraćen jer su zahvaljujući njemu popunjene mnoge rupe koje su mogle dovesti u pitanje uspeh na izborima. Iako zvuči pomalo nerazumno, ali bilo kakav dodatni novac koji se na neki način pojavi u zatvorenom sistemu poput ovog, ima nesagledive pozitivne konsekvence. Novac podeljen penzionerima i radnicima podigao je

optimizam i veru biračkog tela u alhemičarske sposobnosti postojeće vlasti. Ali, ma kako se vlast trudila, taj novac nikako nije dovoljan za sva gladna usta koja od nje očekuju spas, i bez obzira na tačnost vage kojom vlast odmerava svaki pojedinačni zalogaj uvek će biti onih koji će dobiti više. Zalogaj više mnogo je teže podeliti i opravdati od samog siromaštva među gladnim i sebičnim ljudima. Svaka mrvica koja padne sa stola svemoćne i pravedne vlasti u očima beznačajnih bednika naraste do gigantskih razmera. Beda, ma koliko teška bila, podnošljivija je ako je čista, pravedna, moralna, ako je to cena koju moraju da plate u sukobu sa zlim (zapadnim) silama. Moral je često jedino oružje koje slabi i siromašni imaju u sukobu s jakim i bogatim protivnikom. Onaj koji ima malo mozga u glavi neće ni pokušavati da izbije iz ruku očajnika tu moralnu motku koja bi lako mogla da se okrene protiv njega. Naravno da ni naš Predsednik na šta se prvo pomisli kada se kaže vlast, ne bi uradio takvu glupost da ne mora. Međunarodne sankcije i izolacija nalažu pronalaženje ljudi sposobnih i snalažljivih u poslovanju izvan legalnih tokova radi nabavke deficitarnih roba i njihovo dopremanje u zemlju. Takvi ljudi nisu spremni da se izlože velikom riziku, bolje reći bilo kakvom riziku, iz patriotskih razloga. Još teže zbog nekih sitnih mrvica. Sa druge strane tu su i saradnici za koje zna i oseća da ne misle isto onako kao On te je primoran da kupuje njihovu podršku. U tu svrhu on uvodi obične i specijalne dozvole, ukaze, uredbe i ostale administrativne začkoljice kojima potkupljuje njihovu savest. Jednima daje prava za kontingente uvoza/izvoza kurentne robe. Drugima snižava poreske stope za njihovu robu. Trećima poklanja državne stanove i vile. Četvrte vanredno unapređuje u službi. Pete amnestira od krivičnog postupka. Svaka nova saglasnost, usluga ili podrška iziskuje novu povlasticu stvarajući tako začarani krug. Krug vlasti tako postaje krug debeloguzih ulizica i ništarija bez integriteta i ideja međusobno zaraćenih u borbi za naklonost (i privilegije!) voljenog Predsednika. Sam Predsednik postaje tako usamljenik i žrtva sopstvenog izbora. Ako mu se „oprosti“ dil s kriminalcima zbog međunarodnih okolnosti, postavlja se pitanje zbog čega Predsednik odabira one podložne, slabe i nekompetentne kadrove za bliske saradnike. Kako uzvišena mudrost i nepogrešiva savršenost može tako da omane u izboru najbližih saradnika?

Mislim da se odgovor krije u suštinskoj različitosti koja odlikuje ličnost vođe u autoritarnim režimima. Ma koliko on bio loš u procenjivanju drugih ljudi, svestan je da je većina ljudi u dubini duše drugačija, nedoslednija i nespremna da ide do kraja postizanju tuđih ciljeva. Biti usamljen među gomilom, biti sam među svojim, tiha je ali užasna boljka koja izjeda dušu svakog vođe. Težnja za bliskošću, ohrabrenjem, podrškom i razumevanjem od strane drugih predstavlja duboku humanu potrebu koja ne napušta nikoga i nikada, pa čak i strogog i nemilosrdnog vođu. I nije važno da li su ti drugi iskreni i odani ili se samo pretvaraju poput kameleona. Čak ni okrutni, bestijalni i od svih normalnih ljudi otuđeni komandanti koncentracionih logora čijim su zaslugama hiljade živih ljudi pretvarane u prah, dim, sapune i četke, imali su pse za drugare a za koje su bili veoma vezani. Žaloso je što i pola veka

kasnije postoje ljudi koji životinjama daju primat nad pripadnicima sopstvene vrste. Životinje, kao i neki ljudi, za takve imaju prednost nad ostalim jer ne protivureče, slažu se sa svim i svačim, mahajući repom ili klimajući glavama. Oni su baš onakvi kakvim ih njihovi vlasnici (ili predsednici) žele da budu. Oni u suštini nisu ništa drugo do do hrpe materijalizovanih iluzija. Za razliku od zrelih, pametnih, kompetentnih i samosvojnih ljudi oni su tek bespomoćna niža bića o kojima treba brinuti i od kojih ne treba strahovati za sopstveni položaj i prestiž. Lako povodljivo samoljublje, krto i lomljivo poput stakla, uz latentnu, stalno prisutnu i veoma opravdanu paranoju od svrgavanja čine savršenu kombinaciju za izostajanje bilo kakvog ljudskog odnosa između vođe i njegovih sledbenika. Zato se ne treba čuditi velikom, uzvišenom Gospodaru ljudskih sudbina kako sedi u društvu crnjem i mračnijem od najgoreg košmara, a koje je dostojno samo jednog Alkatraza. Nije li i sam Nečastivi potekao iz najsvetijeg okruženja!?

Sam novac kao kvantitativna kategorija u autoritarnom društvu nema bog zna kakvu vrednost. Za razliku od Zapada gde je on (gotovo) jedino merilo vrednosti kroz čiju optiku podanici ocenjuju vladara i sebe same, u takvom društvu novac predstavlja tek puko sredstvo za zavaravanje sopstvene savesti. Pomoću novca vladar podmićuje i kupuje svoje sledbenike i njihovu lojalnost u praćenju politike u koju, u suštini, ne veruju.

Draž takve politike leži u krajnjoj jednostavnosti koja seže do primitivnosti, nudeći prosta i brza rešenja za sve probleme i dileme. Da li želite da budete rob transnacionalnog kapitala ili vlasnik sopstvene fabrike? Da li biste voleli da živite u velikoj nacionalnoj državi sa svojim sunarodnicima ili u maloj državici iscepkanom na tri dela? Da li ste za svaku vrstu pomoći svojim golorukim sunarodnicima kojima pretil genocid od razjarenih fašista iz II svetskog rata? Da li ste za mir ili za dalju podršku svojim sunarodnicima u ratu za nekoliko kilometara vukojebine u susednoj državi? Jeste li za veću platu od para dobijenih prodajom državne pošte?... I tako dalje, u nedogled.

Vremenom čak i najgluplji birači ustanove da ne postoje jednostavni odgovori na takva pitanja i okreću se vođi očekujući od njega pravo rešenje i ostaju zabezegnuti njegovom tvrdoglavošću i rigidnim ponavljanjem starih fraza. A kada konačno kapitulira pred činjenicama dobro poduprtim nečijom silom za trenutak zastane i nestane iz javnosti da bi se ubrzo ponovo pojavio nastavljajući sa starom pesmom poput pokvarenog gramofona. Ali, ma kako i ma koliko cenili vođinu doslednost, podanici mnogo više cene svoj i žvotate svojih najmilijih. Principijelnost ispred života koja je prihvatljiva za vođu, za većinu podanika je ipak nešto previše. Na vođino zadovoljstvo, u životu društva ova razlika ne dolazi često do izražaja. Zahvaljujući ovčijoj trpeljivosti i izbegavanju sukoba sa vođom, čemu treba dodati i poslovičnu podmitljivost koja u uslovima brzog siromašenja postaje sve raširenija pojava, vođi i nije tako teško da ostane vođa.

Čitava igra mogla bi potrajati do u večnost kada bi neke stvari, uprkos svemu, ostale nepromenljive. To nas vraća na početak priče i onaj element koji čitavoj priči daje predvidiv

tok i ružan, *un-happy end*. Novac, kao što rekoš, ne bi imao nikakvu snagu kada bi bio ravnomerno raspodeljen, bez obzira na njegov kvantitet, ili-ti količinu. Ali, zbog sistema raspodele koji užem krugu vlasti omogućava bukvalno sve što se može poželeti a ogromnoj većini stanovništva samo surovu borbu za opstanak, čitav sistem ne može biti ništa više od džina na staklenim nogama. I samo je pitanje vremena kada će se skupiti kritična masa nezadovoljnika koja će ga kratkim udarcem u cevanicu poslati na đubrište istorije.

*

Trudim se da u svakodnevnom životu što manje grešim, ne toliko zbog perfekcionizma već zbog neprijatnosti koje sa sobom donosi kajanje vukući moja sećanja poput teškog kamenja u prošlost. Verujem da je to zajedničko za većinu ljudi, taj odbojan stav prema stvarima koje narušavaju našu zabludu o sopstvenoj savršenosti. Kada se greške ipak pojave u našoj svesti, pokušavamo nekako da ih prikrijemo. Ipak, postoje i ljudi koji za to nemaju potrebu jer su toliko umešni da su u tom prikriivanju došli do savršenstva, te se greške kod njih ne mogu ni pojaviti u svesti. Takvi ljudi objekat su kritike mnogih moralista a ideal svakog političara. Živim u zemlji čiji predsednik spada u grupu tih povlašćenih ljudi i to je čovek koji je sposoban da u to ubedi i većinu sopstvenih sugrađana.

Posle sloma nacionalističkog projekta čiji je pobornik bio očekivalo se da kao posledica usledi i njegovo prihvatanje odgovornosti u vidu ostavke i povlačenja iz politike. Ali, umesto toga Predsednik je skinuvši vojničku uniformu prljavu od skorene krvi i rovovskog blata, obukao radni kombinezon mastan od mašinskog ulja i poveo svoj narod u ubrzani ekonomski razvoj. Prebacivši krivicu na nesposobne i njega nedostojne podanike i zavereničko međunarodno okruženje, on je ostao bezgrešan i savršen. Vrhovni zapovednik neće proliti ni suzu za svojim poginulim i iskasapljenim vojnicima, ne zato što to ne izgleda lepo u očima svojih podanika već zato što mu je savest mirna i nedodirljiva poput daleke pučine.

S druge strane velikog i neprelaznog zida koji deli vladara i podanike u autoritarnom društvu su obični, možda suviše normalni ljudi čiji osećaj za grižnju savesti nije toliko otupeo. Manji deo njih biće nadglasan većim delom koji je otporan na prigovore humane etike i na koje stavovi crkve, opozicije, akademika i sunarodnika s one strane reke nemaju neki naročit značaj. Njihov odnos s vođom dublji je i intenzivniji od odnosa običnih, zapadnih političara sa svojim biračkim telom i ne bazira se - ili bar ne u potpunosti, na ideji, ideologiji ili zajedničkim uverenjima.

Bilo bi pogrešno nazvati taj odnos ljubav, mada ima dosta sličnosti. Recimo da sam previše sentimentalna ali uporediti odnos u kome su partneri tako nemilosrdni jedan prema drugom,

sa ljubavlju - osećanjem kojim se oba partnera vezuju postajući bolji nego što su bili pre, čini mi se malo blasfemičnim. Odnos u kome oba partnera na duže staze gube i ono malo ljudskosti ne može se nazvati ljubavlju... ili ga barem ja neću tako nazivati. Govoriti o takvom odnosu kao o prevari i laži prepređenog, nemilosrdnog i inteligentnog političara, bilo bi još veće udaljavanje od istine. Jer nema te prevare i laži koja može da traje toliko dugo i sa tako pogubnim posledicama. Vođa i sledbenici su poput para tačno izrađenih i kompatibilnih zupčanika koji jedan drugoga pokreću potpuno ravnomerno. Njihova izrada mora biti savršeno precizna jer bi u suprotnom brzo spadali, habali se i izlomili zupce. Njihov odnos sličan je odnosu koji imaju čaplje i bizoni u afričkoj savani. Bizoni dopuštaju čapljama da se mirno šetaju po njihovim leđima i tankim, dugačkim kljunovima poput pinceta odstranjuju gamad i insekte sa njihove kože i krzna. Obe strane kroz jedan blizak, simboličan odnos ostvaruju svoje potrebe.

Još od davnina mnoga plemena i stari narodi davali su svojim vođama mnoge prerogative koje današnji vladari ma koliko se trudili, nikad neće imati. Za njih je vođa često bio bog, poglavica, vrač, vojskovođa, sudija, tužilac i zakonodavac istovremeno. Zbog mnoštva nepoznanica u svetu punom opasnosti to je bilo i očekivano. U njihovom svetu punom mistike i magije vođa nije ni bio čovek već više neka natprirodna suila ili elementarna nepogoda (u zavisnosti od situacije!) koja sledi neka čudna, njima nepojmljiva pravila. U svetu koji im je i sam bio tako nerazumljiv to je bilo prihvatljivo i očekivano sve dok su beskompromisno, jednoznačno i gotovo nemilosrdno vodili u jednom pravcu. Tek kada bi vođe za trenutak pokazali ono ljudsko i podanicima dobro poznato lice, ostajali bi bez poglavarstva a najčešće i bez glave, od strane izdanih i prevarenih sledbenika.

Zahvaljujući naglom, gotovo eruptivnom razvoju naučne misli (a ponekad i naučne zablude), čudna i posve neobična vrsta *homo sapiens*, danas je daleko odmakla od pripisivanja prirodnih pojava nekom savršenom biću. Svet magije i ezoterije povukao se sa društvene scene i našao utočište još samo u glavama ekstremnih pripadnika društva, ostavljajući svoje mesto svom nešto mlađem, naučnom i pseudonaučnom nasledniku. Danas trogodišnja deca sasvim dobro rukuju uređajima kao što su kompjuteri i videorekorderi, baš kao što njihovi roditelji uspešno vode fabrike i nuklearne elektrane. Pa ipak, čak ni najobrazovaniji i najumniji roditelji ne mogu sebi objasniti sve one principe i zakonitosti kojima se povinuju prethodno pomenuti aparati, postrojenja i tehnološki procesi. Njihovo znanje, baš kao i znanje njihove dece svodi se na prosto igranje dugmićima i tasterima, imitirajući tako pećinskog čoveka koji je iznenada nabasao na nepoznatu pojavu.

Pojedinac je tako okružen svim tim čudnim ali veoma korisnim spravama koje čine život lakšim i udobnijim, iako nimalo ne razume Faradejeva pravila, Grecove mostove ili katodne cevi. One su mu potrebne radi informisanja, zabave ili ubijanja dosade. Na jedan perfidan, sofisticiran, „civilizovan“ način on postaje zavistan o različitim skalamerijama. Za njihov kupovinu, održavanje i servisiranje potrebna je ili vanredna genijalnost ili poprilična svota

novca kojeg nema dovoljno za sve. Do novca se u različitim sredinama dolazi na različite načine. Na zapadu to je tržišni način : prodaj se što skuplje kako bi mogao da kupiš potrebnu skalameriju što jeftinije. Ovde, to je ulizički način : dodvori se vlasti kako bi dobio ono što želiš. Na jednoj strani-autoritet postaje nejasan, tečan, promenljiv i olako nazvan tržištem; na drugoj strani to je državna, politička vlast koja odlučuje o svemu.

Ipak, bilo bi krajnje kratkovidno zavideti autoritarnom vladaru na njegovoj, skoro potpunoj nadmoći nad podanicima. Iako je njegov status toliko snažan i moćan poput onog Boga sa Sinajske gore čiji pogled i dodir ne može izdržati na sebi nijedno ljudsko biće, njegova dugovečnost je u većini slučajeva bliska snegu koji svojom belinom farba i prikriva krovove kuća. Ma koliko se vladar držao prema sopstvenom narodu kao prema nerazumnoj stoci i gazio ga poput svečanog crvenog tepiha, njegova moć u potpunosti je zavisna od tog istog naroda. Jer šta preostaje, kada se skine patina sastavljena od zastrašujućih uniformi, velikih zgradetina, glomaznih topova i tenkova, sjajnih odlikovanja? Šta ostaje posle velikih obećanja o nacionalnoj državi, švedskom standardu i doživotnom zaposlenju? Ništa osim običnog, sitnog, beznačajnog čoveka sa verom u vladarevo obećanje o pravom putu u najbolju budućnost. Ništa osim ljubavi, vere i nade sitnog točkića u velikom stroju koji mi, naučenjaci zovemo autoritarnim društvom. Uostalom, da li bi bilo Boga da nije anđela, demona i ljudi?

Otud i toliko zalaganje vlasti za socijalizam. Samo ne bilo kakav već narodni, nacionalni socijalizam, onakav kakav priliči posebnom, nebeskom narodu. Uzdajući se u nezrelost, sebičnost i lakomislenost a koristeći siromaštvo sopstvenog naroda, režim će i dalje igrati ulogu spasitelja tog istog naroda. Njihova prljavština izmešana s vulgarnošću i plitkoumnošću zaudaraće do neba i dražiti osetljiva čula gospodara njihove sudbine. Oni su odvratni, neprijatni i odbojni ali su neophodni poput vode u pustinji na čijoj površini plutaju mrtvi insekti. Za razliku od prljavih i podlih stranaca koji ne žive u ovoj zemlji, ti prostaci i prosjaci nisu ni nosa promolili iz otadžbine I imaju pravo glasa koje može da odluči o pravu na vođenje državnih poslova. To je stvar koju nijedna autoritarna vlast nije spremna da ustupi drugom. Udvarati se polupismenim, siromašnim i priglupim ljudima bez manira mnogo je teže od udvaranja lepoj ženi koja misli isto što i ti, ali ko je rekao da je politika čist i pošten posao?

Snaga i moć autoritarne vlasti leži u slabosti i nemoći svojih podanika, baš kao što i njena slabost i nemoć leže u volji tih istih bezvrednih ljudi. Njena snaga hrani se njihovom slabošću ali ma koliko ona rasla i uvećavala se, ona će na kraju kapitulirati zbog te iste slabosti. Ma koliko birač bio zavistan, sugestibilan i podmitljiv, i ma koliko se vlast trudila da stvori bolji i pouzdaniji narod, njegova slobodna volja čija je sloboda daleko veća od one samovolje koju vlast ima, smrtna je presuda svakoj tiraniji.

Zločin i kazna

Na poziv istražnog sudije vojnog suda krenuo sam na saslušanje vozeći se drugim razredom putničkog voza koji se poput zmije svojim trbuhom trljao po šinama, prenoseći na tela putnika buku prignječenog čelika. Putovanje vozom oduvek mi se gadilo ali nikad kao u tom trenutku. Provoditi noć u zagušljivom kupeu s petoro ljudi koje ne možeš da biraš, uz stalno truckanje i cimanje, nikad nije bio moj tip zabave. Zapušten i većito zauzet klozet, hodnici pretrpani putnicima i njihovim prtljagom između kojih bauljaju neljubazni kondukteri, uvek me podsete na obećanje vlasti o brzim prugama i modernim, komfornim vagonima.

Ujutro, s nekoliko sati zakašnjenja vraćam se u grad koji mi je ostao u neprijatnom sećanju. Glavni grad druge članice zajedničke države koja ne učestvuje u ratu u susedstvu ali trpi sankcije međunarodne zajednice iako nije međunarodno priznata. Zbog toga je uvela te iste sankcije prema svojim sunarodnicima u susedstvu koje tobož, nikad nije vojno pomagala ali ipak ne priznaje granice susednih država. Na kraju, tu je i vojska koja ne ratuje ali njeni generali rukovode tamošnjim naoružanim sunarodnicima i nimalo joj ne smeta da u svoje redove mobiliše tamošnje, po ustavu i zakonu, strane državljane.

Ušao sam u zgradu Doma vojske u kojoj se nalazio i nadležni vojni sud koji je trebao da odluči o mojoj daljoj sudbini. Uputili su me na prvi sprat gde sam posle dužeg čekanja pozvan da uđem kod istražnog sudije. Posle kraćeg pozdrava i uzimanja opštih biografskih podataka usledila su pitanja o počinjenom krivičnom delu.

- Okrivljen si za krivično delo samovoljnog udaljenja i bjekstva iz vojske - član 217. stav 3. - govorio je jasnim glasom sudija, inače kapetan u klasičnoj sivomaslinastoj uniformi bez ikakvih ukrasa ili drugih obeležja. - Da li ti je tvoj starešina upozorio da je bjekstvo iz vojske kažnjivo?
- Ne. - rekao sam. - Ništa konkretno nije mi rečeno po tom pitanju.
- Ali si verovatno znao da je to kažnjivo?
- Da. To mi je poznato.
- Zapiši u izveštaj. - rekao je okrećući se svojoj daktilografkinji koja je neumorno prstima kucala po mašini moj iskaz. - Okrivljeni nije bio upozoren na moguće krivične sankcije ali mu je postojanje takvih postupaka bilo poznato.
- Znaš li da je za to krivično delo predviđena kazna zatvora u trajanju... - počeo je da burla po papirima ispred sebe. - ... od godinu do deset godina zatvora?

Slegnuo sam ramenima. Da je rekao da je kazna dvadeset godina ne bh se iznenadio. U krivičnom zakoniku za sva krivična dela predviđene su nemilosrdne kazne a pogotovo za dezertere. Tako je to na papiru, u životu je drugačije.

Na kraju saslušanja pružio mi je nekoliko gusto kucanih stranica i rekao :

- Potpiši se tu na dnu.
- Mogu li prethodno da pročitam?

- Zašto? - bio je začuđen. - Ovo je sud a ja sam tu da sprovedem samo istražni postupak a ne da kažnjavam. Ja sam zadužen da utvrdim istinu jer sam za to zadužen kao sudija, znaš?
- Znam. To piše na vratima kancelarije.

Daktilografkinja je počela da se smeje a on je nastavio da me gleda ali s nekim blažim i veselijim pogledom i sa osmehom koji se polako stvarao u uglu usana.

- Ne, nema čitanja. Moraćeš da mi veruješ na reč.

Potpisao sam. Bez obzira na sumorni početak saslušanja svo troje prisutnih osetilo je da se atmosfera popravila. Posle kraćeg, neformalnog ćaskanja zamoljen sam da napolju pričekam dok on obavi telefonske konsultacije sa zamenikom vojnog tužioca u vezi sa mojim slučajem. Nedugo zatim izašao je i pozvao me da s njim uđem u susednu kancelariju gde me je upoznao sa svojim kolegom, majorom koji je bio odeven kao i on u sivu vojničku odoru.

- Evo, gospodine majore. - ispoštovao je konvencionalno pravilo u komunikaciji sa nadređenima. - to je intelektualac o kome sam vam govorio preko telefona.

Zatim se uz ispriku udaljio radi sređivanja papira dok sam se ja zadržao kod majora koji je inače takođe bio istražni sudija, u kraćem „intelektualnom“ razgovoru kome se nešto malo kasnije priključio i jedan civil, majorev ratni drug iz bivše federalne armije.

- Vidiš, - rekao mi je. - nas dvojica smo zajedno ratovali i služili u istoj kasarni. Ja sam bio njegov nadređeni oficir i bio je najbolji vojnik iako nije bio „naš“. - rekao je misleći na nacionalnost. - Prilikom povlačenja iz grada on je bio moja desna ruka. - govorio je sa ponosom.

Onda je počela tipična ratna priča o lepom, divnom životu u gradu u kome su službovali i čudnoj, iznenadnoj promeni raspoloženja tamošnjeg stanovništva prema vojsci koja je uskoro počela da se izmešta na okolna brda i da odatle pokuša da „oslobodi“ taj isti grad. Epilog te priče poznat je skoro svakome ko je gledao CNN čije kamere su mnogo puta prikazivale rušenje srednjevekovnih zidina i kuća čuvenog primorskog grada pod zaštitom UNESCO-a. Pitao sam ga kako se oseća sada, nekoliko godina posle.

- Ja i dalje volim taj grad. Žao mi je što je sve tako ispalo ali je tako moralo biti. Ja sam samo vršio svoju dužnost braneći državu kojoj sam se zakleo na odanost.

Zatim je počeo da priča o preuveličavanju ratnih razaranja i ljudskih patnji koje je neprijatelj pokušao da isceni pomoću paljenja automobilskih guma. Bio sam zatečen njegovom mirnoćom dok je govorio o onome što je svet nazvao zločinom protiv kulture i civilizacije. Sudeći po njegovoj priči on se poput Doroti preko noći našao u čudnom i opasnom, a nadasve nepoznatom Oz-u iz koga je pokušao da izađe prateći put od žute cigle i poštujući vojnički kodeks. Fasciniran njegovom moralnom čistotom potpuno sam smetnuo s uma da su stanovnici tog grada moji sunarodnici.

Razgovor se ubrzo završio a ja sam se ponovo našao u kapetanovoj kancelariji gde mi je ovaj poturajući neke papire pred mene rekao :

- Evo, ovako. Ovo ti je rešenje o izdavanju poternice. Potpiši ovde... Ovo je rešenje o određivanju pritvora. Potpiši... Ovo je rešenje o povlačenju poternice a ovo o ukidanju pritvora. Potpiši tu i tu.

Pošto sam stavio svoje potpise na pokazana mesta dao mi je kovertu u ruku govoreći :

- Ovo ćeš predati dežurnom oficiru u kasarni. U koverti se nalazi objašnjenje o tvom slučaju i zahtev da se primiš na dosluženje vojnog roka.

Od svih mogućih rešenja ovo mi se činilo najgorim. Nisam osećao grižu savesti zbog svog postupka niti sam se plašio moguće osvete zlonamernih oficira sa slonovskim pamćenjem. Problem je bio mnogo dublji i ozbiljniji, i zadirao je u samu suštinu moje ličnosti i karaktera vojničkog života koji je za mene bio mnogo nepodnošljiviji od zatvora.

- Takođe sam predložio da te pošalju na medicinski pregled na ocenu tvojih sposobnosti za služenje vojnog roka. - Pošto je primetio da sam nezadovoljan takvim ishodom nastavio je nešto ozbiljnijim glasom pokušavajući da me ohrabri. - Znam da si nestrpljiv ali budi razuman i sačekaj nekoliko dana.

Ako sam nešto u životu naučio to je da se ne borim za ono što je odavno izgubljeno. Shvatio sam da bi bilo kakvo prigovaranje bilo uzaludno. Pozdravili smo se, uzeo sam papire i otišao na telefon da javim roditeljima da ću se zadržati nešto duže „u gostima“ i potom krenuo put kasarne u predgrađu. Bio je lep, sunčan dan s dosta ljudi na ulicama i vetrićem koji je u nozdrve unosio miris kasnog proleća.

Posle godinu i po dana bekstva zločinac se vratio na mesto zločina pojavivši se na prijavnici kasarne u lakoj, prolećnoj odeći držeći u ruci sudska dokumenta i svesku sa zadacima iz više matematike. Nakon kraćeg iščitavanja dokumenata jedan od vojnih policajaca izašao je iz prijavnice, pretresao me na brzinu i rekao da pođem za njim. Prošli smo asfaltnim putem okruženim drvećem između zgrada i stigli u komandu kasarne i garnizona gde sam uveden u dobro poznatu prostoriju sa velikim drvenim stolom i stilski uređenim enterijerom. Za stolom su sedeli visoki oficiri meni nepoznati i pričali neke neslužbene stvari. Pukovnik sa brkovima koji je sedeo na početku stola i očigledno bio najvažniji tip u grupi od nekoliko visokih oficira otvorio je predatu mu kovertu i posle pročitano pisma obratio pažnju na mene. U tišini koja je nastala uputio mi je nekoliko kratkih, jednostavnih pitanja i zatim mirnim glasom rekao :

- Dobro, mladiću. Bićeš smešten u jedinicu danas. Nećeš zaduživati uniformu dok se tvoj slučaj ne razreši. - provukao je ruku kroz kosu i zatim nastavio. - Nadam se da ti nećemo praviti probleme za to vreme, baš kao što ni ti nama nećeš stvarati nevolje. Ukoliko do toga dođe biće preduzete odgovarajuće mere. - govorio je spuštajući ton pokušavajući da ublaži pretnju.
- Neće biti nikakvih problema. - odvratio sam.
- Treba li ti nešto, da se javiš kući ili nešto slično? - upitao je.

- Ne, hvala. Već sam se javio. Voleo bih da pozajmim neku knjigu iz biblioteke, ako mogu.
- Pa, naći će se nešto za čitanje. - prozborio je osvrćući se oko sebe.

U priču se upleo jedan ljubazni major, mlađi čovek u kasnim tridesetim godinama, koji je bio zadužen za uvođenje informacionog računarskog sistema u kasarnu a čijom sam susretljivošću dobio knjigu o Windows-u. Njeno štivo nije bilo od neke velike praktične pomoći budući da nisam imao pristup računaru, ali će pomoći da sivi dani brže prođu. Zatim sam odveden u vojnički paviljon, u spavaonicu na prvom spratu, gde mi je dodeljen jedan od slobodnih kreveta na sprat. Od tog trenutka usledio je drugi nastavak ili epizoda mog vojničkog života.

*

Za razliku od prethodnog boravka u sivom hotelu s puno zvezdica ali bez imalo komfora, situacija je bila kudikamo povoljnija. Kasarna je bila poluprazna s puno nepoznatih lica pa su i spavaonice bile mnogo pogodnije za svoju proklamovanu namenu. Pošto sam bio odeven u civilnu odeću a okružen samo starijom vojskom koja je uskoro trebala da odsluži svoj rok-godinu dana, te nisam mogao ni da budem meta izživljavanja nekog skota. Dani su prolazili sporo, neradno i dosadno deleći se na doručke, ručkove, večere i slobodno vreme između njih. Ovo poslednje koristilo se uglavnom za gledanje TV programa jedne privatne televizije koji se sastojao samo od jeftinih američkih filmova i spotova narodne muzike. Pošto nisam bio u uniformi nisam morao ni da učestvujem u jutarnjoj i večernjoj ceremoniji pozdravljanja zastave što je stvaralo novi zadatak pred mene : kako ubiti dodatnu dosadu?

Momci su bili sjajni, sve su to bili stariji vojnici, tzv. „džombe“, sa brojevima preko 300 (brojevi su označavali broj dana provedenih na odsluženju vojnog roka). Iako nisam bio jedan od njih sa svima sam se dobro slagao. Sa nama, bolje reći, za nas, je bio zadužen vodnik, oficir u mlađim godinama koji je imao jednu strašno dobru osobinu koju su svi vojnici mnogo cenili - nije shvatao svoj posao suviše ozbiljno. Po poreklu i mestu prebivališta, ovdašnji čovek, domorodac, koji je voleo da priča o sebi a to isto očekivao je i od drugih. Krupan i dobroćudan gorštak, čitav svoj sitni palanački život proveo je na domaćem kršu potajno čeznuvši da bude nešto više od običnog pastira, baš kao i narod kome pripada. Nadomestak sopstvene minornosti i beznačajnosti pronašao je u armiji i njenim besmrtnim pravilima službe. S vremenom, njegova koža stopila se sa sivom uniformom ali je njegova skromna, prosta duša ostala otvorena za ostatak sveta, uključujući tu i dezertere. Bezlično sivilo kao da se povlačilo pred sjajem kolektivnog duha logorske vatre koji bi iskrsavao u čestim trenucima dokolice a grleni, gorštački glas našeg vodnika nadjačao bi hladno ćutanje dugih cevi.

Posle deset dana utrošenih u blaženu dosadu, tako karakterističnu za regrutnu, neprofesionalnu vojsku, konačno sam izašao iz kasarne u pratnji jednog vojnika. Posle pola sata pešačenja na otvorenom prostoru i svežem, slobodomirisnom vazduhu, stigli smo u vojnu bolnicu gde smo rutinski upućeni u čekaonicu kod neuropsihijatra. Zatim je usledio dugotrajan vremenski period poprilične nirvane, veoma karakterističan za ovakvu instituciju u najboljem i najdemokratskijem društvu na svetu. Čekanje je sastavni deo života svakog građanina i na njega otpada dobar deo života bez obzira na razlog : poseta lekaru, dobijanje raznoraznih dozvola, prevozno sredstvo ili zastoj u saobraćaju, ali kod nas ono je nepisano pravilo kada je u pitanju bilo kakva institucija.

Budući da smo u tome svi pomalo eksperti, ni meni a ni mom pratiocu nije smetalo da uspostavimo nove socijalne kontakte s našim sapatnicima u uniformi. Teško je razlučiti da li je druželjubivost u ovakvim okolnostima originalana i bazična, pojedinačna potreba ili posledica sveopšteg haosa u svakom segmentu društvenog života. Negde pred kraj radnog vremena moje časno prezime zaparalo je ustajali vazduh čekaonice pozivajući me da se suočim sa tvorcem moje neposredne budućnosti.

Sedokosi stari lisac, inače pukovnik, čiji autoritet je bio jači i od nekih generala, pogledao me je ravnodušnim i umornim pogledom. Pažljivo je pročitao priloženu dokumentaciju a zatim uputio nekoliko pitanja mome pratiocu o mome ponašanju u kasarni. Koliko se sećam, mene je upitao neko kratko pitanje u vezi mog trenutnog stanja na šta sam odgovorio kratko da se dobro osećam i spustio pogled, kao što sam ga i svo vreme držao- uperenim u prljavi tepih njegove ordinacije. Srce mi je lupalo a leđa i mišice su bili čvrsto stisnuti iščekujući konačnu presudu sitnog, starog čovečuljka s naočarima i belim haljetkom. Čini mi se da su to bili trenuci najintezivnijeg užasa koji sam ikad doživeo.

Čitav životni tok sažeo se u nekoliko trenutaka spuštajući moju budućnost poput oraha u šaku jednog, jedinog psihijatra. Ako sam ikad u životu nešto organski mrzeo iz dubine svog bića bila je to potpuna nemoć u upravljanju sopstvenom sudbinom. Naravno, bilo je dotad različitih perioda kada sam bio teško bolestan i zavistan od svojih roditelja ali nikada se moj osećaj za kontrolom sopstvenog života nije izgubio kao tog trenutka. Odnokud, iz nekog skrivenog kutka mozga u svest su prodrli stihovi jedne pesme o pukovniku i pokojniku:

*„Pokojnik više ništa ne sluti,
a ne očekuj od Pukovnika
da ti suvislo objašnjava.
Smrt nagrađuje obojicu podjednako.
Jednog fascinira,
drugog spašava zaborava.”*

U tišini koja je vladala zagrobnom doslednošću pukovnik se češkao po vratu, moj pratilac se nervozno premeštao s noge na nogu, a ja sam oponašajući makovo zrno zurio u prostirku na podu. A zatim se pukovnik latio pisaće mašine i počeo neumorno da kuca. Posle nekoliko minuta presuda je otkucana a zatim i izrečena :

- Došli ste pred kraj radnog vremena a meni treba više vremena da ocenim ovog vojnika. - rekao je lagano dok sam se ja neprimetno trgnuo prepoznavši samog sebe uz krizu identiteta. – Neka ostane u stacionaru dok ga detaljnije ne pregledam.

Bilo bi glupo reći da je odluka bila neočekivana i iznenađujuća budući da je čitav način života društva bio baziran na odlaganju. Od rođenja pa do smrti živi se, takoreći, u čardaku “ni na nebu ni na zemlji”, lavirajući između slavne prošlosti i neslućene budućnosti, previđajući i sklanjajući neke neprijatne stvari sa vidika. Insistirajući na nepogrešivosti svaki pojedinac ostaje slep na sopstvene promašaje, greške i gubitke, ostavljajući za budućnost dane Strašnog suda. Zahvaljujući stalnom odlaganju amputacije stopala, ranjenik nastavlja da živi s punim telesnim integritetom. Zahvaljujući tom istom odlaganju gangrena zahvata čitavu nogu, sve do kuka.

Smiren, iako malkice nezadovoljan popeo sam se na sprat i ušao u ambulantu vojničkog stacionara. Tu su bile i dve gospođe odevene u bele mantile i pretpostavljam da su bile medicinske sestre iako mi je jedna stalno tepala :

- De, ne plaši se. Biće ti lepo s nama. Odmorićeš se od armije.

Pri tom je pokroviteljski milovala moju kosu na temenu pomalo nakostrešenu od proteklih dešavanja. Sklonio sam njenu ruku s moje glave želeći da izbegnem neminovnost kućecog položaja nja šta je ona reagovala sa iznenađenjem pomešanim sa strahom. Nedugo zatim obreo sam se u spremištu gde sam neuspešno pokušavao da pronađem odgovarajuću pidžamu i papuče nakon čega sam odveden u bolesničku sobu.

Kada sam poslednji put bio u bolnici imao sam šest godina i trebalo je da operišem krajnike. U sebi pretrpanoj decom različitog uzrasta bio sam jedan od mlađih i usled nedostatka kreveta dobio sam jedan krevetac za bebe uokviren šipkama poput kaveza. Levo od mene bilo je neko derišće, dve-tri godine mlađe od mene, koje je stalno plakalo i dozivalo svog oca. Prazneći svoja creva i bešiku u odeću i postelju, širio je nesnosan zadah po inače zagušljivoj prostoriji. Kada se tome pridoda žamor piskutavih dečijih glasića koji nije prestajao do kasno u noć sasvim je razumljivo zašto sam za čitav jednonedeljni boravak u bolnici uspeo da odspavam svega dvadesetak sati, od čega dobar deo otpada na operativnu i postoperativnu narkozu.

Od pet kreveta samo je jedan bio popunjen jednim mršavim i kratko ošišanim momkom koji je u njemu sedeo.

- Zdravo. Ti si novi?
- Zdravo. Da, sad sam stigao. Ima li neki slobodan krevet?
- Svi su slobodni osim ovog preko puta mene.

Odlučio sam se za krevet pored prozora. Jedino što se moglo videti bile su iglice bora koje su prekrivale skoro čitavu stranu bolnice osim nekoliko sitnih proreza kroz koje je dopirala slika kasarne s vojnim poligonom. Čak ni u vojnoj bolnici nisi mogao da pobegneš od kasarne i njenih čari.

- Šta je sa tobom? - upitao sam prilazeći njegovom krevetu.
- Ništa. Upucan sam!
- Je li na frontu?
- Ma, kakvi. Kolega je čistio pištolj ispod stola a metak bio zaglavljnjen u cevi i...

Odmah su ga odveli u bolnicu gde su mu snimili nogu rentgenom. Srećom, metak je samo okrznuo koleno i prodro u desnu butinu sa strane ali je na nesreću ostao u mesu, tik do butne kosti, pa su morali da ga izvade. Sad se oporavlja i čeka da mu skinu konce.

U daljnjem toku razgovora saznao sam da je vodnik i da je skoro raspoređen u ovaj kraj i da je u stacionaru već nedelju dana. Iskrlica razumevanja pojavila se među nama što je bilo dovoljno za stvaranje prijateljstva. Dvojica momaka u dvadesetim i na slepom, dosadnom mestu, daleko od prijatelja i rodbine, sa zajedničkom željom da što pre odu odatle. Svaki teret je lakši kada se sa nekim podeli.

Život u stacionaru bio je sličan onom u kasarni sa glavnim razlikom u tome što je ovde bilo još više slobodnog vremena a manje načina da se ono provede bez dosade koja je polako postajala bolna (Lokalni televizor mogao je da uhvati samo kanal državne televizije te RAI Uno i Due, koji zbog nepoznavanja italijanskog nismo mogli da razumemo. Mada, čini mi se da ga ni rođeni italijani ne kapiraju baš najbolje.). Hrana je bila ista kao u kasarni, s tom razlikom što je nje bilo više. Ta činjenica bila je poznata i malim krznenim trčkaralima koja bi po danu ponekad prozujala po hodniku dok bi noću preuzimali vlast nad našim spavaonama boreći se međusobno za sadržaj naše kante za otpatke. Da bih umanjio njihovu hiperaktivnost, u rupu u zidu naše sobe ostavio sam pet-šest tableta bensedina koje mi je dobri pukovnik prepisao a ja uporno izbegavao da konzumiram. Učinak je bio sjajan, tablete su nestale a miševi se više nisu pojavljivali. Kažem miševi jer se zbog svoje omalenosti i simpatičnog izgleda ne bi mogli nazvati pacovima.

Boravak u stacionaru za većinu vojnika trajao je nekoliko dana i bio je više kao neko odmorište pre povratka u kasarnu ili za one sa težim oboljenjem tranzitna stanica pre upućivanja u specijalističku vojnu bolnicu u prestonici. Osim mene i ranjenog vodnika kroz našu sobu prošli su i drugi momci. Gorštak, krupan i prgav, spavao je na krevetu levo do mene ali samo povremeno pošto je većinu bolničkog staža provodio kod sopstvene kuće, desetak kilometara od stacionara. Osim većih mana imao je i veliku komparativnu prednost u odnosu na nas ostale. Sa sobom je doneo i kasetofon što je osim gledanja crno-belog televizora u blagovaonici i rešavanja starih ukrštenica sa po nekoliko nepopunjenih polja predstavljalo vrhunac društvenog života u stacionaru i činilo našu sobu veoma prometnom i

posećenom. U njegovom odsustvu pravo na uživanje i korišćenje ove spravice prelazilo je na mene što je povećavalo moj ugled među ostalim bolesnicima.

Zatim je kod nas došao i Brka, mladić godinu dana mlađi od mene, sa savršeno oblikovanim nadimkom koji bi nedeljom pozajmio košulju od mene a farmerke od vodnika kako bi se prošetao kroz grad kršeći sve moguće zabrane i rizikujući da ga policija privede. Kada bi se vratio svi mi ostali smo ga ispitivali kako je napolju a on bi govorio :

- Bog te... Kakve cure šetaju gradom, sređene i uparđene kao avioni... Baš kao avioni! Mi smo se smejali a Brka bi sa istom provincijskom očaranošću i rečitošću opisivao lepotu suprotnog pola i drugog (ženskog) sveta koji nam je toliko nedostajao.

Sa nama je bio i jedan Mađar koji se uprkos svemu pomalo držao po strani. Njegovu distancu ipak nismo tumačili sa zlonamernošću već je smatrali i prihvatili kao njegovu osobenost.

Dok smo mi ostali uglavnom govorili o sebi, on je uglavnom pričao o svojoj devojci koja ga čeka na dalekom ravničarskom severu. Pokazao nam je njenu sliku jedne večeri a nakon toga ja sam ga uporno terao da mi tu istu sliku pokaže još mnogo puta. Bio sam fasciniran slikom smeđokose devojke odevene u džemper i farmerke bez nekih naročito naglašenih ženskih atributa. Plenila je svojom jednostavnom i umiljatom gracioznošću. Nije tu bilo ni glamura niti drečavog enterijera, ničeg osim lepe devojke koja stoji u sasvim običnoj sobi sa belim tapetama i tamnocrvenim stolom u pozadini. Samo jedno lepo obećanje nečeg što sam želeo. Kao što je Lili Marlen nudila nemačkim vojnicima ukopanim u rovove na ko zna kojem frontu raskošnu jednostavnost i blaženu mirnoću porodičnog gnezda u domovini, tako je i meni ova tuđa devojka budila sećanje na neostvarene snove civilnog života.

*

Par dana posle prijema u stacionar započela su tobož detaljna ispitivanja o mojoj sposobnosti za vojnu službu a u sklopu toga i moja uračunljivost u trenutku izvršenja krivičnog dela samovoljnog udaljenja i bekstva iz vojske. Prvo sam upućen na pregled kod psihologa, to je bio civil zaposlen kod vojske.

Ne znam zašto, ali se stereotip o psiholozima muškarcima kao sitnim, kratkovidim čovečuljcima sa manjkom kose i deficitom muskulature ponovo pokazao utemeljenim. Sedeo sam preko puta gospodina koji je svojim likom gotovo odslikavao Vudija Alena i piljio u pod, delimično nervozan a delimično i gnevan zbog neažurnosti dotičnog gospodina koji se u potpunosti svojim ponašanjem uklapao u čitavu sporohodajuću mašineriju zvanu vojska. Pitanja je postavljao tihim glasom zapisujući ponešto u svoju svesku, pokušavajući da me ohrabri i odobrovolji. Kao da čita udžbenik kliničke psihologije uporno je pokušavao da uspostavi prisan, prijateljski odnos sa mnom.

- Koji fakultet studiraš?
- Geološki.

- Koja si godina?
- Prva.

Odgovarao sam mrzovoljno i lakonski na stara, dosadna i do zla boga ponavljana pitanja koja nisu vodila ničemu.

- Znaš, u zgradi tvog fakulteta je i Društvo psihologa u kojem sam nekad provodio dosta vremena. - govorio je zvonkim glasom i pocupkivao prstima leve ruke po svesci. - Prostorije su bile na trećem spratu dok je fakultet bio na prizemlju i ostala dva. - govorio je sanjalački prisećajući se sopstvene, pretpostavljam, burnije mladosti.
- Znam. - prekinuo sam ga skrećući pogled u stranu.

Od tog trenutka prestao je da pokušava da se sprijatelji sa mnom shvatajući da je to nemoguće. Bio je deo mašinerije koja je mogla da me strpa u ćeliju na višegodišnju robiju a ja nisam baš toliki mazohista koji voli da ćereta sa sopstvenim tamničarem. Razgovor je nadalje tekao službenim, zatvorenim tonom a njegova pitanja su se po svojoj dužini bližila mojim odgovorima. Nešto kasnije, posle kratkog kucanja, na vratima se pojavio neki oficir u uniformi koji je sudeći po neprikriivenoj prisnosti u glasu dobro poznavao psihologa. Ne gubeći vreme on me je odveo u susednu sobu dajući mi parče olovke s tupim vrhom i primerak testa za ispitivanje ličnosti.

- Evo, ovo su neka pitanja na koja treba da odgovoriš. U stvari, to i nisu pitanja već tvrdnje za koje ti treba da se opredeliš. Na primer, prvo pitanje : Volim da se družim sa mojim prijateljima. Ako se slažeš zaokružićeš tačno, a ako ne - onda netačno. Evo, da ti pomognem. - rekao je zaokružujući jedno ods ponuđenih odgovora.
- U redu je, mogu i sam. - rekao sam.
- Ne slažeš se sa tom tvrdnjom? - upitao je začuđeno.
- Pročitaću pa ću zaokružiti odgovarajuću stvar. - rekao sam kratko.
- Dobro. Kad završiš, donesi mi. - rekao je zatvarajući vrata za sobom.

Na licu mu se i dalje izražavalo čuđenje dok se vraćao svom poznaniku, oficiru u susednoj sobi.

Posle čitanja različitih i pomalo glupih rečenica i zaokruživanja odgovarajućeg odgovora vratio sam se u sobu u kojoj su dvojica pajtosa razgovarali.

- Evo, završio sam. - rekao sam pružajući mu papire.

Uzeo ih je bez reči i stavio na stranu stola izgovorivši na kraju onu dobro poznatu i ko zna koliko puta izgovorenu rečenicu u ovakvim prostorijama :

- Sačekaj napolju.

Posle dvadesetak minuta prvo je izašao oficir, a posle još otprilike četrdesetak minuta i psiholog pružajući mi nalaz sa uputstvom da ga odnesem u stacionar gde će ga uložiti u karton.

- Kako je bilo? - upitao je vodnik čim sam stigao.

- Prevazišao sam samog sebe. Evo, slušaj : agresivan, izraziti problemi u interpersonalnim odnosima. Nezrela ličnost.

Zatim sam pročitao još neke reči koje nisam razumeo i bili su tu i bodovi sa testa po oblastima obeleženim velikim slovima a čije značenje mi nije bilo poznato.

- Dakle, vodniče, čuvaj se! Da sam na tvom mestu ja ne bih spavao u ovoj sobi!

Obojica smo se nasmejali. Od tog dana proći će još nekoliko dana pre nego što ću se pojaviti pred pukovnikom da bih pred njim otvorio svoju poganu dezertersku dušu.

Ne znam tačno koji je dan to bio ali verujem da je bio neki posle vikenda, ponedeljak ili utorak. Sedeo sam u hodniku bolnice koji je ujedno bio i čekaonica sa dva reda plastičnih stolica zajedno sa drugim vojnicima i oficirima. Osim nas običnih regruta bili su tu i neki major i kapetan koji su čekali na psihijatrijski pregled u sklopu svog redovnog sistematskog pregleda koji je obavezan za sve oficire, kako neki od njih ne bi poludeo i počeo da ubija sve oko sebe a pogotovo ne svoje pretpostavljene. Po prvi put, granica između diplomaca vojne akademije sa zlaćanim epoletama na naramenicama i nas, običnih smrtnika silom zakonskih obaveza pretvorenih u gutače prašine i tuđih naređenja, bila je u potpunosti izbrisana.

Ujedinjeni u ludilu svi smo čekali na svojih desetak minuta ćaskanja sa psihijatrom.

A onda se desilo nešto sasvim prirodno, ali sa stanovišta pristojnosti potpuno neprihvatljivo.

Usled nešto izmenjene ishrane u protekla dva dana u kojoj je dominirala testenina, došlo je do kratkotrajnog zastoja u mom probavnom traktu. Drugim rečima - prdnuo sam.

Za tili čas ionako ustajali vazduh čekaonice obogatio se gasom organskog porekla i užasnog mirisa koji je pogađao i prehladom potpuno zapušen nos. Žamor je zamro a pacijenti su se međusobno streljali očima pokušavajući da otkriju krivca. Sa grimasom na licu, na kojoj se ocrtavala iznenađenost izmešana sa ozlojeđenošću uključio sam se u zanimljivu društvenu igru "pronađi krivca" skrenuvši svoj pogled ka jednom kapetanu koji je sedeo preko puta i malo udesno od mene. Uzvratio je pogled nekoliko trenutaka a zatim okrenuo glavu u drugom pravcu. Posle nekoliko podužih trenutaka praćenih tišinom, igra se završila nerešeno a njen kraj označio je povratak žamora u čekaonicu i rečenica koju je izgovorio jedan stariji vojnik :

- Izgleda da je neko jutros doručkovao kisele mačiće!

Posle dužeg čekanja prozvano je moje svetlo ime te sam ušao u ordinaciju. Prošao sam pored ravnodušne sestre koja je sređivala neke kartone, pokucao na još jedna vrata i ušao u pukovnikovu odaju gde sam na njegov poziv seo na stolicu na okretanje.

I pukovnik je poput psihologa postavljao neka nesuvisla pitanja o mom detinjstvu, bolestima koje sam preležao i problemima sa zakonom koje sam imao.

- Zašto si pobjegao iz vojske?

Iako očekivano to pitanje bilo je jedno od najneprijatnijih jer je doticalo temu koja povlači bolnu laž ili još bolniju iskrenost. Reći da sam pogrešio i izdao svetu vojničku dužnost bio bi greh prema sebi, a reći ono što zaista mislim o toj svetloj dužnosti čoveku koji je čitav život

proveo u beloj ili sivomaslinastoj uniformi bio bi siguran put na robiju. U vreme globalnih nadnacionalnih institucija u kome se reč rat izvlači iz svog istorijskog koncepta i vezuje se za reč iz trgovačkog žargona kao što su ekonomske sankcije i carine, moj stav bi naišao na odobravanje kod većine drugih stanovnika zemaljske kugle ali ne i u ovom vilajetu.

- Imao sam problema.

Zaobilazeći sopstvene svetonazore skrenuo sam na periferiju tadašnjih oklonosti. Svaki veliki ideološki koncept utemeljen je na životnomiskustvu običnog smrtnika.

- A kakvih problema?

Priča o šikaniranju slabih i nemoćnih, o surovom kažnjavanju neistomišljenika, stara je bar koliko i čovečanstvo. Ma koliko se pripovedač trudio da je svojim rečima učini originalnom i novom, teško da može od nje napraviti nešto poput Mojsijevih knjiga. Tim pre što je na početku svojih dvadesetih još uvek mlad i zelen poput borova koji proviruju kroz prozor ordinacije.

- Dobro, - rekao je završavajući razgovor. - ti se sada vrati gore, u stacionar. Ja ću napisati svoje mišljenje i uputiti ga komisiji.

Pomislih, koliko papira i vremena treba utrošiti da bi se doneo sud o duševnom zdravlju jednog mladića.

- Kada će to biti gotovo? - bio sam nestrpljiv.

- Polako. - reče on - to je izveštaj koji treba podneti i sudu. Zato mora biti detaljan.

Slušajući njegovo pravdanje zapitah se nije li sve to posledica tradicionalnog odugovlačenja ili nečeg dubljeg i instiktivnijeg, nešto što je kod starog pukovnika još izraženije? Čak i mršavi, slabo razvijeni mladić, dezertar i pripadnik neprijateljskog naroda za kojim niko od nebeskog naroda ne bi tugovao, bio je težak slučaj za iskusnog psihijatra koji se u svom poslu nagledao svakakvih ljudi. Izgleda da jaram odgovornosti sa godinama postaje sve teži i teži tražeći još ponekog za njegovo (pod)nošenje.

- Ti samo sedi gore i miruj dok se to ne sredi. Evo, prepisaću ti još bensedina. - reče pomirljivo i potkupljivački.

Popeo sam se stepeništem na sprat i krajnje nezadovoljan otišao u bolničku sobu, pa legao na svoj krevet. Pun nemoćnog gneva zurio sam u prazan, susedni krevet i pokušavao da ne mislim na to da najlepše prolećne dane u svojim najboljim godinama provodim u bolesničkoj sobi i bespomoćno čekam na odluku o tome da li ću narednih godina provesti u zatvoru ili na slobodi.

*

Dani u stacionaru prolazili su sporo i jednolično, i da nije bilo poseta od strane vodnikove rodbine i kolega koji su osim hrane donosili i enigmatske časopise s praznim, nepopunjenim ukrštenicama čitav duhovni život sveo bi se na bolno ništavilo. U ovom duhovnom bespuću

onaj koji je imao novine, časopise ili muziku imao je zavidnu moć u svojim rukama. Jer ako postoji svest o kliničkoj smrti onda se ona rađala sa svakim novim jutrom u beloju bolesničkoj sobi sa skrivenim pogledom na obližnju kasarnu. Bio je to mučan, težak i teško objašnjiv osećaj i uporediv jedino sa onim koji mi se javljao u vreme školskog odmora dok sam šetao susednim ulicama jedući užinu i razgledajući unaokolo.

Moja srednja škola nalazila se u centru grada koji su nekadašnji osvajači iz Male Azije nazivali "Raskršćem". Sa stambenim zgradama koje su veoma podsećale na kutije sa pregradama, zanatskim radnjama koje su proizvodile ili vršile usluge na davno zaboravljeni način, i s ljudima prepotopske starosti, čitav kraj je više podsećao na neki radnički geto od pre stotinak godina. Siva boja fasada nekako je prešla na lica njegovih stanovnika dajući im nezdrav odraz neodređene starosti. Upravo ta večno siva boja čitave okoline koja je ostajala nepromenjena uprkos gotovo svakodnevnoj košavi, popriličnoj količini padavina i suncu koje je leti nemilosrdno pržilo, bilo je ono što me je uznemiravalo. Ni golim okom vidljivo siromaštvo nije toliko smetalo koliko to večno sivilo nepoznate starosti koje traje i iz kojeg naizgled, nije bilo izlaza. Ta neverovatna količina taloga sastavljenog od čađi, smoga, prljavštine i beznada gušila je i obeshrabrivala polet tinejdžerskih godina, mene i mojih vršnjaka. To je bio glavni razlog zbog kojeg smo odsustvovali sa nastave nabavljajući lažna lekarska uverenja ili bi jednostavno bežali sa časova.

Vreme neispunjeno bilo kakvom aktivnošću gmizalo je pored mene poput gliste donoseći početak letnjeg semestra na fakultetu koji mi se činio dalekim kao da potiče iz prethodne inkarnacije. Čitav život činio mi se poput prostranog autoputa kroz pustinju na čijem asfaltu se kotrlja naše vozilo zastajkujući povremeno samo radi dolivanja goriva. Malaksao i ukočen od vožnje, željno sam gledao kroz prozor u daljinu nadajući se izlazu sa autoputa motelu pored puta kod kojeg ćemo stati i izaći iz zagušljivog i vrelog vozila da protegnemo noge. Na žalost, autoput je bio dugačak, vreo i beskrajan.

Za razliku od mene drugi su mnogo bolje prihvatili dokolicu spavajući i odmarajući se od naporne službe, srećni što mogu da ukradu vreme od sivomaslinaste aždaje. Zadubljeni u svoje misli, snove i fantazije čekali su da prođe još jedan od 365 dana žrtvovanih odbrani otadžbine. Dan, iako prazan i dosadan, bio je vraćen svome pravom i jedinom vlasniku. Pirova pobeda je za većinu ipak pobeda... ali ne i za mene.

Na moje insistiranje, ponovo sam otišao na pregled kod psihijatra pokušavajući da stvari pokrenem s mrtve tačke. Ušao sam u pukovnikovu ordinaciju i još sa vrata upitao šta je s mojim slučajem. Pukovnik je uz osmeh odgovarao pokušavajući da me umiri :

- Ništa ti ne brini. Mislim ja i na tebe. - zvučao je vrlo paternalistički što me je poprilično naljutilo. - Svo vreme koje provedeš u stacionaru računa ti se u služenje vojnog roka.
- Znam, samo mi je potrebno i da se povremeno obrijem i okupam.

- Pa zar nisi rekao da ti ne smeta vojnička disciplina i svakodnevno brijanje? Ovde te na to niko ne tera.
- To je tačno. Ali i meni je potrebno da se dovedem u red. - rekoh pokazujući na dvo-ipo nedeljnu šikaru na mome licu. - Otkad sam sišao s voza nisam to uradio, a i ne mogu jer sa sobom nisam poneo pribor. A pribor nisam poneo jer sam došao na suđenje a ne u vojsku! - završio sam rečenicu sa podignutim tonom što je bilo velika greška.
- Treba da mi budeš zahvalan što nisi u ZATVORU! Vuci se gore dok nisam pozvao vojnu policiju da te odvedu! - izdrao se na mene mlatarajući levom rukom i sa licem izobličanim od gneva.

Poslušno sam se okrenuo i brzo izašao iz sobe ne čekajući da nastavi da se dere na mene. Prošao sam pored zabezegnute sestre koja se sigurno pitala kako sam uspeo da matorog, iskusnog lisca izvedem iz takta. Popeo sam se u stacionar i ušao u sobu ljut kao ris tražeći pogledom žrtvu na kojoj ću da iskalim bes. Izbor je pao na pokrivač na mom krevetu koji je bio previše kratak za moju visinu. Poleteo je u vazduh zajedno sa časopisom koji sam ostavio na njemu da bih se i sam zatim našao na podu ispaštajući svoj greh, kijavicu od koje sam patio. Vodnik je prošao mnogo bolje uz nekoliko psovki i šturo objašnjenje zbog čega sam besan. Pošto sam se smirio seo sam da razmislim o svojoj neposrednoj budućnosti koja se činila još neizvesnijom od trenutka kada sam odlučio da se odazovem na poziv vojnog suda. Ohrabren relativnim zatišjem na frontu i sankcijama koje je mudri Vođa uveo protiv neposlušnih sunarodnika koji su odlučili da postanu samostalni igrači u paklenoj partiji pokera za tri zaraćene strane, odlučio sam da rizikujem i pokušam da se oslobodim straha od mogućeg hapšenja. Sada sam na sopstvenoj koži osetio moć i neodlučnost birokratije zahvaljujući kojoj sam robijao i pre sudske presude. Okrivljen za krivično delo koje kao strani državljanin nisam ni mogao da počinim bio sam poput vrućeg krompira bacan iz ruku, prvo sudije a potom i psihijatra, od kojih ni jedan nije hteo da me nosi na duši. Uklješten u međuprostoru između zatvora i slobode mogao sam samo da čekam i da se molim Bogu da se zauzme za mene kod „mudrih“ birokratskih glava.

U četvrtak popodne dok su mi se u glavi vrzmale misli za i protiv još jednog bekstva iz vojske, a u kojima su one prve imale prevagu, u našu sobu ušla je medicinska sestra i pitala me za ime oca, datum i mesto rođenja, te majčino devojačko prezime. To je već bio znak da se nešto događa i da je neko ipak odlučio da umeša svoje prste u moju sudbinu. Posle nekoliko sati još jednog zamornog dana pozvan sam u sobu za medicinsko osoblje gde mi je prethodno pomenuta sestra uručila rešenje niže vojne lekarske komisije i zatražila od mene da razdužim bolničku odeću na šta sam ja sa ekstatičnim zadovoljstvom pristao. Vratio sam se u sobu sav sijajući od sreće i sa ponovo uspostavljenim poverenjem u napredak ljudskog društva.

- Šta je bilo? - upitao me je vodnik.
- Slobodan sam! - rekao sam dižući ruke u vazduh. - Bar sledeće dve godine.

Zatim smo seli i zajednički čitali parče papira koje je značilo otkup mojih greha prema armiji. Na osnovu pukovnikovog predloga komisija je posle dugotrajnog usklađivanja stavova na sednici koja je trajala manje od pet minuta odlučila da bolujem od poremećaja ličnosti te da nisam sposoban za vojnu službu u naredne dve godine. Osim poremećaja ličnosti, čitaj : psihopatije, na papiru je bila precrtana, odnosno preštampana druga dijagnoza koja je glasila : situaciono neurotsko reagovanje. Umesto lakšeg mentalnog problema proglašen sam za psihopatu i doživotnog ludaka čime su se slutnje nekih mojih neistomišljenika konačno obistinile.

- Čuj, evo ti papir i hemijska pa napiši svoju adresu i broj telefona. Ako ti nešto bude trebalo samo mi javi. - rekao je vodnik.
- Važi. - bio sam dirnut.

Naškrabao sam tražene podatke zatraživši da i on učini isto.

- Kada budeš stigao kući iz bolnice ti mi se prvo javi. - rekao sam mu.
- Hoću! Sigurno!

Ne gubeći ni trena brzo sam navukao civilnu odeću i predao bolesničku pidžamu i papuče da bih se na brzinu pozdravio sa ostalim bolesnicima i medicinskim osobljem to jest, momcima koji su vojsku služili u belim bolničkim uniformama. Posle dve nedelje po prvi put izašao sam na toplo podnevno sunce i lagano, poput pera odšetao do vojnog suda gde sam predao jedan primerak rešenja o otpustu iz vojne službe. Zatim sam otišao u kasarnu koja je bila mnogo dalje u predgrađu. Budući da sam došao oko pola četiri u njoj nije bilo mojih starešina. Preostalo mi je jedino da primerak rešenja ostavim dežurnom vojniku i da se nadam da zbog toga neću imati problema. Bio sam blizu izlazne kapije kada sam iza leđa začuo oštar i nemilosrdan glas :

- Vojniče!

Iako zarastao u bradu i u civilnoj odeći okrenuo sam se mahinalno i iz prve prepoznao dobro poznati lik sa poternice međunarodnog suda za ratne zločine. Odeven u maskirnu uniformu i sa onim istim televizijskim licem s dobro uređenim, kratkim, crnim brčićima stajao je okrenut prema nekom iza mojih leđa, malo dalje na pešačkoj stazi. Zadovoljan i ohrabren što se nije obratio meni okrenuo sam se i ugledao jednog vojnika kako ubrzano ustaje s klupe držeći u ruci neku paštetu ili krem zajedno sa parčetom hleba.

- Vojniče, zar nisi naučio da pozdraviš pretpostavljenog oficira? - rekao je Veselin zvani Čaruga bacivši jedan brz pogled k meni.

Primitivši da, na moju sreću a vojnikovu nesreću, da nisam u uniformi Veselin se posvetio neopreznom vojniku.

- Znaš li ti da si dužan da ustaneš i u stavu mirno pozdraviš oficira koji prolazi pored tebe?
- Ali gospodine pukovniče, nisam vas primetio. - začuo se uplašeni glas vojnika.

Bivši kapetan bivše federalne armije slavu je stekao streljajući moje sunarodnike-civile, izvlačeći ih iz bolničkih kreveta tek “oslobođenog” i potpuno razrušenog grada. I tada je držao lekciju samo ne vojnicima već službenicima međunarodnog Crvenog krsta koji su protestovali zbog kršenja svih mogućih konvencija i ratnih pravila. Veselin je tada pred TV kamerama držao predavanje o Ženevskoj konvenciji i viteštvu oficira bivše armije dok će nekoliko kilometara dalje bageri i rovokopači zatrpavati leševe bolesnika i ranjenika streljanih na obližnjoj farmi.

Za trenutak mi je na um pala suluda ideja da priđem i da se upoznam s njim, možda da mu zatražim i autogram kao podsećanje na ovaj apsurd. Odustao sam od toga predosećajući da to i nije od nekog značaja za budućnost. Ružne stvari dešavaće se i dalje pa čemu onda još i sećati se takvih gluposti!?

- Pa, u šta si gledao? Iz koje si ti jedinice, uopšte?

Okrenuo sam se i otišao, ostavljajući sadistu sa svojom novom žrtvom. Došao sam na prijavnicu i obratio se momcima unutra :

- Momci, ja sam predao ona dokumenta i sada odlazim. Sve je u redu?
- OK. Srećno!
- Zbogom! - odgovorio sam i izašavši iz kruga kasarne osetio osvežavajući dašak slobode.

Duvao je prijatan vetrić ispred mene je bio prazan putić koji je vodio u grad a iza mojih leđa ostao je vojnički život za koji sam se zarekao da ga više nikad neću (ponovo) voditi. Dok sam se brzim korakom spuštao prema gradu s velikom mirnoćom koja je prosto zračila iz svakog mog koraka, poželeo sam da pre nego što uđem u voz koji će me odvesti kući okrenem se u pravcu kasarne i pljunem ne bi li sav jed izbacio iz sebe. Ipak, znao sam da na taj način neću odstraniti svu gorčinu koja se u proteklom vremenu nataložila u meni.

*

Mesec dana posle mog odlaska iz vojske, „godine raspleta“ sublimirale su se u svega nekoliko meseci. San o novoj, velikoj, nacionalnoj državi, najvećoj u ovom delu Evrope, počeo je da se ruši katastrofalnim vojnim porazima „nebeskog naroda“. Vojna mašinerija koja je zahvaljujući svojoj supremaciji mogla da igra simultanku sa ostale dve strane počela je da se raspada pred organizovanom i sve bolje naoružanom koalicijom. Jedan za drugim, počeli su da padaju gradovi na krajnjem zapadu fronta. Zajedno sa vojskom, koja je kukavički bežala pred vojnom silom svojih protivnika počeli su da beže i civili organizovani u masovne konvoje koji su poput reka oticali iz napadnutih gradova i sela.

- Pogledaj ga! Pa, on se smeje! - rekla je Danka.

Zajedno smo slušali jednog nedeljnog podneva vesti o padu grada-tvrđave i samoprogllašene prestonice tamošnje paradržave koju su proglasili tamošnji pobunjenici, pripadnici naroda koji ovde živi.

Bio sam zadovoljan i srećan, ne toliko zbog osećanja nacionalnog ponosa zbog toga što će država mog naroda biti uskoro slobodna, već više zbog konačnog mira koji će ubrzo uslediti. Posle četiri godine rata i prolivanja krvi, mir se po prvi put ukazao na vidiku zajedno sa sniženjem aspiracija ovdašnjeg življa o velikoj zajedničkoj državi sa svojim sunarodnicima u državi koja bi bila nastala na teritoriji koja bi se oduzela od okolnih država, nekad republika bivše zajedničke države. San o velikoj državi pretvorio se u noćnu moru sa rekom izbeglica koja je pristizala na granice zemlje koja po rečima njenog predsednika nije u ratu.

Vojnici u dronjcima od uniformi, žene i starci na traktorima i automobilima koje su vozili njihovi golobradi unuci, počeli su da opsedaju granične prelaze dok se mudri i pametni Predsednik pitao šta da radi sa njima. Pod užarenim suncem koje je nemilosrdno pržilo tela prevarenih i izdanih ljudi pojavljivale su se sitne duše, njihovi sunarodnici, koji su im prodavali vodu i osvežavajuća pića po desetostrukim cenama. Izbeglice niko nije hteo da primi, pa čak ni njihovi rođaci. Bratska ljubav pokazala se u pravom svetlu. Sećam se jedne starice čija je izjava obeležila čitavu tu famu o bratskoj i patriotskoj ljubavi. Na pitanje jednog novinara koji ju je pitao odakle je i kada je stigla na granicu baka je odgovorila :

- Ima četiri dana kako se povlačimo sa konvojem. Hvala Bogu, sin mi je bio u vojsci pa je stigao još prekjuče!

A onda su počele da pristižu vesti o ratnim zločinima koji su po svojoj masovnosti prevazilazile do tada poznata zverstva u ovom delu Evrope. Da li zbog osvete do tada slabijih strana ili zbog četiri godine besmislenog i napornog sedenja u rovovima, masovne egzekucije su postale uobičajene u tim vrelin letnjim danima. Međunarodni tribunal imaće pune ruke posla sa otkrivanjem i gonjenjem zločinaca koji su sredinom poslednje decenije 20-og veka počinili tako užasne stvari kojih bi se i prilično oguglali srednjevekovni ratnici postideli. Narodni heroji i junaci sidoše sa nebeskih visina nacionalnog mita i izadoše iz stihova patriotskih pesama, ostadoše samo neki divljaci s noževima, kalašnjikovima i „kašikarama“, od zla oca i još gore majke.

Jedni počеше da bombarduju izbegličke kolone a nemoćne starce koji im ne utekoše pobiše na kućnom pragu. Drugi mecima i ognjem očistiše svoju, ponovo povraćenu teritoriju od mrskih osvajača, nekadašnjih komšija i kumova. Treći sahraniše čitavu mušku populaciju jednog grada koji međunarodni mirovnjaci pretenciozno nazivahu zaštićenom zonom. Poput scena iz filmova strave i užasa iskrnsnuše slike ugljenisanih tela, ostataka kuća i vozila, slike sela u plamenu, komadi odeće i drugih dragocenosti razbacanih unaokolo, i prizori sa iskopavanju masovnih grobnica popunjenih telima bez ikakvog identiteta, osim onog nacionalnog. Postojeće samo naši i njihovi; naši grobovi i njihovi zločinci; naše izbeglice i njihovi progonitelji. Čak i tuđi grobovi i nesreće postaće naši jer gode našem istorijskom

pamćenju po kojem smo mi oduvek bili i ostali žrtve. Pa čak i onda kada se nedvosmisleno utvrdi da su naši ubice, uvek će nam ostati ona dobro poznata floskula da su u ratu svi činili zločine. Oko za oko, zub za zub... Samo što za jedno naše oko neće biti dovoljno ni milion izvađenih tuđih očiju. Uvek će nas ono jedno, naše oko peći i boleti više od miliona tuđih i mamiti nas da vadimo tuđa... sve dok osim oka ne izgubimo i život.

Ono što su se svi pitali bilo je kako će reagovati ostatak civilizovanog sveta : velike sile, UN, Evropska unija i Amerika. Za razliku od prethodnih dešavanja kada bi se zločini osuđivali mlakim rezolucijama, političkim notama i pooštavanjem sankcija, ovaj put su svi shvatili poruku. Čak i Rusi. Ni najrečitije poruke sa svih strana sveta nisu bile dovoljne da odvrate krvožedne zveri od svog bolesnog nauma. Sa divljacima se može komunicirati samo na način koji oni pznaju i prihvataju.

U kliničkoj psihologiji postoji bihejvioralna terapija koja za cilj ima, baš kao što joj i ime kaže, promenu ponašanja koje iz različitih razloga nije prihvatljivo. Različitim nagrađivanjem pokušava se postići željeno ponašanje dok se neželjeno i neprihvatljivo ponašanje obeshrabruje kažnjavanjem. Na primer, deci se za dobru ocenu u školi poklanja novac ili slatkiši dok se za lošu uskraćuje džeparac ili izlasci.

U ravni politike bihejvioralna terapija dobija malo izmenjen naziv : politika štapa i šargarepe, s tim što šargarepu predstavljaju različite povlastice u trgovini a štap sankcije, embargo ili pretnja vojnom intervencijom. Princip mostaje isti, samo su pacijenti malo drugačiji a terapija malo „grublja“.

Ipak, ne ide sve kako se zamisli. Neka deca uprkos ogromnom trudu i zalaganju svojih roditelja postanu delikventi i završe u zatvoru. Neke države nastavljaju da vode ratove uprkos gubicima, sve do istrebljenja ili nestanka, najčešće svog sopstvenog.

Posle nekoliko godina zamajavanja to je učinila i međunarodna zajednica koja je na zločin odgovorila bombardovanjem. Krivci su i bukvalno osetili šta znači nebeska pravda.

Dotadašnje žrtve iz opkoljenih gradova izlazile su na ulice i sa piromanskim uživanjem gledale kako vatra i dim natkrivaju položaje i još ponešto što je pripadalo njihovim ubicama.

Još ljudskih života i plodova ljudskog rada nestajlo je uz potmule eksplozije avionskih bombi, sve u skladu sa poznatim božanskim pravilom - oko za oko, zub za zub. Ili u lokalnom značenju - i da komšiji crkne krava (kuća, žena, deca...), jer ko se ne osveti taj se i ne posveti. Zajedno sa zločincima ginule su i jednaestomesečne bebe, tinejdžerke od dvanaest-trinaest godina, žene u poodmakloj trudnoći, kao i polupokretni/polusenilni starci na zalasku života. Nebeska pravda bila je podjednako nemilosrdna prema svima. Želja naroda da se ujedini bila je ispunjena u kolektivnoj krivici za zločine počinjene prema drugom narodu. Zajednička želja podeljenog sveta da završi krvavi i besmisleni rat koji ne vodi ničemu a proizvodi hiljade izbeglica kojima treba pomoć konačno je počela da se uslišava uz pomoć bombi zapadnog vojnog saveza. Međunarodni krivični tribunal za ratne zločine osnovan baš za ove geografske prostore, kao da se u ostatku sveta ne puca i ne ubija

nedužno stanovništvo, podigao je optužnice i poternice za ovdašnjim zlikovcima. Belosvetski pravnici željni nirnberške slave utrkiivaće se da rebnu ovdašnjim vojnicima i generalima što duže robije predstavljajući sebe svetskom javnom mnjenju kao planetarne borce za pravdu. Vođe zaraćenih naroda optuživaće jedni druge, skrivajući sopstvena a upirući prstom u tuđa nedela, pozdravljajući svaku optužbu tribunala protiv neprijatelja kao zakasnelu pravdu a optužbe protiv sebe i sopstvenih podanika kao međunarodnu zaveru.

Tako je na kraju čitava planeta dobila priliku da se zabavlja s ljudskom klanicom na zapećku Evrope. Domaćice će držeci svoju dobro uhranjenu i rumenu decu vrteti glavom i govoriti kako je strašno gledati priloge o masovnim silovanjima i ubistvima na CNN-u. Filmadžije će snimati filmove na zadatu tematiku po kojoj se divljaci međusobno tamane sve dok među njih ne stigne zapadnjački mirotvorac tipa Ramba koji govori tiho i nosi veliku toljagu sa sobom. Sadisti i nekrofilu uživaće u najsitnijim detaljima priča o čerečenju i odsecanju udova ratnim i civilnim zarobljenicima. Osnivaće se različiti fondovi i društva za pomoć žrtvama međuetničkog nasilja. Strane vlade uslovljavaće posleratnu pomoć punom saradnjom sa međunarodnim tribunalom za ratne zločine. Lokalna raja će moći da u lokalnoj kafani, uz pivo, iz dana u dan, diskutuje o legalnosti, legitimnosti i nadležnosti Tribunala i o njegovoj pristrasnosti. Parničarstvo sa neminovnim uvek podseća na moralnu dilemu izgadnelog prosjaka nad hamburgerom kojeg je našao na ulici, treba li ga pojesti ili ne.

Problem „globalnog sela“ i nije u tome što se sve saznaje u vrlo kratkom vremenskom periodu već u tome što svi misle da mogu da sude o onome što su saznali pre recimo petnaestak minuta ili dana. Svako od Tasmanije do Aljaske smatra se pozvanim da presudi o obračunu u balkanskoj krčmi. Svako, pa uključujući i one koji ne ugledaju sunce po šest meseci, daće sebi za pravo da odrređuje granice lepog ponašanja u ratu divljih plemena jugoistočne Evrope... Baš svako osim nesrećnih žrtava čija tela i biografije leže zakopana širom nekadašnje federacije.

Njih niko ništa ne pita iako se svi pozivaju na njih i njihovu sudbinu. U njih se kunu i njih osvećuju ne pitajući za oprost niti visinu kazne njihovim dželatima. Njih se ne pita jesu li njihove žrtve vredne zamišljenog cilja i da li su možda promenili mišljenje.

Naravno da ako isključimo spiritizam i slične gluposti to u stvari i nije moguće. Ali, čini mi se, kada bi nekim čudom (hrišćanskim ili muslimanskim, svejedno) to i desilo da bi se njihov glas utopio u žamoru njihovih sunarodnika. Od žrtvi sa na ovim prostorima i ne očekuje ništa više osim da se pridruže taboru predaka i da sa neke prašnjave, starinske slike posmatraju kako se njihovi potomci svete sve do devetog kolena. U svetom ratu koji njihovi potomci vode protiv neprijatelja čak i i preci moraju da bodre i navijaju, a po potrebi - i da lažu!

*

- Zašto plačeš?

Pitao sam majku dok je grcajući neuspešno brisala suze koje su joj navirale na oči.

- Ma... - šmrknula je i nastavila - Žao mi te je, sine. Tebe i tvoje mladosti.

Onda je ponovo briznula u plač. Nisam se puno uzbuđivao zbog toga pošto je to često radila. Ipak, ovog puta, sve je pomalo podsećalo na jednu od onih retkih prilika kada su joj iz usta izlazile duboke, istinite i potresne reči, reči iz dubina njenog bića i životne filozofije.

- Znam da je moje već odavno završeno. Ostaje mi još da umrem i to je sve...

Govorila je iskrenim tonom za razliku od uobičajenog vajkanja i proklinjanja zle sudbine kada je očekivala od mene da je tešim.

- Ali, žao mi je što te nisam zaposlila, pružila ti budućnost, bolji život,... da te obezbedim pre moje smrti. Ovako mogu samo da čekam i da.. - opet je zaplakala.

- Sine, mama ne želi da te vidi kako te vode sa lisicama na rukama. Srce će mi prepući od muke!

Odmah sam počeo da je tešim kako je sada sve mirno, te da će me možda zaboraviti, sada kada se očekuje mir i postizanje sporazuma. Tešeći nju pokušavao sam da utešim sebe kao i da se saberem od ovog iznenadnog otvaranja duše koje me je potreslo. Ono što me je zaista pogodilo nije bilo njeno prihvatanje poraza u nemogućnosti da mi pruži neke bolje i zdravije uslove života već to što se smatrala direktno odgovornom zbog mog siromaštva, moje besperspektivnosti, pa čak i zbog mog bekstva iz vojske. Najgore je to što je bar delimično mogla biti u pravu!

Ponesen vizijom mira koja se poput duge ukazala na horizontu i posvećen u potpunosti fakultetu i ispitima koje sam polagao u rekordnom roku zaboravio sam na neprijatnosti koje sam doživeo u vojsci. Budući da nisam uspeo da stupim u kontakt sa vodnikom iz stacionara s kojim sam bio smešten u istoj sobi i ono malo prijatnog sećanja iščilelo je iz mene. Čudno je to kako prijateljstva sklopljena u vojsci brzo propadaju u civilnom životu.

Ipak, vojni sud nje me zaboravio. Na početku zimskog semestra dobio sam poziv za suđenje u dobro poznatom gradu i na dobro poznatom mestu. Odeven u odgovarajuću odeću : farmerke, košulju pastelnih boja i spiffajer, crnu, pilotsku jaknu seo sam u ponoćni voz sa pozivom, voznom i ličnom kartom, i sa nešto sitniša u džepu.

Stigavši na kolodvor nekoliko sati pre početka suđenja otišao sam u park i seo na klupu pokušavajući da se pripremim za suđenje i presudu. Bez obzira na povoljnu situaciju na frontu, lekarsko uverenje o nesposobnosti za vojnu službu i uredno odazivanje zahtevima i pozivima vojnog suda znao sam da nisam bezbedan od moguće robije.

Kada sam nešto bolje razmislio došao sam do zaključka da to u ovakvom sistemu i nije moguće. Uostalom, ko to danas može da se zakune da već sutra neće doći neki momci u uniformama da ga odvedu u zatvor. Mogu li biti sigurni osumnjičeni za ratne zločine da ih

nekad, u budućnosti, neka buduća vlast neće izručiti u zamenu za kredite i zajmove MMF-a? Jesu li sigurniji i bezbedniji privatni preduzetnici koji utaje porez gladnoj aždaji od države? Može li mirno spavati bilo ko ko je na ulici kupovao švercovanu robu i devize? U svakom trenutku lojalni pripadnik društva može postati izdajnik i kriminalac kome je mesto iza rešetaka.

U moru nečiste savesti plivaju i sitne ribe i “kapitalci”, svi u strahu od nekog novog kafkijanskog procesa. Među takvim društvom teško je pronaći nekog “bez truna u oku” i “bez putera na glavi”. Iako će svako od njih tvrditi da je nepravedno osumnjičen to će biti daleko od istine, jer ni u paklu niti u zatvoru nema bezgrešnih!

S lošim osećajem u stomaku i tresući se manje od hladnoće a više od nervoze došao sam u Dom vojske koji je istovremeno bio i Vojni sud (Praktično : prvo te osude a zatim igraju i pevaju uz vojni orkestar!). Popevši se na sprat i predavši poziv dežurnom vojniku seo sam u čekaonicu u kojoj su osim mene sedeli jedan bucmast i omaleni Cigančić sa svojim ocem slične fizionomije.

- Je li i ti čekaš suđenje? - upitao sam okrenuvši se momku uz osmeh.
- Da.

Odgovorio je kratko uzvraćajući osmehom koji je usledio posle straha koji je kao senka prešao preko njegovog lica. Pomislih sa nerazumnim olakšanjem kako nisam jedini koji se plaši.

- Zbog bekstva? - upitah stidljivo.
- Da. Nisam se javljao šest meseci posle odsustva pa su došli po mene...
- Pa to i nije tako strašno. - rekoh setivši se svog jednoipogodišnjeg odsustva. - Verovatno će biti blagi ako ti je ovo prvi prestup. - rekoh pokušavši da nas ohrabrim.
- Jednog dečka su osudili na dve godine zatvora. - reče umešavši se u naš razgovor zabrinuti otac. - On je bio u istoj kasarni samo što mu je ovo drugo bekstvo iz vojske pa su bili strogi. - dodade s nadom.
- Izgleda da nismo jedini. - rekoh kolegi optuženiku.
- Ja znam najmanje za petoricu iz moje kasarne. - odgorio mi je.

Ipak, osmeh koji mi je uputio nije mogao da odagna zabrinutost i strah s njegovog lica. Ni dalji razgovor pun ohrabrenja nije uspeo u tome te smo svi začutili prepuštajući se sudbini. Nedugo zatim, došlo je sudsko veće sa ostalom svitom, i pozvali su nas u dve odvojene sudnice. Ušavši u sudnicu za trenutak mi se učinilo da ulazim u školsku učionicu. Tu su bila tri obična zelena školska stola sa po dve stolice, predviđeni za odbranu, tužioca i zapisničara, kao i nešto poduži i glomazniji sto koji se nalazio na malo izdignutom podijumu koji se pružao duž zida u dnu sobe, na kojem su se nalazila okačena državna znamenja.

Kod stola do prozora smestio se debeljko u uniformi i sa ulogom zamenika vojnog tužioca. Za sto ispod podijuma sela je žena bez imena i bez lica pripremajući se da na pisačkoj mašini otprati tok suđenja. Za veliki sto na podijumu zaseli su sleva na desno : momak u ranim

tridesetim u uniformi i sa nekom trakom oko desne nadlaktice koja je označavala pripadništvo nekoj elitnoj jedinici, sudija-kapetan I klase i lepo odevena gospođa sa kratkom kovrdžavom kosom kao civilno lice zaposleno u vojsci. Šuštanje papira i kratko domundžavanje pratilo je njihovo razmeštanje dok sam ja metodom dedukcije otkrio da je mesto za mene predviđeno za stolom u sredini prostorije. Nisam stigao ni da se naslonim a sudija je već ustao i počeo da govori iskusnim i pomalo teatralnim glasom :

- Svi ustanite. Sud počinje sa zasedanjem.

Nakon što smo ga svi poslušali sudija je držeći papir ispred sebe počeo da čita razlog našeg okupljanja, to jest, optužnicu protiv mene. Finim, odmerenim, pravničkim rečnikom, sve se svelo na "samovoljno udaljenje i bekstvo iz vojske", stari dobri član 217. krivičnog zakonika pokojne države.

Nakon što je optužnica pročitana a prisutni zaseli za svoja mesta počelo se sa iznošenjem dokaza i podnesaka. Čitani su izveštaji sudskih veštaka, istražnog sudije, psihologa i psihijatra, te ostala dokumenta. Sve je izgledalo kao na nekom holivudskom filmu : ozbiljno, službeno i nadrealno. Baš ta nadrealnost koja je poticala od teksta koji je čitao sudija, a u kojem se o meni govorilo kao o prestupniku spremnom za izvršenje najgorih zločina, bila je zastrašujuća. Od dvadesetogodišnjeg dezertera koji je zastrašen ušao u sudnicu u roku od svega dvadesetak minuta nastao je zlikovac u perspektivi poput jednog Himlera. Sva ta degenerisana pompa me je istovremeno užasavala i ljutila. No, na žalost, ono prvo osećanje je bilo potpuno opravdano mnogo jače.

Poslednju reč optužbe izneo je zamenik vojnog tužioca, sivi debeljko u još sivljoj uniformi, pročitavši mirnim glasom šablonizirano izlaganje:

-... te je imajući u vidu mladost i neiskvarenost optuženog, tužilaštvo zauzelo stav... da mu se izrekne odgovarajuća zakonska sankcija.

Deo izlaganja nisam ni razumeo niti čuo, delom zbog debeljkovog nerazgovetnog glasa, delom zbog usredsređenosti na sopstvenu poslednju reč pred izricanje presude. Na um su mi padale reč Tomasa Mora i Montesjkjea izmešane u prkosu prema državnoj mašineriji koja je preuveličavajući moj prestup istovremeno preuveličavala i svoju milostivost tražeći za mene blažu kaznu. Na sreću, moj razum se opredelio za staro urbano pravilo po kome se majmunu sa "heklerom" u ruci uvek treba obraćati sa "gospodine".

- Ne osećam se krivim. - rekao sam glasom koji je prigušivao strah i srdžbu. - Zbog svih okolnosti uradio sam ono što mi je jedino preostalo... -glas mi se lomio i pretio da zamre. - ...ono što sam morao. Zato se ne osećam krivim.

Ponovio sam tu otrcanu ali i duboko iskrenu frazu i seo za svoje mesto, nakon čega nas je sudija zamolio da izađemo napolje i sačekamo da se sudsko veće usaglasi oko presude. Izašao sam ne osvrćući se i ne pokušavajući da pridržim vrata za zamenika vojnog tužioca koji je takođe krenuo ka vratima. Pauza provedena u hodniku i nervoznom iščekivanju je trajala petnaestak minuta nakon čega su me ponovo pozvali na izricanje presude.

- Na osnovu iznetih dokaza sud je u ime naroda doneo sledeću presudu : Optuženi se za navedeno krivično delo proglašava krivim i osuđuje na šest meseci zatvora...

Noge su mi se odsekle a lice verovatno pobeležilo... ali, srećom, samo za trenutak.

- ...Uslovno na dve godine. Obrazloženje : Sud ovakvu presudu donosi na osnovu dokaza koje je tužilaštvo prikupilo a uzimajući u obzir izveštaj lekara-veštaka i činjenicu da optuženi nije prethodno kažnjavao i osuđivan. Presuda postaje izvršna danom dostavljanja zainteresovanim stranama a protiv nje se može izreći žalba Vrhovnom vojnom sudu u roku od osam dana...

I to je bilo to! Ispustio sam vazduh iz pluća i pokušao da ostanem smiren uprkos olakšanju koje me je prosto vuklo ka stolici da na nju sednem. Na nogama sam odslušao moralnu pridiku koju je sudija održao posle pročitane presude a zatim brzim korakom po poslednji put napustio objekat i uputio se u šetnju gradom. Osećanja su bila konfuzna i kretala se od ushićenja do ljutnje kao reakcija na nepravednu presudu. Za trenutak sam pomislio na podnošenje žalbe ali sam ubrzo odbacio takvu ideju kao neostvarivu. Ne može se pobediti sistem koji za sebe veruje da je savršen tako što ću dovesti u pitanje tu ubeđenje.

Rano ujutro, stigao sam kući uživajući u slobodi i ne osećajući na telu napor proteklog dana. Majka me je dočekala sa suzama radosnicama, otac je bio povučen u svoj svet misli i sećanja kao i obično. Iako sam po rasporedu tog jutra imao predavanje na fakultetu odlučio sam da sebe častim slobodnim danom. Život se nastavljao dobro poznatom i sigurnom kolotečinom ostavljajući za sobom teška iskušenja poput drveća duž puta. Oreol političkog osuđenika nisam doživljavao ni kao nagradu, ni kao kaznu, više kao jedan od mnogobrojnih ožiljaka na disidentskom licu.

Samo mesec dana kasnije rat će se okončati potpisima ratnih poglavica na mirovni sporazum sklopljen u američkoj vojnoj bazi. Sastavni deo sporazuma postaće obaveza amnestije i saradnje sa međunarodnim krivičnim tribunalom za ratne zločine. Umesto sudske presude godinu dana kasnije stići će Rešenje o amnestiji doneto po službenoj dužnosti.

*

Svako društvo opsednuto je svojim zakonima, što je i sasvim normalno, jer se u njima ogledaju njegove vrednosti, ciljevi kojima se teži, šta je dobro a šta loše. Ipak, ne postoje društva u kojima su ta pitanja toliko razvodnjena, konfuzna i obezvređena do krajnosti kao što je to kod autoritarnih društava. Istovremeno, zakoni su u autoritarnom društvu pravi fetiš! Kada bi se za potpuno iskrene i tačne uzeli ustavi, deklaracije i programi političkih partija, verskih sekti i država čovečanstvu ne bi preostalo ništa drugo do da uživa u tom stanju večnog blaženstva. U sredini u kojoj ljudi žive u večnoj ljubavi, a vuk i jagnje igrajući se zaspaju jedno pored drugog, teško je pronaći nešto što bi žiteljima jedne takve sredine pricinjavalo nekakav problem. Tamo gde su čovek i njegova sreća osnovna a često i jedina

vrednost, etičke dileme odavno su iščezle. Kakvih sukoba može biti tamo gde se svakome uzima prema mogućnostima a daje prema potrebama?!

A upravo su potrebe pojedinca cement svakog ljudskog društva, a istovremeno i eksploziv koji čitavu strukturu može razneti u paramparčad. Individualne potrebe suviše su raznovrsne i različite po intezitetu i prioritetu da bi se mogle zadovoljavati na jedan, unapred određen i predvidljiv način. Upravo to tvorci svih ideologija i dogmi ili ne znaju - ili znaju ali ne mare za to. Opravdanje je uvek lako naći, počev od porodice, preko klana, države i naroda, sve do Boga. Viši, nadzemaljski interesi uvek dobro dođu kao izgovor za sopstvenu vlastoljubivost. Ono što fascinira kod zakona u autoritarnim sistemima je njihova bolesna preopširnost i detaljnost sa kojom se pokušava likvidirati entropija ili stepen neuređenosti u životu jednog takvog sistema. Rečima jednog takvog pravnog akta pokušava se predvideti i regulisati svaka, pa i najmanja sitnica u životu svojih podanika.

Dobar primer za to je i slučaj Mojsija koji je počevši sa deset zapovesti stigao do toga šta treba uraditi ženi koja u pokušaju da razdvoji dvojicu muškaraca u tuči nehotice uhvati pogrešnog muškarca za testise. Ili, da se nadovežemo na Sveto Pismo koje, kada se sa svojih hiljdu stranica uporedi s objašnjenjima i tumačenjima tog istog Svetog Pisma Jehovinih svedoka i drugih religioznih grupa više podseća na štednu knjižicu.

Ono što je zajedničko za sva ta kruta, sputavajuća pravila i zakone jeste to da se krše. A krše se iz mnogobrojnih razloga od kojih je jedan najvažniji : jer su protivni ljudskoj prirodi. Autoritarnim vođama koji osmišljavaju i donose takve zakone živeći u svom paralelnom svetu, svetu predsedničkih i kraljevskih palata koja su debelim zidinama odvojene od surove realnosti, ljudska priroda je dalek i nepoznat pojam. U stvari, da budemo iskreni do kraja, njima je strana i sama priroda i njeni zakoni kojoj se oni nevoljno pokoravaju.

Mojsije je verovao da se zmije hrane peskom. Muslimanski ratnici koji su bitkama nastupali u redovima, ustanovili su da osim Allaha to vole i njihovi neprijatelji. Puritanci u Evropi i Severnoj Americi lovili su i žive spaljivali veštice optužujući ih za bludničenje s Đavolom, letenje na metli i širenje raznih boleština. Ne zna se broj ljudi koji je u poslednjih dvesta godina proricao smak sveta koji nikako da dođe.

Ni u današnje vreme situacija se nije mnogo promenila. Ovdašnja vlast veruje da će se njeni siromašni podanici između robe u prodavnici i robe na ulici (jeftinije zbog neplaćenog poreza i carine) odlučiti za prvu varijantu. Vlast isto tako veruje da će građanin pokorni putovati po četrdeset puta u roku od nekoliko godina u nadležnu administrativnu jedinicu da bi dobio dozvolu da dogradi još jednu sobu za sina ili ćerku. Ništa manje zanimljivo nije ni pokušavanje da se štampanjem para popuni rupa u budžetu. Ili da će niske, kontrolisane cene prehrambenih proizvoda napuniti stomake, te tako održati socijalni mir i standard građana. Bez obzira na neuspehe koje autoritarna vlast doživljava u pokušaju da otkloni nepoželjne činjenice koje remete proklamovano stanje apsolutne sreće i blaženstva ona će i dalje nastaviti da donosi nove i nove uredbe i zakone. Ružna i nemilosrdna stvarnost prekrivaće se

iznova papirima punih lepih ali praznih reči. Sve više i više podanika pretvaraće se tokom vremena u prestupnike, probisvete i ljude van zakona s nepodnošljivim i neopravdanim osećajem mkrivice. Jaz između pravovernog i ostalog sveta postajaće sve dublji i nepremostiviji na nezadovoljstvo onog prvog. Kazne za prestupnike postajaće sve strože i brutalnije. Bičevanje, odsecanje udova, čerečenje i smrtne kazne postajaće sve uobičajenije za sve veći broj prestupa. Na sve ljuću i ljuću ranu stavljaće se sve ljuća i ljuća trava. Strah i nepoverenje između vođe i sledbenika rašće sve do samog kraja. Vođa će sve brojnijim, sveobuhvatnijim i rigidnijim zakonima pokušavati da prevaspita svoje zastranele podanike dok će ovi pokušavati da na sve moguće načine izbegnu kažnjavanje... Na sreću, postoji jedan način koji je podjednako prihvatljiv za obe strane.

Kada sam imao šesnaest godina delio sam zajedničku i pomalo nedostižnu želju da, zajedno sa milionima tinejdžera širom sveta, što pre dođem do vozačke dozvole. Vozačka dozvola, bez obzira na to da li tvoj otac ima ili nema auto, znači mnogo više od samog ovlašćenja za upravljanje motornim vozilom. Baš kao što ni prva cigareta ne znači uživanje u nikotinu i dimu. U to vreme, za dobijanje vozačke dozvole za prosečno putničko vozilo bilo je potrebno pohađati četrdeset časova vožnje i položiti teorijski i vozački ispit. I sve to pod uslovom da imaš određeni broj godina koji mi nismo imali. Međutim, zahvaljujući jednom starom propisu, sticanje dozvole je omogućeno i posedovanjem potvrde o poznavanju saobraćajnih propisa, plus dvadeset časova vožnje, plus vozački ispit. Zahvaljujući upravo toj "rupi" u zakonu mnogi tinejdžeri u našoj zemlji dobili su priliku da na matursko veče sa devojkom dođu u svom automobilu.

Zahvaljujući pregršti zakona i propisa koji svojom detaljnošću regulišu jedan te isti postupak stvara se mogućnost selektivnog korišćenja pravnih akata. U zavisnosti od potrebe ispunjenje određene obaveze može se izvršiti na najpovoljniji ili najnepovoljniji način po državu ili pojedinca. S druge strane, u svakom zakonu predviđeni su tzv. posebni slučajevi, izuzeci od te obaveze ili pojedinci koji imaju povlašćen status zbog svoje važnosti ili zasluga za zemlju, čitaj : vladu! U svakom zakonu nađu se odredbe tipa : "Izuzetno od člana tog i tog...", ili "U posebnim slučajevima...", ili možda "pod određenim okolnostima...". Svima je zajedničko to što su neodređene, neprecizne te samim tim pogodne za manipulaciju. Čak i u Zakonu o sudovima postoji klauzula "Ako nastupe okolnosti koje sudiju čine nepodobnim za vršenje funkcije on može biti razrešen i pre vremena." koja pomaže autoritarnoj vlasti da sudije drži pod kontrolom. Upravo ta namerna nedorečenost i nepreciznost dozvoljava vlasti i umešnom, domišljatom pojedincu bliskom vlastima da iskoristi mogućnosti nedostupne običnim smrtnicima.

Postavlja se samo po sebi jedno zanimljivo pitanje : kako je moguće da jedna tako pedantna vlast dopušta sebi takve nesmotrenosti u pisanju zakona? Otkud toliko preklapanja i izuzetaka od zakona? Otkud toliko rupa kroz koje se mogu izmigoljiti stvorenja stvorena niotkuda i ljudi sumnjive reputacije i dubokog džepa? Verovatno iz istog onog razloga zbog

kojeg se verbalna kritika vlasti može pretvoriti u napad na ustavno uređenje, mirne demonstracije u terorizam, a iskrena analiza postojećeg sistema u veleizdaju!

Tokom mnogo razgovora koje sam vodio sa Jehovinim svedocima i ja i oni ustanovili smo jednu bitnu razliku preko koje ja nikad nisam mogao da pređem. Iako smo se slagali oko nekih opštih moralnih principa koje propoveda njihova verska zajednica a koje su sastavni deo mog životnog uverenja, uvek bismo se zakačili oko prava na tumačenje Biblije koje je za njih jedan i jedini orijentir u životu. Oni su to pravo bespogovorno, isključivo i neopozivo ustupili grupi svojih “pomazanih” i većinom starih vernika koje nazivaju Vodećim telom. Bez obzira na velike promene u imenu, ritualima i osnovnim verskim stavovima koje je njihova zajednica doživela u zadnjih šezdeset godina, njihovo Vodeće telo ostaje jedini neprikosnoveni autoritet koji “vođen Svetim Duhom” tumači i razjašnjava božje namere svojim suvernicima. Budući da svoje sopstveno tumačenje Biblije cenim daleko više od tumačenja nekog američkog trgovca polovnim automobilima po ovoj stvari nikada se nismo složili.

Baš kao što i slonovi zahvaljujući svom pamćenju ne zaboravljaju čoveka koji im je nekada učinio nešto nažao tako i ljudi nose u svojim glavama otiske prošlosti stvorene kroz sopstveni, ili doživljaj rase. Te slike, arhetipovi, imaju to svojstvo da se pojave povremeno u svesti i poput osvajača preuzmu sve naše misli i osećanja. Jedna takva slika je i slika sedokosog starca s dugom sedom bradom koji mudro, razborito zbori, donoseći pravedne sudove i ocene, i nudi uvek prava rešenja. Starac je uvek mudar, iskusan, pošten i uvažen, nikad prljav, senilan, zao i seksualan. On je uvek odmeren i pravdoljubiv u svojim besedama i nikad ne spopada mlade devojke dobacujući im neukusne primedbe dok mu iz krezavih usta curi pljuvačka. On je dostojanstvena starina koja pomoću svog štapa dostojanstveno prevaljuje poslednje kilometre svog životnog puta. Nikako poluizlapela kreatura koja je odavno izgubila kontrolu nad svojim crevima i bešikom. On zna sve tajne ovoga sveta i uvek zna gde je kupatilo!

Ni stotine, pa ni hiljade godina životnog iskustva u autoritarnom sistemu nisu dovoljno snažne da opovrgnu bazični stav na osnovu kojeg sistem ostaje i opstaje (Kako to apostol Pavle u svojoj poslanici kaže : “Jedan dan pred Gospodom je kao hiljadu godina, a hiljadu godina kao jedan dan.”). Ignorišući naučni progres, tekovine francuske revolucije i rušenje berlinskog zida, stereotipna podela sveta na dobre i loše, (pravo)vernike i nevernike, naše i njihove, odoleva svim izazovima savremene civilizacije. U očima autoritarnog čoveka, ona je praiskonska, biološka, prirodna i što je najgore - neophodna. Teorija o jednakoj vrednosti svih ljudi, te o jednakosti pred zakonom koja iz nje proizilazi ostala je samo puka fraza koja služi demagogiji autoritarne vlasti. Dvostruki aršini na koje se ona sama oslanja sastavni su i podupirajući deo crno-bele slike sveta. I ne smetaju njoj dvostruki aršini međunarodne zajednice na koje se ona žali već to što ona sama tretira sve druge onim strožim, krućim merilima kojima podvrgava i svoje sopstvene podanike.

*

- Mi nismo činili nikakve zločine. Mi smo samo branili svoja ognjišta!

Prvo je došlo do negacije, poricanja i neprihvatanja bilo kakvih zločina. Stanovnici okoline Aušvica smatrali su svoj kraj lepim mestom za život a odvratni zadrž koji se širio iz koncentracionog logora posledicom tehnološkog procesa.

- Sve strane su činile zločine.

Kada su leševi počeli da izlaze iz masovnih grobnica u tolikom broju da je to i gluvonemi slepac anestetičan na dodir morao da primeti prešlo se na izjednačavanje krivice.

Velikodušno prihvatanje odgovornosti samo na rečima nije sprečilo pojavu novih aveti koje su opterećivale savest nebeskog naroda.

- Međunarodni tribunal je pristrasan i na strani je naših neprijatelja jer sudi samo našima.

Krivica se prebacila na ostatak sveta i poslovično podmukle Amerikance sklone zaverama protiv malog ali časnog naroda. A kad je čitav svet pristrasan rešenje glasi : Nebeska pravda za nebeski narod!

- Mi ćemo sami suditi našim zločincima.

Snegovi dođu i prekriju grobnice, krvnici ostare i odu na sve četiri strane sveta. Dok se glasovi ožalošćenih lagano stišavaju vođe nastavljaju s pričanjem bajki o pobedonosno završenom ratu. A kada beda počne poput besnog psa da ujeda goli i bos, ali poštenu i ponosni narod, a međunarodna izolacija postane nesnošljiva, začuće se ono dobro poznato :

- Ja sam samo izvršavao naređenja.

Pred čitavim svetom, divljaci u odelu sa slušalicama na ušima, stojeći između dvojice stražara, mirno će jedan za drugim izgovarati ovu frazu poput mantre. Hrabri branitelji ugroženog naroda braniće sami sebe svaljivanjem krivice na sopstvene drugove i komandante.

Nema ničeg nestalnijeg, difuznijeg i raspršenijeg od odgovornosti u autoritarnom društvu. Poput vazduha ona je svuda oko nas, samo je ne možemo opipati niti prstom pokazati na nju. Ako to i pokušamo upirući prstom na nekog konkretnog čoveka taj će svoj prst upreti na nekog drugog s prilično dobrim razlogom tako da će na kraju biti krivi svi ili niko. No, to je moguće i dopušteno samo u autoritarnom sistemu u kome svi nastupaju zajedno a odstupaju odvojeno. Tamo gde su svi zajedno pobednici a svako pojedinačno je poražen.

Većina ljudi nije spremna da sagleda prave razmere i brutalnost zločina počinjenih u ime države, vere, nacije ili rase. Do samog kraja II svetskog rata, ni stanovništvo Rajha, ni stanovništvo savezničkih zemalja nije verovalo u genocid koji je Hitler sprovodio nad Jevrejima. Mnogi su poverovali da se to više ne može ponoviti, pogotovo ne u svetu na kraju

20-og veka. Pa ipak desili su se Mi-laj, Kambodža, Salvador, Balkan, itd. Zašto su zločini takvog tipa gotovo neizbežni i kako je to uopšte moguće?

Čitavo vreme rata proveo sam među nebeskim narodom dok su svega nekoliko desetina kilometara dalje moji sunarodnici bili prepušteni na milost i nemilost krvožednim protuvama iz redova tog istog nebeskog naroda. Sve što je imalo podsećalo na nas nestajalo je u dimu i pepelu a meni je velikodušno ponuđeno da se borim protiv sopstvenog a u korist nebeskog naroda. Ali da je bilo kom osvetniku palo na pamet da me skrati za glavu u ime navodnih zločina mog naroda taj bi završio na dugogodišnjoj robiji U prestonici nebeskog naroda ja sam uživao sigurnost kao i bilo koji drugi građanin. No, da je bilo kojim slučajem moja noga kročila na drugu stranu reke nestao bih poput zrnca peska u oluji. Bio bih samo još jedna bezimena žrtva više. U istom narodu, u skoro istoj državi, na veoma maloj razdaljini, moja malenkost se menjala iz običnog građanina i pripadnika nacionalne manjine u ogorčenog neprijatelja i pripadnika genocidnog naroda. U roku od sat vremena vožnje automobilom, student bi postao hrana za strvinare. Sve što je za to bilo potrebno bilo je biti pogrešan čovek, u pogrešno vreme, na pogrešnom mestu.

U autoritarnom režimu zločin nije izuzetak već pravilo, zakonom regulisana obaveza ili dužnost prema državi ili naciji. Iz protivdruštvenog čina zločin se pomoću razvučene pravne norme transformiše u društveno poželjnu delatnost. Masovna egzekucija civila i ratnih zarobljenika, progoni žena, dece i staraca tako postaju „humanitarna preseljenja“ a razmena teritorije „konačno rešenje“. Skrivanje i uklanjanje tragova zločina prevodi se u „asanaciju terena“. Taktika tzv. „spržene zemlje“ iza koje ne ostaje ništa živo i čitavo transformisaće se u legitimnu vojnu akciju oslobađanja teritorije od terorista.

Rasterećeni od osećaja bilo kakve krivice i dehumanizovani pretvaranjem u običan pravni akt zločini se u svojoj masovnosti i monstruoznosti bliže beskonačnosti. Gasne komore, streljanja, spaljivanja, egzekucije uz pomoć hladnog oružja samo su mogući načini izvršavanja „društvene obaveze“. U zavisnosti od dostupnosti odgovarajućeg oruđa i ličnog afiniteta izvršioca „obaveze“ bira se optimalan način izvršenja.

Teorijski, „konačno rešenje“ za neprijatelja je moguće... ali samo na papiru. Osećaj ljudskosti, saosećanja, milosrđa, i drugih, raznoraznih „slabosti“ uvek teži da prevlada beskonačno kažnjavanje i eliminaciju neprijatelja. Upravo na taj osećaj „slabosti“, bolje reći, ljudskosti, računa i svaka bespomoćna žrtva u beskonačnoj koloni. Svaka od žrtava veruje i nada se da će humanost stići pre silovanja, sakaćenja ili ubistva. Na žalost, „slabost“ pobeđuje uglavnom onda kada bude previše kasno za veći broj njih.

Zločini počinjeni iz dužnosti, „slušajući naređenja“, krajnje su brutalni, zastrašujući i ponižavajući, kako za žrtve, tako i za zločince iako oni toga često nisu ni svesni. Žrtve mogu biti Jevreji, Cigani, homoseksualci ili politički suparnici, svi oni koji su zakonom ili nekim drugim aktom ocenjeni kao neprijatelji najboljeg društva ili naroda na svetu. Ali zakon donosi i tumači vlast na osnovu čije odluke se i zločinci mogu naći s druge strane puščane

cevi, bilo kao nepoželjni svedoci, bilo kao novootkriveni neprijatelji naroda („Gde vi sudite, moj Fireru, sudi i nemački narod!“). Izvršiocima je kao i žrtvama uskraćena mogućnost izbora-ukoliko to ne urade oni, uradiće umesto njih neko drugi.

Možda će zvučati brutalno i cinički ali sam čin ne stvara zadovoljstvo koje bi se očekivalo od osećaja konačno ispunjene obaveze. Ma koliko se podstrekivači trudili izmišljajući laži o krivici žrtava i o zasluženoj kazni zadovoljstvo izvršilaca gubi se pred sve većim brojem bezimenih žrtava. U potrebi sistema da sve mora biti brzo i efikasno nestaje svaki oblik pojedinačnog delovanja. Sve se svodi na kratki trzaj sečiva, okretanje ventila sa otrovnim gasom, savijanje prsta na obaraču ili pritisak na obično dugme.

Posle svega, sve što ostaje je ćutnja, istovremeno grobna i zaverenička. Žrtve ćute jer su mrtve, izvršioци ćute jer su krivi zbog samog dela, pomagači jer su doveli žrtve i skrivali dokaze, nalogodavci jer su naređivali, ostatak ćuti jer je ponešto znao ali nije ništa uradio. Svi ćute i svi su nezadovoljni. Mračne tajne skrivene u dubini duše mnogo su gore od boli i štete koju može naneti neka fizička povreda. Jer svaka rana na telu pre ili posle zaceli i zaraste ali ona u psihi se stalno stvara i potiskuje postajući sve veća i bolnija. Poput bubuljice koja se istiskuje stvarajući sve veće i dublje zapaljenje kože tako se i spolja i iznutra nametnuti tabu postaje sve čvršći i opasniji zahtevajući sve više i više snage da bi se držao pod kontrolom. Iz dana u dan, sve više laži, zavaravanja sebe i drugih, alkoholom i drugim sredstvima stvorenih halucinacija, da bi se sačuvao unutrašnji mir i pseudonevinost. I tako, sve do samog kraja : smrti, nervnog sloma ili rušenja čitavog autoritarnog sistema.

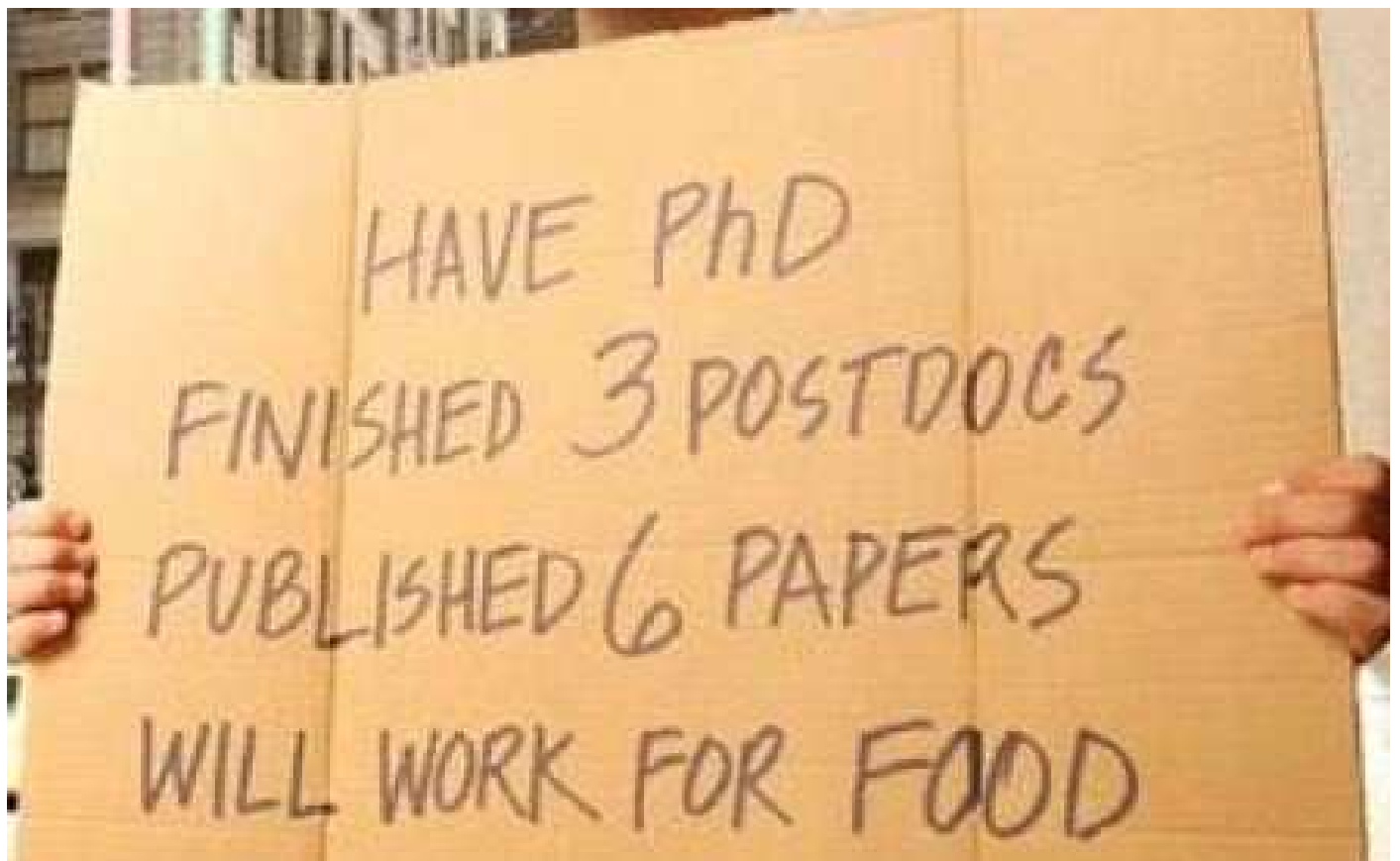
U konačnom zbiru svesti ratnih zločinaca i njihovih žrtava, ubijenih i onih u čije ime se sve to činilo, nastaje kolektivna krivica ili kolektivna laž stvorena na zajedničkom tabuu. Zločin je u samoj srži autoritarnog sistema i svi naknadni zločini samo su njegova ishodišta.

U takvoj situaciji, u kojoj su svi kolektivno krivi ili kolektivno nevini moguća je jedino - kolektivna kazna. Ona je drastična i krajnje stroga : rat do istrebljenja od strane druge religiozne, etničke grupe, države ili naroda i izolacija od strane ostatka sveta. Nemci za vreme nacizma koji su Jevreje proglasili za kugu čovečanstva postali su za ostatak sveta monstruozi i genocidan narod. Zahvaljujući sopstvenoj predrasudi i sami su postali žrtva jedne druge predrasude. Ludilo podstiče i rađa drugo ludilo stvarajući začarani krug mržnje i laži iz koga se teško izlazi.

Jedini izlaz nije ni u kolektivnom kažnjavanju ni u kolektivnom praštanju već u individualnoj odgovornosti. Međutim, da bi pojedinac stigao do sopstvene odgovornosti potrebno je da najpre ispliva iz mora nacionalističke mitomanije, predrasuda i laži što zahteva popriličnu snagu i izdržljivost. A da je već bio dovoljno jak zar bi dozvolio da ga plima nacionalizma odvuče tako daleko od obale razuma? No, na sreću postoje situacije u životu svakog čoveka koje ga prisiljavaju da se dobro pogleda u ogledalo, da dobro razmisli i odgovori na pitanje na koji dotadašnji način života i razmišljanja ne nudi efektivno rešenje.

U trenutku kada mi je sudija čitao presudu iz moje glave nestale su sve druge slike i predstave osim slike sudskog veća koje stojeći iznad mene prati moje reakcije s priličnom znatiželjom. Pred njima nije stajao ni narod kojem pripadam, ni moji roditelji ili prijatelji. Stajao sam ja onakav kakav sam, nervozan i uplašen za svoju budućnost više nego ikada u životu. Ni sama presuda, ni njena politička obojenost, ni sve ono što se kasnije dešavalo nisu po svojoj važnosti bili ni blizu tom stajanju pred tim ljudima. Ja sam stajao onako kako sam stajao, jer kao ni Martin Luter nisam mogao drugačije.

Sjaj i beda nebeskog naroda

„Ako čoveku ne uspe da postigne slobodu, spontanost, tj. Pravi izraz ličnosti, možemo reći da on pati od jednog ozbiljnog defekta kojeg nije ni svestan jer ga deli sa velikim brojem drugih koji žive sa njim u društvu koje je omogućilo većini od njih da žive sa defektom a da pri tome ne obole.“

E. From : „Zdravo društvo“

Izlazeći iz voza, u obližnjem kiosku kupio sam novine trošeći preostale milijarde iz džepa. Bilo je rano jutro i na peronu su stajali putnici čekajući vozove koji su po običaju kasnili toliko da bi čitava vlada, da se kojim slučajem nalazimo u Japanu, izvršila samoubistvo. Kroz gomilu umornih, neispavanih i gnevniha lica prolazilo je i moje, veoma oprezno ali i srećno što se konačno nalazi među ostalim, neuniformisanim svetom. Pažljivo vrebajući na sve strane, trudeći se da spazim policajce, civilne ili vojne, izašao sam iz stanice noseći novine u levoj a putnu torbu u desnoj ruci. Osokoljen izostankom „odbora za doček“ uspeo sam se uz kaldrmu i ušao u gradski autobus. Smestivši se na slobodno sedište počeo sam da prelistavam novine krcate naslovima u vezi sa situacijom na frontu i iz međunarodne politike.

Iako sam iz običnog, civilizovanog života bio odsutan svega desetak dana sve mi se činilo da se svet u ovom kratkom vremenu podosta izmenio. Sam tempo života se intenzivirao toliko da ono što je bilo pre dva dana sada je iščezlo ili se održalo na rubu sećanja. Kao na filmskoj traci smenjivali su se događaji i gotovo bez ikakvog redosleda po značaju ili hronologiji nestajali u brzom i mirnom zaboravu. Na pragu svojih dvadesetih godina činilo mi se da sam zreo, svetski čovek s višedecenijskim iskustvom.

Iz novinskih stupaca poput magneta prevladavali su naslovi o skorašnjem kraju rata i kapitulaciji neprijatelja, o smutnji u njihovim redovima zbog gubitka podrške zapadnih moćnika i dobijenim bitkama neustrašive vojske u davnoj ili neposrednoj prošlosti, ili bliskoj budućnosti svejedno. Nova mirovna konferencija na kojoj će neprijatelji položiti oružje a svetski moćnici se izviniti nebeskom narodu za sva pričinjena zla bližila se iz časa u čas. Optimističke izjave mudrih političara, kulturnih i javnih, a pre svega nestranačkih ličnosti smenjivale su se jedna za drugom. Tek posle njih, šture, slične po sadržaju ali nesuvisle i izvučene iz konteksta odštampane su primedbe opozicije. I izbori su se približavali, baš kao i dugo očekivani mir, ukidanje sankcija i bolji život u novoj, velikoj nacionalnoj državi. Tek u sredini novina nalazili su se članci o poskupljenjima u rasponu od nekoliko desetina do nekoliko stotina procenata, o mestima gde se može pazariti po nešto nižim cenama i prodavnicama u kojima brašno, so, ulje i šećer još uvek stoje na policama. Kao ohrabrenje stajala je slika nekog direktora trgovačkog preduzeća s najavom o boljoj snabdevenosti prodavnica sa deficitarnim proizvodima. Kao uteha stajao je izveštaj o dvocifrenoj dnevnoj inflaciji koja još uvek nije dostigla visinu one u prednacističkoj Nemačkoj. Posle virtuelnih izveštaja o uspesima domaćih preduzeća i najavama otvaranja novih radnih mesta sledila je

uzbudljiva i krajnje krvava krimi-hronika. Najpre priča o još jednoj žrtvi nacionalnog ruleta koji igraju tinejdžeri u brzim i skupim kolima prolazeći kroz raskrnicu posle ponoći u punoj brzini. Kao ilustracija poslužila je slika izbezobličnog i deformisanog BMW-a koji se dimi. Zatim je usledila kratka pričica o starijem bračnom paru koji je posle večere na koju su potrošili svu svoju ušteđevinu izvršio samoubistvo vešanjem. Preleto sam pogledom kratke vesti o hapšenju prevaranata i dilera drogom da bih na kraju pročitao priču o penzioneru koji je uspeo da prevari jednu gospođu predstavljajući se kao mag koji praktikuje crnu i belu magiju i koji ume da skida čini, po potrebi. Povevši gospođinu maloletnu ćerku u obližnji šumarak, u gluvo doba noći, pristupio je egzorcizmu. Pošto je sa devojčice skinuo čini ali i odeću prešao je na silovanje bespomoćne maloletnice.

Na kraju novina bila je sportska strana s rezultatima domaćeg fudbalskog prvenstva koje osim fudbalera, sudija i trenera prati još stotinjak gledalaca. Poslednju stranicu krasio je odličan TV program s najnovijim holivudskim filmovima sa svežih piratskih kopija. Na samom dnu poslednje stranice bila je vremenska prognoza sa geografskom kartom svih teritorija koje nebeski narod drži pod svojom kontrolom.

Stigavši na poslednju stanicu izašao sam iz autobusa i opešačio niz uspavanu ulicu uživajući u vetru koji je sa sobom donosio miris mokre trave i betona. Stao sam pred dobro poznata vrata i pozvonio sačekavši da začujem tradicionalno pitanje.

- Ko je?
- Ja sam, kevo.

Vrata su se brzo otključala i otvorila a majka me je zagrlila i poljubila.

- Jesu li te pustili napokon? Šta se desilo?
- Ništa naročito. Pobegao sam iz vojske!

Ubedio sam majku da prvo ode do obližnjeg dragstora i kupi mi nešto za doručak dok sam se ja odlučio da je pričekam odmarajući se od zamornog puta i straha koji je polako počeo da iščezava iz mene. Ona se ubrzo vratila noseći hleb i litar jogurta na točenje.

Uživajući u sveže ispečenom hrskavom hlebu i slatkokiselom ukusu jogurta koji je klizeći niz grlo sprao ostatke vojničke večere od prethodne noći počeo sam da joj pričam o svojim doživljajima u vojsci. Godila mi je mogućnost da sedeći na krevetu jedem bez uniforme, krutih pravila ponašanja i vremenskih ograničenja. Gutajući poslednji zalogaj prepustio sam čitavo telo udobnosti sopstvenog kreveta i mljackajući nastavio da pričam. Bio je to jedan od najukusnijih obroka u mom životu.

*

Dani koji su prolazili odnosili su strah od odmazde sive aždaje popularno zvanom armija. Umesto straha javila se strepnja i zabrinutost za budućnost koja je sada postala imenica s kratkim i nesigurnim karakterom. Nisam znao kada će se i kako rat završiti niti da li će biti amnestije ali sam bio potpuno uveren da ću učiniti sve što je moguće da se ne vratim u

uniformu. Bekstvo iz zemlje bio je skup i rizičan poduhvat kome ja nisam bio dorastao. Skrivanje kod nekih poznanika egzistiralo je kao opcija koju sam ipak uporno odbijao, ne želeći da i druge uvlačim u sopstvenu dramu. Još jedan razlog koji nije tako moralan kao prethodni bio je taj što bi se time morao lišiti dobrog dela komfora i privatnosti koji mi je pružala sopstvena soba. U svetlu takvih okolnosti ostala mi je samo vera u magloviti i sveopšti *happy-end* koji će doći. Ipak, i kod mene i kod mojih ukućana zla slutnja o momcima u uniformi koji će jednog dana doći na vrata s nalogom za odvođenje na front, u zatvor ili nazad u kasarnu ostaće konstantna.

Pošto sam ljubaznošću vojnog organa izgubio septembarski ispitni rok i istovremeno mogućnost da upišem narednu školsku godinu ostalo mi je mnogo slobodnog vremena. Budući da nisam želeo da sudbinu sačekam kod kuće piljeći u televizor, odlučio sam da vreme provodim na produktivniji način. U nadi da u trenutku kada uniformisana gospoda dođu po mene neću biti prisutan odlazio sam na tiho, mirno i rezervisano mesto bez uniformisanih lica, poslednje mesto na svetu na kojem bi me dotični tražili - u gradsku biblioteku.

Među gomilom raznovrsnih knjiga i na lokaciji s najvećom koncentracijom pisane reči na jednom kvadratnom centimetru otvarao se jedan novi, drugačiji pogled na sopstveni mikrosvet. Čitajući mnoge značajne, manje značajne, pa i bezvredne knjige, proširivao sam znanje a istovremeno i upoznao različita tumačenja tog istog znanja. Drugi svetski rat, podizanje Berlinskog zida, raspad Istočnog bloka, različiti autori različito su tumačili. Upravo ta različita i često suprotstavljena objašnjenja i tumačenja istih činjenica bila su prava poslastica za moj mladalački um željan prosuđivanja, ko je tu u pravu.

Zagovornici smrtne kazne pozivali su se na jednakost kazne i izvršenog zločina (oko za oko-zub za zub). Njeni protivnici smatrali su je ubistvom ubice. Protivnici abortusa tretirali su taj čin kao ubistvom nerođenog deteta, njegovi zagovornici kao pravom žene da bude ili ne bude majka. Propast robno-novčane privrede u zemlji jedni obaveštavaju posledicom monstruoznih sankcija protiv jednog malog ali ponosnog naroda. Drugi to tumače pogrešnom monetarnom politikom nesposobne vlasti koja štampanjem novca pokušava da začepi rupe u budžetu i stvori imaginarni obrtni kapital za privredu. Treći u tome vide približavanje Sudnjeg dana koji će preživeti samo pravoverni. Moje bekstvo iz armije moji sugrađani bi nazvali sramnim i kukavičkim dok bi pripadnici mog naroda aplaudirali patriotskom gestu. A ja, ja ću da začutim pred hrpom argumenata koje će sve strane izbaciti pred mene i koji će bar prividno, biti istiniti i razumni, važni i neoborivi.

Nailazeći na takve dileme počeo sam sve više da proučavam u ovom trenutku za mene najvažniju nauku na svetu - psihologiju, posebno njen najbitniji segment - psihologiju ličnosti. Saznavajući sve više o sitnicama koje sve zajedno čine ono što nazivamo ljudskim bićem postajao sam sve više uveren u zaključak koji se još od početka nametao kao jedini

ispravan uprkos prividnoj neshvatljivosti. Naime, svaki čovek je u pravu, pod uslovom da ne laže.

U jednačini između čoveka i njegove okoline stvara se nepredvidivi i neponovljivi eksperiment prirode sa svim svojim vrlinama i manama koje sve zajedno čine njegov unutrašnji svet. Unutrašnji svet nije ni hermetičan ni nepromenljiv već se s protokom vremena modifikuje i prilagođava stvarnosti. Adolescent prema seksu gaji otvoren, liberalan i „aktivan“ stav, dok čovek u srednjim i nešto starijim godinama prilično zatvoren, konzervativan i „pasivniji“ stav (Ne treba objašnjavati da je razlog tome nagon koji je kod prvog mnogo intenzivniji u odnosu na potonjeg). Bilo bi krajnje idiotski uveravati jednog od ove dvojice da greši ili da su njegove telesne senzacije samo obične halucinacije. U najvećem broju slučajeva i jedna i druga strana imaju dovoljno razumevanja, tolerancije i sposobnosti prilagođavanja stavovima onoga drugoga. Međutim, postoje ljudi, pojedinci čiji je unutrašnji svet suviše krut, rigidan i neosetljiv za ljude iz svoje ili neke druge sredine. Problem nastaje kada takvi pojedinci stignu do moći, uticaja, vlasti i počnu da eksportuju ista ona pravila iz svog unutrašnjeg sveta u spoljni svet : porodicu, školu, preduzeće, državu. Njihovim žrtvama ne preostaje ništa drugo osim da se prilagode. Ali, cena tog prilagođavanja više je nego preskupa po njihov unutrašnji svet.

Tako stižemo do mračne i bolesne strane psihologije tzv. psihopatologije i njenog neizbežnog pratioca - psihijatrije. Čitajući i saznajući mnogo toga o neurozama, psihozama i psihopatijama, sticao sam dubok uvid u svoj i tuđi unutrašnji svet shvatajući da među njima i nema neke velike razlike. Nekad zastrašujući naziv „ludak“ i „duševni bolesnik“ gubio je svoju masku neuputnog i opasnog ljušteći se poput prastare etikete sa konzerve nepoznatog sadržaja. To me je još više podstaklo da pojedinačno uporedim s kolektivnim, da unutrašnji svet pojedinca posmatram kroz unutrašnji svet, psihologiju ili duh čitavog jednog društva. Konačno, može li čitavo jedno društvo sačinjeno od mnogo različitih pojedinaca i sudeći bar po medicinskim nalazima duhovno i fizički zdravih ljudi biti bolesno kao celina?

U egzotičnim delovima planete kao što je Malajski arhipelag postoji pojava karakteristična samo za to područje. Pojava se naziva *amok* i može se naći u ukrštenim rečima kao sinonim za malajsko ludilo. Pojedinci zahvaćeni amokom ponašaju se kao u transu, gutaju staklo, trpe neverovatne udarce i povrede zbog kojih bi normalan čovek vrištao od bola koji za to vreme potpuno izostaje, doživljavaju raznorazne halucinacije i mnogo štošta drugog. Jednom rečju, pravi ludaci. Ili, što bi se u ovdašnjem narodu reklo : opičeni mokrom čarapom, ludi kao struja. Ali, u njihovom kraju oni su visoko cenjeni i uvaženi članovi društva koji su nadareni sposobnošću komuniciranja s precima.

Isto tako, u Indiji ćete naći mnoštvo čudaka koji čineći različite poduhvate sa svojim telom kao što su stajanje na jednoj nozi ili držanje leve ruke u vazduhu u dužem vremenskom periodu (nekoliko godina), dobijaju priznanje od svoje okoline kao isposnici i borci za veru. Osim navedenih treba pomenuti i ne tako davno istrebljene obožavatelje boginje Kali koji su

svoju odanost iskazivali masovnim ubistvima nedužnih putnika koji su u karavanima putovali kroz negostoljubive predele Indije (Kanibalističke egzibicije iz razumevanja prema sebi i drugima neću pominjati).

Primer je bezbroj a naročito u sadašnjem trenutku, kada psihopate radeći na frontu stvari od kojih se diže kosa na glavi, bivaju dočekani s lovorovim vencima. I ne samo to. U zvaničnom udžbeniku Psihijatrije, u poglavlju o psihopatiji piše da ovi bolesnici mogu odigrati korisnu ulogu u ratu te ih treba slati u prve borbene redove iako u mirnodopskim uslovima oni uvek bivaju oslobođeni vojne službe. Izgleda da se inženjerima ljudskih duša ne može osporiti pragmatičnost baš kao što političarima treba priznati umešnost u menadžmentu ljudskih resursa.

Ideal, a često i potreba svake grupe, pa samim tim i ljudskog društva je da maksimalno iskoristi sve potencijale svojih članova radi opstanka same grupe i ostvarenja zajedničkih ciljeva. Ni duševni bolesnici nisu nikakav izuzetak niti treba da budu. I autoritarno društvo teži da te nezgodne članove društva inkorporira i iskoristi na najbolji mogući način.

Međutim, kod autoritarnog društva kao i sve ostalo to se obavlja baš, jedino i samo onako kako je to Vođa zamislio. I taj plan, kao i većina drugih propada iz istog razloga : jer je protivno ljuskoj prirodi. Svaki ludak istovremeno je i čovek sa svojom prirodom koja je obično nepredvidivija i žilavija, nesklona je manipulaciji za razliku od prirode običnih, normalnih ljudi. Krvoločnu zver teško je napraviti poslušnim podanikom i naučiti je da pije krv samo tuđincima. Tigrovi nikad nisu i nikad neće biti kao domaće mačke.

Hraneći se znanjem postajao sam čvršći i dosledniji u svojim stavovima, i po prvi put počeo sam da svet sagledavam iz nešto drugačije perspektive. Proširivanjem horizonata sopstvenog znanja uspevao sam da stvari prosuđujem i iz nečijih tuđih očiju, iz nekog sasvim drugačijeg konteksta. Upoznavajući druge upoznavao sam sebe a istina koja je često bila teška i neprihvatljiva postala je stub slobode koji je nadaleko nadvisivao strahove, strepnje i osujećenja.

*

Rano ujutro stigao sam pred zgradu nekadašnje sinagoge, sada Crvenog krsta. Okupana čudnim septembarskim jutarnjim suncem i opkoljena sa grupom ljudi zgrada je ostala ista kao i pre dve godine kada sam u nju utovarivao pakete s humanitarnom pomoću upravo pristigle s carine. Sećam se da smo se svi mi koji smo to radili prosto pržili od nemilosrdnog julskog sunca pitajući se koliko još možemo da izdržimo. Sada sam tu iz potpuno obrnutih razloga, ne kao uposlenik već kao štićenik Crvenog krsta koji strpljivo čeka da mu mrski službenik uruči paket sa hranom i sredstvima za higijenu.

- Ali gospođo, ja sam stigao pre vas...
- Ne, ne. Ja sam već odavno bila ovdje kada ste vi došli.

- To je nemoguće! Ja sam tu još od sedam i nisam video nikoga pred zgradom.
- To što me niste vidjeli ne znači da nisam bila prisutna.

Stariji gospodin sa naočarima odlučio je da popusti, delom zato što se ispred njega nalazila žena a delom i zato što podela paketa zbog nedolaska službenika nije mogla ni da počne u neko dogledno vreme. Osim to dvoje u grupi se nalazilo još nekoliko destina ljudi uglavnom starije dobi, većinom izbeglice. Veme je prolazilo donoseći sa svakim satom sve više vrućine i veći broj ljudi koji su čekajući na pakete neuspešno pokušavali da se sa sunca sklone u hladovinu.

Posle dva sata provedena na suncu službenik Crvenog krsta je konačno stigao na svoje radno mesto a gomila je živnula težeći da što pre primi paket i pobjegne iz ponižavajućeg i krajnje neprijatnog položaja. Prethodno pomenuti par želeo je isto.

- Hajde gospođo, pomerite se malo naprijed. Vidite da ima mjesta.
- Pomeriću se, polako.
- Zaboga miloga, požurite! Moram biti doma za sat vremena!

Žena je prkosno začutala a ja sam se zapitao kuda to ovaj postariji čova žuri. Ostali korisnici humanitarne pomoći izgledali su nezainteresovano i pasivno ne želeći da se mešaju u svađu. Četrdesetak centimetara razmaka između žene i prvog na redu za prijem paketa nije bio dovoljan razlog da se bilo ko od njih iznervira... ali ne i za čovu s naočarima.

- Ne bi mi smetalo to što lažete da ste stigli prije mene kad me ne biste usporavali na ovom zubatom suncu.

Ono što je usledilo niko nije očekivao a naročito ne čova čije su se staromodne naočare s plastičnim okvirom najpre našle zakačene o levo uvo i skinute s nosa, da bi se sa sledećim zamahom gospođine desne ruke našle na zemlji.

- KO JE LAŽOV?

Šamari su pljuštali preko zapanjenog lica sve dok se čova nije pribrao i uspeo da uhvati zajapurenu gospođu za ruke. Zapanjenost je ubrzo ustupila mesto gnevu koji je iskalo uzvrativši šamarčinom desne ruke usled kojeg je gospođa zateturala. Nastavak obračuna sprečili su okolni ljudi koji su konačno odlučili da se umešaju, stajući između dvoje ratobornih čekača na zapadno milosrđe. To je trajalo nekoliko trenutaka jer je iz zgrade izašao prvi iz reda noseći sa sobom kutiju sa znakom crvenog krsta i natpisima na nekoliko jezika koji su objašnjavali sadržaj kutije i imenom donatora. Ipak, sama slika starijeg čoveka na ulici sa kutijom na kojoj se crveneo krst sa kracima iste dužine govorila je više od samih natpisa na tim istim kutijama. Gospođa je s ponosnim korakom ušla u zgradu dobacujući preko ramena reči za koje bi me majka pre desetak godina pošteno izudarala.

Mir se vratio među nas okupljene kada je dvoje sukobljenih otišlo iz našeg vidokruga odnoseći svoje pakete i istovremeno neprijatan osećaj u ustima svih prisutnih. Čak se i nebo smilovalo zaklonivši oblacima sunce i donoseći sivilo i pro hladnost koji su sasvim odgovarali tekućem godišnjem dobu i odeći koju sam imao na sebi.

- Valjda nas neće bombardovati. - reče sedokosi gospodin okrećući se prema nama koji smo stajali iza njega u redu.

Bilo je svega troje ljudi ispred mene i već sam sebe video kod kuće kada je počela dobro poznata patriotska igra. Bila je dovoljna samo jedna rečenica pa da kao žeravica zapali srca svih prisutnih trećepozivaca i nesposobnih za vojnu službu. Dovoljno je da se samo jedan vrabac uplaši pa da svi uzlete.

- Ma, kakvi! Neće se usuditi. Naša PVO je dovoljno jaka da poobara njihove avione.
- Zašto bi to radili? Šta smo im mi skrivili?
- Ma, pusti. Velika sila ne bi bila velika kada ne bi svuda gurala svoj nos. Ali ne mogu oni ništa ovom narodu. Preživeo je i nadživeće i veće sile od Amerike.
- Hoće, hoće. - svi su klimali glavom osim mene.
- Kad pobedimo Turke i naciste učutaće i oni. Samo da naši izdrže i ne povuku se sa položaja, rat će brzo da se završi.
- Završio bi rat odavno da ih Zapad ne naoružava i huška protiv nas.

Veće staraca je zatim pristupilo razrađivanju strategije protiv zapadnog pandemonijuma koju bi njihovi mlađi sunarodnici trebalo da primene na frontu. Zahvaljujući puževskoj produktivnosti službenika koji je delio pakete to nije trajalo dovoljno dugo te se grupa počela osipati. Došavši na red, ušao sam u poznatu mi prostoriju, mračnu, toplu, i s mnoštvom kutija koje su bile dobrim delom prekrivene prosutim brašnom iz obližnjeg pocepanog džaka. Bez reči sam službeniku pružio potvrdu koji je tražeći sličnost s podacima u svojoj svesci zaokružio neki broj.

- Ovo je vaš paket. - rekao je pokazujući prstom na kutiju do svoje akten tašne.
- Hvala. - kulturno sam procedio kroz zube uzimajući kutiju pristojne težine u svoje ruke.

Stigavši kući i umirući od radoznalosti počeo sam da ispitujem sadržaj kutije. Bilo je tu nemačkog brašna i ulja, italijanskog pirinča (kineskog porekla), danskog sira, marokanskih sardina, češkog sapuna i holandskog deterdženta. Otvorio sam jednu sardinu i pojeo je. Zadovoljan njenim ukusom obrisao sam usta i otišao da prilegnem. Bio sam spreman za početak rata s čitavim svetom.

*

Štrajk gladu među zatvorenici je poznata pojava a naročito u poslednjih sto godina. Povod mu je najčešće neka nepravda ili nepoštenog postupka prema nekom ili nekima zatvorenici, zatvaranje bez ikakvog razloga, beskonačno odlaganje suđenja ili nehuman postupak u vidu prebijanja ili uskraćivanja nekih osnovnih stvari. Kao vid borbe zatvorenik

samog sebe podvrgava gladovanju što veoma često iz solidarnosti prihvataju i drugi zatvorenici. Nehumana, brutalna i krajnje glupa vlast na to reaguje još većom krutošću i strogoćom što štrajkače tera da nastave sa protestom. Kako vreme prolazi štrajk prestaje da bude samo način borbe protiv vlasti već postaje borba za očuvanje sopstvenog identiteta. Štrajkačima se čini da će se ako sada prestanu pretvoriti u ništavilo i da će bilo kakav ustupak ugroziti njihovu konačnu pobjedu.

Jednom sam bio strašno zaljubljen u jednu devojkicu koja prema meni nije gajila ista osećanja. U želji da to promenim počeo sam da joj pišem pisma puna strasti, onakva kakva samo duh opsednutog i očaranog mladića može da napiše. To je trajalo nekoliko meseci i ko zna kada bi se završilo da se nisam upitao šta je to što mogu dobiti na kraju. Uostalom, da li je ijedan od silnih vitezova, pesnika i umetnika ikada dobio ono što je tražio? Bio sam dovoljno čvrst i pametan da priznam da je Raj sa ženom nespojiv pri čemu su Adam i Eva najočigledniji dokaz. Kada sam malo bolje razmislio shvatio sam da je pravo pitanje šta je to što mogu izgubiti ako prestanem da joj pišem. Jedino što je moglo nestati bila je iluzija o potpunoj, savršenoj i apsolutnoj sreći u ljubavi sa tom devojkicom. No, ono što je stajalo iza takve iluzije bilo je još i gore : bio je to san o sopstvenoj savršenosti i nepogrešivosti.

Postoji trenutak u samom procesu štrajka kada sam štrajk prestaje da bude sredstvo za ostvarivanje cilja već se transformiše u cilj sam po sebi. To se obično dešava pri samom kraju kada glad postane toliko jaka i neotoljiva da prevazilazi sanu sebe. Na jedan gotovo volšeban način materijalna, fizička glad postaje duhovna hrana kojom se zatvorenik hrani. Zahvaljujući toj i takvoj hrani koje se ne odriče do samog kraja, on umire od izgladnelosti ali s osmehom na usnama, a vlast dobija večnog neprijatelja sa oreolom mučeništva i svetosti. Kraj jeseni i početak zime delovao je kao konačni put u nepovratno ludilo. Situacija na frontu bila je mirna i stabilna za razliku od političke, koja je sve više podsećala na salonsku operu sa kulisama iz pakla. Posle neprihvatanja mirovnog plana koji je premudri vrhovni Vođa prihvatio, pobunjeni sunarodnici sa one strane reke postali su glavna tema za prepucavanje između vlasti i opozicije, u skladu sa izborima koji su se približavali. Takmičenje u neodmerenim nacionalističkim izjavama i optužbama za izdaju razbuktavali su se paralelno sa smanjivanjem opasnosti od vazdušnih udara NATO pakta. Bilo je tragikomično gledati sve te sive, neugledne i bezobrazne ljude koji su se najedanput izvučeni iz gomile takozvanih kafanskih političara počeli takmičiti u pljuvanju mog i drugih naroda, uključujući tu i većite krivce : Amerikance. Amerikanci su za njih simbol moći i značaja, stvari koje oni nemaju i ma koliko se trudili, nikada neće ni imati. Ali, ako se ta ista strašna supersila obruši na te sitne pione oni će ako ne u očima čitavog naroda (naročito svojih žena ili ljubavnica), onda bar u sopstvenim, postati veliki poput planina koje ni najjači vetrovi i katastrofe ne mogu pomeriti sa mesta. Zato, viči i urlaj o zaveri i izdaji ne bi li te primetili i ne bi li te uveličavajuće televizijsko staklo učinilo velikim kao što je tvoja sujeta!

S druge strane, javni i nepolitički život postajao je proziran poput kristala. Dok se radni narod i deo naroda koji je živeo od svog minulog rada muvao po ulicama i pijacama ne bi li što pre svoje milijarde pretvorio u retku zaostalu robu u trgovinama i pijačnim tezgama ili devize, tajanstven i mračan svet postao je sve uočljiviji na dnevnom svetlu. Besni automobili prevozili su svoje još obesnije vlasnike svuda po prestonici pretičući prepune gradske autobuse koji su se poput kutija sardina kotrljali od jedne do druge stanice gde bi umorni, izgužvani putnici ispadali kroz poluotvorena vrata. U restoranima i kafićima zvučnih imena i u diskretnom polumraku njihove unutrašnjosti sedeli su ljudi savršeno doterane spoljašnosti i ugovarali, sa stanovišta ekonomije čudne i bizarne a sa stanovišta prava I nezakonite poslove. Mir i diskreciju ovakvih sastanaka od smetača čuvali su njihovi dobro naoružani telohranitelji čije su pojave bile jasan signal svakom slučajnom prolazniku da se udalji. Na jednoj strani bili smo mi - izgladneli, opljačkani i sludeni građani, oko 95% živih duša. Na drugoj strani bili su oni - dobro uhranjeni, odeveni i obuveni tipovi koji su uživali u luksuzu, negde oko 5% stanovništva za koje niko nije mogao garantovati da imaju dušu ili nešto tome slično. U nemilosrdnoj preraspodeli i akumulaciji kapitala i moći jednima je ostalo da gladuju i bulazne o nacionalnom, nebeskom carstvu a drugima da se bogate i uživaju u (ne)običnim, ovozemaljskim stvarima.

Čitav život sažeo se u jedan vic o dvojici penzionera koji pričaju o trenutnoj političko-ekonomskoj situaciji u zemlji.

- Glad na sve strane a cene skočile do neba. Od penzije ni hleb ne možeš da kupiš. Apoteke bez lekova a prosvetni radnici preturaju po polupraznim kontejnerima. Kažem ti, nikad nije bilo ovako - kaže prvi.
- U pravu si. - potvrđuje drugi. - Ušlo neko ludilo u narod. Naši se svađaju a Amerikanci stalno prete bombardovanjem.

Prvi se češka po bradici i nešto razmišlja pa zatim kao iz topa ispali :

- Još ako Njega smene - načisto smo propali!

*

Bilo je to vreme najtežih iskušenja za obične podanike najdemokratskije zemlje na svetu. Krajem godine svima je bilo jasno da ne mogu pobediti niti opstati u igri presipanja iz šupljeg u prazno. Zvanična statistika prestala je da prati inflaciju i umesto tačnog procenta davala je procenu rasta cena na dnevnom nivou. Sve prodavnice u popodnevnim i večernjim časovima bile su potpuno prazne, bez robe, kupaca i prodavaca. Samo papir na ulazu na kom je pisalo "Zatvoreno zbog popisa" ili sličnim idiotskim natpisom. Na pijaci se ni jaja ni salata nisu mogli kupiti za domaću valutu već isključivo za nemačke marke tako da su i one veoma

brzo opustele. Čitav javni život izgubio je onu dinamiku od pre nekih mesec dana i počeo je da zamire u ranim popodnevnim časovima tako da bi ulice postajale prazne, bez ljudi i automobila. Benzin je postao suviše skupocen za većinu smrtnika. Ljudi su se u većem broju mogli videti u ranim jutarnjim časovima u redovima za hleb i mleko ili u ugostiteljskim objektima koji su sada radili u tri smene poput dragstora. Hleb i rakija tako su postali jedini kohezivni faktor u društvu koje je za samo tri godine svoju evropsku civilizaciju smestilo u subsaharske okvire.

Hleb koji je zbog svoje niske i od strane države sa niskom, kontrolisanom cenom bio glavna a često i jedina hrana za nebeski narod postao je krajnje deficitarna roba na regularnom tržištu koje je gotovo prestalo da postoji. Odgovarajući na manipulacije sa hlebom vlada je uvela bonove za racionalizovano snabdevanje stanovništva (Za divno čudo, vlada je mislila i na kućne ljubimce te je i za njihovu ishranu izdvojila po pola vekne). Međutim, čak ni to nije uspelo da spreči nedostatak te namirnice tako da su se ispred prodavnica u četiri-pet izjutra formirali redovi. Mnogo pre prvih petlova ljudi su bauljajući iz svojih brloga počeli da zauzimaju pozicije ispred još zatvorenih prodavnica. Najsiromašniji multimilijarder na svetu čekali su smrzavajući se na hladnom vetru po nekoliko sati na svoje vekne, gundajući na sve i svakoga. U tako naelektrisanom atmosferi tuče su postajale sve učestalije i sve krvavije tako da je kod nekih redova obavezno stajao policajac u pokušaju da spreči najratobornije da svoje prvenstvo u redu izbore pomoću pesnica. Bio sam prilično začuđen sposobnošću moje majke da u svojim 50-im odstoji po nekoliko sati u takvom redu ne bi li kući donela dve vekne mekog i još uvek toplog hleba bez nestrpljenja i osećanja poniženosti.

Bilo je i drugih situacija u kojima su se manifestovale čudne sposobnosti moje majke. Jedna od takvih je bila ta da je poslednju paru trošila na plaćanje komunalnih usluga i utrošene električne energije. Poslednji milion sa njenog i očevog penzionerskog čeka koji je bio podeljen u dva dela i stizao s nekoliko meseci zakašnjenja išao je prvo na račun elektrodistribucije i javnog komunalnog preduzeća. Taj prokleti račun imao je prioritet u odnosu na bilo koju vrstu hrane koju smo nekim čudom bili u prilici da kupimo za domaću valutu.

- Moram prvo njima da platim. Pa neću valjda da dozvolim da mi isključe struju i grejanje. - govorila je ona i dovodila me do besa.

Sva uveravanja da će čitav račun zajedno sa zateznom kamatom moći da plati sledećim penzionerskim čekom jer je inflacija debelo vodila ispred bilo kakvih kamata a da se elektrodistribuciji i komunalnom preduzeću ne isplati da šalju radnika sa makazama zbog duga od nekoliko pfeniga bila su bez uspeha. Iluzorni strah da može izgubiti nešto više od onoga što je davno izgubila bio je još uvek jači od racionalnog razloga koji sam joj ja nudio.

- Kada ti budeš imao svoj stan ti radi šta god hoćeš. Nemoj ništa da plaćaš, ako to želiš. Ali, do tada ću ja da plaćam ono što je meni najbitnije! - odbrusila bi i završila našu diskusiju.

Nekoliko dana posle jedne takve svađe ventil na radijatoru u mojoj sobi je procureo a elektrodistribucija je istovremeno uvela restrikcije struje. Teško je opisati jezu koju čovek oseća provodeći nekoliko sati u totalnom mraku s ventilom koji šišti i iz koga sitne kapljice tople vode padaju svud po podu, pri čemu je nemoćan da bilo šta uradi. Ipak, ni to nije bio najveći užas koji sam doživeo. Prava stvar desiće se nekoliko dana kasnije i pokazaće svo ludilo i bezizlaznost trenutne životne situacije. Bez obzira na sve teškoće trudio sam se da ne batalim studije i ne napustim san o fakultetskoj diplomi koja otvara vrata Zapada, boljeg i bogatijeg života i sigurnije budućnosti. Zato sam otišao u knjižaru da kupim formular za prijavu ispita, obično parče papira sa naznačenim mestima koje treba popuniti. Prodavačica u knjižari zatražila mi je iznos koji je bio veći od obe penzije zajedno i koji je prosto bio zapanjujući za jedno obično parče papira. Izašao sam iz prodavnice pitajući se kako je moguće da besplatno školovanje bude preskupo za plaćanje? Zatim sam se upitao čemu služi diploma sa kojom se ne možeš zaposliti? Čemu i zaposlenje kada sa trideset godina radnog staža nisi u stanju da platiš jedan pišljivi formular? Na kraju krajeva, čemu ljudski rad pa i život kada je parče papira koje mašina odštampa u deliću sekunde vrednije od njega? Marks bi to objasnio nekim od svojih pojmova otuđenja u kapitalizmu, ali kako to da objasnim sebi kad živim u zemlji u kojoj su presvučeni komunisti još uvek na vlasti? Ljudi koji tvrde da za narod treba dati sve a narod ni za šta doveli su taj isti narod ispod granice pukog preživljavanja pretvarajući čitav društveno-ekonomski sistem u džunglu u kojoj preživljavaju samo divljaci. Vratio sam se kući potpuno poražen i sa iznova ojačanom mržnjom prema vlasti koja je ubijala i izvan linija fronta.

*

Negde pred katolički Božić, moja majka doživela je saobraćajni udes sličan onome koji je doživeo Boža, moj školski drug. Automobil u punoj brzini počistio ju je s pešačkog prelaza i bacio nekoliko metara dalje. Kada je Boža stradao svojim očima video sam kako je njegovo telo posle udara napravilo kolut u vazduhu i palo na asfalt, metar daleko od ivičnjaka na suprotnoj strani ulice. Vozač je odmah zaustavio svoje vozilo, Fiat 750, i uz pomoć okupljenih ljudi uneo uplakanog dvanaestogodišnjaka Božu u auto i s njim odjurio u najbližu bolnicu. Ovog puta moja majka provela je ležeći na hladnom asfaltu oko četrdesetak minuta sa frakturom ključne kosti i desne potkolenice čekajući na kola hitne pomoći koja su je konačno odvela u bolnicu. Oko sat i po posle udesa obavešten sam telefonom o nesreći i posle nekoliko dugotrajnih telefonskih razgovora s neljubaznim osobljem obližnjih bolnica saznao sam gde se majka nalazi i spakovavši se odjurio da je vidim. Prolazio sam kroz beskrajno dugačak hodnik beznađa kako mi se činilo zaobilazeći pokretne bolničke stolove sa unesrećenim ljudima i zabrinutom rodbinom koji su stajali sa obe strane

hodnika koji se pružao niz prizemlje. Ušao sam prethodno pokucavši na vrata sale za hitne intervencije i ugledao ćelavog muškarca u beloj bolničkoj uniformi koji je otresao vodu s upravo opranih ruku.

- Dobar dan. Da li je... - nisam znao kako da formulišem pitanje. - Jeste li primili... moju majku radi intervencije? Stradala je u saobraćajnoj nesreći.
- Ime i prezime?

Odgovorio sam polučujno.

- Da, bila je kod mene.-odgovorio je nakon što sam mu saopštio majčino ime i prezime.
- Je li dobro?
- Pa, i nije baš. Imala je prelome i povredu glave koja je krvarila. Stavili smo gips i previli je. Sada čeka na snimanje glave. Tu je, ispred vrata. - pokazao je rukom.

Zahvalio sam se i izašavši iz sobe prepoznao sam majku čije lice nisam primetio od zavoja kada sam ulazio u salu. Nije to bila ni prva ni poslednja pojava koju sam te godine prestao da primećujem. Ne, bilo je tu i izbeglica, ranjenika sa fronta, prosjaka koji su na ulici molili za koru hleba, etiketa dužine desetak centimetara sa cenama čiji iznos zbog prevelikog broja cifara nisu mogli da stave na običnu etiketu. Čak sam prestao da primećujem lepe devojke koje su prolazile pored mene ne poklanjajući mi ni jedan, imalo duži pogled. Za razliku od svega navedenog, plave i zelene uniforme uočavao bih i na kilometar daljine.

- Zdravo, kevo. Kako si? - tiho sam je pozdravio.
- Zdravo, sine. Drago mi je što te vidim. - rekla je otvorivši oči kada je začula moj glas.

Pošto sam ustanovio da je svesna upitao sam je šta se dogodilo. Ispričala mi je da su je udarila kola, da su ubrzo stigli policajci koji su je ispitivali na dižući je s asfalta, a da su kasnije stiigli bolničari koji su je uneli u kola i odvezli ovamo gde je pregledana i previjena.

- Žao mi je sine, ali sada je na tebi da se brineš o kući i o ocu. Molim te, nemoj da se svađaš s njim. Znaš da je on bolestan i...
- Znam, znam. - prekinuo sam je. - Ništa ne brini, Samo da ti što pre ozdraviš, snaći ću se ja.

Zatim su došli lekar i jedan bolničar i uz moju pomoć prebacili smo je na sto za rentgensko snimanje. Njeni jauci koje je ispuštala dok smo je prebacivali s kreveta na sto dugo su mi odzvanjali u ušima. Nešto kasnije došla je bolničarka koja je presvukla majku u bolničku pidžamu a meni u ruke predala njenu odeću. Pozdravili smo se dok ju je gurajući pokretni krevet odvozila na odeljenje za hitne slučajeve.

I tako sam se našao u još gorjoj situaciji od one koju sam zamišljao u svojim dezerterskim noćnim morama. Bez novca i bez nekog ko bi mogao da preduzme ulogu majke, sa bolesnim ocem i s konstantnim strahom od uniformi koje nisu bile bele boje, osećao sam se vrlo krhkim i ranjivim. Iako su mi njene stvari bile u rukama majka je sa svojim zavojima i jaucima iskliznula iz moje svesti. Dok se ona borila za život ja sam se brinuo o tome šta

ćemo ja i otac jesti sutra i prekosutra. Međutim, ja se nisam osećao postuđenim zbog toga... Barem ne sledećih nekoliko trenutaka.

Svaki delić sumnje, zbunjenosti i stidljivosti razbio sam rečenicom izgovorenom i upućenom samome sebi : "Ti moraš da misliš na sebe ako želiš da preživiš." Znao sam da je ona sada u dobrim rukama a ja joj ne mogu pomoći više od onih koji su za to plaćeni i osposobljeni. Osokoljen siopstvenim pragmatizmom podigoh oklop principijelnosti kroz koji nije mogla proći ni najsitnija samokritika... sledećih pola sata dok sam se hodajući niz polupraznu ulicu vraćao kući. A onda su u svest počele da uplovljavaju neke čudne, naizgled drugačije ali veoma povezane misli.

Svaka država na svetu vodi računa o svom dostojanstvu i nacionalnim interesima. Mi ne želimo ništa više od onoga što drugi narodi već imaju - svoju državu. Kada ostvarimo taj cilj pristupićemo svim evropskim i svetskim integracijama na principu ravnopravnosti i međusobnog uvažavanja. Da bismo ostvarili taj plemeniti cilj potrebno je da sve svoje lične i grupne interese podredimo nacionalnom, da služimo složno i jedinstveno pod vođstvom našeg Predsednika i da počnemo da radimo na ostvarenju tog cilja. Ako je za ujedinjenje i ostvarenje jedinstvene države u kojoj će živeti dvanaest miliona ljudi potrebno da izgine milion naših boraca onda neka tako i bude! Ako zatreba - ješćemo i korijenje. A trebalo je i trebaće još žrtvi prineti na oltar otadžbine i nacionalnog interesa. I dok nacionalni interes kojeg do dana današnjeg niko nije ni formulisao, vladar caruje daleko iznad glava svojih poklonika silazeći povremeno u oklopu principijelnosti da bi svoju mešinu napunio novom količinom krvi, znoja i suza, dok za to vreme njegovi sledbenici prinošenjem žrtava postaju sve gladniji, bolesniji, manji i beznačajniji, pretvarajući se u prah iz kojeg su ponikli. Nakon takvog razmišljanja nisam bio baš uveren u racionalnost i opravdanost svog pragmatizma. Stigavši kući upoznao sam oca sa situacijom i uzevši po drugi ili treći put tiganj i jaja u ruke počeo sam da uvežbavam svoje kuvarsko umeće. O posledicama takvog poduhvata može se naslutiti iz konstatacije da sam od tada počeo mnogo više da cenim žene i njihovoj prirodi blizak zanat spremanja hrane.

Nekoliko narednih dana dnevni jelovnik sveo se na zatvorenički - na hleb i vodu. Doručak bi bio obeležen velikim količinama hleba premazanim tankim slojem margarina i marmelade uz čaj po potrebi; ručak bi se sastojao od prženih jaja uz povremeno dodatu slaninu dok bi večera bila repriza doručka. Petog ili šestog dana majčinog odsustva iz kuće zazvonilo je zvono na ulaznim vratima.

- Dobar dan. - pozdravio me je stariji gospodin sa kesom u rukama. - Ja sam Belojica i prijatelj sam vaše majke Došao sam da vidim da li vam je potrebna pomoć.

Naravno, pustio sam ga unutra i uskoro saznao da je i on Jehovin svedok. Budući da je već poznavao mog oca pustio sam da njih dvojica pričaju.

- Evo, doneo sam vam nešto od hrane. - rekao je prazneći sadržaj kese na sto. Moja žena je tu nešto spakovala...

- E, baš vam fala... - zahvaljivao se otac i na vreme je sprečio sebe da izgovori ono konvencionalno "kako nije trebalo".

Bilo je tu kuvanja, slanine, malo suvog mesa i još koječega. Široko otvorenih očiju počeo sam da proračunavam za koliko vremena unapred smo rešili probleme sa hranom. Nedugo zatim ustao je i izvinio se što ne može duže da ostane a ja sam ga ispratio do vrata ljubazno ga pozdravljajući. Naredne dve nedelje dok se majka ne bude vratila iz bolnice i oporavi se dovoljno da može da kuva, ovaj stariji gospodin biće naš snabdevač hranom, koju i da smo hteli ne bi mogli da kupimo. Time sam na jedan sporedan način saznao tajnu od koje živi čitav nebeski narod u ovo vreme iskušenja. Kjučna reč je : REZERVA.

Bez obzira na oblik u kome se nalaze, rezerve su ključ opstanka za svakog pojedinca u vreme neimaštine. To mogu biti devize skrivene u slamaricama ili upravo pristigle od rođaka iz inostranstva, socijalističko nasleđe u vidu nakita ili delova pokućstva koje nije u upotrebi, te rodbina i prijatelji sa sela sa kojim niste u svađi . Svaki predmet koji se može prodati ili zameniti za hranu postaje deo rezervi. Osim materijalnih postoje i duhovne rezerve : usluga učinjena nekom iz neposredne blizine na koju se uvek možete pozvati, kumstvo i sećanje na stara dobra vremena te uverenje da će se ona vratiti. Ako nemaš u špajzu pogledaj u zamrzivač. Ako je i on prazan otiđi do komšije čijeg si sina zaposlio u svome preduzeću. U siromaštvu sve dobija svoju upotrebnu vrednost.

Posle nekoliko dana dozvolili su mi da posetim majku u bolnici. Po izlasku iz šok-sobe bila je smeštena u sobu na drugom spratu zajedno sa još tri žene. To je bila jedna od boljih opcija budući da je većina soba u bolnici imala po desetak pacijenata. Bolesnici, odnosno njihovi ukućani, donosili su sve od kuće što im je trebalo - pokrivače, jastuke, lekove, hranu, kafu, cigarete, ili bilo šta drugo. U bolnici su dobijali samo stari razdrndani krevet u prenatrpanoj sobi bez kupatila i bolničku negu neljubaznih, nervoznih, gladnih i uvek odsutnih lekara i ostalog osoblja. Sedeo sam na njenom krevetu i pričao o svemu i svačemu sve do kraja posete. Bilo mi je neprijatno u toj sobi bez privatnosti i udobnosti ali sam ostajao sve dok medicinska sestra ne bi ušla i strogim glasom me obavestila da je vreme za posetu isteklo. Znao sam da je majci to veoma značajno, baš kao i to da sazna kakvo je stanje kod kuće i koliko poznanika i prijatelja se interesovalo za njeno zdravlje. Iz njenih reči provejavao bi ponos dok bi me predstavljala svojim cimerkama i medicinskim sestrama.

Vraćajući se kući iz posete postao sam svestan da sam po prvi put zamenio ulogu sa majkom. Prvi put u našem zajedničkom životu postao sam najznačajniji član porodice. Alfa i omega, početak i kraj zajedničkog života, jednog starog, bolesnog i u svoj svet halucinacija zagledanog muškarca, i stare, s povredama skrhanе žene, bio je devetnaestogodišnji dezertar. Osetio sam težinu na ramenima i muku u stomaku od tolike i takve odgovornosti. Ružan osećaj potrajao je nekoliko trenutaka ali sam sivom ulicom koračao neizmenjenim tempom. Ušao sam u autobus i prestao da mislim o tome.

Nedelju dana kasnije majka se vratila kući, a dve nedelje posle preuzela je svoje uobičajene dužnosti. Tako mi je skinula teret nezaslužene odgovornosti s leđa. Morali smo da se ponovo priviknemo na loše majčino kovanje koje je bedu činilo još gorčom ali je život vraćajući se u ustaljenu kolotečinu postao lakši i jednostavniji.

*

Prolazili su poput prosjaka, skromno i nogu pred nogu, i Nova godina i pravoslavni Božić. Praznina ispunjena bedom bila je posvuda. Gledao sam sa svog prozora magistralni put kojim minutima nije prolazilo nijedno vozilo. Rezerve su bile pri kraju kod čitavog stanovništva, uključujući i rezerve onog poslednjeg, najčistijeg i najvrednijeg materijala : nacionalnog dostojanstva. Kao kod nekog debelog grmalja telo je sagorelo sve taloge masti sa trbuha, bokova, zadnjice, lica i pretvorilo ga u mršavog isposnika. Onda je došla poslednja nedelja u januaru i sve se promenilo.

Na televiziji se pojavio starac sa biblijskim nadimkom i poput Mojsija koji se netom vratio sa Sinaja pročitao zapovesti nove monetarne politike. Prestaće se sa štampanjem novca bez pokrića u zlatnim polugama ili devizama a nova nacionalna valuta biće konvertibilna i vezana za nemačku marku u odnosu 1:1. Prestaće se i sa tobožnjim kreditiranjem državnih preduzeća budući da upućeni novac ne bi stigao ni do slova "O" u stavci obrtni kapital firme. Pošto će domaća valuta biti konvertibilna, dileri deviza bi trebali da se okrenu nekom pametnijem poslu a direktori preduzeća proizvodnji.

I zaista, u roku od nekoliko dana roba je počela da se pojavljuje u prodavnicama a sa penzijom i platom mogle su se kupiti neke stvari. Život je kao po komandi prenešen na ulicu i počeo se odvijati nekim ustaljenim tokovima. Za izvedeno čudo dostojno Starog zaveta, ovaj superdeka će postići ogromnu popularnost kod običnog stanovništva uvek gladnog magije i čarobnjaka. U zemlji punoj tolikih protivrečnosti i nerešivih problema magija je jedini način prevazilaženja takve situacije. Stoga i nije ništa neobično imati interes za okultno, mistično i ezoterično.

Ono što je mene zaokupljalo tih dana nije bila magija niti nagli porast kupovne moći ojađenog stanovništva. Odavno sam prestao da pokušavam da utičem na stvari na koje ne mogu uticati a samim tim prestao sam i da razmišljam o najboljem načinu na koji se može izbeći jedno grozno finale koje je neizbežno. Tražio sam odgovore u nauci i nisam ih pronašao. Tražio sam ih u religiji, ni tamo ih nije bilo. Kada si već upućen u neminovnost činjenice da će ti se nebo srušiti na glavu glupo je brinuti o trenutnoj lokaciji. Sve ostalo je magla i dim kojim rukovaoci tuđih sudbina pokušavaju da prikriju konce kojima menjaju kulise na pozornici života. Problem je kad glumci ne vide konce pričvršćene za sopstvena tela, a još gore je kad ih vide ali ni ne pokušavaju da ih preseku.

Samoća je ponekad zdrava i okrepljujuća ali ne i kao životni obrazac za bilo koje ljudsko biće. Čak i pustinjaci imaju potrebu da sa nekim razmene misli bez obzira da li su to divlji, necivilizovani urođenici, domaće ili divlje životinje, ili obično drveće. Ni ja nisam nikakav izuzetak, pogotovo kada na nekoliko stotina metara od mene trešti muzika praćena bučnim i pijanim glasovima mladeži pune sebe i prazne kada je sve ostalo u pitanju.

Novogodišnjoj terevenci s prizvukom orgije teško je odoleti, baš kao i starom društvu. Mada ne svojevrijedno, ostao sam neukaljan prostotom omladinskog rečnika, potocima jeftinog piva i vrelinom požude koju stvara pogled na obnaženo i razigrano žensko telo.

Nije to bilo zbog mog bekstva iz armije jer su svi oni želeli potajno da urade isto, bilo da su tamobili ili da će otići na odsluženje vojnog roka. Na tome su mi i zavideli. Nije to bilo ni zato što sam bio pripadnik neprijateljskog naroda jer su me poznavali suviše dobro da bi u meni videli samo još jednog krvoloka koga treba izbegavati a po mogućstvu i ukloniti. Ne, ratna propaganda je tu bila isuviše nemoćna. Mnoštvo bliskih trenutaka iz zajednički provedenog detinjstva suviše su tvrd orah za montirane TV izveštaje i vesti. Raskid među nama je bio mnogo dublji i suštinski i bio je toliko jasan da ga čak ni obostrana dobra volja uz opijanje do besvesti nije mogla prikriti. Vreme trulih a nadasve neuspešnih kompromisa bilo je završeno a prijateljstvo je ustupilo mesto netrpeljivosti i zlovolji. Kao u bilijaru, na stolu je ostala samo crna kugla.

Na kraju čovek prihvati činjenicu da su neki od njegovih prijatelja postali neprijatni, zloćudni, čudni ljudi s kojima ima sve manje i manje nečeg zajedničkog. Optužiće za to zlo vreme, politiku ili sudbinu, i nastaviti po svome ne brineći da li je u pravu i šta je pravi uzrok svemu tome. Tako je lakše i bezbolnije po njegov egoizam eufemistički nazvan ponosom ili dostojanstvom. Promeniće sredinu i stvoriće sebi novi krug bliskih ljudi i okrenuti se budućnosti. Ali ipak, teško je poverovati kada saznaš da je jedan od tvojih bivših prijatelja planirao da te prijavi vojnoj policiji.

Ono što pada u oči svakom mladom čoveku koji živi u ovoj zemlji jeste prisustvo velikog broja svojih vršnjaka (pa i onih starijih), na ulicima prestonice u kasne noćne sate. Od besposličarenja razmažene i, treba li navoditi nezaposlene omladine koja noći provodi u lumpovanju ne može se bog zna šta očekivati. Zato je vlast najavila uvođenje reda u noćni život velegrada što prevedeno u normalan jezik znači zatvaranje lokala, zabranu konzumacije alkohola, uvođenje policijskog časa za maloletnike. Okrećući se od rata na koji više nije mogla da utiče, vlast je usmerila svoju pažnju na neke humanije teme. Kao alternativa ratu za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje ponuđen je rat kriminalu, korupciji, narkomaniji i alkoholizmu. U skladu sa proglašenom agendom i manirima vlasti osnovana je nova pseudosocijalistička stranka sa imenom najtoplijeg meseca u godini. Sa čelništvom sastavljenim od Predsednikove supruge, penzionisanih generala, promašenih umetnika i ratnih profitera, ova partija, sa srcem na levoj a punim buđelarom na desnoj strani, započeće lakrdiju od političke borbe za povratak ovozemaljskom, civilnom životu. Sve u stilu : Bio

jednom jedan ružan rat ali hajde sad da živimo kao normalan svet u našem malom Raju najboljem od svih. Najvažnije što treba uraditi : ukloniti pijanu i „naduvanu“ omladinu sa ulica.

Odlučio sam da s Nikolom izađem u grad. Hodali smo centralnim gradskim korzom susrećući se s ljudima istog, našeg uzrasta i istih potreba. Gomila zombija koji poput nas dvojice traže svoje mesto na urbanom groblju. Stižemo do kraja korza, do jedne oronule jednospratnice išaranom grafitima ispred koje se uhvatio popriličan red. Na kratkom stepeništu stoje dvojica tipova koji povremeno puste ponekog unutra. Jedan od te dvojice je Nikolin drug iz srednje škole i naša veza za ulazak unutra bez propusnice.

- Eto, to je „rupa“. Ako budemo imali sreće uskoro ćemo sići dole, u „katakombe“. - reče Nikola pokazujući na podrumске prozore iza kojih je grurala muzika.

Stali smo ispred te dvojice momaka na opšte neodobravanje ostalih iz reda. I dok je Nikola pričao sa svojim ortakom iz srednje škole pokušavajući da nas progura unutra preko reda, moju pažnju zaokupio je grafit koji se nalazio tik do vrata i koji je na najbolji način obeležavao istorijat ovog mesta :“Akademija - republika!“. To je napisao neki mladi buntovnik još davnih 80-ih godina.

Srećom po običnog čoveka i njegov zdrav razum čak i u najluđim sistemima na svetu postoje relikti ili enklave normalnog mišljenja. Bilo zbog nezainteresovanosti, neznanja ili neobaveštenosti, postoje oblasti života u koje neobično dugačka ruka kreatora društvenog poretka još nije dotakla. Ponekad je to hortikultura, ponekad takmičenje u boćanju, a nešto češće, u pitanju je umetnost, i to ona „podzemna“, nemasovna i nekomercijalna. Za razliku od ostalih ovo poslednje je po svojoj prirodi dosta nezavisno od društvene stvarnosti i manje podložno strogim i sveobuhvatnim zakonima postojećeg autoriteta. Naravno, pod terminom umetnost ne treba podrazumevati ono malo kiča i šunda sklepanog kao doprinos kolektivnoj narcisoidnosti.

U sklopu nekadašnje Akademije umetnosti, na početku 80-ih godina osnovan je klub namenjen studentima koji je uskoro postao okupljalište svih onih koji se nisu najbolje snalazili u postojećem socijalističkom raju. Od mnoštva razloga nesnalaženja jedan od najvažnijih bio je rock`n`roll, muzika koja je staromodnim komunistima odgojenim na ratnoj poeziji i usnoj harmonici dizala i ono malo sede kose na glavi. No, komunisti ne bi bili komunisti kada ne bi od novonastalog muzičkog užasa napravili socijalistički kič prevođenjem ružnih, prljavih i zlih buntovnika u muzičke komitete i sekretarijate agit prop-a. Svi ostali, čiji rad nije odgovarao prethodno pomenutoj službi bili su zbrisani s javne scene i proterani na izolovana i slabo posećena mesta kao što je bilo ovo. Mala alternativna scena sa progresivnim ali često i regresivnim idejama radiće gotovo u poluilegali odsećena od nacionalnog tržišta i javnosti, i u stalnom strahu od policije. Sve do sredine 80-ih ovo mesto biće katakomba za odabrane hrišćane s radnim vremenom do ranih jutarnjih časova što je predstavljalo blasfemiju za socijalistički radni narod. Simultano sa ekonomskom krizom,

slabljenjem socijalističkih stega i pojavom muzičkog *New wave*-a na Zapadu, ovaj klub isplivaće na površinu javnih zbivanja. Tako će prestonica dobiti kultno mesto za održavanje koncerata, žurki, poetskih večeri i statusno mesto za izlazak svakog tinejdžera koji drži do sebe.

A onda su došle 90-te : raspad države i jedinstvenog kulturnog prostora, međuetnički ratovi u moru krvi i bezumlja, siromaštvo koje je počelo da ujeda i za kosti, i izolacija od sveta u sopstvenu, nacionalnu, „gluvu“ sobu. U siromašnom, i u idejama sve manje bogatom getu ne živi se od ljubavi prema otadžbini ali ni prema umetnosti. Zato su vrata kluba sve češće otvorena i za obične smrtnike ali i kretene s punim novčanicima.

- Pustićemo ovu dvojicu momaka. To su moji prijatelji. - kaže Nikolin drug svom partneru.

Vrata se otvaraju i mi ulazimo uz nešto negodovanja ljudi iz reda.

- Dobro večer. Imate li šta od oružja? - dočekuje nas klasična dobrodošlica.

Klasično pitanje dobija i klasičan odgovor u koji dasa posle tapšanja po našim džepovima i poveruje puštajući nas da prođemo. Kupujemo karte na improvizovanoj blagajni i zatim prolazimo pored nekog starca koji nam te iste karte i oduzima. Spuštamo se niz stepenice i ulazimo u jazbinu. Hodnik dugačak pet-šest metara, a širok oko metar, prostire se pred nama. Njegovu monolitnost i prljavosivu bezličnost remetili su prolazi sa strane kroz koje su svaki čas prolazili posetioци i zraci raznobojne svetlosti te potmula buka od muzike različite provinijencije, puštane sa zvučnika iz prostorija koje je hodnik razdvajao. Dim mnogobrojnih cigareta koji je pri plafonu formirao belu paučinu, podsećajući pomalo na duhove slavne prošlosti činio je hodnik nižim nego što je zaista i bio.

- Hajdemo prvo ovamo. - reče Nikola skrećući levo.

Ušli smo unutra i ugledali dvadesetak ljudi strateški razmeštenih oko šanka i malobrojnih stolova sa barskim stolicama. Podležući našim snobovskim navikama skrenuli smo ulevo u prostoriju namenjenu garderobi. Tu smo saznali kako se vlasnici kluba trude da povećaju profit naplaćujući čuvanje odeće više nego čuvanje dece. Tu su bili i ostrašćeni igrači flipera doprinoseći još boljem saldu vlasnika lokala. Vraćajući se u prethodno pomenutu prostoriju sa šankom i prolazeći pored tradicionalno prljavih i zapuštenih toaleta odlučili smo da naše mesto pod lajt-šou osvetljenjem bude na podijumu za igru koji je ujedno bio najviša i najpreglednija površina u čitavom klubu. Nezainteresovanim lavljim pogledom prelazili smo po polupraznom i polumračnom klubu zaustavljajući ga na vitkim antilopama sa dugačkim nogama koje su isto tako nezainteresovano zastajale da osmotre okolinu. Drečave boje njihovih majica i košulja, belina njihovih našminkanih lica pod dejstvom raznobojne laserske svetlosti ujedala su naše beonjače. U neonskoj džungli najbolje uspevaju najprimitivniji nagoni te smo zato odlučili da se malo prošetamo i svratimo do WC-a.

Izašli smo ponovo u hodnik koji je sada bio dobro popunjen ljudima sa obe strane. I dok smo prolazili između njih Nikola se okrenu ka meni i osmehnu se značajno. Kada smo konačno stigli do WC-a reče mi bez neke naročite dramatizacije :

- Oni momci puše "travu". Jesi li osetio?

Slegnuo sam ramenima budući da mi nisu bili poznati takvi miomiris. Pošto smo se umili i osvežili vratili smo se u hodnik sa ciljem da izvidimo situaciju u delu kluba koji se nalazio sa desne strane hodnika. Pošto smo ionako morali polako da se krećemo mimoilazeći se sa ljudima koji su išli u suprotnom smeru imao sam prilike da detaljnije „omirišem“ atmosferu. Miris je bio težak, rezak i neprijatan jer je grebao nozdrve i stvarao mučninu. Džoint je išao od usta do usta poput nekog trača. Kada smo konačno ušli u željenu prostoriju Nikola reče odmaknuvši se od prolaza :

- Jesi li video kako klinici duvaju? Vutra samo što nije počela na oči da im izlazi... - zastao je i pomalo sanjalački dodao. - Sve ovo me podseća na vojsku...

Počeo je da mi se poverava kako je ubijao dosadu dok je bio u sivomaslinastoj uniformi ali ja sam prestao da ga slušam pokušavajući da prilagodim čula na novu prostoriju koja je svojim oblikom podsećala na dugački, uski hodnik s ostrim skretanjima na čijim krajevima su se nalazili šank i kavez sa DJ-om. Sa obe strane bili su neravni zidovi sa montiranom policom u visini ramena za ostavljanje čaša. Bilo je nekoliko visokih barskih stolica koje su stajale na nešto podignutoj platformi koja se pružala od ulaza iz hodnika do šanka. Muzika je bila nešto tiša i psihodeličnija dok su posetioci podeljeni u kružoke duž zidova pili, pričali i pomalo đuskali. Video sam dosta raznorodnih ljudi : momka koji je ličio na Kurta Kobejna u tinejdžerskom izdanju, prerano sazrelih devojčica, dečka sa providnom crnom bluzom i ofarbanom kosom koji je za ruku držao jednog drugog dečka, kao i par, sudeći po odeći - pankera i hevimetalca. Pošto nismo uspeali da pronađemo par srodnih duša vratili smo se na početnu poziciju.

Najviša platforma je sada bila krcata ljudima od kojih su mnogi đuskali a najbolja mesta ispod visokih prozorčića kroz koje je strujao svež vazduh izvana bila su zauzeta Na ivicama platforme sedeli su ljudi te smo se i nas dvojica odlučila za ovu opciju. Malo zatim pijana devojka je položila svoju glavu na Nikolino rame što je on ponosno otčutao i izdržao bez pomeranja. Pored nas je tekao gust i vrlo usporen saobraćaj u kome su zbijena muška i ženska tela pokušavala da prokrče sebi put kroz masu. Dok Nikola pokušava da „zbari“ omamljenu ribu gledam u masu a u glavi mi odzvanjaju Rolling Stones-i. Sve mi se zarotiralo pred očima, pripala mi je čudna muka i kao da se čitava soba zavukla u želudac. Osećam se nekako suviše, blesavo, izgubljeno dok masa talasa pred mojim očima a drveni pod podrhtava ispod mene. Usamljen sam i dalek kao Severni pol u uzavreloj masi ljudskog mesa.

A onda je počela „šutka“! Komešanje je započelo iz sredine prostorije, ispod kugle od koje su se laserski zraci odbijali i leteli na sve strane. Koncentrično od tog mesta igrači su se brzo

povlačili ostavljajući prazan prostor za momke uzavrele krvi koji su se poput bilijarskih kugli sudarali i odbijali na sve strane. Pod trepćućim i raznobojnim svetlom koje je sada osvetljavalo prostoriju kao na filmu iseckanom u milion kadrova leteli su udovi kroz vazduh ostavljajući modrice na torzima i ekstremitetima drugih ljudi. Ipak, najgore je bilo onima koji nisu uspeli da se održe na nogama jer bi osim pretrpljenih udaraca i padanja drugih tela na njih mogli da zarade i posekotine od srče od polomljenih pivskih boca. Vulkan nemoćnog besa bljuvao je vatru na sve strane za svo vreme trajanja specijalnih svetlosnih efekata i pesme čijeg se naslova i autora nisam mogao setiti.

Zahvaljujući uviđajnosti DJ-a, Sex pistols i Clash su bili puštani u „sendviču“ između pesama drugih izvođača tako da smo mi ostali koji nismo želeli da učestvujemo u ovoj zanimljivoj i prilično nemilosrdnoj manifestaciji imali dovoljno vremena da napravimo slobodan prostor za druge, nešto ratobornije posetioce. Bez obzira na žrtve žurka se nastavljala a udvaranja devojkama iako većinom neuspešna, takođe! Na sve strane mogli su se načuti ovakvi razgovori :

- Imaš li neki sitniš u toj tašnici?
- Ne, zašto?
- Hoću da telefoniram mami i da joj kažem da sam se zaljubio!

Puno praznih, laskavih, hvalisavih, muških rečenica koje kod suprotnog pola nisu postizale očekivani efekat. Devojke se posle nekoliko trenutaka okreću i odlaze, pomalo polaskane i pomalo iznervirane sterilnošću i neoriginalnošću mladića koji pretenduje da bude čovek njenog života. U nedostatku novca postoji višak laži koja ništa ne košta a može da upali kod desete, stote, hiljadite, ... n-te devojke.

Zoru sam dočekaao sa Nikolom, nekoliko momaka patosiranih od alkohola i „vutre“, dva para koja su se ljubila i nekoliko riba na ivici nerava oko kojih se nekolicina muških optimista još uvek trudila. Najsrećniji posetioci kluba vratili su se odavno kućama u vrlo lepom društvu, srećni su se vratili sami svojim kućama u centru grada, i to pešice. Onim preostalim je ostalo da sačekaju prve početne autobuse za periferiju oko pola pet izjutra. Zajedno sa Nikolom izašao sam napolje gde nas je sačekala bolna jutarnja svetlost i još jedan dan u životu dostojnom Olivera Tvista. Preko puta ulice, u restoran „Zvezda“, stecište lepo odevenih mladića i devojaka, ulazili su policajci. Pomislih da imaju stila i da su probirljivi kada u naš klub nisu ni provirili. Valjda je to zbog besplatnog pića i plave koverta koju dobijaju od gazde lokala kao i mogućnosti da „upecaju“ nekog momka s oružjem bez dozvole koju će morati da izvadi na licu mesta pomoću nekoliko „šuški“, bez poreza i ostalih formalnosti. Prolazeći kroz uspavano naselje čiju je tišinu kvario lavež pasa lutilica prisetio sam se jednog klinca od pre pet-šest godina.

- `LIKNULA BO`LANIJA!

Deset-jedanaest godina, s belom skijaškom kapom na glavi i definitivnom nesposobnošću pravilnog izgovora slova „R“ spuštao se niz padinu na skijicama napravljenim od garnišne

za zavese i dernjao se svakih tridesetak sekundi. Naizgled besmislena rečenica izgovorena samo jednom u domaćoj TV seriji repriziranoj nekoliko puta, ostala mi je urezana u sećanju baš kao i taj klinac. Po nepisanoj hijerarhiji predgrađa, u ta vremena on je pripadao „klinačkoj“ kasti, mi u kasnijem pubertetu i adolescenciji činili smo kastu za sebe, a momci na početku dvadesetih bili su za sve nas vrhovna kasta „velikih“. Ovi savremeni „bramani“ bili su glavni a neprelazna razlika u godinama i zrelosti bila bi premošćena samo u retkim situacijama kada bi im zatrebao neko za mali fudbal. Igrati fudbal s „velikima“ bila je velika čast za nas mlađe, o „klincima“ niko nije ni razmišljao, osim ako nisu imali stariju sestru! Sada je sve drugačije. Nema više ni klinaca ni velikih, ostala je samo siromašna i od roditelja zavisna omladina različitog uzrasta. Generacije bez budućnosti marširaju u susret ništavilu, onome što je preostalo posle godina koje jede nacionalističko ludilo. Uništena mladost samo je jedna od žrtava sveta poslušnosti koji od svojih mladih podanika pravi larve ne bi li ih na kraju lakše pojeo.

Dezserter

Svako ko živi u siromašnoj zemlji, a takvih je oko $\frac{3}{4}$ čovečanstva, zna da u beskrajnom nizu jednoličnih gladnih dana postoje posebne prilike kada se svakodnevno sivilo i praznina, barem privremeno, pretvara u blještavu raskoš. Tako je i na ovdašnjim prostorima, s tim što se u dva posebna slučaja osim pojave pomenute raskoši i bogatstva, dešava još ponešto. Samo u dva slučaja mladima se priznaje punoletstvo i pravo na jednakopravnost u društvenom životu. Može se reći da tada mladi ulaze u svet odraslih ali, na žalost, samo privremeno. Jer čim se slavlje završi a gosti odu novopromovisani odrasli ponovo postaju „naša deca“. Ali, na svom ispraćaju u vojsku i na sopstvenom venčanju „njihova deca“ biće glavni junaci u pozorišnom komadu čiji scenario pišu roditelji.

Mrzeo sam tu starinsku igru koja se igra generacijama unazad i koja bi se mogla nazvati : dobra deca - loša deca. Dobra deca slušaju svoje roditelje, ne psuju, dobro uče i ne prave probleme. A kad poodrastu i počnu da se menjaju i zažele nešto novo, drugačije i samo za sebe, postaju nezahvalni i zločesti. Budući da deca s godinama odrastaju ovaj sukob međusobno suprotstavljenih interesa postaće sve jači i opasniji. Srećom po opstanak ljudske vrste, izdani i u svojim nadama iznevereni roditelji u njima će ipak, videti samo lošu decu. Bio je sunčan dan i jedna od vrlo retkih šetnji po naselju sa ocem. On je odskora bio novopečeni penzioner a ja sam pohađao peti razred osnovne škole. Zastali smo pored jedne od praznih penjalica koja je zbog svog izgleda među decom bila poznata kao „banana“.

- Što se ne popneš gore? - upitao me je.

Sa fingiranom odvažnošću počeo sam da se penjem uz metalnu grdosiju pokušavajući da izgledam smireno. Međutim, već oko treće prečage moja odvažnost je nestala sa istom brzinom s kojom se i javila. Sa visine od oko 1.80 m iznad betona čije su rupice izgledale sitno i zlokobno stajao sam i zurio u oca.

- Hajde, slobodno. Ne možeš da padneš. Samo se drži za ram i ne gledaj dole. - kuražio me je.

Čitava konstrukcija bila je visoka maksimalno do 2.5 m i to samo na sredini. No, za mene je svaki centimetar više od dostignute visine bio poput skakaonice. Strah je bio tako užasan i

parališući da sam se ukočeno pribio uz metalni ram ne pokušavajući da se popnem na sledeću prečagu.

- Ne boj se, ništa ti se neće desiti. - pokušavao je otac da me smiri. - Evo, ja sam dole i ako budeš padao-uhvatiću te!

Nikakva uveravanja nisu pomogla, bilo je dovoljno samo da bacim pogled nadole pa da se još čvršće uhvatim za šipke.

- Učini to zbog mene! - rekao je molećivim glasom.

Po prvi put video sam oca tako razneženog i molećivog dok je stajao ispod mene. Dok je radio gradeći mostove u nekim dalekim gradovima preko nekih stranih reka jedva da smo se i vidali. Ne češće od dvaput mesečno a i tada smo retko razgovarali. Donosio bi platu, ukrštenice i ponekad neku igračku za mene. I to bi bilo sve. Zauzvrat nije tražio ništa, bar ne otvoreno, a ja sam ionako bio suviše stidljiv da bih ga pitao. On je imao svoj posao, a ja, ja sam imao majku koja je o svemu vodila računa.

- Hajde sine, nije to tako visoko.

Strah se povećao do nepodnošljivog inteziteta tresući čitavo moje telo. Osim straha, bio je tu i stid pred ocem čija očekivanja nisam mogao da ispunim. Oba osećanja stapala su se u jedno neobično stanje istovremene obamrlosti i opšte drhtavice. Bio sam užasnut i jedino što sam želeo je bilo da pobegnem iz te nepodnošljive situacije. Ali čim sam spustio nogu na nižu prečagu otac me je uhvatio za nogu i stegnuo mi članak.

- Penji se gore! - ljutito je prosiktao kroz zube.

U tom trenutku i poslednja karika na lancu samopoštovanja je pukla i počeo sam da radim isto što i ostala, samo mnogo mlađa deca. Obeshrabren i pomalo slomljen rekao mi je neobično mirnim glasom, bez velike tuge ali ni besa.

- Hajde, siđi. Samo nemoj da plačeš.

Brišući suze i hvatajući dah, u društvu oca koji je gledao negde u daljinu, vratio sam se kući. Od tada više nikada nije pokušao da me nauči da se verem uz penjalice ali nije više ni išao u šetnje sa mnom. Počeo je da se druži sa svojim društvom, penzionerima iz komšiluka. Godinu i po dana kasnije naučiću da prelazim te iste penjalice hodajući po njima bez pridržavanja i po vetrovitom vremenu. Ali, granice naša dva sveta ostaće iste kakve su bile - zatvorene.

Septembar je oduvek mesec s najviše proslava jer najviše mladića tada odlazi na odsluženje vojnog roka a nekako, uporedo s tim, bude i najviše svadbi. Zajedničko za sva slavlja jeste potpuna neumerenost u svakom pogledu, imajući u vidu galopirajuću bedu, neizvesnost i rat koji se širi. Za jedan dan, preciznije za jednu noć, slavljenik bi uz pomoć sopstvene uštedevine i novca prikupljenog od gostiju uspevao da postane centar njemu bliskog univerzuma. Zatim bi ujutro bio vraćen natrag u kaljugu, čekajući na voz koji će ga odvesti do provincijske kasarne. Dok bi uz škripu točkova voz kretao na daleki put regrut bi stojeći

pored prozora mahao prijateljima i devojci na peronu pitajući se da li će ih ikada više videti onakvima kakvi su sada. Zbog takvih jutara mrzeo sam slavlja koja bi im prethodila. Ipak, bilo je tu i onih drugih strana tog istog slavlja koje su bile privlačne poput magneta. Mogućnosti da lumpuješ sa starim i novim društvom, za zabavljanje i još ponešto više spremnim devojkama, da se dernjaš uz narodnu muziku koju ne razumeš i jedeš sarmu i pečenje do iznemoglosti bile su više nego primamljive. Proključali hormoni diktirali su pravac bega iz bespuća svakodnevice za svakoga od nas. I da bi sve bilo kako treba, tu je i najomiljeniji učesnik ovakvih slavlja odeven u staklenu bocu i sa zatvaračem umesto šešira. Zahvaljujući njemu ljudi koje izbegavaš postaju ti bliski a najružnija veštica na metli pretvori se u najlepšu princezu na zadnjem sedištu mercedesa.

Na jednom od takvih ispraćaja desilo se nekoliko stvari čijeg značaja nikada neću biti dovoljno svestan. Zbog njih sam prestao da pijem ili, da bih bio precizniji, zbog kojih sam prestao da se opijam do krajnjih granica izdržljivosti sistema za varenje na takvim i sličnim slavljinama. Jednostavno od tog septembarskog performansa alkohol je za mene postao tečnost neprijatnog mirisa od koga mi je muka i koju koristim uglavnom u dezinfekcione svrhe. Oko deset smo zazvonili na Duletova vrata i on se uskoro pojavio pred nama odeven u uobičajenu odeću : duksericu i farmerke. Nije bilo neke nervoze kod njega. Ako bih trebao reći šta je to što je karakteristično za Duleta odlučio bih se za njegovu prividnu staloženost i hladnokrvnost s kojom reaguje na značajne stvari ne pridavajući im veću važnost od one koju pridaje nameštaju naočara s metalnim okvirom na svom nosu (Nešto kasnije naočare je zamenio sočivima ali sve ostalo ostalo je isto). Seli smo za sto i započeli sa obedovanjem ne želeći da plen iz kuhinje podelimo sa gostima koji će stići nešto kasnije. I zaista, nekih pola sata-sat docnije dok smo pijuckali pivo, u sobu su ušli neki Duletovi prijatelji i jedna brucoškinja sa Ekonomskog fakulteta. Momke nisam poznavao a brucoškinja mi je uprkos svojoj privlačnosti delovala hladno, nezainteresovano i pomalo oholo.

Sa mini-linije treštala je zavijajuća muzika zbog koje bi neko mogao pomisliti da Duleta ispraćamo u janičare, osmanlijske ratnike hrišćanskog porekla. Litre hmeljnog napitka slivale su se niz naša ždrele stišavajući one najglasnije koji su pokušavali da zapevaju. Već negde posle ponoći započela je inverzija bajke o Pepeljugi. Brucoškinja, crnka pristojnih oblina i suknje predugačke za milovanje ali suviše kratke za nekoga s pokvarenom maštom, sedela je za istim stolom kao i ja. Sa svakim novim gutljajem piva bila je sve lepša i dostojnija mog udvaranja.

- Kad samo pomislim da sutra imam ispit na fakultetu... - rekoh tobož nezainteresovano.
- A koji fakultet je u pitanju? - upitala je prilično nenametljivo.

Nakon što sam odgovorio samo je klimnula glavom i nastavila da priča s nekim drugim tipom. Pošto znam koliki značaj ženskoj nezainteresovanosti i odbijanju pridaju momci pod „gasom“, moram reći da sam zahvalan sudbini koja je učinila da u to vreme svo pivo bude

popijeno pa da moja pažnja skrene na taj gorući problem. Video sam nekog tipa s flašom vinjaka i odmah odlučio da mu priđem.

- Zdravo, brate. Vidim da si se ti snašao. Mogu li da ti se pridružim? - upitah pokazujući na flašu na kojoj se kočoperio neki starinski tip s konjem i u uniformi.
- Naravno, brate! - pogleda me s vodnjikavim očima punih tople, muške, alkoholisane ljubavi. - Sve ćemo da podelimo!

Onda je počelo „betoniranje“. Već posle druge čašice vinjaka počeo sam da zaboravljam na ostatak sobe koji mi nije bio na dohvat ruke. U svesti je postajala samo flaša s pićem, čaša, bokal s vodom i nekoliko momaka oko mene čija lica su lagano bledela stapajući se sa ostatkom okoline ostavljajući samo glasove koji kao da su dopirali iz daljine i treperili u vazduhu. U tako blaženom i polusvesnom stanju dočekao sam kraj žurke koji je nastupio kada se i poslednja kap pića iz boca preselila u naše trbuhe.

- Izgleda da smo ovde završili. - reče kratak ali mišićima nabijen tip. Nema veze, nastavićemo u kafani. Ajde, brate, ti ideš s nama. - reče grleći me oko ramena.- Još je rano za spavanje, je l' tako?

I tako smo nas četvoro-petoro, ja i ti nepoznati momci, odlučili da otkoračamo, bolje reći oteturamo do kafića na drugom kraju naselja koji na našu veliku žalost iako je bilo tek negde oko pola tri ujutro, nije radio. Bratski smo se ispozdravljali i zaklevši se na večno prijateljstvo otišli na suprotne strane. Vrativši se nazad seo sam na zidić ispred naših zgrada i počeo da buljim u ostale koji su stajali pet-šest metara dalje i sabirali utiske posle fajronta. Svi su izašli osim Duleta kome je preostao sav posao oko sređivanja „gajbe“ posle terevenke. Brucoškinju nisam video ali me to i nije naročito pogađalo. Još jedna propuštena prilika da zatražim broj telefona koji mi ionako ne bi bio saopšten.

Najednom sam sve nejasnije i nerazgovetnije razlikovao njihove prilike koje su uz burne salve smeha nalikovale na mutne fotografije snimljene u nekoj davnoj prošlosti. Potom sam sve teže održavao glavu uspravljenu u njihovom pravcu tako da sam na kraju morao da oslonim glavu na dlanove i piljim u tlo ispod mojih nogu koje kao za inat nije htelo da prestane da se pomera. Osetio sam kako mi krv navire u lice donoseći neprijatnu toplotu sa sobom a ono je postalo preusko za toliki dotok da sam osetio da ne mogu normalno da dišem. Negde u dubini trbuha nastalo je komešanje uzburkane tečnosti i pre nego što sam mogao da se priprelim počeo je „rigoletto“, čin koji sa istoimenom operom Đuzepea Verdija nema nikakve veze.

Vruća smeša sastavljena od nesvarenih komadića sendviča i salate umešanih u sos od soka, piva, vinjaka i želudačne kiseline nahrupila je kroz moja osušena usta i počela da se izliva na zemlju. U nekoliko talasa gotovo da sam ispraznio sadržaj želuca i sa olakšanjem nastavio da dišem, povremeno kašljući i štucajući.

- Hajde, vodimo te kući. - reče mi Struja porilazeći zajedno sa Grčom.

Uz njihovu pomoć popeo sam se liftom do svog sprata i šutnuvši uz put saksiju koja mi se našla na putu stao ispred vrata tražeći u džepu ključeve od stana. Izgubivši za trenutak osećaj za ravnotežu lupio sam glavom od vrata. Ovo je bio dovoljan znak za majku da mi otključa ulazna vrata i gledajući me zabrinuto upita :

- Šta se desilo? Šta ti je?
- Ma, ništa. Nije mi ništa...

Pre nego što sam uspeo da završim rečenicu započeo je još jedan čin „rigoleta“ te sam potrčao u kupatilo da izručim neprijatni sadržaj u klozetsku šolju. Odmah zatim, legao sam u krevet pokušavajući da zaustavim imaginarne leptire i insekte koji su mi zujali oko glave. Probudio sam se sutradan predveče i pogledavši pored kreveta video lavor. Shvatio sam da sam čitavu njoć povremeno povraćao. Zahvaljujući predostrožnosti moje majke ostaci želučanog sadržaja nisu bili razmazani po podu nego u lavoru. Glava me je strašno bolela a osećaj u stomaku bio je naprosto užasan. Čitav ostatak dana nisam mogao da zamislim da progutam bilo šta osim vode.

Tek prekosutra počeo sam ponovo da jedem i vratio se u neko normalno stanje. Mislim da se tada u meni stvorio jedan uslovni refleks i kad god bih pomirisao alkohol uvek bih se setio dana koji je usledio nakon pijanke i užasnog osećaja u trbuhu te bih ga sa gađenjem odbijao od sebe. Isto tako, otok na čelu od udarca glavom o vrata ostao je nekoliko dana na svom mestu podsećajući me na taj događaj. Momke sa žurke s kojima sam pio vinjak nikad više nisam sreo, baš kao ni brucoškinju sa Ekonomije. Staro društvo iz detinjstva sa kojima sam bio sve dalji i dalji budući da sam prestao da konzumiram, matematički rečeno, najmanji zajednički sadržalac, postajalo je sve pakosnije prema meni. Bili su to dani suve samoće i sve veće neizvesnosti koja je prekrivala sve ostalo.

Manje od mesec dana kasnije dobio sam poziv za odsluženje vojnog roka. Bili su veoma ljubazni, te su mi datum stupanja u vojsku pomerili na dan posle završetka ispitnog roka na fakultetu. To nije imalo većeg uticaja budući da zbog velike nervoze nisam ni mogao da učim. Mislio sam, jebi ga, šta će mi nacrtana geometrija kad ću se za koji mesec valjati u blatu i pucati na neke od „svojih“. Hoće li metku koji bude prodirao kroz moje meso i lomio kosti značiti nešto to što sam ispunio uslov za upis na drugu godinu fakulteta!?

Pošto su mi propale sve mogućnosti da izbegnem oblačenje uniforme, osim da sedim kod kuće i sačekam vojnu policiju da me uhapsi odlučio sam da nešto preduzmem. Rešio sam da pobegnem iz zemlje. Pod okriljem noći, ne obaveštavajući nikoga iz okoline osim Grče na kojeg sam slučajno naleteo otišao sam na železničku stanicu i sačekao voz za „drugo oko u glavi“. Osim novca koji sam dobio od vojske morao sam da dodam još nešto iz svog džepa kako bih platio kartu jer je u međuvremenu usled inflacije cena skočila za 60%. Teška srca ukrcao sam se u voz nalazeći utehu jedino u tome što sam izbegao meni mrske rastanke. Sa granice sam vraćen i nisam uspeo da napustim zemlju. Bio je to avanturistički pokušaj koji, naravno, nije urodio plodom te sam odlučio da odem u tu nesrećnu kasarnu i dam se na

raspoloženje oficirskom kadru najjače vojske na Balkanu. Posle raznih peripetija na prijavnici kasarne našao sam se u kasnim popodnevnim časovima čekajući da zakoračim unutra i započnem novu avanturu.

*

Posle detaljnog pretresa na ulaznoj kapiji stupio sam u svet maskirnih i sivomaslinastih uniformi, oficirskih širita i zvezdica, zategnutih posteljina od kojih novčić odskakće kada padnu na njih, pravila službe koja regulišu čak i dužinu zulufa, i onog što mi je najteže palo: totalni gubitak privatnosti i lične slobode. Već na prvom koraku poslat sam u zgradu komande na kratak intervju sa dežurnim oficirskom.

Bio je to stari kadar bivše narodne armije, sedokosi i proćelavi potpukovnik s naočarima pristojne dioptrije. Bilo zbog svoje starosti ili uniforme, bilo zbog usporenog govora i toka razgovora, strašno me je podsećao na postariju kornjaču koja laganim koracima hoda po žalu. Svako pitanje i svaki moj kratak odgovor začinio bi sa podužim monologom sastavljenom od starih socijalističkih tirada o dužnostima, pravima i uzvišenim trenucima vojničkog života i prisećanjima iz svoje dugogodišnje karijere. Pravi biseri koje sadrži biografija svakog čoveka bili su tako skriveni ispod hrpe ideološkog smeća i profesionalno deformisanog rečnika. Ipak, slušao sam ga bez prekidanja znajući za svu kontradiktornost i neizrečenu tugu termina „ostareli vojnik“. Bila je to jedna od retkih prilika da stari potpukovnik preuzme reč i on ju je u potpunosti iskoristio. Pozdravio sam ga s jednim civilnim „Do viđenja.“ I u pratnji jednog vojnika otišao u komandu straže gde je trebalo da prespavam.

Bio je to prvi i preposlednji put da vidim „starog vuka“ u svom elementu. Poslednji put sam ga slušao na nekom predavanju iz taktike kada je mašući pokazivačem po otrcanoj geografskoj karti ushićeno objašnjavao nezainteresovanim regrutima uspehe domaće vojske u smiraj Velikog rata. Iza njegovih reči krile su se bosonoge spodobe u dronjcima od uniformi i pod kišom kuršuma i topovskih đuladi oslobađale svoju domovinu od okupatora. Posle četiri godine životarenja i vidanja rana na ostrvima savezničke države posle desetkovanja od strane rata, gladi, bolesti i hladnoće koja se poput virusa utisnula u kosti svakog vojnika prilikom povlačenja, domaća armija se uz pomoć sila Antante vraćala kući. Redove skrhanе ali nikad oficijelno poražene vojske sačinjavali su prosti ljudi, seljaci željni i nestrpljivi da se što pre vrate ognjištu, šljiviku i njivi. Odmah za njima stupali su generali, vojvode i ostala dvorska svita koju ni glad, tifus, a ni topovska kanonada koja je godinama uzimala živote njihovih potčinjenih nisu mogli naterati da stave svoj potpis na dokument o predaji.

Posle rata ratni veterani i heroji vukli su svoje patrljke po gradskoj kaldrmi proseći milostinju. Oni koji su uspevali da izbegnu sve one silne austrijske granate i da nadžive

časnu habsburšku carevinu skončavali su poput pasa u nekom budžaku. Umotani u vojničku čebad i ostatke uniformi umesto postelje i pidžame, grleći štake umesto žena, zaboravljeni mladići tonuli bi u san iz kojeg se više nikad ne bi probudili. U njihovim džepovima umesto novca grobari su pronalazili odlikovanja.

S druge strane nepokolebljivi generali dobijali su još po koji posed, titulu ili čin više, penjući se na društvenoj lestvici. Zahvaljujući kraljevskoj zahvalnosti grabili su krupnim koracima prema samom vrhu - dvorskoj ložnici. Da li zato što nisu hteli ili nisu umeli da se potpišu mogući analfabeti obezbedili su sebi mesto u istoriji i mogućnost da sledećih dvadesetak godina žive na lovorikama. Sve dok Firer iz Berlina konačno ne završi njihovu blistavu vojničku karijeru za nekih dvanaestak aprilskih dana 1941 godine.

- A onda je naša hrabra vojska uz pomoć saveznika krenula u nezaustavljiv juriš primoravajući okupatore da beže glavom bez obzira!

Gledao sam starca sa pokazivačem u ruci kako poput deteta trčkara ispred karte pokazujući nekadašnje linije fronta. Bio mi je pomalo smešan i pomalo tužan, ali nikako zao... ili bar ne toliko zao da bih ga mogao mrzeti.

*

Posle noći prespavane u pritvoru komande straže imao sam čast i zadovoljstvo iako toga nisam bio ni svestan, da zajedno sa stražarima doručkujem pre ostalih - negde oko četiri izjutra. Kao na pokretnoj traci uzeli smo prljave plastične tacne i prolazeći pored pomoćnika kuvara primili naše sledovanje : jednu paštetu, par jaja, dve kriške starog hleba i šolju čaja „začinjenog“ s neodređenom količinom broma.

Seli smo u ogromnu blagovaonicu za jedan od dugačkih redova stolova i klupa. Osvrnuvši se povremeno po skoro praznoj prostoriji čiju tišinu su remetili zvuci escajga, tihi žamor nekolicine vojnika na suprotnoj strani i nekoliko golubova koji su lepršali po konstrukciji visoko iznad naših glava, prionuli smo na doručak. Hrana je imala bljutav, nezačinjen, metalan ukus i pošto smo je brzo sasuli u svoje trbuhe krenuli smo nazad. Dok smo izlazili ispred blagovaonice ili trpezarije počeli su da se postrojavaju vojnici čekajući da oficir na vratima odobri određenoj četi da uđe unutra. Bezlična masa sivomaslinaste boje piljila je u mene radoznalo i začuđeno s puno zavisti u moju civilnu odeću dok sam u pratnji momaka iz straže prolazio pored njih.

Nedugo posle povratka po mene je došao jedan vojnik da me odvede na razgovor u komandu kasarne. Intervju i bezbedonosna obrada spadali su u regularnu proceduru za sve regrute. Po pravom pljuskaju odvezli smo se službenim kolima nekih dvesta-trista metara do zgrade komande. Pošto smo ušli u jednu prostoriju u kojoj su sedela dvojica ljudi u uniformama on je odmaglio a ja sam seo na stolicu preko puta njih i počeo da odgovaram na njihova pitanja. Posle imena i prezimena, mene i mojih roditelja, nacionalnosti i zanimanja, jedan od njih,

major kako se kasnije ispostavilo, postavio je jedno banalno ali kako se kasnije ispostavilo krucijalno pitanje. Nakon kraćeg razmišljanja odgovorio sam onako, iz srca i nenametljivo, ne očekujući buru koja je usledila odmah potom.

- Da li prihvataš oružje?
- Ne.

Major je ispustio hemijsku kojom je beležio odgovore na jedan službeni obrazac i glasno izdahnuo.

- Znaš li ti mali, da si ti jedini u čitavoj kasarni koji ne prihvata oružje?

Nisam bio upoznat s tom činjenicom ali sam bio siguran da se moj stav ne bi promenio. Čak, šta više, možda bih bio još tvrdoglaviji nego obično. Zahvaljujući toj tvrdoglavosti koja ima takav kvalitet da pod sve većim pritiskom postaje sve tvrđa, oštrija i nepromenljivija poput tek iskovanog i ohlađenog čelika, u životu sam iskusio više patnje i gorčine nego što je to bilo neophodno. Ipak, ovog puta, kao nikada do tad, verovao sam da sam u pravu i da sam na pravom putu da se ratosiljam najneprijatnije obaveze na svetu : da ratujem u ime lažnih ideala tuđeg naroda u sukobu sa ostalima, uključujući i svoj sopstveni. Nadležni oficiri nisu delili moje nazovi-pacifističke stavove te sam odmah poslat na specijalnu bezbedonosnu proveru koja se sastojala iz razgovora u četiri oka s glavnim oficijom za bezbednost čitave kasarne i psihološko-psihijatrijskog pregleda. Na mene se potom, uprkos ustavom zagarantovanom pravu na prigovor savesti u vezi oružja, obrušila čitava vojna mašinerija za prevaspitavanje sumnjivih i nepoćudnih regruta.

Poruka svih konsultacija na koje sam bivao dovođen u pratnji jednog profesionalnog vojnika, podoficira u ranim tridesetim godinama koji je po naređenju bio moja pratnja od jednog do drugog kabineta, bila je vrlo mučna ali i vrlo jasna. Saopštena mi je dok smo čekali prevoz do grada i vojno-medicinskog centra :

- Ti ćeš mali da završiš u zatvoru ako nastaviš ovako!

I kod psihijatra i psihologa bilo je slično. Obojica su pokušavali da otaljavajući svoj posao što pre postave dijagnozu i skinu me sebi s vrata. Koliko god sam ja bio nestrpljiv da me proglase ludim i vrata kući, toliko su oni bili verni starim navikama. Višedecenijsko iskustvo u razotkrivanju monarhista, anarholiberala i ostalih neprijatelja socijalizma, sve pod dijagnozom psihopatije, bilo je i ostalo dominantni element u proceni i oceni ličnosti. Iako se ideološka matrica promenila u poslednje dve godine, uključujući tu i navodnu depolitizaciju i profesionalizaciju vojske denuncijacija prljavih, podlih i podmuklih neprijatelja naroda ostala je glavna preokupacija vojnih psihijatara i psihologa. Ali moj slučaj nije se nikako uklapao u sliku subverzivnog elementa programiranog da u odsutnom času okrene puščanu cev u pogrešnom pravcu.

- Pa ti bi mali, bio spreman da služiš i njihovu vojsku.

Pitanje je postavio psiholog pri čemu se značenje i moralna ocena onog „njihovog“ dobrobrano podrazumevala, pokušavajući da izazove reakciju tipičnu za „njihovog“ čoveka. No, na

njegovo iznenađenje u meni nije bilo onog očekivanog, nacionalističkog naboja koje drugi nacionalista iščekuje kod drugog čoveka iz njihovog „tabora“. Nisam spominjao ni srušena sela ni gradove, zločine i genocid, niti oružanu agresiju protiv mog naroda. Nije bilo ni lekcija iz istorije i jadanja o nesrećnoj sudbini sopstvenog naroda.

Posle detaljnog ali krajnje nemuštog ispitivanja gospoda u belim umesto sivomaslinastim uniformama došla je do genijalnog, beskorisnog i u suštini netačnog zaključka. Ja sam prema njima bio jedan zdrav regrut i pripadnik drugog, doduše suparničkog naroda koji ima problema s prilagođavanjem novoj sredini. No, ja sam ipak, „motivisan“ za služenje vojnog roka u „najprofesionalnijoj i najmiroljubivijoj vojsci na svetu“, koja nije u ratu ni sa kim. Na moje uporno insistiranje da revidiraju svoju procenu mog mentalnog zdravlja, dobio sam odgovor koji će ostati isti sve do kraja mog boravka tamo :

- Sačekaj mesec dana pa ako ne budeš mogao da se uklopiš vrtićemo te kući.

*

Zahvaljujući sopstvenoj tvrdoglavosti moji prvi vojnički dani prošli su začuđujuće dobro i prijatno. Naime, moja neverovatna sposobnost da gologlav jurišam na čelični oklop duboko se dojmila vodniku koji je radio u zgradi komande, inače profesionalnog vojnika po ugovoru. Budući da sam dolazio iz urbane sredine i da sam imao komplementaran ukus kada je muzika u pitanju zadobio sam njegove simpatije te sam sledeća dva dana na njegovu molbu zadužen od strane njegovog pretpostavljenog pukovnika za čišćenje i održavanje kancelarije u zgradi komande. Tokom ta dva dana vreme sam provodio uživajući u povlasticama da se hranim pre vremena, spavam koliko god poželim, slušam muziku koju volim, i čavrljam sa vodnikom. Pitao sam ga zašto mi je pomogao a on je na najprostiji mogući način izneo svoje uverenje :

- Ti si prvi koji je imao muda da se suprotstavi i kaže im ono što misli, ovim seronjama! Vreme je relativno brzo prolazilo u razgovoru s vodnikom i još jednim vojnikom čiji se vojni rok bližio kraju a koji je radeći kao kafe kuvarica za oficire uspevao da ponešto i zaradi. Ali, kako to obično biva, lepe stvari ne traju dugo te sam uskoro morao da se odreknem punog pansiona u pukovnikovoj kancelariji i pređem u kolektivni smeštaj : vojničku spavaonicu s krevetima na sprat zajedno sa ostalih dvadesetak regruta iz moje čete. Od tog trenutka počće da teče nedelju dana mog vojničkog života kao period najtežeg iskušenja za moju psihu. Još dok sam skidao civilnu odeću i oblačio uniformu, bio sam svestan da na sebe stavljam okove kojih ću se teško osloboditi. Od vojske sam dobio : uniformu s pratećom opremom i priborom, niži sprat kreveta u sredini sobe pored polupanog prozora i poručnika koji je iz nekih svojih ličnih razloga bio veoma tolerantan i predusretljiv prema mojim pokušajima da se izvučem iz neugodne situacije. Zahvaljujući njemu redovno sam dobijao propusnicu i pratnju za izlazak iz kasarne u grad radi odlazaka lekaru, jedno od retkih zadovoljstava po

kojem sam bio povlašten u odnosu na nove vojnike, „gušttere“, kako su nas zvali. Bili su to retki trenuci kada sam uspevaao da pobegnem iz sive čamotinje i da hodajući trotoarom uz strujanje svežeg vazduha oko sebe osetim poneku iskricu optimizma i životnog poleta. Sve ostalo bilo je poput pokretnih stepenica : rano ustajanje, pozdravljanje zastave i doručak, potom fiskultura, tzv. Fis, radni dan odnosno obuka za borbu iz koje sam srećom izuzet, pa sve do večere i tzv. povečerja koje se sastojalo u spremanju odeće i obuće za sledeće jutro. Spavanje je bilo naročito teško, delom zbog ogromnog umora a delom i zbog mnoštva glasnog disanja oko mene koje je docnije prelazilo u glasno hrkanje. Tome treba pridodati promaju hladnog vazduha koji je tokom noći ulazio u spavaonu kroz polupane prozore i prljavu ćebad čiju blizinu je trebalo izbegavati zbog česte infekcije kože.

Jedan od težih perioda tokom dana bilo je razdoblje od nekih sat ili dva posle ručka koji je bio predviđen za popodnevni odmor ali ne i za popodnevno dremanje jer je bilo kakvo ležanje bilo zabranjeno. Sedenje u učionici na neudobnim stolicama i zurenje u pokvareni televizor činilo mi se još napornijim tako da sam to vreme provodio ritmički hodajući po hodniku ispred spavaone i učionice koja se nalazila do nje i imala ulogu dnevnog boravka očajnički razmatrajući postojeću nepodnošljivu situaciju i moguća rešenja. Dvadeset jedan korak s lagano razmagnutim nogama bilo je rastojanje između prozora na kraju hodnika do stepenica kojima se izlazilo iz zgrade odnosno paviljona broj 10 u kojem smo bili smešteni. Bacio bih samo pogled naniže niz stepenice i vratio se istim putem stiskajući prste u džepovima vojničkog sakoa pokušavajući da ne mislim kako bi bilo lako samo spustiti se niz stepenice i otići s ovoga mesta. A onda bih otišao do prozora i bacio pogled na nekadašnju stražarsku kućicu i na fleku koja je ostala od brisanja crvene zvezde petokrake na njenom zidu i okrenuvši se nastavio da koračam prema stepenicama.

Naravno, ono što je najzanimljivije u vojsci su ljudi, bolje reći, oni momci s kojima provodiš dvadeset četiri časa dnevno, mladi regruti. Bilo je momaka iz čitave zemlje, različitih nacionalnosti, kulture i morala - od čobana sa nepoznate planine sve do momaka iz velegrada kao što sam ja. Ipak, bilo je ubedljivo više onih prvih kojima je boravak u vojsci bio poput boravka u luksuznom hotelu i koji su se generalno gledajući osećali kao ribe u vodi u ovakvoj sredini. Mi, nešto urbaniji mladići držali smo se na distanci i naravno, neprekidno osećali nostalgiju za civilnim životom. Osim što smo živeli na manje od metra jedni od drugih, i kupovali raznorazne stvarčice od njih kao što su : šamponi, pene za brijanje i slatkiši, gotovo da se nismo ni poznavali!

Oduvek se puno govorilo o prijateljstvu u vojsci, njegovoj snazi i odanosti do kraja života. Malo, po malo, taj mit se pred mojim očima razotkrivao iz dana u dan, pretvarajući se u još jednu laž koja se teško može podneti. Prvih nekoliko dana bilo je mnogo ljudi koji su želeli da me upoznaju i saznaju sve o mojim stavovima. Svi smo se međusobno uvažavali, podržavali i hrabрили, noseći zajednički teret neizvesnosti. Ali već dva, tri dana posle, primetio sam da mi je neko skinuo uloške iz cipela tako da sam morao da pazim i da ne

skačem jer bih pri svakom jačem kontaktu sa podom osećao ekserčice kako mi se zarivaju u tabane. Desetak sati kasnije, za vreme večere, ustanovio sam da mi nedostaje deo porcije za hranu te sam morao da odustanem od supe. Jednog jutra zamolio sam jednog momka da mi pozajmi penu za brijanje kako bih se obrijao. On je na to pristao ali kada je otvorio svoju kasetu sa stvarima u njoj nije bilo ni pene, ni žileta, ni *after shave*-a.

U vojničkim spavaonama pojam privatnog vlasništva bio je nejasan i nestalan poput maslačka na letnjem povetarcu. Kasete i ormarići su otvarani i pražnjeni non-stop, i to takvom brzinom da je nesuđeni lopov u tuđoj kaseti pronalazio svoje stvari. O svemu tome niko nije govorio, ne zbog toga što bi bilo ružno optužiti svog saborca za tako nemoralan čin, već zato što ni sam tužitelj nije bio potpuno čist. Tako bi na kraju svi ostajali časni i pošteni što je na kraju imalo i svojih pozitivnih strana. Sećam se jednog jutra kada smo „kulirali“ u dvorištu kasarne, tik do ograde, čekajući na oficira da dođe i dodeli nam neki zadatak. Jedan od momaka hitro je preskočio metalnu ogradu koja je označavala granicu između kruga kasarne i ulice i otišao u obližnju prodavnicu gde je kupio veknu hleba. Zatim se na isti način vratio u krug kasarne. Svežu, meku i mirišljivu veknu podelili smo na ravne časti i uz glorifikovanje donosioca uživali u hrskavim i toplim zalogajima.

Bez obzira na sve te krađe među nama je bila i grupa ljudi koja je uvek bila najmanje omiljena dok su neki od njih bili ubedljivo najomraženiji. Vojničkim rečnikom oni su nazivani desetarima ali u običnim regrutskim krugovima oni su bili poznatiji kao pederi iako sa dotičnima nisu imali ništa zajedničko (Istini za volju, bilo je nekih primitivaca koji su nedostatak devojaka nadoknađivali mlađim i nezreljim regrutima ali je to ipak bila sporadična pojava.). slično kapoima i tzv. jevrejskim policajcima u koncentracionim logorima i getima oni su maksimalno koristili svoj „staž“ i stečene činove u vojsci da iskale svoje nezadovoljstvo i bes na mladim regrutima dodeljenim im na obučavanje. Njihovo uživanje u ulogu autoriteta bilo je toliko da su ih i njihovi drugovi iz klase izbegavali. Otudeni od svojih i uklješteni između oficira-komandira četa i hrpe mladih, neupućenih regruta sami su birali svog žrtvenog jarca. Delimično zbog toga što sam bio izuzet od borbene obuke a delom i zbog renomea potencijalnog ludaka uglavnom sam uspevao da eskiviram šikaniranja. Mnogi fini, urbani momci dobrog vaspitanja i civilizovanih manira ali neupućenih u pravila kromanjonaca sa širitima nisu bili te sreće.

Najomrznutiji među desetarima bio je neki Vampir. Njegovo ime i prezime nestalo je u sećanju većine regruta i starijih vojnika, baš kao i njegova dva očnjaka iz gornje vilice. Budući da su i njegovi prijatelji promenili stranu bio je oslovljavan isključivo po činu. Najviše po čemu je bio zapažen bila je neverovatna upornost i energičnost s kojom je polazio u izvršavanje naredjenja pretpostavljenog oficira, poručnika, koji je više ličio na manekena uzimajući u obzir njegovu pojavu i pažnju koju je poklanjao svojoj uniformi. Bez obzira na nesuvislost i nesprovodljivost mnogih naredbi oficira od svih desetara on je bio jedini koji bi ih sprovodio u delo.

Jedne noći pred spavanje, učestvovao sam u razgovoru koji se vodio oko događaja iz prethodnog dana, i jedan „gušter“ žalio se na Vampira :

- ... i taman kad sam mislio da se odmorim, naleteo sam na Vampira koji me je naterao da počnem ispočetka.
- Šta ćeš, baš nemaš sreće.-reče drugi.-Vampir ti je takav. Kad se budeš „skinuo“ zaboravićeš na njega.
- Koja ti je cifra, gušteru?-upita treći.
- 348.
- Ho-ho-ho. Samo sitno, gušterčino!-nasmeja se on.-Još ćeš ti da riljaš!
- Kunem ti se, nikad nisam pozeleo nekog da “skenjam” ali me Vampir dovodi u iskušenje.-požali se opet prvi.
- Ma, pusti Vampira. On je samo prolazno sranje. Kad se budemo “skinuli” svi ćemo zaboraviti na njega.
- To su govorili i za Hitlera, pa ti vidi šta je bilo posle.-uleteo sam ja.

Budući da mi je priča o lekovitom strpljenju kojeg mi je ponestajalo, i o srećnom završetku službe koje će doći za manje od godinu dana pogodila u živac, morao sam da se umešam i pokvarim im raspoloženje. Posle nekoliko trenutaka začuđenosti koje je nasledila jeza drugi je opsovao i promenio temu a ja sam pokušao da navlačeći plahu preko glave što pre zaspim. U misli su mi dolazile slike detinjstva, prizori iz osnovne škole - druženje, igranje, školsko dvorište u jesen i želja da se časovi što pre završe. Sve je bilo obojeno nekom prijatno svetlozelenom bojom, oslobođeno napetosti, brige i neizvesnosti. Sve one loše stvari - loše ocene, tuče i neuzvraćene ljubavi ostajale su samo na početku, kao nemi filmovi bez tona i kratke sličice bez značaja i emocija. U tom slatkim koktelu samoobmane i bezbrižnosti zaspao sam zaboravljajući na hrkanje, drmusanje kreveta i nemilosrdnu promaju koja je dopirala iz polupanog prozora donoseći sa sobom mrak izvana.

*

Zahvaljujući nedostatku mašte nadležnog vojnog referenta u istoj kasarni, u istoj kasarni bio je i momak s kojim sam rastao i koji je na kraju krajeva, bio i moj komšija. Bivši Mance, potom Guza, iako je u vojsci bio Zoran, smešten je u treći paviljon od mene zajedno s ostalim “gušterima” iz vojne policije. U pubertetu nismo mnogo vodili računa o originalnosti naših nadimaka ali je s godinama to postajalo značajno pitanje. Krupan momak pristojne debljine u maskirnoj uniformi bio je tipičan pripadnik vojne policije. Za razliku od ostalih rodova vojske oni su jedini nosili takve uniforme na obuci te se jedino kod njih nije moglo

greškom umešati prilikom postrojavanja što se meni često dešavalo. Često bih stao u red momaka u sivim uniformama ne gledajući njihova lica da bih tek onda kada bi oni počeli da gledaju u mene shvatio sopstvenu grešku.

Sedeli smo u njegovom paviljonu ispred njegove spavaone i pričali o životu u vojsci. Žalio se na manjak hrane i terao me da od momka koga sam poznavao izmolim “marendu”, vojnički termin za pakovanje keksa ili nečeg sličnog, a za koju je taj momak bio zadužen.

- Znaš, Guzo, ovde je pakao. Ne znam da li ću izdržati mesec dana.-požalio sam mu se.
- Jeste, teško je. Sav sam prljav od silnih vežbi a tuširam se jednom nedeljno i to hladnom vodom. A što je još gore, moram da pazim da ne ispustim sapun...-pokušao je da se našali.-Zato ću pokušati da dobijem dozvolu za izlazak u grad. Imam ovde neku tetku pa ću pokušati da se okupam kao čovek.

Guza je oduvek bio praktičar i bez nekih filozofskih ili moralnih nedoumica ali je bio vešt manipulator i prvi u društvu u pravljenju „zvrčki“. Voleo je da pravi neslane šale koje su ponekad umele da zabole ali ga to nije previše uznemiravalo.

- Mrzim ovo mesto.-rekoh.
- Mrzim i ja. Ali, to je vojska i mora da se služi. Godinu dana si tu, a posle-Zbogom! Kad završiš, posle mogu da ti puše!

Pragmatičan kao i uvek i potpuno siguran u ispravnost sopstvenog svetonazora. A njegov svetonazor : u se, na se i poda se! Ostalo : neka se time bave filozofi, političari ili neko treći.

- Evo, moji sutra putuju na teren. Tamo dole, na moru. Grade neku cestu a lokalni seljaci im stalno donose hranu i piće. Kad završimo obuku svi ćemo na teren, neko za ceste, neko za vodovod...

A neko i na front! Neko će i da puca u ratu u kome ova zemlja ne učestvuje. Javna tajna je da mnoge jedinice borave određeno vreme preko granice “čuvajući mir”, bolje reći, zauzete teritorije. I vojsci i policiji to se računa kao odlazak na “teren”. Iako se na tom terenu bilo kakva neposlušnost ili greška kažnjavala smrću. Ali, dokle god oni s druge strane cevi nisu imali s čime da zaprete a “teren” trajao samo određeno vreme niko se nije bunio. Osim onih preko granice koji su se na sve strane žalili na agresiju i tzv. “vikend ratnike”. Poziranje na tenku, marširanje po lokalnim mestima pred lepim devojkama i opaljivanje ponekog rafala na slabog i kooperativnog neprijatelja s druge strane fronta bilo je samo uzbudljiva epizoda za ljude sa ove strane granice ali i ljude iz inostranstva. Nešto poput safarija. Sve je bilo OK dok nisi sumnjao u ispravnost svojih postupaka i pucao na “bizone” i “nosoroge” s druge strane linije razgraničenja.

- Uostalom,-nastavi Guza.-ako si stvarno lud ne treba da brineš. Oslobodiće te komisija, pre ili kasnije.

- Ne znam da li mogu da izdržim toliko dugo. Kažem ti,-rekoh-još nekoliko dana i zbrisaću.

Kao da me je tek tada čuo, Guza je shvatio dubinu mog problema i ućutao. Ali već sledećeg trenutka iz njega je progovorio trgovac koji koristi priliku da izvuče nešto za sebe.

- Čuj, pre nego što odeš, donesi mi svoje čarape. Hladno mi je po nogama a dali su mi neke pocepane. Tebi ionako neće trebati.-objašnjavao mi je dok sam ja klimao glavom.-A meni se papci smrzavaju u čizmama! Nemoj da zaboraviš da svratiš pre nego što zбриšeš.
- Dobro.-rekoh mu.-Doći ću.

Mahnuo sam mu rukom umesto pozdrava i vratio se u svoj paviljon potišteniji nego pre. Moje kolege su otišle na tuširanje pa sam ugrabio trenutak samoće da se ispružim na krevetu i utonem na razmišljanje. Činilo mi se da su sva vrata zatvorena osim jednih, i u glavi se već nazirala konačna odluka.

*

Bio je četvrtak u prvoj nedelji oktobra, dan pre polaganja zakletve. Od ranog jutra čitava kasarna je bila u grču pripremajući se za sutrašnji hepening. U skladu sa socijalističkom tradicijom i proslavom raznoraznih opskurnih događaja gradilo se još jedno Potemkinovo selo, ili, da budemo nešto savremeniji - kosmodrom! Započelo se sa uvežbavanjem smotre i svečanog mimohoda.

- Najvažnije kod marša-govorio je desetar-je da sve mora biti u odgovarajućem ritmu. Kad koračaš glava ti je uvek okrenuta prema masi a noge ravnomerno lupaju o beton : leva-desna, leva-desna... Hajde, sada probajte!

Unezverenih pogleda, lupajući cokulama po betonskom platou ispred zgrada-paviljona, pokušavali smo neuspešno da uhvatimo ritam. Nije nam polazilo za nogom.

- Čekajte! Uhvatite jedan drugog za opasače pa probajte onda.

Poslušali smo ga i sada je išlo mnogo bolje sa koračanjem ali je usmerenost ostatka tela i dalje bila očajna. Posle mnogo nerviranja, desetar, momak iz provincijskog gradića sa istoka, nastavio je da nas podučava. Moram priznati da je bio pravi profesionalac.

- Nastavićemo ovo i popodne sve dok ne uvežbate. Sutra sve mora biti cakum-pakum, kao pod konac...

Generali se ne smeju razočarati. Baš kao i rodbina, prijatelji i novinari koji će zajedno s njima posmatrati paradu nepobedive armije i čuvara nacionalnih interesa. Ustima željnih hleba prodavaće se iluzija o najjačoj vojsci na Balkanu koja brani najmoralniji narod na kugli zemaljskoj. Režiser i statisti se spremaju, publika će trošeći i zadnju paru doputovati iz svih krajeva zemlje, samo još stare, rasturene kulise treba postaviti tako da izdrže bar još jedan dan.

Posle poligona na red je došao enterijer. Osim rutinskog čišćenja hodnika i mokrog čvora što je popularni naziv za nekoliko čučavaca, pisoara i desetak umivaonika sa ogledalima, prešlo

se na detalje. Baš zahvaljujući detaljima veliko spremanje se odužilo do u kasno popodne. Opet zahvaljujući svom renomeu ludaka bio sam izuzet od tolikog naprezanja te sam na miru mogao da posmatram grandomansko generalsko ludilo u sređivanju potpuno bespotrebnih i propalih stvari. Grupa od pet momaka lomatala se skidajući olupane prozore, prala ih od jednogodišnje prljavštine i vraćala na zarđale šarke. Još jedna grupa išla je po paviljonu i uklanjala zrna prašine veličine jednog mikrona. Dvojica su se pentrala po drveću između paviljona i skidala različiti otpad iz krošnje, sve od toalet papira do vojničkih gaća. Jedna grupa je brisala naškrabane psovke i druge vulgarnosti sa zidova i postera o minama u učionici. Druga grupa pregledala je oružje tražeći poneki zaostali metak u cevi i oduzimala bojevu municiju. Čisto da neko ne dođe u iskušenje... Ipak, od svih njih najgore je prošla grupa koja je dobila zadatak da otčeppljuje začepljene čučavce, sona kiselina i gas maske nisu bili dovoljni.

Večera je služena nešto ranije, oko 6 sati. Bilo je počelo da se smrkava a ja sam sačekao da svi napuste spavaonicu. Otvorio sam prozor i naciljao odgovarajuće mesto nadajući se da ću kada se budem vratio moći da ga uočim. Zatim sam bacio torbu sa svojim stvarima kroz prozor u dvorište iza ograde kasarne koja je bila udaljena svega metar od zgrade mog paviljona. Torba je pala s drugog sprata na travu a zatim se otkotrljala pod obližnji žbun. Gotovo u istom času u spavaonu su ušli oficir-maneken i jedan vojnik dogovarajući se oko spremanja paviljona za sutrašnju svečanost.

- Šta radiš ti tu?
- Ništa.-odgovorih bezazleno i nezainteresovano.

Srećom po mene bio je suviše udubljen u posao oko opravke kreveta te je izgubio interes da me dalje zapitkuje. Iskoristio sam trenutak odsutnosti i šmugnuo napolje, i sa ubrzanim pulsom se pridružio četi u obaveznom ritualu pozdravljanja zastave. Uz umilne zvuke truba sa gramofona čekali smo postrojeni da se krpa nalik na zastavu skine s jarbola. Zahvaljujući zbunjenosti vojnika koji je povlačio užu trobojka je umesto nadole skliznula nagore i kao za inat ostala na vrhu jarbola praćena uz glasan smeh nas prisutnih vojnika. Ipak, uz malo truda, nesposobnjakoviću je uspelo da spusti zastavu i da je smota. Zatim smo otišli do blagovaonice na večeru gde smo čekajući nešto kraće nego obično, ušli kao treća četa po redu. Dok smo ulazili i prolazili kroz hodnik naleteo sam na oficira koji me je zaustavio.

- Gde ćeš ti?
- Na večeru.
- Ne možeš na večeru!
- Zašto?
- Pogledaj na šta liči to dugme na sakou.-reče hvatajući me za drugo dugme odozgo.- Takav ne možeš unutra!

I bez ovoga sam bio dovoljno napet od stresa tako da sam uradio jedino što sam u tom trenutku mogao. Stao sam i ćutao nadajući se najboljem. Kada se nađeš u bezizlaznoj situaciji ostaje ti jedino da čekaš i da se nadaš.

- Smesta da zašiješ ovo dugme!-reče oficir omekšanim tonom.-Nemoj da nas obrukaš sutra!

Prošao sam pored njega prilično izvan toka događaja. Dok sam prolazio uzimajući porciju kačamka sa zeljem i šolju čaja pokušavao sam nekako da se smirim i stabilizujem za događaje koji će uslediti u sledećih pola sata. Prebirajući po peščanožutoj gnjecavoj masi po kojoj su se izdvajali sitni zeleni listići skupljao sam poslednje atome snage da izvedem ono što sam naumio.

- Uff, zaboravio sam pribor za jelo.
- Evo, uzmi moj.-ponudio sam desetaru koji je sedeo do mene.
- A šta ćeš ti?
- Nisam gladan.-rekoh i uzeh šolju s čajem.

Čaj je bio bljutav, slatkast, ali i topao. Topao kao moj krevet i soba na 400 km odavde. Jedino što me je vezivalo za ovo mesto bila je obaveza prema vlastima. I kod kuće su ostale neke obaveze : moja bolesna majka i još bolesniji otac u zemlji koja gladije a neće da prizna. I konačno, tu je obaveza i prema svom životu : ako već imam tu najveću dragocenost u kosmosu nisam li obavezan prema nečemu ili nekome koji je to omogućio(1)0?

S vremenske distance sve se čini kao adolescentsko moralisanje ali u tom trenutku, nešto zbog straha a nešto zbog sujete, činilo mi se kao tačna dilema. Ljudi često svoje postupke žele da predstavljaju boljima nego što jesu frljajući se sa suvoparnim moralnim načelima ne bi li prikrili svoju sitnu, prostu, trgovačku narav. U prostom narodu za to postoji jednostavan naziv-preseravanje.

Popivši čaj brzo sam izašao u mračno predvečerje. Počeo sam da trčim pokušavši da do paviljona stignem pre mojih cimera i suseda ne želeći da imam svedoke.

- Ej, gde ćeš idiote!/? Gde gori?-doviknu za mnom neki nepoznati glas.

Nisam se okretao sve dok nisam stigao do svog paviljona gde sam pažljivo se osvrćući i sa srcem u petama zaobišao glavni ulaz i prolazeći prostorom između paviljona stigao do ograde. Stražari nisu imali običaj da ustreljuju svoje kolege i sabraču ali su mogli da dignu uzbunu tako da sam pričekao trenutak i jednim gipkim skokom prebacio se preko ograde. Potrajalo je bar 45 sekundi u grčevitom traženju torbe po mrklom mraku ali sam je ipak pronašao i istog trenutka mi je pao kamen sa srca. Seo sam na zemlju osvrćući se poput antilope u savani na sve strane i počeo pažljivo da skidam uniformu. Oko mene i iznad mene bilo je tiho i mračno a ja sam se nadao da će tako ostati i nadalje. Skinuvši cipele otvorio sam torbu i izvukao patike, farmerke i jaknu. Dok sam se oblačio u svoju civilnu odeću i obuvao patike osetio sam neverovatno olakšanje i zadovoljstvo. Ponovo sam bio onaj stari. I dok sam uniformu i cokule slagao na gomilu ispod drveta, tako da se ne može videti iz daljine obećao

sam sebi da više nikad u životu neću obući vojničku uniformu. Kao suvenir iz vojske osim gaća, majice i čarapa, poneo sam i metalnu oznaku sa vojničke kape i zatim se otšunjabo preko dvorišta s torbom u ruci, i prešavši preko niskog kamenog zidića izašao na put. Banuvši ispred neke žene okrenuo sam glavu i pošao u istom smeru kao i ona poželevši da sakrijem svoj lik.

U euforičnom raspoloženju i lakim koracima od sedam milja kako mi se tada činilo, izašao sam greškom iz predgrađa i našao se na putu koji je vodio u nedodiju. Ljut na sebe i sa paranoidnim strahom od potere, vratio sam se istim putem blizu kasarne i skrenuvši u pravom smeru izbio na autobusku stanicu a zatim se lagano uputio u grad. Osim mene, bilo je još nekoliko prolaznika i putnika. Zazirao sam od njih plašeći se da naletim na nekog od poznatih vojnika ili oficira što bi bio kraj moje polučasovne slobode.

Teško je opisati osećaj neverovatne lakoće i oslobođenja dok sam hodao prema gradu ali čini mi se kao da sam bio ponovo rođen, toliko sam uživao u odsustvu iz sivomaslinastih okova.

Jedino što sam želeo je bilo da taj osećaj traje što duže, po mogućstvu, zauvek!

Na kolodvor sam stigao sat pre polaska voza i bez dovoljno novca za kartu. Plašio sam se moguće potere ali kada sam konačno ušao u voz koji je ubrzo potom posle zvižduka i krenuo, znao sam da ću se izvući.

100% (etnički) čisto!

“Kad te Gospod Bog tvoj uvede u zemlju u koju ideš da je naslijediš, i otjera ispred tebe narode mnoge, Heteje i Gergiseje i Amoreje i Hananeje i Ferezeje i Jevuseje, sedam naroda većih i jačih od tebe. I preda ih Gospod Bog tvoj tebi i ti ih razbiješ, potri ih, i ne hvataj s njima vjere, niti se smiluj na njih.”

Peta knjiga Mojsijeva 7:1-2: Stari Zavet, Biblija

Bila je jesen a rat je uveliko trajao u mojoj domovini. Stajali smo na platou između naših zgrada i gluvarili čekajući da se okupimo u dovoljnom broju za odlazak u bilijar klub. Stizale su čudne vesti sa ratišta koje su se protivile mojoj pomalo idealizovanoj slici sopstvene zemlje i naroda koji tamo žive. Grad za gradom, selo za selom, sve je padalo u ruke golorukog nebeskog naroda, do zuba naoružanog arsenalom bivše federalne armije. Državna televizija stvarala je famu o nepobedivom narodu koji pravi sebi državu u inat svojim neprijateljima : suparničkim narodima i ostatku sveta. Hvalospevi o junačkoj pobedi stizali su elektronskim putem, strava i užas dopirali su kroz ispovesti ratnika i širile se od usta do usta.

- Evo ga Koča. Kad si se vratio?
- Danas.
- Gde si bio?
- Kod mojih.

Kočin otac je rođen nekih dvadesetak kilometara od mog rodnog kraja na drugoj strani planine koja je sada linija razgraničenja između „njih“ i „nas“. Zahvaljujući zajedničkoj prošlosti i zdravom adolescentskom razumu između nas je vladao mir.

- Kako je bilo?
- Jesi li pucao?
- A-ha. Evo, vidi sliku.-reče vadeći fotografiju iz džepa.

Odmah je započela priča o ratu iz ugla jednog omladinca : romantična i puna preuveličavanja. Ali, odmah za njom stizale su informacije druge vrste.

- ... dvojica sa naše strane prodala su tenk za 2.000 DM. Spakovali su ga i čitavog ga predali u njihove ruke!
- Ima li tamo šta za “mrčenje”?
- Fala Bogu! Svi muškarci su mobilisani ili su na radnoj obavezi. Oni koji nisu na prvoj liniji sede po kafićima i piju. Svi nose uniforme i samo retki su u civilu. Možeš da biraš...

Seks je i u ratu glavna preokupacija muškarca koji drži do sebe. Nešto stariji tinejdžeri su zbog malo ili nimalo iskustva dobar primer. Ipak, postoji jasna granica između maštovite priče koja godi neiskusnom uhu i ratne realnosti koja izaziva gađenje.

- Pit`o sam jednoga u okrožnom zatvoru šta radi a on kaže da su kod njega ratne zarobljenice i da ih svaku noć "ispituje". Kaže, ima da mu se osuši ona stvar do kraja rata!

Kroz reči zatvorskog čuvara i smeh nekolicine prisutnih provejavalo je nešto odvratno i odurno, nešto što mi je bilo neprihvatljivo. Nisam znao šta je to nešto, ali sam znao da to nema nikakve veze sa seksom. Taj mali gmaz koji je čitav svoj život proživeo neprimećen od žena skriven ispod kamenih zidova kazamata, i lutajući svet torova i stočne pijace nikad nije bio ni upoznat sa uživanjem koje zdrava seksualnost može pružiti. Sticajem nesrećnih ali nečijom glavom dobro isplaniranih okolnosti neandertalcu je dato pravo da manipuliše sa sudbinama desetina ženskih duša. A moderni Tarzan nije ni znao da se ponaša prema njima drugačije nego prema svojim životinjama. Šta u tim ženama može da vidi neobrazovana i necivilizovana osoba osim nečeg nepoznatog, uzbudljivog ali nadasve : tuđeg i nemoćnog? U tom tuđem i nemoćnom gubi se sva njihova lepota i gracioznost poput zrna prašine u visokoj travi.

- A ti,-reče Koča okrećući se ka meni-da se usudiš da pređeš granicu, tebe bi odmah uhapsili. Posle toga...-prekid govora bio je dovoljno rečit.-ne znam. Ili bi iš`o na razmenu ili bi te odmah streljali!
- Jesi li čuo?-prekinuo je tišinu zlurado Piki.
- Ej, ljudi! Ajmo na bilijar!

Marko je završio raspravu na tipičan način pozivajući sve okupljene da se sjate u uski i zagušljivi lokal nastao preuređenjem garaže i pretenciozno nazvan biljar klubom „Kod Pilje“. Za našim primerom nisu se povelili mnogi koji su nastavljali da sudeluju u oružanoj raspravi „moralnog“ sukoba triju nacija.

*

Zaključno s jeseni te godine, opadanjem lišća i nestajanjem zelenila iz moje doline propale su i sve moje iluzije o iznenadnom, kratkotrajnom ratu koji su nametnule psihopate i političari. Potoci krvi i zgarišta postali su toliko veliki da ih i najupornija samoobmana o dobrom i neiskvarenom narodu čiju harmoniju i „bratstvo i jedinstvo“ kvare loši političari nije mogla prenebregnuti. Priča o „tamnom vilajetu“ i mračnoj strani ljudskog bića mog zemljaka i sunarodnika nobelovca pokazala se u to surovo vreme kao veoma uverljiva i istinita. Bežeći u svet bezopasnih minerala i stena, i svakodnevnu rutinu studentskog života pokušao sam da slike zla i nasilja ograničim i rezervišem za drugi Dnevnik državne televizije.

Međutim, ma koliko se trudio da svoju pažnju i inteligenciju podredim korisnim ciljevima nisam uspeo da odstranim onu, čisto ljudsku zainteresovanost za razlog zbog kojeg čovek svoje sposobnosti ponekad radije iskoristi za uništenje drugog čoveka. Posebno kada je u

pitanju čovek istog podneblja, jezika i (ne)kulture, i kada se u tome ide do same krajnosti - tuđeg i sopstvenog kolektivnog istrebljenja. Samo, jedno je govoriti o pojedincima iz prošlosti, udaljenih i srcu stranih krajeva a drugo šaputati krišom o svojim komšijama i većini ljudi koja te okružuje.

Zahvaljujući jačoj i bolje organizovanoj sili nebeski narod je brzo zagospodario najvećim delom nekad zajedničke zemlje. Proteravši i sabijajući dve neprijateljske vojske na uzani ostatak dobili su oko 72% teritorije koju su proglasili za svoju nacionalnu državu. Kada se dim na bojištu razišao a buka od šenlučenja utišala, ustanovili su da na putu ka konačnom ujedinjenju s maticom stoji jedan problem. Ne, nisu to bile dve suparničke armije koje su sabijene na mali prostor počele da se tamane oko ostatka. Nisu to bile ni UN sa svojim impotentnim posmatračima odevenim u uniforme i nesprovodljivim rezolucijama. Na svetom nacionalnom tlu živeli su neki drugi ljudi koji nisu pripadali nebeskom narodu. Bez obzira na sličnosti, stručnjaci za pravoverne smatrali su da je njihovo izvođenje na pravi put uzaludan posao. Tako je počelo ono što će se kasnije nazvati etničkim čišćenjem koje u svojoj finalnoj fazi dobija zasluženi naziv - genocid.

Kada je Hitler 1933 konačno došao na vlast u Nemačkoj neki od Jevreja smatrali su da mogu da odahnu jer su sve one budalaštine o cionističkoj zaveri protiv (pravih) Nemaca postale izlišne i da će se demagog okrenuti uživanju u žarko željenom plenu. Međutim, od tog trenutka, Hitler će učiniti sve da svog izabranog, nenaoružanog, bezopasnog i bespomoćnog protivnika izbriše s lica zemlje. Kristalna noć, diskriminacioni zakoni, proterivanje, geta, koncentracioni logori, i „konačno rešenje“ usledeli su jedno za drugim. I da je kojim slučajem taj čovek poživio do Nirnberga rekao bi čitavom svetu da je tako moralo biti. I rekao bi to s takvom mirnoćom i pribranošću da bi neobavešten čovek mogao da poveruje u istinitost njegovih reči.

Ono što se dogodilo kod nas ličilo je na lošu reprizu crno-belog horor filma iz drugog svetskog rata. Prvi su ispaštali ratni zarobljenici koji su iz sasvim razumljivih razloga prvi pali u ruke nebeskog, anđeoskog naroda. One koji su imali sreće da izbegnu streljanje na licu mesta čekala je neizvesna sudbina zarobljeničkih logora čiju su jednoličnost u vidu konstantnog batinjanja, izgladnjivanja i zlostavljanja dokoni čuvari „presecali“ sa povremenim egzekucijama.

Zatim su na red došli obični civili koji su bili dovoljno glupi da poveruju da im se ništa loše neće desiti ako ostanu kod svojih kuća. Prednost za prisilno odvođenje u koncentracione logore imali su svi oni koji su se nekada u prošlosti zamerili svojim pravovernim komšijama. Direktora državnog preduzeća u logor su sprovodili njegovi uposlenici. Profesora matematike dovodili su njegovi bivši učenici. Piljara su tukle i pljuvale nekadašnje mušterije kojima je zakidao na vagi. Najboljeg prijatelja u lisicama je dovodio momak u uniformi čija je devojka podlegla čarima neprijatelja dok su nekada davno obojica bili civili. Sve one koji su nekom pravovernom nekada u prošlosti stali na žulj i nisu imali novca da se otkupe čekala

je ista sudbina. Proterivanje, razmena za pravoverne ili smrt od preteranog „isleđivanja“, sve u zavisnosti od toga šta ih pre zadesi.

Posle njih u koncentracione logore službeno nazvane „istražnim centrima“ krenuće i drugi. Bodljikava žica i sadistički čuvari logora uželeće se nove, sveže krvi. Na ulaznoj kapiji pojaviće se nova lica časnih, poštenih i nepoznatih ljudi na koje neće uprtati prst pravovernih. Biće krivi zato što žive u gradu i što su toliko prokleta čisti da će pravoverni morati da izmišljaju lažne optužbe protiv njih. Njihova razboritost, tolerantnost, humanost i ugled biće dovoljan razlog da ih ispred sebe doteraju sa uperenim puškama vojnici pobedničkog naroda koji neće imati ni jednu od tih osobina.

Oslobodivši teritoriju od svih “krivaca” pobednička armija posvetiće pažnju njihovim ženama. Sada, dok njihovi supružnici okajavaju grehe, njima će se pružiti prilika da upoznaju “prave” muškarce. Eto prilike da čitave jedinice pobednika odigraju prosvetiteljsku ulogu u nesrećnom i podjarmljenom životu žena poraženog naroda. U malim sobama provincijskog hotela lekcije će im svake noći držati grupe vojnika tek izašlih iz rovova. U predugoj noći punoj dahtanja i plača smenjivaće se jedan za drugim, zagoreli “nastavnici” i bez ikakvog sažaljenja ostaviće za sobom samo poniženje i prokletstvo. Mračno sećanje i eventualno neželjena deca doživotni su žig srama za sve žene u jednom zatvorenom i podeljenom društvu.

Međutim, ni tu nije kraj mukama onih koji se u vreme čišćenja nađu na pogrešnom mestu. Kad iz drugih krajeva počnu da pristižu proterani pripadnici pobedničkog naroda jer ne mogu pobednici svuda biti pobednici, na red će doći i oni koji su nekim čudom bili pošteđeni. Izbeglicama, prognanicima i lokalnim beskućnicima koji žarko žele da reše svoje stambeno pitanje domovi njihovih nepravovernih sugrađana biće pravo rešenje. I tu ne pomaže promena imena i prezimena, niti promena vere u nešto blisko duhu nebeskog naroda. Čak i najzatucanija budala zna da krov nad glavom vredi više od časnoga krsta i još časnijeg polumeseca!

A kad i poslednji starci i deca izađu iz svog doma noseći svu svoju imovinu u najlon kesama i upute se ka liniji razdvajanja dve armije, u žižu pažnje dođu neke stvari za koje većina pravovernih ne haje. Bogomolje, istorijski i nadgrobni spomenici, biblioteke, nazivi ulica i sve ostalo što pripada nekadašnjim stanovnicima i pripadnicima neprijateljskog naroda, sada počinju da bodu oči i uši svima. Uz pomoć eksploziva neprijatno štrčeći podsetnici sraunice se sa zemljom, nazivi ulica, sela i gradova promeniće se preko noći, a svi papiri iz arhive koji govore o nečem što ne prija zvaničnoj istini nestaće u dimu i pepelu.

Konačno ostvaren je pradedovski san o zemlji očišćenoj od ljudskih i drugih nečistoća po kojoj hode oni koji su je jedino dostojni. Pa ipak, iako majčicu zemlju gaze samo njena nebeska deca, sve naokolo izgleda kao pandemonijum. Zgarišta podsećaju na spaljene domove nepoželjnih vlasnika koji zbog nekog razloga nisu nikome odgovarali za useljenje. Mnogobrojne humke na lokalnom groblju podsećaju na skorašnje “oslobođenje”. Privreda ne

funkcionije jer su stručni ljudi potrebni preduzećima ili pobijeni ili proterani. Ima malo ljudi, pogotovo muškaraca, jer su na frontu, braneći novooslobođenu teritoriju i oslobađajući preostalu. Sahrane su svakodnevne jer i oni drugi žele da “oslobađaju”. Osim novog imena ulice, grada, republike, za život ne tako bitnih sitnica, sve ostalo je staro i prastaro. A i to novo nastalo je kasapljenjem starog.

Ni nebeski narod nije srećan u svojoj novoj državi. Izolovana, prezrena i omrzuta ne samo od svojih neprijatelja već i od čitavog sveta, nastala na patnji miliona ljudi, ona nije ostvarenje sna koji se sanjao kako neki tvrde, hiljadu godina! To je država koja ne nudi ništa osim možda svog imena a traži od svih da čitav život budu večiti ratnici. Ratnici koji će ratovati protiv svojih neprijatelja ali i između sebe, protiv drugih za zemlju, a međusobno za ono malo preostale bede. San o večitoj sreći pretvorio se u večiti košmar iz kojeg svako želi da se što pre probudi.

*

Svaki rat je po svojoj prirodi krvav i zastrašujući ali u nekim slučajevima on je naročito brutalan i nemilosrdan zahvaljujući posebnim karakteristikama ljudi koji ga vode. Za neka društva rat je normalno stanje stvari i pogonsko gorivo koje održava čitav sistem u životu koji bi se u nekom dužem periodu mira potpuno raspao. Bilo bi zaista preterano pokušavati da za sve ratove utvrdimo njihove karakteristike koje ih čine drukčijim od da tako kažemo, običnih, „konvencionalnih“ sukoba. Ipak, ono za šta sam ja, autor ove knjige, posebno zainteresovan jeste ona apsurdnost i neverovatna krajnost u destrukciji tako karakteristična za autoritarna društva. Bez obzira na tekovine moderne civilizacije rat u Afganistanu, iračko-iranski sukob i ratovi na teritoriji bivše Jugoslavije su dobro istakli te karakteristike. U to su se uverili mnogobrojni međunarodni faktori koji su učestvovali u mirovnim pregovorima.

- Lord K. Razgovara s nama i tretira nas kao normalne ljude ali mi nismo normalni ljudi!-rekao je jedan od aktera jugoslovenske krize.

I stvarno, teško je poverovati da su normalni ljudi sposobni da nanesu toliko zla nezaštićenim i nedužnim ljudima a pogotovo što mnoge od njih i ne poznaje. Pa ipak, to je činjenica dokazana naučnim eksperimentima ali i statistički uverljiva. Praktično je nemoguće da su sve te hiljade dželata bile umno poremećene. No, i ako se složimo da su dželati sasvim pristojni ljudi iz komšiluka ostaćemo uskraćeni za odgovor na ključno pitanje: kako je moguće da se otrpi toliki nesklad između užasno velikog nasilja i devičanske nevinosti njihovih žrtava? Koji mozak sa gramom savesti može izdržati takav napor da iz dana u dan pričinjava sve veću količinu zla potpuno nedužnim žrtvama? Odgovor se možda može naći na jednom sasvim običnom mestu - u kuhinji!

Probajte da zamislite jednog sasvim običnog i skromnog čoveka koji ima veliki problem sa bubašvabama u svojoj kuhinji. Kada uveče ili rano ujutro krene u kuhinju da bi spremio sebi nešto za jelo on zatiče odvratne crne insekte svuda po kuhinji : na podu, stolu, u plakaru, oko šporeta... I kada upali svetlo na sve strane te bube počnu da trče pokušavajući da pronađu bilo kakvu šupljinu ne bi li se sakrile. A kada posegne za vrećom s brašnom iz nje iskoči bar jedan takav zlotvor. Čovek se odlučuje na sasvim razumno rešenje, kupuje otrov i ostavlja ga svud po kuhinji. Sledećeg dana pronalazi desetak otrovanih bubašvaba kako spavaju na leđima. Njih prikupi i iznosi iz kuće. Prekosutra će zateći bar još toliku gomilu mrtvih bubašvaba. Međutim, prilikom večernje inspekcije kuhinje primetiće da je broj živih i vrlo aktivnih buba još i veći nego pre. Zato će preduzeti i dodatne mere : počće da ih juri i gnječi nogama. Posle dva-tri dana ustanoviće da je uprkos gnječenju i trovanju broj insekata daleko od nule i da nije mnogo manji nego pre. Nateran neuspehom na kraju će sve svoje vreme upotrebiti na pronalaženju načina da neželjene “goste” istera iz svoje kuhinje. Zatezaće kaiš i trošiti svoju ionako skromnu ušteđevinu ne bi li se ratosiljao napasnika. Konačan cilj biće čista i prazna kuhinja koja više neće biti njegova a za sve to i mnogo štošta drugog on će okriviti bubašvabe.

U autoritarnim društvima oni “drugi” su kao bubašvabe, neželjena gamad koja se ubrzano koti i ugrožava život i zdravlje. Bubašvabe su arhetip neprijatelja, praiskanskog i nepromenljivog, i zato se ne treba čuditi nemilosrdnoj borbi koju autoritarni ljudi vode protiv svojih neprijatelja. I ne treba očekivati popuštanja i odstupanja od konačnog cilja, pobeđe nad večnim neprijateljem - mržnjom koju nose u sebi. Rat koji vode nije samo rat protiv spoljnog neprijatelja već bitka za sopstveno pročišćenje i oslobođenje. Sa svakim ratnim uspehom ili neuspehom ona raste i bubri nezavisno od toga ostavljajući dovoljno prostora za nadu da je konačna pobeđa izvodljiva i sasvim, sasvim blizu. Jer u autoritarnom sistemu vrednosti ni pobeđa dobra nad zlim ne može biti privremena, povremena ili čak pirova, ona je ista kao i sve druge stvari : totalna, apsolutna i konačna. Zato i ratovi protiv bubašvaba, bubarusa i ostalih štetočina traju beskonačno dugo.

*

Javna smaknuća oduvek su privlačila veliku pažnju i interesovanje gledalaca pogotovo onih ženskih pola. Prolivena krv uživo još uvek je najveći spektakl za publiku poodavno oguglalu na filmska ostvarenja sa istom tematikom. Tako je bilo i sa ovdašnjim ratovima samo sa malo izmenjenom formom. Već na početku rata na naše prostore počeli su da pristižu prvo novinari, zatim posmatrači Evropske zajednice, ina kraju-plavi šlemovi UN. Ciljevi svih ovih “dobrih Samarićana” bili su slični : smirivanje tenzija, dostava humanitarne pomoći, i nepristrasan pristup zaraćenim stranama u cilju postizanja mira. Naravno, od svih zaraćenih

strana bili su proglašavani za saradnike i pomagače njihovih suparnika ali su morali biti tolerisani. A kada su već morali da ih trpe onda su pokušali i da se okoriste njihovim prisustvom.

Osim propagandnih laži koje su pokušavali da proture preko "plavaca" ubrzo su na red došle i druge stvari, u ratno vreme - profitabilne robe. Ukrajinski i ostali istočnoevropski "plavci" su zbog svog siromaštva bili prosto k'o poručeni za posao trgovačkog posrednika s drugim zaraćenim stranama. Nafta, oružje, narkotici putovali su preko linija fronta kao na berzi. Za one imućnije plavce sa Zapada otvarane su javne kuće sa vrlo dobrim uslugama. Lokalna privreda i rentijeri stanova trljali su ruke zahvaljujući solventnoj klijenteli. Prevodioce i ostalo pomoćno osoblje koje je radilo za posmatračke misije u svojim sredinama smatrano je za kolaboracioniste.

U čitavoj situaciji koja je sa širenjem rata postajala sve užasnija stranci su postajali sve neophodniji. Nekada nenaoružani posmatrači obukli su uniforme i uzele ručno naoružanje u ruke dobijajući sve teže i teže zadatke od svojih poslodavaca. Političari sa Ist rivera bili su britki i bogati na rečima ali vrlo škrti na delima uporno istrajavajući na stavu nezauzimanja ni za jednu stranu. Cela zamisao o međunarodnim snagama kao mekog upijača čije prisustvo će ublažiti stradanje civila a obeshrabriti gospodare rata u eskalaciji sukoba propadala je pred očima vojnika iz desetak različitih zemalja. Civili su ubijani i masakrirani iako su formalno bili pod njihovom zaštitom a sve što su mogle da urade bilo je da sačuvaju sopstvene živote. Gledali su u oči njihovih ubica ali u njima nije bilo ni stida ni straha zbog prisustva momaka s belim transporterima na kojima su bila dva plava latinična slova : UN. Ta slova više su izazivala podsmešljivost i aroganciju nego bilo kakav strah. U ovom filmu oni su glavni junaci a stranci samo bezvredni statisti. Patetični govori o miru i ljubavi među narodima, zajedničkom multietničkom i multikonfesionalnom životu, slični propovedima Jehovinih svedoka, nisu naišli na dobar prijem kod ovdašnjih ratnika željnih krvi i osvete. Za razliku od Jehovinih svedoka koji nude reparaciju u zagrobnom životu oni su bili samo nemi svedoci krvavog plemenskog razvoda.

I tako, dok se zemlja polako privikavala na draži građanskog rata, strani političari i vojnici oprezno gacali po krvavoj balkanskoj kaljuzi a zapadni novinari jurcali unaokolo nadajući se Pulicerovoj nagradi, javno mnjenje na Zapadu je počelo sve glasnije da mrmlja. Kad god javnost počne da mrmlja u žižu dođu oni koji ne mrmljaju nego urliču ili bar kokodaču. Tako se na Zapadu uostalom i stiče popularnosti, bar kada su mediji u pitanju. Prvo su na stranu ugroženih civila, inače ne-nebeske nacionalnosti, stali zaštitnici ugroženih naroda pa su se u društvu Pigmeja i brazilskih Indijanaca našli i moji sunarodnici. Odmah za njima na scenu su stupile srodne organizacije - zaštitnici foka, pandi i medveda. Tu moramo istaći medvede koji su prvi dobili izbeglički azil u šumama Francuske i Austrije pošto se u ovdašnjim šumama nije moglo spavati od silnog puškanja. Ono dalje što je usledilo u mnogo čemu je nadmašilo famoznu maskaradu oko pomoći gladnima u Africi. Čitav Balkan i okolinu

preplavile su humanitarne agencije za pomoć unesrećenima prilikom eksplozije ovdašnjeg “bureta baruta”.

A šta su to humanitarne agencije i kako rade? Evo kako. Prvo što je potrebno jeste žiro račun kod neke banke čije menadžere ne tera neka neobjašnjiva potreba za guranjem nosa u tuđe stvari. Drugo, potreban je jedan upečatljiv prizor predstavljen na najbolji mogući način - preko fotografije ili video snimka. Srceparajuća priča o nedužnim civilima koji su proterani sa svojih ognjišta, deca koja su ostala bez roditelja i žene žrtve zlostavljanja obično dobro prolaze kod sponzora. Sledeći korak je prikupljanje sredstava. Dobrotvorni bal, skup ili TV emisija služe za prezentaciju i motivisanje darodavaca da budu što velikodušniji i zato ih organizuju ljudi sa iskustvom ili obrazovanjem. I dok se ucveljene mecene, bogate udovice i multimilioneri sa žestokim osećajem krivice kupaju u emocijama pred njihove uplakane gubice potura se šešir ili žiro-račun za priloge u borbi protiv užasa. Za prevarante i hohštaplere ovde se završava čitava stvar, žiro-račun se prazni preko noći a navodna Majka Tereza ili Sveti Franja nestaju u gomili. Ali za one malo promućurnije i iskusnije lafčine ovo je samo jedna od faza poslovnog poduhvata.

Sledeća faza započinje otvaranjem kancelarije negde u unesrećenom delu sveta. Odabir monumentalnog zdanja, astronomski troškovi opremanja, napojnica za lokalnog birokratu ili vojnog komandanta, i preveliki broj sasvim nepotrebnog osoblja : kafe kuvarice, telohranitelji, TV snimatelji se podrazumevaju. Posle toga uslediće dobročinstva : podeliće se pokoji novčić sirotinji, lokalnoj bolnici pokloniće se rabljeni medicinski aparat i nešto lekova, a platiće se i krećenje za lokalni Dom slepih. Na dobročinstvima se neće štedeti, deliće se šakom i kapom, sve do 30-40% ukupnih prihoda. Sledeći korak : izrazi zahvalnosti i ozarena lica bogalja s novim protezama, hvalospevi lokalnih moćnika i uposlenika snimiće se profesionalno, bez senki i šumova. Naravno, sve ovo će sa sobom doneti vlasnik agencije svim svojim sponzorima kada ih bude ponovo posećivao i započinjao još jednu humanitarnu akciju. Vesele bakice i buržuji sa ponovo stečenim snom pravednika rado će potpisati novi ček sa petocifrenim brojem i plaćati inkubatore za prevremeno rođene bebe u evropskoj nedodžiji. Zajedno sa inkubatorima plaćaće i novu ratu ganc novog mercedesa, noćne izlaske, alimentacije i vanbračnu decu vlasnika agencije.

Zemaljska kugla stalno se okreće oko Sunca zajedno sa svoje dve polulopte. Ponegde je dan a ponegde noć, ponegde je zima a ponegde leto, dok na jednoj strani krv teče u potocima, na drugoj teku med, mleko i nafta. Nije na meni da poput Kalimera pijučem: Nepravda!

Nepravda! Ispravite sve nepravde na ovom svetu! To, niti je moguće, niti poželjno u nekim stvarima (Zamislite samo na trenutak šta bi se dešavalo kada bi se pokušalo otkloniti sve ono što je nastalo usled edikta cara Konstantina. da li biste razumeli bilo šta iz ove knjige?). Ali, još gore je donositi definitivne vrednosne sudove o zemlji ili sistemu koji ne poznaješ. To je isto kao kada bi umetnički kritičar počeo da ocenjuje crteže mamuta na zidovima pećina od pre koju hiljadu godina. Uvredljivo je i ponižavajuće tretirati ljude poput sopstvenih kućnih

ljubimaca ili mentalno retardiranog deteta samo zato što se ne uklapaju u tvoju sliku sveta. Jer iza svakog postupka baš kao i svakog treperenja lišća na drvetu postoji neki razlog i možeš biti siguran da je on za nekog savršeno razuman, prihvatljiv i moralan.

Ali, kako se to već zbiva u odnosima između država i civilizacija, svaka će za sebe misliti da je upravo ona u pravu i da je njena misija da povede čitavo čovečanstvo u pravom smeru. Čak i jedan nekrofilni sistem kakva je bila nacistička Nemačka patio je od takvih megalomanskih impulsa. Ne kažem da je autoritarni sistem dobar ali se on onima koji u njemu žive čini potpuno razuman i najbolji od svih mogućih. A onda dođe neko sa strane i počne priču o moralnoj superiornosti deklaracije o ljudskim pravima, kosmopolitizmu i demokratiji, a usput uvede sankcije onima koji tako ne misle. Posle se pita zašto posle toga rat postane još krvaviji a etničko čišćenje još intenzivnije. Za njega je Mojsije zajedno sa svojih deset zapovesti pao iz vedra neba na ledinu i osnovao, onako, iz čista mira, moćnu jevrejsku državu.

Ja lično, posedujem oskudno znanje o nuklearnoj fisiji i njenoj primeni u dobijanju električne energije. Poznati su mi osnovni principi ali mi ni na kraj pameti ne bi bilo da nuklearne fizičare upućujem na to kako treba održavati reaktor ili kako ga treba hladiti. Ja bih možda pogrešio, fizičarima se to ne bi dopalo, a svet bi doživeo još jedan Černobil. Zato se ja držim podalje od nuklearki pa smo svi srećni i zadovoljni.

*

- Lopta je kod našeg napadača na desnoj strani. On dribla i prelazi jednog igrača, pa zatim i drugog... On trči prema голу... S leđa ga sustiže odbrambeni desni bek gostujuće reprezentacije... Penal! Čist penal! Ali sudija to ne sudi... Na žalost, izgleda da i na travnatom terenu postoje dvostruki standardi. Za naš narod, koji je voljom svetskih moćnika proglašen za svetskog krivca...

Bila je jedna od regularnih fudbalskih utakmica dveju reprezentacija ali je zahvaljujući nadahnutom spikeru ona postala još jedna od arena političke retorike. Čitavo vreme trajanja utakmice komentator je ne štedeći nikoga napadao sve naše neprijatelje : Evropsku zajednicu, susedne narode, NATO pakt, suparničku ekipu, sudije na terenu, FIFA-u...

- Uprkos svim teškoćama i nepravdama, naš tim je kao i naš narod željan igre i pobede. U tome ga ne može sprečiti ni 12-ti igrač gostujuće reprezentacije odeven u crnu, sudijsku opremu.

Utakmica se nastavljala a svaki prekršaj nad domaćim igračima bio je za spikera nedosuđeni crveni karton ili jeanaesterac. Svaki, pa i najmanji šut ka голу sokolio je i predstavljao kao 100% šansu za pogodak. Do kraja utakmice postojao je samo jedan tim, njegove šanse, njegovi promašaji i sve ono što se urotilo protiv njega. Tolika količina pristrasnosti i nacionalističkog divljanja ubijala je svaku želju za gledanjem fudbala. Srećom po mene

međunarodne sankcije koje su zabranile sportske nastupe izvan granica zemlje nastupile su veoma brzo. Za ostrašćene nacionaliste to je bio krunski dokaz za postojanje međunarodne zavere protiv najboljeg fudbalskog tima na svetu.

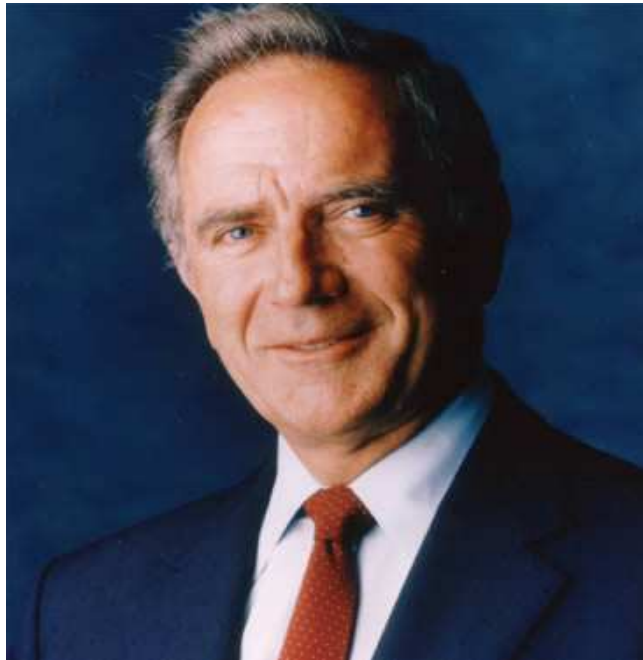
Fudbal je na žalost, bio samo jedna od mnogobrojnih žrtava nacionalističkog divljanja. Svakog dana donosili su se neki novi sudovi, otkrivale neke nove zavere i gradile nove iluzije o konačnoj pobedi nad svim neprijateljskim silama. Preterivanje u svemu je prestalo da bude upadljivo i napadno pa je postalo sasvim uobičajeno. Sitničavost, gledanje u zube i prenaplašeno zalaženje u detalje kada su u pitanju političke stvari. Kao da se nad čitavom zemljom otvorio bezdan gluposti, laži i megalomanije, i da ga nijedna sila ma koliko bila jaka ne može zatvoriti.

Iako liči na protestantsku upornost američkih WASP-ovaca u suđenju s Bogom, državom i ljudima, ovdašnja tvrdoglavost u političkom prosuđivanju nema tu religioznu potku. Ona je netolerantna, nepopustljiva i ne polazi od toga da ne može postojati neko treći s pravom da presudi na štetu tužioca. Ona podrazumeva da onaj koji tuži i sudi bude ista osoba - "Kadija te tuži, kadija ti sudi". Samo, problem je u tome što onaj koji tuži i sudi ni ne vidi svog optuženika, on za njega i ne postoji kao realna, drugačija osoba. On je samo obična zgusnuta fikcija, slika svih zala i čudovišta skupljenih na jednom mestu, skup svih nepravdi počinjenih u ovom i onom, prethodnom životu. A u takvoj situaciji svaka kazna je suviše sitna i beznačajna u poređenju sa zamišljenim (ili realnim) zločinom.

U čitavoj prirodi postoji jedan princip ili zakon koji je dosta delotvoran i naziva se zakonom ili principom homeostaze ili ravnoteže. U jednom ekosistemu potrebno je da broj grabljivaca i njihovog plena bude proporcionalan. Ukoliko se broj lisica i vukova drastično smanji povećaće se broj zečeva koji će opustošiti dobar deo rastinja. Slično je i sa godišnjim dobima i sa njima usko povezanim padavinama. Kada se nivo padavina drastično smanji a sunce nastavi da prži tokom čitave godine stvara se pustinja nepogodna za život većine živih bića. Isto je i sa ljudskim telom kod kojeg je odnos u lučenjima odgovarajućih hormona veoma bitan. Svaki poremećaj u lučenju hormona kod štitaste, nadbubrežne i ostalih žlezda dovodi do dalekosežnih posledica.

Sve što smo rekli za prethodne slučajeve važi i za pravosuđe u bilo kojoj zemlji. Zato i boginja Justicija drži mač u jednoj a terazije u drugoj ruci. Međutim, u autoritarnom društvu ili sistemu jedan tas na vagi stalno preteže, i ma koliko tegova dodavali na drugu stranu stanje će ostati nepromenjeno. Taj pretežući tas u jednom sistemu nazivaće se interesom radničke klase, u drugom nacionalnim interesom, i ma šta uradili on će tvrdoglavo vući na svoju stranu. Bez obzira na tone iskasapljenog ljudskog mesa, reke krvi i potoke suza, on će prevagnuti. Uporno i tvrdoglavo čovek iz autoritarnog društva tužiće i suditi držeći se parole : "Nek` bude pravde pa makar i svet propao!". Prolaziće dani, godine, epohe a možda i večnost, ali njegova vaga uvek će biti loša i pokvarena. Baš onakva kakav je i on!

So help me God!

U leto te godine rat je bukteo uz neposrednu granicu države koja po tvrđenju njenog predsednika nije imala ništa s tim. Priznavši smrt bivše šestočlane federacije šef države je odlučio da osnuje novu - staru državu sa istim imenom zajedno sa svojim saveznicima iz susedne republike. Proglašavajući kontinuitet sa državom pokojnicom zatražio je za svoj provizorijum celokupno nasledstvo u vidu zlata, nepokretne imovine, članstva u međunarodnim organizacijama i delovima teritorija nekih republika. No, najveći broj država u svetu nije se sa tim složio te je novoformirana savezna država isključena iz svih međunarodnih tokova a nedugo potom su uvedene sveobuhvatne ekonomske, političke i vojne sankcije zbog učešća u ratu. Sateran u svoj kokošinjac Predsednik je odlučio da uradi ono što najbolje zna - da blefira.

Za predsednika tog provizorijuma izabran je čovek sa dugogodišnjim stažom u odbrani nacionalnih interesa iako donekle različitih stavova u odnosu na način njihove odbrane. Anatemisani komunista i predvodnik nacionalizma koji je zahvaljujući svojoj prošlosti bio daleko čuveniji i ugledniji od svog zaštitnika činio se kao dobar izbor za domaću javnost. Ono o čemu je sanjario u svojim romanima krajem osamdesetih godina prokazan od partijskih drugova nudilo mu se sad na tacni : velika nacionalna država koja se formira s njim na čelu. Staračko srce uzdrhtalo mu je kao da je školarac dok je sedeći u taksiju čekao da ga poslanici u parlamentu inaugurišu u oca nacije.

Ako je izbor starog, doslednog nacionaliste za predsednika novokomponovane države sa starim imenom bio iznenađenje dovodenje jednog Amerikanca na mesto premijera više je ličilo na priznanje sopstvenog neuspeha i kapitulaciju. Imućni biznismen koji je bežeći od revolucije uspeo da postane milioner bio je tipičan primer američkog sna koji je nakraju postao java. Sa mešavinom domaćih i engleskih reči i šmekom sredovečne filmske zvezde ušao je u politički život geta. Američki maniri i holivudska dramatizacija nisu ga napuštali ni prilikom polaganja zakletve pred poslanicima koju je na kraju "obogatio" sa "*So help me god!*".

Domaće javno mnjenje, ako se o tome može uopšte govoriti u ovakvim okolnostima, bilo je podeljeno u zavisnosti od toga kojem carstvu, bolje reći vođi, pripadaju. Prorežimski deo sumnjičavo je propratio ovaj salto mortale zadržavajući poverenje odnosno poslušnost prema svom šefu. Nacionalistički deo opozicije video je u postavljenju starog književnika za predsednika mogućnost da na mala vrata uđu u vlast. Razumniji, građanski deo opozicije smatrao je novog saveznog premijera za režimskog klovna koji je tu s jedinim ciljem da zamajava narod. Većina je u njima videla samo epizodne glumce u ovom istorijskom spektaklu i nepoželjnu, nelojalnu konkurenciju za radno mesto tumača narodne volje. Ono što se dešavalo sledećih meseci iznenadilo je sve, od najvećih sanjača nacionalnog sna do

njihovih nepomirljivih protivnika. Iako je tih nekoliko meseci trajalo suviše kratko, prekratko za istoriju jednog naroda, bilo je predugo za ostrašćene tumače te iste istorije. Konačni rezultat tog perioda pokazao je istinu o jednom autoritarnom društvu.

*

Za razliku od većine izabranih ili imenovanih birokrata vladajućeg režima, novi predsednik i novi premijer nove države bez jasnih granica, svoje su poslove shvatili krajnje ozbiljno. Iskorišćavali su sva svoja ovlašćenja i nisu se libili da zbog toga uđu u sukob s nekim drugim instancama vlasti, uključujući tu i svog zaštitnika. Njihov zaštitnik, sponzor i predlagač uskoro će upoznati jedan od važnijih vlasti a to je da se ona ne može kontrolisati kada se jednom pokloni. Dvojica „stranaca“ oslobođena od bilo kakvih partijskih stega i materijalnih interesa otpočela su sa poslom za koji su mislili da je jedini moguć i ispravan : sa povratkom u svet.

Učešće novog predsednika na mirovnim pregovorima u Londonu omogućilo je po prvi put jedan vidljiv i kvalitetan pomak ka miru. Vojska države koja tobož nije bila učesnik u ratu povukla se sa dela zauzete teritorije. Njegovi razgovori sa predsednikom druge zaraćene strane/države doveli su do predloga za bezbolnije rešenje međusobnog razgraničenja. Takozvano humanitarno preseljenje po principu : svi moji sa mnom a svi tvoji sa tobom predstavljeno je kao novo rešenje za pitanje razgraničenja. Isto tako, dogovorena je istovremena razmena ratnih zarobljenika po principu : svi za sve. Evropska zajednica pozdravila je sa blagom euforijom ohrabrujuće rezultate mirovne konferencije koja je po prvi put primirila zahuktale vetrove rata na Balkanu.

Novi premijer seo je za sto i sastavio prvu višestranačku i multinacionalnu vladu proglašivši sebe za ministra odbrane. Zatim je seo u avion i počeo da putuje svetom kao Globtroter sastajući se sa svim državicima sveta, uključujući tu i neprijateljske vlade sa kojim država samo formalno nije bila u ratu. Njegov ugled u očima čitavog sveta narastao je do velikih visina kada je stigao u opkoljeni glavni grad susedne države koji su njegovi, „goloruki“ sunarodnici zasipali sa svime što su imali, počev od snajperskih zrna pa sve do raketa zemlja-zemlja. I gde god bi dolazio njegov monolog je bio nadaleko poznat :

- So, razgovarajmo o miru! Razgovarajmo o ukidanju sankcija!

Iste reči tokom prethodne dve godine govorio je i “legalno izabrani Predsednik” ali su njegeve reči uzimane ozbiljno koliko i čitava politika ratovanja za mir (Nešto kao jebanje za nevinost samo mnogo, mnogo krvavije). Ali ovog puta, pred sobom su imali potpuno drugačijeg političara koji je predstavljao potpuno drugačiji pogled na svet. Jezik globalne ekonomije i slobodne tržišne privrede, vapaj desetomilionskog tržišta gladnog investicija i svežeg kapitala, prostije rečeno : jezik novca. Bio je dobro prepoznat i prihvaćen od svih s kojima je razgovarao. Država odgovorna za najkrvaviji sukob posle II svetskog rata na

evropskom tlu postala je preko noći hit u međunarodnoj zajednici. Tinjajuća iskra nade za kraj rata i mirni preobražaj iz bureta baruta u normalnu evropsku regiju postala je plamičak. Paralelno sa svetskom došlo je do pretumbavanja i na domaćoj političkoj sceni gde je opoziciono orijentisano biračko telo počelo da diže glavu i izlazi iz depresije. Režimski deo oštro je osuđivao novu politiku dvojice “stranaca” ali sve u granicama pristojnosti, potajno bacajući pogled na bezizražajno i ravnodušno lice svoga Vožda koji je s dosta mira i tolerancije gledao na mirovni zaokret dvojice svojih štićenika. I upravo ta ledena mirnoća pružala je mogućnost da oba tabora posmatraju novonastalu situaciju u skladu sa sopstvenim interesima. Jednima da veruju da je sve to samo unapred dogovorena i dobro izrežirana predstava kako bi sankcije bile ukinute, drugima da je Vožd odlučio da se povuče u penziju i da lagano predaje skiptar pametnijima od sebe.

Baš kao i u dosta prilika pre toga antirežimska javnost delila se u dva dela-nacionalistički i nenacionalistički, građanski, evropski deo, s tim što je ovaj prvi deo bio ubedljivo veći. U njemu je bilo raznorodno društvo : demagozi slični onima na vlasti, komunisti koji su ostali verni starim idejima, univerzitetski profesori i akademici koji su se gnušali krvi ali se nisu libili da povlače granice buduće nacionalne države i režimski aparatčici koje je Vožd odbacivao na svom putu u bolju budućnost. Za sve njih zajedničko je bilo da su se u jednom trenutku razišli s Voždom u tumačenju nacionalnih interesa. Razlaz je bio brz, obično bolan i po zlu upamćen, tipično za sve one koji su poželeli da budu tumači glasa naroda umesto njega. Resentimentna želja za izravnavanjem starih računa umešana u smolu želje da se po svaku cenu bude kalif umesto kalifa činila je veoma izdrživ lepak koji je takve ljude držao u politici. Nisu propuštali priliku da raspale po vlasti zbog bede, sankcija, loše vođenog rata, ratnih zločina, ili nestašice kondoma u apotekama. Čak ni vremenska prognoza nije bila pošteđena političke konotacije. Ali iza teških, masivnih reči nije stajalo ništa osim demagoške izmaglice, bez principa i bez ikakvog cilja. Osim naravno, onog iz narodne izreke : “Sjaši Kurta da uzjaše Murta!”.

Na drugoj strani bila je uvek preuveličavana manjina antinacionalističkih i građanski opredeljenih ljudi. Kada se u Evropi i čitavom svetu govorilo o drugačijoj, miroljubivoj zemlji, zemlji koja ne želi rat i koja je protiv rata mislilo se o nama. Baš kao i mi sami. I uvek se govorilo o nadmoćnoj većini upravo takvih ljudi u ratom obuhvaćenim područjima. Međutim, od vidljivih primeraka takve vrste bile su prisutne samo tri grupe ili udruženja građana pred zakonom priznatih i registrovanih koja su aktivno sudelovala ili bar jasno bila opredeljena protiv rata.

Prva grupa od nekoliko desetina žena obučenih u crninu održavala je po ko zna koji put manifestacije na glavnom gradskom trgu. Sa svojim transparentima i odećom privlačile su pažnju prolaznika koji su ih nazivali kurvama. Druga grupa, to su bile nevladine organizacije osnovane u svrhu zaštite ljudskih prava i pružale bi uglavnom samo pravnu pomoć žrtvama režima kojih je bilo sve više. Za tu svoju misiju od državne administracije bile su

nagrađivane čestim kontrolama od strane finansijske policije. Od režimskih političara stizali su epiteti poput izdajnik i strani plaćenik.

Treća grupa bila su udruženja nezavisnih prestoničkih intelektualaca - krug "dvojke", nazvano po tramvajskoj liniji koja je saobraćala u centru grada. Udruženja udubljena u apstraktne teme i teoretisanje ignorisana od strane režimskih ali i drugih medija.

Osim navedenih grupa postojale su i opozicione stranke koje su pretendovale na to da budu okosnice demokratije i građanskog društva. Predstavljali su sebe kao pravu, istinsku opoziciju privrženu evropskim idealima i izgradnji novog, demokratskog društva. Ali već posle izbora povratili bi onu staru, nacionalističku retoriku. Uvidevši da se ne isplati biti džentlmen s polucilindrom na glavi među gomilom divljaka sa zarđalim kašikama u rukama ubrzo bi svoj građanski imidž prilagodili ukusu većinskog dela biračkog tela. Svoje civilno odelo lideri opozicije oblačili bi samo pri odlasku na Zapad radi prikupljanja novca za svoje partije.

I tako je sve funkcionisalo, sve dok se na kraju nisu pojavila ta dva stranca delegirana od strane morskog kalifa. A onda se dosta toga promenilo...

*

Najpre je delovalo kao glasina da je novi savezni premijer ušao u otvoreni sukob s "legalno izabranim Predsednikom". Ali ubrzo potom u jednom od svojih tipično američkih nastupa na televiziji dotični je javno izrekao da je od Vožda zatražio ostavku zbog toga što je on krivac za uvođenje i opstajanje sankcija UN. Ova blasfemična izjava prostrujala je čaršijom i javno označila početak otvorenog sukoba između dve koncepcije, dva svetonazora, a neki od posmatrača nazvali su to sukobom civilizacija. Odmah potom poput elektrolize dva centra moći počela su da oko sebe grupišu svoje sledbenike i saveznike.

I kao nikada pre do tada stvoriše se dva politička bloka udaljena svetlosnim godinama i sa suprotstavljenim interesima. Odustavši da novog premijera stave pored sebe i za sebe, opozicija je pokorivši se volji svojih birača stala iza njega. Neverovatan, frenetičan udar optimizma obuzeo je deo stanovništva željnog normalnog života i surovog ratovanja za principe. Studentska mladež stala je uz svog favorita pre nego što će jesenje kiše sprati ulične grafite od proletošnjih demonstracija. Raznorodna opozicija željna vlasti nagnula je iz mišjih rupa na prvi znak novih izbora. Nacionalne manjine strahujući za sopstvenu budućnost i opstanak u zemlji nebeskoj svrstaše se uz onog koji je usijane glave spuštao na teren hladnog razuma i ekonomije. Sve je bilo spremno za konačni obračun s vlašću koja je za razliku od spoljnog, prema unutrašnjem neprijatelju morala biti daleko obazrivija i dozvoliti mu da se brani istim oružjem ; glasačkim listićima. A posle pregovora između partija opozicije i vlasti pod pokroviteljstvom novog predsednika nove države dogovoren je kompromisni predlog u pogledu izbornih uslova. Između jedne i dvocifrenog broja izbornih

jedinica usvojeno je 9 izbornih jedinica i proporcionalna zastupljenost u predizbornom marketingu na državnim medijima.

Oduvek postoji priča o podmitljivom i naivnom Istoku i prepotentnom, “trulom” Zapadu... ili je barem to meni tako izgledalo. Kao da postoji neki prirodni nedostatak čoveka sa Istoka u odnosu na čoveka sa Zapada još od vremena Marka Pola i Puta svile. Kao da zapadnjaci imaju urođeni dar za trgovinu i razmenu pa tako uvek bolje prolaze od istočnjaka (Odnos Istok-Zapad u zadnjih stotina godina inklinira ka odnosu Sever-Jug ali mislim da će čitaoci razumeti o čemu govorim). Naravno da pri tome ne mislim na ljude rođene na jednoj od navedenih strana sveta već pre svega ljude dovoljno srasle sa takvim podnebljem da je razdvajanje jednog od drugog jalov i bespredmetan posao. Dobar primer u prilog navedenog a protiv stare teorije povezanosti krvi i tla jeste i ličnost novog saveznog premijera.

Emigrirajući s rodne grude kao mladić i bežeći od socijalističkog eksperimenta stigao je u zemlju šansi i upecaвши jednu od njih stekao oho-ho bogatstvo. S milionima zelenih novčanica vratio se kući ali ne da bi podelio ulov zbog patriotizma već da nauči i nametne drugima pravila pecanja. Međutim, ta pravila ovde su bila nerazumljiva, strana, neprihvatljiva i bezvredna u moralnom pogledu za ovdašnje humanoide.

Za premijera su govorili da se tokom godina u Americi odrodio od svog naroda, da su ga zavele šuštave novčanice i američki san. Neki su tvrdili da on nije ništa drugo do trojanski konj američke administracije koja pod svoje šape hoće da stavi jedinu nepokorenu zemlju u Evropi. Govorili su da nacionalna sloboda, čast i dostojanstvo nemaju cenu a da su obećanja inostranih kredita i ukidanja sankcija faustovska ponuda.

- Pa neću ja da ljubim svinju u dupe samo zato što mi se jedu čvarci!-bio je prkosan jedan od prorežimskih intelektualaca.

Novac kvari ljude i naše i njihove a kod njih tamo, na Zapadu, pokvario je čitavo društvo. On blati ljudsko dostojanstvo i čast a naciju pretvara u robove onih koji ga doduše imaju ali nemaju ni časti ni dostojanstva. Zato je bolje kupce nacionalnog digniteta držati na odstojanju, naročito daleko od vlasti.

Na suprotnoj strani bio je dobar deo opozicije koji ovakve stavove nije mogao, znao a možda ni želeo da oponira. Umesto toga nudio je fantastičnu sliku o brzom izlasku iz izolacije i krize, te još bržem ekonomskom razvitku pomoću lavine stranih kredita i investicija. Kao, strani bankari sede tamo napolju i čekaju da se vlast ovde promeni pa da sve svoje vreće s novcem isprazne kod nas. Sve što treba uraditi je smeniti neuspešnu vlast pa će novo privredno čudo, višestruko sjajnije i blistavije od japanskog, i zadiviti čitav svet. A onda ćemo ostvariti sve nacionalne ciljeve i bez po muke osnovati, novu, najnoviju i teritorijalno proširenu nacionalnu državu. Umesto da se ona oslobađa uz krv i metke, ona će se otkupiti pomoću para. Isti cilj, samo drugačija sredstva, uz mudrijeg izvođača radova.

Pored njih bio je i onaj manji, neugledni, avangardni deo opozicije koji je želeo nešto sasvim drugo. Demokratska, multietnička država, s običnim ljudima umesto anđela i političarima

umesto bogova bilo je svetlo na izlasku iz istorijskog tunela za sve nas koji smo odabrali novi život umesto istorije koja se neprestano ponavlja. Ali mi smo se morali držati po strani i ćutati sve u strahu da ne odbijemo i obeshrabrimo razočarane nacionaliste. Bez obzira na moju mladost i prirodnu ljudsku odbojnost prema politici situacija mi je bila jasna baš kao i svima ostalima mentalno zdravim stanovnicima ove zemlje. Bio je to referendum za i protiv rata za ostvareneje takozvanih nacionalnih interesa.

*

Sve se brzo završilo. Već u prvom izbornom krugu dotadašnji „legalno izabrani Predsednik“ osvojio je još jedan mandat ostavljajući protivkandidata, uskoro bivšeg novog premijera nove države, daleko iza sebe po broju glasova. Izbori su pokazali pravo stanje stvari i završile bajku o miroljubivom i dobrom narodu kojeg su prevarili zli političari. Opoziciono orijentisana javnost stekla je jasan uvid u sopstvenu beznačajnost i nemoć a moj utisak otuđenja od okoline još više se pojačao dobijajući jasno i čvrsto uporište u realnosti. Novog premijera i njegov kabinet smenili su poslanici i zamenili ga novim koji je imao više smisla za patriotizam praznog stomaka i punog šaržera. Saveznog predsednika nove države smenili su isti ljudi pozivajući se na fiktivno kršenje Ustava. Njegova politika humanog preseljenja i razmene teritorija propala je na terenu kao i mnoge druge nacionalističke bajke. Nijednoj od zaraćenih strana nije padalo na pamet da napusti svoje domove i ode u nepoznato. Preseljenje drugih pod pretnjom oružja bilo je mnogo lakše i bezbolnije rešenje. Stari-novi predsednik trijumfalno je zaseo za svoj tron dajući slavodobitnu izjavu američkim novinarima :

- *I know the spirit of my people!*

Neko vreme posle izbora žalio sam zbog njihovog ishoda i propuštene mogućnosti da se rat i stradanja završe pre konačnog kraja. Obuzimala me tuga i žaljenje zbog propuštene prilike baš kao za nesuđenim devojkama. Sve me podsećalo na polustidljive poglede koji su trajali za nekoliko sekundi duže, otvorene osmehe, umilne reči koje su mi bile upućene i neskriveno flertovanje s jasnom željom za nečim ozbiljnijim. Često bih pomislio kako sam propuštao priliku svog života zbog svoje neadekvatnosti. Krivio bih sam sebe za preteranu stidljivost i zatvorenost kako se nisam dovoljno trudio niti prikazao sebe u boljem svetlu za onu koja bi mi život učinila boljim i srećnijim. Svašta mi je proletalo kroz glavu dok bih hodao ulicom. Srećom po mene pažnju bi mi skrenuo ispucali asfalt po kome bih hodao, cvrkut vrbaca na drveću pored puta, brujanje motora na ulici, sićušne kapi kiše kako se rasprskavaju na meni i drugim ljudima oko mene. Kiša je padala i po njima stvarala tamne mokre flekice po odeći. Jakne i kaputi bi spajanjem i sjedinjavanjem flekica dobijali tamniju nijansu terajući svoje vlasnike da se sklone sa kiše. Svi mi koji smo bili na otvorenom trudili smo se da nađemo zaklon pod nekim krovom ili nadstrešnicom.

Vladar je uživao u trijumfu dok se opozicioni blok posle novog poraza rasturao odlazeći svako na svoju stranu. Čak ni nad takvom rasturenom opozicijom on nije ni pokušavao da se obračuna na način na koji se obračunavao s drugim neprijateljima. Nije bilo ubistava, progona i paljevina. Nije bilo čak ni otpuštanja s posla iako su mnogi opozicionari bili zaposleni u državnim firmama. Njemu je bilo svejedno to što se iz državne kase plaćaju „unutrašnji neprijatelji“ baš kao i pravoverni režimski birači. Ipak, na kraju krajeva, bili su to samo neki zaludeni pojedinci njegovog plemena, njegov narod... bolje reći : njegovo biračko telo koje će opet glasti na sledećim izborima, ali ovog puta za „pravog“ kandidata. Na kraju krajeva, ti troškovi će u ukupnoj masi novca izdvojenog za plaćanje švercera, paravojskih jedinica, lobista u inostranstvu i ko zna koliko još drugih stvari biti samo kap u moru. Kada je u pitanju rat za tako čiste i pravedne ciljeve niko se ne buni zbog cene koju plaća. Posmatrao sam kišu koja je padala stojeći ispod nadstrešnice zajedno s nekolicinom ljudi dok je veća masa ljudi prolazila pored nas. Uzdajući se u nepromoćivost svojih mantila i kišobrane koje su nosili u rukama nisu zastajkivali niti se obazirali. Zajedno s nekolicinom istomišljenika stajao sam i čekao da prođe nepogoda koja je zavladała. Prisećao sam se reči moje majke koje bi mi sa uobičajenom dozom religioznog cinizma uputila nakon naše filozofske rasprave o postojanju ili nepostojanju natprirodnih sila koje upravljaju živim svetom :

- Pa, kad ste vi ljudi toliko moćni, zašto ne zaustavite kišu?

Kiša je i dalje rominjala ne obazirući se na nas i naše želje. Ali pošto je nismo ni pokrenuli, niti je u nama bila takva moć, nismo osećali krivicu zbog toga. Mali ljudi trebalo bi da imaju i manju krivicu samo kad bi postojali i veliki ljudi. A oni ne postoje. Postoje samo velike, masovne, kolektivne želje koje čine velika (ne)dela. Bio sam svestan toga da se svet ne može promeniti bez njegove volje i potrebe da se promeni. Zato sam sažaljevaao veliku masu oko nas koja je želela da Novom svetskom poretku smrsi konce po svaku, pa i onu najskuplju, cenu. Ludačka želja da se čovečanstvo vrati neki vek unazad i globalnu ekonomiju preobrazu u sukob plemena željnih tuđih dobara bila je osuđena na propast. UN i Svetska trgovinska organizacija bili su u prednosti nad mačevima i poluautomatskim puškama u ostatku sveta. Ovde je bilo potpuno drugačije, ali to i nije čudno budući da ovdašnji narod i nije od „ovoga“ sveta.

Nek' komšiji crkne krava !

**NEK'KOMŠIJI
CRKNE KRAVA!**

„Samo idealizam navodi ljude da dobrovoljno usvoje povlasticu sile i snage, te ih tako pretvara u trun prašine onog poretka koji obrazuje i uobličuje čitavu vasionu“

Adolf Hitler : „Mein Kampf“

Za većinu naroda, odnosno poslanika najdemokratskije zemlje u Evropi, UN i Savet bezbednosti bila je samo jedna politička instanca u svetu koja na osnovu pogrešnih i lažnih informacija donosi neke tamo rezolucije kojima nam preti ili optužuje za agresivan rat. Posle jedne od mnogobrojnih i ničim izazvanih sednica uvedene su neopravdane i zločinačke sankcije protiv naše zemlje. Za rezoluciju kojom je od države napravljen geto glasali su gotovo svi, čak i Rusi.

I kao što to obično biva u glavama kojima nisu sve koze na broju ovaj čin otvorene kritike i neprijateljstva organizacije na koju mislimo kada kažemo svet protumačen je kao prilika da se učvrsti vlast i vladajuća ideologija. Uvođenje sankcija konačno je dokazalo postojanje zavere protiv nebeskog naroda i njegovih legitimnih interesa. U strahu od istine i pravde koja na kraju uvek pobeđuje (bar u prethodno pomenutim glavama), pokvareni, dekadentni a nadasve truli Zapad skovao je plan sa ostalim zlim silama da mali i pravdoljubivi narod stavi u okove i strpa u samicu. Ali taj narod, ili bar većina tog naroda, odavno je odlučila koji je put jedino ispravan. Na njima je sada da izdrže sve napore i preskoče sve prepreke a da istovremeno ostatku slobodnog i trenutno porobljenog i zavedenog sveta povrate dostojanstvo i slobodu. Planetarna misija učiniće od njih spasitelje čovečanstva i doneće im večnu slavu. Nove Mesije, utešitelji porobljenih i ugnjetenih, vođe obespravljenih u borbi za slobodu, i mučenici zbog svojih ideja kriju se u svakom od njih.

Ponos prkosne nacije zbog međunarodnog priznanja sopstvenog značaja počeo je da splašnja već posle nekoliko meseci srazmerno količini preostalog benzina na benzinskim pumpama. Posle slobodne prodaje benzina i ostalih derivata prešlo se na distribuciju goriva za bonove. Ispred svake benzinske pumpe tokom noći počele su da se formiraju kolone automobila sa svojim pospanim vlasnicima u želji da se dočepaju onih propisanih nekoliko desetina litara za tekući mesec. Za svako od upražnjenih mesta u koloni bližih pumpi, pa tako i mogućnosti da se napuni rezervoar, počele su da sevaju varnice između zainteresovanih strana. Posle verbalnih vrlo lako se prelazilo na fizičke uvrede i povrede a potom i na oružane obračune. Bratstvo međunarodno priznatih mučenika počelo je da nestaje brže od benzinskih isparenja iz auspuha.

Zajedno sa benzinom, strpljenjem i osećanjem bliskosti nastalih iz nacionalizma, počele su da nestaju i ostale robe. Zalihe sirovina i poluproizvoda iz uvoza brzo su se potrošile zaustavljajući domaću proizvodnju i stvarajući nestašicu na tržištu. Na scenu su tada stupili ljudi spremni da pomognu svojoj državi i narodu probijanjem blokade i uvozom preko

potrebne robe. Dotadašnji šverceri i krijumčari nastavili su da se bave onim što su radili i pre sankcija samo sada sa blagoslovom države i oreolom patriotizma oko glave. Deficitarna roba zajedno sa višestruko uvećanim cenama i širokim frontom preprodavaca počela je da stiže na tržište. Inflacija je podivljala a put u siromaštvo sa svakim novim danom i mesecom postajao je sve strmoglaviji. U pokušaju da zadrže dotadašnji životni standard ljudi su počeli da rade dodatne poslove, troše ušteđevinu i prodaju manje važnu imovinu stvarajući sivu ekonomiju koja će početi da preuzima vlast nad legalnim privređivanjem.

Biće to vreme velikog odricanja. Započinjalo se sa godišnjim odmorima, putovanjima taksijem i pristojnom garderobom, da bi se završilo sa izbacivanjem mesa s menija i višemesečnim dugovima za potrošenu struju i komunalije. Tiraži prodatih knjiga i brojevi prodatih ulaznica za bioskope i pozorišta postajali su dvocifreni. Hoteli, restorani i kafane počinju da sve duže bivaju prazni, bez ijednog gosta, osim mušica koje su tog leta bile više nego dosadne. Napušteni psi i mačke osvajaju ulice zajedno sa preprodavcima benzina koji prodaju svoj razvodnjeni proizvod iz plastičnih boca. Svi se povlače u sebe i svoje ćumeze odričući se svega osim svog televizora kao jedine veze sa spoljnim svetom.

Sećam se da sam pokušavao jednom prilikom da razgovaram sa svojim drugovima o ratu i zločinima koji se dešavaju na frontu, o budućnosti koja nas sve čeka u vezi s tim. Oko nas i među nama nije bilo policijskih doušnika a svi smo bili uglavnom stariji tinejdžeri te sam očekivao iskren i pošten odgovor na sve ono što se radi u ime naroda i njegove dobrobiti. Nadao sam se bilo kakvoj podršci svom mišljenju i kritici postojećeg (javnog) mnjenja a dobio sam isto što bih dobio gledajući Dnevnik državne televizije. Iz usta buntovničke generacije izlazile su tirade najkonzervativnijih vojnih penzionera. Reči “zavera, miroljubivi narod i zločinačke, genocidne sankcije” mešale su se sa neargumentovanim kvalifikacijama na moj račun : “neprijatelj, izdajnik, sledbenik zločinaca iz II svetskog rata”. Bio sam užasnut i razočaran njihovom iskrenošću i mržnjom prema svemu što je prljalo blistavu sliku njihove nacije. Marko je pokušavajući da bude pomirljiv rekao osvrnuvši se na mene :

- Ma, pustite ga. Vidite da voli da piša uz vetar!

*

- Sve je počelo sa početkom rata kada su oni „njihovi“ počeli da napadaju „naše“. Sedeli smo ispred televizora baš posle večere i gledali Dnevnik. Milan je sedeo na ovoj stolici, evo, baš kao i ti sada i gledao izbeglice kako s kesama u rukama prelaze reku i iskrcavaju se na obalu. Žene, deca, svi... i staro i mlado, svi su onako zgrčeni noseći kese izlazili na obalu a Milan ih gleda i kaže mi : “Ej, je l` vidiš šta se dešava, stara? Nedužnu čeljad proteruje bande!”. I ja mu rekoh da je to sramota a on se ražestio pa samo duva kroz nos k`o da vatru u nozdrvama ima...

Nastala je kratka pauza u intervjuu žene čiji muž je stradao na frontu boreći se kao dobrovoljac. Bio je to samo jedan od mnogih koji su otišli s glavom punom ideala a vratili se u kovčegu s telom prepunim gelera od granata. Ipak, bio je to i pomalo čudan primer budući da taj čovek nije pripadao ni jednoj od zaraćenih nacija!

- I tako...-nastavljao je glas na radiju.-išli su meseci a on je samo sedeo ispred televizora, pušio i gledao ga ne govoreći ništa. Ja uđem u sobu i pitam ga štogod a ono-tišina. K`o da me ne čuje, samo pilji u ekran, puši i sluša glas spikera. Od kad je otišao iz firme na plaćeni odmor samo je sedeo ispred TV-a, samo nikad nije bio tako ćutljiv kao tad. I deca mu dođu na krilo i teraju ga da se igra sa njima : „Tata, tata! `Ajde da se igraš s nama!“, a on ih, k`o da je budi Bog s nama-drogiran, ni ne primećuje. Samo ćuti, puši i gleda u one silne uniforme, puške, topove i ćuti...

Njen glas se utišavao jedva skrivajući jecaje dok se borila da dođe do daha od tuge koja ju je pritiskala. Osećao sam teret tuge i nesreće na njenim plećima iako je nisam video. Ne treba biti vidovit da bi se naslutila nesreća i nemoć u glasu koji vibrira poput žice.

- I onda, počne on meni da priča kako mu se sve smučilo i da ne može da gleda sve one unakažene leševe, decu i žene kako s najlon kesama beže sa fronta i malobrojne vojnike koji natčovečanskim naporima štite narod od genocida. Zato, reče mi na kraju : “Odlučio sam da se dobrovoljno prijavim u vojsku da se ovo zlo što pre završi.”. Ja počeh da ga odvrćama govoreći kako ima drugih pre njega koji treba da uzmu puške u ruke i da brane taj narod. Ali, on ništa, ni da čuje. Ja počeh da ga preklinjem da misli na mene, na naše dvoje dece, da nas ne ostavlja jer smo mu mi najpreči, a on me prekide govoreći : “Znam ja to, ali meni je mesto na frontu jer se tamo brani kućni prag i najmiliji”. Molila sam ga da nas ne ostavlja ali k`o da ga je nešto vuklo na front, nešto čemu nije mogao da se odupre, kao da ga je neka nečista sila primorala da ode da se prijavi i da pogine...

Plač i ridanje zaustavili su je pre završetka rečenice. Voditeljka je profesionalno sačekala da se žena umiri a zatim je, postavljajući joj pitanja, usmerila ka daljem izlaganju životnog puta pokojnog rezerviste.

- I ode on u kasarnu, dobi tamo uniformu i oružje, i već posle dve nedelje nekakve obuke moj Milan nađe se na frontu. Čuli smo se telefonom, rekao mi je da ne brinem, da nije tako opasno kao što se priča i da će sve brzo da se završi. Dva dana posle, javiše mi da ga je pogodila neprijateljska granata i da je zajedno s još dvojicom, na mestu poginuo. I posle tri dana doneseše mog Milana u kovčegu i mi ga sahranismo.

Posle kraće pauze za plač i brisanje suza sledio je epilog, jeziv i besmislen. Baš kao i smrt nesuđenog branitelja golorukog naroda koji nije uspeo da ispali ni jedan jedini metak. Tuga i besmisao plavili su moju sobu putem radio-talasa donoseći sa sobom pomisao na hiljade istovetnih slučajeva. Hiljade i hiljade drugih Milana ulazilo je u moju sobu sa svojim pričama o nepravdi, zlu i smrti, njihovim željama za slavom i srećom, i desecima njihovih

vođa koji su se podmuklo smeškali. Neki čudan zadah osetio sam u nozdrvama i ne gubeći ni časa otvorio sam prozor dopuštajući hladnom vetru da mi zatvori pore na licu.

- Eto, od kad sam ga sahranila, obijam pragove njegovog preduzeća i vojnog ministarstva da nahranim ono moje dvoje siročića. Pitaju me : „Mama, mama! Kad ćemo da ručamo?“ a ja ne znam šta da im kažem. Obilazim kancelarije i na koja god vrata pokucam i zatražim pomoć, svi mi kažu kako nisu nadležni. Ovi iz firme kažu kako oni nisu nadležni za vojna lica a vojska kaže kako su oni platili sahranu a da sve ostalo tražim od firme! I tako ti se jedna vucaram po tim hodnicima čekajući da me primi ovaj ili onaj službenik. Dečica se igraju po hodniku i cikuću od radosti a ja ne znam šta ću im staviti na sto kad dođemo kući.
- Jeste li probali da se obratite Crvenom krstu ili Centru za socijalni rad?
- Jesam ali od njih sam dobila samo neku mizernu sumu i paket za higijenu. U Socijalnom kažu da nemaju para pa isplate kasne po godinu dana, a ja ne znam kako ću da preživim do kraja meseca. Ma, molila sam još i od naših rođaka ali oni nemaju ili neće da daju. Onaj koji bi hteo da ti da nema, a onaj koji ima ne želi da ti da. Radila sam kod žena, prala, čistila i peglala ali sada ni one nemaju para pa ne mogu da mi plate. Za sve je kriv ovaj glupi rat...

Bio je to jedan sasvim tačan stav izrečen od strane onoga koji je u sve te stvari bio dobro upućen. Žena koja rađa i stvara život uvek je protiv onog što joj uskraćuje smisao i svrhu sopstvenog postojanja. Muškarci koji pokreću, vode i završavaju ratove gotovo da nikad ne shvate tu, jednu sasvim običnu činjenicu.

- Da mi nije ono dvoje pilića skratila bih sebi muke i ušla u Milanov sanduk, da nas oboje zakopaju!

*

- Moralo je tako biti. Tako je suđeno. Nije moglo biti drugačije.

Dobar deo života naslušao sam se takvih rečenica. Nagledavši se jezivih, glupih, smešnih i bizarnih prizora gotovo da sam počeo da verujem u takve razloge. Kada sam sebi nisam mogao da objasnim neke svoje postupke pribegavao bih takvim opskurnim tvrdnjama kako bih umirio sopstvenu savest. No, međutim, s godinama i iskustvom počeo sam malo dublje da se bavim takvim tvrdnjama da se zanimam za vidljive i nevidljive, svesne i nesvesne uzroke i razloge gluposti koje sam činio zajedno sa svojim društvom. Sledeći tragove moja pažnja se skoncentrisala na naučne oblasti od kojih je jedna pomalo slučajno postala zvanična profesija a druga potpuno namerno - moja preokupacija.

Na sam pomen termina rudarstvo i geologija slivaju se asocijacije na podzemne tajnovite hodnike duž kojih svetlucaju dragoceni minerali. U mračnoj i vlažnoj jami, pod svetlošću karbitne lampe, zlato sija jače i blještavije negoli samo sunce. A za neke od rudara taj sjaj je

bio daleko važniji i od samog sunca te su snagom svojih mišića prekopavali čitave planine ostavljajući za sobom pravi krtičnjak. Da nije zlato sve što sija utvrdili su prekasno držeći u rukama komade bezvrednog i sveprisutnog pirita pogrdno nazvanog “zlatom za budale”. Istovremeno, iza sebe su ostavljali mnoge druge, vrlo korisne minerale čija je ukupna vrednost mnogostruko nadilazila vrednost svog zlata koje su odatle uspeli da iskopaju. U stručnom rudarskom rečniku ova pojava se naziva *raubovanjem* rudnika i obuhvata sve ostale necelishodne eksploatacije rudnog nalazišta.

“Zlatna groznica” postoji i u oblasti humanističkih nauka i ostavlja isto tako teške posledice. Njoj podležu psihijatri, psihoterapeuti i psiholozi, baš kao i oni koji u siromašnoj i primitivnoj sredini predstavljaju njihovu paradigmu i neloyalnu konkurenciju.

- Dobro večer, dragi gledaoci. Kao što smo najavili, sa nama je čuveni vidovnjak i beli mag Ljubiša. On će u sledećih pola sata odgovarati na sva vaša pitanja koja ćete postavljati u direktnom uključanju na telefone čije brojeve vidite u dnu vaših ekrana. Čini mi se da imamo prvog gledaoca na vezi. Halo, dobro večer, izvolite.
- Halo, dobro večer. Želim da postavim pitanje vašem gostu u vezi s mojim brakom. Rođena sam u znaku blizanaca i interesuje me...
- Halo, da li me čujete?
- Da.
- Vidim da ste imali manjih nesuglasica u braku u protekloj godini. Da li me čujete?
- Da...
- Vaš muž ima problema na poslu sa kolegama. Izgleda da se ne uklapa. Ali, na sreću, on će vam se kada kriza prođe vratiti kao preporođen. Da li me čujete?
- Da, samo...
- Ne, to nije ljubavnica. To je samo prijateljica koja mu pruža podršku. Da li me čujete?
- Da. I šta...
- Ne treba da brinete. Ako zaželite nešto detaljnije, javite mi se na kabinet da zakažete termin tokom sledeće nedelje.
- Hvala vam što ste se javili. Imamo drugog gledaoca na vezi. Halo...

I tako to ide u nedogled. Na ekranima se smenjuju crni magovi koji bacaju čini, beli koji ih otklanjaju, proročice, vidovnjaci, astrolozi, čudotvorni iscelitelji i ostala žgadija koja ubeđuje, sugerše i laže. Za njima slede i psihijatri sa diplomom na zidu, rukom duboko zavučenom u tuđi džep, i s očima prekrivenim nacionalističkom zavesom.

Njihova usta puna su hvale za sopstveni narod, ali i za postojeću vlast čija mudra i pravilna politika vodi u pravom smeru. Mržnju i izolaciju od strane ostatka sveta oni procenjuju kao zavist prema moćnijem i boljem narodu od svoga, nešto kao žensku zavist za penisom u frejdovskoj nomenklaturi. Budući da je zdrav i snažan narod ne treba da brine zbog zavisti drugih (kastriраниh) naroda. Svoje agresivnosti i primitivizma ne treba da se stidi jer su to prirodna obeležja hrabrog (muškog) naroda. U pomoć prizivaju i anatomiju sa fiziologijom,

aludirajući na robusnost i atletsku građu koja je tobož karakteristična za našeg čoveka čime je predodređen da čini hrabra i junačka dela. O intenzivnoj seksualnoj želji i fantastičnoj potenciji ovdašnjih muškaraca pišu se romani. Pesnička maštovitost i zakonomerno raspodeljena darovitost za sve naučne discipline za njih su teme dostojne doktorske disertacije. Svakog časa očekujem da otpočnu s merenjem obima naših lobanja pa da nam poput njihovih prethodnika od pre pedesetak godina serviraju nepobitnu istinu o superiornosti naše rase i nacije nad drugima. Pa ipak, ma koliko da su vidoviti ti inženjeri ljudskih duša oni ne primećuju sve veći broj bolesnih pripadnika najzdravijeg naroda na svetu koji opседа njihove i tuđe ordinacije u potrazi za nekim čudom koje će razrešiti njihove nagomilane probleme. Tamo se čuju samo lepo smišljene ali pacijentima nerazumljive tirade o Edipovom kompleksu i vizantijskom misticizmu. Ortodoksniji i rigidniji i od samog Frojda, naši psihijatri uspeali su da u psihoanalizu umešaju i starozavetnu mudrost protumačenu na orijentalni način. Ali, dokle god u apotekama ima bensedina i sličnih lekova oni ne moraju da brinu za zdravlje svojih pacijenata.

Bilo bi nepravedno optužiti samo psihijatre za izdaju i gaženje principa svoje profesije i kršenje osnovnih moralnih normi. Jer to rade svi društveni slojevi bez obzira na profesiju i obrazovanje. Čak i oni najobrazovaniji i najupućeniji u svoj posao, s višedecenijskim radnim iskustvom, ne prezaju od laži i manipulisanja ne bi li očuvali svoje pozicije. Šta reći o istoričarima-akademicima koji pričaju bajke o praistorijskom nastanku sopstvene nacije a falsifikovanjem prošlosti preuveličavaju njen značaj do nebeskih visina? Ili o geolozima koji izmišljaju ogromna rudna bogatstva koja se kriju na našoj teritoriji a koja su navodno razlog pritisaka i pretnji zapadnih vojnih sila? Šta reći o ekonomistima koji tvrde da ova zemlja ima najveće privredne potencijale u Evropi ali da se oni zbog međunarodne zavere ne mogu koristiti? Ne treba zaboraviti ni lekare koji tvrde da neka nedefinisana strana sila planira da na nama isproba smrtonosni virus koji je razvila u laboratoriji.

Ne treba kriviti toliko one koji iz straha za svoje radno mesto pronose laži u koje drugi iz sličnog straha žele da veruju. Osećanje straha je poput lavine koja se teško zaustavlja i tera sve ispred sebe u jednom, dobro utabanom pravcu, u pravcu ludila, nemoćnog besa i destrukcije. Tome je teško i gotovo nemoguće odupreti se zahvaljujući činjenici da su sve to veoma kompetentni, obrazovani iiskusni ljudi, ali samo u svom poslu. Sa bezličnom strepnjom, jasnim i neposrednim strahom iza sebe, diktatorom koji stoji pored puta s bičem u ruci i slatkim umirujućom laži ispred sebe broj opcija je poprilično ograničen. Ali ipak, među njima postoje oni čija krivica je kvalitativno drukčija i kvantitativno veća u odnosu na ostale.

Postoji samo jedna vrsta ljudi koja je po prirodi svog posla zadužena da odvaja zdravo od nezdravog, normalno od nenormalnog, pa na kraju i progresivno od nazadnog u psihi jednog čoveka uključujući i ljudsko društvo kao skup tih istih pojedinaca. Poznata je neverovatno velika želja svih ludaka da po svaku cenu budu priznati od svoje okoline ne samo kao

potpuno normalni već i ugledni ljudi kojima njihova okolina treba da pokaže zahvalnost, bilo zbog zasluga za rešenja nekih problema, bilo zbog otkrivanja zavera. U normalnim, regularnim uslovima njihova želja biva neuslišena, ali u turbulentnim, uzburkanim vremenima koja dovode u pitanje sva postojeća pravila ni granica između patološkog i zdravog nije tako oštra i jasna. Zato je sasvim razumljivo zašto ludaci teže da priznanje sopstvene vinosti i uračunljivosti dobiju od za to zvanično priznatih autoriteta, autoriteta koji izdaju licencu za prodaju i distribuciju (njihovog) ludila širokim narodnim masama. I zato su psihijatri u prvim redovima nacionalističkih pokreta ili u redovima njihovih ogorčenih protivnika.

*

Kada jedna država, društvo ili porodica ne može da zadovolji potrebe svojih članova/građana, za nju se kaže da je u krizi i da je siromašna. Da bi izašla iz krize može uraditi samo dve stvari : da smanji, izmeni ili se odrekne nekih svojih navika i potreba ili da poveća svoje prihode. Racionalni ljudi opredeljuju se za jednu od dve a ponekad i za obe opcije u zavisnosti od mogućnosti. Međutim, postoje i oni drugi koji se iz samo njima poznatih razloga ne mogu odlučiti ni za jednu od ponuđenih opcija. Umesto toga, oni nastavljaju po starom produbljujući krizu i produžavajući agoniju nadajući se nekom čudu ili čudotvorcu.

Kriza u bivšoj socijalističkoj federaciji počela je da kulminira otopljavanjem "hladnog" rata između Istoka i Zapada čime je njen značaj, ali i mogućnost trgovačkog posredovanja između ta dva bloka bitno umanjena. Padom Berlinskog zida, Istočne Nemačke, Varšavskog pakta, a na kraju i Sovjetskog saveza, ruši se real-socijalizam ali i naša daleko humanija i civilizovanija verzija istog sistema. U pokušaju da se očuva postojeće stanje uvode se različite i uvek neuspešne mere : snižavanje/podizanje cena i poreza, uzimanje zajma od građana i inostranih banaka, a potom i sve moguće i nemoguće administrativne mere. Raspadom bivše federacije a zatim, prvo građanskim pa potom međunarodnim ratom, posle kojih su usledile međunarodne sankcije, situacija u najvećoj republici-članici federacije postala je krajnje zategnuta. U roku od dve godine, ono što se nazivalo najperspektivnijim delom socijalističke Istočne Evrope više ne postoji a njeni sastavni delovi su u klinču sa željom da jedni drugima zadaju konačni udarac trošeći ono malo nacionalnog bogatstva koje im je još preostalo.

A kako se, uprkos svim dešavanjima, nepromenjena vlast bori sa siromaštvom i krizom? Kada je zbog nečuvenog i skandaloznog odbijanja stranih i domaćih poverilaca koji insistiraju na vraćanju duga propao pokušaj dobijanja novih kredita, a budući da građani više ne žele da državi poklanjaju novac u vidu zajma ili štednje, država se vratila starom, dobrom receptu za povećanje prihoda. Povećanjem poreza za svakog koji ima ili zaradi bilo kakvu

veću sumu novca, ostvario se san o besklasnom društvu. Svi bogataši su nestali iz zemlje ili je to njihov novac učinio umesto njih, sva privatna preduzeća koja su nešto proizvodila naprasno su nestala iz sudskog registra. Kao jedini poslodavac ostala je država sa svojim firmama i ogromnim brojem prekobrojnih radnika i sa drastično smanjenim obimom proizvodnje usled međunarodnog embarga. Kada se svemu tome pridoda oko milion penzionera i koja stotina hiljada izbeglica, slika je još crnja. Zato Vlada uvodi uredbu o obavezi preduzeća da isplaćuje zarade i onima koji ne rade. Plate padaju na samo dno što primorava sindikate da posećuju ministre i da ih podsećaju da ne mogu da rade praznih stomaka. Državna uprava, vojska i policija ne mogu se platiti iz praznog trezora jer preduzeća ne mogu istovremeno da plate poreze, isplate zarade zaposlenima a da im ostane i akumulacija za novi ciklus proizvodnje. Oružje, municija i gorivo za “goloruki” narod preko reke mora se platiti devizama koje država nema. Banke se tako samo zovu po navici jer u njima odavno nema novca/gotovine. Sa svih strana pružaju se ruke sa dlanovima okrenutim nagore a bliže se i izbori.

Šta u takvoj situaciji vlast koja voli svoje biračko telo može da uradi? Pa da svima ispunjava želje! Kada je takva ljubav u pitanju novac je potpuno nevažan. Jedan milion ovde, milijarda tamo, hiljadu milijardi onamo. Svima koji traže-daće se. Sve što treba uraditi je uzeti papir i napisati odgovarajući broj nula, i sve to u odgovarajućem tiražu. Dokle god postoji kovačnica novca niko ne mora da brine svi će dobiti iznos koji su tražili.

Tako dolazimo do najboljeg rešenja za vlast koja ne želi ništa da menja, nikome da se zameri i svakome da ugodu. Inflacija posle nekoliko ciklusa prelazi u hiperinflaciju u kojoj svi gube mnogo više nego što su gubili pre (sive) emisije, odnosno štampanja novca bez pokrića. Formira se sloj mešetara koji itekako koristi svoje mesto prve karike u lancu distribucije bezvrednih banknota stvarajući ogroman profit. Sveopšti sunovrat ipak omogućava vlasti privid normalnog, uobičajenog funkcionisanja sistema koji se uspešno odupire spoljnom pritisku. Na jedan gotovo volšeban način sve ostaje isto uz crnu rupu dugovanja koje će plaćati buduće generacije, ukoliko ih uopšte bude bilo.

*

Da bogda imao pa nemo, kletva je koja je na našim prostorima dobila široku primenu. Veoma brzo i naglo osiromašenje širokih masa stanovništva učinilo je da se neke karakteristike ovdašnjeg mentaliteta donekle promene a one koje su bile dosta skrivene postanu izrazite do upadljivosti. U roku od dve godine prosečni stanovnik ove države koji je po svom standardu i navikama bio veoma blizak jednom prosečnom Portugalcu, postao je mnogo sličniji jednom Koreancu sa severa istoimenog poluostrva. Da se ovo ne odnosi samo

na zamenu geografskih pojmova pokušaću da ilustrujem jednom sasvim običnom pojavom za sve zemlje sveta.

Ljudi koji preturaju po kontejnerima i deponijama smeća, prosjaci, beskućnici i luralice, svakodnevna su pojava bilo gde u svetu. Obično su to ljudi koji se zbog nekih okolnosti : nepismenost, telesni i duševni hendikep ili neka druga nesreća, ili se pak svojom ličnom odlukom opredeljuju za takav život. I za vreme socijalističke bajke oni su bili sastavni deo realnosti svakog većeg grada. Kao deca često smo se šalili na račun tih odrpanaca koji su prolazeći kroz naše naselje čeprkali po kontejnerima, bezubim i u bradu zaraslim ustima vikali da kupuju staro gvožđe i hartiju. Njihova koža, masna i prljava, bila je slična njihovoj odeći dajući dominantnom crnom koloritu jednu otužnu nijansu više. Iako možda ne svi oni su za nas imali isto ime - Cigani. Viđali bismo ih svakog meseca, bila su to uvek ista lica koja bi se u našoj blizini zadržavala kratko a odmah potom odlazila odnoseći sa sobom neprijatni miris bede i poniženja.

Tako je bilo do pre dve godine a sada se svako jutro sreću ljudi koji vade nešto iz kontejnera, prosjaci su zaposeli centar grada, skitnice spavaju ispod mostova i po parkovima. To su neka nova lica pristigla iz ratom zahvaćenih krajeva, bez novca, imovine i prošlosti. Ali, ni tu se strahota ne zaustavlja već se poput oblaka nadvija nad našim glavama kada među njima prepoznamo svoje bivše učitelje i nastavnike. Čudan je osećaj gledati nekadašnje poočime kako se u staromodnim odelima i sa snežnobelom kosom koja poigrava na hladnom vetru naginju nad kontejnerom u potrazi za nečim vrednim. Gledajući horde odbačenih i otpisanih kako patroliraju gradskim ulicama vidimo sami sebe za nekih dvadeset do pedeset godina. I ako ima bilo kakve koristi od toga, onda je to da svaka priča o veličanstvenoj vojničkoj pobedi nebeskog naroda na frontu naglo prestaje u susretu sa tim ljudima.

Od vrha pa do dna društvene lestvice je slično. Novopečeni biznismeni švercuju naftu i cigarete, zarađuju visok profit, a svakome ko pokuša da je uveze i proda po nižoj ceni šalju plaćene ubice na vrata. Isto tako, novopečeni bankari unajmljuju stručne ljude da im proučavaju porodično stablo i crtkaju freske po zidovima vila da bi ih na kraju prevarili za honorar. Direktori izvoznčkih firmi iščekuju devalvaciju ne bi li prošvercovali malo maline, drvne građe i bakra u svet. Direktori uvoznčkih firmi umiljavaju se kod ministara kako bi dobili dozvolu za uvoz koječega. Carinici ubiraju procenat od šverca ali ga ne dele sa državom. Bankari poklanjaju kredite propalim preduzećima sa zelenaškim kamatama iako znaju da ih ovi nikada neće vratiti. Direktori propalih preduzeća uzimaju nepovoljne kredite i troše ih za plate zaposlenima koji rade i onima koji ne rade, a u izveštajima izmišljaju neke fiktivne automobile, traktore, i mašine koje su proizveli. Pekarima, kojima je cena hleba pod državnom kontrolom, ne isplati se da ga prave pa zato svo brašno koje dobiju iz robnih rezervi utroše na kolače i peciva. Trgovci na svakom mestu zakidaju i krađu a tržišni inspektori za jedno "gledanje kroz prste" naplate skoro celu mesečnu platu. Alkohol se u

čitavoj zemlji proizvodi i prodaje po propisima sve dok se na bolničkim kapijama ne pojave oslepelili pacijenti od trovanja metil-alkoholom.

Na svakom koraku svako svakom želi da podmetne, da ga prevari i zavrne zbog sitniša. Svi lažu i svi kradu ne bi li zaradili na tuđoj grešci ili nemoći. Čak i prijateljstva prestaju u neprekidnoj trci za novcem i profitom. Konflikti među onima koji zavise jedni od drugih prenapregnuti su do maksimuma i to traje sve do pojave nepovratne eksplozije potisnutih frustracija. Tamo, gde se nečije blagostanje razvija i raste na nesreći i jadu drugoga ne može se očekivati bratska ljubav. U takvim situacijama najbolje prolazi pritvorna i za sve to odgovorna vlast koja držeći se po strani, staje čas na jednu, čas na drugu stranu. U jednom trenutku čas je na strani kupaca a već potom ona prelazi na stranu prodavca, u jednom momentu povećava premije za mleko seljacima a koji dan posle na TV se pojavljuje nadležni ministar i proglašava zamrzavanje cene mleka. Malo-pomalo, premijer podvikne kako su penzije bestidno niske te da ih treba povećati, a već sutradan u skupštini se vodi debata o smanjenju poreza privredi. Kao Deda Mrazevi, ministri defiluju televizijom proglašavajući olakšice i druge pogodnosti za sve slojeve stanovništva, a s druge strane kriju kao zmija noge ogromne dubioze i gubitke čiji račun kao rak rana nagrizava čitavo društvo. Stvara se jedna šizofrena situacija u kojoj vlast uvek nešto daje i poklanja a svi su svakog dana sve siromašniji i ogorčeniji. Dok je zajednica sve velikodušnija i izdašnija prema svojim članovima njeni članovi rade jedan drugome o glavi.

*

Završetkom II svetskog rata u oslobođenoj zemlji započelo se sa obnovom. Paralelno sa obnovom počeo je da se ostvaruje ambiciozni plan o industrijalizaciji dotad skoro isključivo poljoprivredne zemlje. Svuda unaokolo marširale su čete mladih radnika sa ašovom na ramenu i uz pesmu gradile novu socijalističku domovinu za sve nas. Kolone znojavih i mišićavih omladinaca sravnjivale su brda i planine, gradile puteve, pruge i mostove. Poput klasja zrelog žita pod kombajnom padali su kilometri sjajnih šina širom zajedničke domovine. A uveče, svi ispred jednog kazana pružali su svoje porcije kazandžiji da ih napuni do vrha. I dok bi muzikanti uz pomoć svojih harmonika pružali pratnju političkim komesarima koji su pevali o našoj revoluciji i obećavali da će i Engleska biti zemlja proleterska, pod mračnim šatorima začinjali su se potomci neumornih udarnika. Masovnim angažovanjem velikog broja ljudi u svim zemljama tzv. socijalističkog ili istočnog bloka zabeležen je veliki porast proizvodnje u skoro svim privrednim granama. Za razliku od Kine i fiks ideja njenog lidera Mao Ce Dunga naša zemlja nije bila stovarište bezvrednog gvožđa i čelika kraj kojih su ljudi umirali od gladi. Dobrim planiranjem i

koordinacijom napredak se osetio u svim njenim delovima. Posle perioda ubrzanog razvoja socijalistički blok zapao je u stagnaciju i recesiju koja će trajati sve do njegove konačne propasti koju ni svi tenkovi Varšavskog pakta neće moći da spreče. Veštim manevrisanjem i decentralizacijom lider bivše federacije, popularniji kao najveći sin naših naroda i narodnosti, očuvaće i usporiti ekonomsku krizu koja će nekoliko godina posle njegove smrti eskalirati u političku koja će zatim dovesti do građanskog rata i raspada zemlje. Time će se konačno spustiti zavesa nad samoupravnim socijalizmom i pokušajima njenog reformisanja. A u čemu su se sastojali svi pokušaji njegovog spasavanja i restauracije? Probajmo to objasniti na kulinarski način : dotadašnji veliki federalni kazan delio se u sve manje kazančice - republičke, pokrajinske, pa sve do onih koji su opsluživali preduzeća. U kazanima je bivalo sve manje i manje mesa koje je brzo nestajalo u čeljustima partijskih moćnika. Za povrće i supu vladala je velika jagma jer se broj gladnih usta neprekidno povećavao. Čak i oni koji su već pojeli jedan obrok vraćali su se za repete. U pokušaju da zadovolji takvu tražnju kazandžija je bio prisiljen da dodaje sve veće količine vode. Na kraju je ostala samo vodenkasta juha koja nikome ne može da utaži glad.

I tako sada tri godine posle rušenja Berlinskog zida, pred malim zarđalim loncem ispod šljive tiska se i gura gomila izgladnelih ljudi s praznim porcijama u rukama. Svako od njih gura se da bi stao prvi na red, svako od njih sprema se da šćapi poneko zalutalo parče mesa i svako od njih ima svoj sistem kako da se umili kazandžiji da bi dobio više. Niko od njih ne brine za onog drugog iza sebe u redu, nikome od njih ne smeta stari zarđali kazan koji samo što nije pukao i nikome od njih ne pada na pamet da bi možda trebalo smeniti kazandžiju zbog nesavesnog rada. I ono što je najgore : niko se ne pita nisu li taj zajednički kazan i kazandžija nepotrnbni i zastareli na početku poslednje decenije dvadesetog veka.

Mora se odati priznanje starom iskusnom kazandžiji koji poput hobotnice opslužuje svoje mušterije a istovremeno, krišom, dosipa vodu u kazan. Njegovi pipci su svuda, oko bučnih i nezadovoljnih mušterija, spremni da za čas učutkaju nekog bezumnika dolivajući mu još hrane u porciju ili izbacivanjem iz reda. Dokle god su redovi njegovih mušterija gusti i zbijeni, i dok marširaju ka ratištu, mitingu ili preduzeću, on je srećan i zadovoljan. Bez tih redova on je samo trun prašine u vasioni, niko i ništa, kuća bez temelja, rečenica bez subjekta i objekta. General bez vojske nije general već samo senilni čiča u uniformi. I nije važno da li dobija rat ili ga gubi jer sve dok rukovodi armijom - on postoji. Sveštenik bez pastve i nije sveštenik već stanovnik azila za umobolne. I nije važno to što odavno prorečeni Sudnji dan ne dolazi više od dve hiljade godina, sve dok postoje stotine, hiljade, milioni i milijarde vernika koji se mole i klanjaju. Direktor preduzeća bez preduzeća nije ništa drugo do nezaposleno lice ili socijalni slučaj. To što vrednost čitavog preduzeća ne doseže ni jednu petinu duga ne zabrinjava nikoga sve dok hiljade vrednih ruku sklapaju jedan automobil čije performanse ne odgovaraju čak ni pakistanskim standardima kvaliteta.

I konačno, celokupna situacija najviše odgovara političaru čija predizborna obećanja neprekidno propadaju u susretu sa realnošću. To što čitava država tone u bedu, apatiju i ulazi u ratnu avanturu, a biračko telo međusobno je na nož posvađano, to njega ne zabrinjava. U njihovim očima on je spasilac, dušebrižnik, veliki zaštitnik koji svima daje i poklanja, veliki strateg koji čitavu naciju vodi putem ujedinjenja uprkos svim iskušenjima.

Na kraju svega, kada podvučemo crtu ispod rezultata autoritarne vladavine dolazimo do najmanjeg zajedničkog sadržaja koji čitavu mašineriju drži na okupu. Čista, nepatvorena sebičnost drži političke moćnike na čelu države pružajući im sve moguće blagodeti i povlastice koje ostatak naroda nema. Direktori preduzeća prave dubioze i gubitke u državnoj firmi dok se njihov konto u stranoj banci stalno uvećava doznakama poslovnih partnera iz privatnog sektora. Bankari plasiraju kapital u nesolventne firme trošeći novac svojih deponenata za astronomske plate. Prodavci hrane radije će baciti svoju robu u đubre nego što će je prodati gladnim kupcima za manju cenu. Sebični ratnici spremniji su da poginu u ratu pljačkajući i paleći tuđe kuće nego da izdržavaju svoju sopstvenu porodicu. Sebični i ljudi autoritarni vođa radije će čitavu zemlju poslati u pakao nego što će sam sići sa vlasti.

Sebičnost i narcizam sastavna su potka svakog nacionalizma koja omogućava obolelom od ove teške bolesti da sa sadističkom ushićenošću ili hladnom ravnodušnošću gledaju kako oni drugi nestaju u dimu i pepelu stvorenim od „naše“ ruke. U ime altruizma i ljubavi prema sopstvenoj, uzvišenoj, nebeskoj naciji oboleli su spremni na svakakve žrtve od čega se spremnost da budu opljačkani od strane države podrazumeva.

Ali, čak ni ta narcistička sebičnost nije dovoljna sama po sebi da bi izazvala i stvorila takav način vladavine. Čak ni ljubav prema sopstvenoj naciji koja prevazilazi svaku megalomaniju nije dovoljna za postanak i opstanak autoritarne države ili njoj bliskog sistema. Postoji još jedna bitna stvar koja razlikuje preterani i grandiozni patriotizam od minimalnog i sasvim sićušnog nacionalizma. To je postojanje jednog uverenja čije prisustvo nalazimo u izreci da nikome ne osvane dok se nekome ne smrkne. Uverenje da je prirodno, normalno, pa i nužno ostvariti svoje ciljeve na račun odstranjivanja drugih ljudi utkano je u samu suštinu takve vlasti. Niko se ne može obogatiti na drugačiji način osim preko osiromašenja nekih drugih ljudi. Količina i intezitet sopstvene sreće proporcionalna je količini i intezitetu tuđe nesreće. Ubij i pojedi da ne bi bio ubijen i pojeden zakon je džungle ali i nepisano pravilo autoritarnog sistema. Isti slučaj je i sa podelom na grabljivce i njihove žrtve koja ovde služi kao opravdanje za duple standarde, za sopstveni i tuđi narod. Tako se objašnjava i razlika između onih kojima pripada sve i onih koji nemaju ništa, rasa robova i gospodara, nas i njih, mene i drugih. Teorije o arijevskom i nearijevskom narodu, „nebeskom“ i ovozemaljskim narodima, svi ostali plodovi pokvarenog i sebičnog uma služe kao moralno opravdanje pred sopstvenom savešću onih koji su samo zaraženi a kao uzvišeno moralno načelo poslužiće onima sa nepopravljivim psihičkim defektom. Fascinirajuća je ta ljudska potreba da sve što neko radi bude moralno i časno.

Onima koji žive u takvim državama ne preostaje ništa drugo do da se pretvore u vukove i da istu zverčicu očekuju u pojavama svojih bližnjih. Strah od mraka i zveri koji u njemu vrebaju tamo negde vani postepeno stvara mrak unutra, mrak u srcima onih koji su se zakleli da će ostatku sveta osvetliti put u budućnost bolju od Novog svetskog poretka. Žalosna je činjenica da svet i nije tako misteriozan i nepredvidiv koliko bi oni koji pišu svoje etnocentrične programe želeli da bude. Iste ljudske osobine postojale su i pre njihovih jalovih pokušaja da čitav svet prilagode sopstvenim potrebama, one opstaju za vreme najvećeg isijavanja njihove srećne zvezde, a zatim saučestvuju u njenom gašenju.

Na žalost, to nas ni u budućnosti neće ratosiljati velikih proroka, diktatora i ostalih tirana koji će velikodušno ponuditi svojoj okolini čarobni plan za rešavanje svih problema. Unutrašnja psihička struktura takvih ljudi nije dovoljno snažna da se odupre sprovođenju takvih ideja u život a njihova svest nije dovoljno povezana sa realnošću da bi sagledala nemogućnost sprovođenja takvih zamisli u stvarnom životu. Pa čak i da Hitlerovi istomišljenici kojim čudom budu upoznati do u detalje s njegovim greškama i zabludama te shvate njihovu pravu prirodu ne verujem da bi odustali od jalovog pokušaja. To je prosto jače od njih.

Seks,...

„Jedina zadovoljstva bila su im da piju ili da prave decu; a uz to vam još i pivo suviše odeblja trbuh, i dete kasnije ne mari za vas“

Emil Zola „Žerminal“

Svet je pun siromaštva. Ovo bi verovatno bile prve reči nekog vanzemaljskog humanoidnog oblika života da kojim slučajem nabasa na našu planetu. Milijarde čitav svoj život provedu u životarenju i odlazeći ne ostavljaju skoro nikakav trag iza sebe. U većitoj trci za preživljavanjem oni ne stižu nikuda, osim u sećanje sopstvene dece. U takvoj trci teško da se neko ne seti da priupita zašto je to tako... Barem da umiri sopstveni razum i savest ako već ne može da promeni pravila koja je neko davno uspostavio.

Hiljade različitih ljudi imaće hiljade različitih odgovora, baš kao i isti broj spasonosnih rešenja. Neko će za bedu okriviti sušu, neko pokvarene prekupce, neko škrtu državu, a neko će za sopstveno siromaštvo naći izgovor u međunarodnom embargu. Neki su izlaz pronalazili u hiperprodukciji sopstvenih naslednika, neko je sanjao o bogatom mladoženji/udavači sa Zapada, neki ljudi su prodavali sopstvene bubrege kako bi se izvukli iz dužničkog bunara u koji su upali.

Ne ulazeći u očiglednu netačnost ili bar površnost takvih odgovora i rešenja nameće se zaključak da je potrebno još ponešto što bi omogućilo funkcionisanje čitavog sistema pa samim tim i održavanje bede kao doživotnog pratioca takvog društva i jednog (većeg) dela njegovih pripadnika. Potrebno je nešto više od same kazne što će sprečiti nekog bednika sklonog tući ili ubistvu da potraži pravdu ili izmirenje računa na njemu dobro poznat način. Osim okrvavljenog biča potreban je i pozlaćeni krst da opravda nepravde na ovom i obeća pravdu na onom svetu. Koliko god je gladnim ustima nužan hleb za žvakanje toliko je i gladnoj duši potrebna vera za preživavanje. Zato je svakom siromašku potrebno obezbediti uverenje da je njegov prazan džep posledica normalnih, prirodnih ili bar nadljudskih razloga. Modernom i civilizacijom izrezbarenom mozgu donekle je razumljiva ili bar prihvatljiva vera urođenika s Papue Nove Gvineje da je plemenski vođa direktni potomak njihovog božanstva te da su sva njihova društvena, religiozna i ostala pravila odraz takvog uverenja. Isto tako, ne čudimo se ni srednjevekovnom evropskom aksiomu da je svaka vlast od Boga data. Kada tome pridodamo odgovarajući eksterijer od peska, kamenja ili leda, činjenicu da se mali broj ljudi može smatrati pismenim, i podatak da neke zemlje nikad ne bi bile otkrivene da u njih nije greškom kročila noga nekog avanturiste ili misionara, njihova duhovna i ekonomska beda ne čini se tako apsurdnom. Međutim, ovakvim argumentima

teško je objasniti situaciju jednog evropskog naroda sličnog Nemcima, koji je do pre neku godinu živeo i razvijao se u skladu sa svojom okolinom i modernim civilizacijskim tokovima. Šta reći kada savremeni putnički automobil napravi zaokret od 180° i počne da se vraća stotinak godina unazad pretvarajući se u kočiju koju vuku poludivlji konji nacionalizma!?

Postavlja se ključno pitanje koje bi prilično pojednostavljeno glasilo : Zašto ljudi iz zla pređu u još gore? Šta je to što većinu ljudi tera da podrže jedan način mišljenja, jednu ideologiju, jedan režim koji ih iz siromaštva neće odvesti nikuda osim u još veću bedu? Ne bih se mnogo razlikovao od nacionalista kada bih na ovako teško pitanje pružio jedan jednostavan odgovor. Zato ću preformulisati čitavo pitanje : Šta je to što ljude u neimaštini održava u toj istoj neimaštini? Da li je siromaštvo samo po sebi dovoljan razlog i ima li još nečega u tom siromaštvu osim hroničnog nedostatka svega i svačega!?

U gore pomenutom kontekstu zanimljiva je sudbina američkih Indijanaca. Mnoga plemena odgajana su u ratničkom i nomadskom duhu te se čitava njihova istorija odvajala oko ratova i bizona. Već od malih nogu, mladi ratnici učili su se kako da love bizone i da ubijaju pume i grizlije. Što se tiče ratova, neprijatelja je bilo na pretek, počev od susednih plemena s kojima bi se zakrvili iz banalnih razloga, pa sve do belih doseljenika koji su ih potiskivali s njihovih teritorija. Čitava privreda bazirala se na bizonima : hrana, odeća, obuća, nakit i skoro sve ostalo pravilo se od ulovljenih životinja. Mnogi istoričari tvrde da takva kultura i nije imala nekih šansi u sukobu sa, u to vreme, uznapredovalom (evropskom) doseljeničkom kulturom. Osim urbanijeg, civilizovanijeg i života na višem tehnološkom nivou, te vojne kampanje koje su vođene protiv crvenokožaca i divljaka obično se u zapećak stavljaju dve stvarčice koje su pomogle da većina stanovništva Severne Amerike bude WASP. To su boginje i alkohol. Za razliku od boginja koje su došle nevoljno i neočekivano, alkohol su Indijanci dočekali raširenih ruku i otvorenih usta. Ratnici užasno ponosni na svoje pretke i saplemenike, nesposobni da prihvate hrišćanskog Boga, kupoprodajni ugovor i zastavu s trakama i zvezdicama oberučke su prihvatili smeštaj u rezervatima i hektolitre najgoreg alkohola koji je po svom ukusu bio veoma blizak špiritusu.

Ono što je mene iznenadilo prilikom doseljenja u metropolu bivše federacije bila je neverovatna količina đubreta na svakom koraku na koje niko osim radnika gradske čistoće nije obraćao pažnju. Osim đubreta, ulice su obilovale zidovima ispisanim porukama najrazličitijeg sadržaja koje urbanističkim planom sigurno nisu bile predviđene. Saobraćaj se lagano bližio stanju blaženog haosa u kome pešaci prelaze ulicu na svakom mestu a automobili se parkiraju na svakom dozvoljenom i nedozvoljenom mestu. Za razliku od grada u kome sam do tada živeo boemski život noću nije zamirao ni u ranim jutarnjim časovima. Vozilo jedinog gradskog prevoznika koristili su svi ali ga plaćao nije niko. Direktori i političari imali su nešto prefinjeniji ukus te su se vozicali unaokolo s limuzinama i svake

druge noći priređivali tobožnjim poslovnim partnerima i prijateljima iz Trećeg sveta bankete, naravno, sve na račun preduzeća odnosno države.

Na sve strane arčila se i krčmila javno, društvena, to jest državna imovina, kod nas popularno nazivana Alajbegova slama. Zvala se tako jer nije bila ničija kada se uništavala i propadala a bila je svačija kada je nekome zatrebala. Bila je to čista metafizika toliko različita od vladajućeg real-socijalizma, odnosno samoupravnog socijalizma, kako se nazivao u želji da se razlikuje od onog u SSSR-u. Tako je trajalo sve do konačnog kraha marksističkog eksperimenta u Evropi i postepenog prelaska tj. Povratka u nacionalizam i orijentalnu despotiju toliko blisku ovdašnjem podneblju... A onda - onda se ništa nije promenilo! Svi društveni stanovi su se privatizovali po principu : ko je šta ćapio-ćapio je! Državni funkcioneri i direktori preduzeća otkupili su u bescenje svoje službene stanove od preko 100m² zajedno s ostalim radnicima i njihovim stančićima na periferiji u zgradama bez lifta. Direktori državnih preduzeća naprasno su postajali privatni preduzetnici i sav profit raznoraznim zaobilaznim putevima „isisavali“ iz državnih firmi i plasirali ga u svoju privatnu prćiju stvorenu od 500 nemačkih maraka i lične karte. Na kraju bi čitavo državno preduzeće otkupili za sitniš uz nesebičnu pomoć svojih prijatelja iz vlasti. Tako su svi oni koji su po političkoj podobnosti upravljali i služili se društvenom imovinom postajali njeni vlasnici i respektabilni članovi establišmenta. Vlast je na vreme uočila ovu pretnju po sopstveni opstanak pa je na vreme stornirala ovakvu privatizaciju. Srećom po nju ali i za sve ostale smrtnike preostalo je još dosta imovine bez jasnog i privatnog vlasnika pa se proces arčenja nastavio.

U siromašnim društvima i zemljama nisu svi siromašni niti je čitava zemlja ili društvo siromašno. Pre bih rekao da svako siromaštvo ima svoju subjektivnu i objektivnu podlogu. Postoje društva i zemlje kod kojih poput subsaharskih država dominiraju objektivni razlozi. Ali, isto tako, postoje i one zemlje koje uprkos svom rudnom bogatstvu, plodnim oranicama, intelektualnom potencijalu i sjajnom geopolitičkom položaju u jednom vremenskom intervalu ostaju zaostale, zatvorene, nerazvijene, jednom rečju : siromašne. U takvim zemljama većina stanovništva plaća svesno, ali većim delom i nesvesno, ogromnu cenu na strani realnosti kako bi ostvarila daleke, uzvišene ciljeve na drugoj strani, strani imaginarne slobode, nezavisnosti, bratstva i jednakosti. Realnost se ne može izbeći i poreći, niti se činjenice koje je sačinjavaju mogu opovrgnuti, ali se zato njihova relativna vrednost može izmeniti po želji ili interesu ocenjivača.

Autoritarna društva su takva društva u kojima na jedan gotovo mađioničarski trik, čitava jedna oblast ljudskog življenja istovremeno i postoji i ne postoji. Reke i potoci i dalje teku ali ih čovek autoritarnog društva ne vidi. Gladi i bolesti ima sve više ali ih čovek ne primećuje. I u najcrnjoj diktaturi slavuju i dalje pevaju ali ih taj isti čovek ne sluša. Smrt nemilosrdno kosi njegovu sabraču ali se to njega ne tiče. I u najkrvavijem ratu ljubav egzistira ali je čovek iz autoritarnog sistema ne oseća. Pravi komunista neosetljiv je na sve osim na interese radničke

klase. Pravi fašista ne poznaje odgovore na druga pitanja osim na pitanje rase. Pravi nacionalista ne zna za druge interese osim za interese sopstvene nacije. Međutim, ma koliko da se svaka autoritarna vlast trudi da svoje sledbenike ograniči na prethodno pomenutu tematiku ona nije glupa da svojim štićenicima onemogući bilo kakvu aktivnost, pogodnost ili sredstvo za olakšavanje njihovog mukotrpnog života. I u najbednijoj diktaturi mora se pronaći nešto što će poput sigurnosnog ventila odnositi povišeni pritisak iz takvog sistema. Nešto poput slatke razbibrige i kratkotrajnog spasenja od svakodnevnih muka : niska cena alkohola, prikazivanje pornića na TV-u, javna pogubljenja, mogućnost da se na nekim mestima nekažnjeno kritikuje vlast, državna lutrija itd. Mogućnosti su beskonačne za onog koji u svojim rukama drži totalnu vlast. Pa ipak, sve to nije dovoljno da kompenzuje beznade i galopirajuće siromaštvo u koje se utapa ogromna većina stanovništva. Stoga je jedan proces neminovan.

Supstitucija mineralnih sirovina je pojam koji se često sreće u ekonomskoj geologiji. Za neke predstavlja rizik a za neke spasonosno rešenje, za sve ostale-prirodan trend u rudarstvu. Skuplje i ređe mineralne sirovine zamenjuju se sirovinama sličnih karakteristika, većeg rasprostranjenja i manjom cenom eksploatacije. Tipičan primer je plastika čija upotreba u savremeno doba gotovo u potpunosti zamenjuje staklo, drvo i neke metale poput aluminijuma. U autoritarnom društvu odvija se sličan proces u kojem se neke specifične ljudske potrebe u nedostatku odgovarajućih objekata i okolnosti zadovoljavaju stvarima koje su svima dostupne. Prosti je rečeno, jedna te ista stvar zadovoljava više različitih potreba. Zahvaljujući koncentrisanju različitih ljudskih potreba na jedan cilj, na primer, američki bizon ili bufalo bio je za Indijance hrana, odeća, obuća, mesto za stanovanje, ali i mitska figura. Za nacionalistu, bolje reći za onog koji živi ili bar pretenduje da živi u „narodnoj“ državi, država je hranitelj, zaštitnik, poslodavac i sudija, sve personalizovano u liku autoritarnog vladara jednog naroda. Jednom rečju : najveća i najbolja majka na svetu! Ali, isto tako, i za samog tog vladara narod je uprkos svojoj nesavršenosti jedini izvor zadovoljstva i sreće, jer jedno bez drugog ne ide. Samo, tu postoji i jedna velika i neoprostiva razlika : najveći deo naroda ne čine nacionalisti te se oni moraju naterati ili ubediti na supstituciju.

Posledica supstitucije vidljiva je na svakom koraku gde se svako parče krpe ili otpadak uzdiže u neslućene visine u očima svoga vlasnika. Treba samo pogledati ushićenje na licu vlasnika jednog razdrndanog i havarisanog mercedesa dok govori o svom četvorotočkašu kao najvrednijem posedu mešajući pri tome imena rođene dece. Kada ulazite u autobus pazite gde stojete jer biste nagazivši na nove cipele nekog mladića mogli zaraditi čist nokaut. Ako ste vlasnik ili menadžer agencije za foto-modele ni za šta na svetu ne smete protivurečiti majci kandidatkinje koja će vam reći da je njena kćerka najlepša devojka na svetu. Ako ste sveštenik vi osim Biblije sigurno znate koji će lozovi biti izvučeni na lutriji. Zaustavite li nekog stidljivog siromaška sa glavicom kupusa i veknom hleba u kesi odgovoriće vam da je

ponosan na svoju pripadnost uzvišenom nebeskom narodu. Ako upitate bilo koga da opiše sopstvenu naciju, on će vam ispričati kako je on žitelj male (uvek premale) zemlje i malog naroda koji je hrabar i požrtvovan u borbi protiv zlih sila. Preuveličani i prevrednovani, predmeti, ljudi i pojmovi gube svoj pravi identitet i smisao seleći se u svet dečje fantazije u kojem je sve moguće.

*

Godinu dana posle pada Berlinskog zida, zajedno sa ostalim maturantima bio sam u Budimpešti. Bilo je to moje prvo putovanje u inostranstvo u zemlju iza nekadašnje „gvozdene zavese“. Osim velike razlike u životnom standardu koja se naročito ogledala u odeći i obući tek oslobođenu od socijalizma Mađarsku je karakterisala pojava koju smo mi adolescenti sa zadovoljstvom primetili. Nova, demokratska i slobodna Mađarska bila je slobodna u svemu a naročito u seksualnom pogledu. Na ulicama, u metrou, u restoranima leljali su ženski bokovi utegnuti u helanke i mini suknje. Odevene u skromne krpice nalik onima sa zapada hodale su unaokolo žene koje su za mene, u tom trenutku, bile s najboljim nogama na svetu. Duh slobode kao mi se tada činilo širio se po Pešti uvrivši mi u glavu kako je sve moguće. Scene iz filmova s Čícolinom i Terezom Orlovski stapale su se sa realnošću bez većih problema.

- ... i samo što smo seli za sto počeo je šou.-opisivao je Milan sinoćnji izlazak u grad.- Prvo je jedna plavuša počela da se uvija oko šipke na bini pa je za njom izašla crnka s velikim sisama. Tako su obe nešto đuskale na bini jedno deset-petnaest minuta uz neku šit muziku, a onda je započeo striptiz!

Striptiz bar Lotos bio je jedan od prvih takve vrste koji su otvoreni u Istočnoj Evropi. Takvih barova kod nas nije bilo uprkos mnogo slobodnijem socijalizmu koji je još uvek pritiskao naše grbače. Zajedno sa striptizom bivše socijalističke zemlje zapahnuo je talas prostitucije i porno industrije. Osiromašene zemlje ušle su u tržišnu utakmicu sa svojim nekadašnjim rivalima sa Zapada prodajući jedinu robu koja je bila konkurentna. Trgovina seksom kao najstarijim zanatom na svetu i primarnom ljudskom potrebom postala je glavna izvozna usluga i turistički adut. Nama koji smo došli iz sredine u kojoj je prosečna plata iznosila oko 1000 DM, sa besplatnim zdravstvom, prosvetom i socijalom, kao i konvertibilnom nacionalnom valutom, sve se činilo kao nedosanjani san o slobodnom seksu.

- Polugola crnka igrajući je prišla našem stolu. Uzela je Graćanca za glavu i počela da je gura prema svojim... Ej, da si ga samo video! Graćanac se zacrveneo k'o jagoda a kez od uva-do uva! Tipovi za susednim stolovima se smeju i dovikuju a mene i Slavka-

blam! Gračanac, na kraju, mrtav-ladan izvadi iz džepa 50 DM i strpa ribi polumesečnu platu u gaće!

Umirali smo od smeha slušajući takve anegdote neopterećeni nikakvim drugim problemima osim onog tako tipičnog za adolescenta od 16 ili 17 godina kada se čitav život posmatra kroz prizmu sopstvenog testosterona. Podsmevajući se plastičnim trabantima koji su kašljucali peštanskim ulicama i prežderavajući se po novootvorenim McDonald`'s restoranima nismo ni slutili da će se za samo dve godine situacija u potpunosti preokrenuti. Mi nismo verovali ali jedan mađarski taksista jeste, tako da mu dugujem pakovanje od 12 boca šampanjca!

*

Svakako da nema teme o kojoj se govorilo, raspravljalo i objašnjavalo toliko dugo i toliko mnogo kao što je to seks. Nema sumnje da će ova tema zaokupljati pažnju i hiljadu godina posle jer je i seks trajan koliko i čovek. I svi njegovi problemi, dileme i sukobi u vezi sa njim ostaće i dalje sastavni deo života. Pa ipak, stiče se utisak da tema seksa polako ali sigurno napušta društvenu pozornicu i postaje (hvala Bogu!) privatno pitanje svakog pojedinca. Zašto je to tako i zašto je uopšte pitanje seksa kroz jedno duže vremensko razdoblje predstavljalo a u nekim segmentima i dalje predstavlja krucijalno društveno, nacionalno, političko, religiozno i ideološko pitanje?

Interkontinentalna balistička raketa, globalni sistem za pozicioniranje, sve su to španska sela za ljude od pre pola veka bez obzira da li su iz Španije ili ne. Samo u zadnjih pedeset godina rečnik nepoznatih reči je postao deblji i bogatiji za par stotina strana. Te, za neke samo nepoznate reči, učinile su pravu revoluciju u svakodnevnom životu najobičnijeg smrtnika. Toliko puno uređaja, mašina i drugih magičnih stvari koje olakšavaju svakodnevnicu a za čiju proizvodnju i servisiranje je potrebna armija stručnjaka i bataljoni naučnika koji će se baviti isključivo tom, potpuno novom naučnom disciplinom. Zauvek je prošlo vreme univerzalaca i sveznalica kome ste mogli postaviti neko pitanje očekujući razuman ili bar očekivano razuman odgovor. Mada nerado to priznaju i autoritarni lideri koji se teško odriču bilo koje pa i najmanje nadležnosti.

Posle bitke na Uhudu kad su ionako malobrojni muslimani gotovo desetkovani, Muhamed, prorok i vojskovođa, našao se u krajnje lošoj situaciji. Sa gomilom udovica i siročadi s jedne i malim brojem ratnika s druge strane bio je prinuđen da bira između nekoliko loših opcija. Prva opcija je bila da odustane od svega i preda se zajedno sa svojim sledbenicima nekom od okolnih neprijateljskih plemena. Druga opcija je bila da sve ostane po starom nadajući se najboljem. Treća opcija bila je da ženama da isti status kao i muškarcima i pokuša da od njih napravi ratnike. Četvrta opcija bila je ustupak poligamiji kako bi preostali muslimani

preuzeli udovice i njihovu decu. Epilog je poznat budući da mnogi bogati muslimani i bez rata uzimaju po četiri žene za zakonite supruge. Na prvi pogled čini se da ni sam Muhamed nije bio indiferentan prema ženskim dražima pošto je bio venčavan devet puta. Skromno, ako ga uporedimo s jevrejskim kraljem Solomonom kojeg biblijski pisci iz meni neshvatljivih razloga nazivaju mudrim a koji je u svom haremu imao preko hiljadu družbenica. Međutim, ja smatram da se iza toga ne krije nikakva preterana sklonost ka čulnim uživanjima. Čak naprotiv, verujem da to samo pokazuje krajnju odbojnost u gorem a nezainteresovanost u boljem slučaju ka seksualnom zadovoljstvu koje većina običnih ljudi smatra za najdublje i najjače zadovoljstvo doživljeno u prosečnom ljudskom veku.

Jedan od najboljih argumenata za to je samo vreme potrebno za tu vrstu aktivnosti. Oduzme li se od 16 časova svesnog bivstvovanja tokom jednog dana vreme za zadovoljavanje osnovnih bioloških i fizičkih potreba i vreme za ostale aktivnosti od kojih izvršavanje vladarskih dužnosti oduzima najviše vremena, u rokovniku vladara ostaće samo kratak intermeco za koitalno uživanje pod uslovom da je dotična osoba uopšte sposobna da u takvoj situaciji doživi nešto značajnije od pukog rasterećenja. Kada se tome pridoda činjenica da su mnogi vladari tu poziciju sticali u poznijim godinama stvar postaje još sumnjivija.

Pogledamo li njihova pisana dela uvidećemo da u njima nema ni traga o nekom ekstatičkom uzbuđenju što je praktično nemoguće za onoga koji na pravi način upozna ženske čari. Šta više, seks se u njihovim inače obimnim spisima spominje samo u negativnom kontekstu prilikom ukazivanja na devijacije i njihovo kažnjavanje. U tom pogledu kaznena politika je sveobuhvatna i veoma obimna baš kao i seksualna patologija koja je stalni pratilac autoritarnih sistema.

Zato autoritarni lideri rado ustupaju svojim podanicima ovu vrstu zadovoljstava. Ako sirotinji ne možeš pružiti hleb i život dostojan čoveka onda joj bar dopusti da uživa u zabavi koja ne košta ništa. Neka plitke i slaboumne duše uzdižu na pijedestal plod lučenja svojih gonada a oni će se baviti nekim važnijim stvarima. Ali ako u njihovim očima car nije dovoljno veliki sve dok svoju palatu ne popuni ženskim telima nema tog vladara koji će ustuknuti pred hrpom grudi i kukova samo da bi zadovoljio svoje podanike. Žrtvuje li se narod za svoje vođe-žrtvovaće se i vođa za svoj narod! U ime dužnosti neko gine na bojištu, neko plaća porez, a neko „goni svoga Šarca u čađavu mehanu“. Ipak, čak i svemoćni vođa ima svoje granice pa je i Muhamed posle devet žena zaurloao : „Dosta!“

Od vremena seksualne revolucije 60-ih godina dvadesetog veka gotovo da se niko ni ne usuđuje da određuje ko će s kim, kada, koliko, na koji način i u kom položaju da kopulira. Uverenje da je seksualni život pojedinca njegova privatna stvar postalo je konvencionalno za većinu, ako ne za sve zemlje sveta. Međutim, to ne znači da su se svi vladari od one, nepopravljive vrste, saglasili sa tim. Želja za apsolutnom moći nadživela je hiljadugodišnje iskustvo i ispratiće u grob sva postindustrijska društva bez obzira na njihov socijalni, tehnički i naučni progres dostojan strahopoštovanja.

Dolaskom nove - stare vlasti, možda bi bilo bolje reći promenom vladajuće garniture u staroj vlasti, gotovo jednoglasno je utvrđeno da je narod ostario i da nema odgovarajućeg prirodnog priraštaja. Na samom početku bile su to samo crtice u programu za preporod „bolesne“ zemlje kojima se samo ovlaš zagolicala pažnja javnog mnjenja. Ali već godinu dana kasnije nakon stabilizacije novouspostavljene garniture počela je medijska kampanja o borbi protiv tzv. „bele kuge“. Na raznoraznim skupovima promovisani su stručnjaci za populacionu politiku čiji zaključak je glasio : Potrebno je više dece. Prema njihovim računicama, u Prvom i Drugom svetskom ratu i komunističkoj vladavini koja je usledila posle nebeski narod je izgubio polovinu svojih pripadnika. Usled teških i krvavih bitaka protiv okupatora, genocida koji su susedni narodi sprovedi nad njima, te rasističke i diskriminatorne politike bivših federalnih komunističkih struktura narod je desetkovan i praktično zbrisan sa svojih vekovnih teritorija. Da bi većinski nebeski narod ostao većina u svojoj republici i da bi povratio svoje nekadašnje prostore u susednim republikama potrebno je da se sadašnji broj uveća za bar 30%. U to ime predložene su administrativne mere : smanjenje poreza na opremu novorođenčadi, ukidanje abortusa, povećanje beneficija trudnicama, pravo na orden i penziju nakon rođenja trećeg deteta i slični mamci kako bi se stimulisalo rađanje.

Uskoro su mediji brujali od obećanja mladim majkama i njihovoj deci, kao i njihovim očevima. Muškarcima je očinstvo predstavljeno kao vrhunski patriotski čin kojim se obezbeđuje opstanak nacije i njena obnova. Ne sme se dozvoliti zlotvorima da njihove genocidne namere budu ostvarene i da njih bude više nego nas pa da nas potčine i porobe. Ženama se sugerisalo da ne potpadnu pod uticaj strane propagande i život završe kao muškarče i usedelice koje niko ne voli. Rađanje je sveta dužnost i sudbina svake žene kojoj treba podrediti sve ostalo. Narodu je potrebna sveža krv a porodicama njihovi naslednici. Dlanom o dlan, muškarci i žene postadoše borci za narodnu stvar i živa sila na braniku otadžbine. Bračne postelje izgubiše onu prepoznatljivu belu boju navukavši sivomaslinasti službeni kolorit pretvarajući se u regrutne centre. Brakovi postadoše kasarne a deca pitomci njihovih akademija. Nestaće ono kasno ustajanje vikendom s leškarenjem posle vođenja ljubavi a zameniće ga obavljanje bračne dužnosti u svrhu produkcije novog vojnog obveznika. Muž i žena zadobiše činove, baš kao i njihovi pitomci, sve po pravilima službe. Pravo na rađanje u glavama ludaka postalo je dužnost, sveta i obavezujuća, kao vojnička zakletva za odanost domovini.

No uprkos trudu i tvrdoglavosti državnih službenika koji na sebe preuzeše ulogu bračnih savetnika čitava kampanja nije dala očekivane rezultate. Građani su i dalje svoje reproduktivne organe koristili u skladu sa svojom životnom situacijom i percepcijom iste u budućnosti, što znači : vrlo retko. Laž o jebanju za nacionalni interes, za razliku od ostalih obmana ipak nisu mogli da progutaju. Rat koji je ubrzo izbio skinuo je tu tačku sa dnevnog reda na neodređeno vreme. Stručnjake za populacionu politiku zamenili su eksperti za medijski rat protiv omraženih neprijatelja a vlast je ionako imala pune ruke posla da

obezbedi dovoljno hrane za gladna usta čiji se broj uveliko povećavao usled pravog, realnog rata koji je bukteo u susedstvu.

*

Od puberteta pa sve do smrti, seks postaje i ostaje jedna od najvažnijih stvari u životu svakog muškarca. U autoritarnom društvu seks se izdvaja iz svog prirodnog konteksta i izopačava do neslućenih razmera. Moja majka, koja nije ni obrazovana ni prefinjena žena, ovu činjenicu efektno je iskazala sledećim rečima :

- Vi muškarci mislite samo na jednu stvar. Izadete kroz jednu rupu a zatim čitav život provedete dovijajući se kako biste dobili (istu) rupu!

Prisećam se svog puberteta i to onog, nešto kasnijeg, oko 14 ili 15 godine kada smo svi pokušavali da na sve moguće načine dođemo do konačnog razrešenja svojih seksualnih patnji. Bilo je to vreme nečeg čudnog i teškog u nama, a čemu nikako nismo uspevali da nađemo leka. Nije to još bilo ono stanje zategnutosti i nabreklosti prošarano hormonima koje dolazi nekoliko godina kasnije ali je bilo dobra uvertira. Seks i fudbal bili su međusobno prožeti i gotovo identični sa sličnim vokabularom i sa istim ciljem : dati ili postići gol, pogodak, zgoditak. Brojali su se odgledane utakmice, odlasci na gostovanja, najbučniji i najupečatljiviji navijači, imitirali se poznati fudbaleri... San svakog tinejdžera bio je dati gol u gostima koji vredi duplo. U nefudbalskom značenju to je bilo provesti noć s devojkom u kući njenih roditelja. Ali, sve su to bili uglavnom pusti snovi koje smo pothranjivali različitim *fast food*-om.

Prve pornografske stvarčice koje su nam dopale šaka bili su italijanski porno časopisi koje su oni iz najbogatijih i najumešnijih porodica od nas donosili u školu. Za vreme pauze između časova čitav muški deo razreda okupio bi se oko klupe jednog takvog srećnika koji bi uživajući u svojim pet minuta slave listao vrlo eksplicitne i detaljne fotografije praćene nama nerazumljivim tekstom. Užarenih očiju i stisnuti jedni uz druge hranili smo svoju maštu nepristojnim sličicama stidnih dlačica i genitalija u akciji. Tišinu bi prekidao smeh, uzvici iznenađenja i „masni“ komentari.

- Uh, šta joj radi! Vidi, što se raskrečila! Kolika batina! Jebo te, k`o u nekog crnca!
- Ej, što ova liči na Krotinu sestru!
- Nije to moja sestra nego tvoja keva, konju!

Zanimljivo je da ni jedan ni drugi ne bi skrenuli pogled s časopisa dok bi u nekoj drugoj situaciji izbila tuča. Voajerizam je bio dobroćudna sila koja je održavala prijateljstva i sprečavala stvaranje modrica i krvarenje iz nosa.

- Nastavnica!-viknuo bi neko s vrata i sesija bi se prekidala do sledećeg predaha. A onda bi došao red na čas fiskulture i svlačionicu smrdljivu od znoja u kojoj bi se nedozvoljena aktivnost odvijala nesmetano do početka časa odnosno do trenutka kada bi vlasnik časopisa odlučio da se presvuče i izađe u salu. Naravno bilo je suludo očekivati od onih “zagrejanih” da ne pokušaju da zavire u žensku svlačionicu. Najgore što se moglo dogoditi bila je ćuška od strane nastavnika i upisivanje u dnevnik što je bila prava sitnica u odnosu na harem koji je čekao iza vrata ženske svlačionice. Devojčice su se isprva branile, ljutile, histerisale, prijavljivale razrednoj ali bi kasnije prihvatale našu indiskretnost kao nešto uobičajeno. Neugodno ali uobičajeno, postajali su iznenadni upadi najzagrejanijih među nama.

- Perverzncjaci!-bio bi preziran komentar većine njih, pre nego što bi zalupile vratima. Belina brushaltera, gaćica i tek napupele dojke-bilo bi ono što bi videli najgladniji među nama. Ni približno da zasiti požudu koja guta sve poput požara ali dovoljno da rasplamsa vatru. Niko nije bio spreman da prihvati kraj i da zatvori česmu koja sipa vodu u bure bez dna. Ne, zato su u modu ušli pripovedači i kreatori modernih bajki o tome šta su videli, pipnuli i dobili u ženskoj svlačionici i realnom životu.

- Ma, kad ti kažem. Nije imala ništa na sebi. Ja sam mislio da se zeza a ona stvarno-gola! Rekla mi je : „Pipni, ako ne veruješ!“
- Jesu li joj sise stvarno velike?
- Uh... A tek bradavice... Baš su vrele i mekane, k`o stvorene da se mese! Kao pita s trešnjama na vrhu!

Zajedno sa propašću starog sistema čije su norme odavno bile za muzej gluposti u javnom mnenju javljala se potreba da se ižive svi oni impulsi i afekti koje su prethodno pomenute norme ozbiljno kočile i suzbijale. Jedna od takvih stvari bila je i pornografija. Najpre polulegalno počeli su da izlaze domaći erotski časopisi koji su zahvaljujući sve većem broju čitalaca dostizali rekordne tiraže. Nova vlast koja je uskoro došla na čelo države nije radila ništa protiv toga pokušavajući pre svega da se učvrsti podilazeći biračkom telu, posebno onom primitivnijem delu. Promena vlasti koincidirala je s mojim ulaskom u adolescenciju tako da sam sve te stvari i te kako opazio. Za časopisima su krenule video kasete sa x-filmovima, kod nas popularno nazvanim švedskim akcionim filmovima. Pred vlasnicima prvih videorekordera i njihovim komšijama po prvi put su se skinule filmske dive bezobrazne kinematografije tipa Džona Holmsa, Tereze Orlovski i Čicoline. Mnogi od njih bili su zabezeknuti ali ne zbog dijaloga koji ionako nije bio titlovan. Nešto kasnije takvi filmovi su se stidljivo poput noćnih provalnika pojavili na ekranima televizora zahvaljujući inventivnosti vlasnika prvih privatnih televizijskih stanica.

A onda je počeo rat koji je osim zločina, naglog osiromašenja i inflacije obeležen i ekspanzijom industrije seksa u svakom od njenih vidova. Duplerice su krasile srednje stranice dnevnih novina. Izlazilo je nekoliko erotskih časopisa nedeljno u stalnoj

konkurentskoj trci za čitaoce donoseći slike koje su bile više vulgarne i odvratne nego što su “podizale” muški ponos. Paralelno s mobilizacijama golotinja je počela da preuzima i estradu čije patriotske pesmice pevaju pevaljke unjkavog glasa i fantastičnog stasa. Porniçi dobijaju svoje redovne termine u programima državnih TV stanica. Kurve izlaze iz parka pored železničke stanice u narodu znanog kao Štajga i osvajaju ostale parkove u gradu. Niču bordeli na sve strane nazvani agencijama za poslovnu pratnju u želji da ne ukaljaju obraz vlastima koje imaju preča posla u susednim republikama. Snimaju se prvi porno filmovi s domaćim glumcima za probirljivo italijansko tržište. Da biste videli polugolu devojkicu ne trebate više da virite kroz ključaonicu ženske svlačionice, dovoljno je da izađete na ulicu. Kome je do skradnosti i lascivnosti treba samo da okrene odgovarajući broj telefona. U isto vreme u našim, da budem malo subjektivniji, u mom životu odvijala su se dva suprotna procesa. Dok sam ja polako prolazio kroz krizu puberteta pokušavajući da oslobodim svoju personu preteranog uticaja hormona čitavo društvo u kojem sam živeo transformisalo se u obrnutom smeru. Ono se vraćalo u prepubertetski stadijum sa sve manjim i slabijim moralnim normama i odsustvom čvrste veze sa realnošću. Ali, na žalost, nije se tu zaustavio već je tonuo sve niže u kaljugu sopstvenih iluzija i laži. Svodeći čitavo ljudsko biće na njegovu polnost ovaploćeno u jednom jedinom organu i da budemo precizniji u jednoj njegovoj funkciji, sam kreator takvog procesa pao je još i niže od tog nesrećnog organa. Tražeći neprekidno u funkciji tog organa suštinu i jedinu svrhu odnosa između polova, uz dugo priželjkivanu nasladu do koje nikad nije dolazio muškarac, pripadnik takvog društva, i nije mogao ništa drugo do da obezvredi vrednost sopstvenog pola. Polazeći od one poslovice-“S kim si-takav si!”, ne mogu pobeći od sopstvene saodgovornosti imajući u vidu pripadnost tom društvu. Ja to i ne poričem. Iako se možda moje pubertetsko iskustvo može nekome učiniti vulgarnim i perverzним, a nekom normalnim i nepatvorenim, postoji jedna bitna razlika između mene kao predstavnika mlade i tek stasale generacije i ostatka zrelog, punoletnog društva. Ne zato što smo mi bili tobož mladi i zeleni te nismo mogli značajnije uticati na promene koje su se dešavale u društvu, a pogotovo ne zato što bismo se mi dugo izvinjavali našim školskim drugaricama što smo virili kroz ključaonicu njihove svlačionice. Razlika je u tome što mi ni u jednom jedinom trenutku nismo posumnjali da pred sobom i sa sobom imamo jednakopravne i jednako vredne pripadnice iste vrste. Ovakav stav delila je većina mladih članova društva i on je ostao takav do danšnjeg dana. Iz ovakvog stava uzimam sebi za pravo da kritikujem sav onaj kal i prljavštinu koji je nastao u nekoliko poslednjih ratnih godina, a za koji ja i dobar deo moje generacije nije i ne može biti kriv.

*

Život svake žene je potraga za ljubavlju. Ako ne za onim koji će je voleti, onda bar za onim koga će voleti. Potraga je težak i dugotrajan posao ali se na kraju ipak završi, s manje ili više uspeha. Međutim, u autoritarnom društvu ona se uprkos velikom trudu često izjalovi. Najčešće je za to kriv sam tragač, dok se traženi tu pojavljuje samo kao otežavajući faktor. Pubertet je razdoblje života kada svi o sebi gajimo uzvišeno mišljenje. Sve ostale stvari su u nekom haosu ali je samopoštovanje uvek prepoznatljivo poput visokog svetionika iznad uzburkanog mora osećanja u mrkloj noći sopstvenog neiskustva. To ne bi bilo strašno kada se uvek ne bi pronašle neke osobe koje bi nas, bilo svojim kritikama, bilo pohvalama u to uveravale.

- Pssst!

Krišom sam se okrenuo kada je nastavnica istorije skrenula u pravcu table i primio papirić koji mi je u šaku tutnula drugarica iz klupe iza mene. Uz pomirljiv i neverovatno ozbiljan izgled lica za njene godine, došapnula je :

- Tu je poruka za tebe od nekog pozadi.

Uzeo sam papirić i pročitao samo jednu rečenicu ispisanu hemijskom olovkom : „Svidaš se jednoj devojčici iz 8₂ (osmog dva)“. Okrenuo sam se gledajući je upitno ali je drugarica samo slegla ramenima. Verovao sam joj koliko i mački s vlažnim belim brkovima pored praznog čančeta za mleko. Ali, kada žensko neće nešto da kaže onda je bolje ne insistirati na tome. Ko zna kakvih se još mračnih tajni krije iza tog prividnog neznanja.

Dotičnu devojčicu imao sam priliku da upoznam na školskom takmičenju iz hemije. Krasila ju je beskrajna upornost tada nerazumljiva mome biću. Držao sam se po strani kao svaki cvikeraš i pokušavao da izgledam pametniji nego što sam bio dok je ona stalno nešto zapitkivala. Prvo je zatražila parče papira, zatim je upitala koliko je sati, da li sam se pripremio za test, te kako je ona zabrinuta zato što misli da nije dovoljno učila i tako dalje. Za vreme testa stalno je nešto zapitkivala rizikujući da bude izbačena iz učionice. Završio sam bezvezni test i izašao iz učionice i samo što sam načinio desetak koraka začuo sam njen glas kako me zove :

- Stani malo! Kud se žuriš?

Samo što je uspela da me sustigne počela je da priča i da me zapitkuje pokušavajući da me uključi u razgovor koji sam ja dosledan svojoj uštogljenosti i zakočenosti stalno prekidao. Uprkos tome prijala mi je njena pažnja i pritvorno laskanje mojoj inteligenciji koje se meni činilo sasvim zaslužno. No budući da to nije uspela da nasluti svojom urođenom ženskom intuicijom čitav trud joj se nekako učinio besmislenim. Ili je možda sve ostavila za neku srećniju priliku?

Nije bilo druge prilike a ja sam uskoro zaboravio njeno lice u gomili onih koje su dolazile u narednim godinama. Bilo je to takvo vreme, stare slike su ubrzano bledele a nove su već preuzimale njihovo mesto u sećanju. O svemu tome nisam ni razmišljao sve dok se moji hormoni nisu stabilizovali a psiha počela uravnoteženije da funkcioniše. Posmatrajući sebe

došao sam do zaključka da je glavni razlog zbog čega nije bilo ničeg ozbiljnijeg, ničeg što bi se moglo zvati onim magičnim imenom prve ljubavi, bilo to što sam na jednom dubljem nivou osetio strah. Ne mislim pri tome na sasvim običan strah od neuspeha zbog sopstvene nezrelosti. Ne, nisam se plašio da će se moj naduvani Ego raspasti kao mehur od sapunice u kontaktu s ženskom perceptualnošću. U to vreme nisam se ni trudio da vidim dalje od sopstvenog, ka nebu uzdignutog nosa. Razlog zbog čega se ništa nije desilo bio je jedan neodređeni strah od njenih želja koje nikada nije ni izrekla. Iako mi nikada nije rekla da želi moje znanje, moj novac, parče mog sendviča za užinu ili moje prezime, u dnu duše sam osetio da želi puno, puno više od onoga što sam mogao da joj dam.

Do mature sam zajedno sa svojim vršnjacima pokušavao da odgonetnem šta je to što žene hoće od nas. Zajedno sa naglim osiromašenjem i ratom koji se rasplamsavao preteći da nas iz školskih klupa izvede u rovove, zagonetka je počela da biva sve jasnija. Prinčevi na belim konjima i njihova moderna verzija u vidu glumaca i muzičara preselili su se u slikovnice koje niko nije ni otvarao. Čak i male devojčice prestale su da veruju u bajke. U jednoj diskusiji jedan momak je izrekao nekoliko činjenica i to neke od onih koje bole a za koje srce ne želi da zna.

- Cveće, večere sa svećama, šetnje u sumrak dok blagi povetarac duva, sve je to fino. Biti nežan, romantičan i imati veliko rame za plakanje, i to je super. Samo što iz dana u dan, sve više mojih drugarica bira neke mračne tipove bez mozga i morala, ali s kolima i sopstvenim stanom.

Njegove reči potvrdila je i moja drugarica Ljubica, devojka klasične lepote, veoma vredna i još većih intelektualnih potencijala. Najbolja učenica u razredu za koju sam verovao da će upisati neki od mnogobrojnih fakulteta spremala se da posle mature preseli u provinciju i postane gospođa. Sa svežom diplomom tehničara mašinske struke otići će u planinu da čuva ovce mislio sam. No njoj to nije smetalo koliko meni već je s nestrpljenjem čekala kraj školovanja i karijere. Miris razvodnjenog benzina prosutog po asfaltu nije toliko zanimljiv koliko miris jela i hrastova na njenoj budućoj "hacijendi". Novi život, daleko od gradske vreve uličnih prodavaca i dugogodišnjeg čekanja na birou za nezaposlene rasprostirao se po njenim mislima. Prvo, svadba po šatorima s plehanom muzikom, zatim medeni mesec u nekom hotelu. Kasnije - ko zna, možda zajedno s mužem ode na Zapad kod negovih. Taj kraj je poznat po gastarbajterima koji u stari kraj svraćaju da se ožene ili ih na kraju tamo donesu, kad umru.

Ljubica je bila samo jedna od mnogih. Okružene bedom i muškarcima kojima je samo jedna stvar na umu one su iz gomile birale jednog koji će je izvesti iz začaranog kruga seksa i sirotinje oivičenog beznađem. Spasitelj bi trebao biti nežan, rečit, uvek na raspolaganju, romantičan, veran i dovoljno bogat da izdržava porodicu. Ali u nedostatku takvih osobina izbor se svodi na poslednju ali i najvažniju osobinu u nizu. Jer, kada čovek ima dovoljno novca može sebi dozvoliti luksuz da bude romantičan i velikodušan, bar ponekad, u trenutku

slabosti ili zadovoljstva. On može kupovati cveće, izvoditi u bioskop ili u pozorište, kljukati čokoladama i bombonjerama, izigravati dušebrižnika ili religioznog čoveka. Ako ne uvek a onda bar na samom početku udvaranja, dovoljno da zamaže oči i prevari srce mlade i nedovoljno zrele devojke. Kako su tužna i jednolična sva takva udvaranja. Sve te muške tlapnje o preuzvišenim osećanjima, obećanjima vernosti i udobnog života, sve te budalaste kupovine preskupih poklona iza kojih ne stoji ništa osim čiste pohote. I sva ta lažna snobivanje mladih dana, neubedljiva naspram odeće koja više otkriva nego što skriva i svo to namerno otezanje kako bi plen što jače zagrizao udicu. Ta dva bića koja sede jedno do drugog, udaljena za jedan vreli dah u svojim mislima razdvojena su za čitavu večnost. U okeanu svoje psihe svako sledi svoj talas. Okovani svojim žudnjama oni i ne slute šta im se događa. Jedan prirodan, nekad sramežljiv, a ponekad i smešan čin narasta u pravog bauka kojeg se obe strane plaše.

Za muškarca to je konačno ispunjenje svoje želje i zaslužena nagrada za sav njegov trud, nešto za čim je vredelo toliko žudeti. To je dokaz ženske ljubavi i potvrda njegove muške vrednosti. Zato, dok mu oči proždiru belu put koju oskudna odeća čini još beljom i sjajnijom njegov mozak grozničavo traži rešenje za podivljali testosteron. Većiti problem muške potentnosti i ženske nezainteresovanosti mozak takvog muškarca rešava na dobro poznate načine : nasrtljivošću, molbama, pretnjama, ucenama i prevarama. Ishod i nije tako teško predvideti, baš kao i fijasko u trenutku kada dođe do cilja. Vatra koja toliko dugo tinja kada dobije priliku da se razbukta obično se ugasi. Jedan od mojih drugova imao je običaj da kaže kada bi neko od nas preterao u lažima o svom seksualnom životu :

- Ti!? Ti? Pa, kada bi ti se neka riba skinula i rekla “Karaj me!”, ti bi pobeo s lica mesta!

Za ženu, seksualni odnos je nešto što se daje ili žrtvuje odabranom muškarcu cena za njegovo skrbništvo koju ona plaća tek kada je sigurna u to. Seks je za nju konačni, najvredniji, ali i jedini poklon koji može dati muškarcu koji od nje i ne očekuje ništa drugo. Zato joj i ne preostaje da žrtvovanje svog stida neprekidno odlaže sumnjičavo preispitujući svoje ponašanje. Ma koliko pravdala svoje odbijanje strahom od boli koji defloracija donosi i epitetom poštene žene koje netaknuti himen obezbeđuje njen strah nalazi se na sasvim drugoj strani. Jer od svih strahova najveći je strah od gubitka svog izabranika, njegov pogled obojen mržnjom ili prezirom koji kaže “Odlazim!”. Iz istog razloga, na kraju se ona i povinuje zovu prirode poduprtog navaljivanjem napaljenog mužjaka. Ali tu nastaje problem tehničke prirode.

Kuda može otići taj par, spreman i odlučan za avanturu prvog snošaja? Kod njega kući, gde njegova majka pravi ručak, baka pilji u televizor a mlađa sestra jurca po stanu? Kod nje kući, gde njen otac poput tajne policije ispituje sve tajne iz prethodnog života? Iznajmljivanje motelske ili hotelske sobe je čin koji se viđa samo na filmovima, u zemlji u kojoj je putovanje van mesta boravka nešto poput *trainspotting*-a. Parkovi su hladna i negostoljubiva

mesta puna beskućnika. Automobil je neudoban i nedostojan a parkinzi su sastajališta manijaka svih vrsta. Pored toliko prepreka, uvek prisutnog straha od polnih bolesti, SIDA-e, neželjene trudnoće i u svakoj prilici prisutnog moralisanja, autoritarno društvo ne treba da brine o tome kako da svojim članovima zabrani ispoljavanje sopstvene seksualnosti.

Na kraju, svako dobije ono što je zaslužio. Muškarac dobije frigidnu ženu opsednutu brakom a žena brzopletog muškarca koji opsednut seksom ne primećuje ništa drugo. I ma koliko se žena trudila sve da odgodi a muškarac da ubrza ono što bi po svemu trebalo da ih spoji, oboje dobijaju ono što će ih na kraju i razdvojiti. Ma u kojoj godini života, petnaestoj ili pedesetaj, da isprobaju “zabranjeno voće” - desiće se prerano. Pre nego što je ljubav uspela da zavlada i mnogo pre nego što su dva tela mogli postati jedna duša. Dva različita i suprotna pola ostaće daleki i različiti kao što su i bili. Trava će i dalje rasti, cvrčci će i dalje muzicirati na isti način, predsednik će i dalje biti isti čovek, a svako od njih ostaće zarobljen u svetu svojih navika i iluzija.

I žene i muškarci shvataju i uviđaju to, uglavnom brzo. Neki to shvate već posle prvog intimnog odnosa kada se jedan od partnera otkotrlja na svoju stranu kreveta i zahrče, ili još gore, zapali cigaretu i tupo se zagleda u dim koji lebdi prema plafonu. Drugi to dožive na medenom mesecu kada uzavrela i dugo godina sputavana pohota počne strmoglavo da opada. Treći se razočaraju posle medenog meseca i prvih nekoliko nedelja braka kada sve maske padaju i kada sve dugo skrivane stvari izađu na videlo a stari vic o ženi koja sedne na šporet da bi zagrejala ručak za muža postane zbilja. Svi to saznaju pre ili posle ali se malo njih razilazi, ne zbog Crkve, još manje zbog pravnih propisa koji ometaju i usporavaju razvod braka. U ovakvom društvu svi razlozi su obično pragmatične prirode nasuprot nečemu što bi se zvalo pretnja ugledu i časti, pojmovima vezanim isključivo za kolektivitet dok su kod pojedinca duboko zakržljali. Opšte uzev, tolerancija prema svakom nemoralu je veoma visoka a često i prikrivena logikom siromaštva, u društvu čiji se članovi bore za opstanak. Zajedno sa tolerancijom prema zlu koje raste smanjuje se uverenje u mogućnost “prevaspitanja” supružnika. Uverenje muškarca da će ženu uspeti da prihvati i uživa u seksu na način koji on želi smanjuje se otprilike istom onom brzinom s kojom se smanjuje uverenje žene da će pomoću svog tela uspeti da, divlju, nasrtljivu i brutalnu zver pretvori u bespolnog, poslušnog i do smrti dosadnog hermafrodita. Ta narcistička samouverenost u neograničenu mogućnost preoblikovanja okolnog sveta u skladu sa sopstvenim željama srećom polako se povlači pred životnim iskustvom. Ali na žalost, kod većine se to odnosi samo na njihovog supružnika dok oko njih ima more muškaraca i žena koji se mogu “prevaspitavati” i koji prosto čeznu za “prevaspitanjem”.

Tako se stvari formirajući jedan pun krug vraćaju na početak, toliko karakterističan za autoritarno društvo. Čitav sistem međupolnog odnosa bazira se i održava na principu seksa, i to ne onakvog kakvim ga poznaju medicinski udžbenici i razvijene civilizacije. U pitanju je neverovatno prenaduvan i izobličena do groteske, seksualna ostrašćenost koja s trenucima

ekstaze koje doživljavaju partneri na vrhuncu svoje seksualne igre nema nikakve sličnosti. Divlja i isključiva strast drži pod kontrolom i rukovodi čovekovom sudbinom u autoritarnom društvu. U zavisnosti od oblika njenog manifestovanja neko će je nazivati seksualnom strašću, neko ničeovskom željom za moći, a neko patološkom željom za zgrtanjem bogatstva. Za mene, sva tri oblika su patološka, ekstremna, nezdrava, i obeležje su autoritarnog društva. Svako odlaženje u krajnost u jednoj sferi života povlači za sobom deficit i patnju u nekoj drugoj ili više drugih sfera života.

A patnja je patnja, ma kako da je objašnjavaš ili opravdavaš. Žena koju muž sadista nemilosrdno bičuje u privatnosti i izolovanosti svoje kuće oseća bol identičan onome koji oseća neko koga šef policije „operativno obrađuje“ u kamenoj tišini policijskog pritvora. Sve ostalo su prazne priče političara i feministkinja. Patnja je sastavni deo života i svako nosi svoj krst sa sobom i u sebi, polako i u miru. Narod koji u svojoj istoriji preživi i nadživi nepregledan niz krvavih despota, „mesija“ i nemilosrdnih tirana, postepeno se navikava na patnju koju oni sa sobom donose kao nusproizvod ludačkih ideologija koje obećavaju apsolutnu sreću za sve ljude. Ona tako postaje neraskidivo povezana sa obećanim blagostanjem da se na nju gotovo niko ni ne osvrće. Određena konstantna i podnošljiva doza patnje traje koliko i prevlast odgovarajuće ideologije. Postaje nešto kao prećutni sporazum između sledbenika i njenih tvoraca. Svaka neravnoteža preti raspadu čitavog sistema (Probajte da zamislite muškarca ratnika u prvim borbenim redovima kako razmišlja o detetu koje raste u njegovoj utrobi!). Zato se javlja potreba za sve većim i većim zadovoljstvom koje bi prikrilo patnju a koje za jedan pol označava potragu za novim, intenzivnijim i kvalitetnijim doživljajima, a za drugi pol uslozljavanje i otežavanje ionako mrske seksualne delatnosti. A to je bunar bez dna, kanjon neverovatnih gabarita između dva pola koji će obe strane držati na rastojanju i u stalnom strahu da se ne okliznu i strmoglave u nepovratnu dubinu. Na liticama stoje kreposni muškarci i žene koji u istoj sobi sa istim partnerom i na isti način, iz noći u noć, doživljavaju progresivni rast sopstvenog užitka u zemlji u kojoj sve progresivno propada. Svi oni drugi koji su različiti odavno su pali u bezdan i na njih ne treba trošiti reči. Reči svakako ne, ali pokoji kamen, udarac bičem ili rafal iz streljačkog voda, zašto da ne!?

Nikad nisam mogao da sakrijem gađenje pred tim dvostrukim moralom i gotovo svakodnevnu pojavu u kojoj se u razgovoru s nekim dotakne tema u kojoj je on obavezni sadržalac. Slušajući prvih pet minuta osećaš se prljavijim od septičke jame da bi kasnije u nekoj intimnijoj atmosferi čuo takve stvari kojih bi se stidela i najzapuštenija WC školjka na železničkoj stanici. Slika o poznatom političaru ili sportisti, nekom poznaniku ili zajedničkom prijatelju, a na kraju krajeva i o samom sagovorniku menjala se iz anđeoski bele u paklenu, crveno-crnu. I svako bi se trudio da bar na svojim rečima ostane u grupi časnih i poštenih ljudi uprkos svim onim anegdota koje su uz grohotan smeh ukazivale na nešto drugo. A na kraju razgovora svako bi dalje odlazio s mišlju o sopstvenoj bezgrešnosti koju ni

najgore ni najistinitije kritike nisu mogle da sruše. Svaka ovakva komunikacija „gluvih telefona“ izvlačila je iz mene cinizam i podrugljivost koje drugi nisu mogli da ignorišu tako da se oštrica kritizerskog noža usmeravala uglavnom prema meni. Budući da se nisam trudio da budem ni devica Marija ni Sveti Pavle u jednom biću, a da ni sadržaj mojih seksualnih avantura nije bio obelodanjivan, kritike bi prelazile na vanseksualni teren i postajale žešće i netrpeljivije. Ja sam često prelazio preko njih ali oni nisu mogli čineći tako konačni razlaz među nekadašnjim prijateljima sve izvesnijim.

Dvostruki moral u autoritarnom društvu nigde se tako jasno ne manifestuje koliko u seksualnom životu gotovo svakog pojedinca. Razlog za to treba tražiti pre svega u snazi i stalnosti seksualnog nagona koji spada u primarne, biološke i nezaobilazne vidove ljudske egzistencije. Zato svaki pisac društvenih pravila, hreo-ne hteo, mora da ima izvesnu dozu tolerancije prema njemu. I bez obzira na rigidnu brutalnost vlasti prema njegovom javnom ispoljavanju u vidu pojasa nevinosti, prisilnog celibata, zabranu golotinje i ostalog, svaka vlast dozvoliće zakonom ili prećutnim prihvatanjem njegovo upražnjavanje u situacijama i na način na koji se ne ugrožavaju ona osnovna načela na kojima ta ista vlast počiva. Pravno nepostojanje kao krivičnog dela silovanje u braku, homoseksualne aktivnosti u lokalu u koji policija nikada ne zalazi, i seksualno izživljavanje nad zatvorenicima, samo su neki od primera ovakvog *deal*-a. Korišćenjem nekih zakonskih odredbi i uz podršku autoritarnog vođe svakome se omogućava da svoje nastranosti i perverzije izživljava do mile volje zadržavajući pri tome čast, ugled, a što je i najvažnije : socijalni status sa svim svojim pogodnostima.

Sredinom 19-og veka jedan američki sveštenik koji je zbog svojih vatrenih govora i užasne doslednosti u zalaganju za hrišćansku čistotu podigao je buru negodovanja i neverice kada je u javnost posle više godina procurelo saznanje da je skoro svake nedelje, na ispovest „do gole kože“ primao udate „ovčice“ iz svog „stada“. Vođa nacističkih SA jurišnika Rem izgubio je položaj, ljubavnika i glavu tek u čuvenoj hitlerovoj čistci nakon dolaska na vlast. O uspehu u obaveštajnoj delatnosti Mate-Hari za vreme Prvog svetskog rata koja je u redovima generala suparničkih vojski bila veoma popularna ne treba ni govoriti.

Verovatno ima bezbroj primera iz istorije u kojima su seks i moć toliko isprepleteni da ih je gotovo nemoguće razdvojiti. Međutim, u njihovom međusobnom konfliktu svima je jasno ko će pobediti. Svojim očima gledao sam kako se jedno, po svim merilima savremeno društvo stropoštava u kaljugu bluda, bede i laži dopuštajući jednom ludaku da ih vodi iz krize u krizu, iz jednog krvavog rata u drugi, još krvaviji i besmisleniji od prethodnog. Pored mene su prolazile oskudno obučene i neukusno našminakane tinejdžerke vrebajući gangstere koji su za njih bili put za izlazak iz pakla u kojem su živele. U njihovim glavama skidanje gaćica u pravom trenutku, pred pravim čovekom, bio je recept za sreću. Viđao sam stare pedesetogodišnje pedere kako obigravaju oko škola tražeći mlade, neiskusne i dovoljno pohlepne žrtve. Slušao sam priče o cenovniku za manekenke, glumice i pevačice bez

angažmana. Gledao sam porodice totalno drugačije od onih sa TV ekrana u kojima je opšte raspoloženje bilo nešto što je variralo od mržnje, preko dosade, do apatije. I bez obzira na svoje junake iz TV serija sa svakim danom sve više su ličili na skupinu brodolomnika bačenih na pusto ostrvo od kojih ni jedan nije poznavao tuđi jezik. Slušao sam čudeći se kako jedna tako milozvučna imenica kao što je ljubavnica može dobiti skriveno, podmuklo značenje.

Beda, galopirajuća i nemilosrdna, isisavala je i poslednje tragove predašnjeg dostojanstva. Svako zadovoljstvo nudilo se za određenu cenu svakome ko je bio u stanju da je plati. Na lešini starog socijalističkog mastodonta rastu i razvijaju se lešinari tržišne privrede. Sve ima svoju cenu, pa i ljudsko samopoštovanje i dostojanstvo. Ono se kupuje i prodaje kao svaka roba na tržištu ali pošto ga svaki narod ima u neograničenim količinama niko ne treba da se brine za svoj lični ugled. Nebeski narod ne pokorava se velikim silama, ne saginje se pred bogatim huljama, ne povlači se pred pretnjom bombardovanja i nikom ne daje da ga trti otpozadi. Nacionalni fetišizam kao kompenzacija za zemlju evnuha.

U autoritarnom društvu ima svega u velikim količinama : perverzija, bluda, promiskuiteta i rata među polovima. Ima svega osim kvalitetnog seksa i iste takve ljubavi što je u takvim društvima izuzetno retka i neobična pojava. To je zakonitost koju ne mogu izmeniti armije seksologa, tone bračnih priručnika, niti bilo kakve mere populacione politike. No, to i nije neki problem, budući da ga niko ne primećuje i da svako ima preča i daleko važnija posla.

*

„Po načinu razmišljanja bila je građanka; bila je savršeno poštena, volela je ono što je logično, bojala se neba i pakla, imala je veoma mnogo predrasuda; bila je kći svoga oca, one smirene i obazrive rase kod koje cvetaju vrline domaćeg ognjišta. A u takvoj prirodi klijali su i razvijali su se čudesni prohtevi, radoznalost koja je stalno rasla i želje koje se ne mogu priznati.“

Odlomak iz knjige Emila Zole „Kaljuga“

*

Posao rudara i njima srodnih struka poznat je po svojoj težini i opasnosti te je i ovekovečen izrekom da rudari jedu „hleb sa sedam kora“. Jedna od najčešćih i najsmrtonosnijih opasnosti koja pretila rudarima koji rade na podzemnoj eksploataciji uglja jeste eksplozija metana i ugljene prašine. U Kini svake godine na ovaj način život izgubi po nekoliko stotina ljudi. Svakoga dana hiljade rudara širom sveta potpuno je svesno ove činjenice dok uz tradicionalni pozdrav „Srećno!“ ulaze u jamu. Pa ipak, i oni koji silaze dole u zemljinu

utrobu i mi koji ostajemo ovde gde sunce najjače sija a nebo je plavo kao more imamo više međusobne sličnosti nego što ih imamo s nekim drugim i drugačijim državama i nacijama. Kada su posle eksplozija metana ili ugljene prašine (Osim u izuzetnim slučajevima nemoguće je identifikovati koji je pravi uzrok eksplozije) pitali preživeli kako su se osećali pred eksploziju i da li su mogli da naslute ili predvide predstojeću nesreću dobijali su različite odgovore. Neki nisu osetili ništa neobično, neki su osetili čudan miris u vazduhu, a neki kažu da su osećali neku čudnu lakoću u svojim udovima. Najzanimljiviji odgovor bilo je osećanje neke težine u grudima koji se širio na čitavo telo, sve je bilo praćeno mučnim osećajem žuljanja u želucu. Kao da se čitav rudnik obrušio na njihova tela zatrpavajući ih i puneći im stomake mokrom zemljom iz podzemnih hodnika. Za trenutak kao da su se stapali s rudnikom da bi u narednom momentu udarni talas eksplozije ljude, alat i vozila razbacao unaokolo poput slamki a vatrena stihija pržila sve na što bi naišla, trošeći i ono malo zagađenog vazduha koji je davao dah života unesrećenima.

Iako najveći broj ljudi s ovih prostora nikada ne silazi u rudničke jame njihova sličnost u psihosomatskom pogledu s rudarima je frapantna. Naime i njih često guši, davi, probada i žulja nešto iznutra, nešto što je ispod dijafragme a nije ni metan ni ugljena prašina. Teško je svome razumu objasniti postojanje nekog nedefinisanog područja u stomaku, nečega nalik praznom mehuru koji opstaje bez obzira na količinu hrane koju unosimo. Gutao - ne gutao gutljaje, zalogaje i naročito „knedle“, varenje je nemoćno pred neprolaznim osećajem mučnine koji opterećuje svakog stanovnika autoritarne države. Jer tako sve i počinje. Sa gutanjem. I to svega i svačega.

Na početku tvog života roditelji će te uputiti u prednost redovnog i disciplinovanog obavljanja fizioloških potreba i održavanja lične higijene kada te budu poseli na nošu. Malo kasnije, uverićeš se u ispravnost maksime da su stariji uvek u pravu i da ih treba poštovati, dok te stariji brat ili sestra budu mlatili zbog izgubljene igračke. Kad porasteš činiće ti se da su najnesrećnija deca na svetu rahitični, kratkovidni dečaci i devojčice s protezom, pod uslovom da nisi mentalno retardiran i da ti roditelji nisu alkoholičari. Pubertet ćeš provesti u svađi s roditeljima koji će ti stalno deliti savete kako da ne završiš kao oni. Na školi i fakultetu učićeš da živiš u najboljem društveno-ekonomskom sistemu na svetu protiv kojeg je svaka kritika nemoguća, nemoralna i brutalno kažnjiva. Kada stupiš u brak s ljubavlju svog života smatraćeš da je život tri generacije pod istim krovom i pedesetak m² sasvim normalna, prihvatljiva i izvodljiva stvar. Dobićeš i sopstvenog potomka čudeći se kako on uopšte ne liči na tebe, što će sa protokom vremena i uprkos uloženom trudu postajati sve izrazitije. S vremenom ćeš se navići na ženske “glavobolje” i muški “prekovremeni” rad. U četrdesetoj ili pedesetoj godini, dok budeš hvatao zjale na bednom mestu mlađeg referenta i čupkao sede vlasi sa glave sanjarićeš o bogatstvu i slavi.

U kovitlacu svakodnevnog nezadovoljstva prikrivenog glazurom religioznog ili nacionalističkog ushićenja stvara se i raste ono mučno raspoloženje nepoznatog porekla. A

upravo to nepoznavanje jeste najveći problem. Jer, kada svako radi sve ono što društvo očekuje od njega i biva nagrađen od istog tog društva teško je uvideti bilo kakvu grešku. Naročito ako svi veruju u tačnost, logičnost, prirodnost i na kraju - savršenost takvog društva. I kako onda kada radiš isto što i drugi, čineći ono što je (društveno) dobro, možeš učiniti ili se osećati loše!?

U blaženom neznanju, stomaci se pune nesvarivim komadima prelivevim tankim slojem slatkih laži i iluzija, čekajući praviistorijski trenutak. Neispunjene želje, propale ambicije i stalne uvrede najbolje su gorivo za pobunu, revoluciju i rat. Gutanje nesažvakanog, povijanje glave i savijanje leđa, nikada se ne zaboravlja a podnosi se samo neko vreme. Jer ljudi se na svašta naviknu i prilagode ali nikada na nepravdu. A nepravda i nejednakost nužni su preduslovi opstanka autoritarnog i užasno siromašnog društva. Duboke, ponavljane i nikada do kraja izivljene frustracije tvore eksplozivnu smešu mnogostruko opasniju od metana. Što duže traju to su i opasnije. Potreban je sasvim mali podsticaj pa da i najdemokratskija zemlja na svetu postane "tamni vilajet". Potreban je samo neki signal da bi se mnoštvo miroljubivih seljaka i radnika pretvorilo u moćnu vojsku, kako je to govorio Čerčil. Nešto što će započeti detonaciju, neka inicijalna kapsla, dovoljno udaljena od minera koji je zainteresovan da svoju ludačku zamisao sprovede u delo.

*

Uvek se fasciniram unutrašnjošću električnih i elektronskih uređaja kao što su radio aparati, kasetofoni, televizori i kompjuteri. Sva ta užasna preciznost na vrlo malom prostoru koja omogućava gotovo nezamislive stvari izvlači uzdah divljenja svakom a naročito onome čiji mozak nije odmakao dalje od kromanjonske epohe i koji šmugnu u podrum čim počne da seva i grmi. Svi ti redovi dioda, tranzistora, otpornika i kondenzatora koji se šarene pred očima međusobno povezani zamršenim štampanim kolima na poleđini samo pojačavaju utisak da se nalazite pred nečim što prevazilazi ljudske sposobnosti i potencijale. Čitava kompozicija svih tih malih stvarčica karakterističnog oblika (i mirisa!) od kojih svaka od njih ima nezanemarljivu ulogu čini se još kompleksnijom nego što jeste. A zatim se prisetim da na Zemlji ima oko 52% ljudske populacije suprotnog pola od kojih ogromna većina ne zna da razlikuje osigurač od tranzistora, pa se osećam nešto opuštenije.

Gledajući jedno obično prosečno ljudsko biće, ako tako nešto uopšte postoji, ne mogu a da ne osetim još veću dozu divljenja od one koju poklanjam video-rekorderu, na primer. Njegovu ili njenu kosu koju uokviruje lice na kome blistaju dva oka simetrično udaljena od izbočine koju čini nosna kost. Usta kroz koja prolazi hrana i voda a izlaze reči koje katkad čine da se dese čuda i da drugi ljudi budu zadivljeni i posramljeni u istom trenutku. Ruke s deset prstiju koje menjaju svet ali i samog sebe. Sva ona sitna i krupna iznenađenja kojima nas pojedinci obraduju ali i razočaraju čine potpunu deskripciju čoveka nemogućom.

Zastajkujući pred lepotom ljudskog tela i duha pitam se kako je to nastalo? Kako je od kaplje sperme nastalo jedno takvo stvorenje? I prisetim se sopstvenog detinjstva, svih onih trenutaka iz daleke prošlosti koji su uspeali da se odupru gumici zaborava. Uvek je bio neko ko je donosio hranu na sto a često, još i bliže, do mojih usta. Neko ko je kupovao i poklanjao mi igračke, te sitne, male, plastične stvari koje su samo za mene predstavljale neprocenjivu vrednost. Kada sam se budio ujutru znao sam da nisam sam i uvek je bio neko ko se smejavao i plakao zajedno sa mnom. Zato ne zameram ženama koje kažu da muškarci ne razumeju život.

Ako bismo birali reči koje najbolje opisuju život ljudi i njihovog društva u savremeno doba mislim da bi to bile : brz, dinamičan, promenljiv, univerzalan i kompleksan. Takav život diktira i uslovljava prilagođavanje svih pojedinaca. To važi za sve, pa i za one koji žele da predvode takva društva. Čak i autoritarne vođe ne mogu se više pozivati na Providenje, Sudbinu, Božju volju i tome slično jer će završiti na pravom mestu, daleko od ostalih ljudi. Jedan čovek sa svim svojim karakteristikama oslanjajući se samo na svoje sposobnosti danas može biti “glavni” samo u familiji, u najboljem slučaju u neposrednom komšiluku. Atributi vlasti preneti su na organizaciju, zajednicu, konflikti su dispergovani na različite pojedince. A u takvoj situaciji vrlo je teško nametnuti svoju volju. Pa ipak, ni to neće pokolebati onoga u čijem životu postoji neutaživa želja za totalnom vlašću. Postoje dva generalna načina na koji takvi ljudi pristupaju ovom problemu.

Jedan je posedovanje stručnog znanja iz svih ili bar onih važnijih oblasti života za datu grupu ili zajednicu. Ako želiš da budeš glavni u fabrici mašinskih delova-završi mašinski fakultet. Želiš li da budeš glavni bankar-prvo upiši ekonomski fakultet. Samo, na planeti danas ne postoje narodi ili države čiji pripadnici žive isključivo od proizvodnje veš-mašina ili novčanih transakcija. Isto tako, ne postoje ni ljudi koji 24 sata dnevno, sedam dana u nedelji, do kraja života sede za mašinama ili kompjuterima. A na koncu, nijedan fakultet ne završava se lako i brzo, niti je znanje stečeno tokom godina školovanja dovoljno da do kraja života budeš ekspert za datu oblast.

Sve je to poznato i onome koji tako očajnički želi da vlada ali ga ne sprečava da izigrava sveznalicu. On je samouk, pročita poneku knjigu, sasluša poneko mišljenje, donese zaključak i-eto ga! Dlanom o dlan, on je stvorio od sebe stručnjaka koji od svih zna bolje i više. Za svaki problem on nudi brzo, jednostavno i neizvodljivo rešenje. Zato su sva njegova rešenja u stvari, ne-rešenja koja zbog nepoznavanja detalja samo pogoršavaju i produbljuju postojeći problem. Ona dobro zvuče, izgledaju prividno logično, ali kao rezultat imaju novi, dotad nepostojeći problem. U stručnim krugovima ovakvi ljudi zovu se šarlatanima a njihova rešenja-demagogijom.

Sve što se zbiva danas dešavalo se i u bližoj ali i daljoj prošlosti. Mojsije i Izraelci bili su blizu smrti od gladi i žeđi u pustinji kada su odlučili da pobegnu iz Egipta i potraže “obećanu zemlju”. Šta je bilo sa onima koji su naseljavali tu istu zemlju dobro je poznato. Prema

Marksu, komunistička ideja je trebala da donese konačnu pravdu i jednakost među sve ljude ukinuvši sve ostale osim jedne-radničke klase. Pol Pot i crveni Kmeri u Kambodži bili su najdosledniji u svom eksperimentu kada su raselili sve gradove a njihove stanovnike proterali u pirinčana polja. Ne bi trebalo zaboraviti ni njihove prethodnike koji su slušajući onu izreku da kada te neko udari po obrazu treba da mu okreneš i drugi obraz postali omiljena hrana za lavove. Adolf Hitler bio je stručnjak u arhitekturi, umetnosti, diplomatiji, vojnoj strategiji i oružarstvu, sudeći po rečima njegovih saboraca. Što se tiče oružarstva na primer, po rečima Alberta Špera, čitavo znanje crpeo je iz jedne jedine knjige u crvenim koricama.

Da je ovdašnji Vožd dostojan svojih slavni prethodnika ustanovilo se već na početku njegove političke karijere zalažući se za "jaku privredu u jakoj državi". Osećajući vetrove promena koji su krajem osamdesetih duvali sa svih strana zalagao se za uvođenje principa tržišta u sve segmente društvenog života osim, naravno, u politiku. Surfujući po talasu nacionalizma sprovodi "antibirokratsku revoluciju" kako bi preuzeo preostale centre moći i konstruisao najcentralizovaniji činovnički aparat u tada još postojećoj socijalističkoj federaciji pomoću koga je po svojoj volji postavljao direktora zabavišta u poslednjoj zabiti. Propovedajući mirno razrešenje krize i međunacionalnih konflikata, doveo je do toga da pregovara o miru i kraju najkrvavijeg građanskog rata na tlu Evrope u poslednjih 50 godina, u kojem on i njegova vlada, prema njegovim rečima, ne učestvuju.

Drugi način vezan je za sastavne delove svake grupe ili zajednice, i posebnu sposobnost autoritarnog vođe da ih iskoristi za svoje ciljeve. Svaki sistem ima svoje slabosti ali ne postoje ljudi koji mogu tako dobro da nanjuše slabosti i mane sistema ali i bilo kojeg pojedinca. Slabosti su drugačije i različite, baš kao što smo svi mi različiti ali svakog muče i tište s podjednakom neizdržljivošću. Nekad je to želja za većom platom, nekad navika da se za život zarađuje sedenjem u kancelariji i brbljanjem podobnih besmislica na partijskim forumima na koje se stiže službenim automobilom. Ponekad je to neka mračna tajna iz prošlosti čije bi otkrivanje izazvalo teške posledice a ponekad prosta tendencija da se bude na strani pobjednika. Neko od nas žudi za svim onim počastima i pohvalama koje su ga ispravno ili neopravdano zaobišle. Za nekog je strast prema ženi duge kose i još dužih nogu sasvim dovoljna.

Sa pronicljivom velikodušnošću mletačkog trgovca i darežljivošću mafijaša prema siromašnom i beznačajnom tinejdžeru diktator prihvata i nagrađuje naše tajne strasti, bilo tako što otvoreno poklanja, bilo tako što ih ne kažnjava i ne osuđuje. U borbi za vlast sve je predmet faustovske trgovine za koju on ima i previše talenta. Potrebna je samo jedna transakcija i to ona prva, sve ostalo nakon nje je čista rutina, posao koji se odrađuje. U vrzinom kolu bede, straha i nasilja, koji su verni pratioci svake diktature, više neće ni biti moguće raskinuti pogodbu.

Šta je to što jedan diktator traži od svojih sledbenika? Pa, skoro ništa... Ništa, osim da rade svoj posao ili ono u čemu su najbolji. I, ono što je takođe bitno-ništa osim toga! Drugim

rečima : radi svoj posao ne mešajući se u tuđi. Profesionalni političari treba da nastave da lažu, samo sada za novu elitu na vrhu. Svojim sladunjavim rečnikom pokušaće da objasne narodu zašto je novi diktator idealan i bolji od prethodnog (savršenog) režima koji se na kraju pokazao kao najgori na svetu. A diktator je široke ruke i zna da prašta. Generali koji su se dugo spremali kao da će sutra izbiti rat, dobiće prekosutra priliku da pokažu da nisu uzalud protraćili tolike godine. Samo, sada neće braniti državu nego narod i to na nekim drugim prostorima. Policajci koji su čuvali red i zakon čuvaće sada diktatora od unutrašnjeg neprijatelja. Umesto kriminalaca hapsiće opozicione lidere i nepoćudne intelektualce ali, hapšenje je hapšenje-zar ne!? Bankari koji su investirali i kreditirali privredu, sada će svoje poslove preusmeriti na državu i njeno naoružavanje. Velika državna preduzeća i zaposleni u njima koji su proizvodili automobile, turbine, motore i avione, promeniće svoje proizvodne programe u nešto što je diktatoru mnogo potrebnije i draže (“Prvo topovi, pa onda maslac!”). Ali posao je posao, zar ne!? Doktori će umesto kamenja iz bubrega vaditi gelere i metke a sudije će umesto u interesu pravde suditi u nacionalnom interesu. Tako će kriminalci biti puštani iz zatvora kako bi svoju delatnost nastavili negde u inostranstvu. Umetnici će i dalje stvarati samo, sada ne iz svoje glave ili srca već iz patriotizma. Žene će se iz preduzeća vratiti kući kako bi rađale nove vojne obveznike i vodile brigu o domaćinstvu. Muškarci će umesto da pričaju o politici priču nastaviti drugim (oružanim) sredstvima. Doduše biće i onih koji se iz bilo kog razloga neće moći iskoristiti kao što su duševno poremećeni, mentalno retardirani i nepopravljivi opozicionari. Ali, taj će korov ukloniti već neko čija je to briga i posao. Svako će dobiti svoju svrhu u novom sistemu a onda će svi prionuti na svoje radne zadatke.

Postoji zabluda koju širi svaki diktator koji želi da se domogne vlasti, laž o promeni, korenitoj i potpunoj, koja će otkloniti sve nepravde i nelogičnosti u društvu. On nikada ništa ne menja već preusmerava čitav sistem i celokupnu energiju u jednom pravcu, pravcu svojih interesa i ciljeva, baš kao što se voda iz planinskih potočića sliva u korito formirajući reku koja teče ka svom ušću. On niti zna, niti želi da menja, njegovo umeće je manipulacija i instrumentalizacija ljudskih bića. Kada bi se sve komponente jednog televizora prekomponovale na način na koji diktator rekonstruiše zateknuti društveni poredak dobili biste televizor koji ne radi ali je zato svaka komponenta jednosmerno povezana s biračem kanala. Bazirajući svoju vlast na gramzivoj, sebičnoj i beskrupuloznoj pohlepi sebe i svojih sledbenika diktator stvara posebnu vrstu odnosa sa svakim od njih pojedinačno.

Možda je tu i tajna privremenog uspeha autoritarnog režima. Nijedan diktator nema dilemu koju ima većina običnih ljudi pitajući se jesu li ljudi u suštini zli ili dobri, kakva je ljudska priroda i čemu se u skladu s tim mogu nadati. On ne sumnja, on zna da su ljudi pokvareni, zli i sebični te od njih očekuje samo ono najgore. Zato je uvek oprezan i sumnjičav, a u malo opasnijim situacijama i paranoičan prema drugim ljudima. Pošto je njegov stav prema čoveku pesimističan on nema nikakvih iluzija te se ne može ni razočarati u ljude.

Upravo zato i mora obezbediti mehanizme koji će mu obezbediti kontrolu nad svakim podanikom pojedinačno. Nešto što će sprečiti nekog drugog da preuzme njegovo mesto ili onemogućiti koaliciju protiv sebe, po sistemu “dva loša ubiše Miloša”. Nešto što će sprečiti neke nepodobne glave da formiraju nezavisne centre moći i da, ne daj Bože, počnu da uvode demokratiju. Moderno ustrojstvo države ne ide na ruku nikome ko želi da bude svemoćan, čak naprotiv (Stvar iskustva, naučnog saznanja ili raslojenosti modernog društva) ! Sasvim je očigledna težnja savremenog čoveka da se podvrgava pravilima i principima umesto nečijoj tuđoj volji. Ipak, savremena politička praksa dopušta mu jedan oblik organizacije autonoman od bilo kakve logike ili sadašnjih političkih standarda. Omogućava mu da iživi sve svoje vlastohlepne strasti i da čitav život postavi naglavce. Na primer : da ne priznaje zakon zemljine teže, postojanje holokausta ili jednakost ljudi bez obzira na pol, naciju, rasu ili konfesiju. Ne postoji ni jedna država u kojoj je na snazi Zakon o obaveznom unutrašnjem ustrojstvu političkih partija. U okviru svoje partije, odnosno njenog statuta i programa on može da radi sve što zaželi, a obično to i radi.

Jedna od prvih težnji Adolfa Hitlera kao političara bila je da od nacionalsocijalističke stranke načini državu. Kod nas je došlo do izvesne inverzije tako što se već postojeća vladajuća komunistička partija ujedinila sa Socijalističkim savezom radnog naroda stvarajući novu Socijalističku partiju koja je izašla na prve višestranačke izbore i osvojila vlast. Od samog svog početka ta partija je postala samo servis za jednog čoveka iz kojeg je on regrutovao kadrove za sve državne funkcije. Svako ko je želeo da sačuva fotelju morao je da uzme partijsku knjižicu. Vernost Voždu javno se pokazivala pristupanjem njegovoj partiji koja je za sve njih postala hraniteljica.

Otud toliko voluntarizma i amaterizma u autoritarnom društvu koji ponekad tera čoveka u smeh kada neki nesposobnjaković bude postavljen na rukovodeće mesto u struci o kojoj nema pojma. Samo u Hitlerovom režimu je jedan arhitekta mogao biti ministar naoružanja a general ministar privrede. Delom zbog njihove nesposobnosti a delom zbog straha diktatora da ne dođe do zavere oni bi često menjali svoje resore. Stalna rotacija, kao i često preklapanje nadležnosti između postojećih i novoizmišljenih položaja i funkcija samo su tužna slika hronične sumničavosti velikog mešetara na vrhu piramide. Njegova inventivnost obogaćuje rečnik pojmovima kao što su : specijalni komesar, izvršni opunomoćenik, vanredni izaslanik, koordinator-predstavnik, itd. Šarena frazeologija samo pokazuje nepoverenje u sopstvene zakone koji bi u nekom sudbonosnom trenutku mogli da se okrenu protiv njega. Tiranin se zato okreće ka onome što bolje poznaje i zato vladavinu zakonima zamenjuje vladavinom ljudima. Za razliku od zakona, ljudska bića mogu pod pritiskom promeniti svoj sud. Hitler, koji je samog sebe proglasio vrhovnim sudijom nemačkog naroda, imao je običaj da kaže svom ministru pravosuđa :

- Na jednoj strani su vaši pravnici sa svojim zakonicima a na drugoj su moji ljudi sa bajonetima. Pa da vidimo ko više vredi!

Zato u autoritarnom režimu nema nekog određenog, doslednog sistema na osnovu kojeg on funkcioniše i kojeg bi svi poštovali. Drugim rečima, pravilo je da nema pravila. Postoji samo volja, volja jednog naroda ili volja jedne klase čije obrise niko ne može raspoznati već se kao njeno otelotvorenje uzima ličnost diktatora. Tako svima ostaje da se upravljaju u skladu sa hirovima jednog ludaka strahujući od gubitka njegove naklonosti. Time se stvara još jedan preduslov za konačni krah autoritarnog režima, a to je tišina koja zavlada među sledbenicima najvećeg Vođe. Tišina je konačni stadijum u procesu razdvajanja onog koji vodi i onih koji su vođeni. Kada se svako zavuče u svoj brlog i prestanu kafanske diskusije o ispravnosti poteza koji vuče najmudriji među mudracima postaje jasno da je kraj blizu i da zatišje pred buru neće dugo trajati. Sa svoje strane diktator pod uticajem svoje paranoje čini očajničke poteze kako bi predupredio neminovno, što samo ubrzava rasplet čitave situacije. Tu jemožda i ključ neuspeha totalitarnog režima. Ista ona sumnjičavost i mizantropija autoritarnog vođe koji mu pomažu da savlada sve prepreke na putu do trona, s vremenom postanu uzrok razlaza sa svim svojim, pa i onim najodanijim sledbenicima. Paranoja se sa vrha lagano spušta sve niže, sve do najniže prečage na društvenoj lestvici ometajući razvoj bilo čega novog, pa bilo to i daleko korisnije od postojećeg. Ona polako guši, davi i poput utega vuče nadole i unazad, postajući toliko intenzivna da ometa vitalne životne funkcije. Zato većina autoritarnih režima ima kratak vek trajanja uprkos proklamovanoj želji za hiljadugodišnjom vladavinom.

*

Ono što je za prosečnog Hindusa, Arapina, Azijata ili Istočno-Evropljanina Zapad, bolje reći Amerika, jeste slika blagostanja i prosperiteta, Holivud, limuzine, vile sa bazenom, mnoštvo lepih žena i delikatesa u izobilju. Sloboda za sve (crnce, homoseksualce, paraplegičare, Indijance...) , ljudska (i životinjska!) prava i demokratija su u drugom planu. Bespoštedno lobiranje u američkom Kongresu za i protiv reklamiranja alkoholnih pića i cigareta, beneficija za poljoprivredu, strožijih pravila u pogledu zaštite životne sredine ili kloniranja važni su detalji koji lako promaknu u sjaju i blještavilu holivudskog trilera. O javnoj tajni da dobrobit Amerike podržavaju i njihove vlade kupujući oružje i municiju od američkog vojno-industrijskog kompleksa malo ko razmišlja.

Ali zaista Amerika i ostale zemlje sličnog društveno-ekonomskog poretka nazvane po geografskoj odrednici Zapadom dosta dobro i bogato žive. Mene lično je zaprepastio podatak da postoje ljudi u Americi koji zarađuju za život tako što bogatim klijentima hotela otvaraju vrata uz osmeh ili im pozivaju taksi. Ili, neafirmisani književnici koji čitaju svoje radove na autobuskoj ili stranici metroa a zatim sa šeširom u ruci prikupljaju honorar. Bilo mi je nepojmljivo da neko može živeti od sitnih ljubaznosti i od nečega što predstavlja kodeks lepog ponašanja na Istoku kao što je pomoći nekome u nevolji ili udeliti prosjaku. A u

Americi je to postala profesija, nešto kao uslužna delatnost ili roba kojom se trguje. I tu je možda ključ tržišne privrede : sve je postalo roba ili usluga kojom se barata na slobodnom tržištu. Čitav život sa svim onim sitnim naizgled beznačajnim funkcijama i potrebama koje se često izvršavaju i zadovoljavaju gotovo nesvesno postaje način sticanja sredstava za život velikog broja ljudi. Počev od baba-Sere kod koje obavljate fiziološke potrebe, preko krojača koji vam šije odelo po meri, brokera na berzi koji kupuje akcije za vas, prostitutke koja pruža svoje telo u zagrljaj vaših fantazija, žene koja vodi računa o vašem domu, deci i ugledu, pa sve do psihoterapeuta koji vam otklanja osećaj krivice. Rezultat toga je visok kvalitet, raznovrsna ponuda i nemilosrdna konkurencija. Ne postoji ni jedna zemlja na svetu u kojoj je put od psihoterapeuta do baba-Sere toliko kratak koliko je to u Americi.

Uzmimo na primer-seks. U Americi je to jedno od najrazgranatijih i najsofisticiranijih tržišta koje zadovoljava i najprobirljivije mušterije okrećući godišnje desetine milijardi dolara. Počev od najjeftinije kurve u Harlemu, preko najluđih fetiša i seksualnih pomagala koji se prodaju po seks-šopovima, zatim internet sajtova za perverznejake svih vrsta, filmske pornografije, pa sve do patoloških aberacija iz domena ekstremnog sadizma i mazohizma. Sve je na slobodnom tržištu. U zavisnosti od dubine džepa i individualnog afiniteta na potrošaču je da izabere neku od ponuđenih solucija. Ukoliko ste protivnik ovakve komercijalizacije preostaje vam da napravite transparent i da se pridružite demonstracijama malog broja istomišljenika. Ili da se priklonite nekoj od religioznih sekta koja obećava Strašni sud svim bludnicima, gde će od vas "izmusti" i poslednji cent za održavanje sopstvenog postojanja. Na kraju tu su i lokalni terapeuti koji će vam za svoj astronomski honorar pomoći da naučite da uživete u seksu ili da postojeće probleme prihvatite sa anđeoskim mirom. Za razliku od Zapada u našem slučaju nije sve otišlo tako daleko. Zajednička odrednica za vlast, posao i ženu je da su jedne i doživotne! Naša vlast sa mržnjom, strahom i prezirom gleda na strane vlade koje su nam uvek nenaklonjene i neprijateljske što je malo smešno i pomalo ludo jer se posle svake četiri godine (uglavnom) menjaju. Naši zaposleni sa čuđenjem slušaju izveštaje kako svake godine u Americi neka privredna grana krahira pa na desetine hiljada radnika bude otpušteno. Rekoh sa čuđenjem, jer se niko od otpuštenih ne uzme oružje niti štrajkuje glađu.

Naše žene s prezirom (i zavišću!) gledaju na žene sa Zapada koje se vrlo često razvode zbog često neshvatljivih razloga kao što je seksualno nezadovoljstvo ili preljuba. Naši muškarci sa podsmešljivim izrazom lica pričaju o američkim muškarcima koji javno posećuju bordele i seksualne savetnike. To je za njih krajnji izraz poniženja i nemušкости koju nijedan od njih ne bi mogao (javno) preživeti.

Zato se ne treba čuditi nacionalnom ponosu ovih ljudi koji bukne u svakom kontaktu s moralno posrnulim i nadasve iskvarenim Zapadom. Na Balkanu, ljubav je večita baš kao i mržnja jer se ovde ništa ne menja. Počev od srednjeg veka kada se na ovdašnjem dvoru jelo s zlatnim viljuškama i kašikama a na bojnopolju branila hrišćanska Evropa od najeзде

islama, ovaj narod davao je uzor i moralni kodeks ostalim narodima koji uvek treba slediti. Desetkovan u Prvom i Drugom svetskom ratu ostao je do kraja veran svojim idealima bez obzira na žrtve. Narod nije imao izbora : sledio je jedan, jedini ispravan put u svoju budućnost, baš kao i sada!

Dosegavši patos nacionalnog osećanja i pun samopouzdanja ovdašnji muškarac bi nakon još jedne lekcije o moralu koju bi držao supruzi i ukućanima otišao u kafanu da se sastane sa svojom muškom sabraćom. U enterijeru nikotinskog dima, prljavih čaša i stolnjaka, i uz obilje jeftinog piva, uz pesmu i neartikulisanu buku pleh-orkestra, dočekivao izlazak sunca. Prkoseći zlom, pederskom Zapadu, svanuće još jedna zora praćena praznim džepovima, zatrovanim plućima i mamurlukom u glavi. Očuvanog dostojanstva zajedno s pajtašima, ruku pod ruku, oteturaće do svoje kuće i uz tradicionalna tri poljupca u obraze krenuti u svoj krevet da bi sutradan ponovo na leđa primio jaram siromašne svakodnevnice.

U takvom okruženju sve društvene grupe su u stalnom konfliktu poput pacova strpanih u jedan omanji kavez. Muškarci i žene, stari i mladi, zaposleni i nezaposleni, prodavci i kupci, svi su žrtve sopstvene uobrazilje da su baš oni apsolutno i nepogrešivo u pravu a da su svi ostali nepravedni prema njima. Zatvorenima protiv svoje volje u takav kavez ne ostaje im ništa drugo do da se drže po strani i sanjare kako bi sve bilo drugačije da je po njihovom, ili da bar, onaj čovek na vlasti zaista zna kako je njima. Eh, da samo veliki i pravdoljubivi Vođa zna za njihove muke i nepravde koje im se čine na pravdi Boga...

Zato vladar takvog društva ne mora ni da se natura niti da nameće svoju vlast u područjima ljudske egzistencije za koja nije legitiman autoritet. Uz malo strpljenja sami podanici će ga pozvati da proširi svoja ovlašćenja nadajući se da će on presuditi baš u njihovu korist. Geslo "Zavadi pa vladaj!" postaće tako glavno sredstvo za održavanje i proširenje vlasti svakog vladara. U društvu u kome niko ne vidi dalje od sopstvenog nosa i ne oseća ništa osim sopstvene bede neće biti teško odstraniti svoje suparnike, jednog po jednog. Jevreji, komunisti, socijaldemokrati i ostala opozicija, Cigani, homoseksualci, duševno oboleli, sveštenici...

Nekako sam počeo da volim samoću nalazeći u njoj više zadovoljstva nego u druženju sa svojim vršnjacima. Tišina moje sobe delovala je umirujuće i okrepljujuće u vihoru rata, rici tenkova, prasku topova i minobacača, eksploziji teških reči punih mržnje prema svemu što nije bilo na pravoj strani. U društvu gospođe muzike iz nekog, sada tako dalekog doba i gospodina televizora koji je u retkim prilikama bio praznik za oči sati bi prolazili u nepreglednom i prepoznatljivom nizu. I sve bi bilo u savršenom redu sve dok se na ekranu ne bi pojavila neka, mome sećanju nepoznata, a mom oku vrlo zanimljiva žena podsećajući me na glad, tako tipičnu za sve muškarce. A onda bi pažnja sa visokointelektualnih, duhovnih tema skrenula na obline od krvi i mesa i raspalila maštu.

Na žalost, sve je ostajalo na mašti. Da sam kojim slučajem negde na Zapadu verovatno bih potražio nekog ko je spreman da mi pruži zadovoljstvo te i takve, najbolje vrste. Ali u

ovakvim uslovima preostalo mi je da sve odložim za neko buduće vreme, nadajući se da neću zaboraviti šta sam ono hteo. Ostao sam „gladan“ ali sam stegao kaiš i nastavio dalje.

I tu je čini mi se, još jedna od bitnih razlika između autoritarnog društva i liberalnog, ka tržištu okrenutog društva. Dok se na Zapadu skoro svaka želja zadovoljava a čitavo društvo trudi da stimuliše i razvije “aparati želja” dotle se na Istoku on sputava i suzbija. Dok se na Zapadu ljudi takmiče da budu što zadovoljniji i uspešniji u ispunjavanju svojih i tuđih želja dotle se na Istoku ljudi zbijaju i skupljaju poput ježeva u svoje jazbine, trudeći se da zadrže ono malo što im je preostalo. Dok je na Zapadu siromašan čovek slika totalnog neuspeha i promašaja dotle je na Istoku taj isti čovek ideal kreposti i čistote. “Kazanove” su na Zapadu samo obični ljudi s neobičnim i preteranim prohtevima kojima treba pomoć psihijatra. Čovek tipa “Kazanove” je na Istoku neostvareni i ponegde skriveni san pojedinca kojem se priklanja bežeći od svoje “svete” apstinencije.

A gde sam ja u svemu tome? Kojem carstvu ja pripadam? Recimo ovako: Nisam svetac ali nisam ni oportunist. Ne jurim za svakom suknjom ali nisam ni glupi žabac koji život provodi u baruštini čekajući na poljubac svoje „princeze“. Strane su mi sklonosti nekih ljudi da učine i obećaju mnogo samo zbog bilo kakvog seksa. Isto toliko su mi strani i ljudi koji su spremni da ugroze i sruše ono što su gradili čitavog života zbog tela koje je prestalo da bude jedro, vitko i poželjno kao nekada, a broj i lokacija svakog mladeža ili bore na tom istom telu (previše) dobro poznat.

Seks je deo moga bića, slatka sila koja me čini napetim i vodi izlaznim putem ka vrhunskom olakšanju i zadovoljstvu. Verujem i znam da je za svakog seks biološka potreba kao što su hrana, voda ili spavanje. Ali, za razliku od bioloških potreba seks je u najbližoj mogućoj vezi sa drugim ljudima i kompatibilnošću njihovih potreba sa našima. Zato seks osim svoje biološke ima i onu kroz istoriju posmatrano mnogo važniju, socijalnu komponentu.

Na sreću, moderno društvo staje na moju stranu ustupajući i vraćajući seksualnom pitanju pravo na svoju biološku genezu usmeravajući pažnju na sitne trice kao što su prevencija nuklearnog sukoba velikih sila, zaštita ugroženih vrsta i slično. Na žalost, ima i izuzetaka jer postoje sredine u kojima se ovo pitanje tretira kao nacionalni problem, pitanje vrhunskog morala i dostojanstva, kako pojedinca tako i naciona. Na moju žalost živim u baš takvom regionu.

U bilo kojoj prilici, kada sam u ženskom društvu i kada to primeti neki od mojih muških poznanika mogu očekivati sledeća pitanja :

- Gde si, švalerčino!/? Je li, koja ti je ona mala od juče, sa kojom sam te video?
- Frajeru, je li bilo nešto juče s onom ribom s fakulteta?
- Jesi li “uradio” nešto kod Ivane?

Kao opravdanja na raspolaganju mi stoje konvencionalni odgovori u čiju verodostojnost niko neće imati ni trunke poverenja :

- Ivana i ja smo samo drugovi!

- Samo sam pomagao devojci nešto u vezi posla!

Ma kako tvoje namere bezazlene bile a tvoji postupci „časni i pošteni“, seksualna aluzija u mislima i rečima tvog okruženja je neminovna. U takvoj sredini vrednost muškarca kao muškarca varira kao klatno između dva ekstremna položaja. Ili si Kazanova koga svi osuđuju i kome se svi manje ili više otvoreno dive i zavide, ili si svetac čiju vrlinu svi slave ali ga niko ne primećuje. Na tebi je da se opredeliš kojem carstvu pripadaš i za kojom vrstom slave ćeš da juriš.

U primitivnoj i siromašnoj sredini kakva je ova, najgore prolaze neopredeljeni. Za sve one čije seksualne preferencije nisu komplementarne s ponuđenim modelima slede vrlo teške konsekvence. Strah, nepoverenje, prezir i otvorena netrpeljivost koja može prerasti u mržnju neviđenih razmera. Njihova sudbina je istovetna sudbini svega što je strano i nepoznato postojećem poretku stvari. Svi oni ,uključujući i mene, postaće neprijatelji najboljeg od svih svetova kada za to dođe vreme. Scene sa zgarišta, raskomadana tela, izobličena lica ludaka u uniformi i perverzних fantazija stopiće se u jedinstvenu sliku jednog i jedinog neprijatelja. Krajem osamdesetih, najsevernija i najrazvijenija republika bivše federacije bila je poznata po svojoj toleranciji prema seksualnim manjinama (Čuvena „umetnica“ Čicolina bila je gošća na otvaranju jedne tamošnje diskoteke). Jedna od najbrojnijih seksualnih manjina koja je prosto bola oči ovdašnjoj javnosti bili su homoseksualci. Kako je vreme proticalo a stavovi dveju severnih republika o transformaciji zajedničke države postajali sve udaljeniji i suprotstavljeniji tako je i stav prema „severnjacima“ bivao sve negativniji. Od izdajnika zajedničke države i socijalističke revolucije, pa preko eksploatatora poštenih „južnjaka“ oni su kolektivno proglašavani za „pederčine sa Severa“. Nedugo potom, izbio je rat.

Negde u isto vreme, zajedno sa raspravama o budućnosti sada pokojne federacije, radikalni nacionalistički krugovi u komunističkoj vlasti uporno su pokušavali da skrenu pažnju na ugroženost većinskog naroda svoje republike u južnoj provinciji gde je većina stanovništva pripadala nacionalnoj manjini susedne države. Žalbe na nacionalnu diskriminaciju nisu imale odjeka budući da je vladajuća komunistička partija čiji su članovi i oni bili bila senzibilna na etničke trzavice u svojim redovima, te su na važnim funkcijama bile proporcionalno zastupljene obe nacije. Međutim, stvari su se promenile kada su republičku prestonicu zapljusnule vesti o silovanjima žena i devojaka manjinskog naroda u južnoj provinciji. Naravno, počinitelji su uvek bili oni „drugi“, jer su slučajevi u kojima su uloge bile obrnute i slučajevi u kojima su počinitelji i žrtve bili iste nacionalnosti bili potpuno prećutkivani. Jedan bizaran događaj koji se dogodio na jednoj pustoj ledini na jugu siromašne i do zla boga nerazvijene provincije odjeknuo je poput bombe u političkoj javnosti čitave federacije. Đorđe, zemljoradnik srednjih godina, pronađen je na svojoj njivi sa vrhom staklene boce duboko zavučeni u anus. Ozbiljno povređen i sa obilnim krvarenjem prebačen je u bolnicu gde je i operisan. Na pitanja kako je došlo do toga odgovarao je da ga je neka grupa muškaraca, naravno-onih „drugih“, savladala a potom se seksualno izživljavala na njegovom

telu. Policija koja je izvršila uviđaj na licu mesta nije pronašla nikakve tragove koji bi potkrepili njegovu priču. To nije nimalo smetalo nacionalistima da ceo slučaj uporede sa silovanjem države a policijski izveštaj nazovu zaverom saučesnika iz redova separatista i kontrarevolucionara. Nedugo zatim nacionalisti koji su ubrzo preuzeli vlast u prestonici ukinuli su autonomiju provinciji i smenili postojeću vlast zamenivši je svojim poslušnicima iz redova (svoje) manjinske nacije i kolaboracionistima tuđeg naroda. Za samo nekoliko godina manjina je preuzela vlast nad većinom zavodeći postepeno politiku aparthejda prema većini.

Ono što je najgore ista politika nastavljena je do samog kraja i smrti bivše federacije prema svima koji su imali drugačije stavove od vladajuće ideologije. Prvo bi nastajale trzavice oko nekih naizgled beznačajnih sitnica; zatim bi vlast preko medija pod svojom kontrolom objašnjavala zašto je jedino ispravno rešenje ono što ona nudi jer bi svako drugo vodilo u propast; protivnici vladajuće elite bi bili proglašeni Sotonama, ludacima i homoseksualcima; a na kraju bi započeo rat!

*

U osnovi svake autoritarne ideologije stoji iščašen i iskvaren stav, bolje reći, predrasuda prema ljudskoj seksualnosti. Ovakva hipoteza pokaže svoju utemeljenost pre ili kasnije bez obzira na prividno veliku udaljenost između seksa i ideološke retorike. I mada vladajuće autoritarne ideologije, bolje reći, oni koji ih pripovedaju, započinju svoje bivstvovanje i vladanje baveći se nekim suvoparnim temama kao što su socijalna i nacionalna neravnopravnost, pre ili kasnije, čitavo društvo biće podstrekač rodonačelnicima takvih ideologija da se tim pitanjem ozbiljno pozabave. Bacimo li pogled u prošlost uvidećemo da se ista stvar dešavala kako u prošlim, "starim", tako i u vremenima koje popularno zovemo modernim.

Nijedan autoritarni vođa (bilo ih je mnogo ali uglavnom su bili muškarci!) nije došao na vlast predlažući rešenje seksualnog pitanja niti ima dokaza da se bilo ko od njih naučno ili pseudonaučno bavio problemima ljudske seksualnosti. Može se uputiti prigovor da muškarci po svojoj prirodi teže širim, apstraktnim temama i da na seksualnost gledaju prilično površno za razliku od žena. Međutim, ja idem malo dalje i tvrdim da takvi ljudi nisu sposobni da uživaju u seksu i da je za njih ta tema od sporedne važnosti. Čovek koji od drugih ljudi očekuje samo najgore i koji u njima ne samo da ne vidi nego ni ne traži ništa drugo do mogućnosti postizanja svojih sebičnih ciljeva teško da može doživeti druge na organski, telesni, biološki i na kraju krajeva : ljudski način (Čak ni dan-danas se ne zna da li je Hitler imao pravi i potpuni koitus sa Evom Braun). Ali, na samom početku svog života svako od nas ustanovi da drugi ljudi vole da rade stvari različite od onih koje mi volimo. Zato vođa svakog autoritarnog sistema bez obzira da li je to neka sitna grupa ili država može i mora da

toleriše različitost (ali i slabost!) ljudske egzistencije i to naravno sve do onog trenutka kada to počne da ugrožava ono što je njemu najvažnije (Hitleru nije ni najmanje smetala otvorena homoseksualnost vođe SA jedinica Ernsta Rema sve dok ovaj nije počeo da priprema puč). Za razliku od autoritarnog vođe njegovi podanici žive u svome malom univerzumu u kojem imenice kao što su Priviđenje, Sudbina, Nacionalni interes i Državotvornost imaju veoma malu ulogu. Za razliku od imenica Plata, Žena, Deca i Ljubav to su samo reči kojih se prisete prilikom retkih svečanih prilika. A što je društvo siromašnije, zaostaliije i zatvorenije oblast apstraktnog ustupa svoje mesto konkretnom i materijalnom.

Ljudska seksualnost a pre svega seksualni odnos je krajnje konkretna stvar dostupna svačijem iskustvu. U životu svakog normalnog odraslog čoveka ona predstavlja nezaobilazno saznanje, bez obzira na ličnu volju, pa čak i u slučajevima krajnje izolovanosti od ostalih pripadnika iste vrste. Za siromašnog čoveka seksualno zadovoljstvo je ne samo vrhunsko i najintezivnije iskustvo već često i jedino takvo zadovoljstvo koje sebi može priuštiti. Zato je on, seks, kao takav, jedna od najvažnijih stvari na skali vrednosti. Nijednoj vlasti, a pogotovo promućurnoj kao što je autoritarna ne pada na pamet da narodu uskrati, ograniči ili na bilo koji način oduzme to zadovoljstvo... ako ne mora. Pa ipak, to je neizbežna posledica vladavine autoritarnog režima. Zašto?

Postoji univerzalna ljudska potreba da sve što čini poveže u jedinstvenu, korisnu, razumljivu i svrsishodnu celinu. Ne toliko, ili bar ne prevashodno, da sve što čini da bude dobro posmatrano sa nekog moralnog stanovišta već pre svega razumljivo i prepoznatljivo. Pokušajte samo zamisliti neprekidne dileme oko toga šta treba obući, kojim putem ići, koju hranu jesti, itd. Prisustvo takve potrebe pokazuje i psihologija učenja jer se u procesu zaboravljanja prvo izgube nebitne činjenice (Ko je bio vladar Portugala u 14-om veku, na primer) a zatim se gube informacije koje su slične onima koje već postoje u našoj memoriji (Slične reči iz dva strana jezika, na primer). Sledeći istu logiku naš um povezuje fizičko sa duhovnim čineći teškim razdvajanje seksa od emocija. Iz iste potrebe nastala je dominacija monoteizma nad politeizmom, izdvojile se različite naučne grane i discipline iz sveopšte filozofije, formirani različiti narodi i jezici, a iz istog razloga poduprtim još ponekim dobrim razlogom nastaju i autoritarne vođe i lideri.

Ko može zameriti sitnome, običnome čovečuljku donošenje sledećih zaključaka :

1. Pošto smo mi dokazano nebeski narod, sve što mi činimo ne može biti drugačije do nebeski čisto.
2. Sve što naši mrski neprijatelji rade ne može biti ništa do pokvareno i rđavo.
3. Pošto i sam pripadam nebeskom narodu i moj seksualni život ne može biti drugačiji do anđeoski čist i dobar.
4. Vođa nebeskog naroda koji je najveći borac za interese nebeskog naroda i najveći među nama, njegov seksualni život mora bit "nadnebeski". I ako takav svetac u ime

našeg spasenja i boljitka od mene zatraži ovo ili ono ja ću to sa zadovoljstvom prihvatiti i ispuniti.

Ma koliko šašavo zvučalo ovakvi zaključci počeli su da se donose u glavama većine stanovništva zemlje u kojoj živim. Partijske kolege pevale su svom predsedniku da je komunista i da ga vole kao Isusa Hrista. Nekoliko pevačica sa estrade izjavilo je u novinama da je on, Predsednik, jedini muškarac osim njihovih muževa kome bi dale (Znate već šta, zar ne?). Nekoliko meseci kasnije pojavile su se glasine kako neka nepoznata država planira da iz aviona iznad naše teritorije izbaci nekakv virus kako bi umanjila tradicionalno dobru potenciju domaćih muškaraca. I tako je to išlo u nedogled. Bezrazložna nadmenost vladala je u glavama većine muškaraca. Ako bismo njeno postojanje kod mladih ljudi i tinejdžera objašnjavali nezrelošću i neznanjem došli bismo u nepriliku pokušavajući da objasnimo tu istu nadmenost kod starijih i iskusnijih muškaraca. Pomalo povijeni u leđima i vratu, opuštenih trbuha i lica, sa opuštenim izrazom lica imali su samo jednu stvar dignutu do nebesa... Svoj nos!

Od buntovnih 60-ih i romantičnih ideala o slobodnoj ljubavi i svetskoj revoluciji ostale su samo priče o nekadašnjim avanturama, izmišljenim ili stvarnim, i u nešto vulgarnijoj formi samo brojevi recki na krevetu ili u notesu. Slušajući takve razgovore nisam ni sumnjao u to šta je bilo njihovo postignuće ili vrednost. Zato ni one priče koje su se u tišini intimnog (muškog) društva pričale o nekom muškarcu koji je čitavu životnu ušteđevinu spiskao zadovoljavajući hirove nekoliko decenija mlađe ljubavnice nisu predstavljale neko veliko iznenađenje. Baš kao ni one niske udarce i opanjkavanja koje su njihove supruge činile ređe u njihovom a češće u svom, ženskom društvu na račun njihove muškosti. Hodajući po nezdravoj kaljuzi sopstvenog razvrata u kojoj je odnos između polova sveden na razmenu telesnih tečnosti i ne preostaje ti ništa drugo do da visoko podigneš nos ka nebu i svežem vazduhu kako te smrad kaljuge ne bi oborio na kolena. Visoko dignuti nosevi koji su možda služili kao simbol oholosti i nadmenosti na kraju postaju preventivna mera u susretu sa bolesnom nečistoćom samonametnutog (ne)moral.

Autoritarnom vođi i u vreme modernog društva, visoko razvijenih tehničko-tehnoloških mogućnosti, i globalnog pristupa životu svakog pojedinca suđeno je da bude meritoran reper seksualnog morala. U društvu isposnika i svetaca koji sanjaju da budu fatalni zavodnici i Kazanove on jednostavno mora biti zaštitnik tog i takvog morala koji dopušta da se i poslednji makro oseća kao otelotvorenje anđeoske čistote. U njihovim očima on će biti i svetac i plemeniti razvratnik, svemoćni vladar kome pripada i zemlja i sve živo što živi na zemlji, predstavnik i zaštitnik svega onog što je dobro za narod. Sve dok bude bilo važnijih stvari kao što su porast broja članova partije, osvajanje vlasti i novih teritorija, autoritarnom vođi biće svejedno da li će ga njegovi sledbenici posmatrati kao apostola Pavla ili Kazanovu. I sve dok njegova vlast bude sigurna od unutrašnjeg ili spoljnog neprijatelja biće mu svejedno jesu li njegovi saradnici ili sledbenici homoseksualci ili ljubitelji životinja (zoofili).

Ali, u trenutku kada monolitni sistem vladavine počne da se trese a podanici počnu da sumnjaju u njegovu odanost „pravoj“ muškosti vođa će svima njima pokazati da je jedini put za najbolju i bilo kakvu budućnost pridržavanje konvencionalnih (javnih) normi u izražavanju i upražnjavanju seksualnog nagona. Poneki zakon, poneki otkaz, poneka racija i poneka egzekucija, podsetiće neposlušne na poslušnost, sumnjičave na poverenje, a neverne na vernost.

Kao i sve ostale oblasti ljudskog života, tako i seksualnost potpada pod udar autoritarne ideologije. Seks je jedna od usputnih, sporednih žrtvi koja padne pod neumoljivi valjak autoritarne mašinerije koja poravnava sve izbočine i neravnine koje pronade na svom putu. Zabluda je da autoritarni vođa ima neodoljivu želju da sve ljude otera u jedan unapred određeni i isplanirani kalup te da od početka stremi ka stvaranju jednog te istog tipa ljudi. Ali, to se pred kraj njegove vladavine neumitno i dogodi. On niti zna niti ima bilo kakav interes za svaku oblast ljudskog duha i života. Njegova želja je da vlada i dokle god ima novih centara moći, teritorija i ljudi koje treba pokoriti svojoj volji on će to i raditi. Međutim, u tome je i kvaka 22, motiv koji donosi zadovoljenje istovremeno stvara i okolnosti koje dovode do uništenja. Sa povećanjem teritorije, vlasti, i broja podanika stvara se sve veći broj nezadovoljnika i potencijalnih neprijatelja koji samo umnogostručuju ionako veliku paranoju koja tako postaje sve manje neosnovana i bezrazložna. Zato, da bi se osigurao, vladar širi svoje pipke po svemu što drži u svojoj vlasti, bez obzira je li u pitanju književnost, hortikultura ili internet. Što je društvo civilizovanije i bogatije, to će i seksualnost duže odolevati i predstavljati sigurnosni ventil za pražnjenje pritiska iz drugih oblasti života. Ali, na kraju, strada i ona deformišući se i postepeno iščezavajući kao i sve ostalo u jednom takvom sistemu. No, za razliku od svega ostalog ona daje dragoceno gorivo onim snagama u pojedincu i u društvu koje su spremne da se bore za skidanje okova koje im autoritarni režim neizbežno nameće.

... laži i video trake!

“Sudbina će jednog dana kazniti nemački narod jer se prostodušno podvrgava svakom ludom lopovu koji se obraća njihovim najnižim nagonima, koji ih podržava u njihovim manama i uči da shvataju nacionalizam kao izolovanost i brutalnost”

Goethe

Kupatilo. Lice petogodišnjeg dečaka u ogledalu ispred mene. Propinjem se na prste ne bih li mogao da vidim čitavo lice. Na polici u dnu ogledalu leži četkica za zube, kaladont, očeva pasta za brijanje i brijač. Uzimam četkicu i dok je prinosim ustima čini mi se da je velika poput četke za čišćenje cipela. U trenutku kada kaladont dodirne moja nepca i jezik osećam užasno gorak ukus toliko različit i neprijatan od čokolade koju sam pojeo posle večere. Odnekud iza zatvorenih vrata kupatila dopire glas moje majke :

- Jesi li oprao zube?
- Evo, evo.-odgovaram.
- Je l' ih pereš? Požuri! Nemoj da ti ja dođem tamo, pa da ih ja operem!
- Perem, perem.-odgovaram zastrašen i začuđen imperativnim glasom moje majke.

Gorak ukus paste razliva se po ustima terajući na povraćanje. S gađenjem ispljunem sadržaj i isperem usta vodom iz česme. Stojim nad lavaboom i dvoumim se kako da ispunim zadatak sa najmanje neprijatnosti gledajući čas u četkicu, čak u tubu sa kaladontom.

- Jesi li gotov? Pa šta radiš ti tamo unutra!?
- Jesam.-odgovaram prkosno i izlazim iz kupatila.

U sledećim prilikama koristio sam istu taktiku. Stavio bih malo paste u usta i čim bi ona počela da se razlaže stvarajući vrlo naprijatan ugođaj ispljunuo bih je napolje i isprao usta vodom. Na sva pitanja, kao po automatizmu bih odgovarao : „Oprao sam zube!“. S vremenom, majka je prestala da me zapitkuje a ja sam prestao da stavljam kaladont u usta već bih samo popio poneki gutljaj vode i ispirao usta od taloga koji su za sobom ostavljali slatkiši pojedeni tokom dana.

Godinu i po dana kasnije pojavio se karijes koji se proširio na nekoliko kutnjaka stvarajući kasnije noću užasne bolove koji su prodirali do mozga. Gotovo parališući bol terao je suze na oči i tiho grcanje umesto vriska. Pakao kroz koji sam prolazio kod dežurnog zubara naveo me je da zamrzim njihove ordinacije do kraja života.

A sve je to posledica jedne sitne laži na početku koja je kasnije prešla u naviku. U pokušaju da izbegnem sitnu neprijatnost na kraju sam samome sebi doneo toliku patnju koju mi ni najbezobzirniji neprijatelj ne bi mogao prouzrokovati. Ipak, imam razumevanja za sebe s ove dugogodišnje distance. Bio sam dete, želeo sam da na najjednostavniji i najlakši mogući način pobegnem od obaveze koju higijena i zdravlje nameću, suočio sam se sa pogubnim posledicama svoje laži i prestao da lažem (bar kada su takve stvari u pitanju). Uopšte uzev s godinama koje su prolazile i iskustvom koje sam stekao izgubile su se potrebe za laganjem, kako sebe, tako i drugih. Isto tako, uvideo sam besmislenost i neefikasnost trošenja energije i napora ne bi li se privremeno sakrila neka istina od drugih ljudi.

Ogromna većina ljudi došla je do istih zaključaka i saznanja kao i ja. Međutim, u svakoj sredini postoje ljudi koji se u ovom slučaju razlikuju od većine nas. Izgleda da je kod njih potreba za laganjem veća a napor da se laž osmisli i prezentuje okolini manji nego kod većine "normalnih", običnih ljudi. Svet je pun hohštaplera, prevaranata, falsifikatora i zavodnika od kojih samo najumešniji, koristeći odgovarajuće okolnosti, bljesnu poput munje i osvetle čitavu epohu iznoseći na videlo sve one mračne tajne koje časna i poštena gospoda skrivaju u podrumu svoje duše.

Niko "Lazija", bio je po kazivanju moje majke tipičan primer čoveka za koga svi kažu : Laže čim zine! Sam nadimak svedoči o tome. Još od mladosti pokazivao je svoj talenat u sitnim a i u nešto krupnijim podvalama. Budući da je živeo na selu a da mu njiva nije išla od ruke, zaposlio se u rudniku. Kada mu je sreća na trenutak okrenula leđa - polomio je nogu, i to van radnog mesta. To mu nije smetalo da se neopaženo uvuče u jamu, prekrije se ugljenom prašinom i počne da zapomaže. Od rudnika je dobio penziju i stan što je bila odlična vest za njegovu ženu i čopor dece. Ni ta nezgoda nije ga sprečila da nastavi da zarađuje prodavajući obećanja o jeftinim drvima za ogrev, uglju ispod cene i svime što je seljacima potrebno. Uspeo je da prevari i moju majku nudeći joj puno para za njen komad zemlje od čega je platio samo jednu ratu dok je ostatak progutalo vreme i zaborav. Ono što je bilo fascinirajuće kod njega bile su njegove reči pune samohvalisanja o svom poreklu, bogatstvu, poznanstvu ljudi na položajima, itd.

- Da ga samo čuješ, pa ti bi pomislio da je sve to istina!-govorila je moja majka.

I stvarno, mnogi su želeli da veruju u njegovu istinu. Naravno, iz svojih razloga. A kada bi osetili da su „prevedeni žedni preko vode“, sve je bilo kasno. Niko bi znao da pronade dobro opravdanje ili da krivicu prebaci na nekog svog misterioznog prijatelja koji ga je prevario. Zvuči gotovo neverovatan podatak da takav čovek nikada nije bio osuđen već je nastavljao da živi od tuđih iluzija. A ono što je možda i važnije : on sam nije osećao nikakvu krivicu ili

stid zbog svog ponašanja. U psihijatriji ovakve ljude nazivaju patološkim lažljivcima ili na latinskom : *pseudologia fantastica*. Njihova lakoća u laganju može se pripisati njihovoj teškoći da razluče realnost od svojih maštanja, slabom orijentacijom u realnosti. A da i kojim slučajem dobro poimaju realnost to je od isuviše malog značaja i vrednosti za njih u odnosu na živopisni svet mašte koji sami stvaraju. Isto važi i za odnos prema drugima i njihovoj svojini te se lako odaju kriminalu. U zavisnosti od okolnosti žrtve mogu biti seljaci, radnici, niži slojevi, srednja klasa, aristokratija, kneževi, grofovi, carevi... Pa ipak, šteta koju prouzrokuju nije toliko velika delom zbog toga što ih ne drži mesto a delom što brzo bivaju razotkriveni i uhvaćeni. Šteta, duševni bol i patnja koju su do sada prouzrokovali svi hohštapleri sveta nisu ni blizu onoj koju nanese pripadnici jedne posebne vrste ljudi i bolesnika slabo poznatih psihijatriji. Posledice njihovog delovanja i bezuslovno sprovođenje njihovih ludačkih ideja pogubne su za čitave generacije ljudi.

Gledajući kroz istoriju velike vojskovođe, samozvane proroke, spasitelje čovečanstva, beskrupolozne industrijalce i kapitaliste ne možeš a da se ne zadiviš njihovom velikom uspehu u sferi ratovanja, politike, religije i biznisa. Ogromne imperije, finansijski monopoli, velike religiozne grupe sa multimilionskim članstvom vezuju se za imena pojedinih ljudi. A to je samo prva od laži koja je utkana u čitav jedan takav sistem. Previđajući znoj, krv i suze miliona malih, običnih ljudi u korist grandioznog uzdizanja nekoliko pojedinaca samo je početak na putu totalne degradacije humanosti. Ukoliko zagrebeš malo ispod te velelepne fasade naići ćeš na sloj novih laži u vidu miliona odgovora na pitanje : Zašto? Zašto je milion običnih, normalnih ljudi uložilo sve svoje znanje, umeće, imovinu, a na kraju i živote u tu suludu svrhu? Odgovori će biti različiti, možda pomalo nerazgovetni ali u svakom slučaju neistiniti. Ne zato što bi ti mali, ponovo oživelili ljudi lagali već zato što ogromna većina njih nije znala ono što se često zove : „samo istinu, celu istinu i ništa osim istine“.

Čitav autoritarni sistem, baš kao i njegov tvorac, počiva, egzistira i raste zahvaljujući laži. Iako možda zvuči čudno ja verujem da većina laži u autoritarnom sistemu potiče iz neznanja. Takve laži obično služe pre svega za popunjavanje rupa u nepoznavanju činjenica i zato su i najopasnije. Jer svaka pojedinačna laž podložna je naknadnom testu realnosti pa je zato i po svom karakteru uvek privremena. Nešto što se uzima kao definitivna istina, materijalna i osnovana činjenica i suština, kredo ili princip mnogo se teže menja, delom zato što bi s takvom promenom bio srušen čitav obrazac ponašanja određene ličnosti, a delom zato što okolnosti onemogućavaju njen susret s realnošću. Iz takve situacije nužno sledi posledica toliko karakteristična za autoritarni sistem-ne zna se šta je laž a šta istina, i da na jedan bizaran način laž izranja iz istine i obrnuto. Ljude koji tvore takve sisteme i koji se u njima snalaze kao ribe u vodi Skot Pek s pravom naziva ljudi-laži.

Postoji malo stvari u koje mogu biti potpuno siguran poput ove : Od kad znam za sebe okružen sam lažima. Rastao sam u sredini koja je svoj život bazirala na lažima a svoju zrelost dočekao sam u istoj sredini koja je doduše izmenila društveni poredak ali ne i samu osnovu. Laž o jednoj, jedinstvenoj, ugnjetenoj i potlačenoj radničkoj klasi zamenila je istovetna laž o istom takvom narodu. No, ono što je bilo zanimljivo i donekle neočekivano, bilo je brzo prilagođavanje velikog broja stanovništva na novu ideologiju, bolje reći, laž. U vrtlogu događaja koji su usledili, gubilo se sve što se imalo : mir, sigurnost, novac, imovina... Na oltar nacije i domovine žrtvovalo se sve što se imalo a da uzvišeni ciljevi nisu ni za milimetar odmakli od totalne apstrakcije i imaginacije. Ali, jedno od glavnih svojstava ostrašćenih ljudi je da ne vide ništa drugo osim sopstvene opsesije koja sve drugo baca u zasenak. Kao što pohotan muškarac u svojim mislima pretura sliku golog ženskog tela ne obazirući se na žensko protivljenje tako i autoritarno društvo stremi ka ostvarenju svog cilja gde su svi dobri na okupu a ostali, od zla oca i još gore majke, napolju. I što su teškoće veće a žensko nećkanje češće, tako se i konačni cilj čini slađim a uspeh većim. „Što gore-to bolje!“ kaže poslovice ili geslo takvih ljudi.

Međutim, za razliku od sadašnje laži pomoću koje stanovništvo preživljava drastični pad životnog standarda u vidu enormnih poskupljenja i visoke inflacije, prethodna laž omogućila je tom stanovništvu da se razvije u svakom pogledu, i u političkom i ekonomskom, i da bude važan činilac međunarodne zajednice. Stečeni kapital, društveno bogatstvo i međunarodni ugled sada se nemilice troši. Razvijajući se kao tipična socijalistička zemlja u godinama posle II svetskog rata blaženo počivša federacija nije se puno razlikovala od ostatka Istočne Evrope. 1948 godine dolazi do istorijskog raskida rukovodstva zemlje s majkom i očuhom socijalizma - Sovjetskim Savezom i Staljinom lično. Umesto da nastavi sa sve većim uplitanjem i potčinjavanjem svih oblasti života hirovima aparata komunističke partije, tadašnji Predsednik promoviše talas decentralizacije u svemu, naročito u privredi.

Zahvaljujući toj revolucionarnoj odluci toliko stranoj zatvorenom komunističkom društvu, a posebno obilatoj pomoći sa Zapada prvoj disidentskoj državi iza gvozdene zaves, naredne četiri decenije ostaće zabeleženo kao zlatne godine u životu svih naroda koji žive na ovim geografskim dužinama i širinama. Tokom tih godina daleko pre perestrojke, svih gibanja na političkoj, kulturnoj i privrednoj sceni, i svih promena koje su nastupile, samo su dva segmenta društva bila i ostala nereformisana, kruta i rigidna, i isto onako “nepogrešiva” kao i 1945 godine. Upravo ta dva faktora - partija i vojska, odgovorne su za tragičan kraj bivše države. Slepá poslušnost i mazohistička odanost partijskih činovnika i generala poslužila je jednom od lokalnih vlastodržaca da kao vođa “nebeskog naroda” preuzme vlast i započne bespoštedni građanski rat.

Kao i mnoge druge generacije pre moje odgajani smo tako da svi narodi koji tvore ovu raznoliku zemlju na Balkanu čine jednu nedeljivu celinu. Bez obzira na burnu istoriju i na iskustvo življenja u dve neprijateljske imperije svi smo mi oduvek težili životu oslobođenom

od stega careva i sultana. Složni kao braća, u dva svetska rata, stvorili smo i odbranili zajedničku državu u kojoj smo svi ravnopravni. Mit o vekovnom bratstvu i jedinstvu i savršenoj ljubavi bez mržnje trajao je otprilike do pada Berlinskog zida. Naviknuti da šćućureni u šumi poput jelena strepe od ruske zime i otrovnih američkih pečurki isti narodi našli su se sami na vetrometini, bez prijatelja ali i bez dušmana.

Širom Evrope Crvena armija pakuje kofere, komunalne službe uklanjaju Lenjinove statue a crvene zvezde petokrake poput lišća spadaju sa zastava i grbova... A mi? Mi sami na svojoj njivi, dužni i Bogu i Đavolu, i u blatu do guše!

Još od smrti harizmatičnog predsednika federacije, a naročito sredinom 80-ih, republička rukovodstva su počela da se glože oko različitih pitanja : dalji tok demokratizacije i decentralizacije, izdvajanja za vojsku, izdvajanja za nerazvijena područja, donošenje novog ustava i slično. Neuspeli pokušaji ekonomskih reformi samo su dolili ulje na vatru tako da su u otvoreni sukob ušla rukovodstva najrazvijenije i najmnogoljudnije republike. Najbogatija i najsevernija republika nije više htela da iz svog džepa plaća preglomaznu federalnu administraciju i vojsku, a naročito južnu provinciju najmnogoljudnije republike koja je spadala u najnerazvijenije delove Starog kontinenta. Najmnogoljudnija i najveća republika je sa druge strane želela još više da učvrsti federalnu vlast pozivajući se na geslo : “jedan građanin-jedan glas”. Za potkrepljivanje svojih stavova obe strane pozivale su se na različite argumente : na važeći ustav, međunarodnu politiku i istoriju, Nostradamusovo proročanstvo, itd. Bez obzira na iznesene argumente svi bi naravno i dalje ostajali pri svojim stavovima dok bi se politička, ekonomska i međunacionalna kriza sve više produbljavala i usložnjavala. Ono što je bilo zanimljivo i pomalo zabavno (u tom trenutku) bio je način na koji bi političke elite pravile, vodile i završavale svoj sukob po određenom pitanju, sve pred očima svojih građana. Sve do kraja 80-ih obavljao se jedan ceremonijal, kao podsećanje i kao uveravanje na davno proklamovani mit o međusobnoj ljubavi dvaju naroda ali i svih ostalih naroda i narodnosti. Ceremonijal je bio karakterističan i za druge istočnoevropske narode i vladajući komunistički sistem-ubeđivanje u ljubav, slogu i potpuno jedinstvo unutar socijalističke zajednice. U našim uslovima igrokaz se zvao karavan prijateljstva. Svake godine delegacija iz jedne republike sastavljena od umetnika, sindikalaca, strukovnih predstavnika, predvođena od strane političara ukrcavala bi se na voz i kretala u posetu “braći” s juga/severa. Na peronu u glavnom gradu bratske republike dočekivala bi ih slična delegacija domaćina sa mnoštvom transparenata s prigodnim porukama, državnim i partijskim zastavama, te ostalim relikvijama. Posle tradicionalnog grljenja i poljubaca, prigodnih govora i beseda, pristupilo bi se kolu, valceru ili nekoj drugoj okretnoj igri. Drugovi i drugarice u sivim konfekcijskim odelima jurili bi po peronu uz sveopštu ciku i podvriskivanje pred TV kamerama. Na kraju bi svi onako zajapureni otišli u hotel na bahanalije o državnom trošku. Sutradan, pomalo mamurni i pomalo umorni, odlazili bi na kolodvor i zajedno sa svojim domaćinima na peronu izražavali svoju najdublju privrženost radničkom pokretu i zajedničkoj državi uz

nadu da će privremena neslaganja u mišljenju brzo biti prevaziđena. Čim bi se voz s posetiocima iz bratske republike odmakao od perona domaćini bi pred kamerama svojih medija na sva usta opanjkavali goste i njihovo rukovodstvo. I tako bi se to ponavljalo nekoliko godina uzastopce : 364 dana pljuvanja i uvreda-parada međusobne duboke naklonosti-opet 364 dana uvreda i pljuvanja.

Iz nekog gotovo neobjašnjivog razloga svi bi glumili da se drže stare zakletve kako će “bratstvo i jedinstvo čuvati kao zenicu oka svog”. Nijednoj strani nije smetalo da igra tu igru po davno prevaziđenim pravilima pokušavajući da svojim podanicima pokažu kako su baš oni ti koji drže do zadate reči i kako bez obzira na uvrede i pogrde suprotne strane nisu oni ti koji su promenili mišljenje. Na ovim prostorima nekako je ispravnije trpeti tuđu nepravdu i biti žrtva nego priznati sopstvenu grešku. Srećom po sve nas ova igra je uskoro prestala ali se agonija zajedničke države i našeg života u njoj nastavljala.

Predsednik najmnogoljudnije republike federacije i istovremeno vođa nebeskog naroda ponudio je jednostavno rešenje za ekonomsku krizu u svojoj republici. Prosperitet najsevernije republike zasluga je nebeskog naroda koji ju je oslobodio od okupatora i istovremeno neke svoje fabrike demontirao i poslao na sever svojoj tada siromašnoj braći-severnjacima. Tako ojačana privreda severne republike danas eksploatiše svoje darodavce s juga kupujući od njih sirovine a prodajući im gotove proizvode po mnogo većim cenama. Kao primer navedena je izvesna fabrika sokova koja je voće i povrće kao sirovinu kupovala u južnim krajevima, a svoje sokove prodavao po čitavoj federaciji ali i Evropi.

Pošto nezahvalni i neprijateljski nastrojani “severnjaci”, ne samo da ne osećaju grižu savesti zbog lošeg tretmana svojih oslobodilaca i “hranitelja”, nego i dalje nameravaju da eksploatišu pa i da se otcepe, prirodno je pravo da se na takav vid izrabljivanja odgovori adekvatnim ekonomskim merama. Proglasićemo bojkot na svu robu sa severa a našu robu prodavaćemo im po istim uslovima po kojim prodajemo i strancima, što u prevodu znači po cenama uvećanim za iznos taksi i carina. Kad severnjaci malo ogladne, jer na planini pšenica slabo rađa lako ćemo se sa njima o svemu dogovoriti. Do tada ćemo sedeti u fotelji, piti domaće sokove, puniti džepove domaćih proizvođača i gledati izglednele severnjake kako puzeći dolaze da mole za vreću pasulja!

Ovaj neočekivani I nezapamćeni potez u višedecenijskoj komunističkoj politici upravljanja multinacionalnom državom bio je najbolji signal budućeg raspada. Istovremeno, bio je to i sukob konzervativnog i liberalnog dela dotad jedinstvene komunističke partije koja će nešto kasnije pući po republičkim (nacionalnim) šavovima. Zajedno s partijom srušiće se i mit o večnoj i bezuslovnoj ljubavi južnoslovenskih naroda i laž o bratstvu i jedinstvu kao integrativnom faktoru sada već bivše federacije. Jedan za drugim, padaće kao domine i ostale laži propale ideologije a na površinu će isplivati sve slabosti dotadašnjeg upravljanja zemljom : prezaduženost, nezaposlenost, korupcija i na kraju kosti žrtava Drugog svetskog rata. Kada se budu istrošili svi drugi argumenti za rešavanje državne krize ostaće kao razlog

budućeg tragičnog razlaza južnoslovenskih naroda. Izbledele od zuba vremena nagrižene koske bezimernih i besmislenih žrtava iza kojih ne ostaje ništa osim njihovog nacionalnog porekla.

Ekonomске konsenkvence bojkota bile su prilično drugačije od očekivanih. Umesto da domaća privreda lišena severnjačkih izrabljivača konačno živne, ona je tonula u sve dublju krizu. Iz nekog čudnog razloga domaći kupci su se ponašali nepatriotski. Da li zbog tričavih razloga kao što su : previsoka cena, nizak kvalitet ili nečeg sličnog, domaća roba hvatala je prašinu u skladištima. Ali su zato šverceri trljali ruke nudeći kurentnu robu bez bilo kakve diskriminacije po nacionalnoj osnovi. Severnjaci su se okrenuli prema Zapadu tražeći nova tržišta i novu budućnost van “bratske” zajednice. Mi ostali okrenuli smo se samima sebi i sopstvenom falsifikatu istorije u kojima smo mi uvek bili u pravu ali su nas oni drugi preveli žedne preko vode.

A onda se srušio berlinski zid, baš kao i ideologija koja ga je podigla. Održani su prvi slobodni višestranački izbori u svakoj republici bivše federacije u kojima je svako dobio ono što je tražio. Oni koji su tražili Evropu sada!, uskoro su je i našli. Oni koji su prebrojavali mrtve od pre pola veka sa željom da poravnaju račune, tome su se i vratili. Prostije rečeno jedni su se odlučili za razumnu budućnost a drugi za mitsku prošlost. Ispit iz istorije položila je manjina dok se većina zaustavila na prežvakavanju gradiva iz II i I svetskog rata, a ponegde i iz vremena doseljavanja prvih Slovena na ove prostore. Srećom po njih odabrali su ih za maštovite i kreativne učitelje uz čiju pomoć će na svojoj koži doživeti krvave lekcije iz prošlosti.

Sve je to do punog izražaja došlo na sastancima novih, demokratski izabраниh predsednika republika svih članica federacije na kojima se raspravljalo o budućnosti zajedničke države. Na dugim beskorisnim razgovorima gluvih telefona i na konferencijama za štampu s kojih su u etar odlazile samo beskorisne tirade beskompromosinih sabesednika nije se moglo očekivati razrešenje dugogodišnje krize. Moderan način izražavanja, moderna odeća, čak i moderni način obraćanja javnosti nisu mogli da prikriju nešto što je bilo mnogo starije od svih njih zajedno. Sukob carevih sinova oko zaostavštine pokojnog vladara čest je motiv srednjevekovnih bajki. Najbolji, najlepši i najpošteniji među njima biva bezrazložno izuzeti od nasleđa obično zbog spletke koje ostala braća prave protiv njega. No, zahvaljujući svojim kvalitetima on na kraju pobeđuje i dobija ono što mu pripada. Koreografija sa skupom republičkih glavešina bila je uprkos svojoj vremenskoj nepodudarnosti do tančina istovetna. I dopuštala je svakom od učesnika da svojim biračima sebe predstavi kao princa na belom konju.

Putujuće pozorište samozvanih prinčeva bez kraljevstva lutalo je od jedne do druge republičke prestonice u potrazi za spasonosnom formulom kojom će i vukovi biti siti, a i ovce (federacija) na broju. Za to vreme, u potaji, njihove sluge hvatale su se za “svijetlo” oružje spremajući se za obračun s kleveticima i neprijateljima pravog princa. Osećajući

miris baruta u vazduhu koji je dolazio sa ovih prostora u predstavu su ušli i novi likovi iz Zapadne Evrope. Evropska zajednica zabrinuta za požar u svom predvorju počela je da šalje svoje emisare u pokušaju da zaustavi vatru. Tu je došlo do pometnje ili dramskog zapleta u bajci pošto učesnici nisu umeli da svojoj publici objasne ulogu i značenje pojave novih likova na sceni, da li su u pitanju pozitivni ili negativni likovi. U međuvremenu svaki od prinčeva grozničavo je pokušavao da od novih igrača u zajedničkoj igri načini (ne)podmitljivog i časnog sudiju koji će presuditi u njihovu korist ili bar neutralnog i (ne)zainteresovanog statistu.

Međutim, kada su težnje prinčeva da svoje "pravo" nametnu oružjem počele da se ostvaruju a kao posledica toga i glave nedužnih počele da padaju, Evropska zajednica je postala aktivan, a donekle i ravnopravan učesnik u raspletu. Jer dok se supružnici razvode ni komšiluk ne može mirno da spava (Pogotovo ako će njihovu decu komšiluk morati da izdržava!). Naravno, u takvoj situaciji gubi najviše onaj princ čiji je apetit ujedno i najveći. Malo-pomalo vođa nebeskog naroda i kandidat za princa čitavog kraljevstva, pronaći će u pojavi evropske penetracije u naše balkanske razmirice lik iz jedne sasvim druge bajke. Bio je to zli vuk koji u saradnji s domaćim secesionistima želi da razbije i razori našu zajedničku kuću (državu). No tu se njegova kreativnost i inspiracija za pronalaženjem neprijatelja ne zaustavlja, već se liku zlog vuka pripisuje i pripadnost sasvim određenoj naciji. Ta ista nacija vodi čitavu Evropu u propast pod svojom hegemonijom, baš kao i 1914 i 1941.

Malo-pomalo, na ekranima su počele da defiluju, osim domaćih kolaboracionista iz II svetskog rata i uniforme njihovih gospodara. Arhivski snimak Adolfa Hitlera pred Rajhstagom počeo da se vrti na državnoj televiziji češće nego nemački ministar inostranih poslova. Novine pod državnom kontrolom obogatile su svoj sadržaj s horor detaljima feljtona iz II svetskog rata. Savremena inflacija u novcu pretvorila se u inflaciju broja poginulih iz istog perioda. Prošlost je počela da natkriljuje sadašnjost nastojeći da iz svega izbriše bilo kakav smisao i razliku od pedeset godina kao i celokupno ljudsko saznanje i iskustvo iz istog perioda.

Ostala je jedna upečatljiva slika iz tog vremena koja se mogla često videti u domaćinstvima, naročito onim staračkim. Slika sedokosog starca kako se s štapom u ruci svađa s televizorom kada se na njemu pojavi slika nemačkog ministra inostranih poslova.

- Samo probaj, Švabo! Provešćeš se k'o `45-te! Čekamo te!

Smežurana ruka držala je štap čiji vrh bi bio poturen pod nos gospodina s cvikerima i bavarskim naglaskom čiju sliku je reprodukovala Simensova tehnika u televizoru marke „grundig“. Televizor je kupljen nemačkim markama koje je zaradio njegov sin koji se već dvadeset godina nalazi na „privremenom“ radu u Dizeldorfu.

Adolf Hitler, sin državnog činovnika i domaćice, lik je iz moderne istorije i u većem delu čovečanstva prepoznat kao oličenje zla. Na osnovu svojih dela i dela svojih podređenih za koje je direktno i neposredno odgovoran teško je u njemu videti bilo šta ljudsko. Što je možda još i gore teško je poverovati da je neko takvo stvorenje ikada i postojalo na zemaljskoj kugli. Pa ipak čini mi se da obe zamisli nisu do kraja pogrešne... ali ni istinite. Svakako je da je nacistički Firer postojao ali da nije bio onakav kakvim ga predstavljaju istoričari a pogotovo ne onakav kakvim ga doživljavaju njegovi savremenici, obožavatelji i sledbenici njegove sulude ideologije. Svakako da nije bio Bog ali ni Đavo u ljudskom obličju, iako će nečije zaslepljene oči u njemu videti odraze ili jednoga ili drugoga. Iako i sam pomalo naginjem ovoj drugoj strani, u mojim očima on je bio i ostao kralj svih lažova koji su ikada hodali ovom planetom. Biće onih koji će pokušavati da ga nadmaše ali mislim da im to nikada neće poći za rukom. Ubediti preko 80 miliona ljudi da su zahvaljujući svom poreklu predodređeni da vladaju milijardama drugih a zatim ih u potpunosti potčiniti svojoj volji, nešto je što će u budućnosti biti teško izvodljivo.

Jedan od retkih insajdera koji je uspeo da bude u neposrednoj blizini Firera i poživi dovoljno dugo da napiše sopstvene memoare je Albert Šper. U svojoj knjizi „Sećanja iz Trećeg Rajha“ detaljno opisuje sve tajne Hitlerovog načina vladanja i na posredan način objašnjava njegov uspeh na početku i neuspeh na kraju izvođenja svojih zamisli o potčinjavanju čitavog sveta svojoj volji.

Kada kažem tajne, pri tom ne mislim samo na činjenice potpuno nepoznate širokom krugu ljudi a koje su u kontradiktornosti s onim što je njihov Firer javno propagirao, već i na fakte koji na prvi pogled izgledaju kao beznačajne sitnice. Svakako da je činjenica da je Hitler, ne samo znao nego i naredio ubijanje ratnih zarobljenika (kako ruskih tako i američkih) ozbiljno narušava mit o viteštvu i časti nemačkog odnosno „arijevskog“ vojnika. Time se lažov hvata u laži ali se tako teško može rasterati sva ona magla laži, mitova i zabluda koju nacistički i njemu slični režimi uporno prave. Za jednu takvu stvar uvek se može naći opravdanje ili poređenje s drugom, protivničkom stranom. Osim toga, takva saznanja dolaze suviše kasno da bi promenila bilo šta ili ubedila bilo koga. Meni su mnogo zanimljiviji oni sitni detalji, beznačajne i bizarne sitnice koje se ne mogu objasniti i koje svojom neobičnošću neverovatno odudaraju od krajne jednostavne i razumljive fašističke ideologije. U tim i takvim neobičnim i čudnim činjenicama leži slabost svake autoritarne misli i vladavine. Njihovo odudaranje i potpuna nespojivost sa idejom koja pleni svojom jednostavnošću i prihvatljivošću početak je razdvajanja autoritarnog vođe i njegovih sledbenika.

Šperov prvi neformalni susret sa Hitlerom bio je u jednoj kafani u kojoj je prethodno pomenuti održao svoj govor lokalnoj omladini i studentima. Za razliku od histeričnog ludaka koji poziva na rat i upućuje teške reči ka svojim neistomišljenicima i suparnicima pred njih je istupio pristojno odeven čovek koji je biranim rečima izrazio zabrinutost zbog trenutnog stanja u Vajmarskoj republici. Blago i smireno podnosio je provokacije i uvrede onih koji su

želeli da ga ismeju i ponize. Znao je da se kontroliše i da u ključnom trenutku prosto „eksplodira“ u emotivnom smislu. Zastajkivanje, dramatične pauze, odgovarajuće grimase i gestikulacija-sve je bilo doterano do savršenstva, samo da bi izazvao odgovarajući utisak kod publike... ali, bio je to jedan, jedini i uvek isti utisak koji se javljao u različitim varijacijama. Kao lavina kretale su rečenice pune neke patnje, bola i nezadovoljstva “zaletovane” osećajem neke duboke nepravde. Ovi nam rade ovo i ono, varaju nas i kleveću ovakvi i onakvi, mrze nas ovdašnji i ondašnji, a sve to bez ikakvog razloga. Mi smo tim nezahvalnicima i zavidljivcima dali ovo i ono, branili ih od ovih i onih, čuvali ih kao malo vode na dlanu a oni nam čine toliko zla... Država i narod raspadaju se i padaju na dno zahvaljujući zaveri naših neprijatelja a mi se svađamo.

A onda, dok jer bes publike senzibilne na nepravdu rastao do neslućenih visina on bi začutao. Bilo je to ćutanje puno mržnje i prkosa prema zlom i pokvarenom neprijatelju koji ga muči i ponižava. Potom bi sa nekom drskom mirnoćom prekrstio ruke i podigao bradu sa zategnutim mišićima lica, čekao i vrebao pravi čas. Kada bi se lica iz gomile, izobličena od gneva i mržnje podigla u tišini i okrenula pogled ka Hitlerovom licu tražeći odgovor i rešenje nova lavina reči počela bi da se kotrlja k njihovim ušima.

Nepatvorena i neskrivena demagogija naglašena nešto glasnijim tonom pronalazila je put do svojih potrošača. Mi ćemo uraditi ovo i ono pa će stvari doći na svoje mesto. Čitav problem je u tome i kada ga uklonimo sve će biti rešeno. Onda će biti bolje našim studentima, radnicima, seljacima, buržoaziji, crkvi i čitavom našem narodu! Kada uklonimo te pijavice i krvopije koji nam piju krv obnovićemo zdravlje našeg naroda i preporoditi našu zemlju. A posle ćemo svi živeti srećno do kraja života.

Govorio je to ubedljivim i uveravajućim glasom sa stilom uobraženog i naduvenog naučnika koji zna sve tajne ovoga sveta. Ne trepnuvši, izvodio je gotovo neverovatne zaključke pred masom kao da priča o zakucavanju eksera. U stvari, čitavo njegovo viđenje politike, ekonomije i umetnosti ličilo je na uputstvo kako zakucati ekser : uzmeš čekić u desnu a ekser u levu ruku i počneš da udaraš dok čitav klin ne uđe u drvo!

Ta blažena simplifikacija, pojednostavljivanje čitavog sveta i prosti odgovori na teška pitanja, nisu baš ubedili inteligentnog Špera u Hitlerovu genijalnost, baš kao što ni Hitler nije bio ushićen mlakim prijemom publike u kafani. No s vremenom, to će se promeniti : Šper i ostali će početi sve više da veruju a Hitler sve više i bolje da laže. Težina nekog problema nateraće čoveka da se ponaša gluplje i štetnije nego što bi to on sebi dozvolio u normalnim uslovima.

Interesantna je Hitlerova prividna ravnodušnost prema svom jedinom književnom delu- “Mein Kampf”-u. Većini svojih saradnika kada je postao kancelar govorio je da je ta knjiga odavno prevaziđena. Knjiga koja će za sve naciste predstavljati udžbenik i novo Sveto pismo za Hitlera kao vladara biće nevažna. Još zanimljivija biće sudbina biografske knjige njegovog fotografa : “Hitler kakvog niko ne poznaje”. U skladu s naslovom, a posle ubistva

vođe SA Rema, čitavo izdanje biće redigovano kako bi se u novom izdanju prikazao Firer u vedrom raspoloženju i neslužbenom kožnom šorcju sa omladinom i umetnicima. I bez, naravno, Rema na bilo kojoj slici.

Štos sa knjigama bio je samo jedan iz gomile zečeva koje je vešti mađioničar Hitler naizmenično vadio iz šešira. Posle su usledili drugi trikovi koji su bili mnogo manje naivni : paljevina Rajshtaga, sporazumi s Italijom i Japanom, sporazum sa Čemberlenom, pakt sa Staljinom itd. Čitav taj period karakterističan je po sporazumima koje je sam Hitler inicirao i ubrzo kršio kada mu je to odgovaralo, menjajući saveznike u zavisnosti od situacije. O tome najbolje svedoči anegdota o proslavi nekog praznika u ministarstvu inostranih poslova Trećeg rajha. Ministru Fon Ribentropu trebao je biti uručen novi sef ukrašen dragim kamenjem i ispunjen svim međunarodnim sporazumima koje je Nemačka ratifikovala i potpisala. Međutim, bilo je teško pronaći one koji do tog časa nisu bili prekršeni. Hitlerova reakcija govori bolje od bilo kog komentara-smejao se do suza!

Neverovatna je bila ubeđenost Hitlera i njegovih saradnika da će se mirno izvući iz svih tih laži i prevara. Niko od njih nije verovao da će za svoje postupke odgovarati pred sudom i da će njihove tajne ugledati svetlost dana, a da će njihova sramota izaći pred javnost punu neverice da je tako nešto moguće. Razloge treba tražiti u tome što niko od njih nije verovao da će izgubiti moć koju su stekli. Kažem moć, a ne vlast, jer čak i da kojim slučajem njihova partija izgubi vlast, oni su dotad uspeli da korumpiraju dobar deo Nemačke tako da bi nova vlast morala zbog svojih greha starim vlastodršcima da progleda kroz prste. Kasnije, za vreme rata, mislili su da će ih saveznici po kratkom postupku streljati ako ih budu uhvatili. A kada se rat završio, kapitulacija potpisana i Firer bio mrtav, navrat-nanos pokušavali su da se dodvore okupacionim vlastima i ponude im svoje usluge u zamenu za amnestiju.

Međutim, od svih tih razloga najvažniji je bio onaj koji nije ni pomenut. Svi od reda bili su uvereni da su sve te laži, prevare i obmane samo nužna, privremena, prljava sredstva kako bi se postigao nedovoljno definisani cilj. Smatrali su da je sve ono što se čini u tom trenutku samo splet okolnosti pred koje ih je postavilo Proviđenje. Sve je od početka bila igra sudbine u kojoj oni ne snose nikakvu odgovornost. Jednostavno rečeno, eto, tako mora biti. Ono što se sada radi mora biti urađeno radi boljeg sutra. Ružne stvari koje se čine u privremenoj sadašnjosti čine se za večnu budućnost nas i naše dece. Sam Hitler podgrejavao je njihove nade u svetlu budućnost govoreći kako će kada sve bude završeno da se povuče sa svog položaja i uz društvo svog psa i Eve Braun uživa u penzinerskim danima zaboravljen od svih. Jer, eto, on će da uradi ono što interes nemačkog naroda zahteva a drugi će da uživaju plodove njegovog rada ignorišući njegove zasluge. Ipak, najveći deo njih nikada se nije povukao, ni u 15 do 12, u minut do 12, ni u 12h, već su svi zajedno s Hitlerom dočekali 12 i 15. Opijenost sopstvenom svemoći bila je jača od njihovog praktičnog razuma. Uživanje u ulogu božanstva bilo je toliko da su počeli da veruju u sopstvenu natprirodnost.

Usledili su ratovi koje je Hitler vodio uzdajući se isključivo u svoj instinkt i pronalazeći raznorazne izgovore za svoje postupke, uspehe i neuspehe koji su ih pratili. Poput grabljivca njušio je i razgledao svoj plen trudeći se da pronađe najpovoljniju lovinu. Tražio je bilo kakav znak slabosti : slabo naoružanu i motivisanu armiju, nedostatak saveznika, unutrašnju podeljenost ili defetizam. Kada bi odabrao žrtvu ustremio bi se na nju sa svim svojim lukavstvom, bezobzirnošću i ludačkom samouverenošću da bi je šcepao i progutao. Na samom početku dok je evropsko stado bilo heterogeno i podeljeno, bilo je lako pronaći i odabrati najslabiju i najbolesniju životinju i uz nekoliko brzih poteza završiti priču. Ali, tokom vremena, stado se homogenizovalo i ujedinilo u strahu od bezobzirnog grabljivca. S druge strane, domaće krdo prestalo je da muče, mekeće i laje u istom ritmu a ovnovi predvodnici počeli su da se premišljaju. No, sam Hitler nije se nimalo dvoumio na svom putu u konačnu propast. Pred svojim vojnim komandantima, pred napad na Poljsku, govorio je: “Daću propagandni izgovor za početak neprijateljstava, bez obzira da li će biti uverljiv ili ne. Kasnije, neće niko pitati pobednika da li smo rekli istinu ili nismo.“ Priča o nemačkim zatvorenicima koji presvučeni u poljske graničare napadaju nemačku radio stanicu u blizini granice, ušao je u leksikon izgovora za početak rata. Dobro izrežirana i upečatljiva predstava poslužila je kao mnogo puta u istoriji, da se od povoda napravi uzrok rata.

Još blesavije ali i zanimljivije zvuči izgovori za napade na skandinavske i balkanske zemlje, i na kraju na Sovjetski savez. Na nirnberškom suđenju optuženi su se uporno branili objašnjavajući te sukobe kao „preventivne“ ratove. Skandinavija i Balkan bili bi osvojeni od strane Saveznika i poslužili bi kao baze za napad po dubini nemačke teritorije da nisu na vreme osvojene blic-krigom. Što se tiče Sovjetskog Saveza, Staljin bi pre ili posle promenio stranu pa su oni zato odlučili da ga „nadmudre“. Za rat s Velikom Britanijom optuženi su tvrdili da je bio greška i da su ga i oni i Hitler želeli izbeći pominjući pri tome dopuštenje da se britanski vojnici posle kolapsa savezničkih snaga u Francuskoj navrat-nanos povuku na svoje rodno ostrvo. Hitlerova halapljivost da što pre zauzme Pariz i veći deo teritorije poslužila je kao rupa u optužnici kroz koju se pokušavalo provući i pri tom praviti razdor i sukob među pobednicima. Čitava strategija odbrane pred Međunarodnim sudom za ratne zločine svela se na jednu rečenicu iz govora Adolfa Hitlera pred predstavnicima ratne industrije održanog pred kraj rata, a koja u sebi sadrži čitavu suštinu njegovog morala : „Može postojati samo jedna jedina dogma, a ta dogma sasvim kratko glasi: Ispravno je ono što je (meni-dodaću ovu reč njegovom govoru mirne duše) korisno!“

Kroz prethodnu rečenicu i nekoliko njih pre toga, provlači se jedna životna filozofija, jedno shvatanje sveta „a priori“, da tako kažem. Život na Zemlji je džungla po kojoj tumaraju grabljivci i žrtve među kojima nema i ne može biti dodirnih tačaka i zajedničkih interesa. Zato se mora napadati i jesti da i sam ne postaneš hrana za druge grabljivce. U neprestanoj borbi za opstanak sve je dozvoljeno.

Sa biološko-darvinističkog stanovišta ovakva filozofija nije bez utemeljenja ali joj nedostaje ljudska dimenzija. Jer ljudi kao vrsta zahvaljujući svojoj humanoj komponenti, imaju mogućnost da harmonizuju svoj život s ostalim pripadnicima iste vrste i nisu stalno u borbi za opstanak. Zahvaljujući tome postoji i ona socijalna kategorija baš kao što postoje i nebiološke već duhovne potrebe kao sastavni deo života svakog čoveka. Pošto nismo ni svinje, ni majmuni, ni lavovi, niti hijene, preostaje nam da budemo onakvi kakvi jesmo. Stoga je takva filozofija nepotpuna, iskrivljena, "iščašena".

Adolf Hitler je bio jedan od ljudi koji nikada nije mogao a ni hteo da posumnja u ispravnost sopstvenog pogleda na svet. Na svaki sudar sa realnošću reagovao je instinktivno, nadmeno, rigidno i agresivno. Ni u času dok se spremao da oduzme sebi život, na kraju rata, u bunkeru, nije umeo da preispita ispravnost sopstvenih postupaka i onoga što je učinio u prošlosti. Vremena i prilika za preispitivanje i kontemplaciju bilo je na pretek.

Vojskovođa Hitler nikada nije verovao u izveštaje o velikoj proizvodnji i prohodnosti američkih aviona koje je smatrao ratnom propagandom sličnoj onoj koju je u njegovo ime sprovodio dr Gebels. A onda su američki lovci počeli da padaju po čitavoj Nemačkoj, pa i oko Ahena. To se sve dešavalo dok je Vermaht čvrsto držao skoro čitavu Evropu pod svojom čizmom. O tome je izvešten Gering kao šef Luftvafe koji je ionako trpeo kritike zbog izgubljene vazdušne bitke za Britaniju. Ovaj je hitno pozvao svog podređenog, generala Galanda i počeo da ga ubeđuje da to jednostavno ne može biti istina. Kada je general Galand ostao pri onom što je video sopstvenim očima, Gering mu je odbrusio kipteći od besa :

- Ovim vam dajem službenu zapoved da oni tamo nisu bili. Jeste li razumeli? Američki lovci nisu bili tamo! Jasno!?! Ja ću to saopštiti Fireru!

Lično sumnjam da tu informaciju Hitler nije saznao preko drugih kanala ali ova anegdota pokazuje kako se krug laži kojim Hitler obmanjuje svoje saradnike i čitav nemački narod širi na druge tako da i on sam postaje žrtva laži. U autoritarnom sistemu i podređeni bivaju naterani da lažu u strahu za sopstvenu sigurnost i položaj koji u teškim vremenima postaje preduslov za egzistenciju. Isto tako, ova anegdota pokazuje krajnji način na koji se u autoritarnim sistemima bori s neprijatnom istinom- ona se zabranjuje! Slušanje emisija BBC-a postaće za stanovnike Rajha opasno po život. Monopol na informacije bio je od ključne važnosti za Hitlera i njegov režim. Kako se krah režima približavao saznavalo se i zbog čega. Krajem 1942. nemačka vojska počinje da se kreće samo u jednom smeru, i to unazad! Odnos snaga u naoružanju i živoj sili počinje da se menja u korist Saveznika. Udaljen svetlosnim godinama od svojih vojnika i generala Hitler bdi nad geografskom kartom pomerajući svoje snage u različitim pravcima i izdaje često nesprovodiva naređenja. Iz dana u dan, iz godine u godinu, teritorija Trećeg Rajha se sve više smanjuje a gubici u ljudstvu su sve veći postajući nemogući za prikrivanje. Umoran od sve većeg broja odluka koje donosi sam, uzdajući se u svoj instinkt i besan zbog povrede sopstvenog ponosa, i konstantnih neuspeha koje doživljava, on počinje da vuče poteze koji će, po meni, raskrinkati njegovu ludačku prirodu.

Na frontu neprekidno zabranjuje povlačenje i traži ofanzivu žrtvujući nemačke mladiće poput pohabanih zastavica i maketa koje na mapi označavaju njihov položaj. Vodeći rat kao partiju „Rizika“ nemilosrdno šalje nove i nove jedinice u smrt od gladi, hladnoće, i metaka. Rat prestaje da bude sukob Nemačke i drugih zemalja i postaje njegov lični okršaj s neprihvatljivom realnošću. Istovremeno, pokušava da pronađe krivca za neuspehe u sprovođenju svojih zamisli. Izbor se ponovo svodi na Jevreje koji su još uvek vidljivi i dostupni za njegovo kažnjavanje.

Paralelno sa svim tim nastaje razlaz između Špera, čoveka broj 2 u Rajhu i ministra za naoružavanje, sa svojim mentorom, Adolfom Hitlerom. Stereotipni sukob učitelja i učenika izbija na površinu. Karakter obojice dolazi do izražaja u trenucima kada se njihova zajednička građevina ljulja iz temelja. Jedan od njih je smatrao da sa graditeljima treba postupati kao sa drevnim neimarima faraonovih piramida u Egiptu. Drugi je smatrao da im treba pružiti šansu za novi početak. Albert Šper je bio prvi i jedini od Hitlerovih bliskih saradnika koji mu se suprotstavio i ... ostao živ! On je takođe bio i jedini koji je priznao krivicu pred sudom u Nirnbergu a da je bio toliko blizak i upoznat s Hitlerovim zamislima. To se može pripisati njegovim godinama ali mislim da su tu veliku ulogu imale i njegove karakterne crte. Njegova sujeta nije bila dovoljno jaka da sakrije i u potpunosti obezvredi trud i živote drugih ljudi. Čini se da je on bio jedini od te velike dece koja su u ruke dobila minijaturnu železnicu a kada vozovi više nisu išli jedino on nije počeo da uništava lokomotivu, vagone, prugu i lutkice koji su predstavljali železničare i putnike.

Shvatajući da su kola krenula nizbrdo i da je rat samo produžavanje agonije Šper dostavlja ostalim članovima vlade svoje procene o trajanju i završetku rata u vidu memoranduma. Kada je to saznao, Hitler je pobesneo tražeći da se taj memorandum povuče i da svaki naredni dokument mora imati njegovo dopuštenje za distribuciju. I tako, dok se Vermaht povlačio sa svih frontova, a defetisti i dezertteri streljani na licu mesta u očajničkom pokušaju da se zaustavi moguće rasulo, Hitler je brinuo zbog toga što su drugi članovi kabineta informisani bez njegovog odobrenja. Kontrola nad sopstvenim ljudima bila mu je važnija od teritorije koju je u velikim delovima gubio iz dana u dan.

Sam Hitler nikada nije gubio nadu da će se rat završiti u njegovu korist. U njegovom umu uvek je postojala nada da će se desiti nešto što će mu pomoći da se izvuče iz škripca i da ako ne dobije rat, a onda bar nastavi borbu. Sujeverje i misticizam uvek dobro dođu da popune provaliju između onog što se želi i onog što se zaista dešava. Smrt američkog predsednika Ruzvelta delovala je ushićujuće na Hitlera. Baš kao i eksperimenti s nuklearnom energijom i raketama s daljinskim navođenjem, tzv. FAU-1 i FAU-2. Nije bilo dana a da se nije pojavila neka vest koja u njegovoj glavi protumačena kao predskazanje pobede. Najveći deo toga ticao se novog, tajnog, i pre svega nekonvencionalnog oružja. Neobaveštena, neobrazovana i zaplašena masa njegovih podanika spremno je prihvatila misticizam i pseudoreligiozne govore šireći glasine među sobom o iznenadnom spasenju s neba ili s nekog drugog mesta.

Uverenje da će Firer izvesti novi trik i uspeti da Nemačku provuče kroz iglene uši i spase je sigurnog poraza opstalo je do kraja rata.

Ironijom sudbine, nemačka ratna mašinerija je pred kraj rata uspjela da proizvede oružje koje će se u budućim sukobima pokazati kao izuzetna taktička prednost. Avioni s motorima na mlazni pogon imali su mnogo bolje performanse od elisnih (propelerskih) aviona. Ali Hitler nije znao šta da radi s takvim aparatima. Uzdajući se u svoj instinkt grabljivca u kojem nije bilo mesta za povlačenje i predaju, već samo za napad, on ih je traćio na besmisleno bombardovanje. Umesto za odbranu od drugih lovaca i bombardera ovi aparati padali su kao muve po istočnom i zapadnom ratištu.

Ni posle neuspešnog pokušaja atentata Hitler nije promenio svoju taktiku i strategiju. U dobrovoljnom izgnanstvu od ostatka sveta, u svom vojnom kabinetu, zajedno s ono malo figura koje su mu preostale. Paranoidniji nego ikad i razočaran zbog ishoda partije krivca postepeno pronalazi u sopstvenom narodu. Kazaće Šperu : „Ako rat bude izgubljen, nacija će takođe izginuti. Ta sudbina je neizbežna. Nema potrebe da se uzme u razmatranje osnova koja će narodu trebati da nastavi sa najprimitivnijom egzistencijom. Naprotiv, biće najpametnije da sami razorimo čak i te stvari, jer je u tom slučaju, naš narod dokazao da je slabiji i da budućnost pripada jedino jačim narodima sa istoka. Osim toga, oni koji će ostati nakon borbe biće samo oni inferiorni jer su dobri poginuli!“

Čovek koji je samog sebe proglasio vrhovnim sudijom nemačkog naroda izreći će ne baš tako originalnu presudu. Uništavanje svih uslova za život ljudi, tzv taktika spržene zemlje, primeniće se po prvi put i na području Nemačke, bez okupiranih teritorija. Kazna za poraz i povlačenje biće totalno uništenje (u kasnijem vremenu poznatije kao genocid). Užasna, patološka mržnja kosmičkih dimenzija napraviće tako pun krug od 360° i vratiće se na mesto odakle je započela svoj put.

Takvim naređenjima protivio se Albert Šper, arhitekta i graditelj, opstruišući i blokirajući Hitlerove ukaze. Koristio je sve moguće birokratske smicalice kojima raspolaže ministar u autoritarnoj vlasti kao što su blokiranje, usporavanje, odlaganje, slanje protivrečnih naredbi i na koncu-navođenje na neizvršavanje naređenja. Sve ono što su svi Hitlerovi saradnici mogli da urade u proteklih 12 godina a nisu radio je onaj koji je dela svojih ruku ali i ljude koji su tamo živeli voleo više od neprikosnovenog Firera. I tu se iskazao Hitlerov karakter kojeg je Šperova neposlušnost bolela više nego nerazoreni gradovi koji su padali u ruke saveznika. U svakom trenutku mogao je direktno da naredi ljudima na terenu kao što je to ponekad činio s borbenim jedinicama na frontu. Mogao je smeniti Špera ali mu to njegova uobraženost nije dopuštala (Nepogrešivi nikad ne greši, pa ni u izboru svojih saradnika.). Umesto toga, poziva ga na satanak i postavlja mu ultimatum : ili da podnese ostavku ili da ga podrži u nastojanju da Nemačku uništi do kraja. Koliko mu je značajna bila podrška njegovog štićenika pokazuje ustupak kada kaže da mu je dovoljno da Šper veruje u konačnu (njegovu) pobjedu da bi nastavili s daljnjom saradnjom. Sve što Hitler traži od Špera jeste da po ko zna koji put

porekne realnost radi ljubavi (U nedostatku boljeg opisa odnosa između njih dvojice ta reč je odgovarajuća.) prema njemu. Sve što treba da uradi je da veruje Hitleru više nego samom sebi.

U želji da spreči konačni razlaz a samim tim i odlazak u koncentracioni logor Šper pokušava da na tipičan hitlerovski, demagoški način napiše pismo u kome neće reći ništa. Ali Hitler ne želi da se igra već traži da mu odluku saopšti u lice nadajući se da će kao mnogo puta dotad svojim autoritetom uspeti da ubedi zdrav razum svog saradnika u suprotno. Mladi i nekada zeleni Šper „ispekao je zanat“ u autoritativnom sistemu u kome reči nemaju isto značenje kao u normalnom životu i odgovara Hitleru na prigodan način :

“Beskompromisno stojim uz vas, moj Fireru!”

Obradovavši Hitlera, stvarajući mu dojam da je ostvario još jednu pobjedu u gomili poraza, stvari među njima se vraćaju na stari kolosek. Hitler nastavlja da donosi naredjenja o razaranju koja ovaj konstantno poništava. Te činjenice biće svesni obojica ali će Šper do kraja rata ostati na svom položaju što na izvestan način predstavlja priznanje vrhunskog lažova i demagoga svome štićeniku. Hitler će završiti svoju karijeru pucajući sebi u slepoočnicu uveren u svoju sopstvenu ispravnost, razočaran u narod koji nije bio sposoban da izvede njegove zamisli i nesposoban da se suoči sa istinom. Albert Šper je kao i Nemačka preživio rat spasavajući ono što je preostalo. Izašao je posle rata na sud u Nirnbergu i preživio, za razliku od većine ostalih optuženika.

*

Pred početak rata koji je kao i sve loše stvari u ovoj zemlji bio nametnut i nemoguć za izbegavanje, kako za obične građane tako i za političare, moja omiljena poslastica bile su kokice prelivene čokoladom. U nedostatku istih rado sam tamanio i karamela varijantu. Bile su zapakovane u plastičnu vrećicu neto težine 250 grama i mogle su se pronaći u svim prodavnicama u blizini moje stambene zgrade. Te prodavnice nicali su poput gljiva posle kiše i bilo ih je na svakom koraku. Tih poslastica morao sam uskoro da se odreknem budući da su ih proizvodili „eksploatatori“ sa severa. Prvo ih je bivalo sve manje na rafovima dok je cena sve više rasla i rasla da bi ih na kraju nestalo. Njihovo mesto zauzele su obične, slane kokice domaćih proizvođača s puno zrnavlja neispečenog kukuruza i uvredljivo visokom cenom. Manje-više ista stvar dešavala se sa celokupnim asortimanom robe u svim prodavnicama.

Naglo osiromašenje većeg dela društva saveznik je beskrupuloznih ljudi kakva je većina političara a posebno autoritarnih vođa jer se njihova moć ekstremno uvećava. Jer ne samo što se siromašni ljudi hvataju za svaku slamku već se i njihovo interesovanje za bilo šta što se ne jede, u čemu se ne živi, i što ne služi zadovoljavanju osnovnih bioloških potreba drastično smanjuje. Isto važi i za kvalitet jer izgadnelom prosjaku potpuno je svejedno da li je korica

hleba koju mu neko da bajata ili ne. Koristeći suženu percepciju svojih podanika vladaru neće biti teško da njima manipuliše i da u svoje ruke skoncentriše ogromnu količinu moći. Osim navedenog javlja se još jedna pojava koja pomaže takvim vladarima da ojačaju i učvrste sopstvenu vlast a karakteristična je za bivše socijalističke zemlje. U takvim društveno-ekonomskim sistemima najveći (ako ne i svi) broj zaposlenih radi u državnim preduzećima. Građena u socijalističkom zanosu predviđala su ogromne kapacitete i veliki broj zaposlenih što se posle rušenja berlinskog zida pokazalo pogubnim. Sve zemlje koje su krenule u tranziciju platile su veliki danak zanosu svojih bivših vođa. U ovoj zemlji vlast je bila mudrija pa je odustala od tranzicije.

Sve veće osiromašenje i pad kupovne moći potrošača smanjivalo je proizvodnju ali ne i broj zaposlenih zahvaljujući socijalističkom zakonu o radu. Za veliki broj zaposlenih radni dan je značio samo dolazak i odlazak sa posla. Ono malo posla moglo se podeliti na sitne, kratke, jednostavne operacije između velikog broja zaposlenih. Ostatak radnog dana svodio se na ispijanje pića i priču o politici. Svakog meseca stizala je plata, ista za sve, samo realno manja nego prethodnog meseca. To je ponukalo mnoge zaposlene da potraže dodatni izvor prihoda. U skladu s postojećim uslovima izbor se sveo na sitnu trgovinu i jednostavne fizičke poslove. Isti zaključak doneli su i nezaposleni i oni koji su za vreme prethodnog socijalističkog režima obavljali iste ili slične poslove. Rezultat svega toga je smanjenje cene radne snage na sivom tržištu.

U roku od svega nekoliko godina nestalo je ono što se naziva srednjim slojem ili klasom i što, po pravilu, predstavlja osnovu svakog društva. Srednja klasa ne samo da je ekonomski degradirana tako što je njihova zarada gotovo izjednačena sa fizičkim radnicima, već je degradirana i u socijalnom pogledu tako što je obesmišljena njihova stručnost i kvalifikacije. Glupost i lopovluk uzdignuti su na pijedestal dok se inteligencija stropoštavala u bezdan bespotrebnosti i beznačajnosti. Zato se ne treba čuditi gomili apolitičnih ljudi koja traži zaštitu i spas od političkih struktura koje se pretvaraju da u torbi nose rešenje za sve probleme.

Počev od novog republičkog Ustava koji je vođu nebeskog naroda ustoličio za predsednika jedne gotovo nezavisne države počeli su da pljušte novi zakoni koji su moć s federalnog, pokrajinskog, regionalnog i opštinskog nivoa selili u njegovo okrilje. Paralelno s tim vođa je uporno zagovarao čvrstu federalnu zajednicu, sa ili bez pristanka ostalih republika članica. Optužujući druge za secesionizam za sebe je prigrabio sve nadležnosti nad organima prinude uključujući i oružane snage. Sve pod parolom pojednostavljivanja i pojeftinjenja državne uprave i administracije sve važne funkcije prenesene su na republiku. Sve je to proglašeno za nacionalni interes kako nas oni drugi, iz drugih republika-članica ne bi nadglasali i nasamarili na federalnom nivou (Na sastanku sa sindikatom jedne fabrike koji je održan ubrzo potom Predsednik republike požalio se da nema ovlašćenja da im poveća plate za 10%).

Državni mediji trudili su se da nam svima otvore oči i uši. Isti neprijatelji od pre 50 godina bili su ponovo naspram nas pokušavajući da završe započeto. Pomalo tajno, pomalo javno, radcili su nam o glavi željni naše zemlje i žedni naše krvi. Iza svakog osmeha, gesta i reči njihovih političara izvirala je patološka mržnja prema nama. A kada se bolje razmotri proteklih 50 godina zajedničkog života, shvati se da su oni čitavo vreme snevali oda nas unište. Zato je potrebno da imamo našu vojsku, našu policiju, naše pravosuđe, našu privredu i naročito naše medije da nas na vreme informišu o planovima naših dušmana i da nama i čitavom svetu serviraju (našu) istinu. Pogodićete ko je bio jedini republički predesednik koji je federalne organe držao na reanimaciji dok je u isto vreme jačajući institucije pod svojom kontrolom.

Dokle god postoji neki neprijatelj postoji i izgovor za sve neshvatljive i loše stvari koje se svakodnevno dešavaju i kojih ima sve više i više. Sve dok ima ijednog dušmana koji nam radi o glavi nema štrajkova, opozicije i nesloge. Dok se narodu pričinjavaju utvare od pre pedesetak godina, vladar može mirne duše da zaokruži svoju vlast i uticaj. Ipak, ma koliko da je vladar vešt i uspešan u svojim manipulacijama i ma kako moćna sredstva imao na raspolaganju da svoje laži širi među svojim podanicima to je sve samo pola priče. Diktator bi svoju karijeru brzo završio kada bi njegovi sledbenici imali priliku da njegove tvrdnje provere kroz lično iskustvo ali se to nikada ne dešava, kao što ni reka ne teče uzvodno. Diktator uveren da „hiljadu puta ponovljena laž postaje istina“ nikada ne prestaje da laže, ometa, ograničava i uskraćuje istinu svojim podanicima. A sa druge strane, njegovi podanici prvo gube interes za otkrivanjem istine, a potom počinju i da je izbegavaju. Na kraju, lagano, ostaje nešto kao zajednička tajna, deo diskretne ceremonije koju vrše diktator i njegovi sledbenici i podanici, igra koju igraju, beg od neprihvatljive realnosti. Ono što je na početku bio samo pokušaj vlastohlepnog političara da se domogne onog što mu je najvažnije postaje deo novostvorene realnosti u kojoj svi zajedno žive.

*

Imao sam osam ili devet godina kada sam zajedno sa Ratkom stajao na vratima uplašen i očekivao pomoć i zaštitu od svog oca. Amer, naš drugar iz komšiluka, ponašao se tog dana potpuno nepredvidivo i čudno do neprepoznatljivosti. Kada smo nas dvojica krenuli u prodavnicu po sok i slatkiše, on je počeo da nas zasipa šljunkom i kamenčićima koji su poput kiše padali opasno blizu naših glava.

- Tata, Amer nas gađa kamenjem i ne da nam da prođemo. Šta da radimo?

Moj otac i njegov prijatelj gledali su nas belo, udobno zavaljeni u fotelje, omamljeni duvanskim dimom i čašicama rakije koje su ispijali. Ometen u toj dremljivoj i za njega prijatnoj aktivnosti nije znao šta da mi odgovori, no očev sedokosi kompanjon jeste.

- Recite mu da ćemo zvati policiju!

Otac je za trenutak začuđeno pogledao u njega pa zatim u mene i u trenutku se odlučio za laž.

- Da, da. Recite Ameru da ako ne prestane da vas gađa kamenjem da ću da zovem miliciju!

Kao da nas Svemogući gleda sa nebesa, ozarenih lica otišli smo u susret kamenčićima. Došavši u njihov domašaj doviknuli smo Ameru koji se spremao da ih ponovo zavita u vazduh :

- Ej, Amere! Rekao ti je moj tata da prestaneš, inače će zvati miliciju!

Njegova ruka se u trenu spustila i ubrzo potom ispustila kamenčiće na zemlju. Narodna milicija bila je neprikosnoveni autoritet čak i za osmogodišnjeg dečaka.

- Ma gde ste pobjegli vas dvojica!? Ja sam samo hteo da vam pokažem koliko daleko mogu da ih bacim uvis!-opravdavao se on dok smo ga slušali sa slavodobitnim osmehom na usnicama.

Epizoda sa Amerom i kamenčićima bila je jedna od retkih prilika u kojima sam video svog oca da laže. Kroz čitavo svoje detinjstvo i vreme koje je provodio kod kuće odmarajući se od teškog tesarskog posla po raznoraznim gradilištima jedva da sam ikada čuo laž iz njegovih usta. On naprosto nije bio takav tip čoveka. Neprijatnu i neugodnu stvarnost menjao je svojim radničkim rukama i nosio na svojoj grbači, povremeno je rastvarajući u alkoholu. Međutim on nikada nije ni pokušavao da je promeni ubeđujući svoju okolinu, porodicu i prijatelje u suprotno.

Šest godina kasnije, na političku scenu stupila je kreatura kakvu mogu napraviti samo najlošiji životni uslovi i još gori geni. Čovek odgajan umesto na majčinom mleku, na retorici komunističke partije, pojavio se na palubi broda koji tone. Od puberteta zaljubljen i veren svojom prvom ljubavi-komunističkom partijom i parčetom moći koji je dobio, već u svojim srednjim godinama naučio je lekciju koju većina njegovih partijskih drugova nikada nije shvatala. Umesto da propalim ideološkim receptima poput „demokratskog centralizma“, petogodišnjeg plana ili samoupravljanjem spasava državu i partiju on se odlučio na ono u šta je jedino verovao : koncentrisanjem vlasti na jedno mesto : centralizaciju.

S rečima sličnim onima koje je izgovorio moj otac u gotovo istoj situaciji započele staranova politika centralizacije sve do formiranja klasične diktature jednog jedinog čoveka. Laž upućenu nacionalistima na početku vladavine sustići će uskoro nove laži upućene drugim delovima političke javnosti. Za nacionaliste biće zaštitnik i čuvar nacionalnih interesa, za komuniste starog kova vladar odan partiji i njenim idealima. Za karijeriste on će biti jedini oslonac za put prema slavi. Za generale i armiju biće borac za očuvanje federacije i socijalizma. U susretu s političarima sa Zapada predstavljaće sebe kao čoveka – demokratu, rešenog da svoju zemlju uvede u Evropu i njene integracije. Umesto da menja postojeću on će stvarati alternativne stvarnosti za svaku od društvenih grupa, u skladu sa njihovim željama i potrebama. Najprostije rečeno : umesto da radi počele da laže kao pas!

Da biste varali i lagali čitavu državu potrebne su vam državničke sposobnosti ali i državni mediji. Do ustoličenja vođe nebeskog naroda svi štampani i elektronski mediji bili su bez izuzetka u vlasništvu (socijalističke) države. Njegovim dolaskom na vlast, čitava država, pa i mediji, postaju vlasništvo njegove partije kao glavnog instrumenta za sprovođenje njegove volje. U skladu sa pravilom :“ko nije sa mnom-taj je protiv mene!“ iz svih medija uklanjaju se oni koji ne žele ili ne mogu da podrže njegove aspiracije ka totalnoj vlasti. Najurenim novinarima omogućava se pak da nastave s radom u privatnim medijima čije osnivanje vlast dozvoljava u skladu sa predstavom za inostranu publiku po kojoj je vođa opredeljen za tržišnu privredu i konkurenciju. Najveći deo novoformiranih privatnih, slobodnih i nezavisnih medija jedva životari a neki uskoro i propadaju zahvaljujući naglom osiromašenju velikog dela stanovništva i ucenjivačkoj politici državnih (partijskih) preduzeća koja obezbeđuju repro-materijal i distribuciju tih medija. Iz tako ograničenog i strogo kontrolisanog etra može se krenuti u nemilosrdni i bespoštedni rat , rat protiv stvarnosti i ostatka zdravog razuma.

*

Postoji zabluda da su autoritarne vlasti *a priori* protiv modernih naučnih dostignuća i svih onih blagodeti koje savremena civilizacija donosi sa sobom. U stvari, iza svega se krije strah od novog i nepoznatog i kako će ono uticati na poziciju takve vlasti u društvu. Tipičan slučaj je televizija. Najveći neprijatelj tog modernog čuda bili su rigidni religiozni politički autoriteti i za njih je televizor predstavljao „đavolsku kutiju“.Nekoliko decenija kasnije žaoka čuvara večitih vrednosti obrušice se na internet kao globalni pandemonijum. U oba slučaja, i televizija i internet nazivani su najpogrdnijim i najružnijim rečima kada su se pojavili. Ali već posle nekog vremena stvari su se promenile. Danas se ne može zamisliti diktator bez svoje, lične televizije. Svoj web sajt danas imaju osim pedofila i satanista, Sadam Husein i jehovini svedoci. Savremena tehnologija pruža mogućnost svima da formiraju svoju ličnu istinu i da je plasiraju u svet. Elektronika i informatika prevalili su tako put od najljućeg neprijatelja do odanog saveznika u neprekidnoj borbi za ljudske duše. Svaka privatna, lična, „prava“ istina ne razlikuje se jedna od druge. U svakoj od njih mi smo najbolji, najpametniji, najlepši i najmoralniji od svih. Naša stranka, naša sekta, naše društvo, naš narod i naša država najveća je i najjača na svetu. Naše mišljenje, naša dogma i naši zakoni najpravičniji su, najbolji a često i jedini ispravni. Pošto smo tako savršeni i veličanstveni i naši problemi i naši neprijatelji su isti takvi jer nas sprečavaju da od svoje okoline napravimo isto takvo savršenstvo. Problemi i prepreke na koje nailazimo najteži su i najsloženiji na svetu, te ih zato niko nikada nije ni razrešio. Naši neprijatelji su najgori, najopakiji, najbeskrupolozniji i najnemilosrdniji na svetu.

Kada savršena ljudska bića naiđu na savršene, neprelazne prepreke i nerešive probleme, a zatim se sukobe sa isto tako savršenim neprijateljima postavlja se pitanje koje ozbiljno ugrozi moždane funkcije jednog takvog jednostavnog uma. Čemu borba, čemu toliki trud, čemu patnja u sukobu u kojem savršeni ljudi ne pobeđuju!? Na ovako opterećujuće pitanje mali, sitni mozak prevazilazi svoje mogućnosti stvarajući nešto veće, moćnije i savršenije od sebe a što će ravnotežu između savršenih ljudi s jedne, i savršenih problema s druge strane, pomeriti u korist onih prvih. Neko maglovito i do kraja neizdiferencirano biće ili pojam odlučiće pobjednika u ovom sukobu. Vođa, Čudo, Sudbina, Providenje, Bog ili Pravda, uz pomoć drugarice Istine izvojevaće pobjedu u korist savršenih ljudi. S mačem, samostrelom ili kalašnjikovim u ruci i osmehom na licu, a tajnim, svemogućim oružjem u mislima, ratni pohodi su samo neugodnost koja se doživljava na putu ka večnom miru, sreći i blagostanju. U vreme globalnog informisanja vesti koje za nekoliko sekundi prelaze s kraja na kraj zemaljske kugle i sve boljeg obrazovanja većeg broja ljudi širenje takozvane istine po svetu nije nimalo lak posao. Stanovnici planete sve manje padaju na parole, mesije i misionare što zahteva od propagande dodatni napor kako bi bila ubedljivija i intezivnija. To i nije neki problem za multinacionalne kompanije sa godišnjim prihodom od nekoliko milijardi dolara zainteresovanih da prodaju svoj deterdžent, bezalkoholno piće ili automobil što većem broju različitih ljudi ali je to za one koji od pakla žele da naprave predvorje raja veliki izazov. U našim krajevima za nas nešto mlađe ali i za starije pravi test realnosti bila je televizija. Istinitost nečijeg iskaza dokazivala se sledećom rečenicom :

- Kunem ti se, bilo je juče na televiziji!

Državna televizija, jedna i jedina, bila je kao i za većinu dece iz istočne Evrope medij za saznavanje, zabavu i pre svega sanjarenje. Šareni ekran crno-belog televizora bio je naš prozor u svet drugačiji od onog u kome smo živeli i u kome su mašta i realnost išli ruku pod ruku. Za nas, u tom vremenu, svet naših želja i naše stvarnosti nisu bili tako jasno razgraničeni i suprotstavljeni.

Dolaskom diktatora na vlast, krajem osamdesetih državna televizija sa svoja tri kanala postaće glavno oružje i oruđe za sejanje straha i mržnje, i žetvu ljudskih duša. Užasavajuće materijalno osiromašenje nije imalo toliko uticaja na televiziju koliko na druge medije. Jeftini i dugoživeći tranzistori u predajnicima i prijemnicima nisu tražili ništa drugo sem malo struje. Radoznom oku kamere nije bilo teško poturiti nekolicinu ljudi spremnih da za šaku srebrnjaka šire „istinu“ gladnom i dezorijentisanom narodu. Iskrenost se brzo i lako prodavala na berzi vrednosti u to vreme. Rat za istinu i dušu nebeskog naroda dobijen je u potpunosti, zahvaljujući između ostalog i satelitskom programu. Vođa je tako mogao da krene u osvajanje ostatka sveta.

Kao što to obično biva posle medijskog usledio je i onaj pravi oružani rat, rat u kojem jedna strana nije čak ni učestvovala. Ratna propaganda koja je pratila klanje na terenu bila je otprilike isto tako monstruoza. Montaže, spletke, izmišljotine i skandali obeležili su period i

ljude u svetlu divljaka i masovnih ubica bez obzira na nacionalnost i političku pripadnost. Svaka vest o zločinu onih drugih govorila je mnogo i onima koji su tu vest s neskrivenim sadizmom, opširno i do detalja prenosili svojoj publici.

*

Šta je laž a šta je istina? Odgovor na ov naizgled lako i retoričko pitanje nije pokazao se ni najmanje jednostavan. Na primer, kada se objavi vremenska prognoza po kojoj će sutra i u narednim danima stalno padati kiša i to se ne obistini moguće su različite interpretacije. Moguće je da je u pitanju samo hir nepredvidive prirode. Postoji mogućnost da je osoba koja je to prognozirala nestručna i nekvalifikovana za taj posao. A možda je u pitanju podvala meteorologa koji je po nacionalnosti - onaj „drugi“. Onaj koji nas namerno vara i laže jer mu je to u prirodi! Postoji toliko puno objašnjenja za događaj koji se dogodio, ako se uopšte i dogodio. Ali u autoritarnom društvu postoji samo jedno objašnjenje koje je istinito, i to ono poslednje!

U kampanji pred izbore za Predsednika republike TV voditeljka je u udarnom terminu optužila lidera opozicije da poseduje vilu na Ženevskom jezeru. Bila je to tvrdnja s očiglednim ciljem da diskredituje političara u očima birača kao čoveka koji je stekao bogatstvo na sumnjiv način (Ako ga je uopšte i stekao). Demanti nikada nije objavljen a ni dokaz kojim bi se ta tvrdnja mogla opovrgnuti nije moguće pribaviti dok već nekoliko godina unazad zvanična vlast trubi na sve strane kako je taj opozicioni lider strani plaćenik i izdajnik. I sad, da nekim čudom gradske vlasti iz Ženeve demantuju tu vest to će biti sjajan argument u dokazivanju teze da je taj političar u “talu” sa Zapadom. Kako god da okreneš : on je strani plaćenik i tačka!

Prethodni primer dobro pokazuje šta sve može da radi onaj koji poseduje monopol na informisanje i nekritičko prihvatanje svake tvrdnje koju neko iznosi. Popriličan broj birača prihvatio je tu laž koju je izneo dobro poznati i priznati autoritet (televizija), ne pokušavajući da utvrdi istinu niti da se zapita postoji li način da se istina utvrdi. Vlast je obilato koristila ovu lenjost i sugestibilnost TV publike šireći laži o svojim protivnicima.

Kada je istinu bilo nemoguće utvrditi-lagalo se na veliko, bez skrupula i bez milosti. Nešto češće koristila se taktika prećutkivanja i skrivanja činjenica relevantnih za mišljenje javnog mnjenja. Na primer : Od početka oružanog sukoba postoji umešanost zapadnoevropskih centara moći u političke pregovore o miru i njihove pretnje onima koji kršeći potpisano primirje pokušavaju da se domognu što većeg dela teritorije. A kada se na Savetu bezbednosti UN uvedu sankcije one se nazivaju „neopravdane i ničim izazvane“. Ili, optuživati neprijatelja kako stalno krši primirje otvarajući vatru a istovremeno prikrivati ofanzivne pokrete „naših“ trupa. Zvuči krajnje nelogično tvrditi da se braniš od neprijatelja koji napada dok sa svakim danom kontrolišiš sve veći procenat teritorije. Neobaveštavanje

sopstvene javnosti o zločinima koje je počinila „naša“ strana služi samo kao početak tragedije iza koje sledi prikrivanje tragova zločina i optuživanje druge strane da je to njihovo delo. Na svakom koraku, u svakom delu tog glomaznog državnog aparata nalazi se gomila papira sa klišeiziranom frazom u zaglavlju „Strogo poverljivo“ i oznakom o državnoj tajni za koje ne zna niko osim zaposlenih. Skrivanje činjenica ide toliko daleko da se i sasvim obične, bezazlene i rutinske stvari sklanjaju od očiju javnosti i ostalih zaposlenika. „Tajna“ policija, odnosno državna bezbednost, potpuno je odvojena od obične policije. Raznorazne vojne i paravojne jedinice, međusobno sukobljene i odvojeno raspoređene po frontu nemaju pojma šta je cilj njihove akcije a generali šta je cilj čitavog rata!

Izdvajanje i isticanje nekog događaja, detalja ili sitnice iz čitavog konteksta, situacije i celine stvari, takođe je učestalo u pokušaju da se zamagli istina. Režući čitavu istinu na parčice poput hleba i zatim mahanje sa kriškama služi kao obrazloženje svojih suludih poteza. Samo poseban mentalni sklop omogućava diktatoru da od pojedinačnog napravi opšte a da predviđajući opšte i njegovu zakonitost, u njemu vidi samo pojedinačno pa prema njemu samim tim i-beznačajno. Za prvi slučaj Amerikanci kažu *jumping with conclusions* a za drugi slučaj, možemo prelistavajući psihološki leksikon naći naziv **kompartmentizacija** čiji tvorac je Karern Hornaj.

Pred početak rata, na televiziji, ali i u ostalim medijima pojavljivale su se ispovesti ljudi koji su doživeli puno neprijatnih stvari u susednim republikama. Bilo je tu izbacivanja s posla, javnog šikaniranja, teškoća preko dobijanja neophodnih dokumenata ali i prebijanja. Međutim, njihove patnje su kroz objektivne kamera i novinske kolumne prestajale da budu njihove već patnje čitavog naroda. Njihovo teško iskustvo postalo je nacionalno iskustvo a njihovi ugnjetači nacionalni neprijatelji. Veštim manevrisanjem TV režisera kao gumicom brisala se veza između uzroka (njihov sukob s pojedincem iz vlasti, pa i čitave vlasti susednih republika) i posledice (njihova patnja i izbeglištvo), a posle „brisanja“ ostala je samo posledica : patnja. Kada neko ljudsko biće pati u većini slučajeva izaziva saosećanje i simpatiju drugih ljudskih bića... osim kod diktatora. Diktatori tuđu patnju ne doživljavaju kao svoju već kao dobar i dovoljan razlog da nanesu patnju onome koga u tom trenutku doživljavaju kao neprijatelja.

Vrhunac ove igre bilo je objašnjenje jednog psihijatra, inače ratnog „poglavice“ nebeskog naroda koji je zbog pogibije jednog svata preduzeo pravu, srednjevekovnu opsadu čitavog grada i četvorogodišnje mrcvarenje stotina hiljada ljudi, uključujući i svoje sunarodnike. Svoju krvožednost autoritarne vođe pokazuju u ratnim operacijama birajući mete svoje patološke mržnje. Tokom prve godine rata kada je oružana sila koristeći nadmoć svoje tehnike rušila sve pred sobom, na obali reke koja je istovremeno bila i granica između dve republike, bio je jedan grad u koji su se zabarikadirali njegovi slabo naoružani branitelji. Izolovana i opkoljena sa svih strana, ova enklava nije predstavljala nikakvu pretnju dobro naoružanim i obučanim trupama federalne armije koja se u potpunosti potčinila „Voždu“ i

njegovim trabantima. Umesto da trupe odu dalje na zapad i „oslobode“ još više teritorije, te samim tim i patnje pripadnike nebeskog naroda kojima preti genocid, armija je svu svoju tehniku koncentrisala oko ovog grada. Mesecima tukući iz svega što je posedovala vojska je uspela da poruši ili bar ozbiljno ošteti sve građevine u samom gradu i da na kraju porazi branitelje okruženog grada žrtvujući hiljade ljudskih života. Praktično, čitav rat na tom delu ratišta sveo se na jedan, jedini neposlušni grad koji je odbio da se pokori novom gospodarar. U skoro svakom delu sveta postoje civilizovani i visokoobrazovani ljudi koji u javnosti važe sa kosmopolite i ljude odane ravnopravnosti svih ljudi, bez obzira na veru, rasu, pol ili nacionalnost. Zalažući se za svet bez granica i čovečanstvo kao celinu oni predstavljaju krem ili elitu svake države. Ali u privatnom životu neki od njih se ponašaju najblaže rečeno-nedosledno. Oni ne mogu da prikriju odvratnost prema manuelnim radnicima sklonih alkoholu. Teškom mukom oni pružaju ruku Azijatima a ne propuštaju priliku da ponize svoju čistačicu ili kućnu pomoćnicu. Pomisao da se njihova kćerka uda za crnoputog čoveka prosto ih užasava.

Pa ipak, svi ti ljudi govore to što govore, i nastavljaju da rade to što rade, ne videći u tome bilo kakvu protivrečnost. Njihov javni život i opšta načela su potpuno odvojeni od privatnog života. Te dve stvari su u njihovom mozgu uredno spakovane i položene u dve zasebne ladice i po potrebi se koriste.

Još zanimljivije su pojave koje se uviđaju kod diktatora koji u krugu svojih bliskih saradnika imaju ljude iz „onih drugih“ redova. Za razliku od Hitlera za kojeg se sumnja da je u svom uskom krugu saradnika imao ljude s jevrejskim poreklom (Ako i sam to nije bio!), za ovdašnjeg Firera pouzdano se može reći da mu jedan od ministara pripada narodu koga je njegova politika proglasila „genocidnim“ i „izvorom zla na Balkanu“.

Postoji jedna zabavna anegdota koja potiče još iz razdoblja socijalizma i koja na najbolji način objašnjava ona suluda saopštenja za javnost koja se dele novinarima posle ko zna kojeg kruga pregovora o nekoj važnoj temi. Predstavnik jednog državnog odnosno društvenoig preduzeća koje grca u dugovima poslan je u Francusku na pregovore o poslu koji bi mogao da spasi preduzeće od propasti. Posle nekoliko dana izaslanik se vraća i podnosi pismeni izveštaj o svom boravku u Francuskoj. U njemu navodi sve kulturne i druge znamenitosti koje je obišao i ljude koje je upoznao. O samom toku pregovora piše kako je na večeri održao govor o velikom prijateljstvu dva naroda, o zajedničkoj borbi protiv fašizma, o međusobnom razumevanju i miroljubivoj koegzistenciji socijalizma i kapitalizma, te o mogućnosti da se veze između dva prijateljska naroda prodube i inteziviraju. Na samom kraju izveštaja o zaključenju posla piše jedna jedina rečenica u kojoj se kaže da je dogovoreno da se razgovori nastave.

Omiljena igra političara sa zamenjivanjem teza igra se i danas. Političari odavde odlaze na Zapad dok se u neposrednom susedstvu puca na sve strane i vraćaju se sa objašnjenjem kako su tamo razgovarali o „produbljivanju“ ekonomske i svih drugih vidova saradnje.

Objašnjavajući svoje postupke humanim i duboko moralnim motivima a tuđa dela zlim i pokvarenim pobudama političari opravdavaju svrhu svog postojanja još odvajkada. Izvrtanjem značenja nekog čina na posredan način pokušava se sugerisati i moralna vrednost neke ličnosti („Ne veruj Grcima ni kada ti darove nose“). U stvari, ovo je najlakši i najprisutniji način obmanjivanja sebe i drugih a u psihologiji to se naziva *racionalizacija*. Prethodno pomenuti načini laganja prisutni su svuda i koristi ih svako, uključujući i pisca ovih redova. Takve laži pronalaze se svuda, od porodice, preko marketing i PR agencija, sve do Vatikana. Međutim, u autoritarnim sistemima ovakve laži su toliko učestale i rasprostranjene da prekrivaju i zamenjuju realnost. Njihov intezitet i neprekidnost govori nam da je u pitanju nešto devijantno, neprirodno, deformisano, bolesno. Nijedan mentalno zdrav, i da kažemo normalan ili prosečan čovek, nema razloga da svakog dana, iznova i iznova, sebe a i druge ubeđuje u istu laž. Samo poremećen čovek ima potrebu da svoj unutrašnji svet eksternalizuje i prenese u (spoljašnju) realnost. Samo je ludaku toliko mnogo stalo, da tako kažemo-organski, da izmeni odnose u realnosti u sumanutost kakva vlada u njegovoj glavi, koju on pokušava da kontroliše. Samo ludak koji zahvaljujući lažima dospe na vlast živi u uverenju da će zahvaljujući njima uspjeti da održi i poroširi osvojenu vlast (otud i zatvorenost informativnog prostora u autoritarnim društvima : na delu je strah diktatora da će se naći lažov bolji od njega samoga).

Sve to je samo pola priče. Svaki autoritarni sistem, od obične dijade pa sve do društva od nekoliko milijardi ljudi, zavisi od druge strane. Kao što ni jedna lasta ne čini proleće tako ni jedan ili nekoliko ljudi na čelu vlasti ne čine čitavu vlast a kamoli državu ili društvo. Još teže je pretpostaviti da su svi ljudi na vlasti ili bar većina mentalno oboleli od jedne te iste bolesti (Ako uopšte među njima ima bolesnika). Može se reći da pristaju da glume u diktatorovom filmu za honorar koji oni smatraju više nego pristojnim. No ipak time se ne objašnjava njihova lojalnost gospodarstvu svih lažova koja traje užasno dugo vremena. Autoritarni sistemi suviše dugo traju i nanose suviše zla da bi se mogli objasniti saučesništvom miliona ljudi koji žive mirno, s lažima jednog čoveka samo da bi zadovoljili neke svoje sitne potrebe. U ovakvom slučaju, izreka “S kim si-takav si!”, potvrđuje svoju verodostojnost.

U nomenklaturi psihijatrijskih oboljenja pominje se “*folie e deux*”, ludilo udvoje, ali i u troje ili četvero, itd... Sve u zavisnosti od broja članova porodice. Dominantni član porodice (najčešće otac), koji je oboleo od neke psihijatrijske bolesti (najčešće paranoje), indukuje tu istu bolest, bolje reći istovetne simptome kod drugih članova (supruga i deca). Slabiji, sugestibilniji, neiskusniji i emocionalno privrženi članovi porodice počinju da se ponašaju slično obolelom i umišljaju da su veoma važne i značajne osobe, smatraju da im se krše neka njihova prava, komšije kuju zaveru protiv njih, tajna policija ih prisluškuje i prati, itd. Međutim, kada se oboleli odstrani iz porodice (uput u instituciju zatvorenog tipa-azil, ili pak ako ga policija strpa u zatvor) simptomi se automatski povlače i obitelj nastavlja da živi uobičajenim, normalnim životom.

Transponujemo li ovakvo oboljenje na veliku državnu ili društvenu zajednicu od nekoliko miliona ljudi dobićemo nešto što je već viđeno : Hitlerovu Nemačku. Pod uticajem neprekidne propagande veliki deo stanovništva prihvata životnu filozofiju i sistem vrednosti ludaka na vlasti. Identifikujući se s njim i preuzimajući njegove ciljeve za svoje oni uče da dele zadovoljstvo s njim u uspesima koje postiže. Ali, isto tako oni uče da previđaju neuspehe, obmanjuju sebe i druge pretvarajući poraze u pobjede i istrajavaju na putu sopstvene propasti. A tu je čini mi se i ključna razlika između diktatora i njegovih sledbenika.

Diktator ne mora sebe samog stalno da uverava u sopstveno savršenstvo izmišljajući izgovore za neuspehe i promašaje. On to ne mora da čini jer on u to veruje. On ne mora da ulaže težak napor da falsifikuje stvarnost niti zbog toga trpi frustraciju ili nezadovoljstvo. Ono što je kod njega prirodno, konstitucionalno i genetski urođeno kod drugih se stiče procesom učenja (ubeđivanja). Izraziću se stručno, psihološki, rizikujući da me malo njih shvati : Neke osobe (diktatori i autoritarni vladari) su od svog rođenja predisponirane za stalnu upotrebu nekih mehanizama za odbranu Ega.

Završiću s jednom ilustracijom, događajem koji se zbilo na početku rata. S jedne strane puta koji prolazi kroz gradić deleći ga na dva dela nalaze se pripadnici jednog, većinskog naroda. S druge strane su kuće drugog, manjinskog naroda. S jedne strane sluša se državni radio i gleda državna televizija pod kontrolom zvaničnih, državnih (republičkih) vlasti. S druge strane prate se mediji iz susedne matične republike manjinskog naroda. Početkom avgusta obe strane, odnosno mediji obeju strana tvrde kako je u njihovom gradiću došlo do sukoba zvaničnih policijskih snaga odanih zvaničnim vlastima i paravojnih, dobrovoljačkih jedinica pristiglih iz susedne republike kao zaštita od pogroma. U sablasno tih i prazan gradić ulazi ekipa novinara jednog od retkih nezavisnih i neopredeljenih medija i obilazeći kuće s jedne i druge strane zatiču uplašene i skrivene stanovnike kako po podrumima slušaju "svoju" radio stanicu. U zavisnosti od strane puta na kojoj se kuća nalazi vesti su dijametralno suprotne. Žrtve su naše, agresori su njihovi, mi uspešno odolevamo iako smo slabiji a oni neuspešno napadaju.

I svi ćute skriveni u mišjim rupama prateći direktan prenos izmišljenog rata ne usuđujući se da izađu na ulicu i proveriti šta se stvarno događa. Nezavisni novinari odlaze iz gradića u potrazi za famoznim ratnim izveštačem jedne od strana i pronalaze ga 50 km dalje u jednoj kafani kako tamani ćevape zalivajući ih pivom!

Bio sam u dilemi zbog čega su ti ljudi više verovali onome što je dolazilo, u jednom slučaju 100 a u drugom slučaju 300km daleko do njihovih ušiju nego sopstvenim očima i ušima. Ili, možda još gora dilema : Kako verovati nekome koga ne poznaješ a ne verovati nekome s kim živiš čitav život?! Izgledalo je da je laž u tom trenutku bila prihvatljivija od istine. Čak štaviše, bila je toliko uverljiva da niko nije imao ni najmanju želju da zaviri kroz prozor i baci pogled na pustu okolinu kojom su se lenjo šetale mačke. U situaciji kada se njihova

svest suočila s konfuZnom i nepredvidivom situacijom izazvanom lažima oni su se odlučili za stari, oprobani recept-upalili su radio. Ako mi ne znamo šta je to što vidimo, radio (Vođa) će nam objasniti u čemu je problem, odnosno šta je to što treba da vidimo.

*

U životu si prisiljen da odgovaraš na glupa pitanja a naročito na raznoraznim testiranjima : od prijema u obdanište, osnovnu školu, srednju školu, vojsku, fakultet ili radni odnos. I na svakom od njih, od tebe se traži da odgovaraš tačno i iskreno.

1. Voliš li policiju? DA/NE

Zanimljivo pitanje, u zemlji u kojoj je granica između kriminala i legalnog posla krajnje nesigurna; razlika između policije koja vrvi ljudima koji saraduju s gangsterima; mafije koja vrvi ljudima koji rade za policiju; u kojoj za neki pogrešan odgovor možeš da završiš u bolnici, zatvoru ili na nečijoj crnoj listi.

2. Mnogi ljudi spremni su da deluju protiv zakona i pravde kako bi zadovoljili neke svoje interese.

Na ovakvu tvrdnju, s kojom možeš da se delimično ili potpuno složiš ili ne složiš teško je ostati ravnodušan. Do pre koju godinu zaokružio bih negativan odgovor ali u sadašnjem trenutku integrisanim sa životnim iskustvom, moja ruka sa sigurnošću skreće ka suprotnom delu skale ponuđenih odgovora.

Ostatak teksta protiče u sličnoj dilemi i sličnim pitanjima. Ja i većina testiranih znamo šta je prosečan, uobičajen i očekivan odgovor na zadata pitanja, ali isto tako znamo da je naša realnost potpuno drugačija. Ono što ne znamo je u kojoj realnosti žive naručilac i korisnik rezultata testiranja. Otuda i takva dilema : Hoćeš li zaokružiti istinu ili ćeš zagristi donju usnu i potvrditi laž? Da li onaj koji odlučuje živi u stvarnosti stvorenoj propagandom pa će tvoja odluka biti pozitivna ili će sledeći svoju prirodu biti sumnjičav? Ako je onaj koji odlučuje sa obema nogama na zemlji hoće li uvažiti našu istinoljubivost ili će nas klasifikovati kao psihopatu i antisocijalni element?

Ako je za utehu postoje ljudi koji proživljavaju dublje i veće stresove mnogo češće nego mi koji polažemo testove. Njihovi testovi mnogo su ozbiljniji nego naši jer je u pitanju njihova egzistencija, njihov način života. Takvi ljudi se retko sreću na ulicama ali se tokom svakog državnog praznika pojavljuju na televiziji okupljeni oko Predsednika. Debela, nasmejana lica jedva uvučena u smoking i frak, defilovala su pred kamerama s pogledom fiksiranim za jedno lice. Recitujući dobro poznate i od čestog ponavljanja otrcane afirmativne izjave o Predsedniku i njegovoj politici, sa strahopoštovanjem su piljili u nezainteresovanu i uvek namrgođenu grimasu čoveka koji ih je imenovao za ministre, ambasadore i direktore. Teško se prodiralo kroz oklop hladnoće i ledenog mira a još teže pronicalo u misli koje su se krile pod kratko odšišanim potiljkom i temenom. Niko od njih nije mogao da zna je li gazda pod

uticajem zlih misli ušao u mračnu fazu, fazu paranoje i ludila. Ili je još uvek u fazi sopstvene glorifikacije i zadovoljstva sobom i sopstvenim stadom. Njihova dobrobit i dobrobit njihovih žena, ljubavnica, bračne i vanbračne dece zavisila je od raspoloženja i hira jednog čoveka i njihove veštine da tim hromom i raspoloženjima upravljaju. Koristeći samoću čoveka bez prijatelja i njegovu opsednutost neprijateljima oni su se dizali u neslućene visine državnog aparata. Ali rizik da sve izgube samo u jednom trenutku, kada gospodar bude zlovoljan i ljut zbog neuspeha na ratištu ili izborima ili na bilo kom frontu, stalno je postojao. Ipak, nikada se nisu udaljavali predaleko od sunca koje ih je grejalo. Sada svi oni koji su na vrhu i koji su preživeli sve čistke u prošlosti predstavljaju vrhunsku elitu najhrabrijih kockara u državi. Hazarderstvo je isto tako uočljivo u onome što se često naziva udarnom pesnicom autoritarnog režima-u policiji. Svaki diktator osetljiv je na kriminal a pogotovo na onaj na koji ne može da utiče. Jedno od najčešćih predizbornih obećanja je i borba protiv kriminala. Samo, tehnika i ciljevi borbe protiv kriminala su malo drugačiji u odnosu na neke druge države. Umesto iskorenjivanja ili bar zauzdavanja ove neprijatne društvene pojave ide se na njegovo „legalizovanje“. Gangsteri zato umesto lisica dobijaju policijsku značku i naređenje da svoje „poslove“ premeste izvan granica zemlje. Kao rezultat imamo novokomponovane biznismene kako u Armanijevim odelima sa špalikom telohranitelja oko sebe posećuju svoje kockarnice, noćne klubove i prodavnice skupljajući pazar.

I sve bi bilo kao u bajci da nije povratne sprege. Novokomponovani „spoljni saradnici“ ministarstva unutrašnjih poslova uvlače svoje „kolege“ u sopstveni biznis obezbeđujući se na vreme od nepredvidive i duge ruke zakona. Kao rezultat smanjuje se broj sitnih kriminalnih dela jer tzv. *free lanceri* nemaju „leđa“ i bivaju brzo „otkucani“ i uhapšeni. S druge strane, sve je veći broj nerazjašnjenih ubistava novokomponovanih biznismena kojima ni telohranitelji ne mogu pomoći u tihom uličnom ratu mafijaških klanova. Gledajući visoke policijske funkcionere kako se znoje i crvene na press konferencijama ne mogu a da se zlurado ne nasmešim zamišljajući kako se osećaju dok raportiraju svome šefu o još jednom nerazjašnjenom ubistvu. Šta li njihov šef, ministar u vladi, kaže onome koji ga je na to mesto postavio, nije mi poznato. Da li i on pokazuje nekakve grafikone s visokim procentima razjašnjenih krivičnih dela koji tobož dokazuju dobru bezbedonosnu situaciju kao što nama izbijaju oči preko TV ekrana, ne znam. Ali bih voleo da saznam...

Kod nas naravno postoji i služba koja zna sve ali je njen rad i rezultati tog rada pod velom tajne za najveći broj stanovnika ove zemlje. No čini mi se da ni onaj koji sve zna i koji dobija raporte i izveštaje te službe nije tačno obavješten. I u tajnoj policiji rade većinom normalni, porodični ljudi koji moraju da plate svoje račune. I oni kao i ja znaju da se zavere ne kuju usvaki dan. Ali i oni kao i ja znaju da je njihov Gospodar po svojoj prirodi paranoičan. Zato, kažu li mu istinu neće im verovati. A ako im ipak nekim čudom poveruje izgubiće posao jer šta će mu tolika tajna policija kada niko ne ugrožava njegovu vlast. Slažu li ga možda će im poverovati pa će možda dobiti i neku nagradu zbog pravovremenog otkrića „unutrašnjeg

neprijatelja“. Slažu li ga a on im ne poveruje-strpaće ih u zatvor i oni će biti „unutrašnji neprijatelj“ kojeg treba odstraniti!

Tako je u čitavom društvu ophrvanom dilemama u vezi sa lažima koje upućuju jedni drugima. Ukoliko kažu istinu neće dobiti ništa ali mogu izgubiti nešto. Ukoliko slažu i uhvate ih u laži, ne samo da će izgubiti ono što su imali već mogu izgubiti sve što imaju. Ali, s druge strane, slažu li u pravoj proporciji, mogu dobiti ono što žele a možda i puno više. Ceo štos je u proporciji, laž veća od umerene izazvaće kontraefekat a u istinu ionako niko ne veruje. Zato je kockanje sa sopstvenim lažima mnogo zastupljenije i raširenije nego što se misli. Jer oni koji su na nebeskim visinama vlasti ne žele da slete već da budu što bliži svom Bogu ili suncu.

Političari, kako vladajući, tako i opozicioni, treba da lažu svoje birače taman toliko da su na pravom putu da ostvare njihove želje i da nastave da glasaju za njih. Evropsku zajednicu treba lagati taman toliko da ne posumnja u njihovu želju za mirom. Crveni krst treba lagati toliko da ne posumnja u broj izbeglica i količinu potrebne humanitarne pomoći koju treba poslati. Radnike treba podmićivati svinjskim polutkama kako ne bi pomišljali na štrajk zbog mizernih zarada. Svoje kupce trgovci mogu varati sve dotle dok ovim ne pukne film pa ih prijave tržišnoj inspekciji ili promene radnju u kojoj kupuju. Svoju ženu treba lagati da je najlepša sve dok vas ne napusti. Svoga muža možete lagati da vas boli stomak ili glava sve dok utehu ne potraži kod neke druge žene. Čovek s psihičkim problemom uverava sebe da je normalan sve do situacije kada oseti da mu se čitav svet ruši na glavu.

Kao kod svakog poroka, što vreme dalje otiče potrebna je sve veća doza nadražaja za prezasićene nervne receptore. Da bi nečija glava ostala da lebdi u oblacima potrebno je kljukati ga sa sve većom količinom bunika, amfetamina, kokaina ili u ovom slučaju-nadom. Nada da će se desiti nešto nemoguće ali tako željeno, tako veličanstveno, i tako prosto rešenje za sve probleme, uključujući i probleme koji sada nastaju. Na putu u pakao prvo je potrebna nada, nada da će istina pobediti, nada da će neprijatelj položiti oružje pred nama, nada da će se voljeni muškarac na kraju postati ideal uplakane žene, inada da će lav i jagnje mirno spavati jedno pokraj drugog...

A da bi mučenik mogao i dalje da se nada potrebna je uverenost u konačnu pobedu u ratu protiv istine. Otud nove i nove istorijske bitke, polemike, diskusije, rasprave u kojima mi pobeđujemo a oni drugi gube. Novi i novi izazovi praćeni istim takvim iluzijama jedino i služe za stvaranje privida ostvarenja konačnog cilja. Sitni demagoški trikovi u konfrontaciji s rečima, pobeđe u oružanim bitkama, priznanja i nagrade nepoznatih ličnosti, udruženja i institucija- sve je smišljeno, obrađeno i plasirano iz dobro poznate „kuhinje“ kako bi topovsko meso završavalo svoje zadatke sa uverenjem da je konačni cilj na dohvat ruke. Na brodu koji tone i gde kapetan izdaje ludačka naređenja koje posada nekritički sprovodi u delo, orkestar i dalje svira, a kockari i dalje gube nezarađeni novac, samo su pacovi normalni

dok tamaraju po palubi pokušavajući da napuste brod. Svi ostali, uključujući i putnike, osećaju se super i ne sumnjaju da će stići do pristaništa.

*

U vreme ekspanzije i velikog buma televizije čulo se mnogo glasova sličnih ovim :

- Dajte mi televiziju i nateraću ljude da rade sve što zaželim!

Nisu bili retki oni koji su se pitali šta bi bilo da je Hitler imao u svojim rukama ovo čudo tehnike. Proročanstva o modernoj i zloglasnoj diktaturi, uspešnijoj od prethodnih hiljadu puta, nizala su se jedna za drugom nadovezujući se na crne slutnje Džordža Orvela iz „1984“-te. Ono što se krije iza tih reči je jasan, defetistički stav koji se može formulisati u jednoj rečenici. Na kraju će ludilo ipak i- pobediti! Svim onim, drugačijim i neprilagodljivim žiteljima „najvećih demokratija na svetu“ ostaće rešenje opisano na kraju Hakslijevog romana „Hrabri, novi svet“ kada se glavni junak obesi. Osim defetističkog i mizantropskog prizvuka ove ideje treba razmotriti još jednu zanimljivu teoriju. Ta teorija kaže da je ljude moguće naučiti svemu, pa i to da rade protiv samih sebe i sopstvenih interesa. Najveće pobornike ova teorija pronašla je na teritoriji koja se donedavno zvala Sovjetski savez i to u liku „*tovariša*“ Staljina i profesora Pavlova (bez njegovih pasa!). Tretirajući ljude poput džukela i uskraćujući im hranu i osnovne biološke potrebe napravićemo od njih poslušne i bespogovorne robove koji će izvršavati svaku našu naredbu. Iz ovoga je kasnije nastala S-R (*stimulus-response*) psihologija, psihologija draži i odgovora na tu draž. Osim što je sa rigidnim insistiranjem na uslovljavanju svega bliska ortodoksnoj frojdističkoj psihoanalizi koja sve objašnjava nagonima, ona nema ništa zajedničko sa realnim životom. Takva teorija više govori o svojim autorima i zagovornicima nego o onome što se stvarno zbiva u ljudskoj glavi.

Kazanova, Raspućin, Don Žuan i slične pojave iz istorije više govore o tadašnjoj svesti društva i njegovih pojedinih klasa nego što govore o njihovim kvalitetima. Iako na pomen njihovih imena muškarci uzdahnu sa zavišću a neke žene s divljenjem, čitava njihova magija zasniva se na jednoj laži, ili da budemo malo blaži, na grešci u donošenju zaključaka. Pošto za svaki problem postoji rešenje tako i za svaku potrebu postoji objekat koji je može zadovoljiti. Rešenja su (gle čuda!) vrlo jednostavna objekti su tamo negde skriveni iza okuke ili kakvog žbuna i sve što treba uraditi je pronanjihov pronaći ih. Drugim rečima, niko se ne pita da li problem ili potreba zaista postoji, može li se rešiti i zadovoljiti, i da li rešenje/objekat zaista postoji.

Postojanje ženskog mita o savršenom muškarcu pomoglo je nekim varalicama da dosegnu neslućene domete u oblasti seksualnih aktivnosti. Pošto je ženu u to vreme (a i danas) bilo lakše zadovoljiti skupim poklonima nego seksualno (što je kod žena istovremeno i duhovno), vera i nada u postojanje „onog pravog“ nikada nije nestala već rasla (kao mehur od

sapunice). Seksualno isfrustrirane, odvojene od ostatka sveta i potpuno uverene da su stvorene za odnos sa jednim savršenim pripadnikom drugog pola, kaluđerice, udovice i nesrećno udate dame proživljavale su svoj san u Kazanovinom društvu. Praveći od svog lica ogledalo, on im je dopuštao da se na njemu ogledaju i vide sve što su želele da vide.

Da se priča nije završavala kao bajka (A onda su se venčali i živeli srećno do kraja života!“), to nam je poznato ali ne i zašto. Zato što su u laži kratke noge? Čisto sumnjam. Đakomo Kazanova počeo je tek pred kraj života da piše memoare o svojim avanturama sa ženama. Raspućin je izgubio život u sumrak ruskog carstva a Valentino je sahranjen kao heroj povevši u grob zajedno sa svojom slavom i živote nekih svojih obožavateljki.

Ono što traje i nadživljava svakog čoveka jesu njegove potrebe koje su istovetne onima koje će imati njegovi naslednici. Kazanova je jedan ali su zato glad, žeđ i seks večiti. Život svakog pojedinca prepun je frustracijama i nedostacima ali nijedan pojedinac neće prestati da se bori da promeni i pokrene stvari kako bi postigao ono što smatra idealnim i savršenim životom, osim ako veruje da je savršeno u datom trenutku i postignuto. Kada se dostigne maksimum, sve što će kasnije doći biće manje i lošije od postignutog. Upravo u tom trenutku počinje samozavaravanje kao potreba da se postignuto zadrži po svaku cenu. Troši se puno vremena, novca i truda, naseda se na tuđe laži, priklanja se svakom pa i suludom rešenju, rade se neviđene stvari kako bi se odbraniło neodbranljivo.

Teško je reći kada nastupa trenutak kada se oni koji brane iluziju okanu ćorava posla (Neki to nikada ni ne urade ali je to već stvar psihijatrije). Različiti ljudi različito vrednuju stvari te je odnos troškova i koristi od iluzije veoma promenljiv. Neki se opamete pre a neki posle, ali se opamete. Buđenje iz slatkog sna uvek je neprijatno a pokatkad i bolno. Srećom, tu je uvek neko ili nešto ko će istrpeti gnev i bes povređenog snevača, bio to budilnik ili onaj koji je čitavu noć pevušio uspavanke. Kazanova-pisac nije opisivao osvetu prevarenih i odbačenih žena iako ju je na svojoj koži sigurno mnogo puta osetio. Sam Raspućin je na kraju bio žrtva velikih moćnika koji su u životu i smrti histeričnog sibirskog seljaka videli preduslov za spas carske krune u Rusiji. Zamislite samo : Veliko rusko carstvo je u opasnosti i sve zavisi od jedne skitnice i prevaranta!

Možda baš u tome možemo naći tajnu uspeha nekih prevaranata poput ovog lažnog sveštenika i iscelitelja, no tu je i ključ za rušenje totalitarnih režima. Kako kriza raste a problemi se umnožavaju, svi su skloni da sve ulože na jednu jedinu kartu, pogotovo ako im se čini da je ona jedina prisutna na stolu. U tako očajničkom, hazarderskom potezu jedna ličnost ili predmet dobija neslućenu vrednost poduprta našim velikim očekivanjima i nadama. Ukoliko na vreme nestane iz našeg vidokruga ostaće u sećanju ovenčana kao nesrećno izgubljeni ideal. Ali ukoliko se situacija ne promeni neće vam trebati ni dva pokušaja da pogodite ko je prvi na listi krivaca za vremenske nepogode, siromaštvo, poraz u ratu, nezaposlenost, seksualne probleme, restrikcije struje, za kamen u bubregu...

obespravljena masa ima tu prednost da može da se pravi da je slabija i bespomoćnija nego

što jeste i da se oseća većom žrtvom nego što ijedan mučitelj ili progonitelj može da zamisli. Ali za razliku od diktatora običan prevarant nema na svojoj strani televiziju i ostale medije pomoću kojih bi ostatak sveta označio kao krivce.

Za samo tri godine veliki mag komunističke partije uspeo je da očara većinu stanovništva onom istom laži zbog koje su pre četiri godine akademici izvedeni na stub srama. Uzevši pod svoju kontrolu sve centre moći izuzev savezne armije i dela savezne administracije on organizuje i pobeđuje na prvim višestranačkim parlamentarnim i predsedničkim izborima. Opozicija “oduvana” sa političke scene nekoliko meseci posle izbora organizuje demonstracije jedan dan posle Dana žena na centralnom trgu prestonice. Opozicioni lideri nisu mogli da veruju svojim očima kada su desetine hiljada ljudi poput mrava opkolile terasu zgrade Narodnog pozorišta. Bio je to otprilike isti broj ljudi koji su se proteklih godina okupljali na mitinzima vladajuće partije. Činilo se kao da se situacija promenila za 180 °. Bila je to vrlo heterogena grupa, bolje reći masa ljutih i isprovociranih ljudi čiji je gnev rastao pod uticajem državnih medija na kojima su svi oni proglašavani za izdajnike, petokolonaše i strane plaćenike.

Dugo vremena posle tih demonstracija pokušavao sam da odgonetnem razlog tolikom neprijateljstvu prema neprikosnovenom i plebiscitarno izabranom Predsedniku. Bilo mi je jasno da na pločniku stoji skoro svako ko je protiv njega ali nisam znao zbog čega. Bilo je nacionalista i sledbenika “vlasnika vile na Ženevskom jezeru”, ubeđenih antikomunista, konzervativne građanske desnice, anarhista i liberala, ali i politički neopredeljenih ljudi. Ono zajedničko za sve njih bilo je to da je većina od njih bila sa završenom srednjom školom, a dobar deo i sa fakultetom, uključujući tu i akademike. Bio je to mahom obrazovaniji i bogatiji deo stanovništva, deo srednje klase kod kojih priča o samo jednom vođi nikako nije prolazila. Uprkos ekonomskoj krizi protesti i demonstracije nisu imali izraženu socijalnu dimenziju. Ono što je ujedinilo sve te ljude bile su laži sa TV ekrana i neprekidna propaganda protiv svih drugih a jedino za bivšeg komunistu i jedinog pravog patriotu u sadašnjem trenutku. Oni pravi razlozi i uzroci neprijateljstva prema režimu koji su na videlo izašli u narednim godinama odgovorni su za neuspeh demonstracija.

Broj demonstiranja se iz sata u sat povećavao i sve se činilo da je kraj režima blizu. Govori opozicionih lidera sa terase bili su sve optimističiji a struja oduševljenja se pronosila kroz okupljenu masu. Čekao se samo jasan signal od lidera pa da se masa stuši na Skupštinu, Vladu i Predsedništvo. Kao da su svi zaboravili na rezultate nedavnih izbora uključujući i vlast koja je poslala hiljade policajaca u pancirima. I dok su se lideri opozicije cenjkali oko toga kolika je kritična masa demonstiranja potrebna kako bi pokrenuli akciju, policija ionako paranoična prva je povukla pogrešan potez. Izdata je naredba za razilaženje a suzavci su počeli da padaju u masu. Zbijena i zgusnuta masa počela je da se bori za vazduh bežeći od patrona suzavca ispod svojih noga a kordon policije počeo je da pendreči prvu liniju demonstiranja ispred sebe.

Počeo je težak okršaj u kome je policija koristila pendreke, palice, štitove, suzavce, vodene topove, gumene i obične metke a demonstranti sve što im se našlo pod rukom. Razbijeni u grupice policajci i demonstranti jurili su jedni druge po čitavom gradu koji je uskoro prekrilo beli iritirajući gas i srca od slomljenih izloga i šoferšajbni. Do večeri poginulo je dvoje a povređeno nekoliko desetina ljudi. Najznačajniji lider opozicije je uhapšen a nezavisni i opoziciji bliski mediji izbačeni su iz etra. Na kraju su na pločnik stupili i tenkovi savezne armije donoseći sa sobom zaglušujuću buku i podsećanje na ne baš tako davno hladnoratovsko vreme. Sve do kraja noći policija je legitimisala, tukla i privodila svakog muškarca starosti 16-60 godina koji bi se zatekao na gradskim ulicama. Za manje od desetak sati san o prevratu pretvorio se u noćnu moru najgore diktature. A oonda je počeo zaplet... Dan posle tenkova koji su se u međuvremenu povukli sa ulica studenti su krenuli u protesni marš iz svog dela grada u centar. Na mostu su ih dočekali kordon, suzavci i gumeni meci. Ujutro, narednog dana, kod fontane u centru grada, počeli su da se okupljaju građani užasnuti nasiljem i nezvaničnim vanrednim stanjem koje je uvedeno. Iz dana u dan, skup se uvećavao dovodeći sve one koji još uvek nisu bili u zatvoru niti su želeli da tamo završe. Vlast je pucala na njih iz svih medija, organizovala kontramitinge, nadletala helikopterima i slala snajperiste ali to nije pomoglo. Posle višednevnog preganjanja ljudi su pušteni iz zatvora, odstranjeni su neki lažovi sa državne televizije, a ministar unutrašnjih poslova je podneo ostavku. Vanredno stanje je ukinuto a Predsednik je došao na noge studentima pokušavajući da povрати imidž miroljubivog i čestitog vladara. Nije mu uspelo. Ni sva buduća dodvoravanja studentima neće mu pomoći da povрати i pridobije njihovu naklonost (Besplatno školovanje, studentski krediti, jeftina ishrana, smeštaj u renoviranim studentskim domovima...).

Prvi veliki masovni protest protivnika svoje vlasti Predsednik će iskoristiti kao izgovor za pokušaj uvođenja vanrednog stanja u čitavoj federaciji. Zadobivši generale željne vojničke slave i zabrinute za svoja radna mesta za svoje ekspanzionističke ciljeve pokušaću da preuzme vlast u čitavoj državi. Vešto manipulišući svojim lakejima u saveznoj administraciji i sklapajući separatne dogovore s političarima iz drugih republika, pokušaću da iznudi odluku o uvođenju vanrednog stanja. Osmorica ljudi u jednoj hladnoj odaji glasaće o prepuštanju vlasti u ruke generala pod njegovom kontrolom. Ni to neće uspeli. Broj neprijatelja povećaću se progresivno za nekoliko miliona ljudi koji nisu želeli nebeskog vođu i njegovu vojnu upravu.

Nekoliko meseci kasnije buknuće rat. Na jednoj strani biće samo formalno, federalna armija a na drugoj strani vlade neposlušnih i separatističkih republika. Ratovi za nezavisnost tri od šest konstitutivnih republika završiću se formalnim međunarodnim priznanjem nezavisnosti četiri novoosnovane države od strane UN. Uvažavajući realnost i spoljni pritisak Predsednik će konstatovati i proslaviti smrt stare federacije nekoliko meseci kasnije formiranjem nove, dvočlane savezne države koju većina sveta neće priznati kao jedinog naslednika pokojne

federacije. Prevareni i izigrani, oficiri i podoficiri bivše savezne armije odlaziće iz svojih stanova i kuća sa teritorija novopriznatih država i dolaziće na ledinu skućene i siromašne, a tek stvorene države!

Ne odričući se svojih aspiracija na delove tuđih teritorija nastaviće da vodi rat pomoću instrumentalizovanih i potpuno zavisnih sunarodnika u novostvorenom inostranstvu. U njihovo ime učestvovaće na mirovnim pregovorima i potpisivaće primirja u ratu u kojem on i njegova vlada uopšte ne učestvuju. Nada da će Evropska zajednica i UN priznati nove, oružjem i krvlju napravljene granice pašće u vodu uvođenjem sankcija. Rezolucijom Saveta bezbednosti koju će izglasati gotovo sve države članice Skupštine UN uvešće se embargo na sve osim hrane i lekova zbog rata u kojoj on tobož ne učestvuje i na koji nema uticaja. Broj neprijatelja porašće za nekoliko milijardi ljudi. Izolovan i omrznut od ostatka sveta zbog svojih postupaka iza kojih ne stoji ni trunke ljudskosti, pristojnosti i iskrenosti, ludak sedi na svom prestolu i uživa u skoro apsolutnoj vlasti koju je nekada sanjao. Kažem ludak i ponoviću tu ružnu reč još mnogo puta jer želim da stavim jasnu razliku između te i reči “duševni bolesnik”. Duševni bolesnik je bolesnik koji se zatvara u svoj novosagrađeni svet, negde visoko u oblacima sopstvene mašte ne želeći da ga bilo ko uznemirava. Ludak je čovek koji prisiljava druge da zajedno sa njim prave iskrivljeni, izopačeni i bolesni svet is svojih misli i da mu se prilagođavaju. Sama reč sadrži i moralno – vrednosnu ocenu koja je nužna ako želimo da ostanemo na terenu pravednosti. Ludak zna da su drugi drugačiji od njega i svestan je patnji koje prouzrokuje.

Jedna distinkcija i diferencijacija neumitno navodi na drugu u kojoj se krije tajna političke moći i nesmenjivosti aktuelnog Predsednika. U heterogenoj gomili njegovih neprijatelja postoje ljudi koji su spremni da promene stranu i trguju. Zato ih ja ne mogu pojmiti kao neprijatelje ali mogu kao suparnike. Njihov sukob s Predsednikom ne potiče iz nekih dubljih motiva i snažnih pobuda već često iz čiste surevnjivosti i zavisti. Prihvatili to ili ne, u svetu ima puno velikih vezira Iznoguda koji samo žele da budu kalif umesto kalifa. U trenutku kada Predsedniku zatreba njihova podrška ili pomoć, a on bude spreman da zauzvrat usliši njihovu želju za delom vlasti, neprijateljstva se privremeno prekidaju a pogodba sklapa. Sitne duše nisu spremne da se odreknu mogućnosti da bar na trenutak i na mikronivou, nametnu svoju volju. I da bar za trenutak budu nezaobilazan i bitan faktor u svojoj okolini.

Ono što je za Hitlera bila konzervativna desnica (bar do početka rata), za našeg diktatora su neke opozicione stranke nejasne provinijencije i njihovi lideri koji svoj položaj vide kao definitivan dokaz o postojanju Boga. Usled popunjenosti radnog mesta Vođe nebeskog naroda stvaraće se nova sredina sastavljena od ljudi u kojoj će svako od njih biti očekivan sa obožavanjem, potpunim prihvatanjem i strahopoštovanjem. U nedostatku topovskog mesa za prve linije fronta oni će poslati svoje ljude za „dobrovoljce“. Za slučaj da neko drugi pokuša da objedini čitavu opoziciju i svrgne diktatora oni će biti prvi koji će ga napasti zbog toga što se meša u njihov posao „najvećeg opozicionara u zemlji“. Zatreba li par glasova u

parlamentu za izglasavanje nečega diktator se uvek može pouzdati u lojalnu i patriotsku opoziciju. Zauzvrat, dopustiće im da formiraju svoje privatne paravojne formacije i da deo ratnog plena zadrže za sebe. Pustiće ih na televiziju kad god zažele da pljuju jedni po drugima. A ako bude stvarno u nuždi pristaće da podeli kolač vlasti sa njima ali će dominantni komad zadržati za sebe.

Osim suparnika postoje i ljudi koji su iz nekih razloga pravi i iskonski neprijatelji autoritarnog režima. Pri tome ne mislim na pripadnike „onih drugih“ naroda koji su samim svojim poreklom proglašeni za neprijatelje države kao što je to svojevremeno bilo sa Jevrejima u nacističkoj nemačkoj. Ovi ljudi su nekako imuni na laži i nemogući za potkupljivanje, izolovani od pritisaka i pretnji. Možda se to može objasniti na jedan zanimljiv način.

U životu sam odgledao ogroman broj reklama za higijenske uloške. Neke su bile zanimljive, neke mučne, a neke nisam ni razumeo. Pa ipak, nikada u svom životu nisam kupio ni jedan, jedini uložak uprkos medijskoj presiji koja traje još od osnivanja televizije. Neko će to objasniti otpornošću na propagandu ali ja mislim da se to može prostije reći rečima : Nekome ta roba, jednostavno – ne treba!

*

Za razliku od prethodnih vremena, sadašnje doba odlikuje se enormnim porastom broja različitih informacija koje su, zahvaljujući medijima, dostupne skoro svakom, i to u najkraćem roku. Jedina praktična mogućnost koja ostaje na raspolaganju autoritarnim vladarima za njihovo ograničavanje jeste selekcija. Iz mora raznovrsnih informacija treba izabrati one koje su značajne baš kao što to radi mozak svakoga pojedinca. Samo, u ovom slučaju, autoritarni vladar odabiraće one informacije koje su korisne za njega i kompatibilne sa vrednostima koje on propagira. Da bi u tome uspeo neophodna je saglasnost onih koje predvodi da prihvate takav model ograničavanja i opažanja realnosti. U pogledu saglasnosti za spolja nametnuti obrazac razmišljanja postoji razlika između diktatora i mene. Diktator smatra da se ona uvek može zadobiti, bilo potkupljivanjem, bilo prisilom. Ja međutim smatram da se ona zadobija privremeno i u posebnim prilikama.

Zemlja u kojoj sam rođen opredelila se za socijalizam nakon II svetskog rata. Socijalistička ideja činila se tada kao mogućnost stvaranja raja na zemlji u kome će svi biti siti i zadovoljni. Za razliku od gotovo svih ostalih socijalističkih zemalja na čelu partije imali smo jednog normalnog čoveka. Slabo obrazovan i s manjkom lepih građanskih manira, metalni radnik koji je marksističku ideju usvojio kao put ka uspehu. I onda, kada je došao za kormilo države, pokušao je tu ideju da sprovede u život. Suočivši se sa ograničenošću i dvosmislenošću komunističke dogme odlučio je da improvizuje. I sve do kraja svog života, a

samim tim i njegove vlasti nastavljao je sa improvizacijom i dogradnjom ideje koju je još u mladosti ugradio u svoju dušu.

Treba samo pogledati knjige i spise iz tog ne tako davnog perioda i uvideti koliko je samo truda uloženo u stvaranje jednog fiktivnog sveta kako bi socijalistički san mogao i dalje biti sanjan. Poput trogodišnje dece partijski funkcioneri smišljali su neke nove reči i neki novi govor koji su samo oni razumeli. „Lični dohodak“, „socijalističko samoupravljanje“, „samoupravna interesna zajednica“ i slični termini bili su nepoznati ostatku sveta ali ne i onima koji su njima baratali bez problema. Radi izbegavanja suočavanja sa stvarnošću i neuspeha u socijalističkom eksperimentu, stvorena je alternativna stvarnost u kojoj su čak i tvrdo kuvana jaja imala ulogu u uspehu socijalističke revolucije. Milošću i Istoka i Zapada, rasla je i razvijala se ekonomija koja je kako-tako uspevala da izdržava nas i naše iluzije. Krajem osamdesetih grade se mostovi između dva omrznuta ideološka tabora a naša skela koja stalno vrluda od jedne do druge obale drastično gubi na svome značaju. I baš kada se očekivalo nasukavanje na jednu od obala pojavio se novi skeledžija koji je počeo da prevozi putnike „žedne preko vode“. Socijalizam je bio pogrešan i promašen društveni sistem? *Malo morgen!* Da nije bilo „objektivnih teškoća i subjektivnih slabosti“, i pre svega, „mangupa u našim redovima“ koji su nam stalno gurali klipove u točkove mi bismo imali švedski standard!

A onda je počeo da upire prstom u krivce. Prst je šetao na sve strane osim prema samom sebi, a zadržavao naročito na onima koji su bili određene, specifične nacionalnosti. Malo-pomalo, družina istomišljenika sve više je rasla. Optužiti one druge, tamo negde daleko, iza republičkih međa, bilo je lakše i prihvatljivije nego sagledati sopstvene zablude. Vokabular je počeo da se menja sledeći novu ideologiju. Drugovi su ustupili mesto braći a interes radničke klase interesu naroda. Svoje mesto našli su i reči : kama, logor, ognjišta, goloruki narod, genocid, medijski rat i slično. Glasanje na izborima transformisalo se u glas naroda a ratovi koji su usledili postali su Božja volja.

Jednom kada se uđe u taj krug laži i zaobilaženja istine teško je iz njega izaći. Pogotovo ako imaš neke koristi ili si bar imao na početku. Lakše je biti poslušan, nezainteresovan i pustiti da voda teče dalje, bez uticaja tvoje volje, kao i uvek.

- Ovo je zemlja u kojoj svi lažu i svi su pošteni!- govorila je moja majka.

Ako se već čitavo društvo i njegova ekonomija, politika i kultura vraćaju na nivo od pre stotina godina zašto se onda svi mi ne bi vratili na stadijum od pre koju deceniju kada smo se po čitav dan igrali ne misleći o budućnosti? Onaj divni, bezbrižni stadijum u kojem radiš šta hoćeš a kada mami razbiješ vazuu ili prozor, izviješ obrvice, napućiš usne i kažeš :

- Nisam ja, mama...

U autoritarnom i siromašnom društvu gde se živi od stare slave laž je umetnost preživljavanja. U toliko savršenom i uvek srećnom, pravednom i uzvišenom društvu niko se ne usuđuje da talasa kako ne bi poremetio idealnu harmoniju koja vlada. Bilo kakva

aktivnost koja odskače od ustaljenog obrasca opasna je i sumnjiva u samom začetku. I zašto kritikovati, kada može biti samo gore!

*

„Oduvek sam smatrao vrednom ljudskom osobinom spoznavanje stvarnosti i izbegavanje obmana i iluzija. No, kad razmišljam o svom životu do onih godina koje sam proveo u zatvoru, vidim da ni u jednom razdoblju svog života nisam bio bez obmana. Beg od stvarnosti koji je očito uzimao sve više maha nije bila neka osobitost nacionalsocijalističkog režima. No, dok se u normalnim okolnostima beg od stvarnosti ispravlja uticajem okoline, izvrgavanjem ruglu, kritikom, gubitkom poverenja, u Trećem rajhu takvih korektiva nije bilo, naročito ako je neko pripadao višem sloju. Baš naprotiv, kao u nekoj dvorani sa ogledalima svaka se samoobmana umnožavala i stvarala sliku jednog fantastičnog sveta snova koja se uvek iznova potvrđivala i koja više nije imala ništa zajedničko s mračnim spoljnim svetom. U tim ogledalima mogao sam videti umnogostručeno samo svoje lice, nikakav drugi prizor nije remetio tu jednoličnost stotine uvek istih-mojih lica.“

Odlomak iz „Sjećanja iz 3-eg Rajha“
Albert Šper

Mržnja

Jedan od dosadnijih časova u školi bio je – istorija. Osim marksizma glavni razlog za bežanje sa časova i uzimanje lekarskog opravdanja za izostanak. Kada si tinejdžer u usponu svojih bioloških potencijala poslednje o čemu želiš da razmišljaš jesu izumrle i propale carevine ili dinastije.

- ... ostaci drevne rimske arhitekture rasprostranjeni su širom sveta, pa i kod nas.

Nastavnica istorije bila je žena kasnijih četrdesetih godina sa obrisima nekadašnje lepote i uštogljenim držanjem. Tipičan konzervativan i aristokratski stav bio je atipičan za srednju školu radničkih zanimanja. Za nas, buduće majstore, neobičan a ipak nekako pomirljiv i bez želje da nas unizi, njen pristup nije nailazio na podrugivanje ili neprijateljstvo. Miroljubiva koegzistencija, reklo bi se.

- Nastavnice, jeste li gledali sinoć na TV onaj film o koncentracionom logoru za naše ljude u II svetskom ratu?- upitao je jedan od učenika iz prve klupe.

- Da, jesam.

- Baš je bilo užasno. Vezivali bi ih žicom pa udarali maljevima po glavi, do smrti, a onda bi tela bacali u reku.

- Da, bilo je tako!-živnula je uvek kruta nastavnica.

- Nekima su sekli uši i terali ih da pevaju njihove pesme.-nadovezao se drugi učenik.

- Priča se da su otimali bebe od majki, bacali ih u vazduh i dočekivali na bajonete.

- Nije to ništa, deco. Radili su oni još gore stvari. Uzeli bi jednog našeg, skinuli mu košulju i zavezali mu ruke i noge tako da bude sav raskrečen. Jedan bi uzeo nož... ma kakvi nož, ovoliku kamu i na stomaku mu razrezao krst.

Učionica se utišala a stara dama je iskoristila te trenutke kako bi začutala i ovlažila usta pred nastavak užasne priče. Pripovedački dar uz prigodnu gestikulaciju dolazio je do izražaja rušeći barijere uštogljenosti i narcizma.

- Evo, ovako.-pokazala je prstom.-Tako da oba kraka budu iste dužine. Onda bi uzeli pacova, ugurali ga kroz prorez i pustili ga da žrtvi izjede creva kako bi izašao napolje!

Za tili čas, dostojanstvena dama koja ide na koncerte ozbiljne muzike, brine o deci i ne vara svog muža pretvorila se u nekrofila. Nekoliko minuta bilo je potrebno da se čitav Rim pretvori u zgariste. Isto toliko vremena trebalo je da tridesetak tinejdžera umesto o seksu počne da se bavi nekim pokoljem od pre pedesetak godina. Kao da se sam Nečastivi nekako ušunjao u učionicu broj 315 i ustalasio duše svih prisutnih. Svakome ko je odrastao uz „Noć veštica“ to nije strano, ali kada momci od 16-17 godina počnu da diskutuju o tome kako bi oni drugi trebalo da kleknu i zatraže oprost za svoja nedela to je već neki drugi scenario. Usredsređenost nekog ili nekih tinejdžera na prošlost može biti njihov i problem njihovih roditelja. Pravi problem nastaje kada se čitavo javno mnjenje pomoću instrumentalizovanih medija fokusira na jednu unapred izabranu temu : krivica onih drugih za naše i patnje naših

predaka. Za razliku od ostatka sveta gde određena društvena grupa pokreće određena pitanja kako bi zadovoljila neki svoj interes kao što je na primer, visina plate zaposlenih u prosveti kod nas političari na vlasti su bili ti koji su to pitanje stavili na dnevni red čitavog društva. Isti oni, koji su nekritički i potpuno suvereno vladali pola veka a koji su sada trebali da polože račune pokrenuli su pitanje koje je njihova partija rešila pre pedesetak godina. Kraj II svetskog rata autohtoni komunistički pokret dočekaao je na pobeđničkoj strani. Na pobeđenoj strani našli su se osim okupatora, nacionalisti iz redova svih konstitutivnih naroda zajedničke države-trojedne kraljevine. Količina zla koju su nacionalisti načinili svojim zemljacima bila je neusporediva u odnosu na sve žrtve okupatora. Hektolitri krvi, stotine hiljada lobanja i kilometri spržene zemlje posledice su njihovog divljanja spram kojih su nemački SS-ovci bili puki posmatrači. Osim zla koje su nanosili jedni drugima imali su još jednu povezanost – svi su više mrzeli domaće komuniste nego tuđe okupatore. Zatekavši tako duboko ukorenjenu (bratsku) mržnju, okupatoru nije bilo teško da sve njih upregne u borbu protiv svog jedinog neprijatelja – komunističkih gerilaca, partizana. Oteravši poražene okupatore tamo odakle su došli nova komunistička vlast suočila se sa pravim problemom. Kako ponovo ujediniti zemlju rascepanu i podeljenu na veći broj marionetskih država i režima iza kojih su ostali samo leševi i ruševine? Kako izdvojiti krivce i počinioce zločina od manje ili više odgovornih saučesnika u režimu sa kojim kolaborira veliki deo stanovništva? Odgovori novouspostavljene vlasti bili su prosti baš kao i njihova ideologija. Stvorena je nova socijalistička i federalna republika podjednako (ne)ravnopravnih naroda i republika. Svi naoružani nacionalisti streljani su na licu mesta a viđeniji kolaboracionisti uključujući tu i sveštenike, bačeni su u tamnice. Svi oni su dobili status domaćeg izdajnika i podjednaku krivicu za svo zlo koje se desilo za vreme rata. Masovne grobnice su zatrpane i zabetonirane, baš kao i sećanje na nedužne žrtve. Istina je gurnuta pod tepih ideološke frazeologije a svi nacionalistički ispadi, bez obzira na njihovu bezazlenost, brutalno su gušeni u samom začetku. Sve bi možda i ostalo pod tepihom zahvaljujući kratkom istorijskom pamćenju njenih podanika da vlast, čija se legitimnost stalno iznova dovodila u pitanje nije odlučila da svoju nesposobnost i neuspešnost objasni istorijom. I to onom falsifikovanom. Iz sive sadašnjosti pružao se vidik samo ka crnoj budućnosti i zato je trebalo pronaći nešto još crnje što bi objasnilo takvu perspektivu. Nešto toliko mračno i ispunjeno patnjom da potpuno zatvori vidik svakom radoznalcu. Crna povorka sa sanducima krcatim kostima bezimernih žrtava koja šparta između zatrpanih jama sa planine i groblja više je nego potresna. Ali, njen zadatak nije da podstakne publiku da se zainteresuje za imena i istinu o njihovom stradanju nego da izmami gnev biračkog tela. Njen cilj je da dopre do srca i duše hiljada živih i napaćenih radnika, seljaka i domaćica sa pravom glasa. Kostu su tu da se broje i da se brojevima doda nekoliko nula kako bi tragedija bila što veća a krivica dželata sve veća i teža. Imena žrtava i dželata izgubiće se u izmišljenim brojevima i zaključku o genocidnosti jednog i mučeništvu

drugog naroda. A kada živiš s tim istim narodom u zajedničkoj državi tolike godine nije ni čudo što su toliki tvoji sunarodnici napaćeni i izmučeni (Oni koji su izbegli smrt u genocidu!).

Sada, toliko decenija posle tih zločina, pripadnicima „genocidnog“ naroda i njihovim vođama nudi se da se pokaju i zatraže oprost umesto svojih zločinačkih otaca i dedova. Sve što treba da urade njihovi moćnici jeste da kleknu pred potomke preživelih i zatraže oprost za zločine koje su njihovi preci počinili. Pošto smo mi nebeski i uzvišeni narod oprostićemo im ali im nećemo zaboraviti.

Kako to obično biva oni drugi nisu klečali, ako ne zbog svog osećaja za nacionalno dostojanstvo, tako i zbog toga što su se i oni osećali žrtvom zbog stalne težnje nebeskog naroda za hegemonijom i zločina koji su zbog toga počinjeni. Na prvim višestranačkim izborima oni drugi su izabrali nacionaliste a nebeski narod komuniste presvučene u nove socijaliste sa izrazitom nacionalističko retorikom. Osim u najsevernijoj republici zajedničke federacije rezultati izbora su bili identični. Većinsko biračko telo tako je zapečatilo svoju sudbinu i sudbinu zajedničke države odlučujući se za resentiman iz prošlosti.

Sve to mene se ne bi ticalo da nisam bio po svom nacionalnom poreklu onaj drugi, s polovinom života proživljenom među narodom koji je odskora počeo da se smatra zlostavljanim i izmučenim anđelima! U godinama koje odražava potraga za sopstvenim identitetom to je možda jedno od gorih stvari koje mogu da ti se dogode. Ne mogu sebe da poredim s mladim urbanim Jevrejom iz građanske porodice u Berlinu tridesetih godina iako bih pronašao nečeg zajedničkog. Stepem ludila koji je zavladao na ovim prostorima nikada nije bio toliki a aspiracije autoritarne vlasti nikada nisu bile tako sveopšte i neograničene kao tada. Ipak, kada u očima svojih drugova po prvi put uočiš sumnju i ničim izazvanu netrpeljivost počneš da se pitaš nije li sve to isto. Kada u tebi identifikuju nešto različito, suprotno, „ono drugo“, potpuno je svejedno da li si crn, žut, imaš li kriv nos ili kose oči. Prvi višestranački izbori su prošli a politički lideri dvaju većinskih naroda su osvojili ono što su želeli : vlast oličenu u samom sebi, titulu predsednika republike i otaca nacije. Jedan je bivši komunistički aparatčik neočekivano preobraćen u nacionalistu a drugi bivši, raščinjani komunistički general i osvedočeni nacionalista sa dugogodišnjim disidentskim stažom. Sa dobro etabliranim neprijateljem ispred sebe i vernim stadom iza sebe činilo se kao da će se sve razrešiti na verbalnom nivou sa stalnim upiranjem prsta u onog drugog lidera kao dežurnog krivca. Međutim, ono što je kasnije usledilo dokazalo je i njima ali i nama da kada se jednom započne sa izazivanjem mržnje kao oruđem za osvajanjem moći nad masom više se iz tog začaranog kruga ne može izaći sve do potpunog uništenja-Vođe, stada ili ostatka sveta.

Prvo se u novinama eksponirao penzionisani učitelj koji je počeo da skuplja knjige u spomen navodnih dva miliona (!) žrtava jednog logora. Odakle mu taj broj - nije rekao niti su ga pitali. Zatim su se javljali turisti koji su letujući na primorju otkrili da se u prodavnicama i na

pijacama roba može kupiti samo ako se naziva lokalnim nazivom. Oni koji su koristili ovdašnje izraze i nazive ostajali su bez namirnica. Nova vlast koja je na republičku zastavu nakačila i grb sa šahovskim poljima proglašena je za profašističku jer je istu zastavu koristila i marionetska fašistička država za vreme rata. Isti grb koji se pojavljivao na svim službenim, zvaničnim pečatima za vreme komunizma tako je postao simbol fašizma. Jedno pitanje na testu za prijem u postkomunističku policijsku službu poslužio je kao dokaz o planiranju novog pogroma manjibnskog nebeskog naroda. „Da li ste spremni da koljete ako vam se to naredi?“, u afirmativnom odgovoru na to pitanje ovdašnji mediji nisu videli znak ludila već pripremu za slepo izvršenje zadataka koji će u budućnosti sigurno biti postavljeni pred policajce. Gradonačelnici ovdašnjih varošica smeštenih Bogu iza leđa počeli su masovno da pred TV kamerama raskidaju pobratimstva s gradovima u susednoj republici. A kada bi te iste odluke bile donete s one strane granice svi bi se redom čudili „neočekivanom i ničim izazvanom potezu“. Na red su došli i istoričari tvrdeći kako su sadašnje granice između republika plod zavere unutar nekadašnjeg Centralnog komiteta i da ih zato treba menjati na štetu, naravno, onih drugih. Neposredno pred početak prvih oružanih okršaja počele su da se šire glasine o paklenom planu onih drugih da nas napadnu. Kao dobra podloga tim glasinama poslužio je tajno snimljeni film vojne obaveštajne službe o švercu automatskih pušaka iz inostranstva kojima je bivši komunistički general pokušavao da ostvari svoj san o svojoj, soipstvenoj armiji.

Zanimljivo je kako se na svu tu medijsku hajku protiv čitavog jednog naroda reagovao Predsednik i vođa nebeskog naroda. On nije morao da piše neki novi “Mein Kampf”, da podstiče rasistička učenja ili pali Reichstag. Mržnju prema čitavom narodu širili su svi slojevi stanovništva. Izgovora za rat bilo je više nego dovoljno a njegov kolega general bio je dovoljno kooperativan da mu omogući izgovor za početak rata. Međutim, bilo je važnijih stvari za rešavanje stvari u kojima mu pomoć onih drugih može biti neophodna. Njegove aspiracije širile su se daleko izvan granica samo te jedne republike i zato se ta patološka mržnja morala držati pod kontrolom. Borba protiv nabijalog fašizma i spasavanje “golorukog” naroda od genocida koji preti, moraće da sačeka još nekoliko meseci i jedan neuspeli rat na severu.

*

Sedeli smo na klupama pored betonskog platoa iza naših zgrada na kojem se igrao mali fudbal. Crne metalne šipke zavarene u oblik trostrane prizme s obe strane, osmorica dečaka koja jure fudbalsku loptu i mutno nebo iz kojeg su počele da padaju prve kapljice kiše. Smaja je sedeo pored mene i trgnuo glavu prema glasu koji je predskazao crnu budućnost u narednim godinama.

- Ej ljudi, počeli su da se krljaju gore na severu. Video sam na TV-u kako tenk gazi nekog „fiću“. Javili su da se puca na armiju!

I ja i Smaja smo bili iznenađeni. Pitali smo se šta će tenkovi na ulicama i zašto je došlo do sukoba armije sa Severnjacima. Odmah se oko donosioca tih vesti okupio krug radoznalaca a fudbal izgubio draž za većinu učesnika. Smaja se ućutao, što je bilo razumljivo jer je bio stariji. Za nekoliko meseci trebalo je da obuče vojničku uniformu.

Kao i mnogo štošta ostalo je nejasno kako je armija i po čijem naređenju počela da zauzima položaje po čitavoj teritoriji severne republike ali bi se čitav postupak mirne duše mogao nazvati pučem. Iz aviona su se bacali leci kojima se pozivalo lokalno stanovništvo da oстане mirno i ne pruža otpor federalnoj i „narodnoj“ armiji. Severnjaci im nisu poverovali već su postavljali prepreke za tenkove, pucali na pešadiju kad su bili u prilici, okupirali sve vojne objekte u čitavoj republici i hapsili sve vojnike i oficire na koje su naišli. Suočena s jakim i dobro organizovanim otporom navodno nevojničkog severnjačkog naroda i dezerterstvom i rasulom u sopstvenim redovima, naročito onih vojnika i oficira koji nisu bili nebeskog porekla, armija je zatražila pomoć od svog nalogodavca i jedinog saveznika. Pre nego što je Vođa mogao da im pošalje još vojnika u Narodnu skupštinu upale su majke vojnika koji su upravo ginuli na nekoj planinskoj čuki i počele da urlaju na poslanike da im vrate decu. Uznemirene i nimalo patriotski raspoložene majke počele su da cimaju političare, da ih gađaju akten tašnama i da im rasturaju službene spise. Nisu pomogla sva zaklinjanja i pozivanja na odbranu zajedničke države, žene su više volele svoje sinove od retoričkih fraza. Metež koji je vladao u Skupštini ličio je na situaciju koja je vladala na novostvorenom frontu. Vojnika na prvoj borbenoj liniji i u maskirnoj uniformi pitali su novinari šta radi a on im je odgovorio onako kako bi i svako od nas :

- Oni bi kao da se otcepe a mi im kao ne damo!

Osim što su bili bogatiji i napredniji od svih drugih republika u federaciji Severnjaci su imali još jednu veliku prednost. 90% stanovništva bilo je homogeno i jednonacionalno, dok su ostatak činile manjine iz drugih republika. Nisu bili ni obespravljeni ni siromašni, pa samim tim i mnogo manje zainteresovani za državno pitanje. Više su voleli da budu bogata manjina na Severu nego siromašna većina na Jugu. Zato izjava ovdašnjeg Predsednika o tome da se federalna armija treba povući sa severa i nije dočekana sa iznenađenjem. Demagogija u stilu da armija treba da bude stacionirana tamo gde je narod želi bila je pozdravljena sa olakšanjem.

Po ko zna koji put vojni poraz i povlačenje je pozdravljeno kao pobeda, a Vođa koji je i sam započeo rat predstavio je sebe kao mirotvorca i čoveka koji rešava problem koji su drugi (generali) napravili. Spuštajući svoje aspiracije i ublažujući svoj apetit za teritorijom sa šest na pet republika Predsednik je naizgled stekao reputaciju razumnog čoveka i političara a njegovi podanici izlaz iz ratnog užasa plaćen sa nekoliko mrtvih i nekoliko desetina ranjenih i povređenih. Povreda narcističnog ponosa je zaboravljena kod obe strane. Predsednik je

uživao u porastu sopstvene popularnosti a narod u povratku svojih sinova koji su kao ratni zarobljenici vraćani sa severa u gaćama i majicama. Ispadali su iz vagona pravo u zagrljaj uplakanih majki i očeva. Sve je dobro što se dobro svrši... Samo, u ovom, našem životu ništa se ne završava osim samog života.

Negde u leto, baš za vreme turističke sezone, na putevima kroz krševite krajeve republike kojom su zavladao „fašisti“ počele su da niču barikade. Na njima su se nalazile bradate spodobne naoružane automatskim puškama koje su tvrdile da drže stražu kako se ne bi dogodilo da fašisti na vlasti ne pokušaju ponovo da izvrše genocid nad nebeskim narodom. Onim drugima to se nije svidelo, malo zbog upropašćavanja turističke sezone pa samim tim i manjkom para u budžetu, a malo i zbog toga što nisu voleli da imaju paradržavu unutar sopstvenih granica. Počeli su sukobi i padale su glave, kako pobunjenika tako i policajaca. Savezna armija posle peha na severu odlučuje da izigrava mirotvorca postavljajući tešku artiljeriju između sukobljenih strana i praveći tampon zone. U isto vreme prazni svoje magacine naoružavajući pobunjenike i utvrđuje svoje položaje kao granice buduće velike države nebeskog naroda.

U to vreme gledajući državnu televiziju, činilo se da oni drugi ne jedu, ne piju, a kamoli spavaju, već da po čitav dan smišljaju kako da napadnu, napakoste ili ugroze goloruki nebeski narod na svojim vekovnim ognjištima. Sa ovdašnjeg tržišta nestalo je robe, kulture, muzike, pa i govora onih drugih i ostala je samo njihova patološka mržnja prema miroljubivom i nevinom narodu koji uz pomoć armije brani svoje živote i imanja. Političari s one strane klicali su jedinstveno : Branićemo našu braću od njihovog noža! I branili su. Njihove kuće i ognjišta branili su ljudi odavde dok su oni bežali iz siromašnog krša i bespuća u ovdašnju prestonicu. Izbeglice su dočekivane kao najrođeniji, davala im se roba, posao, krov nad glavom – sve dok ih nije bilo previše. A onda su prestali da budu zanimljivi za TV kamere i darežljivost je presahla.

Armija sa tenkovima i topovima odlazila je autoputem da brani nečija ognjišta koja su najednom postala mnogo velika pa je trebalo sve više vodova i četa da ih brani. Ovog puta nije bilo majki da upadnu u skupštinu kako bi vratili svoje sinove. Studenti i studentkinje iz Studentskog grada izlazili su na autoput da aplaudiraju i bacaju cveće na kolonu koja je polako prolazila. Čak je i Predsednik, oduvek miroljubiv čovek kao Napoleon, izjavio :

- Ako ne umemo da radimo, umemo da se bijemo!

Ali kao I mnogo puta dotad, prevario se. Baš kao i one mlade usijane glave koje su mislile da će se rat završiti za nedelju dana kao onaj na severu, samo sa drugačijim ishodom.

Na autobuskoj stanici stoje vojnici, sveži, mladi, i tek što su završili redovnu obuku – šalju ih na front. Zima, hladno, svi pocupkuju. Prilazi jedan momak u civilu i sa osmehom ih pozdravlja. Poznaju se, svi su maturanti, tek izašli iz školske klupe. Od čitavog razreda samo je on iz nekog čudnog razloga u civilu. Priča sa njima i posle nekoliko minuta kaže :

- Ej, što je hladno! Idem kući da gledam filmski maraton na televiziji. Vidimo se!

Okreće se i odlazi ostavljajući zabezeknute drugove.

On nije bio jedini koji je bio pošteđen vatrenog krštenja. Osim tatinih i maminih sinova bilo je i drugih ljudi koji nisu odlazili u rat. Da li zbog filmskog maratona ili nečeg drugog, od oko nekoliko desetina hiljada poziva za mobilizaciju u prestonici se samo 10% vojnih obveznika odlučilo za pušku i rat. Vojska je zato umesto pozivara slala patrole vojne policije da privode rezerviste u jedinice. Patriotska graja pretvorila se u dezerterski muk.

U nedostatku topovskog mesa ali i originalnih ideja kako da do njega dođe Predsednik je uradio isto što i njegov kolega Hitler u borbi protiv partizana. Hitler je pozvao preko svojih generala sve ostale nemačke protivnike na okupiranoj teritoriji i ponudio im savezništvo u zajedničkoj borbi protiv komunističkog bauka. U našem slučaju politički lideri najgore desnice mrzeli su od Predsednika više jedino one „druge“ pa je poziv i prihvaćen. Ono što se nikada nije moglo ujediniti stopila je zajednička patološka mržnja prema narodu kojem i sam pripadam. Šljam ljudskog društva, nepopravljivi psihopati, kriminalci i ubice, udruženi i ukalupljeni u posebne jedinice dobrovoljačke garde svi su pohrlili u borbu za spas nacije potčinjavajući se generalima s petokrakim zvezdama na šapki. Doživotni stanovnici ludnica i zatvora nisu želeli da propuste priliku da u zamenu za amnestiju nekažnjeno pljačkaju, kolju i siluju, sve u ime otadžbine i nacionalnog spasa. Kada su to mogli i oni „drugi“ pre pedesetak godina zašto ne bi i oni?!

Za Marka je njegov komšija, pripadnik jedne od mnogih paravojski romantičarski nazvanih dobrovoljačkom gardom bio veoma zanimljiv čovek, tinejdžerskim rečnikom obeležen kao kul, gotivan tip. Kao da je bio ponosan što u njegovom neposrednom susedstvu živi oličenje muškosti, hrabri patriota koji čini dobro za našu, nebesku stvar. Bio je to inače omaleni tip obrijane glave u svojim tridesetim, s vrlo oskudnim vokabularom i primitivnim smislom za humor. Stalno pijan ili drogiran, što je bilo teško utvrditi, nije se ni sa čim naročito isticao osim povremenim pojavljivanjem u maskirnoj uniformi. Ali za Marka i za još neke on je bio neko s kim su želeli da pričaju, za razliku od većine odraslih i starijih ljudi.

- Ej, da znate, kakvog komšu imam! Pre neko veče vratio se kući kasno, negde oko dva, pola tri i stao ispred vrata tražeći ključ. Pošto ga nije našao izvadi ti on utoku i BANG, BANG – pravo u bravu! Jebo te, čitava zgrada se usrala, mislimo neko je nekog skratio za glavu... Moj ćale pogleda kroz špijunku, izađe i kaže “Šta bi, komšija?”. A komša će njemu : „Ma ništa, izgubio sam ključ. Laku noć, komšija!“. Razvali vrata i uđe u svoj stan!

Marko je čitavu priču ispričao tihim ali ustreptalim glasom, karakterističnim za nešto što je hit tema za naše godine.

- Uuuuh. Kakav ludak! – odgovorio je Piki sa strahopoštovanjem, sublimesući tako osećanja gotovo svih osim mene.

I tako, Markov komša je bio glavna faca za decu iz kraja željnu slave. Bio i ostao je sve dok se Smaja nije vratio iz vojske, bolje reći sa ratišta. Tada su stvari počele da se otkrivaju u

pravom svetlu, bez ikakve romantike i viteštva. Lice ratnog heroja postalo je iznenada onakvim kako zaista i jeste : unakaženo i deformisano do neprepoznatljivosti.

Kao i svako veče stajali smo na ulazu zgrade i pričali sa Smajom o njegovom iskustvu s ratišta. Noć je bila vetrovita i hladnjikava a vazduh koji smo udisali bio je svež i prijatan dok je strujao oko nas donoseći miris lišća koje je tek popadalo s drveća.

- Kako je bilo, Smajo? Pričaj nam!

Govorio je polako, usporeno i nekako tiho u odnosu na period pre armije. Pričao je o obuci koja je više ličila na dresuru, hrani koja je potvrđivala utisak o dresuri i pritajeni strah od bitki koje će ga čekati u budućnosti.

- Jesi li bio na frontu?

- Jesam. – odgovorio je kratko, suviše kratko za jednog momka koji se upravo vratio iz daleka i stao da priča sa drugarima.

- Pa, jesi li pucao?

- Da.

- Pa jesi li... - nastavak pitanja se podrazumevao.

- Ne znam. Sedeo sam po čitav dan u rovu i pucao povremeno. Tako je to na frontu. Digneš pušku preko rova i opališ rafal. Ako pogodiš nekoga – pogodiš! Samo sam gledao da glavu držim unutar rova i da je sačuvam.

Pričao je o mesecima provedenim u rovu uz grmljavinu artiljerije koja je sravnjivala jedan nepokoreni grad i ljude u njemu. Mesecima je trajala opsada i mesecima su ga zasipali sa svih strana granatama svih mogućih kalibara. I opet su na kraju morali pešadijom da ga čiste od onih drugih, ulicu po ulicu, kuću po kuću.

- Kad artiljerija odradi svoje i kad oficiri naredi, mi iskočimo iz rova i pucamo k'o ljudi ispred sebe trčuci do najbližeg zakona... Eto, tako je bilo!

Onda je ućutao. Mi smo shvatili da ne želi da priča o tome i da ipak postoji nešto o čemu ne sme ili ne može da govori čak i jedan sasvim običan mladić koji potiče iz kraja u kome se tuđa majka spominje u običnom ćaskanju svakih pola sata. Neka čudna maglovita tajna u zemlji u kojoj svako zna sve o svakome i svačemu.

Kakva je tajna u pitanju saznali smo u sledećem ratu, u centralnoj republici sada već bivše federacije. Pošto je nebeski i goloruki narod zauzeo trećinu teritorije a ostatak velikodušno prepustio onim drugima, UN poslale plave šlemove da čuvaju primirje, sukob se preneo na republiku u kojoj su živeli oni prvi, oni drugi i oni treći! I prvi i drugi su tvrdili da oni treći nisu ništa drugo do poturčeni ili, lepše rečeno – islamizovani prvi, odnosno drugi. Pa zbog toga valjda, nisu morali ništa da dele s onim trećima. Stešnjena između dva halapljiva suseda, iznutra podeljena na tri nacionalistička pokreta koji su držali vlast u svojim rukama, centralna republika postala je poprište najkrvavijeg i najnemilosrdnijeg rata na tlu Evrope posle II svetskog rata.

Režimska propaganda bila je jednostavnija i lakša nego ona u prethodnom ratu. Nije bilo golorukog naroda kome preti genocid od povampirenih fašista iz nekoliko dobrih razloga. Nebeski narod bio je jedan od konstitutivnih naroda i sačinjavao je 1/3 celokupne populacije. Za razliku od ostalih, bio je do zuba naoružan i organizovan preko nacionalističkog pokreta koji je bio na vlasti i koji je na osnovu svog vlastitog referenduma odlučio da ostaje u sada već pokojnoj, federaciji. Oni su to odlučili a šta će ostale 2/3 stanovništva uraditi i odlučiti – to je njihov problem! Glas naroda je glas Boga. Nebeskog, naravno! Mržnja prema onim drugima nije bila problem jer je njihova genocidnost već dokazana u prethodnom ratu. Problem su bili oni treći kojih ima maltene 50% i koji žive po čitavoj teritoriji republike izmešani s onim prvima i s onim drugima, naročito u gradskim sredinama. I u ovom slučaju pokazalo se da iako tvorci propagande nisu glupi ni debilni ljudi njihova roba neodoljivo podseća na to. Obrazac, ma koliko glup, izlizan i prepoznatljiv bio, ponovio se i u ovom slučaju.

Od svih navodnih neprijatelja najgori su ispali oni treći! Oni šuraju s onim drugima kako bi nas, nebesnjake, očistili s lica zemlje. Oni od nas koji ne bi bili ubijeni ili proterani bili bi preobraćeni u islam. Oni žele da nas izvedu iz naše države i odvoje od braće s druge obale reke i formiraju novu, muslimansku državu – džamahiriju. Njima se ne može verovati jer su od svog postanka prevrtljivi izdajnici. Oni sada izdaju ovu našu državu baš kao što su izdali socijalizam i komunističku partiju zahvaljujući kojoj su i priznati kao narod. Kao besni psi okrenuli su se protiv onih koji su ih hranili i branili. Baš kao i pre nekoliko vekova kada su izdali veru svojih pradedova i postali veći muslimani od Muhameda. Potomcima nekadašnjih „poturica“ ne sme se verovati kao ni Latinima, čak i kada se smeju i darove donose. Od svih zlotvora ovog sveta možeš se odbraniti ili pobeći osim od onih koji će te za šaku srebrnjaka prvom prilikom izdati i prevariti.

Pojedinačni incidenti i okršaji pretvorili su se u pravi rat. Bivša federalna armija, a sada oružana sila jednog i jedinog naroda, potpomognuta mnogobrojnim “dobrovoljcima”, oslobađala je jedan po jedan grad posle brzog slamanja otpora slabo naoružanih i organizovanih branilaca. Preko državnih (republičkih) medija plasirane su vesti o hrabroj i junačkoj pobedi zvanične i regularne armije nad hordama udruženog neprijatelja. Sledeći dobro poznatu matricu svako osvajanje predstavljeno je kao posledica kontranapada. Situacija na frontu je ubrzo obesmisllila fraze o oslobodilačkim kontranapadima tako da se propaganda usredsredila na šture i stereotipne izveštaje s bojišta koje je ravnodušnim glasom čitao novinar dok je u pozadini bila geografska karta s naznačenim linijama razgraničenja. Međutim, demantiji koji bi usledili odmah posle izveštaja bili su toliko mnogobrojni da su otkrivali pravu suštinu rata. Demantovalo se, poricalo i negiralo sve i svašta, od kršenja novouspostavljenog primirja pa sve do masovnih ubistava. Generali su u horu ponavljali kako nisu oni ti koji krše primirje i napadaju, već oni drugi (ili treći). Negirao se svaki zločin koji je počinjen baš kao i poraz koji bi dobro obučena i organizovana armija doživela od

inferiornog neprijatelja. Pred kamere su dolazile i neke žene tvrdeći kako su na snimcima koje su strane televizije napravile po koncentracionim logorima prepoznala svoje očeve koje su oni drugi držali kao taoce. Svaku vest o stradanju dece i staraca u opkoljenom gradu pratilo je objašnjenje o tobožnjoj zaveri da se ceo svet okrene protiv nebeskog naroda. Za sve ono što je bilo nedopustivo i neprihvatljivo uvek su bili krivi oni drugi, treći, četvrti ... Svi drugi osim onih prvih i jedino važnih.

Tako je državna televizija preuzela još jednu od mnogih njoj nepripadajućih uloga. Osim selektivnog plasiranja informacija, pronošnja glasina, spekulacija i drugih izmišljotina, tumačenja i objašnjavanja istih, razotkrivanja i raskrinkavanja zavera i ostalih podmetačina udruženog i veoma moćnog neprijatelja, državna televizija je počela da služi kao uteha i melem za rane i povrede nacionalnog dostojanstva i ponosa. Kao zaštita čistog (nacionalnog) obraza i časti služili su demantiji vesti koje nikada nisu ni objavljene na državnoj televiziji. Agit-prop služba režima imala je dobar razlog da demantuje vesti koje su stizale s drugih strana i inostranih medija. Jer čemu toliki trud da se demantuje nešto što zvanično ni ne postoji!? Otkud tolika zabrinutost zbog jedne vesti iz drugih izvora, bez obzira na njenu istinitost?

Razmišljajući o razlozima dolazimo i do onog što jasno razgraničava informisanje od propagande. Kada državni meteorolog predvidi odnosno prognozira kišu za sledeći dan to može različito da se odrazi na auditorijum koji tu vest čuje. Za najveći broj ljudi ta vest biće samo jedna od bezbroj različitih i uglavnom nevažnih informacija koje će čuti u toku tog dana. Oni od toga neće imati nikakve koristi osim što će moći pravovremeno da ponesu kišobran i nepremočivu odeću. Za bolesnike u bolnicama ova informacija neće značiti ništa ali za ratare čiji proizvodi direktno zavise od kiše ona će biti ohrabrujuća. Za političare koji planiraju da za sutrašnji dan organizuju miting kako bi pridobili nove i zadržali stare pristalice jedan obični letnji pljusak može značiti pretnju fijaskom u očima javnosti. Slično značenje kiša će imati i za muzičare koji svoje koncerte drže na otvorenom. Raznovrsnost i mnogobrojnost ljudskih potreba i složenost njihovih egzistencija zahteva istu takvu situaciju u pogledu informisanosti.

Međutim u autoritarnom sistemu situacija je sasvim drugačija. Čitavo stanovništvo ili članstvo ustreljeno je i angažovano na ostvarivanje jednog jedinog cilja koji postavlja autoritarna vlast. Zato i svaka informacija koja vodi postizanju tog cilja prolazi a ona koja osporava, otežava ili onemogućava taj cilj ne prolazi cenzuru. Autoritarna vlast je po prirodi škrta i štedljiva pa se to primećuje i u informisanju svojih podanika i potčinjenih. Zato se ne treba čuditi uniformisanosti i jednoobraznosti medija pod njihovom kontrolom.

Poznato je i da demokratske vlasti pribegavaju medijskoj kontroli, cenzuri i propagandi. To se obično dešava u vanrednim okolnostima kao što su katastrofalne vremenske nepogode, nesreće i ratovi, a završava se sa postizanjem postavljenog kratkoročnog cilja, odnosno prestankom opasnosti. Međutim, u pravim autoritarnim sistemima i društvima okolnosti su

uvek vanredne. Bilo zato što ih sama vlast čini takvima, bilo stoga što ih ta ista vlast takvima doživljava. Takvi sistemi uvek su na ivici sloma i potpunog rasula zbog velikog nezadovoljstva članova i pripadnika. Što se ciljeva tiče, njih ima mnogo, otprilike isto toliko koliko i podanika ali se u suštini sve svodi na jedan jedini. Sve što autoritarna vlast radi ili ne radi čini se radi ostajanja na vlasti. Kao što narkoman čini sve zbog jedne stvari tako i autoritarni vladar želi da ostane onaj koji odlučuje o svemu.

Otud su i sve plasirane informacije u jednom takvom društvu sredstvo za manipulaciju širokih i uglavnom apolitičnih slojeva stanovništva. U tako uređenom sistemu javnog informisanja svaka vest ima svoj razlog i svrhu zbog kojeg je plasirana. Jer ono što se u stvari radi i nije ništa drugo do plasiranje jedne verzije nekog događaja usklađene s jednom filozofijom, u stvari ideologijom. Nema protivrečnih informacija, drugačijih gledišta, ocena i stavova, nema nepodudarnosti i ničega što bi moglo da izazove sumnju. Sve što se plasira jesu zaključci, gotove ili bar približno završene analize i ocene nekih događaja iz realnosti. Od konzumenta takvih informacija i ne očekuje se da razmišlja kako bi došao do nekog zaključka ili objašnjenja već da ih nekritički prima i konzumira. Te poslove umesto njega već je uradila agit-prop služba režima.

Zašto sumnjati u nešto što se iz dana u dan potkrepljuje novim argumentima i činjenicama? Sve što Vođa propoveda čista je istina a sve ostalo je laž i zabluda. Oni koji ga slušaju spasiće se dok sve ostale čeka propast ili su već propali. On je moćan, pametan i pošten, vodi nas pravim putem kroz bespuće i močvaru ljudskog nemorala. Samo on zna kako da nas izvuče iz rupe u koju su nas drugi bacili. Jedino on neće pokleknuti na tom putu. Zato što je on drukčiji od nas običnih smrtnika, uzvišen i veličanstven kao i natprirodna sila koja ga je poslala. On nije od ovoga sveta i ne vodi se istim, ovozemaljskim željama i pobudama kao mi, obični ljudi.

Srž svakog osećanja, bilo ono ljubav, mržnja ili nešto drugo jeste poređenje s drugim ljudima. Tek kada pogledamo svoj lik u ogledalu možemo reći nekome da ima veliki nos ili klempave uši. Isto važi i za druge, nefizičke osobine. Tamo, u autoritarnom sistemu, ogledalo u koje se gleda uvek je iskrivljeno poput onih postavljenih u robnim kućama i cirkusima u kojima izgledamo mnogo mlađi, mršaviji ili deblji nego što jesmo. I u takvoj situaciji, onaj s kojim se poredi nema nikakve šanse. To važi, kako za pojedince – tako i za čitave narode.

*

U nedostatku dobrih definicija za osećanje mržnje i uzroka njenog nastanka ostaje mi da spekuliram ili da prihvatim ono narodsko : Mržnja je onda kada se mrzi! S tim osećanjem

suočićete se vrlo brzo oduzmete li vašem detetu omiljenu igračku. Za vas je to samo komad plastike ali za dete je to deo njegovog/njenog ličnog bogatstva baš kao što je to za vas auto, stan ili vikendica. Ugrožavanjem ili pretnjom po nečiji život ili dragocenost, mržnja se stvara i narasta kao plamičak u buktinju koju ni vatrogasci ne mogu ugasi.

Srećom po ljudski rod deca ali i oni stariji brzo zaboravljaju. Delom zato što lepe stvari proteruju one ružne a delom i stoga što naš organizam može podneti samo određenu količinu ružnog. Zato i deca ponovo zavole svoje roditelje kada dobiju novu igračku na dar. U životu, ali i u istoriji, sve je dinamično i sve se menja. Posmatrajući danas Nemce i Francuze, Engleze i Špance, dalo bi se za pravo izreci da ne postoje prijatelji i neprijatelji već samo interesi. Ni ljubav ni mržnja nisu večite ali su zato potrebe i interesi upravo takvi.

Ipak, postoje ljudi koji se s prethodnim nikada neće složiti. I ne samo to, nego će čitav svoj život posvetiti ubeđivanju drugih u suprotno. Za njih je život samo puka borba za preživljavanje, nešto što se odvija između zla i mržnje. Za njih mržnja nikada ne prestaje bez obzira na decenije i vekove koji neumitno prolaze. Ona je sveprisutna među ljudima poput vazduha i ispunjava njihova pluća i duše. Kad – tad, njome će se zaraziti braća i sestre, prijatelji i rođaci, nekadašnji partijski drugovi i politički saveznici. Zato treba na vreme preduzeti preventivne korake i osigurati se od te zaraze kojoj podležu svi obični smrtnici ovoga sveta. Svi osim Njega i njemu sličnih zaštitnika od tuđeg zla i mržnje.

Društva, države, plemena, narodi, porodice i druge zajednice ljudi kojima zagospodare ovakvi “zaštitnici” nemaju nikakvu šansu za opstanak jer na kraju uvek zlo nadvlada i ono malo dobrog što preostane posle svih onih preventivnih koraka koje njihov zaštitnik preduzima. Te zaštitnike Skot Pek naziva ljudi – laži a ja još i ljudima mržnje. Jer kada se završi njihova strašna epizoda, i kada konačno siđu s grbače svojih šticećenika, iza njih ne ostaje ništa osim ogromnog zla koje počinise iz silne mržnje kao i još većih laži zbog kojih su ga počinili. Tek kad se otvore arhive i zrak istine obasja mračni podrum krcat mračnim tajnama prethodno srušenog režima ukaže se pravo, monstruozno lice čoveka posvećenog očuvanja sopstvenog raja koji je stvorio za sebe, ne za druge. Tek na kraju krvave bajke njegovi šticećenici shvate da Vođa – zaštitnik izmišlja nepostojeće baba-roge kako bi ih zadržao u svom stroju. I tek na samom kraju ono osećanje koje je pokrenulo čitav sled događaja kao ringišpil načini pun krug i vrati se na početak kako bi se svom snagom sručio na onoga koji je zahvaljujući njemu postao to što jeste. Mržnja prema drugima koji ometaju ili ugrožavaju ideale nekog pojedinca ili grupe udružuje se sa samomržnjom zbog nedostižnosti istih ideala i upravlja se na onog koji je te ideale proglasio i propisao.

Neko je rekao da problem autoritarnog režima nije taj što ima puno neprijatelja (i pravih i umišljenih) već premalo prijatelja. Zašto se na ovoj mudrosti nijedan autoritarni vođa nije naučio nije teško pogoditi. Čovek koji u drugima vidi samo mane i slabosti koje koristi kako bi ih nadvladao a zatim ostatak života provodi u strahu od toga da će mu se oni osvetiti nije neko ko je okružen prijateljima. No usamljenost i neshvaćenost takvih ljudi daleko je od

manjeg značaja u odnosu na njihovo otkrivanje, doživljavanje i percipiranje neprijatelja (opet, i stvarnog i umišljenog).

Ko su i kakvi su neprijatelji autoritarnog vođe koji hteli – ne hteli, pre ili kasnije, preuzmu tu dužnost!? Šta je to što ih povezuje i čini ih tako opasnim za blaženi mir autoritarnog sistema? Rastrzan između mnogobrojnih teorija zavera i zapleten u mrežu tajnih organizacija običan mali čovek u velikom “raju” teško bi mogao da se odluči za jednog dušmanina da mu nije “mudrog” vladara. Međutim, ma koliko vladar ocrnjivao neku određenu grupu ili pojedinca čineći ih gorim i nakaznijim od Satane u suštini, oni njemu ne predstavljaju neki problem sve dok su izvan zone njegovog uticaja. Oni ostaju samo prljavi i pokvareni stranci, “truli Zapad”, ljudi iza “gvozdene zavese”, i slično. Ali, kada se mudri i nepogrešivi vođa namerači na njihovu teritoriju ili imovinu, čudovišta, obično iz neposrednog susedstva, dobiju na značaju pa samim tim i pažnju u agit-prop službi režima.

Odnos nacional-socijaliste Hitlera i komunizma u Rusiji bila je jedna od velikih zagonetki, barem pre njihovog međusobnog sukoba. Antikomunista Hitler nije se libio da neke ideološke i propagandne “cake” preuzme od svog samoproklamovanog životnog neprijatelja. Objašnjavajući svoje ratne pohode delimično i kao preventivnu odbranu od crvene opasnosti nije se dvoumio da ponudi pakt Staljinu kako bi zaštitio leđa u sukobu sa zapadnim Saveznicima. Nije mu smetalo ni to što je savezništvo sa sovjetima platio dobrim delom novoosvojenog “lebensrauma” za arijevence. Isto tako, samo nekoliko meseci kasnije neće mu smetati da milioni bivših saveznika izgube živote zbog njegove nezajažljive potrebe za sve većom teritorijom i sve brojnijim “stadom”.

Iz svega navedenog mogla bi se izvesti dva podjednako pogrešna zaključka. Prvi bi bio da je Hitler bio potpuno indiferentan prema komunizmu i da se prilagođavao mišljenju (svog) javnog mnjenja i međunarodnim okolnostima. Drugi bi bio taj da je gajio kontradiktoran stav divljenja i omalovažavanja, ljubavi i mržnje prema komunistima. Međutim, kada bi bilo koji od dva zaključka bio tačan rata ne bi ni bilo. Ili bi rat trajao večno, do konačnog istrebljenja. Ali, u najvećem broju slučajeva ratovi ovakvih spodoba traju sporadično, u epizodama, i sa čestim promenama saveznika i suparnika. Zbog toga tvrdim da motivacija diktatora za rat nije želja sama po sebi već svesna, svrsishodna, intelektualno dobro obrađena i planirana aktivnost radi ostvarivanja jednog određenog cilja – uspostavljanja, učvršćivanja, proširivanja ili konsolidacije lične vlasti. Za razliku od ostalih ljudi diktatori gotovo da i nemaju emocija (pogotovo onih dubljih I dugotrajnijih) već su one tako dobro inkorporirane u njihovu ličnost i njihov razum da se mogu smatrati za principijelne stavove i životne filozofije. Za njih mržnja nije prolazno osećanje, proces sa svojim početkom i krajem, već bazični stav prema drugim ljudima i humanosti uopšte. Na žalost, to ustanovljava i postaje važno tek na kraju, kada se sve sabere i oduzme, i kada ne bude nikoga koji nije žrtva protivprirodnog zla u obliku jednog jedinog čoveka.

Stari dobri običaj na ovim prostorima nalaže da se posle svake nesreće traže i proglašavaju krivci i za one stvari za koje niko nije ni znao. Užasnuti i preneraženi, obični posmatrači reći će : Kriva je vlast! Oni, malo pokvareniji i skloni generalizovanju reći će : Kriv je narod!. Ja, koji sam sklon dubljim i svestranijem posmatranju i analiziranju reći ću : Krivi su zločinci i okolnosti! ... I svi ćemo biti u pravu, shodno našim sistemima vrednosti. Niti se može počinuti toliko zla bez pomoći i saglasnosti velikog broja ljudi niti se ijedan takav zločin može počinuti bez umišljaja, plana i motiva. Nije stvar u činjenicama već kao i mnogo puta u prošlosti : u načinu na koji se date činjenice vrednuju.

Gledajući spolja jedan autoritarni sistem čini se da svi misle isto : političari, biznismeni, radnici, stari, mladi, muškarci, žene ... Da budem precizniji : čini se da svi mrze one druge, to jest, one na koje im vlast pokaže prstom kao glavnim uzrokom njihove mizerije i patnje. Gazda treba samo da zvizne u pištaljku a rulja će da rastrgne svakog ko joj se nađe na putu. Ova pretpostavka zasnovana na svemoći vođe i totalnoj povodljivosti, lakovernosti, samim tim i nemoći onih koje vodi pokazala se kao potpuno netačnom u našim uslovima ali i u mnogim drugim prilikama pre toga.

Severnjaci su tih, vredan i prosperitetan narod na severu nekadašnje zajedničke federacije. Za razliku od ostalih bratskih naroda nisu se mnogo busali u grudi spominjući pretke i slavnu istoriju. I to je čini mi se, bio jedan od razloga zbog čega su prema njima svi bili u najmanju ruku ravnodušni. Dodavši tu i emotivnu hladnoću u poređenju sa preovlađujućim mentalitetom, pa i jezik koji se nije mogao poistovetiti sa zvaničnim jezikom nekadašnje države, nije bilo nekih većih emotivnih reakcija na njihov pokušaj secesije. Ne bi ih ni bilo da nije jednog čoveka željnog vlasti nad čitavim prostorom bivše federacije, bez obzira na cenu i "izvođača" tih radova. Pošto pozivanje na propali socijalistički koncept nije dalo nikakvih rezultata osim kod šačice senilnih generala ostao je samo nacionalizam, i to samo jedne etničke grupe.

Međutim, tu je usledilo ono pravo iznenađenje. Bez obzira na bogat ratni plen, brojčanu nadmoć i neukost protivnika to nije ubedilo nebeski narod da poslušava svog vođu i pođe u ratni pohod na secesioniste sa severa. Hladna planinska zemlja sa svojim stanovnicima bila je suviše daleka i nepoznata za ovdašnje junačine od kojih je ogromna većina želela da takva i ostane. Severnjaci su im bili bliski ali i mrski isto koliko i Islandđani, Kanađani, Austrijanci ili bilo koji drugi narod. Projekat nove neokomunističke imperije kojim bi vladao jedan vladar uz pomoć većinskog naroda propao je posle desetak dana a "bečkim konjušarima" omogućeno je odvajanje i stvaranje samostalne države. Umesto tog projekta Veliki Planer smislio je novi plan : veliko monoetničko carstvo "očišćeno" od drugih nacija i druge opozicije. Trebalo je samo pronaći neprijatelja koji će nedobrovoljno "donirati" budućem carstvu svoju teritoriju. Srećom, kandidata je bilo više nego dovoljno...

Jedno od mogućih objašnjenja patološke mržnje Adolfa Hitlera prema Jevrejima bilo je da su oni bili slaba i nezaštićena manjina i da je on tako pokušao da uništi slabe da bi svet nastanio jakim. Da je slabost navodni uzrok holokausta sumnjao sam oduvek a u savremenim i bliskim zbivanjima našao sam i dokaze za netačnost takve tvrdnje.

Njih ima širom Evrope. Preživeli su mnoge opasnosti i diktatore, uključujući i prethodno spomenutog. Od ostatka sveta u većem broju slučajeva razlikuju se po boji kože, životu u odvojenim naseljima ili kvartovima, najtežim i istovremeno krajnje ponižavajućim poslovima koje obavljaju. Uglavnom polupismen i neobrazovan svet sa kulturom koja predstavlja mešavinu svoje i tuđe, većinske zajednice sa kojom žive. Osim u svojoj mahali oni su večiti marginalci prema kojima ostali gaje odbojnost i prezir. Uprkos svemu, njih se ne plaše niti ih mrze već samo izbegavaju.

Cigani su tu za sve prljave, teške i neprijatne poslove koje niko ne želi da radi. Od njih niko ni ne očekuje da postanu nešto više od šibicara, nosača, čistača i sitnih preprodavaca. Za razliku od domaće srednje klase oni nisu morali da trpe posledice strmoglavog pada životnog standarda i potonuće na dno. To mesto je za njih odavno rezervisano.

- Zna se ko ovde krade!

Ova replika iz jednog domaćeg filma najbolje objašnjava stereotip prema poštenju, časti i moralu uopšte tamnoputih komšija. Mešajući uzrok za posledicu negativan stav se potvrđuje i još više učvršćava pri čemu se sopstvena moralna kaljuga potpuno previđa. Gurajući neplivača u duboku vodu sitničavi duh malograđanina uživa u njegovom grčevitom batrganju i borbi za vazduh. Imajući tako pouzdan alibi u vidu dežurnog krivca i paradigmu totalnog neuspeha na vidiku on spokojno odoleva udarcima stvarnosti. Diktatoru koji na stereotipima i dvoličnom moralu počiva i održava svoju vlast to nimalo ne smeta već naprotiv, stvara još jednu priliku da učvrsti svoju poziciju.

Mnogi zaboravljaju da je osim Jevreja i domaćih (unutrašnjih) neprijatelja u koncentracionim logorima stradao i izvestan broj Cigana. Za razliku od Jevreja, za koje u Trećem Rajhu nije bilo ni mesta ni nade za Cigane je bar ispočetka postojala nada. Terajući ih da žive u stalnim naseljima, da govore isključivo nemački, i da prihvate pravila nemačke kulture i tradiciju, Hitler, pragmatičan kao i uvek, želeo je da od njih napravi isto što i od drugih : bezličnog pojedinca i poslušno biračko telo. Za njega Cigani nisu bili „nepopravljivi“, bar ne na početku njegove vladavine (Ono što je usledilo kasnije doživeli su svi ostali neposlušnici). Postavlja se jedno sasvim obično pitanje : Zašto grupa ljudi koja je od samog početka okarakterisana kao negativna i loša nije postala metom i objektom njegove patološke mržnje? Da budemo savremeni i familijarni : Zašto naša braća Cigani nisu postali „oni drugi“? Odgovor na to pitanje možemo pronaći u komentaru Hermana Geringa, Hitlerovog saradnika čija strast nije bila apsolutna vlast već ugodan i bezbrižan život po svaku cenu. Njegov komentar na posledice „kristalne noći“ :

- Bolje da su pobili nekoliko hiljada Jevreja nego što su uništili toliku imovinu! Ova izjava je parafrazirana prema dokumentima sa Nirnberškog procesa ali je suština ostala ista. Jevreji nisu bili čergari, nisu terali mečke po banderama da igraju, i nisu tražili milostinju. Zahvaljujući ediktu cara Konstantina, snalažljivosti i prilagodljivosti svojih predaka, Jevreji su širom Evrope postali poznati i uvaženi po različitim zanatima, naučnim dostignućima a neki i po velikom bogatstvu. A kada neki tim gubi na domaćem terenu od slabijeg protivnika nastaju problemi za sudije koji vode utakmicu. Sudije su mogle da postupe trojako : da budu nepristrasni, da se stave na stranu pobjednika ili da zajedno s publikom gađa gostujući tim kamenicama i pivskim flašama. Najveći broj Hitlerovih prethodnika koketirao je s trećom opcijom ali nedovoljno uverljivo i ubedljivo. Zato se publika, odnosno biračko telo, odlučilo za Hitlera koji je započeo linč „gostiju“ i to bez prenemaganja. Rasistički zakoni, oduzimanje imovine, zabrana obavljanja delatnosti i zabrana stupanja u brak s arijevcima, samo su legalistički oblik izražavanja patološke mržnje uspostavljanjem tobožnje „pravde“. Zakonska kazna za imaginarne zločine i grehe prema domicilnom stanovništvu imala je vrlo opipljive i materijalne konsekvence, upravo onakve za čim običan puk očajnički žudi. Za najveći broj normalnih, dakle, običnih ljudi smisao pravde ne može se odvojiti od fizičkog, materijalnog i čulima dostupnog delovanja bez suvišnih apstrakcija i moralističkih podvala baš kao kad su u pitanju druge potrebe. Novac, nakit, umetnički predmeti, radna mesta i socijalni status – sve je to bila imovina navodnih zlikovaca koji su stekli izrabljivanjem poštenih Nemaca. Baš na te udice upecala se velika gomila šljama, neuspelih gubitnika i „moralnih“ pobjednika kojoj se s vremenom pridružilo skjoro svo biračko telo Vajmarske republike. Pedesetak godina kasnije stvari se nisu mnogo promenile. Slom komunizma u najnaprednijoj zemlji jugoistočne Evrope dočekala je samo šaćica Jevreja s imovinom nepoznatoj široj javnosti. Cigana je bilo nešto više ali je najveća vrednost prosečne sedmočlane porodice s kućom napravljenom od kartona bio kolor TV na sredini jedne i jedine sobe. Da zemlja nije bila sastavljena od šest konstitutivnih naroda sa svojim republikama i desetinom nacionalnih manjina nacionalistima bi bilo teško da svale krivicu na nekog drugog osim sebe. Srećom po njih komšije i bivša braća bili su tu zajedno sa svojom imovinom, prekom naravi i neraščišćenim računima. U borbi za vlast na izborima ali i na frontu manipulisalo se sa svima, uključujući i Cigane i Jevreje. Iza svih „veličanstvenih“ ideja obično se kriju sasvim obični interesi. I da najvećeg intelektualca koji barata apstrakcijom kao pijandura sa pivskom flašom posmatrate malo duže videli bi obično (ponekad i suviše obično!) ljudsko stvorenje. Pa ipak, samo Hitler u Jevrejima za razliku od drugih nacija nije video ljudska bića. Zato i nikad nije pokušavao da ih iskoristi za ostvarenje svojih ciljeva i za razliku od ovdašnjih diktatora, na samom početku izbrisao ih je iz svog biračkog tela. Na sve moguće načine pokušavao je da ih izdvoji iz

ostatka čovečanstva : merenja obima lobanje, oblik nosne kosti kao kriterijumi za utvrđivanje porekla, čuvena Davidova zvezda kao znak raspoznavanja, preseljenje na Madagaskar i slično. Pojam odvajanja i razgraničenja („biti svoj na svome“) pokazao se često kao dobar izgovor za Hitlera i druge diktatore da sa velikom ostrašćenošću započnu sulude pohode koji su od samog početka bili osuđeni na propast.

Posle kiše javlja se dobr poznati fenomen duge kojem mnoge religije daju mistično značenje. U takvom spektru boja javljaju se plava i ljubičasta koje se zbog svoje talasne dužine gotovo i ne razlikuju. Međutim, to ne znači da se s vremena na vreme neće naći neka budala koja će pokušati da ih „razgraniči“. Crnce i belce nije teško razlikovati po boji kože a isto važi i za većinu Cigana. Azijati se takođe razlikuju od Evropljana, a Japanci i Kinezi su za naše evropske oči veoma slični. Međutim, kada to kažeš nekom Kinezu prilično će se uvrediti. Ali šta reći za ljude iste puti, istog jezika i fizionomije koji se razlikuju tek po pojedinim segmentima kulture? Kako razlikovati nešto što je sedamdesetak godina raslo i razvijalo se pod istim uslovima? Šta činiti sa tako „podmuklim“, pritajenim i nedefinisanim neprijateljem od koga se teško može „razgraničiti“?

Najveći i jedini neprijatelj svakog diktatora je onaj tajanstveni koji vreba i kuje zaveru u potaji. To je onaj tip neprijatelja koji čeka na jedan njegov pogrešan potez da ga dokusuri. Izdaja čuči u dnu duše svakog od njegovih prijatelja i saradnika i čeka pravi čas. Dokle god je skrivena on joj ne može ništa ali se zato on trudi da je što pre raskrinka i uništi u samom začetku. Njegov rat nije rat protiv Jevreja, Cigana, muslimana, komunista, pacifista ili homoseksualaca. Njegov rat je rat protiv izdaje i zavere. U takvom ratu koriste se sredstva koja koristi i njegov zamišljeni protivnik i koja ga čine tako strašnim i opasnim rivalom. Drugim rečima : takav rat je totalan, bestidan, podmukao, prevarantski, amoralan i bezobziran. I ono što je najgore – beskrajan.

Tako dolazimo do jama, gasnih komora, koncentracionih logora i drugih masovnih stratišta. Užasnuti brojkama od kojih se vrti u glavi mi zaboravljamo da sve što državni aparat radi radi masovno, serijski i manje-više bezlično. Optužujući sve i sakoga, državu ili pak, narod, uključujući tu i radnike koji su pravili šrafove koji su se koristili u montaži zgrada koncentracionih logora činimo istu grešku na osnovu koje su koncentracioni logori i nastali. Svu besmislenost kolektivnog optuživanja i mržnje pokazaće jedna priča s ovih prostora koja ujedno pokazuje razliku između takozvanih “prirodnih” zločinaca i onih koji to postaju sticajem okolnosti.

Priča se odvija za vreme II svetskog rata u koncentracionom logoru nalik na one nemačke u kojem domaći fašisti nemilice smanjuju broj zatvorenika među kojima dominiraju pripadnici druge, “neprijateljske” nacije. Metode su različite ali podjednako užasne : klanje, streljanje, izgladnjivanje, davljenje, ubijanje maljem i vešanje. Dželati se međusobno takmiče u broju egzekucija za jedan dan ili noć a pobednik biva nagrađen za taj “patriotski” čin.

U toku jedne jedine noći kandidat za glavnog ubicu logora već je pogubio desetak zatvorenika. Broja se ne seća jer je dobro pio i omamljen ali još uvek gladan patnje i žedan krvi. Od žrtava prvo traži da pevaju profašističke pesme hvale njegovom vođi i narodu da bi ih zatim dokrajčio. One koji ne pristaju lagano mrcvari dok mu ne ispune želju. Na red dolazi starac začuđujuće miran i staložen, gleda ga hladnim bezizražajnim pogledom.

- Hajde Cigane, dođi ovamo i zapjevaj onu našu o poglavniku i domovini!-uvredljivo mu se obraća dželat.

Starac ga gleda nekako čudno s nekim mirom i ravnodušnošću u baraci punoj leševa i vonju smrti koji ni buduće generacije neće moći da zaborave. Naziva ga Ciganom kao simbolom bezvrednosti i odvratnosti nesvestan velike sličnosti između njih dvojice.

- Šta je, nećeš da pevaš? Naučiću te ja!

Sa savršenom mirnoćom starac polaže glavu na panj koji ima svoju čudovišnu svrhu u ovoj situaciji i s nekom tugom ali i toplinom kaže mu samo jednu rečenicu. Ta jedna rečenica i ta mekoća i blagost u starčevom glasu progoniće zločinca do smrti i ogadiće mu ubijanje do kraja rata.

- Samo ti momče radi svoj posao!

U lokvu krvi pada prvo jedno, pa zatim drugo odrezano uvo, ali sa starčevih usana se ne čuju ni krici niti pesma koju dželat želi da čuje kao znak još jedne pobede nad imaginarnim neprijateljem. Zločinac završava mučenje konačnim prelaskom noža preko grla i prelazi na sledeću žrtvu dok mu u glavi odzvanja samo ta jedna rečenica. Uskoro odustaje od takmičenja i okreće se alkoholu kao mogućem spasiocu. Nedugo zatim ovaj zločinac okončaće svoj život ali će njegova ispovest ostati do današnjeg dana. Njegovo iznenadno buđenje savesti tumačim naglim uvidom u svu besmislenost njegovog "posla". Krvava jednačina u kojoj su na jednoj strani navodni gresi njegovih žrtava a na drugoj imaginarna patnja njegovog naroda zasnovana na sopstvenom osećanju sebe kao žrtve pretvorila se u nejednačinu. U jednom odlučujućem momentu realna ljudskost nadvladala je čudovišnu apstrakciju fašističke propagande namenjene takvim bednicima.

Većina ljudi u bilo kom društvu i u bilo kom vremenskom periodu nije pristalica rata osim ako nije uverena da će on trajati petnaestak minuta, biti bez ikakvih posledica po njihovo zdravlje i završiti se sa pozitivnim materijalnim saldonom u njihovu korist. Takvih ratova do sada nije bilo ali nema propagande koja ga nije obećavala svojim konzumentima. Ista stvar je i sa ratnim zločinima koje uvek čine oni drugi dok su herojstva i junaštva rezervisana za našu stranu. A o tome da je rat iako neželjen, nametnut i nužan – ne treba trošiti reči. Opravdanja i objašnjenja mogu se pronaći na svakom koraku, ali neki postupci kao što su masovna zverska ubistva zahtevaju posebnu pažnju. Izveštaji o neviđenim okrutnostima koja se dešavaju u ovom našem ratu plene napatvorenim zlom koji iz njih izbija.

Običan čovek zna ponekad da slaže, prevari, ume da se potuče, da mrzi, zna da ukrade i spreman je da učini zlo svome bližnjom ako mu se za to pruži prilika. Ali običan čovek ne

uživa stalno u gadostima koje poćini, a pogotovo ne u nećemu što ćini nekome ko nije uzrok njegovog gneva. Dokle god u tućim oćima vidi svoje, u krvi stranca nazire svoja krvna zrnca, a u dući svog neprijatelja nećto svoje, on nikada neće preći granicu koja ga odvaja od divljih zveri. Unutraćnje koćnice su kod normalnog ćoveka pod normalnim okolnostima dovoljno efikasne da spreće krvoproliće i zloćin protiv drugog. Ćak i pod izuzetno nepovoljnim okolnostima ljudi radije ostaju ljudi nego što postaju zveri. Zato ni sva moguća ohrabivanja ili zastraćivanja mladih nemaćkih vojnika od strane Hajnriha Himlera da ubijaju Jevreje po Ukrajini nisu pomogla. Oni bi jednostavno padali u nesvest povraćajući, ili bi naprosto poludeli.

Na naću žalost a na zadovoljstvo diktatora, ludnice i zatvori puni su “patriota” kojima ovi zadaci nisu tećki. U svakoj populaciji postoji izvestan procenat ljudi predisponiranih da budu ubice i zlotvori. Neurolozi će to objasniti niskim nivoom seratonina u mozgu, psiholozi deficitom ljubavi u ranom detinjstvu a ja bih uvaćio oba ćinioca koja u odrećenoj srazmeri saćinjavaju eksplozivnu kreaturu tzv. “prirodnog zloćinca”. Najveći deo (a mislim da moćemo reći i sve!) prljavih poslova u ratu obavljaju ovakvi ljudi. Kod njih je “fitilj” ionako veoma kratak a kada se zapale – raznesu sve oko sebe u paramparćad! Psihopatama nije potrebno objaćnjenje ili razlog da rade ono što obićeno i rade ako nisu u zatvoru ili ludnici. Pa ipak, potreban je dobar razlog za svo to nasilje i ućas koji prate takve ratove. Nućan je dobar razlog da se grupa “nepoznatih poćinioca” odvaći na pravi planinarski poduhvat kako bi se popela do bogomolje na vrhu planine samo da bi je minirala, naroćito ako je sagraćena od tvrdog i tećkog kamena a unutar svojih zidova ne krije nikakvo blago. Joć je teće ubediti nekog da se ćunja po planinskim selima i pali seljacima letinu. Praktićeno je nemoguće naterati nekog da pretraćuje drćzavni arhiv i da spaljuje dokumentaciju o postojanju onih “drugih”. Za svaku ljudsku delatnost potreban je razlog ili motiv, iskren ili laćan – svejedno je. Samo da se uklapa u prethodno stvorenu sliku o ratu. Za psihopate rat je samo veliko igraliće na kojem mogu da se igraju do mile volje bez straha od kazne. Za obićene ljude rat je golgota kroz koju se prolazi kako bi se stiglo do konaćne pobede naćeg dobra nad tućim zlom. Dok obe zaraćene strane veruju u takvu pozadinu rata biće i rata i zloćina, ali i diktatora. Dokle god se psihopate budu unaprećivale u nacionalne heroje a obićeim vojnicima pred njihovim nosevima mahalo s karikaturom neprijatelja biće posla za forenzićare.

Opet se vraćamo na poćetak priće. Kome je potrebno klanje velikog broja ljudi? Psihopatama? Uslovno, da. Ali oni od poćetka ne mare ni za koga pa im je sasvim svejedno koga će da izbriću sa lica zemlje. Obićeim graćanima? Zar neko moće da poveruje da je ogromna apolitićna masa koja uredno plaća poreze, ide u crkvu i živi svoje male, obićene živote sposobna da smisli nećto tako ogromno i ućasno kao što je genocid? Ako opravdano izostavimo mentalno obolele koji su u azilima i mentalno retardirane koje ionako prećesto zaboravljamo skinemo sa spiska osumnjićenih, ostaje nam da prihvatimo tipićeno objaćnjenje

za rat. Rat je ludnica, pakao, oružani sukob dvaju naroda nepredvidiv kao elementarna nepogoda. U svakom ratu je kaos, ljudi tumaraju kao muve bez glave (ponekad i doslovno!) i pucaju u sve što se kreće. Ratuje se po principu, ko koga stigne – krstaču mu digne! I tako u nedogled, sve dok ne ponestane municije ili živih neprijatelja.

Ovakva objašnjenja daju oni koji započinju i završavaju sve sukobe kada ostvare svoje pohlepne ciljeve ili jednostavno, privremeno odustanu od njih. Umešni trgovci idealima i ideologijama uvek spremni da trampe rogove za sveću, poznati po tome da budu prvi dobrovoljci kada je u pitanju davanje tuđe krvi, imaju ogroman udeo u svakom ratu. Želja svakog diktatora je da njegovi podanici u ratu vide iracionalni uzrok sa užasnim posledicama. Ipak, istina je uvek neizbežna : nijedna jedina stvar u diktaturama nije slobodna niti je van kontrole diktatora uključujući i sam rat! Ili, da budemo pošteniji : nema stvari koju diktator neće pokušati u potpunosti da stavi pod svoju kontrolu. Osim što je samim svojim položajem u hijerarhiji režima diktator istovremeno i ratni poglavica pa samim tim i najviše zainteresovan za vojnu pobjedu nad protivnikom, on ima i neke druge ciljeve koji nemaju nikakve veze sa vojnom naukom i kodeksom ponašanja. Rat za njega nije samo rat sa naoružanim suparnikom već i rat sa svima onima koje vidi kao svoje neprijatelje. Prilika je savršena prilika da se pod crveni tepih velikih ideala pometu svi oni koji ometaju miran san velikog Vođe.

Što više mrtvih neprijateljskih vojnika utoliko bolje po njega, manja je opasnost za njegovu vlast na novoosvojenoj teritoriji. Oni koji preostanu doživljavaju takav teror da će zavidjeti onima koji su poginuli u borbi a najviše onima koji su pobjegli na vreme. Domaći oponenti i pretendenti na vlast moraju da imaju oči na leđima ako žele da dočekaju kraj rata i ne postanu navodne žrtve mrskog neprijatelja. Diktatoru odgovara što veći broj žrtvi i u svojim redovima. Što više grobova – toliko više mržnje i spremnosti na osvetu nad monstruoznim neprijateljem u neposrednoj budućnosti. Neće morati da isplaćuje invalidnine, rente, penzije, niti da otvara nova radna mesta. A ako stvari krenu stvarno loše biće manje onih koji će se buniti zbog prekršenih i neispunjenih obećanja. Oni koji prežive i ostanu na novoosvojenoj teritoriji zauvek su “kupljeni” ratnim plenom i prećutnom amnestijom za počinjene ratne zločine. Slično im se piše i ako poduhvat ne uspe. Kako god da stvari ispadnu, diktator će imati dobar izgovor i objašnjenje. Zato se oni i ne libe da započnu osvajačke ratove i istrebljenja onih koji im nisu po volji. Svaki novi kvadratni kilometar teritorije i svaki novi podanik čista je dobit za vlastoljublje takvog čoveka. Svaki novi poraz na bojništvu prilika je za učvršćivanje vlasti u pozadini među svojim preostalim prestrašenim podanicima. Polazeći od jedne pogrešne pretpostavke dolazi se do druge, podjednako pogrešne i neistinite. Ako rat nije stihija i stampedo onda je stvar dogovora i trgovine njegovih glavnih aktera. A kad je tako, svi ostali su nevini jer su izmanipulisani od strane svojih vođa. Naizgled, to je i tačno. Hitler nikada nije podneo predlog holokausta nemačkom narodu na izglasavanje na referendumu ili kao politički predizborni program. Ali, isto tako niko nije

Nemce terao da zatvaraju oči, uši i nozdrve pred koncentracionim logorima u svom komšiluku (Da je Hitler vladao u nekim modernijim prilikama umesto izraza *narod* upotrebio bih reč *birači*. Ali, pošto su tada nemački državljani bili isključivo Nemci i ljudi nemačke krvi pa samim tim i birači, ovaj naziv koristiću i dalje.). Isto tako, dogovor diktatora je nemoguć i neuspešan iz najmanje dva razloga. Prvi je taj što dva krajnja egoizma i dve patološke želje za totalnom vlašću nisu u stanju da se usaglase i deluju usaglašeno. U to sam uveren slušajući vesti sa radija o svakodnevnoj smrti i progonu ljudi nepodobnih jednom ili drugom gospodara rata na Balkanu, "balkanskom kasapinu" ili njegovom "šegrtu". Uprkos svim njihovim pregovorima i dogovoru o primirju, mirnom razgraničenju i podeli svojih i tuđih teritorija rat se nastavlja. Drugi razlog je nešto suptilniji i čini mi se daleko značajnijim nego što to tako izgleda na prvi pogled.

Možda zvuči glupo ali milionima ljudi ne može se upravljati po svojoj volji. U stvari, ne može se upravljati ni jednim jedinim ljudskim bićem ali zadržaću se na milionima zbog značaja tog broja. Niko ne može očekivati da će ijedan normalan (pa čak i bolestan) čovek poslušati naređenje da skoči s neke litice u bezdan. Ali duhovno zaveden čovek, isprogramiran i ispranog mozga, skliznuće niz ivicu uveren da će ga njegov idol i božanstvo dočekati na svoja krila i odvesti na sigurno, ili ga bar dignuti iz mrtvih. Ostrašćen čovek nošen svojim strastima ne sluša svoj razum već emociju čiji je i sam žrtva.

I zašto se začuditi razularenoj rulji koja na glavnom gradskom trgu urla "Hoćemo oružje! Dajte nam oružje!"? Čemu čuđenje kada čujemo za ritualno samoubistvo verskih fanatika? Ko je taj koji će izaći pred masu ljudi okupljenih na nekom mitingu koja sa uživanjem skandira kako će pobiti onu drugu okupljenu na mitingu koji se održava nekoliko ulica dalje i narediti im da budu poslušni i razidu se kućama? Teško je očekivati od nekog diktatora da uloži svoju karijeru a možda i glavu kako bi zatražio od svojih pristalica da budu mirni i prihvate rezultate pregovora i nagodbe s drugom, neprijateljskom stranom. Duh, jednom pušten iz boce, posle mnogo godina mirovanja ne vraća se u bocu mirno i bespogovorno. Kada se mesecima jedna velika populacija ljudi neprestano hrani putem svih važnijih medija bajkama o ugroženosti od strane monstroznog neprijatelja teško je posle jednonedeljne dijete tražiti od njih da se zagrlj s tim istim neprijateljem i zapeva "Odu radosti". Kada se neko hrani isključivo mržnjom onda i ta mržnja počne da proždire prvo svog konzumenta ali ubrzo potom i hranitelja ako ne bude dovoljno brz i vešt da joj umakne. Ljudi koji mrze su opasni ali i predvidivi... Ali nisu svi. Šizofreničari i diktatori su daleko opasniji jer su nepredvidivi. Dok njihova mržnja u mislima hvata zamah oni pričaju o sasvim drukčijim, prijatnijim stvarima, i to sa osmehom. A onda, u trenutku se dohvate noža, sekire ili bilo čega drugog što im je na vidiku i sve se brzo završi.

Svojim očima gledao sam domaće ratne huškače kako drže govore u kojima ponavljaju teške reči kao što su država, narod, genocid i odbrana, a zatim se potom mirno u društvu svojih prijatelja povlače u separe obližnjeg restorana i tamo u diskretnoj atmosferi pričaju o sasvim

običnim stvarima. Onako ležerno i opušteno, kao da su upravo došli s posla ili od kuće. Svojim ušima sam slušao ovdašnje političare kako na pasja kola grde svoje oponente da bi koji dan kasnije govorili kako su to sve elementi političke borbe i da oni ne mrze svoje protivnike. Na žalost, bili bi u pravu kada bi se sve završilo na priči. Međutim, ono što su činile njihove sluge, telohranitelji, podanici i istomišljenici bilo je suviše krvavo i realno da bi se moglo porediti s njihovom retorikom. Naravno, oni bi poricali bilo kakvu povezanost sa takvim ekscesima lažući o svojoj dobroti, humanosti i čovekoljublju. Razmatrajući ovakve teme shvatao sam suštinsku razliku između mene i njih, većine običnih ljudi i ovdašnjih političkih vlastodržaca. Sve to moj drug Čeli shvatio je u petom razredu osnovne škole. Stajali smo na našem betonskom platou između zgrada. Bilo je kasno popodne, subota, i obrađivali smo teme od prošle sedmice. Joca i Čeli “častili” su jedan drugoga uvredama na uveseljenje i smeh svih prisutnih.

- A šta si ti radio sa Nadom prošle nedelje kad su njeni roditelji izašli a vi ostali sami?- pitao je Čeli Jocu.
- Ništa, učili smo.
- Rek'o je istinu. Prolazio sam ispred terase i čuo ih kako glasno čitaju neku lekciju iz geografije. Celo naselje je moglo da ih čuje- rekao je Čeli obraćajući se nama dok smo se kikotali.
- Pa šta!?! Tako se bolje pamti!

Mi smo umirali od smeha i čekali Jocin potez. Kako će mu uzvratiti i s kojom uvredom će mu uzvratiti. Ona najžešća i uslovno najteža o “poštenju” Čelijeve majke nije dolazila u obzir pošto je ona umrla odavno, još dok je on bio mali. Ono što je Joca izgovorio meni je tada izgledalo nevino i naivno.

- A šta se ti tu praviš? Ti, s tim “dozlukama” ličiš na spikera sa televizije... Ne, ma kakav spiker. Pravi si političar!
- Ko!?! Je'l ja političar!?
- Da! Pravi si političar.

Pljusnula je šamarčina. Da se nismo umešali nastala bi nprava tuča, toliko retka među dvanaestogodišnjacima u to vreme. Objašnjenje koje je Čeli sav zajapuren od besa i crven u licu dao nama ostalima bilo je najbolje objašnjenje razlike između političkih moćnika i običnih, normalnih, smrtnih ljudi.

- Pa znam ja ko su političari. To su lažovi i lopovi, jedno pričaju a drugo rade. To su pičke od ljudi.

Ono što će mnogi opozicioni političari reći o ovdašnjem Voždu biće da je majstor u laganju, neko iz zavisti a neko sa iskrenim prezirom.

- On gleda u ljude i laže. Ne trepne okom a laže!

I zaista, slušajući njegove govore koji su toliko daleko od istine a tako upečatljivi za veliki broj birača, ne možeš a da se na zapitaš kako je to moguće. Toliko teških, krupnih reči a

nimalo gestova i pokazivanja emocija. Toliko bombastičnih izjava iza kojih ne stoji ništa osim nemilosrdne upornosti s kojom želi da ubedi svoje slušaoce. Gledajući Hitlerove govore od pre kojih pedesetak godina dolazim do istog i konačnog zaključka : Oni (diktatori) nemaju veze sa svojim rečima ili nemaju nikakvih osećanja ili ih uopšte ne pokazuju, bar ne na očekivan i društveno prihvatljiv način. Sva ta gluma i svo to verbalno prenemaganje služi za prikrivanje. Nazivati svog protivnika Đavolom, zločincem ili nacistom, a potom sestiti s njim za isti sto i sklapati sporazum uz kafu i viski dva su dijametralno suprotna postupka koja su za normalnog čoveka neshvatljiva i neprihvatljiva. Uvek mi je bilo teško da pogledam devojku u oči i da joj kažem da je volim, bez obzira je li to istina ili ne. Oni koji se mrže imaju nešto zajedničko – izbegavaju jedni druge. Diktatori nemaju takve probleme već imaju spremno objašnjenje : Spremni su da pregovaraju i sa crnim Đavolom ako je to u interesu naroda. Ostaju međutim neka otvorena pitanja šta je to narodni interes i kako naterati crnog Đavola da se drži pogodbe.

Kao što se pravilno da zaključiti : Diktatori nisu obični ljudi iako imaju dosta toga sličnog. Oni nisu ni psihopate iako su im veoma slični. Diktatori su sposobni da komuniciraju i sklapaju veze s drugim ljudima koje su daleko intenzivnije od onih koje sklapaju psihopate. Spremni su da istrpe uvredu i da se kontrolišu u sukobu s drugim ljudima. Imaju sluha za osećanja i potrebe drugih ljudi . Kao i psihopate krajnje su egocentrični, narcisoidni i samoživi ljudi pa samim tim i lako povredljivi. Tada su beskrupulozni i nemilosrdni prema onome ko im osujeti ono što je za njih najvažnije. To je, pogađate – vlast! Ali, za razliku od psihopata koji reaguju odmah i na licu mesta, protiv osujećivača diktatori to rade manipulišući drugim ljudima tako da pred ostalima mogu i dalje izigravati sveca i dobričinu. Ako bismo ih mogli okarakterisati jednom rečenicom bila bi to : društveno prilagođene psihopate zbog kojih pati čitavo društvo.

*

S vremenom, kako je „istina“ o nama počela da prodiru u svet, najviše u vidu vesti s ratišta o sve većem broju ranjenih i poginulih domaća medijska propaganda počela je polako da širi depresiju kod domaćih „navijača“. Dok se na samom početku rata tvrdilo kako je svet nedovoljno i pogrešno obavestjen o patnji i ugroženosti naroda i o njegovoj pravednoj borbi da ostane u zajedničkoj državi sa svojom sabračom, i da će stranci čim pogledaju nekoliko ovdašnjih dokumentaraca početi da navijaju za pravu stranu, sada je sve splasnulo a agresivno lobiranje po svetu za „pravednu“ stvar u potpunosti prestalo. Zapadnjaci ne shvataju „istinu“ i ne razumeju ovdašnje prilike glasila je presuda domaće propagande. Za njih smo svi mi divljaci koji se međusobno mrže i ubijaju vekovima i zato nas nimalo ne cene (Valjda zato i ne veruju našoj „istini“).

Za razliku od inostranstva gde su rezultati propagande bili gotovo nikakvi, u samoj zemlji izvodila se „čistka“ nad onima koji nisu bili spremni da učestvuju u širenju „istine“.

Masovnim smenama nepoćudnih rukovodilaca i novinara, i njihovim slanjima na doživotne godišnje odmore sledile su značajne izmene u koncepciji programa u državnim elektronskim medijima. Od prvih jutarnjih vesti pa do objave programa imali smo priliku da gledamo i slušamo svu umešnost, glamur, prepotentnost, ali i propuste i nedostatke propagande koja je dosledno pokušavala da od desetak miliona ljudi napravi poslušno stado. Pri tom su ti isti ljudi smatrali da ih ostatak sveta i ne posmatra drugačije od onoga kako sami sebe posmatraju : kao jedno stado i jedan tor.

Kako se rat produžavao a propagandne poruke bile sve izlizanije i bljutavije javno mnjenje je postalo sve više sklono depresiji. Mirenje sa sudbinom, uverenje u fatalitet i determisanost postali su glavna obeležja čitavog društva. Sopstvena nemoć i beznačajnost objašnjavala se prevlašću sila spolja nametnutih i nepromenljivih. Opšta pasivizacija i besmislenost ulaganja ličnog truda postali su vera a konformizam najpoželjnija opcija. Za defetiste i slabiće nastupilo je idealno vreme u kojem su izgovori jednoglasno proglašavani za neosporive činjenice.

Slušao sam raznorazne protuve i oportune patriote kako govore :

- Ja sam kao i svi, protiv rata. Ali, kada je rat nametnut – moramo se boriti!

Samo što bi to izjavili nekom novinaru ušli bi u autobus i odlazili u nepoznatom pravcu, verovatno na front udaljen nekoliko stotina kilometara da bi se borili. Od takvih, najviše za pljačku zainteresovanih „patriota“ gori su bili oni navodno antiratni patrioti koji su govorili :

- Ja sam protiv ove vlasti i protiv rata. Ali, kada je moja zemlja u ratu – onda sam i ja u ratu! Svoju zemlju volim čak i kada greši.

Govorili bi to i odlazili da ostave kosti na nekoj čuki koja se ne vidi čak ni na najdetaljnijoj mapi. Ginuti u tuđem ratu zarad tuđih interesa a da te se ti isti istovremeno i odriču, vrhunac je cinizma prema samom sebi. Takvi dobrovoljci ginuli su prvi i zaboravljali se najbrže. No ipak, najveći broj je odlazio tiho i pod prinudom nadajući se da će preživeti sva iskušenja. Kada bi se vraćali nisu ih čekali ni ordenja ni počasti već samo najbliži sa suzama radosnicama. Niko od njih nije se upitao ko bi ginuo da nije njih i da li bi onda rat bio neizbežan kao sudbina.

Osim ove bile su prisutne i druge, veoma brojne i opasne zablude. Svi ljudi su po prirodi zli i pokvareni pa se međusobno ubijaju, lažu i potkradaju. Zato je neophodan vrhovni sudija, vladar, regulator ljudskog zla koji će biti dovoljno moćan i snažan kako bi omogućio koliko – toliko normalan život svakom pojedincu. Mira nema jer ga naši neprijatelji ne žele, novca nema zbog rata i pljačke od strane bivše “braće”, a sreće nema zbog ljudske prirode (“Sav je ovaj svijet tir’jan tir’janinu”). Muškarci su neverni jer im je to u krvi, a žene su glupe jer ih je sam Bog takve napravio. Opozicija gubi na izborima jer vlast u svojim rukama ima sve, uključujući pre svega – televiziju. Mlađi buntovnici se ne bune jer nema nikog ko bi ih poveo

u protest. Hrane nema zbog suše a struje zbog nedostatka vode u rekama. Vode opet nema jer vodovod nema struje. I tako u nedogled...

Prema tumačenju autoritarnih ideologija čitav svet je pod dejstvom nadmoćnih zlih sila. I da ceo svet ne bi propao potreban je vladar, superheroj koji na svoja pleća i u svoju glavu prima probleme čitavog sveta. Uz njegovu pomoć narod ili društvo uspeva da opstane samo ako se pridržava pravila, propisa, zakona koje taj divni lik donosi. Te sile su jake, sveprisutne i praktično nepobedive ali se naš junak trudi da ih veštinom svog uma nadmudri i pobedi, od prilike do prilike. Postoji i nada, da će jednog lepog dana uz intervenciju istih takvih (dobrih) sila zlo biti konačno poraženo, pa će naš junak kobajagi mirno otići u penziju. Ovakve ideologije najčešće traju do smrti njihovog tvorca i osnivača osim u izuzetnim slučajevima kada se diktator preobrazi u sveca pa ostaje da metafizički živi u našoj svesti i sećanju. Ono što se meni čini značajnim i suštinskim za svaku ideologiju i dosad poznatu religiju jesu dve stvari. Zlo je praktički večito i dolazi spolja, može se pobeđivati samo pomoću određenih obrazaca i rituala koji se u suštini svode na : *Follow the leader!* To dosta govori o psihološkoj konstituciji tvorca takvih ideologija. Čovek koji govori o zlim silama ili (najčešće) o jednoj jedinoj zloj sili koja vlada, misli o jednoj strasti koja je nadmoćna u odnosu na sve ostale ljudske potrebe. Jer samo je strast takva vrsta potrebe koja uprkos svemu ostaje nezasita i nikad zadovoljena. Kod većine običnih ljudi prioritet potreba se stalno menja u zavisnosti od nivoa zadovoljenja i nijedna među njima nema konstantni primat nad ostalima. Kod nekih ljudi jedna jedina potreba i strast upravlja njihovim životom i oni žive u nadi da će jednog dana konačno biti zadovoljena uprkos stalnim (neuspešnim) pokušajima zadovoljenja. O kojoj potrebi, odnosno strasti se radi jasno se vidi iz njihovih reči :

- Treba uspostaviti kontrolu nad čitavom teritorijom na kojoj živi naš narod... Zemljom vlada narod koji na njoj živi a ne spoljne sile... Bolje grob nego rob!

Takvi ljudi ne vide problem u sebi već uvek negde napolju. Na frontu, na izborima, u diskusiji s drugim ljudima... Svuda, samo ne u samom sebi. Sva moć i sila negde su u belom svetu, kod nekog drugog, u nekoj travi, vetru ili životinji. Bez obzira da li je ona (sila) dobra ili loša, ona je izvan njih. Zato je treba konfiskovati kao komunisti privatne fabrike posle rata, osvojiti kao Napoleon Evropu, ili oteti kao Prometej vatru. Svaki pojedinac je prazna ljuštura, samo slamka među vihorovima, pion u rukama bogova. Prevedeno na jezik psihijatrije, ovakva pojava naziva se *eksternalizacijom*, a jedan deo, onaj lošiji, prljaviji, podliji i pokvareniji – *projekcijom*.

Projekcija kao ključni mehanizam odbrane psihe ovakvih, nadasve bolesnih ljudi sastoji se u davanju, „poklanjanju“, odnosno projektovanju sopstvenih namera, mišljenja i osećanja koje su moralno neprihvatljive drugim ljudima ili objektima u okruženju. Tako nastaju zli vuk i još podlija zmija, bratoubica Kain i izdajnik Juda. Kada nekog mlatnu čekićem kriv će biti

čekić („rđavi“ čekić) ili njihova ruka („Ako te tvoja desnica ruka vara i sablažnjuje – odseci je!“). Dokle god su oni rđavi mi smo dobri i bezgrešni.

Diktatori su to doveli do savršenstva. Dokle god imaju makar jednog podanika ili protivnika imaju i snagu i potencijalnog neprijatelja. Sve dok oko sebe imaju ljude imaju i smisao postojanja. Jer, bez ljudi oni nemaju razloga za sopstveno bitisanje pa se može reći da bez njih - oni umiru. Stoga je za diktatora narod najveće bogatstvo. S tolikom količinom zla u svojoj glavi i bez nekoga ko bi za to mogao biti okrivljen oni to ne bi mogli da podnesu. Bez drugih koji su zli oni ne bi mogli biti “dobri”, uzvišeni i “božanstveni”. Diktatori kroz druge razrešavaju sopstvene, interpersonalne probleme, ili kako to jedan pesnik reče :

„Teško je živjeti mirno sam sa svojom boli.

Svejedno da li je mačka crna ili bijela.“

U autoritarnom društvu pate svi iako ne podjednako. Diktator ima sve osim totalne vlasti kojoj teži a njegovi podanici, bar većina njih, nemaju ništa osim iluzije o kolektivnoj snazi i moći. Zato su svi isfrustrirani i puni mržnje koja mora nekako da se prazni, da se izbacila iz glave i svesti. U tu svrhu najčešće se koriste oni koji su spolja, van granica ili izvan kolektiva. Nekada sam smatrao da je osnovni mehanizam nastajanja mržnje i mogućeg rata zamena adrese ali sada shvatam da je pomeranje mržnje sa sopstvene vlasti na neku drugu samo jedna od mnogobrojnih zamena uzroka i posledica. Autoritarno društvo je daleko heterogenije po sastavu nego što iko može da zamisli pa je i repertoar mehanizama kojima se brane pojedinci mnogo raznovrsniji. Laži i obmane kojima pripadnik jednog takvog društva skriva užas u svojoj glavi veće su i bestidnije od onih koje im diktator i njegova propaganda nude. Uverenje u usud, sudbinu, predodređenost, na kraju krajeva – planiranost i proračunatost svega što se zbiva, jedna je od takvih laži.

Pasivnost, ravnodušnost i bespogovorno prihvatanje naređenja i tuđih vrednosnih sudova kao svojih uvek me je užasno živciralo, naročito nekoliko meseci posle početka rata.

Izgovora je bilo raznih :

- Sudbina ovih prostora je takva.
- Mi smo takvi po prirodi još od seobe Slovena.
- Velike sile su htele raspad zemlje.
- Vođe su se unapred dogovorile.

Svi su nudili globalna rešenja, apstrakcije i navodno moralne dileme kao razloge za sopstvenu nemoć i nehat. Nikom nije palo na pamet da umesto opštih baljezganja pokuša s konkretnim, lokalnim, pojedinačnim delovanjem. Ružno je reći ali kao da su uživali u sopstvenoj nemoći i osećaju da je svaki pokušaj otpora, bez obzira kako on mali i beznačajan bio, unapred osuđen na propast. Svako onaj ko bi ih na to podsticao i podsećao bio bi dočekan s istom onakvom mržnjom s kojom je vlast rušila svoje protivnike. Paradoksalno : bilo im je draže da veruju da je sve pod kontrolom nečije, pa makar i tuđe ruke, nego pomisao da im okolnosti daju mogućnost izbora.

Gledao sam jedan stariji bračni par koji je zajedno sa mnom čekao na pregled kod lekara opšte prakse. Bila je gužva, zagušljiv vazduh i polomljene plastične stolice u čekaonici. U pauzi između okretanja glave jedno od drugog, govorili su jetko i uvredljivo. Muškarac je čekao na pregled a žena je bila njegova pratnja i partner u svađi. Prljave reči samo su još više trovale ionako ustajali vazduh oivičen zidovima od cigle i vratima od hodnika i ordinacija. Govorili su o svemu i svačemu, najviše o zajedničkoj prošlosti, i to sa istom, ujednačenom žestinom. Nisam mogao a da ne primetim kako koriste iste reči, sličnu gestikulaciju i iste psovke. Iako su po konstituciji bili različiti (Žena je bila znatno manja i deblja), bore urezane oko usana bile su gotovo identične.

Posle pola sata širenja napetosti oko sebe ušli su u ordinaciju i izašli posle petnaestak minuta podjednako se prepirući oko receptata za lekove. Nepravilnim, hromim koracima, ne trudeći se da budu diskretni, otišli su iz čekaonice i iz Doma zdravlja. Nestali su sa vidika i ušli u moje sećanje.

U autoritarnom sistemu ljubav brzo menja svoje postojanje s mržnjom i netrpeljivošću. Nešto poput plime i oseke sa snagom stihije plavi duše i izokreće umove. Kao da neko okrene prekidač i sve se promeni za 180°. A kad lavina krene u jednom trenutku ona prestaje da se pokorava volji ljudi već kao da zadobije svoju sopstvenu volju i ide dalje s nemilosrdnom žestinom. Sve što je nekad bilo prećutano, neoprosteno ili potisnuto nahrupi na scenu i ne prestaje dok se ne isprazni. Tako je i sa tim bračnim parom čija se veza nekad davno uspostavljena neće ugaziti dok ne umru.

Razumljivo je da sjajna iluzija stečena u prošlosti s vremenom izbledi do neprepoznavanja, bilo zbog ponavljanja, bilo zbog saznanja novih i nekoherentnih činjenica. Isto tako promena samih aktera, odnosno njihovih mišljenja, želja i interesa može dovesti do prekida takve veze. Ali je takav odnos, dijametralno suprotan prethodnom odnosu dvaju ljudi, dveju grupa, pojedinca i grupe neshvatljiv ako se ni akteri ni okolnosti nisu promenili.

A upravo to je i najvažnije : Stvari se bitno menjaju, čak i u autoritarnom društvu. Čak i u takvom društvu koje za sebe zahteva status savršenosti te stoga i nepromenljivosti okolnosti se bitno menjaju. Široke narodne mase koje je Hitler poredio sa ženama izabrale su ga plebiscitarno za svog Vođu, baš kao što je i ta stara gospođa izabrala svog muža u gomili drugih ljudi. Hitler je obećavao red, rad i disciplinu, sve ono što je većina birača očajnički želela. Stari gospodin verovatno je nudio burmu, život u dvosobnom stanu u gradu i pristojnu platu. Istovremeno, antisemitizam, preterana agresivnost prema političkim protivnicima i isključivost, pa i teritorijalne pretenzije prema susednim državama nikoga od birača nisu dojmila. Birači to nisu primećivali ili im to nije smetalo. Ni staroj gospođi nije smetalo to što se još u njihovo mladalačko doba izabranik njenog srca često "kači" sa pajtašima, voli da naređuje i zna često da popije koju čašicu više. Za nemačke birače i staru gospođu njihov izbor je bio idealan. Svaka mrlja na licu njihovih idola verovali su, može se lako obrisati.

Međutim njihova vera u idole uskoro je pomućena baš kao i nada u ostvarenje cilja – lagodnog i bezbrižnog života u kome se neko drugi grči i muči. Beda i siromaštvo ponovo su počeli da uzimaju danak, korupcija je počela da cveta a nemačka privreda, osim vojnog kompleksa, skliznula je u recesiju. Socijalistički ideal po kome svako troši prema potrebi pokazao se kao neostvarljiv u susretu s recesijom sa početka osamdesetih. Stari gospodin počeo je da zarađuje manje a postao je svadljiviji i pijaniji sve više. S početkom rata i Nemci i gospođa, ali i svi ostali prestali su da veruju u ostvarenje takvog sna.

To je bilo samo jedno razočarenje u idole koji su im spremili još jednu podvalu. Visoka moralna načela i obećanja proistekla iz njih nisu se obistinila. Vernost do groba i očuvanje porodice, ciljevi su koje stari gospodin nije ostvario. Hitler nikada nije vladao ni čitavom Evropom a kamoli svetom.

U sumrak sopstvenih iluzija shvatili su da i dobro i loše idu zajedno u paketu. I dobro i zlo, bolje reći samo zlo osetiće i na svojoj koži. Za svako zvocanje dobija se šamar ili pesnica u glavu, a za svaku neposlušnost ide se u koncentracioni logor (da se malo “skoncentrišeš”). Pakao je odavno prešao granice fronta, razbaškario se u njihovom dvorištu I ležerno prešao kućni prag. Preostalo je samo jedno – ratosiljati se nesreće i onoga koji je donosi. Ali, ko će to uraditi?

Stara i debela baba s podvaljcima umesto vrata ili izmrcvarena nemačka vojska u ritama koja se povlači sa svih frontova? Mlada zavodljiva žena koja je prezrivo gledala svoje drugarice sa sela više nije ista osoba. Generali koji su savezničkim haubicama gledali u oči i sa smehom zatvarali gomile Jevreja u stočne vagone sada nisu u stanju svom Fireru da ispale ni jedan milosrdni srebrni metak u srce ili glavu. Dvostruko prevareni i osujećenio ni i dalje besne izokola, sporadično, nepovezano. Psovke, brundanja, politički protesti, postavljanje eksploziva – sve su znaci nemoćnog ali sve većeg besa. Svi ga mrze ali nema nikoga koji bi da prekine agoniju. Čak i mrtvog vuka zečevi se plaše.

Ako postoji išta u čemu je autoritarni sistem uspešan, bez obzira je li to porodica, verska sekta, država ili društvo, onda je to osećaj beznačajnosti koji se dugo, dugo vremena usađuje u pojedinca. Uverenost u sopstvenu ružnoću, slabost, neiskustvo, nedoraslost i neadekvatnost uči se od malih nogu i opstaje čak i posle smrti onoga koji ih je u to ubeđivao. I kada se iluzije sruše, laži prestanu, a pisani i nepisani zakoni prestanu da važe, sam i bespomoćan pojedinac nema želju da se oslobodi stega prošlosti. Između slobode i sigurnosti on bira uvek ovo drugo.

Spavati svake noći s omrznutim mužem čije mane poznaješ u detalje sigurnije je nego otpočeti život iznova. U divljem, spoljnom svetu, u kojem haraju domaće i strane obaveštajne službe nema mesta za „nesvrstane“. Lice diktatora, koje kao nezvani gost stiže svakog dana u pola osam putem malih ekrana prihvatljivije je nego lice nekog stranca. Život bez takve, duboke simbiotičke veze sa oba činioca potpuno je nezamisliv. Čak i za diktatora kakav je bio Adolf Hitler smrt je bila bolja od kapitulacije i gubitka vlasti. Jedini razlog zbog

kojeg je II svetski rat trajao dve i po godine duže po meni je taj što bi posle prekida sukoba Hitler mogao da komanduje samo pacovima u svojoj zatvorskoj ćeliji... A i to samo privremeno!

Čepkajući po leševima i glavama nesrećnih ljudi dolazimo do suštine autoritarnog načina razmišljanja. Sve posledice potiču od jednog jedinog (pra)uzroka koji istovremeno predstavlja i (katastrofalno loše) rešenje za sve one koji za njim tragaju verujući da postoji. Vođeni unutrašnjim nemirima, prevedeno na psihološki rečnik – krizom, pojedinci postaju plen demagoga. Uvereni u sopstvenu nemoć i beznačajnost oni traže i biraju onog koji će umesto njih rešiti problem. Nedostatak takvog pristupa je što iza tog problema sledi još veći i teži problem. I prati ga još veći osećaj bezvrednosti. Novonastali problem razrešiće ponovo na (ne)zadovoljavajući način isti onaj demagog i tako u nedogled.

Razrešavajući, bolje reći pokušajem razrešenja nekog naizgled nerešivog problema pomoću nekoga „spolja“, ne vodi se računa da taj spolja ima neke svoje potrebe i interese koje želi da ostvari. Taj neko, „spolja“ postaje posle neraskidivi i sastavni deo onoga „iznutra“. Trpeći poraze i neuspehe onog „spolja“ koji je sada ušao „unutra“, stvara se još veća i teža kriza. Kao rezultat imamo veoma nesrećne i nezadovoljne ljude koji odgovornost prebacuju na nekog drugog : muž na ženu, žena na muža, diktator na narod, narod na diktatora. Mržnja i samomržnja, zloradost, cinizam i apatija u ovakvim okolnostima mnogostruko se uvećavaju. Jednom doneta pogrešna odluka u pogledu „pozajmice“ od strane nekog demagoga otplaćuje se u krvavim ratama sa inflatornom kamatom.

*

Ako bi trebalo govoriti o glavnom problemu činilaca jednog autoritarnog sistema onda bi to svakako bio odnos unutra – spolja. Prosto je začuđujuća nerazdvojenost pojma JA od pojma MI, ostali. Svako od pojedinaca koji učestvuje u kolektivnoj igri koja se naziva „borba za ostvarivanje nacionalnog (ili nekog drugog) interesa“ ima neko svoje viđenje u pogledu cilja te igre. Za diktatora to je maksimalno moguće proširenje sopstvene vlasti iznad i izvan granica i broja podanika koji trenutno kontroliše. Za buržoaziju to je suma društvenog bogatstva koju će kontrolisati ili posedovati na kraju igre. Za radničku klasu cilj je visoka nadnica bez straha za gubitak radnog mesta. Za sirotinju to je velika i nepresušna državna blagajna iz koje se uvek nešto deli. I niko ne sumnja u mogućnost ostvarenja svojih interesa bez obzira na sve ostale i njihove, često opozitne interese. Kao da je čitav narod sindikat ili udruženje penzionera koje se bori za njihove partikularne interese.

Upravo u identifikovanju drugih kao sebe, i sebe kao drugih, nastaje mogućnost zabune, zablude i manipulacije. Kada posmatram druge kao sebe onda pretpostavljam ili predviđam da će se drugi ponašati kao ja. U većini slučajeva ova pretpostavka se pokazuje kao tačna ali postoje i slučajevi koji odstupaju od nje. U stavu prema onima koji odstupaju od

predviđenog, očekivanog ili dozvoljenog očitava se ne samo tolerantnost već i razumnost nekog pojedinca. Autoritarne ideje i ideologije ne samo da nisu tolerantne već su i nerazumne. Ili, da dopustim sebi slobodu – nenormalne, ludačke i umobolne. Zato u autoritarnim vođama ja vidim ne samo netrpeljive ljude nego i potpune neznalice kada je u pitanju poznavanje ljudi. Oni sigurno znaju da iskoriste slabosti i mane svojih podređenih ali njihova pronicljivost ni u kom slučaju ne prodire u dubinu ljudske psihe. Kao što to obično biva, njihove greške u procenjivanju ljudi (uključujući i realnost) prenose se i na njihove podanike.

Kod svakog ubistva sastavni činilac svakog krivičnog procesa je i forenzički psiholog čije mišljenje i nalaz ima veliki uticaj na presudu. Optuženi može biti pogubljen, poslat na doživotnu ili nešto kraću robiju, upućen u bolnicu na čuvanje i lečenje, a u specifičnim okolnostima – oslobođen. U zavisnosti od toga da li je svestan, uračunljiv ili je ubistvo počinjeno u afektivnom stanju meri se i visina kazne. Samo u slučaju nužne samoodbrane ubica se oslobađa odgovornosti.

U autoritarnim sistemima kada se meri i osuđuje po ideološkim merilima nema nikakve dileme. Ukoliko je optuženi pravovernik a žrtva pripadnik drugog, neprijateljskog plemena, klana, naroda, krivice nema i ne može je biti. Onaj koji se rodi kao pripadnik jednog naroda samim svojim rođenjem (putem krvi) preuzima sve one (nebeske) attribute svoga roda. Prema autoritarnim misliocima čovek se rađa kao dobar ili zao, pošten ili nepošten, pravdoljubiv ili pokvaren i takav ostaje do kraja života. Doduše, prihvata se mogućnost menjanja, ali samo pod uticajem natprirodnih (božanskih ili đavolskih) sila dok je potencijal slobodne (ljudske) volje zanemarljiv. Sve je već unapred (pred)određeno i determinisano, nečijom voljom vođeno i kontrolisano. Bez obzira na proteklo vreme ovaj postulat autoritarnog sistema na snazi je i dan danas.

Iako ogromna većina ljudi nema diplomu iz psihologije oni su prinuđeni da gotovo svakodnevno procenjuju nepoznate ljude s kojima dolaze u kontakt. Najveći broj njih prepoznaće psihopatu, ako ne odmah, onda posle nekoliko dana. Ti ljudi (psihopate) svojom asocijalnošću i večitom spremnošću za ispoljavanje agresije prosto budu oči zainteresovanom posmatraču koji će iz straha za sopstvenu sigurnost izbegavati njihovo društvo. U psihopatama ima nešto trajno bolesno i nepopravljivo što tera ljude od sebe. S druge strane medijska propaganda uverava ga da on i taj psihopata imaju mnogo toga zajedničkog i vrednog što treba odbraniti od onih “drugih” Ludak koga treba izbegavati tako postaje “brat” sa kojim treba trčati u prve borbene redove i predati mu svoj život na čuvanje. Protivno svakom razumu od pojedinca se traži da se saobrazi s nekim ko je po svojoj prirodi neprilagodljiv bilo kojoj društvenoj grupi.

Sveobuhvatnost i otpornost društvenog, bolje reći autoritarnog ubeđivanja, najviše podseća na onu kojom su se belci u Americi učili da su superiorniji od crnaca. Nacionalistička propaganda koja kroz istoriju traje puno kraće daje gotovo iste rezultate. A za razliku od

rasističke nacionalistička propaganda nema kontrarasističku propagandu koja obično nastupa posle sloma aparthejda i režima koji ga sprovodi . Nova vlast koja od stare nasledi ruševine i dugove nema neku naročitu želju da napaćenom narodu oduzme i tu poslednju iluziju koju ima.

Psihologija ličnosti decenijama se bavi presudnim činiocima koji oblikuju jednu ličnost i njene karakteristike. Jedno shvatanje polazi od konstitutivnih, genetskih, „bioloških“ faktora kao presudnih za formiranje ličnosti. Drugo shvatanje polazi od socijalne sredine koja po pojedincu koji je kao „*tabula rasa*“ ispisuje njegov životni ciklus. I za konstitutivno i za socijalno stvaranje ličnosti ima dosta prigodnih argumenata za dokazivanje. Značaj ne leži samo u filozofskom već i u čisto praktičnom pogledu. U zavisnosti od toga koji faktori preovlađuju kod neke (bolesne) ličnosti leži i odgovor na pitanje o mogućnosti promene (izlečenja). Nije redak slučaj da se neka teorija ličnosti tokom vremena toliko izmeni i svoje osnovne postulate kao što se krajnji biološki mehanicizam (Frojd) transformiše u čisto socijalnu teoriju (From i Hornaj). Zato se i ne treba čuditi širokom spektru teorija koje pokušavaju da objasne ljudsko ponašanje.

Autoritarne ideje ekstremne su u svim shvatanjima, pa i u onim koja se tiču ljudske prirode. Istovremeno su toliko protivrečne da se čovek upita nije li njihov tvorac svesno lagao i sebe one koji ga slede. Autoritarna ideologija bazira se na nekoliko osnovnih, nepromenljivih i nepogrešivih, ali i neproverljivih hipoteza koje se uzimaju same po sebi kao apsolutno istinite. Na primer : Oni „drugi“ (susedni narodi, druge verske grupe, manjine, itd) su po svojoj prirodi zli, pokvareni i opasni. Za autoritarnog vođu to je nesumnjiva činjenica, kao što je i noć tamna, voda hladna a vatra vrela. Ali, umesto da se tu stane ta hipoteza se uporno, iznova i iznova, sa svih mogućih strana dokazuje i potvrđuje. Od rođenja pa do smrti, u jaslicama i vrtićima, školama i fakultetima, operama i sudnicima, preduzećima i staračkim domovima, sledbenici će imati prilike da na hiljade različitih načina upoznaju „derivate“ takvih hipoteza. Ako nešto i propuste tu su državni mediji koji će ih podsetiti. Toliko truda, vremena i novca da se dokaže nešto što bi i vrapci na grani trebalo da znaju.

Ostavimo po strani emotivni odnos Vođe prema stvorenjima koja su toliko glupa, nestalna, zavodljiva i kojima treba iz dana u dan ponavljati isti tekst kako ga ne bi zaboravili (ili naučila neki drugi, tuđi). Takođe, ostavimo po strani emotivni odnos Vođe prema svojoj sopstvenoj ideologiji. Skoncentrišimo se za trenutak na ostvarenje cilja – konačnu pobedu jedne takve ideologije. Probajmo da zamislimo jedan takav „savršen“ svet u kome je zlo iskorenjeno a dobro se sreće na svakom koraku. Svet kojim vlada jedna suverena volja, nekad zvana Božijom a u savremeno doba – voljom oca nacije, vrhovnog vladara. Svet u kojem teče med i mleko za pravoverne dok im potočići spiraju krv nevernika sa ruku, a lepe žene nude svoja tela na dar. Sve je ispalo onako kako je i bilo zamišljeno – i šta sad? Za šta će se takav vladar boriti kada vlada čitavim njemu poznatim svetom a svi njegovi oponenti su odavno pokopani i prežaljjeni? Otkuda nove teritorije, možda izvan našeg

sazvežđa? Čemu toliki trud na njivi ili u fabrici kada se svakom daje po potrebi (bez obzira na opravdanost ili racionalnost te iste potrebe)? I zašto raditi bilo šta kad uvek postoji neko, neki drugi čovek ili možda neko natprirodno biće koje će to uraditi umesto tebe? Čemu slike, muzika ili pesme, čemu ona tanana nit koja povezuje njihovo postojanje sa ženama? One su svuda unaokolo u tom zemaljskom raju i daju se svakome ko ih poželi. Glupo je tražiti nekog posebnog kada su svi podjednako savršeni i bezgrešni. Muškarci su ionako verni svakoj od svoje 4 (hiljade) žena koje im rađaju decu bez ikakvih nedostataka (isključivo mušku!). Samo, čemu rađati decu i brinuti se o njima kada će o tome na najbolji mogući način brinuti neko drugi (država)?

U toj i takvoj Dembeliji svi su zadovoljni i jednaki. Svi uživaju jer su bili verni i poslušni svom gospodararu, čak i onda kad je bilo najteže. Jednom doneta ispravna odluka oslobodila ih je od rada i poklonila im doživotnu, non-stop zabavu. Izolovani od zla i nevolje, poput bakterija u usnoj duplji, ostaje im samo da jedu i da se razmnožavaju! I da se svi, u isti glas, s pesmom zahvaljuju onome koji im je to omogućio.

Sve bi bilo super da ljudski rod nema jednu manu - da mu svaka pesma posle nekog vremena dosadi. A posle dosade obično dolazi jedno drugo, ne baš pitomo osećanje ljutnje. Posle toga, ni mržnja nije daleko jer se ljudi svega zasite. Svake pesme, svake igre, svake emocije. Pre ili posle ono što ih je nekada nadahnjivalo i oduševljavalo počne da žulja i nervira da bi polako prešlo u nešto što je nepodnošljivo. Moja majka govori da čovek u suštini nikada nije zadovoljan i ne shvata koliko je u pravu. Potpuno i konačno zadovoljan čovek je samo mrtav čovek! Uvek i stalno zadovoljan čovek i nije čovek već niži oblik života poput bakterije ili gljivice.

Nezadovoljene (ljudske) potrebe, motivi, nagoni gone ljude na aktivnost i dinamičnost. Zahvaljujući njima ovaj svet nije mlaka, smrdljiva barica puna mikroorganizama koji su sami sebi dovoljni. Otušeni od sebe ali i od drugih sebi sličnih bića, oni mogu samo da preživljavaju, trunu, kržljaju i suše se zajedno s baricom u kojoj žive. Tek u interakciji s drugima, zadovoljavajući svoje ali i tuđe potrebe formira se složena i napredna zajednica živih, inteligentnih bića. Učeći novo, ispitujući granice našega saznanja, razvijamo naše sposobnosti. Radeći nešto novo i praveći nešto novo, sve u nadi da će biti bolje od dotad poznatog i prihvaćenog često činimo greške. Te greške mogu biti bolne i neugodne ali je samo manji broj njih opasan po život. Čineći sve to često nailazimo na ljude koji nam govore da bi nas odvratili od toga. Oni se često pozivaju na sve i svašta a najčešće na moguće (katastrofalne) greške koje se mogu načiniti. Sadašnje stanje je optimalno i ono se zbog nekih tuđih nesavršenosti ne može popraviti. O njihovim pravim motivima može se nagađati budući da veruju u snagu i savršenost sebe i sistema koji brane, pa samim tim i nepobedivost u odnosu na sitne greške. Neki su samo konzervativni i tradicionalni ljudi isuviše zadovoljni sobom i među njima ne treba tražiti novog Frojda, Kustoa ili Fleminga... Od mnogo većeg značaja su oni ljudi koji po prirodi nisu ni tradicionalni ni konzervativni ljudi, već – rigidni.

Diktatori su na žalost, takvi ljudi. U vremenima velikih preokreta i promena kao što su dugotrajne krize, ratovi i revolucije oni zloupotrebljavajući tuđe potrebe dolaze na vlast. Diktatori su krajnje otvoreni i prijemčivi za sve nove tehnike vođenja rata („*blitzkrieg*“) ili vladanja („Naveća demokratija na svetu“) ali su krajnje netolerantni prema svemu što ugrožava ili slabi njihovu vlast i moć (preventivni zatvori, prisilne mobilizacije oponenata i njihova pogubljenja). Možda diktator na početku svoje vlasti i ne zna za biblijsko geslo „ko se mača laća, od mača će i poginuti!“ ali će mu tokom vremena ono sve više biti na umu. Možda na početku svoje vlasti još veruje u izvesnost stvaranja Raja na zemlji koji nudi svojim sledbenicima ali posle nekog vremena svi shvate da je to neizvodljivo. Ali on ne odustaje, niti želi niti se odriče svoje vlasti, baš kao ni njegovi sledbenici svojih, privatnih ciljeva.

I tu dolazimo do čuvenog i previše potcenjenog faktora koji i te kako utiče na strukturu ličnosti pojedinca a to je : individualna uloga. Nije važno da li je režim suviše jak a njegovi podanici pojedinačno suviše slabi. Ni atletski razvijeni tipovi, ni oni „pileće“ građe nisu genetski predodređeni da služe jednom nenormalnom režimu i njegovom konstruktoru. Svako od nas kroji sopstvenu sudbinu koristeći svoje urođene i naučene sposobnosti, uzimajući u obzir sredinu koja ga okružuje. Diktator može biti bolestan čovek koga su u detinjstvu zlostavljali roditelji ali ga to neće načiniti zlotvorom koji će u smrt poslati milione ljudi. Njegovi sledbenici, podanici i „saradnici“ mogu mu se suprotstaviti u svakom trenutku i od čoveka koji oličava „strah i trepet“ napraviti običnog lažova i nemoćnu varalicu. Svaki od upletenih u ovakvu bolesnu vezu može odlučiti da iz nje istupi kad zaželi. Samo je rizik kome se izlažu različite veličine u zavisnosti od slučaja do slučaja.

Strah

„Mi nećemo kapitulirati – ne, nikada. Mogu nas uništiti, i ako uspeju u tome, povući ćemo svet sa nama – svet u plamenovima.“

A.Hitler

Majka je petljala nešto oko šporeta u kuhinji koja je istovremeno bila i moja spavaća soba. Stajao sam i gledao u nju nekoliko trenutaka a zatim se okrenuo prema prozoru naše kućice. Bila je to baraka od 20-ak metara kvadratnih sa dve sobe nejednake veličine, kupatilom u hodniku između njih, sve na golom betonu. Vratio sam se sa majkom s pijace i besciljno tragao za nečim što će zaokupiti moju pažnju. Kroz poluotvorena vrata kuhinje video sam ulazna vrata koja su se njihala zbog promaje po toplom popodnevnom povetarcu. Prvo sam video nečiju senku kako nepomično stoji pred našim vratima a onda se neka spodoba polako prišunjala i priljubila uz ulazna vrata. Bilo je to otelotvorenje najvećeg dečijeg straha. Užasno izborano lice s razrogačenim očima i jezivom grimasom bljesnulo je pred mojim očima. Noge su mi se odsekle a pogled zaledio na tom licu dok je srce ubrzano tuklo u grudima. Trebalo mi je nekoliko trenutaka da se saberem i da zatvorim vrata od kuhinje toj spodobi ispred nosa.

- Mama, mama! Napolju je Baba-Roga!

Za razliku od mene majka nije bila uplašena (Kada sam porastao znao sam i zašto) i krenula je prema vratima sa kojih sam se ja žurno uklonio još uvek tresući se od straha. Polako je otvorila vrata iza kojih se čulo brundanje tog opasnog stvora. Osmotrivši ga, u roku od nekoliko sekundi okrenula se ka meni i smešeći se rekla :

- To je Muhamed, sine.

Iza njenih leđa u sobu je ušao Muhamed, moj vršnjak iz susedstva, držeći u ruci papirnatu masku. Tek kada sam ispred sebe video široko, mesnato i podbulo poznato lice s kovrdžavom kosom počeo sam da se oporavljam od šoka. Preda mnom nije bila nikakva mitološka nakaza već dečak veličine metar i žilet, s maskom iskežene babuskare u ruci kupljene na pijaci.

Nekoliko godina posle tog događaja strah od Baba-Roge potpuno je iščezao otvarajući vrata mog uma za složenije i još neprijatnije strahove. Od jedne jedine nakaze koja je pretila da me otme iz toplog i sigurnog roditeljskog doma nastale su mnoge druge, zlokobnije kreature čije su namere bile daleko više specijalizovane od pomenute babe. Stvarale su ih priče mojih vršnjaka, roditelja, bioskopske dvorane i stripovi. Bile su vrlo raznovrsne i zvale su se : vampiri, zombiji, vanzemaljci, vukodlaci, divljaci iz džungle, Indijanci... Za razliku od Baba-Roge oni su se krili po strogo određenim mestima i protiv njih se moglo boriti belim lukom, srebrnim metkom ili naprosto – izbegavanjem. Zajedno sa mojim igračkama netragom su nestajali i oni, bez obzira na njihovu veličinu i snagu.

Ali to ne znači da sam postao neustrašiv. Naprotiv. U meni je polako jačao jedan neobjašnjiv osećaj straha, straha od „nečega“. Najčešće bi mi se mišići stisli, uglavnom oni ručni, ledni a ponekad i vilični. Zatim bi usledili žmarci koji bi poput mrava sišli niz leđa. Odmah potom

obuzela bi me drhtavica gotovo čitavog tela koja bi prestajala tek posle izvesnog vremena. Nju nikako nisam mogao da izbegnem, bila je neminovna kao da sam potpuno go na zimi. A u međuvremenu bih se dobro oznojio pod pazuhom i po dlanovima.

Ma koliko da su ti fiziološki znaci bili neprijatni, još gore je bilo to što tog straha nisam mogao da se oslobodim. Najgore je bilo to što je to „nešto“ čega sam se bojao bilo i ostalo nepoznato uprkos tome što sam se svim silama trudio da ga definišem. To “nešto” pratilo me je svuda – po mraku, po školskoj učionici, duž mračne ulice kojom sam se zimi vraćao iz škole, u gomili ljudi koja je stajala na autobuskoj stanici. “Nešto” me je čvrsto držalo i od njega se nije moglo pobeći ma koliko brzo trčao.

Umesto da trčim počeo sam da se suočavam s tim strahom, da se hvatam s njim u koštac, kada bi naišao. Bilo je to manje po mojoj već po tuđoj volji jer se mnoge situacije nisu mogle izbeći, osim da samog sebe stavim pod stakleno zvono daleko od drugih ljudi. I taman kad mi se učinilo da pobeđujem i da sam na putu da skinem masku svom nepoznatom progonitelju to „nešto“ bi netragom iščezlo da bi se ponovo pojavilo u nekoj drugoj situaciji. Ipak, ma koliko to obeshrabrujuće bilo svaki ispit i svaki uspeh u borbi protiv “nečega” činio me je jačim i sigurnijim u sopstvenu snagu. Naučio sam da cenim te sitne, male pobeđe u neprekidnom ratu protiv nepoznatog protivnika. Tek mnogo kasnije, čitajući mnoge knjige uspeo sam donekle da rastumačim sopstvene strahove i samo donekle skinem tajanstveni veo sopstvenog ali i tuđeg neznanja.

To nije ništa čudno budući da su kroz istoriju pojedinac i ljudska zajednica prvo doživljavali, pa tek onda smišljali imena doživljajima. Pre nego što progovori ljudska beba doživi čitav spektar različitih osećaja, od ljubavi do mržnje. Među njima dominantno i bazično osećanje straha javlja se već oko osmog meseca života kada beba počinje da plače na svaku pojavu drugih, njoj nepoznatih ljudi (osim majke, naravno). Osećanje straha predstavlja za većinu ljudi prvo mesto na skali osećanja. Izuzetak od ovog pravila su ostrašćeni ljudi čija ljubav ili mržnja prema drugim ljudima nema nikakvih ograničenja ili skrupula. Ma šta da radi, misli ili oseća svaki pojedinac se plaši onoga što ugrožava njegovo blagostanje, zdravlje ili pak, opstanak.

Strah od visine, vukova, zaraznih bolesti, prebrze vožnje, iznenadne smrti, ispita, uspeha ili neuspeha, samo su neki od dosad poznatih strahova. Zajedničko za sve njih je da potiču od objekata različitog (biljnog, životinjskog, ljudskog, nematerijalnog) porekla ili situacija u kojima se nalazimo, a koji ugrožavaju neku našu bazičnu potrebu. U svakom slučaju poznat nam je ili objekt ili situacija koji predstavlja uzrok našeg straha. Izbegavanjem uzroka ili sukobljavanjem s njim nestaje i strah. Vidimo li voz kako u punoj brzini juri prema nama najmundrije je da se odmaknemo od šina. Ako se plašite visine, ne penjite se na vrh solitera. Postoji i jedna druga vrsta straha po meni karakteristična za moderna, kompleksna društva, a koja zauzima primat među ostalim strahovima. To je strah od „nečega“, stručni naziv : anksioznost, sinonimi za osećanje koje posataje svakodnevno. Osnovna nit je predviđanje ili

anticipiranje opasnosti koja pretili u neposrednoj budućnosti. Niko ne zna šta je uzrok, još manje moguće posledice, ali se svi plaše. Bezrazložan i neobjašnjiv strah obuzima čitavu ličnost ne omogućavajući joj (ličnosti) mogućnost suočavanja, borbe niti izbegavanja. Kompjuterima danas lako barataju čak i petogodišnjaci ali ne i njihove dede i babe koje sa strepnjom prolaze pored tih modernih čudovišta. Nisu retki ni oni potrošači koji se sa strahopoštovanjem odnose prema beloj tehnici strahujući da će možda svojim pogrešnim rukovanjem izazvati kvar ili nešto još opasnije. Kako će se spasiti ljudi koje hvata panika u okruženju gomile drugih ljudi kada svaki dan moraju da putuju javnim saobraćajem i rade u nekoj javnoj ustanovi? A šta da uradi nesrećno zaljubljeni tinejdžer koji svojoj dragoj prilazi sa zebnjom u srcu? Od svih bekstava na svetu najteže je pobeći od samog sebe.

Moderan, civilizovan život krajem XX veka uvažavajući intenzivan naučno- tehnički progres nameće pred pojedinca daleko više strepnje (anksioznosti) nego što su prošle ljudske zajednice ikada nametale svojim članovima. Toliko puno različitih ljudi je oko nas sa kojima stupamo u različite odnose. Toliko puno različitih naprava i uređaja neverovatne složenosti kojima se služimo u svakodnevnom životu. I toliko puno mogućnosti da nešto krene naopako. Ne zna se zašto i ne zna se kako ali će da bude gadno. Crći će bojler, pokvariće se kompjuter, pregoreće pegla i eksplodiraće televizor. Ostaćeš bez posla, žena će te prevariti, izdaće te rođeni brat, opljačkaće te do gole kože i ubiće te kao zeca. Marfijev zakon je osnovni postulat načina razmišljanja pojedinca u modernom društvu. No, kada znaš da jedna vrsta ima u svojim rukama toliku moć da za nekoliko minuta uništi planetu na kojoj živi možda ta strepnja i nije loša stvar za takvu vrstu.

Što je društvo složenije i zasnovano više na apstrakciji nego na konkretnim stvarima to su i strahovi među članovima tog društva apstraktniji i imaginarniji. To je cena koja se plaća življenjem u jednom takvom društvu. Ali ne slažu se svi sa tim. Neki misle da bi teret bio daleko lakši kada bi se njime opteretio neko drugi, neki pojedinac ili institucija koja bi umesto njih izašla na kraj sa teskobom koja ih tišti. Neko ko bi od života napravio širok i ravan put bez skretanja i prepreka, put koji vodi u bezbrižnu, svetlu budućnost. Zbog nekog ili nečeg što bi ih oslobodilo okova straha oni su spremni da žrtvuju i slobodu i život. Za njih je strah od neizvesnosti prioritet baš kao što je za nekog nesrećnog Indijca koga juri izgladneli tigar prioritet da pobegne na neko sigurno mesto. Većina ljudi viđa tigra u zoološkom vrtu ili na televiziji dok se jednom manjem, određenom broju ljudi tigrovi priviđaju svakodnevno. I bez obzira da li su titigrovi pravi ili napravljeni od papira, jednoj grupi ljudi krv se jednako ledi u žilama.

U izvesnim istorijskim situacijama i pod određenim okolnostima ono što predstavlja suludo naklapanje manjine postaje dominantno mišljenje većine. U takvim vremenima strah od neizvesne budućnosti postaje prioritet nad svim ostalim interesima i ciljevima. Jedini cilj : izbeći sudbinu postojećeg sistema koji propada pod naletima neke nevidljive sile i koji se do skoro smatrao neuništivim! I pre nego što sve ljude optužimo za kukavičluk i amoralnost

koja vodi do nesagledivih štetnih posledica prisetimo se nečega što se zbivalo pre pedesetak godina. Ma koliko smatrali sebe pametnim i moralnim ličnostima teško da ćete moći da kažete :

- Ja to nikad ne bih uradio!

U nacističkim koncentracionim logorima smrt i strah od smrti bio je svakodnevna pojava za zatvorenike. Bilo je samo pitanje dana kada će neko od njih doći na red. Pa ipak, mnogi su po svaku cenu želeli da prožive još koji, makar i jedan dan duže u tom paklu nego da se pomire sa sudbinom i kao nedužne žrtve odu u Raj (pod uslovom da postoji!). Kapoi i jevrejski policajci skupljali su svoju braću i sapatnike po getima i izručivali ih Nemcima kako bi sprečili svoj sopstveni odlazak u gasnu komoru. Ženske zatvorenice i supruge zatvorenika pokušavale su prostituisanjem da spasu sopstvene i živote svojih muževa. Za parče hleba među zatvorenicama su se vodile očajničke, gladijatorske borbe do smrti. Gotovo da nije bilo nekog sebičnog, odvratnog i indignirajućeg akta koji bi bio činjen samo da bi se preživelo. Čuvarima logora bilo je potrebno samo da zatraže i već bi neka njihova sadistička i perverzna fantazija postajala stvarnost.

Ne volim da ponirem u dubinu ljudskog očajanja za razliku od prethodno pomenutih esesovaca koji su u tome pronalazili sebe. Poredeći se sa zatvorenicama ali i sa njihovim čuvarima pronaći ćemo suviše sličnosti što nam se ni u kom slučaju neće dopasti. Nije u prirodi ljudske rase da bude glupa ali kada intenzitet straha pređe jednu određenu granicu i najveći genije pretvoriće se u glupaka. Svi talenti koje poseduje i svo znanje koje drži u svojoj glavi, a naročito svi obrasci ponašanja zahvaljujući kojima je i postao ono što jeste - genije, potpuno su bezvredni u jednoj novoj situaciji u kojoj važe neka druga pravila. U kocentracionom logoru genije može biti samo onaj koji se nalazi sa druge strane bodljikave žice.

U očajničkom pokušaju da sačuva samog sebe u nesigurnoj situaciji pojedinac je sposoban da učini sve ono što je dotad smatrao nemoralnim, nečovečnim i nedopustivim. Spreman je da krene nekim sasvim novim putem, da poveruje u bilo šta i da poslušna bilo koga samo da bi sačuvaov svoj imetak, zdravlje ili pak, goli život. Nesigurnost je možda zlo samo po sebi, ali je zato sigurno otac većine zala koje ljudi učine sami sebi i drugima.

*

Još od ranog detinjstva podučavan sam o štednji (novca). Kada bi naša porodica uspevala da uštedi nešto novca on bi odlazio na štednu knjižicu. Zajedno s majkom odlazio sam u banku gde su moju dečju pažnju opsedali šareni obrasci naloga za uplatu i isplatu kojih je bilo posvuda, gotovo u neograničenim količinama. Ugrabivši zgodnu priliku tutnuo sam poneki krišom u džep da bi ih kod kuće ispunjavao na zamišljene iznose. Milioni, milijarda,

kvadrilion – nisu mi bili poznati u to vreme, niti sam mislio da postoji bilo koji broj veći od sto hiljada. U svojoj mašti bio sam toliko bogat da brojevi nisu imali značajniju ulogu. Nekoliko godina kasnije zatekao sam majku kako sklanja nekoliko novčanica u neki zamotuljak koji je kasnije brižno sakrila u plakar, prekrivši ga krpama iza tegli sa džemom.

- Mama, šta to radiš?
- Ništa, sine. Čuvam za crne dane!

Iako nisam baš shvatao šta su to „ceni dani“, prihvatio sam njeno objašnjenje bez protivljenja, kao i sva druga. Uostalom, briga o porodičnom budžetu bila je daleko od mene u tom periodu života. Moja moneta bile su igračke i slatkiši, a njih je bilo u dovoljnim količinama. Za odlazak u bioskop sa društvom, petkom, na kung – fu filmove, bilo je potrebno dvadeset šest tadašnjih novčanih jedinica. Njih je uvek bilo u maminoj tašni.

Onda je došla devalvacija, stručni naziv za skidanje nula s papirnih novčanica. Tada sam već baratao milionima i milijardama. Zajedno sa mnom rasla je i kriza u socijalističkom rajju. Inflacija se dizala u olimpijske visine dok su predstavnici vladajuće radničke klase držali lekcije o potrebi štednje iz hotela sa pet zvezdica. Država se našla u dotad najvećoj krizi, kao i čitav ideološki sistem koji je pedeset godina radio besprekorno. Sve od dna do samoga vrha piramide „ravnopravnih“ građana ključalo je nezadovoljstvo zbog sve manjih primanja. Crni dani došli su brže nego što je iko očekivao. Naš bogati socijalistički „Titanik“ počeo je da tone sudarivši se sa ledenim bregom istorije. Voda koja je počela da nas potapa bila je brutalno hladna i realna.

Kao i putnici s „Titanika“ i mi smo se pokušavali spasiti na isti način. Putnici treće klase pokušavali su pobeći iz potpalublja koje se obilato punilo vodom. Putnici druge klase kupili su svoje prnje, istrčavali na palubu ka čamcima za spasavanje oko kojih su svoj red već čekali putnici prve klase. Bogataši su u potaji kupovali mesto na čamcu od članova posade. Kapetan i posada su nas uporno obmanjivali kako nema mesta panici i terali muzičare da nam sviraju staru pesmu iznova. Umesto da se svi putnici dohvate sekira i drugog alata i da pokušavaju da naprave splav od delova palube ili bilo šta drugo što bi moglo da pluta na vodi oni su se svađali oko toga ko ima prednost da uđe u čamac za spasavanje.

Preokret se odigrao tamo gde je jedino i mogao da se odigra – u oficirskoj sobi. U nekad monolitnoj i dogmatičnoj komunističkoj partiji istupio je jedan čovek koji je prvi ponudio spasonosno rešenje za vlastodršce. Bio je to prvi komunist koji se odrekao komunizma da bi ostao na vlasti. Umesto da brani postojeći ideološki sistem koji je propadao pred njegovim očima on mu je pomogao da što pre ode u istoriju. Mit o nepotopivosti našeg Titanika on je zamenio mitom o besmrtnosti njegovih putnika.

- Drugarice i drugovi, mi sada tonemo. Ali, nemojte se plašiti. Voda je dobra, zdrava i gostoljubiva pa će nam dozvoliti da u njoj živimo. Kada budemo potonuli na samo dno, razvićemo škrge kako bi mogli da dišemo. A onda ćemo napraviti naš mali

podvodni raj, svet bez rada, gladi i siromaštva. Pred nama je istorijski zadatak koji nam je sama sudbina namenila.

Na jednoj od onih istorijskih sednica Centralnog komiteta ovaj čovek je pobedio i postao predsednik umesto predsednika. Gotovo bez dvoumljenja i skoro preko noći, članstvo koje je bilo neopredeljeno, pa i suparničko prema njemu, prešlo je na njegovu stranu. Čitava partija sa svojim članstvom prešaltala se u hodu, iz komunizma u nacionalizam. Partijski funkcioneri guzica zalepljenih za fotelje pretrčavali su na desnu stranu ne želeći da ostanu u manjini. U veoma kratkom periodu novoizabrani kapetan preuzeo je vlast na jednoj šestini korisne površine federalnog broda. Čitavo jedno (republičko) krilo bilo je njegovo, uz šačicu nepokornih „autonomaša“ na gornjoj i donjoj palubi.

Put prema njima vodio je kroz samo srce ozbiljno oštećenog broda. Na komandnom mostu bili su predstavnici svih ostalih republika članica federacije. Počeli su mitinzi, saopštenja, konferencije, sednice, prezidijumi... Stalno se upozoravalo kako je država u opasnosti od „autonomaša“ koji hoće da se otcepe i razore našu zajedničku kuću (brod). Kontrarevolucija i izdaja pominjali su se na svakom koraku. U samo jednom danu ispred federalnog parlamenta desilo se „spontano događanje naroda“, u broju od nekoliko stotina hiljada. Partijski sekretari i ostali funkcioneri nadmašili su svoje sposobnosti za organizovanje širokih narodnih masa koje nisu ni slutile o čemu se zapravo radi. Pritisak je urodio plodom i predsednik predsedništva zajedničke države drhtavim glasom je objavio odluku o merama koje će biti preduzete. Usledila su hapšenja, smenjivanja, vojno-policijska okupacija južne provincije. Na kraju su usvojeni i amandmani na Ustav koji su omogućili ukidanje autonomija. Republika iz tri dela kojom je rukovodio „reformator“ komunističke partije i vođa nacionalističkog pokreta postala je cela. Oni koji su smatrali da će to smiriti strasti u zajedničkoj kući grdno su se prevarili. Ojačan i ohrabren sve većom podrškom naroda pobunjeni prvi oficir zaželeo je da postane i kapetan čitavog broda. Biće zato još mitingovanja širom federacije na kojima će se braniti država i njen teritorijalni integritet od unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja. Svi su izvukli pouku : Izvedi dovoljno ljudi na ulice i svako će na kraju da popusti. Lovac na vlast osetio je slast prve velike pobede i novoosvojene moći. Teritorijalno je zaokružio sopstvenu vlast i proširio čopor svojih pristalica.

Ali pouku nisu izvukli samo oni koji su rasli i jačali. Oficiri i posada nekada jedinstvenog broda počeli su da se povlače u svoje kabine i maštaju o tome da postanu kapetani svojih barki sa sopstvenim planom plovidbe. Svaka soba bez obzira na veličinu i unutrašnju dekoraciju, dobija na vrednosti onda kada se postavi pitanje vlasništva. Tako je bilo sa ostalim republikama i njihovim političkim vodstvima koja su se sve više udaljavali jedni od drugih u stalnom strahu od preglasavanja na nivou federacije.

U istoj takvoj atmosferi došli su i prošli prvi višestranački izbori na kojima su pobedili nacionalisti. Komunisti preimenovani u socijaliste otišli su u opoziciju, svi listom osim onih

koje je predvodio čovek koji je i dalje želeo da bude jedini kapetan čitavog broda. Ubrzano rastakanje zajedničke države po nacionalnoj pripadnosti nastavilo je da ruši i ono malo kohezivnih faktora što je preostalo. Svako se plašio svakoga, što je omogućilo vođi novoustanovljenog nebeskog naroda da se obračunava i “razdružuje” sa svakom republikom pojedinačno. Svi su hteli da napuste brod koji je tonuo i da sa svojim čamcem otplove tamo gde su naumili. Samo, cena odvajanja bila je za neke jeftina a za neke skupa, u zavisnosti od toga ko je koliko sledbenika vođe “nebesnjaka” imao u svojoj kabini. A njih je bilo svuda, na svakom mestu, u realnosti i u mašti. Iza svakog pogleda, osmeha, reči ili gesta, vrebao je neprijatelj. Gotovo neprimetno trajalo je opraštanje od zdravog razuma i prijanjanje uz sigurno ludilo paranoje.

To ipak nije bilo tako lako i jednostavno postići. U današnje vreme sve je manje toga što predstavlja nepoznanicu za savremenog čoveka. Davno su prošla vremena kada su britanski vojnici s puškama držali u pokornosti čitave nacije u jugoistočnoj Aziji i na indijskom potkontinentu. A ne može se ni poput onog čobana derati iz svog glasa “Vuk!”, jer se ljudi prvo naviknu, zatim im dosadi, a na kraju su u stanju i da prebiju onog koji se dere. Strah mora biti podstican neprekidno, mora biti raznovrstan i doziran u sve većim dozama. A to je posao za užasno veliki broj kvalifikovanih ljudi koji i sami moraju biti žrtve tog istog straha kako čitava prevara ne bi izašla na videlo. Predratne psihoze i masovne histerije moguće su samo u autoritarnim sistemima koji se jedini i baziraju na strahu.

Otkada sam se doselio ulazna vrata moje zgrade uvek su bila otključana. Teška i metalna, bila su naporna za otvaranje što predstavlja problem kada imaš desetak godina života iza sebe. Pogotovo onda kada je on miran, dobro situiran i malčice razmažen, kao i većine svojih vršnjaka. A onda su usledile promene. Vrata su ubrzo počela obavezno da se zaključavaju, prvo u 10 uveče, a zatim i stalno. Zatim su počeli na susednim zgradama da niču metalni okviri povećavajući utisak života u kavezu. Na kraju su uvedena i obavezna dežurstva za punoletne stanare zgrade.

Istovremeno u gradu sam po prvi put počeo da srećem naoružane i uniformisane portire na ulazima državnih institucija i preduzeća. Ispred novoniklih vila u strogom centru prestonice počeli su da se šetaju neki čudni naoružani tipovi sa ovećim psima zastrašujućeg izgleda. Interfoni su prestajali da budu retkost a kamere su počele da se pojavljuju i na običnim kućama. Na kraju su ispod mostova počeli da dežuraju policajci u pancirima i pod punom ratnom opremom.

Teorija zavere zasniva se na sitnim i beznačajnim povodima kojima se daju loša objašnjenja gigantskih razmera. Slikovito rečeno : iza igle smeštaju se slon i dve lokomotive! Upravo je neverovatan broj primera za koje će paranoični umovi pronaći spektakularna objašnjenja bez i najmanjeg dodira sa realnošću. Paranoičari su spremni da u svemu ili bar većini događaja vide skrivene namere i paklene planove. Jednostavno, radi se o jednom hermetički zatvorenom i nedodirljivom sistemu i načinu razmišljanja koji za razliku od običnih,

normalnih ljudi nije podložan promeni. Granica između normalnosti i paranoje nije tako oštra jer treba uzeti u obzir one koji su paranoični samo u izvesnim situacijama. Za takve ljude kod kojih je ludilo odnosno paranoja samo delimična kažemo da imaju paranoidne crte (ličnosti). Diktatori su upravo takve zverke.

Zemlja u kojoj živim rastrzana je strahom i napetostima koje prožimaju sve njene stanovnike. Pri takvim okolnostima teško mi je da utvrdim odakle je sve počelo i šta je osnovni uzrok ili bar povod za to. Kao iz vagona u vagon, prelazi se iz jedne u drugu krizu, zamršeniju, nerazrešiviju i težu od prethodne. Kada ti je život kao triler, ne razmišljaš mnogo o scenariju već nastojiš da preživiš do sledećeg kadra. Ali ipak, neke slike kojih se kao kroz izmaglicu prisećam, naiđu same kad god se pomene početak krize i sveopšteg straha.

*

Konflikti u južnoj provinciji tinjali su ispod glazure bratstva i jedinstva. Ljudi su odlazili iz najsiromašnijeg dela federacije koji je ujedno bio i susedno područje poslednje rupe u Evropi. Jedni su u tome videli nastavak ekonomskih migracija iz siromašnijih i ruralnih sredina u industrijske centre koji su nudili više šansi za uspeh. Drugi su u tome prepoznavali nacionalnu seobu pod pritiskom. Prvi su se zalagali za ekonomsko, drugi za političko rešenje krize. Na sednici Centralnog komiteta pobedili su ovi drugi, predvođeni čovekom kome je bilo potpuno svejedno kada je rešenje krize u pitanju. On je želeo vlast a za to su mu trebali i jedni i drugi. Prestrašeni i poraženi, pripadnici manjeg tabora brzo su to uvideli. Uz minimalno kadrovsko čišćenje čitav partijski aparat potčinio se pobedniku koji je sada, na miru, mogao da započne s osvajanjem novog komada vlasti.

Koncept primenjen na partijskoj sednici nastavlja je da se primenjuje i u običnom životu. Nama je loše, mi smo siromašni i slabi zato što smo neravnopravni s ostalim narodima federacije. Ako se tako nastavi potpuno ćemo propasti i nestati s lica zemlje. Zato je nužno da se izborimo za ravnopravnost i otklonimo nepravde sprečavajući zlonamerne da nas iskorišćavaju i da nam rade o glavi.

I sve bi bilo super da se nije radilo o oduzimanju prava nekih drugih ljudi koji se jasno, nisu pomirili s tim. I svaki njihov otpor protumačen je kao potvrda prethodne misli da su ti drugi protiv nas. Tako su obe strane zaključile da treba još više da se potrude kako bi odbranili/povratili svoja prava. Narastajući strah od drugih opravdavao je samog sebe i svoju signalnu funkciju. Široki slojevi građana koji su svojim interesima bili kao pupčanom vrpcom povezani za postojeću vladajuću garnituru uključivali su se u konflikt, sve u strahu da će im suparnici iz drugog, nadolazećeg tabora uzeti ili oteti ono što im pripada. Ako se ukine autonomija provincije zaposleni u njenoj administraciji izgubiće posao. Penzioneri će primati manje penzije usklađene s republičkim nivoom. Svi došljaci koji su pripadnici većinskog naroda u provinciji, a koji su se doselili posle II svetskog rata, biće proterani tamo

odakle su došli, u poslednju rupu Evrope u kojoj je Staljin još uvek živ a njegove ideje dominantne. Sukob je kulminirao ali je rešenje bilo tu, nadohvat ruke. Ponudio ga je isti čovek koji je sukob i započeo.

Sećam se gomile partijskih funkcionera kako ozbiljnih faca zure u kameru iz prvih redova hale koja je bila jarko osvetljena reflektorima. Govornici su se smenjivali za skupštinskom govornicom ponavljajući dobro poznate fraze o separatizmu i potrebi da se zavede mir i zakon na čitavoj teritoriji Republike. Iste face, u istim odelima i u istom enterijeru, samo sa različitim govorima. Ozbiljni i svečani, kao i obično, radili su ono za šta su bili i namenjeni. Onda je predsedavajući ustao sa stolice dok su ostali sledili njegov primer. Bacivši pogled preko lista papira koji je držao u ruci i naočara koje su se klatile na nosu počeo je da čita nešto što će kasnije nazvati datumom za istoriju :

- Proglašavam amandmane na Ustav Socijalističke Republike...

Ostatak njegove rečenice izgubio se u mahnitom pljesku koji se prolomio dvoranom parlamenta. Nemajući kud i on je počeo da pljeska, frenetično i ustreptalo, kao i drugi delegati. Kao da je svima pao kamen sa srca, oslobađali su se napetosti koju je istorijski čin nosio sa sobom. Svi su bili uvereni da su konačno rešili problem koji je trajao decenijama, a po nekima i vekovima. More krvi i suza kroz istoriju isušioće papir koji su upravo izglasali a njihove fotelje ostaće sigurne od bilo kakvog drmusanja u budućnosti. Čudotvorni papir doneće njihovom narodu sreću i blagostanje, a njima mesto u slavnoj istoriji.

Posle papira u provinciju će stizati kolone tenkova i oklopnih transportera s ciljem da obezbede teritorijalni integritet i sprovođenje zakona i Ustava Republike na čitavom njenom prostoru. Pod čizmom policije i vojske nestajaće stari i stvaraće se novi sistem vlasti. Kažem novi a mislim na već postojeći, onaj koji i danas vlada ostatkom Republike. U njemu neće biti mesta za neposlušnu većinu koja će početi da stvara neki svoj paralelni svet. Uspostaviće se dva međusobno suprotstavljena i neprijateljska sistema koji će svoju opravdanost tražiti u onom drugom. Trenutkom njihovog nastanka otpočeće odbrojavanje do konačnog raspada nekadašnje federacije.

Nova opasnost pojavila se pred dugo odlagane demokratske i višestranačke izbore koji su raspisani posle donošenja novog Ustava iako je opozicija zahtevala obrnuti redosled.

Biračima je prećeno da, ako se uspostavi nova vlast doći do teških posledica. Svi državni činovnici i direktori izgubiće radna mesta jer će ih opozicija zameniti svojim ljudima, samo se nije znalo kojim. Ista sudbina bila je proricana većini zaposlenih. Penzionerima je prećeno gubitkom prinadležnosti iako se nije objašnjavalo kako. "Tajnim" i "javnim" policajcima pretila je robija zbog špijuniranja i prebijanja opozicionih lidera, baš kao i sudijama koji su ih osuđivali za fiktivna krivična dela. Deci i njihovim očevima obećavano je uvođenje školarina koje neće moći da plate ako opozicija dođe na vlast. Sve u svemu, izbori su prikazani kao pitanje života i smrti na koje se obavezno mora izaći i odabrati život. Čak je i mojim

roditeljima naloženo da se pojave na biračkom mestu rano izjutra i obave svoju građansku dužnost.

Izbori su prošli, Armagedon je za dlaku izbegnut, ali strava i užas su se već pomaljali na horizontu. S novostečenim demokratskim legitimitetom Vođa naroda koji je već polako počeo da se prihvata uloge nebeskog jata anđela koja će da nadvlada zlo počeo je da se brine za granice. Vođa se zabrinuo šta će biti s onim anđelima koji lete tuđim nebom. Ako se voljena federacija raspadne na sastavne delove, šta će biti s narodom koji se nalazi u drugim republikama? Postaće nacionalna manjina, biće pregllašavani i s njima će se postupati isto onako kako je on postupao u svojoj republici. Do istog zaključka došli su i političari i funkcioneri iz redova nebeskog naroda, kako iz republike, tako i federacije. Sledili su Velikog Brata u svemu, pa i u presvlačenju. Crvene zastave iz svojih kancelarija pobacali su u kontejnere i okačili nacionalne trobojke. Iz matične republike preuzimali su sve, uključujući i one koji su im pomagali da naprave sopstvenu državu. Odatle počinje dobro poznata priča o jednoj zemlji i dva gospodara.

Otpuštanja sa posla, ilegalno naoružavanje, glasine o onima drugima, sve je to preplavilo svest oba naroda u mojoj otadžbini. Pod okriljem noći, u vazduh su letele vikendice i kafići u vlasništvu pojedinaca pripadnika jednog ili drugog naroda. U gluvo doba noći nisu psi zavijali nego su štekali automati i poluautomatske puške. Počinioci nikada nisu bili otkriveni zato što to nije bilo moguće ili zato što to neko nije želeo.

- Zaključaj vrata dvaput. Ima razne mrake napolju. – govorila je moja majka.

I zaista, napolju je bilo razne “mrake”. Na problematična područja pristizali su raznorazni branioci ugroženih naroda. Od zla oca i još gore majke, nazivali su sebe dobrovoljcima, gardistima, oni koji su eto, došli da brane goloruko i ugroženo stanovništvo. Zajedno sa njima došle su i nevolje, kriminal, ubistva, kidnapovanja, eksplozije... Nešto poput ludih rođaka koji uništavaju sve po kući i kojima se gleda kroz prste jer su “naši”.

U jednom posleratnom vicu, partizani i nacisti ratuju u šumi, i u jeku borbe dođe šumar i istera ih iz šume. Ovakav rasplet nije bio moguć jer su oni kojima je pripadala ta uloga bili suviše uplašeni za svoje privilegije. Policija se odavno podelila unutar sebe u zavisnosti od toga u kojim mestima je bila locirana. U mestima gde je jedan narod bio većinski policajci su bili u obavezi da budu lojalni lokalnoj vlasti koja je bila isključivo monoetnička. Nelojalnima je sledilo razoružavanje i proterivanje na područja gde su bili većina. Nacionalisti na vlasti na nivou republike nisu imali nikakav uticaj na lokalnu policiju gde su u većini bili oni drugi, “nebesnjaci”. Vojska je pak bila nešto sasvim drugo, ali podjednako nesposobna da zavede red u državi koja se raspadala. Na čelu armije bili su kadrovi iz sada već prošlih vremena, vremena vladavine srpa i čekića. Prespavavši završetak hladnog rata i stropošavanje Berlinskog zida našli su se u čudu kada je sve počelo da se raspada po etničkom principu. Komandujući četvrtom armijom po snazi u Evropi trebalo je da brane ustavom utvrđeni socijalistički poredak koji su sve republike članice ukinule. Vrhovni kolektivni komandant

armije i predsedništvo federacije bilo je sastavljeno od međusobno suprotstavljenih nacionalista i antikomunista. U roku od svega nekoliko godina, generali su ostali i bez petokrake i bez socijalizma, s gazdom koji je želeo što pre da ih se otarasi.

Ne znam kakva su osećanja imali žitelji Pompeja u danu kada je Vezuv počeo da ih zasipa materijalom iz svojih užarenih nedara. Nikad nisam bio u situaciji da se čitav moj svet i život ruši i gasi u svega nekoliko trenutaka. Možda su ljudi tada lakše mire sa sopstvenom sudbinom, ne znam i nije mi poznato. Ali, u našem slučaju mi nikako nismo bili spremni na to, i možda je zato naša agonija bila duža i bolnija. Dok se sistem koji smo gradili pedesetak godina rušio i raspadao pred našim očima, tiho, iza zavese stvarao se novi, ne toliko različit od ovog koji je umirao. Sledeći svoje interese i ciljeve (a šta bi inače drugo?) svaka društvena grupa priključivala se onom koji je obećavao njihovo brzo i lako zadovoljenje. Olako obećani raj opet je morao biti dobro prihvaćen naročito ako mu je alternativa bila potpuna propast. Iznenadno religiozno i nacionalno "prosvetljenje" kroz istoriju iskazivali su se uvek kroz prevrate, pobune i užasne zločine jer iza njih nije stajao razvoj sopstvenog identiteta nego užasan strah od budućnosti. Nacionalizam je sve više ličio na glavnu premiju u životu koji je u svetlu svih mogućih zavera, podvala i pretnji podsećao na hazardnu igru. Nacionalizam je bio prihvatljiv za sve : kljakave, bolesne, gluvoneme, parazite, propalice i totalne idiote. Odgovarao je svakom ko je imao inteligenciju jednog pacova.

U jednom eksperimentu gladnog pacova smestili su u kutiju sa dve ručice. Svakim povlačenjem jedne ručice u kutiju bi stizale minimalne količine hrane. Povlačenjem druge ručice najčešće se ne bi dešavalo ništa, osim u pojedinim, retkim slučajevima kada bi se kutija napunila obilnim količinama hrane. Jadni glodari do iznemoglosti su pritiskali ovu drugu ručicu.

*

Ne može se reći da je nacionalizam koji se kod nas pojavio krajem, odnosno polovinom osamdesetih godina bio nešto novo. On je oduvek bio prisutan u izolovanim grupama širom federacije što je valjda uobičajeno za svaku multietničku zemlju. U pojedinim vremenskim periodima on bi eskalirao u nekim regionima, provincijama, pa čak i republikama, poput najezde skakavaca. Ali bi zato, posle određenog vremena dolazilo do intervencije vlasti s lokalnog ili saveznog nivoa koja bi brzo ohladila usijane glave. Sada, po prvi put u istoriji zajedničke države ne samo da nije bilo vrhovnog autoriteta na bilo kom nivou vlasti koji bi to uradio, već su nacionalističke strasti izazivane i podsticane sa svih strana.

Iako mnogi posmatraju nacionalizam kao praistorijskog dinosaurus koji drobi, ruši, ujeda i ubija sve oko sebe, njegov početak nije tako zastrašujuć. Više je nalik na dobroćudni tumor koji se sve više širi i zahvata čitav organizam a kada počne da smeta javi se gomila nadrilekara željnih da operiše.

Prvo je problem bio neravnopravnost republika članica unutar federacije, zatim su otpočele političke konfrontacije oko budućnosti zajedničke države, da bi na kraju bio postavljen problem razgraničenja konstitutivnih naroda i republika članica. Diskretne jadikovke o neravnopravnosti prerasle su u blokadu državnih institucija, a danas su na dnevnom redu republičkih skupština deklaracije o suverenitetu i nezavisnosti. Formiraju se paravojne formacije na etničkom principu i sa ciljevima koje samo budala ne može da nasluti. A sve se objašnjava tobožnjom nekooperativnošću drugih strana u fingiranim pregovorima. U strahu od mogućeg zla koje će drugi naneti nama, mi činimo zlo kako bismo zaštitili svoja dobra. A najgore u tome je što oni u čije ime se odluke donose nemaju vremena da razmisle o njima već se stavljaju pred svršen čin. Na njima, odnosno na biračkom telu nije da biraju između različitih opcija već da donesenim odlukama daju legitimitet i da ih podrže u ime navodnog nacionalnog interesa. U suštini, sve se svodi na zauzimanje strana, naše i njihove, nacionalno i etničko opredeljivanje, što i jeste cilj nacionalista na vlasti. Jednom zadobijen legitimitet na izborima koristi se za donošenje dalekosežnih i istorijskih odluka koje se tiču sadašnjih ali i budućih generacija a politika se na perfidan način uvodi umesto (normalnog civilnog, javnog i privatnog) života. Nacionalisti na vlasti time razotkrivaju suštinu svoje ideje : zameniti život i svu njegovu različitost i uzvišenost političkim frazama, načelima, floskulama i ostalim intelektualnim bedastoćama. Umesto stvarnog i osećajnog kontakta između dvoje (uvek) različitih ljudi postojaće uredi, kancelarije ili ministarstva sa zadatkom da ih usaglase sa (uvek) maglovitim nacionalnim interesom.

Posle razmatranja globalne situacije svaki pojedinac okreće se samome sebi. U principu, plašljiv sam koliko i svaki drugi čovek te sam reagovao u skladu sa svojom okolinom. S određenom dozom zabrinutosti i potištenosti, ali nikako i nikada s histerijom, otprilike isto kao i svi mladići mojih godina. Međutim, ne mogu tačno odrediti tačku razlaza i nepodudaranja osećanja ali znam da je to bilo negde kada je počela intenzivna propaganda protiv naroda kojem i sam pripadam, kada su počele da se lepe različite etikete. Možda zato što sam po prirodi sumnjičav prema etiketiranju a možda i zato što sam samog sebe poznao bolje nego drugi, neke stvari nisam mogao da svarim. Nikada nisam primetio ni kod sebe ni kod svojih sunarodnika neku urođenu genocidnost niti fašisoidnost, naročito zato što su mi ti termini kao adolescentu bile potpuno nepoznate. Isto tako, nikada nisam patio od neke urođene potrebe da uz pomoć nekog hladnog oružja “obrađujem” svoje komšije, pripadnike drugog, a svakako ne “golorukog” i meni bliskog naroda. Pa ipak, ta ocena se stalno i iznova ponavljala ne iznoseći nikakve činjenice kao argumente koji bi to potvrdili. Srećom po mene, u to nisu poverovali ni svi moji vršnjaci. Zato se može reći da zajedno prolazimo kroz čitav ovaj kaos. Ali zato ima mnogo drugih za koje se polako pretvaram u mrsko čudovište kakvi su svi moji sunarodnici. Što manje znaju o meni, toliko lakše će moći da me uglave u prethodno zamišljenu sliku. A kada se ta slika jednom konačno bude

formirala, sve druge kontradiktorne činjenice i tvrdnje odbijajući se od nje kao bilijske kugle ne pomerajući ni jedan jedini piksel.

Sada ja zvučim paranoično. Ali, to nije ni važno. Jedna paranoja povlači sa sobom drugu, po sistemu spojenih sudova i iluzorno je tragati za početkom. Jedino što je važno je to da se vrata ispred mene zatvaraju. Devojke se sve manje interesuju za mene a prijatelji me sve ređe zovu na tulum. Na kraju, stižu i dobronamerni saveti, kako bi bilo najbolje da se sa čitavom porodicom preselim tamo gde su “moji” u većini. To u svim prilikama predstavlja ozbiljan udarac za mladića koji se sprema da krupnim koracima stupi u život odraslih i samostalnih ljudi ali u mojoj životnoj situaciji to je bilo od egzistencijalne važnosti. Jer svi mi odrasli smo u okruženju u kojem je svet jako mali, svako poznaje svakog i problemi se rešavaju u uskom krugu ljudi. Bez obzira na veličinu rodne grude, uzrok uspeha ali i neuspeha u životu oduvek se krio u neposrednoj blizini kućnog praga.

Tu je na scenu stupilo ono što se u meni gradilo još od detinjstva. Ono što škorpiju čini škorpijom, kornjaču kornjačom, a čoveka individuom. Moj karakter presudio je bez učešća mog razuma. Umesto da stvaram neke nove ili se priključujem već postojećim paralelnim svetovima, suočio sam se sasvim sam sa svim životnim nedaćama koje je budućnost poput nabujale reke nanosila na sve nas. Umesto da se krijem i bežim od straha, odlučio sam da mu pogledam u lice. Poput Lotove žene i ja sam želeo da vidim šta je to strašnije od Sodome i Gomore. A što sam duže gledao, sve sam manje ličio na skamenjeni i nepomični stub soli... Analiza, raščlanjivanje, dedukcija – sve je to kod mene imalo prednost nad prostim sabiranjem svega i svačega. Moja prirodna sumnjičavost i opreznost pred svime što se uzima zdravo za gotovo, došla je do izražaja u ovim prelomnim trenucima. Ne verujem onima koji nude spasenje ne tražeći gotovo ništa zauzvrat.

Zato nisam verovao političarima, ni onim na vlasti – ni onim u opoziciji. Nisam imao poverenja ni u zvaničnu crkvu, ali ni u verske sekte koje su u pravom trenutku izašle iz zabrana i počele da regrutuju svoje nove članove. Bio sam ciničan u odnosu na kriminalce koji su osnivali nacionalne garde za zaštitu ugroženog naroda. U moru običnih kukavica štrčale su hrabre, neustrašive i krajnje odlučne face koje su želele da nas zaštite... po svaku cenu. Dok se strah širio među nama običnim smrtnicima poput zarazne bolesti, oni su ostajali dosledni u svojim aktivnostima.

Sama ta rešenost da se beskompromisno i po svaku cenu postignu neki ciljevi u vanrednim uslovima bila je nekako nastrana, čudna i zlokobna. S obzirom na okolnosti, bila je i neljudska, baš onakva kakvi su bili zagovornici fiks ideja o stvaranju raja na zemlji i ujedinjenju čitavog jednog naroda u okviru jedne (nebeske) države. U njihovim rečima nije bilo onog ljudskog saosećanja i ohrabrenja pomoću minimiziranja straha, već sasvim suprotno. Umesto “Ma, nije to ništa”, bilo je: “Bliži vam se smak sveta!”. U uslovima kada se čitav jedan društveni sistem raspada bližeći se stanju apsolutne entropije oni grade svoje mikrosisteme predstavljajući ih kao oaze mira i sigurnosti. „Dođite u našu

crkvu/sektu/partiju/gardu i spasite se!“, poručuju prepredene lopuže kao da samo u njihovim carstvima ne vlada haos. I zaista, i ne vlada. Njihova reč je prva i poslednja, a želja i volja imperativ za sledbenike. Mali ljudi su hrana za ogromne egoizme nazovi-velikih vođa i zato je uzaludna njihova nada da će sa te strane stići sažaljenje, saosećanje i ohrabrenje. Ko je još video da se lav brine o mentalnom zdravlju zebri i antilopa!?

I zato sam bežao od svih onih koji su svoj program postavljali kao dilemu : „Ili ja-ili smrt!“. Sklanjao sam se i distancirao od svakog ko bi za sebe ili nekog drugog govorio da je spasitelj ili branitelj svih nas. Radije bih pristao da sam odem u pakao nego da me neko drugi vodi kao psa na lancu u zemlju sreće, mira i blagostanja. A vođa je bilo puno, i svi su nudili neverovatne stvari. Molite se Bogu i preživete Armagedon. Postanite član naše partije i dobićete/sačuvaćete posao/imovinu. Pristupite našoj gardi i izađite iz zatvora. I ljudi bi prihvatili njihova obećanja kao realnost, a lažnu dilemu između života i smrti kao zakonitost. Omađijani ispunjenjem svojih želja nisu ni sumnjali u kompetentnost onih koji su obećavali. Lepota zamišljenih slika skrivala je rugobu i gnusobu krezavih i halapljivih usta ispred sebe. Tako je jaz između mene i ovih drugih postajao sve dublji i veći. Ovakvo stanje odgovaralo je izgleda, obema stranama. Možda je to unapred određena sudbina različitih, drugačijih ljudi, a možda samo posledica društvenih okolnosti. Ali razmišljajući o sopstvenoj anatemi skloniji sam ovoj prvoj teoriji. Čini mi se da neki pojedini ljudi ne mogu da pobegnu od onog što se zove prirodom i karakterom i da se to u odgovarajućoj situaciji ispoljava na snažan i upečatljiv način. Čovek pobegne od svega, osim od samog sebe.

*

Zemlja s najvećim brojem različitih društvenih grupa svakako su Sjedinjene Države. Počev od obožavalaca Elvisa Prislija, pa do islamskih terorista i ljubitelja džihada, sve te grupe deluju manje ili više legalno u toj velikoj zemlji sastavljenoj od pedesetak vrlo različitih država. Pa ipak, još od kraja građanskog rata 1865. Sjedinjene Države ne odaju utisak da će se ubrzo raspasti i da će njeni stanovnici pojuriti jedni na druge s toljagama, automatskim puškama i hidrogenskim bombama. Verujem da je to iz istog onog razloga zbog kojeg se u našoj zemlji još uvek ne vodi građanski rat širokih razmera.

U našoj zemlji svi su dobro naoružani i zabarikadirani u svojim rovovima, spremni na prolivanje krvi zarad svojih ciljeva i naravno, niko nikome ne veruje! Jer, ma koliko da strah deluje kao mobilizacioni faktor ne može se zanemariti ni opresivni, hipnotički, zaustavni efekat na vođe kako naoružanih, tako i onih prividno pacifističkih grupa. Niko od njih nije spreman da ugrozi svoj novostvoreni položaj nepromišljenim i rizičnim potezima. To i ne bi bilo toliko opasno kada se vođama ne bi svaki potez činio rizičnim i ugrožavajućim po dugo sanjani i (ne)zasluženi status, u društvu u kojem se sve postiže sticajem srećnih okolnosti (“čista sreća” ili “sudbina”). Očekivati od njih da misle na bilo šta što prevazilazi domen

njihovog vlastodržačkog interesa- čista je utopija. Niko od nazovi-velikih vođa nikada u životu nije ni video ni osetio nešto više od obične rulje koja kliče. Za većinu, to će biti vrhunac moći sve dok ih neko drugi ne smeni a rulja se ne razide.

Međutim, genetiku nikad ne treba potcenjivati. Baš kao što se među hiljadama nosoroga i lavova pojave oni s belim kožama i krznom, tako se i među nazovi-velikim vođama pojave i oni s vizijom. Naravno da svi oni nude svojim sledbenicima neku viziju ili se bar pretvaraju da je slede, ali samo mali broj je ima, kao i sposobnosti da je ostvari. Malo je njih koji u svom tom haosu i bezumlju vide šansu za izgradnju sistema, baziranog doduše na manipulaciji i prevari, ali ipak, nekakvogog, kakvog-takvog sistema. U svom tvom moru terorista, verskih fanatika i kriminalaca, naći će se neko mudriji i pametniji od svih njih koji će ih iskoristiti kako bi izgradio i osigurao sopstvenu vlast. Naći će se jer to zahtevaju i situacija i njeni akteri. Ni najnepomirljivijem teroristi i samoubici ne odgovara potpuna anarhija bez ijednog centra moći ili vlasti. Zato se ne treba čuditi što iza prividne anarhije terora i ludila unutar neke kriminalne bande pronalazimo vešte ruke i pronicljivi mozak njihovog „kuma“.

Ali, potreban je poseban talenat za koprcanje u blatu zajedno sa svinjama političke, kriminalne ili religiozne provinijencije. I to ne samo zbog sanitarno-higijenskih razloga. Osim izražene organizacione sposobnosti, nužna je i posebna neosetljivost prema tuđim moralnim principima, često puta potpuno suprotnim onima za koje se kandidat za vrhovnog vođu zalaže. A to je nešto što političari, iako bliski obavljačima najstarijeg zanata na svetu jednostavno – nemaju! Amoralnost je osobina koja se pripisuje isključivo psihopatama koji opet, retko kad dospeju dalje od popravnog doma ili zatvora. Stoga vizionarskog vođu treba tražiti među ljudima koji se u zatvoru osećaju kao kod svoje kuće ali su dovoljno inteligentni i sposbni da u njemu ne borave suviše dugo.

Geslo „Zavadi pa vladaj!“ biće i ostaće osnova uspeha ovakvih ljudi. Međutim, potpuno je pogrešno tvrditi kako se vlastodršci upinju iz petnih žila da sva njihova moć istovremeno bude crpljena iz mnogobrojnih bilateralnih dogovora s različitim moćnicima. Želja svakog vlastodršca jeste da svoju moć ozvaniči, legalizuje i da joj da oficijelnost nasuprot svoj onoj improvizaciji i bezakonju pomoću kojih je stečena. Ustav, zakoni, povelje, zakletve, pisane i nepisane regule služe da se uspostavi sistem koji se da kontrolisati i predvideti. Institucije sistema predviđene su da se svi konflikti (ali i dogovori!) među učesnicima izvedu na svetlost dana sprečavajući pojavu nečeg nepredviđenog a samim tim i smanjenje straha od kojeg svi žele da pobegnu.

Međutim, u autoritarnim sistemima to se nikada ne događa i zato u njima strah vlada više nego formalne institucije. Autoritarne vođe s bilo kakvom vizijom ne mogu proizvesti nešto što bi bilo bolje, humanije ili naprednije od njih samih. Sebični, egocentrični i nemilosrdni vlastodršci vide svoj sistem koji su stvorili samo kao servis za zadovoljavanje svojih neumerenih potreba za vlašću, novcem, ženama. Ako se u nekom određenom trenutku sistem

pokaže kao neefikasan u zadovoljavanju njihovih potreba, tim gore po sistem i one koji nemaju "rezervni plan".

Život u autoritarnom društvu mene podseća na sizifovski posao koji se iz dana u dan ponavlja uz svakolike varijacije. Bežeći od neke aveti ljudi trče uzbrdo gurajući i noseći teret svakodnevice i taman kada dođu do vrha, zaskoči ih neka nova prikaza i smandrlja u podnožje. Ni ne sluteći grade ukleti zamak svojim progoniteljima. Sve to grade svojim umornim rukama dok teret postaje iz dana u dan, sve teži i teži. Aveti konfederalizma, građanskog rata, bolesti i neimaštine postaju sve brojnije i grđe a zub siromaštva oštrije i nanosi sve više boli. Teturaće se i puzati pred svim tim avetima gradeći kameni zamak na vrhu brda u koji nikada neće ući. A kada kamenja bude ponestalo, i životne snage u njima, položice konačno i svoje kosti kako bi poduprli taj nakazni čardak ni na nebu ni na zemlji. Svaki autoritarni režim nije ništa drugo do nadgrobni spomenik spasenju koje nikada nije stiglo.

*

Gledajući sopstvenu zemlju i osećajući sve izvesniji kraj njenog postojanja pokušao sam samom sebi da objasnim najpre uzrok njene propasti a potom i razloge zašto se to nije desilo ranije. Svo to dugotrajno mrcvarenje na političkom planu samo je prikrivalo nešto što je trajalo i pre samih političkih razmimoilaženja i sukoba. Mora se ustanoviti šta je to što tera sve ili barem većinu pripadnika našeg ili nekog drugog, nama sličnog društva da se disciplinovano i kao po inerciji misli, ponaša i izražava na očekivani način. Kakva je to čudna sila koja brani i održava na životu odavno potrošeni i propali sistem? Otkrijemo li tu silu pronaći ćemo i tajnu (prividne) dugovečnosti autoritarnih društava merenu godinama trajanja prosečnog ljudskog veka.

Prisetimo se američkog građanskog rata koji je trajao pet godina od kojih su bar poslednje dve bile potpuno izlišne budući da se pobednik unapred znao. Boreći se za opstanak ropstva konfederacija je u poslednjim bitkama koristila sopstvene robove kako bi se borili protiv snaga Unije koje su sa sobom donosile aboliciju za njihovo oslobođenje. Ili recimo, žilavost Trećeg Rajha i njegovog tvorca koji je Drugi svetski rat takođe produžio za dve godine. Hitler se može pozvati na neuračunljivost ali osamdeset miliona Nemaca sigurno ne. On je oduvek precenjivao sebe, potcenjivao druge i nadao se čudu ali su njegovi podanici imali prilike da uvide kuda vodi njegova vladavina. Čak i sam socijalizam koji polako nestaje iz Evrope ali i iz Sovjetskog Saveza odlazi sa istorijske scene mnogo kasnije od početka hladnog rata. Mali segment komunističke ideje, naša socijalistička federativna utopija izumire punu deceniju posle smrti svog osnivača. A možda bi i dalje bila u stanju poput nuklearnog poluraspada u narednih stotinjak godina da se nije desila Osmo sednica. Priča o Osmoj sednici priča je o osvajanju i gubljenju vlasti unutar autoritarnih sistema koji ne

priznaju ničiju tuđu volju osim (samo)volje onih koji se nalaze na vrhu piramide vlasti. Svaka sličnost s pričom o Cezaru i njegovom sinu Brutu sasvim je očekivana.

Probajte da zamislite staru rimsku imperiju u stanju stagnacije i unutrašnje rascepanosti u vreme kada nema novih teritorija koje bi se mogle osvojiti a već postojeća imperija prostire se na nekoliko kontinenata na kojima žive podanici iz potpuno različitih kulturnih miljea. Probajte da dočarate sebi hiljade ljutih ratnika ogrezlih u krvi mnogobrojnih bitaka kako ostaju bez posla. A zatim, probajte da čitavu predstavu suzite na nešto manji prostor i provinciju, imperiju transformišite u komunističku partiju, ratnike u profesionalne političare i naći ćete se u našoj zemlji krajem osamdesetih godina.

Nakon redovnog “pročišćavanja” i “podmlađivanja”, te “rotacije” rukovodstva partije na njeno čelo došao je novi šef. Novi šef, koji po godinama svakako nije bio ni nov ni mlad (karakteristično za autoritarne sisteme koji funkcionišu na bazi predrasuda i stereotipa) doveo je sa sobom i svoje saradnike i prijatelje. Ako postoji napredak u odnosu na nekadašnje imperije onda je to da na ključna mesta u vladi, policiji i vojsci u komunističkom društvu nije bilo moguće postavljati bližu rodbinu i članove porodice (izuzeci naravno, i te kako postoje!). Među čitavom tom novom vladajućom kastom izdvojio se jedan čovek, ni previše pametan, ni previše mudar. Osim što je novom šefu bio odan kao pas od kako se zaposlio u istom državnom preduzeću u kojem je novi šef tada bio direktor.

Kaže se da su tople pseće oči najjači argument u korist tvrdnje da je on najbolji prijatelj čoveka. Ja bih pažnju pre obratio na pseću nemogućnost protivljenja ili neslaganja sa svojim gospodarom. Ali bilo kako bilo, novi šef je za svog glavnog pomoćnika i čoveka broj 2 u partijskoj hijerarhiji umesto sopstvenog sina ili vršnjaka postavio nešto mlađeg partijskog službenika. Verujem da su mu zahvalnost i slepa pokornost mladog pomoćnika bili daleko draži od nezadovoljstva čitave partijske kadrovske infrastrukture. Uostalom, kada je neko šef jedne takve autokratske i monopolističke organizacije ne mora puno da se plaši opozicije u bilo kom vidu. No isto tako, svest o napravljenj grešci dolazi puno kasnije, obično prekasno da bi se ispravila.

Glavnom pomoćniku nije smetala izvesna količina animoziteta kojom je dočekan od grupice nezadovoljnih starih kadrova iza koje je ležala samo zavist. Kao i svaki vuk koji se pridružuje nekom čoporu umeo je da izračuna koliko ima saveznika a koliko suparnika. A u tadašnjoj partiji koja je uz to bila i jedina legalna sve mu je išlo na ruku. Stari sistem nesposoban da rešava probleme koji su se gomilali samo je stvarao balast i reprodukovao nove krize i konflikte. Od krute ideološke stranke ostala je samo interesna grupa sa željom da sačuva svoje pozicije i vlast u društvu. A u takvoj situaciji najbolje prolaze demagozi, prevrtljivi i pohlepni. Otprilike isto onoliko koliko i oni koji ih slušaju i podržavaju.

Kada imate lonac sa stotinu rupa, možete da birate koju rupu ćete prvo probati da zapušite. A kada ste u ekipi koja drži čitavu vlast u jednoj zemlji, možete da forsirate određeni problem kao problem čitavog društva. Problem dela većinskog naroda u jednoj provinciji predstavljen

je kao problem čitave nacije. Osim što su ti ubogi južnjaci živeli u najsiromašnijem delu Evrope oni su bili i manjina u odnosu na većinsko stanovništvo čija matična država nije ni bila u sastavu federacije. Budući da je provincija posedovala dosta široku autonomiju od republike u čijem sastavu je bila oni su se pomalo osećali kao manjina u sopstvenoj zemlji. Nacionalisti su tu provinciju smatrali kao okupirani teritorij pod vlašću tuđina koji tlači i proganja njihove sunarodnike. Ali naravno, nacionalisti nisu bili na vlasti. Šef partije, pa samim tim i čitave republike, odlučio je da na jug, u problematičnu provinciju, pošalje svog pomoćnika da umiri nezadovoljne uspravankama o bratstvu i jedinstvu. Nacionalisti su se dobro pripremili za dolazak visoke delegacije iz glavnog grada. Nekoliko stotina ljudi s transparentima u rukama i kamenicama u štek u održali su protest ispred kordona policije koji je čuvao mesto sastanka predstavnika republičkih i provincijskih vlasti. Kada su započele da lete kamenice, policija je počela da radi ono što najbolje ume i ono što je usavršila u prethodnoj deceniji. Kada se dim od suzavca razlazio, a dve sukobljene grupe malo razdvojile na scenu je stupio mladać pomoćnik sa svitom novinara.

- Drugarice i drugovi...-započeo je kolebljivo.

Gomila ga nije slušala ponavljajući kako su ugroženi u sopstvenoj zemlji i kako ih (tuđa) policija tuče na kućnom pragu. Pomoćnik i specijalni izaslanik svog šefa, malo je ćutao a zatim uradio nešto za šta nije imao ovlašćenje. Zauzeo je stranu u sukobu nacionalista koji su od njega tražili da ih podrži. I on ih je podržao, jednom rečenicom :

- Ne sme niko da vas bije!

Pozvao je oduševljenu rulju da formira delegaciju za pregovore. Od tog časa nacionalizam je dobio pravo glasa u politici komunističke partije. Ravno posle petnaestak godina. Pomoćnik se vratio u bazu i podneo raport svome šefu koji je počinio svoju drugu grešku za redom. Umesto da smeni svog neposlušnog pomoćnika on je prešao preko svega. U tom postupku pomoćnik je naslutio slabost i kukavičluk svog gospodara i započeo svoj put ka osvajanju vlasti unutar partije.

Usledili su „karavani istine“, deklaracije, predavanja, ubeđivanja, kupovina glasova... Nova tema postala je uskoro i jedina. Televizijom su defilovali samo oni koji su imali šta da kažu o problemima u provinciji i prognanicima koji beže od terora tuđina koji šenluči po narodnoj svetinji. Situacija u južnoj provinciji postala je glavna tema svih sastanaka, foruma, plenuma i sednica. Uvidevši da je đavo odneo šalu i da je fitilj zapaljen šef pokušava da pregovorima s provincijskim rukovodstvom dobije ustupke za svoju stranu u političkom i partijskom rukovodstvu republike. Za smenu neposlušnog pomoćnika bilo je prekasno jer je njegova popularnost već suviše narasla a broj sledbenika postajao sve veći. Rukovodstvo provincije, zastrašeno nacionalističkim diskursom na nivou republike daje podršku miroljubivom šefu sklonom kompromisima i odriče se dela vlasti pristajući na ustavne amandmane. Zastrašen razvojem događaja i mogućnošću da bude izbačen iz igre pomoćnik zajedno sa pristalicama saziva predsedništvo partije i na brzinu, preglasavanjem, odlučuje da sazove sednicu

Centralnog komiteta. „Olako obećana brzina“ postaće fraza koja će obeležiti ovaj period. Održava se Osmo sednica Centralnog komiteta, rasprava traje čitav dan i noć kako bi se pridobili neodlučni članovi komiteta koji bi činili većinu. Obe strane obrazlažu svoje ideje, stavove i prioritetne ciljeve.

Jedna strana, predvodi je šef partije, predlaže put pregovaranja, ustupaka, dogovaranja. Druga nudi prelamanje preko kolena. Uplašeni delegati znaju da ne odlučuju samo o politici svoje partije već i o sudbini te dvojice ljudi a zajedno s njima – i o svojoj sopstvenoj. I oni će počinuti grešku koju više nikada neće moći da isprave pridružujući se šefovom pomoćniku u glasanju za politiku bez kompromisa.

Mnogi će Osmu sednicu porediti sa oceubistvom, frejdovskim rečnikom rečeno. Samo brutalno razrešenje Edipovog kompleksa (Onaj koji pročita „Totem i tabu“ od istog autora zna o čemu pričam). Ukratko, za one krajnje neobaveštene : Edipov kompleks predstavlja nesvesnu želju deteta da odstrani oca i zadrži majku samo za sebe. Razrešenjem kompleksa, odustajanjem od incestuoznih težnji, otvaraju se mogućnosti za zdrav razvoj ličnosti i njeno sazrevanje u normalnu pa samim tim i moralnu ličnost. Na žalost, autoritarne vođe nalaze se daleko od normalnih ljudi i od bilo kakvog morala. Njihovim unutrašnjim (psihičkim) svetom vladaju providenja i nakaze, u njemu mesta ima samo za silu, snagu kojom pobeđuju ili od koje bivaju pobeđeni. Njihov život nije ništa drugo do paranoja, umišljeni strah od svega i svakoga koji oni, sebično i ne pitajući nas dele sa ostalima. Žudeći za silom i moći dovoljno velikom i jakim da nadvada njihove strahove, oni jure za svačim i svakim ko im se učini kao posednik takve sile. Dobivši je jednom u ruke, stopivši se s njom kao dete s majkom, autoritarne vođe uništiće sve što im bude ličilo na prepreku ili suparnika. Otkad je sveta i veka ljudi čine greške u proceni okolnosti i drugih ljudi. Naročito opasne su greške u proceni odnosa drugih ljudi s nama samima. Oni koji traže a nikad ne dožive ljubav kao i oni koji su samoljubivi, skloni su tome da svaki svoj odnos s drugim ljudima procenjuju dijalektički : Ljubav- ne-ljubav. Njima je teško objasniti da ljudi ne stupaju u odnos s njima zbog njihove neodoljive ličnosti već iz običnih, pragmatičnih, koristoljubivih razloga. Za razliku od njih, um jednog diktatora ili psihopate poznaje samo takve razloge dok reč ljubav ostaje nedokučiv i nepoznat pojam. Nevolja je u tome što većina uplašanih ljudi kada su u „frci“, takve ljude posmatra kao anđele-čuvare i heroje-zaštitnike.

*

„FAUST : Ta pentagrama te muči? Pa reci mi ti sine pakla : Ako te to vezuje, pa kako si ostao unutra? Kako se da prevariti takav duh?

MEFISTOFELES : Pogledajte je pažljivo. Nije dobro nacrtana. Onaj jedan ugao, onaj napolje okrenuti, malo je, kako vidiš, otvoren.

FAUST : To je slučaj dobro udesio. I tako bi ti bio moj zarobljenik? To je slučajno uspelo.

MEFISTOFELES : Pas nije opazio ništa kad je uskočio. Stvar sada izgleda drukčije. Đavo ne može iz kuće.

FAUST : A zašto ne izađeš kroz prozor?

MEFISTOFELES : To je zakon za đavole i aveti : kada su se uvukli unutra, tuda moraju i napolje. Prvo nam je slobodno, u drugom smo robovi.”

Odlomak iz Geteovog “Fausta”

*

Letnje ferije. Poseta kumu na selu pala je negde u vreme branja šljiva. Ja i majka sedeli smo s kumom i kumom posle obilne večeri i pričali. Hvalili smo kumino kulinarsko umeće oblizujući ostatke čokoladne torte sa usana. Našoj kumi, prostož ženi koja je čitav život provela na selu bilo je stalo da njeni gosti budu siti i zadovoljni. Kum je pušio ćutke slušajući naše čavrljanje zavaljen u stolici. Gledao je u zid. Kada smo svi za trenutak ućutali, on je izvadio muštiklu iz usta i rekao tihim glasom.

- Vreme je za pranje nogu!

Skinuo je čarape i spustio noge na žuti linoleum na podu. Kuma je ćutke otišla u ostavu i donela lavor s vodom u jednoj i sa sapunom u drugoj ruci. Po logici stvari očekivao sam da kum prihvati lavor i sapun ali umesto toga usledila je scena potpuno neoćekivana za shvatanje dvanaestogodišnjeg dećaka odraslog i vaspitanog u gradu. Spustivši lavor pored kumovih nogu podavila je suknu i klekla ispred njega, uzimajući njegovo levo stopalo u ruku. Strpljivo je trljala prljavštinu između prstiju i sa nokata dok je kum nonšalantno gledao negde iznad njene glave. Pokušavajući da otkloni neprijatnost ćitave situacije upitala je moju majku :

- Kumo, hoćeš li i tebi da operem noge?

Majka je to odbila, abudući da sam bio suviše mlad, takva vrsta usluge nije bila predvićena za mene.

Ne mogu reći da nisam zavideo svom kumu na jednom takvom užitku koje ti pripada samo zato što si muškarac.Ćitav ritual trajao je nekoliko minuta ali je zahvaljujući svojoj neobićnosti ostao trajno zarobljen u mome sećanju. Tek nešto kasnije, ućeći mnoge druge stvari naišao sam na izraz koji bi mogao da opiše jedan ovakav ritual. Strahopoštovanje je složena reć ali lako podložna analizi i razumevanju. Naravno, u tom jednom ćisto higijenskom postupku moje kume nije se mogao uoćiti ni strah ni neko preterano poštovanje jer tradicija ima tu ćar da zamaskira uzroke nekih postupaka. Preteranim i stalnim ponavljanjem utisak se ublažava ali svrha je ostala ista, ili se barem meni ona ćinila oćitom. A to je: smestiti ženu na njen pravi nivo. Nivo koji ma koliko visok, uvek je niži od nivoa muškarca iz meni tada i mom dećijem mozgu nepoznatih razloga.

Nekoliko godina kasnije zapaziću jedan sličan ritual čiju svrhu ću i te kako razumeti mada će razlozi i dalje ostati u domenu misterije. Naime, u vreme rasplamsavanja nacionalizma i rađanja novog kulta ličnosti, tadašnji predsednik partije i države postaće čovek kome će prilaziti stotine ljudi samo da bi se rukovali s njim. Bilo je prosto neverovatno da stotine partijskih činovnika, političara ili pak običnih ljudi hrle u susret jednom neobaveznom dodiru dlanova sa čovekom koga ne poznaju. Još ako taj trenutak ovekoveče na fotografiji, njihovoj sreći neće biti kraja. Kada se budu vratili u provinciju, moći će da rade štagod zažele, pozivajući se na taj malecni trenutak u vremenu zabeležen na parčetu sjajnog papira. Kao da je neka božanska sila strujala i prelazila sa dlana tog čoveka. Sila kojom se dele krediti, opraštaju dugovi, poklanjaju stanovi i zapošljavaju rođaci.

Na jedan zanimljiv način, jedno svojstvo, jedna osobina, pa i jedna funkcija, počinju da budu sama suština pojedine ličnosti. Umesto da pojedinci preuzmu i počnu da obavljaju određenu društvenu funkciju, ona u stvari preuzme i obavlja njih. Kao da se sapun pravi da bi mirisao po skladištu fabrike sapuna umesto da bi se prodao i da bi njime kupci prali ruke. Ne ulazeći u to da li su muškarci i politički funkcioneri bolji i kvalitetniji ljudi od žena i običnih građana njima se u autoritarnom društvu poklanja pažnja proporcionalna društvenoj moći koju dve prethodno spomenute kategorije poseduju. Zato su pojedinci i institucije neraskidivo povezani i ne može se zamisliti neka partija, država, crkva ili vojska bez nekog čoveka koji je otelotvorava i simbolizuje. Čudno deluje uverenje da se gubitkom tog čoveka raspada čitava institucija. A još čudnije da se razdvajanjem, napuštanjem čoveka od strane institucije gubi i sam čovek.

Ne treba se zato čuditi fanatizmu s kojim čitav jedan narod brani svoju državu niti vernicima koji ginu za svoju veru. Ali se zato treba diviti veštini s kojom raznorazni hohštapleri i prevaranti uspevaju da svoju, ni malo časnu guzicu prilepe za ta opšta dobra. Ono što zabrinutoj majci ne uspeva kod ubeđivanja deteta da popije ricinus tom ološu polazi za rukom s milionima odraslih ljudi. Pretresemo li razliku između četvorogodišnjeg deteta i miliona zavedenih ljudi pronaći ćemo nešto što je (zdrav) četvorogodišnjak prerastao i prošao tri godine unazad. Bilo koji, sasvim običan četvorogodišnji dečak zrelije i pametnije sagledava stvari od mnogobrojne gomile.

Od svih vrsta, u pogledu učenja, najnezaštićenije je ljudsko mladunče koje u potpunosti zavisi od svoje majke. Budući da je krajnje ranjivo i nezaštićeno njegova jedina šansa da preživi je njegova majka, odnosno njena sposobnost i domišljatost. Dete u taj kontakt stupa sa samo jednim osećanjem, osećanjem bezgraničnog i neprekidnog poverenja. To bazično poverenje može se uporediti samo sa verom, i to nekritičnom i ni na čemu zasnovanom. To možemo uporediti s pripadnicima neke ekstremne religiozne grupe ili sekte. Tek rođeno dete nema nikakvo životno iskustvo a hipnotisana gomila se na realan život ni ne obazire. U oba slučaja odluke o njihovim životima donosi neko drugi, u prvom slučaju majka, a u drugom – vođa.

A kakva se sve vera može usaditi u usijane glave? Drugim rečima, u šta se sve može verovati? Pa, bukvalno u sve. U uskrsnuće, u konačnu pobedu dobra nad zlom, reinkarnaciju, nadmoćnost nekih rasa nad drugima, mogućnost pretvaranja otpadnih voda u zlato, nadmoć jedne nacije u odnosu na čitav svet i stotine sličnih stvari. Masa će verovati u sve što joj vođa kaže sve dok veruje vođi. A zašto ne verovati vođi? Vođa je zaštitnik, utešitelj, hranitelj i skrbnik. On je alfa i omega, otac i mati, bez njega se ne može! A ne može se i bez vere da će se na kraju sve dobro završiti. Bez toga nema ustajanja ujutro iz kreveta i nema pomeranja planina u prvoj petoletci.

- Ne moraju da me vole ali, neka me se barem, plaše!

To je rečenica koju je izgovorio neki pametnjaković od pre par stotina godina i još nije izgubila na svojoj verodostojnosti. Na početku strah je mobilisajući faktor koji okuplja mase no kasnije, on deluje kao odvratajući faktor za one koji požele da preuzmu vlast od onog koji je prvi započeo igru. S protokom vremena mnogi zažele da zaustave vrtešku straha i prikoče kola koja ludak na vozačevom sedištu sa sadističkim zadovoljstvom vozi u provaliju. Zato na vreme treba staviti do znanja vrdalamama i kočničarima da je promena pravca potpuno isključena. Nekoliko čistki manje ili više krvavih, biće dovoljno za zauzdavanje “unutrašnjeg neprijatelja”. Prestrašenim podanicima natovariće se još malo straha na pleća ali to je već rizik koji ide uz igru osvajanja i ostajanja na vrhu piramide vlasti. To je prava bankarska igra, ubirati “interes” (kamatu) na akumulirani strah tako da klijenta ne strefi infarkt.

Strah, bio on realan ili imaginaran, osnova je svakog autoritarnog sistema. On je, ili se bar predstavlja kao uzrok nastajanja autoritarnog sistema a autoritarna ideologija kao brzo, jednostavno i efikasno „konačno“ rešenje. Međutim, autoritarni sistem sam po sebi generiše i regeneriše strah, daleko veći i razorniji od onoga koji navodi kao razlog svog postojanja. Ako smem tako da ga nazovem, autoritarni strah neuporedivo je jači u odnosu na bilo koji drugi – strah od divljih životinja, smrti, bolesti ili vojno-policijskih snaga drugih država. Ljudi će radije jurišati na tenkove nego što će se suprotstaviti autoritarnom vladaru. Isti ljudi će oduzimati živote svojoj prvorodenoj deci bez imalo oklevanja. Ti isti ljudi skapaće od gladi gledajući svoje vlastodršce kako se goje. Ali, samo dok postoji jedna važna i nezaobilazna komponenta tog istog autoritarnog straha. Uvažavanje, poštovanje i prestiž, samo su na početku izraz koji odgovara toj komponenti straha. Iskreno divljenje i obožavanje imaju kompenzatorsku, nadoknađujuću funkciju svakog autoritarnog sistema. Ono što je bilo poznato rimskim imperatorima moderni diktatori doveli su do savršenstva. Ljudi lakše podnose očaj siromaštva i užas potpune neizvesnosti ako osete da su deo nečeg velikog, uzvišenog, “nebeskog”. Besmisleno je spasiti samog sebe a ne spasiti čitavo čovečanstvo. Svako ko pogine u ime časti, slobode i odstranjenja greha nije žrtva već pobednik i dobitnik kome će se zaslužena nagrada već nekako uručiti na ovom ili onom svetu. Put u pakao popločan je dobrim namerama pri čemu se onima s tim istim namerama pridaju počasti kao da su već stigli onamo kamo su krenuli.

Uzvišeni ideali se tako pretvaraju u karakteristične osobine određenih grupa. Bez obzira da li je to lopovska družina nekoliko desetina maskiranih zlikovaca koja “brani” čitav jedan narod ili verska sekta od stotinak ludaka koja put u raj započinje kolektivnim samoubistvom, uzvišenost i moralna superiornost takvih kreatura kao grupe ne dovodi se u pitanje. No kako vreme odmiče, iz kolektiva (ili stada) počinje da prednjači neki pojedinac kao “najbolji od najboljih”. Uskoro, sve se manje priča o “herojima i junacima” u množini, a sve više o jednom jedinom bitniku koji će u svojoj ličnosti objedinjavati željene kontradiktorne karakteristike čitave grupe. Vođa je istovremeno i jak i nežan, pravdoljubiv i solidaran, muževan i osećajan, zahtevan i popustljiv, tradicionalan i sklon novotarijama. Lider je sve ono što požele njegovi podanici ali sigurno je jedno-istinoljubiv!

Narcizam nekog pojedinca u autoritarnom društvu raste brže nego bilo koji mehur od sapunice, a njegov obim određuje broj ljudi koji su ispod njega na društvenoj lestvici. Realnost je progonjena kao zver i zato se mnogi iznenade kada se poput putnika namernika susretnu s njom kao s vukom u šumi. Čak i tada neki koji su svoj položaj imali na vrhu piramide vlasti, među oblacima sopstvenih laži, nisu u stanju da je prepoznaju. Pre par godina, kada su se rumunski vojnici spremali da streljaju svog komandanta zajedno sa suprugom po odluci prekog suda, Nikolae Čaušesku protestovao je zbog grubog tretmana prema svojoj ženi :

- Hej, pa ne možete vi sa njom tako. Pa, ona je profesor Univerziteta!

Nikolaev prethodnik, tvorac hiljadugodišnjeg Rajha čije su se granice smanjivale aritmetičkom progresijom posle 1943 godine, zanosio se planovima o posleratnoj izgradnji grandioznih spomenika samome sebi, sve do smrti. U glavama diktatora snaga i moć njihovih država (čitaj : njih samih!) ogleda se, na papiru, u broju podanika i veličini armija i vladinih zgrada, monumentalnosti bisti sa njihovim likom, jedinicama kamikaza spremnih da se žrtvuju za njegove ciljeve. Ma koliko situacija bila crna, te stvari moraju svima biti jasne i stalno pred očima. I stvarno, tek onda kada glave sa bisti počnu da se kotrljaju po trotoaru, kada sa postera s likom „velikog Brata“ počnu da se kopaju oči a simboli lične vlasti nestaju u plamenu, možemo reći da je jedan režim otišao u istoriju. Jedna kolosalna laž i podvala razotkrije se kada se njen tvorac s nebeskih visina smandrlja u blato ili još niže.

Autoritarno društvo živi od iluzija, hrani se njima i pravi ih u velikim količinama. Ni strah, ni uvažavanje, niti divljenje nisu nikakvi izuzeci. Što su nesrećnici koji žive u takvom društvu izolovaniji, siromašniji, neobrazovaniji i zavisniji, to će nenormalnom mozgu koji ih vodi biti lakše da ih ubedi u svoju ludačku realnost. Falsifikovanjem realnosti i tonjenjem u jedan neobičan san koji je čas noćna mora, a čas najlepša bajka, gubi se nešto što je mnogo vrednije od bilo čega što se sanja. Uspavana svest rađa čudovišta a u sadejstvu sa odsustvom osećaja za realnost – monstruoze planove bez ikakvih ograničenja.

Moja majka pričala mi je o svojoj velikoj želji iz detinjstva. Priča, ma koliko nevinna i naivna bila kao i sve priče iz detinjstva, sadrži elemente čiji značaj ne treba nikako potcenjivati.

- Kada sam bila mala činilo mi se da mogu dotaći nebo ako se popnem dovoljno visoko. Želela sam da se uhvatim za nebo kao na kakvu debelu granu drveta i da visim kao kakva voćka... Prvo sam probala da se uhvatim za nebo sa obližnjeg kamena ali je nebo ostalo gore, iznad mene, plavo, veliko i nedostižno. Onda sam iznela stolicu u dvorište i popela se na nju ali – ništa. Pokušala sam i sa krova naše kuće ali ni to mi nije uspelo. Činilo mi se da ako se popnem na jedno veliko brdo u blizini sela, da ću konačno uspeli. Jednog dana otišla sam s društvom na to brdo rizikujući batine od roditelja i popevši se na vrh ispružila ruke koliko god sam mogla. No čak i tada nebo je bilo predaleko za moje ruke.

Ključna reč je : procena! A ona je u autoritarnim društvima krajnje nerealna i pogrešna. Pod zaštitom i paskom režima ona se nikada ne revidira već postaje sve rigidnija uprkos očitim neuspesima. Džordž Orvel govorio je o Hitleru kao o čoveku koji se bori protiv sudbine, da ne može pobediti, a ipak, kao da na neki način zaslužuje da pobedi. I nije samo Orvel podlegao fatalnoj privlačnosti austrijskog kaplara bio je tu i njegov zemljak Čemberlen ali i uvek paranoični Staljin. U trenutku kada je Hitler ugrozio njihove vitalne interese oni su potpuno promenili svoj stav prema istom. Od simpatičnog iako krajnje konzervativnog političara Hitler se preobrazio u brutalnog monstruma željnog krvi. U roku od godinu dana ili nešto više, vizionar Hitler postao je zločinac kojeg bi, kako Orvel reče „svakako trebalo ubiti ako bude uhvaćen“. Za razliku od Orvela milioni Nemaca su do kraja rata procenjivali stvarnost isto onako pogrešno kada su glasali za njega. Po mom mišljenju, i Orvel i Nemci, od početka su tumačili Hitlerove postupke i njegovu ličnost jednostrano sa stanovišta sopstvenih sebičnih interesa, namerno previđajući drugu stranu medalje.

Dok je kod Nemaca defektno bilo procenjivanje straha, kod Orvela je problematično bilo poimanje društvenih vrednosti.

Krajna društvena nestabilnost u Nemačkoj početkom tridesetih godina bila je pogodna za generisanje samo jednog osećanja. Kada neko odrasta u sredini u kojoj ga od rođenja uče da se plaše svega i svakoga, od katoličke crkve do starije braće, to i nije neka novost. Međutim, kada postojeći društveni poredak ne pruža dovoljnu zaštitu i sigurnost, opredeljenje birača okreće se u korist izleta u ekstremizam. Ovde treba tražiti uzrok pobede Hitlerovih nacional-socijalista nad vladajućim konzervativcima. Novoustanovljena vlast definiše državnog neprijatelja svih Nemaca – to su komunisti i Jevreji. Posle eliminacije unutrašnjeg neprijatelja i uspostavljanja mira i sigurnosti sledi prividna faza prosperiteta. Izgradnja infrastrukture, javni radovi, povećavanje zaposlenosti i prestanak socijalnih tenzija plaćaju se sve većim gubitkom individualne slobode. Zatim dolazi novo razdoblje straha i definisanje novog neprijatelja, ovog puta spoljnog. Prvo su to nenarodne austrijske vlasti i strane okupacione trupe, zatim čehoslovački porobljivači, a onda neprijateljski nastrojani Poljaci. Posle kapitulacije Francuske opet sledi kratki period relaksacije kada svi a naročito ona većina u uniformama očekuju da se rat završi do kraja godine. Sve do kraja rata i kapitulacije uvek se

igrala ista igra. Prvo se pojavi ili ga neko izazove, užasan strah koji obuzima veći deo stanovništva. Potom vladajuća elita upire prstom u neku etničku, versku ili političku grupu kao uzročnika tog straha. Protiv prozvine grupe preduzimaju se brutalne, drastične i najčešće fatalne mere nakon čega nastupa faza primirja u kojoj dotična grupa (pod uslovom da preživi) privremeno prestaje da bude problem. Odmah zatim ciklus se nastavlja a pravi uzročnik problema i glavna štetočina ne skida se sa vlasti. Pri svemu tome većina ljudi ne sumnja u iracionalnost i preuveličavanje straha, kao i to da on dolazi uvek spolja, od onih drugih, ma ko oni bili. Hitler sa svojom klikom nastavlja da vlada a obični Nemci nastavljaju da ginu za svog *Führera* s verom u konačnu pobjedu.

Zabludu sa mnogo manje značajnim posledicama imao je Orvel u pogledu istog čoveka. Utvrđujući razliku između socijalista i fašista i tajnu uspeha ovih potonjih, on kaže da su ljudi birali borbu, opasnost, samožrtvovanje i smrt radije od udobnosti, kraćeg radnog vremena i bolje higijene.

- "Hitler im kaže : "Ja vam nudim borbu, opasnost i smrt!" I cela nacija mu se baca pod noge!"

Uzvišeni moralni ciljevi, borba protiv nepravde sudbine, žrtva nenormalnog društvenog sistema, sve su to teme Orvelovih književnih dela. S razlogom je pretpostaviti da je Orvel prepoznao ovakvu tematiku kod samog Hitlera i osetio simpatiju za tog, tada ipak samo političara i državnika jedne zemlje. Još perverznije, on u Hitleru vidi modernog Don Kihota, borca za pravdu i ljudsku sreću. No on ne vidi nedostatak ljudskosti, odsustvo najjednostavnijih osećanja prema biološkom ljudskom biću i gubitak, odnosno nepostojanje interesa za sasvim običan ljudski život. Čovek koji od šume ne vidi drvo bio je za Orvela bolji stručnjak od bilo kojeg šumara. Kada se jedan Nemačkinac proglasio za najvećeg dobrotvora nemačkog naroda bilo je valjda za očekivati da će taj isti čovek biti dobar svakom pojedinačnom Nemcu. Ali Orvelu i zapadnim političarima na vlasti nisu smetale patnje i gubici običnih Nemaca sve dok su pred sobom videli dinamičnu, poletnu Nemačku s punom zaposlenošću koja „maršira“ u budućnost a ne protiv njih. Umesto toga verovali su na reč naduvenom i lažljivom diktatoru i čoveku bez ijednog prijatelja (pri čemu treba uzeti u obzir da razlog njegove samoće nije samo njegova paranoja) ...

Loša procena ne potiče toliko od toga što su neke pojave ili ljudi suviše tajnoviti i nepoznati već pre svega od unutrašnjeg ustrojstva samog procenjivača. Onaj koji druge tretira samo kao produžetak ili još gore, kao repliku samoga sebe, obično neće proceniti ništa već će opisati samog sebe. Kada je čovek uplašen sklon je činjenju gluposti kakva je na primer, tražiti spas kroz nekog drugog. Jer i taj neko ima svoje ciljeve koje želi da ostvari bez obzira da li je u pitanju neka organizacija ili pojedinac. A oni često mogu biti suprotstavljeni vitalnim interesima pojedinca koji traži bezbedno utočište. Isto tako, teško je pretpostaviti da postoje ljudska bića koja ne žele ili ne mogu da pobegnu, ili da se oslobode opasnosti koja ih ugrožava.

Međutim, autoritarne vođe nisu obični ali nisu ni ljudi. Njihova žeđ za vlašću ne poštuje ovozemaljska ograničenja. Oni su navikli da sa svojim strahom žive, pa čak i saraduju ako je to u interesu njihove neutažive žeđi. Zato je teško reći da li se diktator zaista plaši ili se samo služi tim strahom kao izgovorom za osvajanje još jednog parčeta vlasti. Pod njihovim vođstvom biće puno „odsudnih istorijskih bitaka“ i „oslobodilačkih ratova“. Autoritarni režim ne oskudeva u jakim, emotivnim rečenicama jer za diktatore kao i sve ostale psihopate rečenica „Braniti rodnu grudnu i narod do smrti.“ vredi isto koliko i „Idem da se istuširam.“. Pošto im reči nisu dovoljne skloni su brzom prelasku na dela (tzv. *acting out*) koja ipak, ne čine sami diktatori nego oni koji su u njihovoj vlasti. Za sva dobra dela diktatori će preuzeti zasluge dok će za sve ostalo odgovornost snositi oni drugi („loš“ narod). Međutim, ma koliko da ova taktika izgleda kao savršena, samopoštovanje diktatora je na uvek niskom nivou te je njihova potreba za pohvalama, uvažavanjem i veličanjem gotovo nepresušna. Ma koliko se diktator trudio da svet oko sebe učini onakvim kakvim ga on želi njegov trud će biti uzaludan. Kada je režim u usponu diktatorov apetit će rasti mnogo brže od mogućnosti, kada sve krene nizbrdo svaki gubitak biće sličan amputaciji, a otpor nekog njegovog saradnika biće pobuna i izdaja.

Nije samo diktator taj koji ima probleme. Treba spomenuti one koji će u ime sumnjivih ideala žrtvovati svoje i te kako realne živote. Ideali i ciljevi moraće biti čisti kao dečija suza i čvrsti i neuništivi poput granita, a onaj koji im bude komandovao moraće da ima još koji kvalitet više. Veliki vođa mora da bude i nepogrešiv a njegove odluke posledica umešanosti prstiju sudbine („Tako je moralo biti.“). Zato je vođa prvi među izabranima, najbolji od najboljih, direktna veza s nebesima i Gospodom Bogom lično, ako se u njega veruje. Ispod šlemova momaka u rovovima može se sumnjati u sve i svašta osim u moralnu superiornost svog vrhovnog komandanta i konačnu pobjedu „naše“ stvari. Sve dok momci u uniformama veruju da dele iste vrednosti sa svojim vrhovnim komandantom opasnost od pobune ne postoji. Ruka se teško diže na časna i poštena čoveka čak i kada stvari ne idu kao po loju. Čak i kada na strani diktatora ostanu samo porazi i nesreće a sila kojom rukovodi počne da se smanjuje i slabi njegovi podanici radije će slediti vođu onako, po inerciji, nego što će pokušati da ga skinu s vlasti. Radije će sanjati neki novi tajni plan ili tajno oružje koje će tok rata izmeniti u potpunosti u njihovu korist nego što će puščane nišane okrenuti u suprotnom smeru.

Postoji velika nesrazmera u nastajanju i rastakanju autoritarnog režima. Kao da se sledi ona poslovice „Oženi se brzo i kajaćeš se na tenane.“. Ono početno ushićenje i oduševljenje velikog broja ljudi koje splasne u sudaru s teškoćama nije naravno jedini kohezioni faktor koji čitavi eksperiment drži tako dugo do kraja. Isto tako, ni strah od mnogo čega, sam po sebi ne vodi ničemu ako nije spojen sa uvažavanjem i poštovanjem principa, pravila, ideala i ciljeva koje promovira onaj koji taj strah najvećim delom izaziva. Termin „pravedna“ ili „opravdana“ sila poznaje i priznaje čak i nauka o vaspitavanju dece. Ako povučemo lošu

analogiju sa primenom sile protiv sopstvenih podanika u cilju njihovog “(pre)vaspitanja” i “odgajanja” amnestirali bi svakog vlastodršca sklonog upotrebi sile protiv svojih protivnika. Raditi nešto protiv nečije volje u svrhu toga da tom nekom bude bolje u budućnosti ne bi trebao da bude zločin već akt humanosti. Isto tako, zlo koje se sada čini a čije konsekvence sada ne razumemo, u budućnosti će sigurno biti veoma pozitivne. Stoga to neće biti zlo već plansko činjenje dobra. Ljude treba učiniti srećnim i naterati ih da žive u raj u na Zemlji, čak i protiv njihove volje.

I već vidim lica raznoraznih protuva, budućih diktatora, vođa religijskih kultova i ofucanih dušebrižnika kako razvlače usne u osmeh hijene dok čitaju ove redove. Ali, pre nego što počnete da kujete vaše ludačke planove gospodo varalice, dopustite da vam skrenem pažnju na nekoliko sitnih detalja. Biračko telo i grupa vaših obožavatelja nisu čopor bosonoge i musave dece koju vam je Bog ili Sudbina odredila na staranje. Osim podvala, laži i manipulacija oni teško da od vas mogu naučiti bilo šta dobro. Zato, gospodo prevaranti, ne žudite za tim da budete učitelji časti i nacionalnog dostojanstva, niti se utrkujte da budete prvi koji će da povedu svoje stado tamo gde su onomad bili pa su isterani. Ne sudite da vam se ne bi sudilo. Manite se tuđih briga da ne postanete jedna od njih. Gospodo ludaci, možda je vaše ludilo najbolji od svih mogućih svetova ali budite sebični kao i uvek do sada pa ga zadržite samo za sebe. Bolje je za vas, napaćeni zlotvori, da se držite po strani od pokvarenog i prevrtljivog sveta i da svoje „istorijske zadatke“, „nacionalne interese“ i „interese Božijeg kraljevstva“ ostavite za neki drugi, bolji naraštaj. Ne tražite u drugima đavola jer će on svakako doći i po vas, mnogo ranije nego što očekujete...

Gomila

„Neka se dakle vladalac trudi da pobeđuje i da sačuva državu, sredstva će se uvek smatrati časna i svako će ih hvaliti jer se gomila zadobija spoljašnošću i ishodom stvari a u svetu postoji samo gomila.“

Nikolo Makijaveli : „Vladalac“

Igrali smo fudbal na poljani između zgrada u kojima smo živeli. Leto, miris trave i vesela graja koja se odbijala o zidove petospratnica i vraćala se k nama činila je to popodne prijatnim. Usredsredivši se na loptu koja je jurila po terenu, menjajući svog vlasnika svaki čas, nisam ni primetio ljutnju jedne devojčice.

- Uh, što ga mrzim!-rekla je Sandra.
- Koga?
- Pa, njega.-rekla je pokazavši prema meni.
- A što ga ne gađaš kamenom?

Bilo je to sasvim logično pitanje. Srećom po mene, na travi oko njih nije bilo šljunka. Ali, na nesreću, bilo je tu i grumenja tvrde, isušene zemlje koja je mogla da posluži u istu svrhu. Srećom po mene žene su uvek loše u koordinaciji pokreta i orijentaciji u prostoru. Na nesreću, žene su vešte u ubeđivanju muškaraca da rade stvari umesto njih.

- Hej, Marko! Učini mi uslugu...

Nekoliko grumenova prohujalo je pored mene, na šta sam Marku spomenuo majku u iznenađujućem kontekstu za jednog trinaestogodišnjaka. Sledeći grumen pogodio me je u glavu i odbio se od mene. Pošto sam ponovio prethodnu rečenicu nastavio sam da trčim ignorišući jak bol koji sam za trenutak osetio povrh čela. Onda sam osetio toplu, lepljivu tečnost kako mi se sliva niz lice. Zastao sam i obrisao dlanom čelo umrljavši pritom čitavu šaku sopstvenom krvlju. Okrenuo sam se i počeo da trčim ka sopstvenoj zgradi ostavljajući kapljice krvi po betonskom putu.

Stigavši kući utrčao sam u kupatilo i stavio glavu pod tuš. Voda obojena u crveno potekla je niz kadu. Nakon nekoliko bezuspešnih pokušaja da hladnom vodom i majicom zaustavim krvarenje, odlučio sam da obavestim svoje roditelje koji su pozvali hitnu pomoć. Posle akademskih petnaest minuta čekanja stigli su ljudi u belom i previli mi glavu ne štedeći na gazi. Predostrožnosti radi odlučili su da me odvezu u ambulantu njihovim vozilom što je pre moguće. Uzeo sam jaknu sa ofingera i krenuli smo ka liftu na čijem podu su se primećivale lokvice krvi na mestima gde sam zastao. Na izlazu zgrade čekala me je pojava koja će u narednim godinama postati gotovo uobičajena.

Nikada pre toga nisam video toliko ljudi skoncentrisanih na samo jednog čoveka, i to – mene! Bilo je tu mojih drugara, njihovih roditelja, nepoznate dečurlije iz kraja i mnoštva

drugih nepoznatih lica. U obliku polukruga masa je stajala u priličnoj tišini nasuprot ulazu moje zgrade. Sa mešavinom straha, radoznalosti i izvesnog ponosa silazio sam niz ulazne stepenice s turbanom od gaze na glavi. Osećajući da treba nešto da kažem zastao sam na trenutak i osvrnuvši se okolo podigao sam ruku uvis u znak pozdrava. Ne znam ko je to prvi uradio ali su ubrzo svi počeli da mi plješću sa uzdasima olakšanja. Nikada do tada nisam osetio toliko simpatije i saosećanja na jednom mestu od toliko puno ljudi.

Odvezen sam u ambulantu za hitne slučajeve gde su mi ranu poprskali sprejom i ponovo previli manjim zavojem. Posle kucanja lekarskog izveštaja pušten sam kući uz obavezu da se javim posle nekoliko dana na kontrolu. S nestrpljenjem sam čekao trenutak kada ću se ponovo vratiti kući. Žurio sam da što pre stignem pa sam krenuo autobusom gde su ljudi na moje iznenađenje bili manje-više ravnodušni prema zavoju na mojoj glavi. U roku od manje od sat vremena stigao sam pred ulaz moje zgrade gde nije bilo nikoga. Da razočarenje ne bude potpuno pobrinuo se Struja koji je prolazivši prema svojoj zgradi primetio moje prisustvo i krenuo ka meni. Dao sam mu iscrpan izveštaj o svom boravku kod lekara. Ipak, već posle dan-dva ovaj događaj pao je u zaborav. Ono što u prošlosti nije uspevalo humanističkim filozofima obično lako prolazi u sasvim jednostavnim stvarima. Zabrinutost, strah, mržnja ili tuga, učine više nego desetine ljudi koji to namerno pokušavaju! Međutim, čim se okolnosti promene promeni se i želja ljudi za skupljanjem u gomile. Kada nestane grabljivac iz njihove blizine i antilope se u savani raštrkaju na sve strane. Kada nestane uzrok iščeznu i posledice, pod uslovom da nisu ireverzibilne. Među nama, ipak, ima onih koji i u mnogo čemu drugome zamenjuju uzroke za posledice i koji bi čitav svoj život proveli u gomili. I to što je moguće bliže njenom čelu/vrhu/vodi. Za njih grabljivice nikad nisu dovoljno daleko i nikada ne rade ništa drugo osim što vrebaju negde u zaklonu. Za njih život van gomile i nije život nego samoubistvo ili u boljem slučaju, lagano propadanje i nestajanje. Prvi politički miting kojem sam nakratko prisustvovao bio je početkom 90-te godine u centru grada. Udružena, sveže obrazovana, odskora legalizovana opozicija huškala je svoje pristalice protiv još uvek vladajuće i još uvek, bar po nazivu, socijalističke (neokomunističke) partije. Posle mnoštva meni nerazumljivih reči i pogrđnih uzvika sa razglasa je puštena muzika kao znak za kraj okupljanja. A onda je na scenu odnosno binu stupila grupica od desetak ljudi sa svojim šefom u sredini koji je okupljenoj masi koja je počela da se razilazi pokušao da održi govor derući se pošto je razglas već bio isključen. Nekoliko desetina ljudi ostalo je okupljeno oko improvizovane bine dok su ostali počeli da odlaze uz negodovanje i psovke upućene govorniku. No to govornika ali ni njegove najvatrenije pristalice nije smetalo. Da bih udovoljio svojoj radoznalosti približio sam se bini kako bih čuo tek poneku reč izmešanu sa žamorom odlazeće i odobravajućim usklikima ostajuće publike.

- Braćo i sestre... Mi smo sada na udaru... ako misle da će nas k'o pre pedeset godina žive baciti u jamu, grdno se varaju. Naš pokret okuplja naše junake za odbranu naših ognjišta i svetinja koje će ako bude zatrebalo... Komunistički režim koji...

Meni je sve to ičilo na sastanak bliskih prijatelja koji u intimi dogovaraju neku istorijsku, zajedničku večeru ili se pak prisećaju zajedničkih poduhvata iz prošlosti. Da nije bilo užasno jezivih reči koje bi presekle vazduh svojom oštrinom sve bi više ličilo na pozorište a ne na miting opozicione stranke. Umesto ciljeva i programa predstavljene su slikovite fantazije o nama i "njima" pri čemu "oni" nisu bili partija na vlasti već narod u susednoj republici. Sredstva sa kojima će se te fantazije ostvariti nisu bila ništa manje slikovita ("klačemo ih zardalim kašikama pa će poumirati od sepse"). Prostački, brutalan i sadistički način izražavanja privlačio je manji broj znatno odanijih pristalica željnih intimnih, bratskih ispovedanja. Fascinantna je bila lakoća s kojom su reči izlazile iz njegovih usta. Nije to bila ona slatkorečivost s kojom majke ubeđuju decu da piju ricinusovo ulje, bio je to iskusni, ubedljivi govor nekog starog majstora koji vam objašnjava šta nije u redu s vašim televizorom. No obe vrste govora imaju stručni naziv – demagogija.

Bilo je to vreme inflacije čuda. Nepojmljiva i neviđena čuda dešavala su se posvuda, od politike do kulture. Dotad jedna i jedinstvena komunistička partija postala je socijalistička ali je i dalje nastavila da vlada. Sto građana je bilo dovoljno da napravi političku partiju, registruje se i učestvuje na izborima koji su raspisani za kraj godine. Niko nije ni slutio da u zemlji ima toliko ljudi zainteresovanih za politiku sve dok stranke i pokreti nisu počeli da niču kao pečurke na sve strane. Počela su da niču i privatna preduzeća, najčešće s jednom porodicom kao zaposlenima i vlasnicima. No, oni bi istovremeno nastavljali da rade u državnim preduzećima u kojima su do tada radili. Naš jezik kojim smo govorili počeo je da menja svoj naziv, u zavisnosti od republike do republike. Udžbenici istorije munjevito su počeli da menjaju okupatore, oslobodioce, poražene i ishode bitaka u prethodnom, II svetskom ratu. Gotovo da nije bilo pravila, zakona ili dogme koja nije mogla biti srušena ili promenjena, samo ako ste imali dovoljno ljudi na svojoj strani. Što je čopor bio veći toliko je i vuk predvodnik mogao biti luđi. Činilo se katkad da će i Njutnovi zakoni doći u nemilost novouspostavljenih vođa iza kojih su stajale hiljade ljudi. Anonimusi su se javljali sa svih strana tvrdeći da ni dotadašnji poluvekovni život u socijalizmu nije bio život već noćna mora iz koje su nas mudre vođe probudile. Ipak, od svih oblasti ljudskog življenja samo je jedna bila, ili se bar tako činilo, riznicom svetskih čuda u koju se sada vrlo lako ulazilo. Politika, ta dugo čuvana i tajnovita pećina postala je dom za svakog čije su želje bile daleko iznad mogućnosti.

- Eh, da mi je samo da sam jedan dan na vlasti!

Bila je to rečenica koja se često izgovarala u socijalizmu a koja je sad postala izvodljiva. Trebalo je samo pronaći još 99 sebi sličnih sanjalica i započeti pohod ka političkom tronu. A kad jednom zasednu čuda neće prestati dok su oni na njemu, što znači doživotno. Međutim,

na nesreću novopečenih političara na tronu je već sedeo čovek dorastao svom poslu i nesklon penzionisanju.

Za razliku od svojih „zelenih“ konkurenata ovaj tip bio je iskusan u svom poslu i nezamenljivi zupčanik partijske mašine. Tipičan pripadnik svoje vrste, sivo odelo, siv u licu i sa sivim frazama iz svojih usta. Čovek zlatne sredine, neprepoznatljiv i neprimetan u bilo čemu, vezivno je tkivo svake velike i organizovane grupe. Čoveku bez vidljivih mana ali i bez vidljivih prednosti obično ostaje u zavetrini sve dok plima nepredviđenih događaja ne izbaci takvu kreaturu iz neke zabačene kancelarije na glavnu binu. Nepoznat široj ali i užoj javnosti pa ni najbližim saradnicima, postaje poznat po najtvrdjoj odlučnosti da se postojeća struktura sačuva i održi. Preuzevši jednom ulogu branitelja i zaštitnika nečega što je propalo ili će sigurno propasti on zadobija značajnu prednost nad ostalim rivalima koji tek treba da definišu nešto za šta se vredi boriti. U vremenima kriza ljudi su krajnje konzervativni i teže pre svega da sačuvaju ono što imaju nego da steknu nešto novo i nepoznato.

I baš ta tvrdoglavost i žudnja za opstanak na vlasti pokrenula je čitavu partiju i njene kadrove iz učmalosti i letargije. Učvršćujući svoje vlastite (okoštale) strukture i plivajući na plimi nacionalizma umesto da je suzbija komunistička partija uz manje kozmetičke promene omasovljuje svoje članstvo i pridobija nekadašnje disidente. U otporu ka neminovnim i nepovoljnim promenama, mobilišu se svi elementi društva čije pozicije su ugrožene. Partiji se priključuju oni koji su bili žrtve te iste partije u nadi da će im ona nadoknaditi sve ono što im je oduzeto. Stara dobra partija s novim imenom, spremna je da ispravi svoje greške i povede svoje verne sledbenike u davno obećani raj. I odmah je krenula stara fantazija o starim, dobrim vremenima kada su se zbog naše svojeglavosti tresli i Istok i Zapad a naš Maršal na poklon dobijao kredite iz čitavog sveta. Ako su u nečem bivši i sadašnji komunisti mogli biti jedinstveni onda je to uverenje da je pomalo preuređena, „nacionalizovana“, onarodena partija i ista takva prošlost mnogo bolja od neizvesne budućnosti.

Najveći broj stanovnika jedne zemlje ne bavi se politikom više od jednom u četiri godine. Zahvaljujući komunistima mi smo se bavili još i manje. Umesto toga mi smo živeli kroz politiku kao radnička klasa koja u odsustvu svih ostalih diktira svoje interese. Uprkos uznapređovalom procesu decentralizacije ideologija je bila i ostala utkana u sve pore društva. Ali nije komunistička uspavanka od Marksa, Engelsa i kompanije bila ta koja je čitavo društvo držala u isprepletenom i nerazmrsivom klupku. Bilo je to kolektivno, društveno vlasništvo koje je po potrebi bilo svačije i ničije, moje i tvoje – ali nikad samo moje ili samo tvoje. Sve je bilo – naše! Bez obzira na to ko smo, uvek je bio neko ko je delio svakome po zaslugi i potrebi. Dodeljeno je uvek bilo mizerno ali probajte da zamislite noćnu moru u kojoj ta mizerija iščezne kao kap kiše u pustinji. Zamislite da izgubite posao koji radite dvadesetak godina i budete otpušteni bez mogućnosti novog zaposlenja u zemlji koja ima višak zaposlenih i malo uspešnih preduzeća. Zamislite da vam ukinu penziju u toj istoj zemlji ili vam oduzmu mogućnost besplatnog školovanja, pa samim tim i mogućnost promene

socijalnog statusa. Ili vam u istoj takvoj zemlji ukinu zdravstveno osiguranje i praktično uskrate lečenje. Ili vas u predstojećoj privatizaciji „zaborave“ i ostave bez akcija i dividendi. U takvoj situaciji, u tako zapetljanoj situaciji, bolje je pustiti nekog ko će sve to lagano da otpetljava umesto da seče.

Najubojitija oružja opozicije-nacionalizam i antikomunizam, promenila su svog gospodara. Neokomunisti prerušeni u socijaliste sami su započeli i podsticali nacionalističko okupljanje oko problema u južnoj provinciji. Vlasti drugih republika dobro su poslužili kao uzrok svih problema u zajednički izgrađenom (komunističkom) raju na zemlji. A kao ispomoć dobro dođe i novokomponovana opozicija koja prosto vrvi od nekadašnjih komunista – propalih karijerista. Kamo god da se okreneš osumnjičenih ima na hrpe, i zato nije potrebno puno mašte da se protivniku stane na žulj. Polazeći od premise : Jednom lopov(komunista) – uvek lopov!, narod će se načekati do pojave sveca koji će da ga povede putem sreće i blagostanja. Ali narod to i ne traži, barem ne na početku dok i sam ne postane samo “raja” i ništa više. Na ruinama jednog sistema u kome su se generacije rađale i umirale rulja se hvata radije za krhotine nego što se predaje nekom strancu da ih vodi u sasvim nepoznatom pravcu. Povratak starom dobrom zlu, zaslađenog slatkom skramom nacionalizma čini se kao najbolja opcija u ovom trenutku. Zato ne treba očekivati nikakva iznenađenja na predstojećim izborima, iznenađenja su rezervisana za glupake i opozicionare odavno odvojene od stvarnosti.

*

Za vukove je karakteristično, barem za vrstu koju ja poznajem, da žive povučeno, tiho i usamljeno. Dokle god su sposobni, oni trče, love i pare se kada za to dođe vreme. A kada više nisu u stanju-oni naprosto umru. Ipak, u nekim drugačijim okolnostima oni se ujedinjuju u mnogobrojne čopore i tada, može se reći, menjaju svoju ćud. Od diskretnog i plašljivog lovca sitnije divljači nastaje krvožedni ubica koji ne preza ni od čoveka. Čopor gladnih vukova napada sve na šta naiđe i zato predstavlja ozbiljnu pretnju za svakog ko im se i slučajno nađe na putu. Isto tako brzo kao što se čopori stvaraju oni se i raspadaju. Kad se okolnosti promene tada se i vukovi vraćaju na svoj deo teritorije. Ali nikada u istoriji sveta nisu se ni vukovi iz jedne iste države ili regiona okupljali u jednoj šumi kako bi zajedno lovili bez obzira koliko gladni bili.

Na mitinge čoveka koji je hteo da bude neprikosnoveni vođa čitavog naroda dolazili su, najblaže rečeno, veoma različiti ljudi. Ni budući vođa nije se libio da posećuje svoje potencijalne birače na svim mogućim mestima. To je bilo pomalo kontradiktorno njegovom karakteru budući da nije imao prijatelje (Blizak odnos s političarima, pogotovo onim koji su po hijerarhiji bili iznad njega, ja ne doživljavam kao prijateljstvo). Odlazio je svuda gde su ga zvali a i tamo gde nije bio pozivan. Obdaništa, škole, fabrike, hoteli, proslave, praznici,

partijski komiteti – nije bilo mesta ni povoda gde se uvaženi gost nije obraćao ostalim zvanicama. Zajedničko za sva okupljanja bilo je to da su se na svim mestima, nekim čudom, nalazile i novinarske ekipe zvaničnih državnih medija. I uvek, kao po nekom scenariju, bili su tu transparenti sa prigodnim i dobro poznatim porukama koje su zajedno sa slikama budućeg Vođe držali isti ljudi koji bi svaku izgovorenu rečenicu začinili bučnim aplauzom. Broj pristalica rastao je sa svakim novim govorom i promocijom nove, izmenjene politike. Da li je to posledica oratorskih sposobnosti tog čoveka? Ili možda snaga argumenata koja stoji iza njegovih reči? Ili pak ekstaza i delirijum u koji upadaju mase slušajući njegov zavodljivi glas? Ne želim biti suviše grub prema obožavateljima novog vođe ali teško da se iz njegovih usta može začuti nešto novo, smisleno i sa duhom prožeto. Naprotiv, ne može se čuti ništa novo osim starih i stalno ponavljanih rečenica : “Svi mi u jednoj državi.”, “Čvrsta republika u čvrstoj federaciji.”, “Ravnopravnost i socijalna pravda.”. Ništa specijalno, ništa što bi odudaralo od opšteprihvaćenih stavova i vrednosti. Ništa što bi upalo u oči čak mi najosetljivijem moralisti u ovoj zemlji. Čista suprotnost pastoralnom stilu glavnog opozicionog lidera čije reči dirnu i u najtvrđe srce. Ali ako je za utehu, posle oba govornika stvari nisu bile ni malo jasnije nego što su bile pre toga. Posle obraćanja predsednika vladajuće ali i opozicione stranke njeni članovi nisu postajali nimalo pametniji niti bogatiji (većina njih), ma koliko da su mitinzi bili sjajno organizovani.

Zbog svega toga meni i mojim vršnjacima, pa i nešto starijim omladincima, politika je bila zadnja rupa na svirali. Umesto na mitinge, mi smo odlazili na stadione većinom one fudbalske. Ni ne sluteći, neki od nas navijača postaće prve političke žrtve u predstojećem razdoblju. Ono što se odvijalo u društvu s nagomilanom netrpeljivošću svake vrste eksplodiraće svom silinom na mestu koje je malo ko očekivao. Bežeći od prljave, dosadne i nesvrshodne politike navijači nekih fudbalskih klubova postaće njeni promoteri i aktivisti u krajnje brutalnom maniru. Na sportskim arenama vladala je sloboda mišljenja i izražavanja toliko različita i suprotna vladajućoj ideologiji da je prosto mamila mlade duhove da je iskušaju. Čak i na polupotopljenom brodu kakav je bio naš nađe se poneki vazdušni džep koji spase život ponekom brodolomcu. A ako je postojalo nešto što u poslednjoj deceniji vladavine komunizma u Istočnoj Evropi nije bilo trulo onda je to svakako bio sport, posebno onaj ekipni. Crvene zvezde petokrake igrale su svoju labudovu igru na trenerkama reprezentacija Sovjetskog saveza, Istočne Nemačke, Rumunije i sličnih zemalja. Naši košarkaši harali su svetom a fudbal je bio u samom vrhu. Zato su stadioni uvek bili puni. Nakon što je Gaga uspeo da izmami dve karte za fudbalsko finale Kupa federacije, krenuli smo na stadion. U finalu su bili dva kluba iz susedne, još uvek kakve-takve bratske republike ali je stadion bio pun pretežno lokalnim navijačima iz glavnog grada računajući tu i nas dvojicu. Osim nas dvojice na severu i gostujućih navijača na jugu, čitav stadion bio je protiv tima za koji smo navijali. Kroz čitavu utakmicu koja je bila izuzetno uzbudljiva urlalo se, zviždalo i pretilo mom klubu koji je ionače bio favorit.

Na kraju su se pucali penali i moj klub je po ko zna koji put osvojio pehar. Pošto smo se ja i Gaga već unapred dogovorili da istrčimo na teren i molimo za nečiji znojavi dres pokušali smo da svoju zamisao sprovedemo u delo. Prvo smo preskočili ogradu i dospeli na zapadnu tribinu a zatim spuštajući se kroz gomilu koja se lagano rasturala stigli do ograde koja odvaja teren od same tribine. Ispred nas osim vatrogasnih kola sa šmrkom i jednog ostarijeg policajca na trkačkoj stazi nije bilo nikog. Ali kada imate četrnaest godina i potičete iz lepo vaspitane porodice to je bila velika prepreka. Međutim, kada smo videli neke starije momke kako u oduševljenju preskaču ogradu i protrčavaju pored pandura koji se tobož trudi da ih zaustavi, u nama je proradio tinejdžerski inat i duh te smo i mi izleteli na teren.

Što se tiče dresova, znojnica, kopački, šorceva, trenerki, golmanskih rukavica-debelo smo zakasnili, jer je pobjednički tim u tarzanskom odelu proslavljao svoj trijumf. No, bilo je zadovoljstvo videti svoje junake iz neposredne blizine, trčati po engleskoj travi i praviti grimase pred TV kamerama. Vratili smo se kući bogatiji za jedno lepo iskustvo bez ikakvih problema.

Pojave većih izgređa i nasilja na stadionima povezane su sa nastanjanjem organizovanih grupa navijača negde polovinom osamdesetih godina. "Tocida", "Grobari", "Bad Blue Boys"- samo su neki od naziva grupa slepo odanih navijača najznačajnijih fudbalskih klubova Prve savezne lige. Za razliku od ostalih "vernih" navijača, oni su organizovano odlazili na svaku utakmicu svog tima, naročito na gostovanja. Bila je to čudna vernost jer je bila mnogo jača od one vernosti koju su obećavali svojim devojkama i suprugama ali i svom poslodavcu. Teško je poverovati da su ti momci razuzdani i opasni, bili verni maltene do smrti svome klubu i svom Vođi koji je zauzimao samo stepenik niže od prethodno pomenutog božanstva-kluba za koji su navijali.

Vođa navijača bio je obično zreo muškarac u svojim tridesetim, iskusan u organizovanju svakakvih "fešti" i sa dugogodišnjim stažem u grupi. Svoju hrabrost morao je stalno da dokazuje ostalim članovima, mahom tinejdžerima željnim akcije i sopstvene afirmacije. Samim tim, ni zatvorske kazne nisu bile nešto iznenađujuće za vođe navijača čiji ugled bi zbog toga samo rastao. Presude su bile različite : zbog verbalnog delikta, (psovanja i izrugivanja vlasti) unošenja nedozvoljenih pirotehničkih sredstava na stadione, (vatrometi, petarde, "bengalske vatre", itd) sitne krađe i tuče sa suparničkim navijačima. Zbog toga su bili prvi na spisku policije u potrazi za NN počiniocima raznih prestupa. Međutim, gotovo da nije bilo tinejdžera koji nije želeo ili sanjao da bude vođa navijačke grupe.

Bora je "momak" u ranim tridesetim i neformalni vođa navijača lokalnog opštinskog fudbalskog kluba koji ozbiljno stremi da se kvalifikuje za prvu saveznu fudbalsku ligu sledeće godine. Nizak, crnomanjast i pomalo bucmašt, uliva sve drugo osim autoriteta. Verni navijač prestižnog velegradskog kluba nastavlja svoju "karijeru" okupljajući oko sebe tinejdžere željne provoda. Luckast kao i oni, s pomalo nerazgovetnim izgovorom, razlikuje se od nas lokalnih klinaca po tome što pivo plaća iz sopstvenog džepa. Radi kao fizikalac u

nekoj levoj firmi a ostatak života posvećuje fudbalu i nadahnjivanju mladih naraštaja za dolazak na utakmice. To prolazi kod nas bubuljičavih spadala ali ne i kod žena. Osetio je to na sopstvenoj koži kad ga je supruga, devojka sa sela, napustila i vratila se kući.

Stojimo ispred glavne kapije stadiona poređani u kolonu po dvoje i čekamo Boru da nas bez ulaznica uvede na meč. Jedinstvena prilika da vidite sedamnaestogodišnjake kako poput pionira čekaju u redu, po dvojica. Umesto crvenih marama, nosimo šalove Manchester Junajteda, Juventusa i Totenhema. Skrivene duboko u tajnim pregradama, meškolje se petarde marke Pirat, klasa 1...

- Pa, gde je dosad, majke mu ga... Tekma počinje a Bore nema-govori zabrinuto Struja, organizator celokupnog društvenog života u našem komšiluku.-Rek'o je da se okupimo pre 2 ispred stadiona, a sad je 2:15!

I pre nego što je uspeo da završi misao, iz poprečne ulice skreće još jedna kolona tinejdžera sa zastavom i Borom na čelu. Uz nekoliko psovki umesto pozdrava i nekoliko rečenica koje je Bora razmenio s čovekom iz uprave krenuli smo prema ulazu. Dvojica policajaca koji su pretresali gledaoce pre ulaska na stadion hteli su da obave svoju dužnost temeljito ali je masu nervoznih tinejdžera bilo teško kontrolisati. Od trenutka kada smo utrčali unutra sve se promenilo.

Zaobilazeći gomilu ljudi na stepeništu penjali smo se na tribinu sa istočne strane. Nismo bili ni svesni ogromnog broja ljudi na jednoj tako malo značajnoj utakmici sve dok nismo stigli na sami vrh tribine. Pet hiljada ljudi na utakmici jednog lokalnog drugoligaškog kluba zaista je ogroman broj za stadion koji može da primi tek koju stotinu gledalaca više. S tolikim brojem ljudi oko sebe unaokolo, osećao sam se uznemireno i neprijatno.

- Hej, Boro!-odnekud se javi Struja.-Pričaj im šta je bilo na gostovanju.
- Ma, pusti-sneбивajućim glasom profesionalca odvrati nesuđeni vođa navijača.
- Ma šta-pusti!?! Pričaj nam šta ste radili!

I onda je nastalo pripovedanje o neprospavanoj noći u vozu, tumaranje po nepoznatom gradu, sukobi sa "domorocima", frenetičnom navijanju na tribinama i trijumfalnom povratku kući. Kao u svakom dobrom filmu bilo je svega : dobrog pića, lepih ženski i još bolje tuče. I kao kod svakog filma najvažnija je premijera.

- ... i idemo gradom a svi ispred nas se sklanjaju. Čak nas i policajci izbegavaju, jebo te.

Bora priča a mi kao da zajedno s njim koračamo širokim bulevarom nepoznatog grada uživajući u strahopoštovanju njegovih žitelja. Gutajući penu stalno nadolazećeg samopoštovanja ne obaziremo se na upravo postignuti gol gostujućeg tima. U svetu kolektivne uobrazilje ima mesta za sve ali samo ako su u pitanju pozitivne stvari. Problem je u tome što su u mozgu neiskusnih mladića skoro sve stvari koje mu padnu na pamet, po njegovom sudu-pozitivne.

- A kad smo naleteli na njihovu “ekipu” jurnuli smo na njih tako da su se razbežali k’o pičkice! Onda smo uleteli u tramvaj i vozali se nekoliko stanica. Neki naš ortak se isповраćao toliko da je smrdelo k’o u septičkoj jami... Prava ludnica! Na svakom gostovanju na kojem sam bio bilo je isto tako.
- Pričaj im o Farangalu-zakreštao je Struja-Ja sam im pričao ali mi ne veruju.
- To je bilo prošle godine. Naletela je naša “ekipa” na njihovu “ekupu” i posle kraće frke oni su se razbežali, ali ne i njihov vođa. Svezali su ga i prošetali se sa njim posred rive. Vi klinci ne možete ni da zamislite kako je to kad te usred tvog rodnog grada prošetaju vezanog k’o džukca!

Bora je otpuhnuo dim cigarete i okrenuo se kako bi video šta se dešava na terenu dok smo mi kao omađijani piljili u njega sa divljenjem. Kako li je samo biti deo jedne takve “ekipe”? Zavideli smo mu više nego da je rekao da upravo dolazi sa orgija.

- ŠTO NE TRČITE, MAGARCI!?-drao se na domaće igrače i zviždao zajedno sa ostatkom tribina.
- Ima još-reče Struja okrećući se prema nama.- daj, Boro, ispričaj im do kraja.
- Bila je to krajnja blamaža za Farangala. Ali nije to bilo ono najgore što ga je zadesilo. Ne znam kojem je našem ludaku to palo na pamet, ali-nema veze. Uzeli su pivsku bocu u ruke, skinuli mu gaće i – silovali ga!

Kao skamenjeni gledali smo u Boru a onda je većina stala da se cereka tražeći od njega da im ispriča detalje. Učinilo mi se da uživaju u tome ali ne u seksualnom smislu.

- Od tada, on više nije vođa navijača. U stvari, ne zna se ni da li je živ...

Bio je prekinut sa salvama smeha što mnogi oko nas nisu razumeli. Domaći, naš tim gubio je sa 1:0 i nije pružao ubedljivu nadu u promenu takvog rezultata. Na stadion je pala senka razočarenja i straha koju ni najgrlatiji među nama nisu mogli da oteraju. A kada se godinu dana nadanja i maštanja o Prvoj ligi pretvaraju u prah nekoliko nedelja pre kraja prvenstva ljudi se nađu u nedoumici kako da reaguju pa najčešće ćute. Gotovo sablasno deluje kada se među hiljadama gledalaca sa tribina čuju tupi odjeci lopte koju igrači nesuvislo šutiraju po terenu. Naravno, prvi se prenu oni koji su najviše uložili.

- Pa, mamu vam jebem, zar tako igra jedan prvoligaš!? HEJ! Hajde da navijamo!

Po prvi put, Bora je delovao ozbiljno u životu. Ili se nama tako činilo. Bez problema, naše ruke digle su se u vazduh a iz grla začula se jedna od navijačkih pesama.

- OOOO-ooouuu-ouou-...

Teško je definisati ali recimo da to liči na neku opersku ariju čija se melodija podražava samoglasnicima. Navijačke pesme nikada nisu bile nešto dostojno muzičke kritike. Baš kao i političke parole, nisu nešto što trpi analizu i objašnjavanje. One su proste, kičaste i predstavljaju oblik izražavanja stotina i hiljada različitih ljudi ujedinjenih u jednom cilju. Zato moraju biti prihvatljive i najpametnijem i najglupljem pripadniku gomile ili grupe, koji u nečemu proklamovanom i zajedničkom vidi nešto svoje, lično i privatno.

U tom trenutku, svi moji drugovi i ja bili smo jedna gomila. Težnja jednog malog, lokalnog i malo značajnog kluba da postane član Prve savezne lige, tamo gde igraju „pravi“, veliki igrači, bila je i naša (pubertetska) želja. Nismo želeli da budemo beznačajni i marginalizovani već da porastemo i postanemo “pravi”, odrasli (hrabri i neustrašivi) i priznati muškarci. Samo što niko nije znao ili nije umeo da kaže kako se to postiže. Da li je to kada se prvi put obriješ, kada poljubiš devojku ili kada završiš školu? Ili, možda, kada zaradiš prvi dinar i doneseš ga kući? U nedostatku pravog odgovora ili rešenja mi smo se držali našeg malog lokalnog kluba kao najboljeg dela sebe. Kroz uspeh tog fudbalskog kluba videli smo i sopstveni trijumf. Nešto kasnije, u bliskoj budućnosti, jedan drugi kolektivitet zameniće sve ostale. Ali u tom času, mogućnost da naš klub ostane drugoligaš bila je naprosto neprihvatljiva.

A onda je usledio talas koji je zahvatio skoro čitavu publiku na stadionu. Navijačko bodrenje širilo se po tribinama sa morem ruku podignutih u vazduhu. Ruke su pljeskale gotovo preteći, pesme su pevali svi. Bilo je kao kad baciš zapaljenu šibicu a zatim odeš nekoliko desetina koraka dalje i osvrnuvši se začudiš se požaru koji bukt. Osim nas, bilo je još mnogo dece, dece komunizma koja su želela da odrastu, pošto-poto. Bez obzira na godine, neke želje nikada ne iščezavaju baš kao ni zarazne bolesti poput herpesa i tripera.

Zarazna i zavodljiva je snaga koju daje gomila. Bila je toliko neprimetna da nisam ni osetio kada me je obuzela. Odjednom sam prestao da razmišljam o bilo čemu osim da se uživim u dešavanje na terenu. Mrak je pao na sve ostalo osim crno-bele lopte koja je letela tamo-amo po terenu i od čijeg je položaja većina gledalaca očekivala ispunjenje najveće želje u životu. Što duže slušaš žamor gomile oko tebe sve si uvereniji da si u pravu. I što duže urlaš zajedno sa njima čini ti se da ne postoji niko ko se može odupreti njihovoj želji.

- Sudija, lopove! SUDIJA, LOPOVE!

Ako postoji situacija slična onoj kojoj se našlo prase u Teheranu onda je to bila ta situacija. Jedna pištaljka protiv zaglušujućih i pretećih urlika nije pomogla čovečuljku u crnom koji je pokušavao da vodi fudbalsku utakmicu. Problem je bio u tome što nije na vreme uvideo da gomila nije ovde zbog fudbala. Desetak minuta pre kraja utakmice atmosfera je bila naelektrisana i neizvesna.

- Hej-reče Bora-ukoliko se rezultat ne promeni, tri minute pre kraja ulećemo na teren i prekidamo tekmu. Jesmo li se dogovorili? Tri minute pred kraj čitav stadion će da preskoči ogradu i uleti na teren. Panduri će se razbežati na sve strane kad počnemo da ulećemo.

Bio je potpuno uveren u svoje reči baš kao mi koji smo ga slušali. To nam se činilo kao logičan ishod, nešto što se ne može izbeći, gotovo kao nužna samoodbrana. Bili smo spremni i sa uzbuđenjem čekali trenutak kada ćemo dati svoj doprinos zajedničkoj akciji. U nameri da izvršimo taj junački podvig sprečili su nas oni od kojih smo to najmanje očekivali.

Iznenadnim kontranapadom naš tim uspeo je da izjednači pet minuta pre kraja utakmice.

Orgazmičkim oduševljenjem publike dočekan je kraj utakmice i nastavak pohoda ka Prvoj ligi.

Kao da je nevidljiva ruku sa nebesa ispruživši se dotakla travnjak ispod nas. Niko ne zna kako i niko ne zna zašto ali nebo je plavo, trava zelena a naš tim ulazi u Prvu ligu! Bog se osmehnuo a lovorovi venci prijatno su žuljali naše glave. Sa vrha tribina kao sa krova sveta pružala se panorama grada koji je poslušno ležao pod našim nogama. Čak i dok smo nevoljno po završetku utakmice napuštali naše položaje na vrhu spuštajući se ka kapiji stadiona činilo nam se da je to samo privremeno, nešto kao zalazak sunca za oblake.

Ugrabivši pravi trenutak, dok smo se rastajali, Bora reče:

- Momci, vidimo se i sledeće nedelje na ovom mestu, sve do Prve lige. A posle...- prekide rečenicu značajno odmahnuvši rukom.

*

Svaki vulkan mora, pre ili kasnije, da se umiri i utiša posle erupcije a ponekad, i da se ugasi. Ni erupcije fudbalskog oduševljenja ne odstupaju od ovog pravila. U narednim kolima bilo je jasno da smo se plasirali u Prvu ligu. Na kraju prvenstva održan je veliki vatromet i bakljada kao šlag na tortu. Zatim je došla prva sezona u prvoj ligi, nove tribine, novi suparnici, čak i novi navijači. Ali nas nije više bilo na utakmicama. Jedan od razloga bio je taj što Bora nije hteo ili nije mogao da nas uvede na stadion bez plaćanja ulaznice. Ipak, nismo mi bili tako siromašni da ne bi mogli da platimo nešto što je nekad delovalo kao neprocenjivo. Imali smo dovoljno novca, dovoljno mogućnosti i dovoljno vitalnosti da potražimo put ka zrelosti na nekom drugom mestu.

U nekoliko nedelja i meseci odrasli smo dovoljno da prerastemo i nadržemo „navijačku fazu“. Mi smo prevazišli urlanje na stadionu, bljuvanje u vozu koji dolazi iz neke nedodije, tuče sa policijom i navijačima, orgazmičku ekstazu kada lopta zatrese mrežu protivničkog gola... Mi jesmo, ali Bora nije. Počeli smo sve ređe da ga viđamo i da pričamo ali svaki razgovor sadržavao je nekoliko uobičajenih rečenica.

- Pa, gde ste vi pičke na utakmici prošle nedelje? Pravili smo feštu na stadionu... `Ajde, dođite u sledeću nedelju, biće super.
- Ma, došli bismo ali Struja nas je zvao na pecanje/žurku... Nema frke, sigurno dolazimo...

Vreme je prolazilo, društveno-ekonomska kriza se pogoršavala, a stvari su se ipak menjale. Samo ne na onaj način koji bi bio uobičajen. Huliganstvo i vandalizam rasli su geometrijskom progresijom, incidenti na utakmicama postajali sve drastičniji. Navijači su tukli jedni druge, ali i policiju. Svaka utakmica između timova iz različitih republika bila je utakmica visokog rizika. Nacionalizam je postao sastavni deo koreografije svake navijačke grupe. Političari koji su propovedali red, pravdu, zakon i zaštitu svog obespravljenog naroda

nisu ni prstom mrdnuli kako bi te ispade sprečili. Oni koji su sebe isturali kao branu nadolazećem haosu svesno su žmurili na kaos koji je besneo svake nedelje u centrima njihovih prestonica, par stotina metara daleko od njihovih kancelarija.

Veoma je zanimljivo koliko čovek može da sazna o nekoj grupi tek onda kada istupi iz njenih redova. Za svo vreme mog navijačkog „staža“ nije mi padalo na pamet iz kojeg novca se čitava predstava koja se odigravala svake nedelje finansira, kako na domaćem tako i na gostujućem terenu. Ono što sam video bio je samo jedan veliki šou, doživljaj koji je svojom tajanstvenošću ali i glamurom terao ljude da dolaze, ako ni zbog čega, onda bar da bi videli šta će novo da se desi. Međutim, kako to biva, bilo koji komad koji se predugo prikazuje na bini postane pomalo dosadan bez obzira na količinu psovanja i pucanja (U to vreme, pucale su samo petarde!) koju u sebi sadrži. Zato je bilo neophodno osim postojećih uvesti i neke nove prednosti za učesnike predstava.

Otkad znam za sebe, najpoželjnije zanimanje na svetu bilo je biti : fudbaler. Kao mali, mi smo znali da u fudbalskom klubu rade i neke druge „čike“, kao što su treneri, direktori, ekonomi, biletari, fizioterapeuti, itd. Ali zbog njih se nisu kupovale karte niti navijački rekviziti : dresovi, šalovi, majice i drugo. Tek mnogo kasnije kada je moje interesovanje za fudbal počelo da jenjava, saznao sam za instituciju plaćenog navijača. Naime mnogi od vođa navijača bili su zaposleni u klubu i za to primali platu. Autobusi, kombiji i posebni vozovi bili su iznajmljivani od strane kluba kako bi njihovi „najverniji navijači“ mogli da odu na gostovanja. Zamišljao sam gomile pijanih i razularenih huligana sa džepovima punih ukradenog novca kako kidišu na policiju i kako na kraju meseca dolaze na šalter da bi podigli platu i naknadu za topli obrok. To otprilike, znači da svaki peti ili deseti kamen ili cigla koja pogodi policajca na stadionu biva plaćena od strane fudbalskog kluba. To nije strašno pod uslovom da se radi o policajcu koji radi za vladu druge republike a da štetu snose poreski obveznici u drugim republikama.

Ovakav rezon preovladava u neposrednoj sadašnjosti kada navijači dobijaju nova, „patriotska“ zaduženja i popunjavaju redove novoosnovanih, paravojnih formacija, milicija koje osnivaju različite političke stranke i za koje se ne zna ko ih opskrbljuje oružjem i ostalim potrepštinama. Ljudima koji vole da se biju treba pružiti priliku da to rade u maskirnim uniformama umesto u dresovima najdražeg fudbalskog kluba. Niko ne zna za kada su planirana „gostovanja“ novoopremljenih „navijača“, ali sudeći po retorici, početak „utakmice“ je sve bliži i bliži. Nisam siguran da će račun platiti samo nesuđeni domaćini, već i oni koji šalju „representaciju“ u kaznenu ekspediciju. Isto tako, čisto sumnjam da će „representativci“, kad se vrate kući, biti zadovoljni samo sa ordenjem i lovorovim vencem.

*

Posmatram svet oko sebe i opčinjava me njegova složenost i grandioznost. Zgrade, automobili, telefoni, televizori i sva ostala svedočanstva stvaralačke moći ljudskih bića. Ali istovremeno, ježim se i podataka kojima nas kljukaju o monstroznosti istih tih ljudskih bića. Počev od Mojsija, preko zverstava otomanske imperije, zatim sakaćenja u I svetskom ratu, pa sve do genocida u II svetskom ratu, zapanjujuća je količina zla koja eskalira srazmerna naučno-tehničkom progresu čovečanstva. Gotovo da postoje podjednake šanse da za koji vek proširimo svoja staništa izvan plave planete ali i da sami sebe istrebimo iz Sunčevog sistema. Međutim, pre te eventualne akopalipse mislim da treba razmotriti odnos između onih koji će narediti i onih koji će pritisnuti crveno dugme. Shvati li se kako sistem masovne destrukcije zaista funkcioniše imaćemo više šansi da to i sprečimo. Pa ipak, upravo taj smisao za organizaciju nikoga ne interesuje. A on je isti kao i kod bilo koje kompanije ili preduzeća. Svi koji učestvuju, oni koji naređuju i oni koji izvršavaju, imaju pozitivan stav prema onome što čine. Međutim, svest o posledicama dela kao i njegova svrsishodnost različita je baš kao i motivacija za njegovo izvršenje. Ta razlika je nužna i neophodna da bi čitav sistem mogao da funkcioniše. „Mali“ ljudi malo vide, malo znaju i malo im treba, pa samim tim i malo razmišljaju. Oni koji su „veliki“ ili žele da postanu veliki (geniji i zlikovci), moraju da budu drugačiji. Oni moraju druge da učine malim i da ih takvima i zadrže. Tajna velikog novca, velike moći, ali i velikog zločina krije se u tome.

Gledajući mitinge opozicije i pozicije došao sam do istih zaključaka. Sa govornica odjekuju veličanstvene, uzvišene i zadivljujuće reči ali čim se osvrnem malo oko sebe ne primećujem ništa slično u svom vidokrugu. Video sam podsmeħ, gnev, mržnju, ushićenje ali nikada nešto što bi se moglo nazvati izuzetnim. Pre prostim i banalnim nego velikim moglo bi se nazvati skandiranje, pljesak, zviždanje i urlanje. No od mase se i ne očekuje da bude bilo šta više od želatina koju elita oblikuje i usmerava prema svojim ciljevima. Bazične emocije, najniži nagoni, najbolji su pokretači za najveći broj ljudi, a eliti je svaki čovek potreban pogotovo na početku. Ma koliko bili niski takvi nagoni su kod primitivnih ljudi često i jedini pokretači na akciju, a takvi ljudi oslonac su svake revolucije. Oni drugi, tiha i neupadljiva većina biva polako ali sigurno uvučena u to vrzino kolo. U suštini čitavo društvo degradira se u skupinu divljaka spremnih na borbu i pokoravanje samo jačoj sili. Mnogi posle kraha najboljeg i „večitog Rajha“ poredili su svoje promene svesti sa trežnjenjem i mamurlukom.

I stvarno, kad pogledamo slike iz Trećeg Rajha, Hitlerove govore i ostale prigodne manifestacije, ni mi ali ni oni koji su osetili rat na svojoj koži ne mogu da shvate kako je sve to moglo da prouzrokuje toliko zla čitavom svetu. Opskurno, i do zla boga dosadno i melodramatično deluju na psihu čoveka odraslog uz „Noć veštica“ i mnoge druge spektakle slične vrste. Ti snimci su zastareli kao i „Nosferatu“ Bele Karlofa i ne mogu nas uzbuditi. Ali Nemce tridesetih godina jesu, i te kako. Nemci pedesetih? Mislim da su oni bili bliži našem sadašnjem poimanju svih tih događanja.

Ono iz čega crpe snagu svi autoritarni režimi jesu najniži nagoni i najniže strasti, upravo sušta suprotnost visokim idealima za koje se formalno zalažu. Što uži, ograničeniji interesi i ciljevi-to bolje, jer će i njihov značaj za pojedinca biti veći. Onima koji se usude da pogledaju malo dalje od sopstvenog nosa isti će biti i polomljen kako ne bi mogli da unose pometnju u stado, ali i dobar razlog da budu izbačeni iz stada kako ne bi urušjavali svet svojom pojavom. Pretvarajući svoje članstvo u zoološki vrt autoritarna vlast dobija na prednosti nad ostalim pretendentima i mogućim rivalima. Jer onaj koga plima najnižih strasti izbaci na presto sa tog istog mesta odstraniti može samo jača i veća plima još nižih strasti. Ubice koje tako dospeju do prestola istim putem bivaju i uklonjeni, što je mnogo teže učiniti nego sa bilo kojim drugim vladarem nenaviklim na taj način vladanja.

Vratimo se neki vek unazad, u vreme francuske (buržoaske) revolucije, u vreme kada je giljotina bila vrlo korišćena alatka. U jednom trenutku, u jednom danu, poslanici revolucionarne skupštine ukinuli su svoj imunitet i omogućili Robespjeru da i njihove glave postanu materijal za rad ove naprave. Naravno, svi oni koji su glasali za tu odluku nisu imali ni najmanju sumnju da se to odnosi i na njih. Svako je mislio da je to za one druge, za izdajnike revolucije, za rivale za plemićke privilegije. Svako je bio ubeđen da Robespjer nikada neće upreti prstom u njihovom pravcu posle svega što su zajedno prošli. Jednostavno, to bi bilo nepristojno. Međutim, vođa jakobinaca kao i svaki diktator, nije bio „pristojan“ čovek.

Krajnja sebičnost i uskogrudost izmešana sa ubeđenošću u sopstvenu nadljudsku snagu koja potiče oslanjanjem na gomilu nagoni one na vrhu autoritarne piramide da naređuju neverovatne stvari. Zarad vlasti, privilegija i novca, oni su poput narkomana spremni na sve, pa i da gaze preko miliona leševa. Ušuškani gore visoko, među oblacima, daleko od zemaljskih tegoba običnog života, oni do samog kraja ne vide ono što je osnova čitavog sistema koji im donosi sve te privilegije. Čitavim životom, kako nebeskim-tako i zemaljskim, vlada samo jedan čovek koji je po svojoj prirodi pokvaren i izopačen kao i svi drugi. Otežavajuća okolnost je u tome što je osim navedenog, on u potpunosti lud! Ono što se kod običnih ljudi zove tamnom stranom i što se zbog stida retko kad otkriva u javnosti kod psihopatskih ličnosti se u kriznim situacijama ističe do maksimuma. Tada sve izopačeno, perverzno i poremećeno biva pretočeno u delo jer se gubi strah od eventualne kazne. Zato se u objašnjenjima svih diktatora za svoje sulude postupke može pronaći njihova pogrešna procena ostalih ljudskih bića.

Hitler : „Molio sam Jevreje da ne pokreću rat čiji rezultat će biti njihov nestanak iz Evrope“ (Podrazumeva se da sagovornik veruje da su Jevreji ti koji manipulišu stotinama miliona ljudi koji se bore protiv nacista). Posle Hitlera bilo je još bisera : „Policija ne bje opoziciju već kriminalce“ (Podrazumeva se da sagovornik smatra da su kriminalci niža vrsta ljudi nad kojom se može izivljavati). Sadašnjost je još zanimljivija : „Muslimanima se ne sme dozvoliti država u srcu Evrope!“ (Podrazumeva se da sagovornik ne podnosi islam). I

svakako, ona večita izjava koja predstavlja srž svih diktatura : „Nama je potrebna jaka i efikasna država!“ (Podrazumeva se da sagovornik živi u uverenju da svaki problem koji on ne može da reši, može rešiti neko drugi, i to u njegovu korist).

Za sve ove izjave važi jedna osnovna premisa a to je : „Svi misle isto kao i ja!“. Čitav svet sastoji se od sebičnosti i pohlepe i samo pomoću njih ljudi se mogu pokrenuti na akciju. Jedini trik koji je potreban jeste kako sve te bitange upregnuti u jednom pravcu kako bi se ostvarili opšti (moji) interesi. Neće mi biti teško da neumorno ponavljam kako je moje isto što i njihovo, odnosno - opšte. Pri tome ću bestidno nakriti i uzvisiti svoj sebičluk da će ostali moći samo sa stidom da kažu : „Evo jedinog poštenog čoveka na svetu kome je stalo i do drugih.“

Jedna duhovita izreka kaže da je intelektualac osoba koja može da razmišlja dva sata o nečemu što nije seks. Autoritarni sistem je negacija intelektualizma i posvećenosti jer u njima vidi samo još jednu lepo upakovanu laž koja želi da mu oduzme ono što ima, a to je (apsolutna) vlast. Otkad je sveta i veka autoritarna vlast vidi nauku kao svog najljućeg neprijatelja i konkurenciju. Zato je veličanstven i uzvišen onaj narod koji se otelotvorava u raspojasanoj rulji sa zardalim kašikama u rukama. Gomila glupih i neobrazovanih ljudi koji ne znaju ni za Dekarta ni za Marksa ali znaju za glad i strah, mnogo je bolja od bilo koje katedre na bilo kom univerzitetu. Svinjske i goveđe polutke lakše se nabavljaju i dele od radnih mesta koja svoje zaposlene čine srećnim i zadovoljnim ljudima. Još je lakše srušiti i razoriti tuđe nego napraviti svoje.

Ipak, razaranje jednog društva ne događa se na brzinu niti odmah nakon njega nastane novo (društvo). U tom međuperiodu vladaju gomile. Kao kada neka vojna jedinica izgubi lanac komandovanja, pretrpi teške gubitke i bude odsečena od glavnih snaga, tako i društvo lagano prerasta u rulju bradatih lopova koji žare i pale unaokolo u potrazi za plenom. Jednog dana oni će ponovo biti vojnici ali u posmatranom trenutku oni će ubijati ljude zbog zlatnih zuba ili vodonepropusnih cipela. Za gomilu ne postoji sutra i ne postoji ništa osim gomile. Zloba, podmuklost, sebičnost i nepoverenje, loš su cement za izgradnju bilo koje zajednice, osim zločinačke bande. Ali, čak i organizovani kriminal bolje je rešenje od beskonačnog terora i nestabilnosti. Čak i zlo ima težnju ka institucionalizaciji i legalizaciji.

Živimo u vremenu raspada, to je definitivno. Prvo se raspala jedina, vladajuća komunistička partija a njene naslednice su poželele da istu sudbinu doživi i država. Konkurencija je počela da raste kao gljive posle kiše (i to one, otrovne, nejestive), a ideje i zamisli dostojne jednog Minhauzena počele su da pljušte sa svih strana. U jednom intervjuu, prvi put posle pedeset godina, jednom generalu, načelniku generalštaba, postavljeno je jedno simptomatično pitanje : Koja je politika armije prema postojećoj političkoj krizi? Kao odjednom, svi smo postali političari. i to oni aktivni, uključujući i armiju. Policija se još uvek ne izjašnjava po ovom pitanju, možda zato što je još uvek nisu pitali... Možda bi trebalo da i ja posetim predsednika

kućnog saveta naše zgrade po smernice, čisto da imam šta da kažem, ako me neki novinar zaustavi na ulici.

*

Zabrinjava me ali i zabavlja pojava koja se stalno primećuje u vreme saobraćajnog „špica“. U gradskom prevozu definitivno nedostaje određen broj autobusa, trolejbusa i tramvaja. Na početnoj stanici, pre nego što vozač otvori sva vrata, stvaraju se velike gužve ljudi koji se tiskaju kako bi obezbedili sebi najbolje mesto ispred samih vrata. Pravila i akteri nisu određeni ni uočljivi : ramena, ruke i stopala služe za dvoboj među učenicima, zaposlenima, domaćicama i penzionerima. Čini se sve kako bi se što pre ukrcali u vozilo a onda zauzelo jedno od slobodnih drvenih sedišta. Na ceni su naročito ona pojedinačna kojih ima manje nego onih spojenih.

Po karakterističnom zvuku kojima je propraćeno otvaranje vrata teče najvažniji minut putovanja svakog putnika. Ko uspe da pre ostalih dospe do slobodnog, upražnjenog sedišta i spusti svoju pozadinu na njegovu osedlanu dasku može se smatrati srećnikom. Ostali će morati da stanu pored njih i držeći se za rukohvate vrebaju povoljnu priliku do kraja svog putovanja. Njihove pozicije određuju izraze lica: namrgođeni stojači i nasmešeni sedači. Promena nastaje samo ako je pored njih neka starija žena, trudnica ili invalidski penzioner I kategorije (ordeni i spomenice iz II svetskog rata odavno su izgubili svaku vrednost). Osmeh onoga koji sedi kao da kaže : „Možda sam bednik, ali bar sedim ko čovek!“.

Omiljena zanimacija za sve prisutne je pronalaženje krivca. Za one koji stoje to su redovno gramzivi i nemoralni saputnici koji svoje debele guzice smeštaju na sedišta koja bi trebalo da pripadnu „časnoj i poštenoj“ radničkoj klasi. Oni koji sede naravno, krivicu svaljuju na gradsko saobraćajno preduzeće koje nema dovoljno vozila za prevoz putnika. Mali broj putnika za sve krivi državu odnosno, nekog nedefinisanog, debeloguzog birokratu, nadležnog za sve i svja. Gotovo niko ne primećuje sopstvenu pohlepu za mestom za sedenje koja podstiče druge da se ponašaju isto. Zanimljivo je da ova dilema o krivici i eventualna žučna debata prestaje odmah nakon polaska vozila ili nekoliko sekundi nakon što „stojači“ promene stranu. I nikome ne smeta što sukobi oko mesta postaju sve bučniji, neprijatniji i opasniji. Posle napornog dana na poslu, u školi ili na pijaci, čovek nije raspoložen za dugu raspravu oko toga šta uraditi da bi život svih putnika u tih trideset do pedeset minuta bio prijatniji. Nije čudno kada se ljudi ponašaju nagoniski, instiktivno, trudeći se da obezbede sebi malo odmora i mira. Nije neobično ni da to radi gomila ljudi u isto vreme. Svako od nas dođe u iskušenje, neko da prevvari vlastitu ženu, neko da se na brzinu obogati, a neko da ocinkari kolegu s posla. Niske pobude sastavni su deo svakog čoveka, bio on najmanji ili najveći na svetu. Međutim, u odgovarajućem okruženju i istorijskom kontekstu iskušenja postaju modus socijalnog ponašanja. Ona postaju toliko uvrežena i uobičajena da se gubi svest o

posledicama. Kada želja da komšiji crkne krava postane toliko jaka da biva potpuno svejedno da li će zbog toga čitavo selo ostati gladno, onda ne govorimo o običnoj zavisti. A kada moji sugrađani u istom trenutku jurnu u limenu šklopociju ne obazirući se na to hoće li vozač uspeti da pokrene autobus pretrpan poput lubenice, moje razmišljanje svakako ima osnova. I tako, dok sedim u autobusu ovom retkom prilikom kad je gotovo prazan, kapiram da nije problem osiromašenje koje počinje da se oseća ali ni politički sukobi koji postaju sve otvoreniji i žustriji. Gradski čelnici još dugo neće odrešiti kesu za nova vozila a političari će se i dalje gložiti zbog vlasti. Ali sve je to normalno i očekivano kao podvaljak i pivski stomak u pedesetoj. Ono što može svima da nam dođe glave jeste sebičnost, uskogrudost i pohlepa svih nas. Jedan pokvaren čovek može upropastiti gomilu drugih, ali šta sve može učiniti gomila od nekoliko miliona ljudi - to se još ne može naslutiti. A ako samo ja kao tinejdžer razbijam glavu ovakvim globalnim stvarima onda nam se stvarno crno piše! Jedva čekam moju stanicu da izađem iz autobusa i da ponovo postanem pešak. Da ponovo postanem pojedinac koji hoda svojim putem i da ljudi pored mene postanu samo slučajni prolaznici. Nema bezglave jurnjave za sedištima, samo mirni mimohod čoveka pored čoveka. Bez gaženja, psovki i izivljavanja niskih strasti, samo nezainteresovan pogled, osim kada je u pitanju lepa devojka. Plašim se i gadim se gomile, bolje mi je kad sam sam.

Ja i MI

„Nisam došao na ovaj svet da učinim ljude boljima nego da iskoristim njihove slabosti.“

Adolf Hitler

Sumrak. Pravo vreme za kontemplaciju. U roku od desetak sekundi gube se detalji iz enterijera moje sobe a na njihovo mesto dođu slike iz nedavne prošlosti. Ono što je bilo spaja se sa onim što je trebalo i moglo biti. U filmu koji se vrti u mojoj glavi, režiser a i glavni lik - to sam ja. Ipak, ima izuzetaka, a danas je baš takav dan. Junak mog novog filma spada u osobe koje retko kada napuštaju tamu iza reflektora, i to samo da bi statirali u nekoj masovnoj sceni.

Da nema žurki, fudbala ili tuča verovatno ne bih ni znao za Stevu. U stvari, čini mi se, da nema tih i sličnih dešavanja, Steva ne bi ni postojao. Sva masovna, grupna (od tri tinejdžera pa naviše) dešavanja ne mogu da prođu bez njega, kao ni bez gripa. Steva ima još jednu sličnost sa grupom koju takođe ne treba zanemariti.

- Ja ću da donesem piće a ti dovedi onu malu.
- Važi, nema frke.
- Hoće li biti dovoljno riba?
- Hoće. Biće nas manje nego njih!
- Koliko?
- Mnogo manje!
- Super! Biće žurka do jaja!
- Jesmo li sve pozvali?
- Jesmo...
- Ej, ljudi! A Steva?

Zanimljivo je to da se njegovog imena neko seti uvek na kraju. Uz nešto natezanja, više iz solidarnosti nego zbog nečeg drugog, Steva dobija poziv za žurku.

Voleo bih da mogu da kažem nešto više o Stevi, ali to je teško izvodljivo. Jer da biste nekog okarakterisali i procenili kao osobu potrebno je da zasigurno znate šta dotična osoba voli ili ne voli. Nije bio ni panker, ni metalac, a džez je poznavao koliko i španska sela. Nije imao devojku kao ni većina nas, ali nije ni lagao o tome. Nije odavao utisak da pati zbog toga. Što se sporta tiče bio je poznat po besmislenoj replici koju je često ponavljao na našim fudbalskim mečevima :

- Tri metra! Pomeri se da izvedem slobodan udarac. Tri metra!

- NA MARAKANI JE DEVET!

Sport je bio samo jedan od pozorišnih komada u kojima se ocrtavao Stevin karakter. Steva više voli retoriku od bilo čega i bilo koga. Verbalna gimnastika za njega je isto što i torta za sladokusca (samo što ne goji). Nedefinisane reči i izrazi koji se mogu tumačiti shodno željama onih kojima su upućene.

Ali u godinama puberteta ne postoji ovo i ono, ne važi poslovica „Preko preče - nakolo bliže!“. Mladi neiskusni mozak želi tačno i jednostavno, a istovremeno i nepogrešivo. Zato Steva ne spada među one koji nešto znače u tionejdžerskom svetu. Samo za prečagu iznad nalazi se na lestvici najnepopularnijih a to su odrasli oličeni u nastavnicima i roditeljima. Steva za razliku od nas, među odraslina stoji mnogo bolje. Budući da po svemu sudeći nema svoje mišljenje on je postao verni tumač njihovih mišljenja, njihovih namera i njihovih želja. Za tako „verno“ tumačenje dobio je njihovu naklonost.

Ako ima nešto što će iznervirati svakog tinejdžera onda je to svakako pooređenje sa drugim tinejdžerom. U svakom odmeravanju, neko izvuče deblji kraj. U očima odraslih, Steva je vredniji, pametniji, odgovorniji i „stariji“ od ostalih. On je taj koji donosi dnevnik u učionicu, prisustvuje sednicama na smotrama i organizuje prigodne priredbe. Primeran čak sa svim peticama i mladić na koga se mogu osloniti. Za razliku od nas ostalih prija mu društvo odraslih te pohvale i privilegije koje uz to idu.

Za takve čake uvedena je nova reč, sinonim za već postojeće kao što su: poltron, ulizica, dupeuvlakač ili potrkko. Bogatstvo narodnog jezika za česte pojave u prirodi i društvu uvećali smo *feminum* od reči čep- čepulja. Otud i novo značenje glagola: čepiti se (slično : uvlačiti se, dodvoravati se, itd). Može se reći da je Steva jedan od inspiratora za pomenutu inovaciju u svakodnevnom rečniku jednog školarca.

Ali šalu na stranu, Steva je sve osim tipičnog štrebera, cvikeraša. Ni nauka utelotvorena u školskom gradivu nije nešto što se kotira visoko na skali vrednosti. Uprkos trudu on nikada ne odaje utisak sveznalice ili nekoga ko zna više od ostalih. Kada izađe iz škole knjige napuštaju njegove ruke baš kao i naše. Ali, za razliku od nas kada njihovo mesto zauzima lopta, Stevine ruke prihvataju se alatke koju odaberu njegovi roditelji. I Steva naravno ne uživa u tome. Ali zato postaje vredan i pouzdan momak za primer svim ostalim. A to ne može da prođe neopaženo u krugovima onih koji svoje komplekse leče omalovažavanjem, pljuvanjem i batinanjem drugih.

- Je li, a zašto Stevu ne pozoveš na „fer“?-upitao sam jednog takvog tipa.
- Ha-ha-ha!

Naglo je začutao i na trenutak postao ozbiljan, a zatim odgovorio:

- A zašto bih? Nemam razloga za to!

U prvom momentu, njegov odgovor mi se činio smešnim i glupim. Momak koji je bio spreman da se pobije oko školskog sundera tvrdio je da nema razloga da se potuče sa budućim vukovcem. Pa ipak, sada mi se čini da je bio u pravu. Kao što svaki policajac u

svojoj deci gleda buduće delikvente pa ih zato stalno špijunira, tako i slabići imaju sposobnost da naslute slabosti drugih. I da kriminalci nemaju sposobnost prepoznavanja i podsticanja onog lošeg, kriminalnog u svojoj okolini uvek bi bili sami u zatvoru. Neki to zovu profesionalnom deformacijom a neki u tome vide i sponu između ličnosti i potvrdu one poslovice; „Vrana vrani oko ne vadi“.

Međutim, u Stevinom okruženju bilo je i sasvim običnih momaka koji nisu bili ni previše „bistri“ ni previše skloni pesničenju među koje ubrajam i svoju malenkost. Mi ga nismo voleli ali ni želeli da nestane s lica zemlje. Steva je za nas oduvek nešto nedefinisano, kao neki novi oblik života. A pošto smo još uvek mladi lakše nam je da prihvatimo ljude onakvima kakvi su. Čovek koji nije ni „metalac“ ni panker, koji ne pika fudbal u slobodno vreme i ne zagleda se u devojke na svakom koraku i nije neki čovek. Ličnost bez karaktera, pa bio to tvrdičluk, impulsivnost ili slatkorečivost, više je kao neka stvar na kojoj primećujemo samo njene fizičke osobine. Nešto kao deo pokušstva koju držimo u ruci, na koju sedamo i ležemo ne razmišljajući previše o njoj.

Steva je čovek bez prijatelja ali i neprijatelja. Međutim, on ne liči ni na pustinjaka ni na brodolomnika na pustom ostrvu. Steva je uvek u nekom društvu. Ponekad smo to mi, češće grupica nepoznatih marginalaca, a još češće - odrasli. Čak i neka devojka pronađe se, s vremena na vreme, u njegovom društvu, kako se domunđava s njim. Steva, ma kakav bio i ma kakvim se činio drugima sve je drugo osim asocijalnog, nedruštvenog momka. U stvari, pitam se da li ikada ostaje sam sa svojim mislima, kao ja sada. O čemu može da razmišlja osoba bez karaktera, bez interesovanja, bez ljubavi? O čemu razmišlja takvo stvorenje i kakve tajne krije u svojoj glavi? Možda je bolje da nikada ne saznamo odgovore na ta pitanja.

Tajna Stevine društvenosti nije tajna ni za koga u školi. Nema školskog đaka koji ne zaželi da zna tačno vreme održavanja kontrolnog, zajedno sa svim pitanjima. Nema nikog ko ne zaželi da izostane sa časa a da ne bude prijavljen. Mlada, vrela krv brzo plane i izbije tuča, te strada školski inventar. Znatiželja nastavnika da saznaju imena krivaca proporcionalna je želji aktera da ostanu anonimni. A tada dobri i uvek poslušni Steva ustane i kaže :

- Druže nastavnice, to su uradili momci iz „večernjaka“!

I svi veruju. Niko se ne interesuje za imena niti kako to Steva zna. „Večernjak“ je kriv za sve-u tome se slažu i roditelji i nastavnici. Sve gluposti koje se čine u školi i njenoj blizini počinju i završavaju se iz dugačke, sive, prizemne zgrade koju samo popločani put i malo trave dele od sportskog terena u školskom dvorištu.

„Večernjak“ ili „večernja škola“ popularni je naziv za školu za osnovno obrazovanje odraslih. Prvo je bila namenjena nepismenim i polupismenim radnicima da nakon posla uče i završe osnovnu školu koju nisu završili u svom detinjstvu. Sada je uglavnom pohađaju stariji tinejdžeri i adolescenti koji iz raznoraznih razloga nisu uspeli da na vreme polože odgovarajuće razrede. Neki su suviše „spori“, neki nezainteresovani, neki problematični, a

neke roditelji nisu puštali u školu. Najveći broj je nešto tamnije boje kože od naše i ljudi ih nazivaju Ciganima. Građivo je pojednostavljeno, skraćeno i lakše od našega, ali za neke i dalje nesavladivo. Zbog svega navedenog oni nisu bili neko sa kim je bilo poželjno družiti se.

Zato su momci iz večernjaka bili idealna meta za svakoga ko je imao neki problem. Od krađe sundera do polomljenog stakla, njihovi prsti su bili u svemu. Ali niko nije bio toliko velikodušan u optužbama kao Steva. Kada se sranja dešavaju a svedoka ili cinkaroša nema ni od korova teško je ne poverovati u priču najboljeg i najvrednijeg đaka.

Od svih trgovaca najuspešniji je onaj koji trguje skrivenim interesima. U svima nama postoje želje i porivi o kojima se retko kada govori, iz sasvim razumljivih razloga. Možda i zbog toga nismo u stanju da procenimo njihovu pravu vrednost. Trgovci niskih pobuda će zato to uraditi umesto nas. A Steva je jedan od njih. Dokle god postoje sitne gadosti, nešto krupnije zavisti i neodmerene podlosti, Steva će biti tu, negde u blizini. On je naš redovni pratilac poput krpelja ili muva, a za te sitne parazite - svi smo mi isti. Objekt za zadovoljavanje njihovih najprimitivnijih potreba. Na žalost, isto ono što mi vidimo u njemu. I što više rastemo prelazeći u starije razrede to nam je više potreban. Zbog razvijenog prozora, viših ocena, dobrih odnosa sa nastavnicima, Steva zauzima sve veći deo našeg života. Bezličan, dosadan, potkupljiv i neiskren, polako postaje i sam život, odnosno onaj zajednički-društveni. A mi sami, čini mi se, nekako smo slabiji i kolebljiviji iako ulazimo u onu čudnu adolescentsku fazu kada su sva čuda moguća i kada pomislimo da sve što zaželimo- i da učinimo.

Ne volim Stevu kao ni sivu sliku bez kontrasta na TV-u. Nejasna, nedefinisana i bledunjava slika više zamara oči nego što može da se gleda. Umara me dok ga slušam kako ponavlja iste fraze poput pokvarene ploče. Postoji još hiljadu drugih, manje značajnih razloga zbog koga ga ne volim ali je on sve češće u mojoj blizini. Ta nemogućnost da se ukloni nepoželjni deo dekora možda je i najviše obeshrabrujuća kao i njegove prljave veze sa mojim prijateljima. Prljave veze poput smrdljivog lepka drže ih za njega a njemu omogućavaju da se manje trudi da bi postao đak generacije. O nama, našim nastavnicima i našim roditeljima zna toliko prljavštine da bi mogao (ucenom) da postane i direktor škole. On to zna i ne stidi se da nam to ponekad stavi do znanja. Pa ipak, mi u njemu (još uvek) ne vidimo ništa drugo do običnog tinejdžera, ludog na sebi svojstven način.

Kroz prozor začujem smeh koji odjekuje čitavim našim naseljem. Spremam se da izađem napolje i pridružim se bučnim „izgrednicima" gubeći interes za Stevu koga dole, na ulici, sigurno neće biti. Tamo gde dominiraju devojke i fudbal kao glavne ili jedine teme nema mesta za prepredene bitange bez stila. Dok navlačim patike na bose noge shvatam najveću Stevinu manu koju mu ne mogu oprostiti. Razmišljanjem o njemu gubim dragoceno vreme za razmišljanje o mnogo značajnijim stvarima u životu. Tamo gde je On, tu smo i Mi, ali nikad Ja i nikad On, odvojeno. A od niskih, prizemnih strasti ne nastaje ništa uzvišeno i

veliko osim nevolje... Prijatan svež vazduh zapahnjuje mi lice dok otvaram vrata moje zgrade i koračam ka grupi sasvim običnih tinejdžera koja razgovara međusobno sasvim običnim jezikom.

*

Zašto se ljudi tako tvrdoglavo drže svojih stavova i ponašanja da bi ih najednom, skoro bez ikakvog razloga, promenili? Da pojednostavimo: Zašto se ljudi (ne) menjaju? Odgovor na ovo pitanje teško da može uobličiti mozak jednog sasvim običnog momka kao što sam ja. Ali zato mogu do mile volje da nagađam i špekulišem. Ipak i potpuni analfabeta i naučnik imaju nešto zajedničko. Zaključke, tačne i pogrešne, donose na osnovu svog iskustva.

Kada sam čuo da se selimo u prestonicu, odmah sam počeo da se pakujem sa avanturističkim poletom jednog devetogodišnjaka. Ali već posle desetak dana, a naročito nakon polaska u novu školu, poželeo sam da se vratim nazad. Novi, nepoznati učitelji i isti takvi dečaci i devojčice nisu bili onakvi kakve sam očekivao i priželjkivao. Drugačiji jezik i drugačiji običaji bili su na mene neprelazni. Kako to obično biva, nisam bio jedina crna ovca u razredu. Time su se ispostavili neophodni preduslovi za početak jednog neobičnog prijateljstva.

Zoran je bio najlošiji učenik u razredu ali mu to nije mnogo smetalo. No nije bio jedinstven po tome već po nekim drugim karakteristikama. Sa njim je retko kad bilo dosadno. Iako sitan, omanjeg rasta, umeo je da od sebe napravi uvek приметnu i okretnu veličinu. A to je činio radeći ono što ostali ne bi smeli ili hteli da čine.

Prišao mi je i rekao:

- Čuj, dođi sutra po mene, kući. Reći ćemo baki da nema škole, uzećemo moj „bajs“ i voziti se.

Sutradan, došao sam kod njega i kada nas je njegova baka sa kojom je živeo upitala zašto nema škole, Zoran se prvi snašao.

- Znaš, bako, danas je neki praznik pa ne moramo u školu. Ima neka predstava, neki slet, pa ko želi može da ide- rekao je gledajući je nevinim crnim okicama.

U mnoštvu državnih i partijskih praznika koji su uvek bili neradni to je bilo sasvim uverljivo objašnjenje. Tim pre što je baka bila „slaba“ na svog unuka kome je bila i otac i majka.

Sedeći na velikom biciklu i naizmenično okrećući pedale vozili smo se po čitavom kraju a onda otišli kod mene da se odmorimo. Međutim, moja majka nije lako nasedala na podvale.

Mene je odmah poslala u školu a Zorana prvo poslala njegovoj kući da obavesti baku kako je škola ipak „proradila“. Rekla mi je iskreno:

- Sine, ne druži se sa Zoranom. On je loše društvo za tebe.

Nisam je poslušao jer sam više voleo avanture i pustolovine nego školu. Ubrzo potom imao sam peh da mi se pred čas likovnog razbije tuš i tinta iscuri na mermerni pod hodnika škole. Učiteljica mi je naložila da potražim tetkicu, zamolim je za krpu i sam očistim pod.

Konsultovao sam se sa najgorim savetnikom koga jedan devetogodišnjak može da ima.

- Hoćeš da „palimo“ sa časa, a?- pitao me je uz đavolski osmejak.

Sutradan je nastala frka oko jednog, jedinog neopravdanog izostanka sa časa. Naši roditelji su službeno obavesteni a mene su poslali kod školskog psihologa. Malo-pomalo, postao sam ono što se zove problematičan učenik i školska administracija, počev od direktora škole pa naniže, počela je da obraća pažnju na mene baš kao i na Zorana. Za razliku od mene njemu ta pažnja nije smetala niti je osećao bilo kakav stid zbog toga. Uopšteno govoreći, Zoran nije imao nikakav osećaj stida zbog bilo čega, umeo je dobro da laže i da se nekako iskobelja iz problema u koji su ga njegovi nepromišljeni postupci uvaljivali. Bio je brz na reakciji, znao je da isprovocira druge i nije se plašio ni tuče sa jačima od sebe. Neuhvatljiv i opasan đavolak Zoki bio je cenjen i uvažavan od većih i jačih od sebe što je bila prava retkost u osnovnoj školi. Zorana sam smatrao za svog druga, možda i najboljeg, a možda i jedinog, budući da smo stalno bili zajedno. Ništa od svega naedenog zato mi nije smetalo. Sa njim je bilo zanimljivo, uzbudljivo, a ipak nekako sigurno jer bi svaka kazna, svaki ukor trajao kratko i prolazio pored nas poput talasa vrelog vazduha. Bez obzira na trud ni naši roditelji, ni naši učitelji u školi nisu mogli da nas razdvoje niti da nas „poprave“. Čak ni pretnja premeštanjem u drugu školu nije imala uspeha. A onda se desilo nešto što je promenilo i mene i moje viđenje sveta čiji je Zoran dotad bio glavni element.

Dosađivali smo se jedne subote šetajući se naseljem kada su nas promašila jaja bačena odozgo. Posle kraćeg nagađanja ustanovili smo da je u pitanju naš školski drug Čuka sa svojim mlađim bratom koji su tog dana bili sami kod kuće.

- Ejjj. 'AJDE, Popnite se gore kod NASSS!-drao se Čuka.

U tom trenutku to se činilo kao dobra ideja. I kada su nas pustili u njihov stan na drugom spratu otišli smo svi zajedno na terasu na kojoj je već bio spremljen čitav arsenal za gađanje neopreznih prolaznika. Grumeni zemlje, truli paradajz, jaja i kese sa vodom bili su smešteni na podu iza ograde koju je nadvisivalo neko rastinje. Bilo je teško onako sa tla utvrditi ko vam je bacio sirovo jaje na glavu. Pošto smo ispalili nekoliko hitaca koji nisu bili uspešni ušli smo unutra i grohotom se smejali nemoćnim psovkama onih napolju, daleko ispod nas.

- Šta je Čuka, vi sami!? Gde su vam ćale i keva?
- Ma otišli su na plac i vraćaju se kasno uveče. Ostavili su nam pare za hleb-rekao je Čuka pokazujući novčanicu na pultu između trpezarije i kuhinje.- Nismo imali šta da

radimo pa smo počeli da gađamo prolaznike. 'Oćete da vidite automobilćice koje imam?

Ostali smo jedno pola sata u razgledanju i izašli napolje traćeci novo društvo. Sa Ćukom se nismo puno drućili i samo sticajem okolnosti svratili smo do njih. Gluvarili smo tako po kraju, nekih sat i po, i kada je trebalo da se rastanemo i da Zoran krene ka svojoj ulici, pozvao me je na sladoled. Negde na sredini naselja nalazila se samoposluga sa par radnji i kiosaka oko nje i sa nezaobilaznim zamrzivaćem za sladoled. Bilo je leto i bilo je puno mušterija za starog prodavca koji se stalno saginjao da izvadi željeni tip sladoleda na štapiću.

- Uzmi koji hoćeš. Ja ćastim danas-rekao je Zoran vadeći novćanicu istog apoena kao ona što smo je videli kod Ćuke.
- Dajte mi rum-koktel-rekao sam prodavcu.

Pošto je i Zoran uzeo svoj sladoled plativši ga onom, za mene sumnjivom novćanicom, odveo sam ga na stranu i pitao tiho:

- Pa nisi valjda „ćornuo“ pare od Ćuke. Odakle ti pare?
- Ne, ne. To su moje pare. Dala mi baka za trošenje.

Moćda zbog ćokolade koja se upravo topila u mojim ustima, moćda zbog njegovog ozbiljnog izraza lica- poverovao sam mu. Već u ponedeljak nastali su nevićeni problemi za mene.

Prvo me je Ćukina majka pozvala na razgovor pokućavajući da iznudi moje priznanje da sam ukrao taj novac koji je ona svojim sinovima, po njenim rećima, ostavila za hleb i mleko.

- Bolje ti je da priznaš nego da te prijavim roditeljima.
- Verujte mi, nisam uzeo nikakav novac od vaćeg sina.

Nije mi poverovala. Prvo je nazvala moju majku a zatim i razrednu ućiteljicu. Koliko brzo se loće vesti šire saznao sam sledećeg dana u školi. Penjao sam se stepenićtem ka svojoj ućionici a odozgo se razlegao glas momka iz naselja, oćito upućenog u ćitavu stvar:

- LOPOVEEEE! LOPOVEEEE!

Samo sam se zaustavio na stepeniku i gledao njegova usta kako se šire stvarajući glas koji se širio po ćitavoj školi. Po prvi put bio sam proglaćen za lopova i to javno, pred svima. Mojoj odbrani niko nije verovao budući da je i Zoran tvrdio isto. Ako sam dotad bio nepopularan u društvo, od tada sam bio skoro izolovan od ostatka društva. Ćinilo se samo pitanjem vremena kada će me premestiti u neku drugu školu ili pak zvanićno izbaciti iz iste. I sve to bez moje krivice. A to me je najviše pogaćalo, da budem kaćnjen za nešto što nisam ućinio niti želeo da ućinim. Bilo je to kao da se grmljavina i nevreme iz ćista neba srućilo bać na moju glavu. Jedna od ćari socijalizma bila je njegova neefikasnost koja je svima padala u oći. Bez obzira koliko zabrljać, uvek si imao pravo na joć jednu ćansu. Direktor, partijski funkcioner, ili desetogodićnjak sa slabim ocenama, u tom pogledu bili su u istoj poziciji. Malo dopunske nastave, malo majćine pomoći i puno vlastitog truda pomogli su mi da popravim ocene i poloćim razred. Po prvi put, poćeo sam da obraćam paćnju na uspećnije od sebe i da se takmićim sa njima. Popravljanje ocena popravilo je i moje odnose sa mojim šklskim

drugovima. Više nisam bio izopštenik. Sa Zoranom sam prestao da se viđam i družim van škole, a za vreme škole bilo je više onih koji su želeli moje društvo.

On je nastavio da se družu sa sebi sličnima, ali ne zadugo. Ispisan je iz škole i smešten u ono što se valjda, samo kod nas zove : „Popravni“ dom. Poslednje što sam čuo o njemu je da se nije promenio i da je i dalje „problematičan“ momak. Sa druge strane, ja sam postao sve uspešniji u pohađanju škole.

Sada, kada razmišljam o Zoranu, pada mi na pamet njegova sličnost sa životinjom koju je često imao na košulji. „La Coste“, kod nas poznatiji kao Lakosta, izgovoreno u jednom dahu. Košulja sa čuvenim krokodilčićem prišivenim na desnoj strani. Zoran je čitavog života mene podsećao na tog krokodila. Hvatao bi se svega što mu se na prvi pogled dopadalo ne razmišljajući mnogo o posledicama. Bilo je važno nešto prvo šcepiti pa tek onda gledati da li je to jestivo ili na neki način korisno. Takva mu je bila priroda, divlja, radoznala i nemilosrdna. Nije se obzirao na pravila, bez obzira da li su propisana od strane roditelja, škole ili svojih drugova. Samoljubiv do krajnosti nije shvatao probleme drugih. Najviše što ste od njega mogli očekivati bilo je da vam ustupi deo plena kao onog dana kad smo bili kod Čuke. U njegovoj svesti to je možda bio vrhunac velikodušnosti i znak prijateljstva, ljubavi spremne na vrhunska odricanja. Pri tom mu nije ni palo na pamet da za to zatraži moju saglasnost. Nije me poštovao jer nikada nije poznavao granice, ni svoje ni tuđe. Svoje-jer mu je svega bilo premalo. Tuđe-jer ih nikada nije osetio. Svi drugi za njega su bili ono što lepo izgleda, ono što pruža zadovoljstvo, ono što donosi novac i ono što će na kraju biti krivo za sve.

Bili smo deca i dosta vremena je od tada prošlo. Prestao sam da se ljutim na njega ali i da razmišljam o njemu. Međutim, čak i sada siguran sam da je ostao isti. Ima nešto kod svakog čoveka što upada u oči pri svakom razgovoru dužem od nekoliko minuta. Nešto upadljivo, veliki nos, senzualna usta, potamnjeni ten ili nedostatak prednjih zuba. Neke karakteristične osobine ne daju se prikriti već stalno izlaze na videlo bez obzira na želju vlasnika dotičnih osobina. Sklonost ka preuveličavanju, preterano korišćenje imenice „Ja“ u rečniku, omalovažavanje svih drugih, lascivno i vulgarno izražavanje, itd. Mnogo štošta se sazna o čoveku već prilikom upoznavanja i prvi utisak nije često pogrešan kao što se tvrdi. Svi moji utisci kada je reč o Zoranu su isti, od početka do kraja. Ali moj stav prema njemu promenio se onda kada je on svojim postupcima „pogodio“ moju slabu tačku, nešto što sam ja doživljavao u srži svog bića. Onda kada je počeo da odlučuje umesto mene donoseći veoma štetne odluke. Pre toga, sve štetne odluke donosili smo zajedno i isto tako snosili posledice (Istini za volju, posledice su više snosili naši roditelji i okolina nego mi sami).

Svako od nas ima neki svoj okvir, svoje granice, nešto što sačinjava srž identiteta ljudskog bića. Čovek je sposoban da istrpi svašta i da se odrekne mnogo čega sve dok neka nevidljiva sila ne zapreti onome što on smatra „najvećom svetinjom“. Za Martina Lutera bili su to oni papski oprost od greha za sto kruna. Eva Braun nije dozvolila Hitleru da umre sve dok je ne

uzme za zakonitu suprugu. A ja nisam počeo ozbiljno da učim i trudim se sve dok me nisu proglasili za lopova. Nekome gaće možeš da skineš ali mu ne diraj u „obraz“. Neko će prodati svoju babu za šaku dukata ako mu zatreba za kocku. U periodima kriza, kako ličnih, tako i onih opštedruštvenih, kao na dlanu vidiš kakvi su ljudi („Na mucu se poznaju junaci“). Tada stasaju naučnici svetskog glasa, pišu se najbolje priče i pesme, stvaraju se revolucionarna dostignuća i pronalaze prečice ka budućnosti.

Međutim, u kriznim vremenima ne rađaju se samo heroji. Ima ljudi koji se ne menjaju već samo postaju očitiji u svom pravom elementu. Beskrupolozni kriminalci (Al Kapone), religiozni fanatici (Džim Džons) i okrutni diktatori (Adolf Hitler) izlaze na javnu scenu iz mraka podzemlja. Stege se olabave, norme spuste a granice izbrišu. Nezrelost, svirepost i okrutnost promene tas na terazijama u večitom sukobu dobra i zla, a sama večnost ustupi mesto trenutnom. Svetlo se ugasi da bi mrak mogao da proguta sve ono što smeta. Uvek iznova fascinira njihova praznina iznutra koju na pogrešan način žele da popune. U regularnim vremenima oni zbog toga služe za podsmeh ali u kriznim situacijama oni koriste priliku.

Kao što svako od svojih prijatelja ponekad očekuje previše, možda baš zato što su naši prijatelji, tako sam i ja od Zorana očekivao da nas izvuče iz krize u koju smo obojica upali. Kasnije bih bio zadovoljan da se izvinio, ali on ništa od toga nije uradio. Sada mi je sasvim jasno i zbog čega... Ali ipak sam bio veoma ljut na njega, kako na njega-tako i na sebe. Kada se čovek razočara u prijatelje, razočara se i u samog sebe jer u njima tražimo i vidimo bolji deo sebe. A niko ne želi da se poredi sa nekim običnim prevarantom. Srećom po mene, desetogodišnji dečak ima puno prilika da se promeni i popravi samo ako to želi. A ja sam to zaista želeo!

KRAJ